

ΘΡΑΚΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
"ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ,"

---

*Βραβευσθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρείας
πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν*

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ: ΟΔΟΣ ΒΟΥΛΗΣ 20

1934

ΠΕΝΤΕ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΕΚ ΛΕΡΟΥ
ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

Δίς ἀναλαβὼν ἵνα γράψω περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1714 μέχρι τοῦ 1830 μητροπολιτῶν τῆς θρακικῆς Ἡρακλείας ἀπέτυχον· καὶ τῆς διατριβῆς μου ἐκείνης τὸ δέκατον μὲν μέρος ἐξεδόθη διὰ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» ἐν τόμοις Γ' καὶ Η' καὶ Θ', δηλὰ γε δὴ ἡ σελή· διότι ἀπὸ καιρῶν εἰς καιροὺς ὑπὸ φιλιστόρων ὁμογενῶν ἐγνωρίζοντο εἰς ἐμὲ νεώτεραί τινες εἰδήσεις ἢ τοι εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἡρακλείας, εἴ τε εἰς συγγενεῖς αὐτῶν ἢ συμπολίτας ἀναφερόμεναι· ὥστε ἵνα ἐπαναλαμβάνω τὸ παλαίφατον «οὔπω καιρός». Σήμερον ὀφείλω ἵνα εἶπω, μετὰ τοῦ ἐκ Μιλήτου φιλοσόφου (κατ' ἀντίστροφον ἐκδοχὴν)· «Οὐκέτι καιρός» ἀναβολῆς· εὐτυχῶς δὲ τὰ «Θρακικὰ» ἀποδεικνύονται τὸ διὰ τὴν διατριβὴν ταύτην καταλληλότερον μέσον, διαδίδοντα αὐτὴν εἰς τοὺς ἐκ Θράκης καὶ τοὺς ἐκ Λέρου τῶν νοτίων Σποράδων τὴν καταγωγὴν ἔλκοντας Ἕλληνας.

Οἱ πέντε μητροπολίται τῆς Ἡρακλείας, οἱ γεννηθέντες ἐν τῇ νήσῳ Λέρω, Γεννάδιος, Γεράσιμος, Μεθόδιος, Μελέτιος, Ἰγνάτιος, ἀπετέλεσαν ἓνα συγγενικὸν δεσμὸν ἰσχυρὸν, ἀλλὰ καὶ σχολὴν, οὕτως εἶπεῖν, ἀναδείξασαν καὶ μορφώσασαν, χωρὶς διδασκαλίας ποιμαντικῆς θεολογίας, διευθυντὰς τῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ζωῆς ἀξίους μνείας, διότι καὶ τοῦ καθήκοντος συνείδησιν εἶχον, καὶ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ χρῆσθαι τοῖς κληροῖς καὶ τοῖς προσώποις. Εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ βίου τῶν ἀνδρῶν τούτων περιλαμβάνεται καὶ μνεία λογίμων ἑλλήνων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἵτινες ἔτυχον ἀδελφικῆς στοργῆς καὶ προστασίας τῶν πέντε τούτων λεριῶν ἀρχιερέων.

Ἄρχαιότερον γινώσκωμεν τὸν ΓΕΝΝΑΔΙΟΝ. Πότε ἐγεννήθη, ἄγνωστον, πιθανῶς ὄχι πρὸ τοῦ 1660. Γράμματα ἐγίνωσκεν ἀρκετὰ βεβαίως, ὥστε ἵνα θεωρῆται «λογιώτατος». Τοιοῦτον χαρακτηρίζει τὸ κανονικὸν ὑπόμνημα τῶν ψήφων, εἴτ' οὖν τὸ πρακτικὸν τῆς ἐν τῷ ναῷ γενομένης ἐκλογῆς· ἦτο δὲ πρὸ τῆς χειροτονίας, καὶ κατὰ τὰς ψήφους, ὄχι διάκονος, ἀλλὰ πρεσβύτερος· ἐψηφίσθη δὲ τὸ πρῶτον μητροπολίτης Χίου, τῇ 31 μαΐου 1696,

παραιτησαμένου τὴν Χίον τοῦ πρὸ αὐτοῦ Γρηγορίου. Μετὰ δεκαοκτὼ ἐτῶν ἱερατείαν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, προεβιβάσθη, καθὼς μέχρι σήμερον λέγομεν, εἰς τὴν ἐπιζήτητον ἀείποτε μητρόπολιν Ἑρακλείας, ἀλλ' ἐπὶ βραχὺν χρόνον διώκησε τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν· ψηφισθεὶς Ἑρακλείας τῇ 25 φεβρουαρίου 1714, ἀπεβίωσεν ἐν Τυρολλόρῃ, τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκοπῆς (ἐν Τζοροουλῶ κατὰ βυζαντινοὺς) τῇ 19 ὁκτωβρίου 1718. Εἰς ἐπιστολὴν τινα ἀπὸ 1 νοεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Γ' πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Χρῦσανθον γράφων, ἐν τῇ ὧα προσθέτει· «Ἐπλήρωσεν καὶ ὁ Ἑρακλείας Γεννάδιος τὸ κοινὸν χρέος, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἔγινεν ὁ Φιλιππουπόλεως, καὶ τὸν ἀρχιδιάκονόν μας ἐκάμαμεν Φιλιππουπόλεως· καὶ εὐχῆσου τον».*

Τῆς παιδείας τοῦ Γενναδίου σύγχρονον ἔχομεν μαρτυρίαν τὸν Δημήτριον Προκοπίου (παρὰ Φοβρικήῳ ἐν «Ἑλληνικῇ Βιβλιοθήκῃ») γράφοντα, ὅτι ἦν ὁ Γεννάδιος ἀνὴρ θεοσεβῆς, χρηστὸς, διακριθεὶς διὰ χριστιανικὴν πολιτείαν, γνώστης τῶν θείων Γραφῶν, δῆλα δὲ τῆς ἐρμηνεύσεως αὐτῶν, αὐτὰ δὲ γράφει καὶ Βεντότης καὶ οἷος δὴ ποτε Λεκυῆνος. Ἄνῃρ δ' εὐπαιδευτος ὢν ἐμερίμνησε πιθανῶς καὶ συστάσεως ἐν τῇ πατρίδι Λέρῳ σχολῆς καὶ τῶν κοινῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἑλληνικῶν. Ἐν ἀγιορειτικῷ χειρογράφῳ 186 τῆς ῥωσικῆς μονῆς σημειοῦται· «1714, νοεμβρίου 11 Ἀρεξίνα ἀνεψιὰ τοῦ Γενναδίου (Ἑρακλείας δῆλα δὲ) ἐγέννησεν υἱὸν Μανώλην· ἔγραφε δὲ Δημήτριός τις «ἐκ νήσου Λέρνης»· αὐτὸς εἶχεν ἀδελφὸν Ἰωάννην, ὅστις τῇ 25 ἀπριλίον 1715 «ἤρξατο νὰ διδάσκηται τὰ τῶν ἑλλήνων».

Ἐν τῇ πατριαρχικῇ τῶν Ἱεροσολύμων ἀλληλογραφίᾳ σώζονται δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Γενναδίου πρὸς τὸν τῆς Ἀγίας Πόλεως πατριάρχην Χρῦσανθον, ἡ μὲν ἐξ Ἑρακλείας, ὡς φρονῶ, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ταύτας δὲ καθὼς μνημεῖα τῆς παιδείας, ἢ μᾶλλον τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, κρίνω καλὸν ἵνα παραδῶμεν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν περιέργων.

Α'

† Μακαριώτατε, ἀγιώτατε, καὶ σοφώτατε πατριάρχα τῆς ἀγίας κλπ. . . δεξιὰν ἀσπαζόμεθα.

† δεόμενοι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ νὰ τὴν διαφυλάττῃ ἐν ὑγιείᾳ διηνεκεῖ καὶ ἀδιασειστώ εὐημερίᾳ ἐπὶ τὸν ἀγιώτατον καὶ πατριαρχικὸν αὐτῆς θρόνον, εὐδαιμονοῦσάν τε καὶ μακροημερεύουσάν καὶ ἀνωτέραν πάσης

*) Τὰ πανομοιότυπα τῶν ὑπογραφῶν Ἱερεμίου πατριάρχου Νεοφύτου Ἀρτης, Καλλινίκου Φιλιππουπόλεως (εἶτα στιγμαίου πατριάρχου), Παΐσιου Νικημηδείας, Ἰγνατίου, Μελετίου, Μεθοδίου καὶ Γενναδίου τῶν Ἑρακλείας, καὶ Γαβριὴλ διδασκάλου βλ. ἐν ἰδίαις σελίσιν.

προσβολῆς ἐναντίας. Σεβάσιμον γράμμα τῆς ὑμετέρας μακαριότητος προσηκόντως ἐδεξάμεθα, καὶ δι' αὐτοῦ γνόντες τὴν ἐφετὴν ἡμῖν ὑγίειαν τῆς λίαν ἔχαρημεν. Τὸ αἷτιον, ὅπου πρὸ πολλοῦ δὲν ἐγράψαμεν, οὔτε ἀπεδώκαμεν τὴν ὀφειλομένην αὐτῇ προσκύνησιν, πρότερον μὲν ἦτον ἢ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἀποδημία, εἰς τὴν ὁποίαν διατρίβοντες ἀγνοοῦσαμεν τὰ κατὰ τὴν ὑμετέραν μακαριότητα, τάχα ποῦ νὰ εὐρίσκειται· μετὰ δὲ ταῦτα, ἐλθόντες εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἠκούομεν ποτὲ μὲν ὅτι ἦτον διὰ νὰ ἔλθῃ ἐνιαῦθα, ποτὲ δὲ ὅτι ἔμελλε νὰ ἀποδημήσῃ εἰς Βλαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀμφιβάλλοντες ἀνεβάλλομεν τὴν γραφήν. Τώρα δὲ, ἐπειδὴ καὶ τὴν βεβαίαν διατριβὴν τῆς ἐπληροφορηθήμεν, μάλιστα δὲ καὶ καιροῦ ἐπιτηδείου λαβόμενοι, μὲ τὸν εἰς τὰ αὐτόθι ἤδη ἐρχομὸν τοῦ ἐντιμοτάτου ἄρχοντος κυρίτζη Ζαχαρίου, τοῦ κοινοῦ φίλου, δὲν ἐλείψαμεν ἀπὸ τὸ νὰ προσφέρωμεν τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι τὴν ὀφειλομένην ἐκ μέρους ἡμῶν μετ' εὐλαβείας προσκύνησιν, παρακαλοῦντες νὰ μᾶς ἔξη καὶ ἡ ὑμετέρα μακαριότης εἰς τὴν πατρικὴν τῆς ἀγάπην καὶ περίθαλψιν, καθὼς ἐλπίζομεν νὰ γνωρίζῃ βεβαίως καὶ τὴν ἐδικὴν μας εὐλαβητικὴν διάθεσιν καὶ θερμὴν ἀγάπην, ὅπου πρὸς αὐτὴν σώζομεν. Ἄς μᾶς προστάξῃ δὲ καὶ μὲ πατρικὸν θάρρος εἰς ὅσα μᾶς γνωρίζει δυναμένους ὑπηρετῆσαι αὐτῇ, διὰ νὰ μᾶς χαροποιῇ περισσότερον διὰ τῶν τιμῶν τῆς προσταγμάτων· ἢς τὰ ἔτη εἴησαν θεόθεν πλεῖστα καὶ πανευδαιμονέστατα, ἀλλὰ καὶ αἱ θεοπειθεῖς εὐχαὶ τῆς ὑμετέρας μακαριότητος εἴησαν μεθ' ἡμῶν ἐν βίῳ παντί.

αψιέ', ἰανουαρίου κ'

† ὁ κατὰ πάντα εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς ὑμετέρας μακαριότητος

Ἡρακλείας καὶ Ῥαιδεστοῦ

ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

ἐν τῇ ὡα προσθέτει εἰς 3 στίχους

Παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε χάριν προσκυνήσεως ἐν κουτίον μὲ ἀνγοτάραχον νὰ τὸ μεταχειριστῆτε μὲ ὑγίειαν ταῖς ἐρχομέναις ἀγίαις ἡμέραις· διὰ νὰ μὴ δώσωμεν βάρος τοῦ κυρίτζη Ζαχαρίου, τὸ στέλλομεν μὲ τὸ χεῖρ τοῦ ἡγουμένου.

B'

† Μακαριώτατε, ἀγιώτατε, σοφώτατε, θεοπρόβλητε πατριάρχα τῆς ἀγίας πόλεως κλπ. . . . δεξιὰν φιλοφρόνως ἀσπαζόμεθα.

† δεόμενοι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ νὰ τὴν περιφρουρῇ ὑγιαίνουσαν διηνεκῶς καὶ εὐημεροῦσαν μετὰ μακροβιότητος, ἐπὶ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀπουτολικοῦ αὐτῆς θρόνου, χαριζόμενος αὐτῇ πάντα τὰ ἐφετὰ καταθύμια.

Ἐπροφές, τιμίαν ἐπιστολήν τῆς σῆς μακαριότητος ἐλάβομεν, καὶ δι' αὐτῆς τὴν ἀγαθὴν ὑγιείαν της μαθόντες ἐχάρημεν· μᾶς ἔγραψε δὲ εἰς τὸ γράμμα της ὅτι στέλνει τὸν ἀρχιδιάκονόν της εἰς Ῥαιδεστόν· καὶ ὅτι νὰ γράψωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκεῖ τοὺς ἱερεῖς καὶ χριστιανοὺς νὰ τὸν περιποιηθοῦν καὶ νὰ τὸν συντρέξουν εἰς τὰ χρειώδη, καὶ ἐπομένως ὅτι καὶ ἡ μακαριότητά της μέλλει νὰ ἀποδημήσῃ εἰς τὰ ἐκεῖσε· ὅθεν καὶ, κατὰ τὴν προσταγὴν της, ἐγράψαμεν εἰς Ῥαιδεστόν τὰ εἰκότα. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς μὲν ἐπροσμέναμεν νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν ἐδῶ σωματικῶς, καὶ νὰ συνευφρανθῶμεν περισσότερον, ἐλυπήθημεν ὅτι κατὰ τὸ παρὸν τὴν ὑστερήθημεν· ἐχάρημεν δὲ πάλιν ὅτι ἤξιώθη τὸ ποιμνίον μας νὰ τὴν ἀπολαύσῃ, καὶ νὰ μεθέξῃ τῶν ἁγίων της εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἐλευσομένας πανσέπτους ἡμέρας. Ὅθεν, παρακαλοῦμεν, εἰάν εἶναι ὁρισμὸς της, νὰ λάβῃ τὸν κόπον καὶ νὰ εὐλογήσῃ καὶ νὰ ἀγιάσῃ τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν ταύτης, ἐνεργήσασα πάντα τὰ πατριαρχικὰ καὶ ἀρχιερατικὰ μὲ τὴν ἱερουργίαν τῆς λογικῆς καὶ ἀναιμάκτου θυσίας, καὶ θέλει ὁμολογοῦμεν τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι μεγάλας τὰς χάριτας περὶ τούτου μένοντες ἰκέται * εἰς Θεὸν διὰ τὴν μακροχρόνιον καὶ εὐδαιμονικὴν της ὑγιείαν καὶ στερέωσιν. Ὅστις καὶ νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν αὐθις ὑγαίνουσαν σωτηριωδῶς. Τὰ δὲ ἔτη τῆς ὑμετέρας μακαριότητος εἶησαν θεόθεν πλεῖστα καὶ πανευδαιμονέστατα· ἦς καὶ αἱ ἄγιοι καὶ θεοπειθεῖς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι εἶησαν μεθ' ἡμῶν.

αψιέ, δεκεμβρίου ιε'

† ὁ κατὰ πάντα εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς ὑμετέρας μακαριότητος

Ἡρακλείας καὶ Ῥαιδεστοῦ

ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς
ὑπὸ τὴν ὑπογραφήν, ἰδίᾳ χειρὶ

Δὲν ἤθελα κάμει ἀλλέως, μακαριώτατε δέσποτα, ἀλλὰ ἤθελα ἔλθει βέβαια νὰ πληρώσω τὸ διπλοῦν χρέος μου, ἦγουν νὰ προσκυνήσω τὴν μακαριότητά σας, τὸ ὅποῖον τὸ εἶχα μεγαλωτάτην χαρὰν, καὶ νὰ ἰδῶ καὶ τοὺς χριστιανούς μου, καὶ μήτε εἰς τὴν δριμύτητα τοῦ χειμῶνος ἀπέβλεπα, ἀλλὰ δι' ἄλλας αἰτίας ἐμποδίστηκα, αἱ ὅποια δὲν λανθάνουν τὴν ὑμετέραν μακαριότητα καὶ διὰ ταῦτα παρακαλῶ νὰ εἶναι συγγνώμη.

* ἐν τῷ κειμένῳ Οἰκέται· ἀλλὰ μόνον τρεῖς ὀρθογραφικὰ παρατηροῦνται εἰς τὰς ἐπιστολάς σφάλματα.

Ἐν τῇ 4 σελίδι τῆς ἐπιστολῆς εὔρηται ἡ Ἔκδοσις

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς ἐκδόσεως παραχωρεῖ τῷ μακαριωτάτῳ, ἀγιωτάτῳ, καὶ σοφωτάτῳ πατριάρχη τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης κυρίῳ κυρίῳ Χρυσάνθῳ, τῷ κατὰ πάντα αὐτῇ σεβασμιωτάτῳ καὶ ἱκετικῶς προτρέπεται ὅπως ἐλθοῦσα ἢ αὐτοῦ μακαριότης ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῆς Ῥαιδεστοῦ, ἔχη ἄδειαν ἀνεμποδίστως εὐλογῆσαι καὶ ἀγιᾶσαι τοὺς ἐκεῖσε χριστιανοὺς πατριαρχικῶς, καὶ ἐκτελέσῃ πάντα τὰ ἀρχιερατικά, τὴν τε ἱερὰν ἀναίμακτον θυσίαν, κατὰ τὰς ἐλευσομένας ἤδη πανσέπτους ἑορτὰς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παρατηρήσεως, μηδενὸς ἀντειπεῖν ἔχοντος τῇ αὐτοῦ μακαριότητι. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἐδόθη τῇ αὐτοῦ μακαριότητι καὶ ἡ παροῦσα τῆς ἐμῆς ταπεινότητος ἐκδοσις, ἐν ἔτει ρηιέ, δεκεμβρίου ια'.

† ὁ Ἡρακλείας καὶ Ῥαιδεστοῦ Γεννάδιος

Εἰς τὰς οὕτω λεγομένας «ἐκδόσεις» ταύτας προστίθεται ἡ φραῖσις «δίχα τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως»· διότι τὸ σύνθρονον ἀνήκει εἰς τὸν κανονικὸν τῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην. Εἰς τὴν πρὸς τὸν Χρυσάνθον ἐκδοσιν ὁ Γεννάδιος, ἐκ σεβασμοῦ βεβαίως, ἀπέφυγε τὴν ἐγγραφὴν τῆς τοιαύτης διατάξεως, ἀλλὰ καὶ ὁ Χρυσάνθος ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐδὲν εἶχε δικαίωμα ἵνα σταθῇ εἰς τὸ σύνθρονον. Οὕτως ἐσέβοντο ἀλλήλους, τοῦλάχιστον πρὸς τὸ φαινόμενον, οἱ τότε κληρικοὶ*.

§

Ἄνεψιὸς τοῦ Γενναδίου Ἡρακλείας ἦν ὁ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, ὅστις ἐγεννήθη μετὰ τὸ 1675-80, διότι γινώσκομεν, ὅτι ἀπέθανε μετὰ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας, ὅτε ἦν ὑπὲρ τὸ ὄγδοηκοστόν· ἐπειδὴ δὲ συνώδευε τῷ θείῳ αὐτοῦ ἐν Χίῳ, καὶ πρότερον ἴσως ἐν Κωνσταντινίῳ, μετέσχε παιδεύσεώς τινος εἰς ταύτην ἢ εἰς ἐκείνην. Ἐν Χίῳ, παρὰ τῷ μητροπολίτῃ καὶ θείῳ ὑπηρετῶν, ἠγαπᾶτο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν· τοῦτο βεβαίως Ζαχαρίας τις, ἴσως αὐτὸς, ὃν εἶδομεν ἀνωτέρω κατοικοῦντα ἐν Ῥαιδεστῷ. Γράφει αὐτὸς τῇ 2 μαρτίου 1714 πρὸς ἠγεμόνα τινα, Βλαχίας, ἢ Μολδαυίας, ἢ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Ἕλληνοσ τούτου προκρίτου μαρτυρεῖ περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ συ-

* βλ. Δημητρίου Προκοπίου τὴν γνωστὴν ἀπαρίθμησην τῶν λογίων ἑλλήνων ἐν «Ἑλλην. Βιβλιοθήκῃ» Φαβρικού, τόμῳ ΙΑ παλαιᾶς ἐκδόσεως· καὶ Lequien ἐν «Ἀνατολῇ Χριστιανικῇ», καὶ Βεντότην, ἐν Προσθήκῃ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Μελετίου Ἀθηνῶν (τ. Δ' σ. 68). Κ. Ν. Σάθα, Βιβλιοθήκης Μεσαιωνικῆς τ. Γ' σ. 490.

νέσεως τοῦ Γενναδίου, καὶ περὶ τῆς τιμῆς, ἧς ἀπήλαυε παρὰ τοῖς προκρίτοις τοῦ ἔθνους ἡμῶν ὁ Γενναδίος αὐτός, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὴν τότε στυγνότητα τῶν καιρῶν, ἧς ἐστενοχώρει τοὺς ἀνωτέρους κυβερνήτας τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Τάδε λοιπὸν ἔγραφεν ὁ Ζαχαρίας, ἄξια μελέτης

« Ἄς εἶναι εἰς εἶδησιν τῆς ἐκλαμπρότητός σου, ὅτι τὰ σκάνδαλα καὶ ἀνακατώματα, ὅπου ἕως τοῦ νῦν ἐσυνέβησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἦτον ἀπὸ δύο καλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐρμηνεῖς τῆς Πόρτας, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ νὰ θέλουν νὰ κάμουν ἀλλαξοπατριαρχεῖαν, διὰ νὰ κάμουν τὰ θελήματά τους, ἐσκάλιζαν, καὶ ἔταξαν καὶ τοὺς μαλικιανέδες, ἀγκαλὰ ὁ κύρ Κυπριανὸς ἐπολέμησε κάμποσον καιρὸν νὰ τὸ ἀποφύγη, ὅμως δὲν ἠμπόρσεν, ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔπαιαν ἐκεῖνοι οἱ καλοὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ νὰ σκαλίζουν καὶ νὰ τὰ ἀρτριτίζουν. Καὶ ἐνόσφ ἐζοῦσεν ὁ μακαρίτης Ἡρακλείας, ἐστέκονταν καλὰ καὶ ἀντιπάλευαν, ἀμὴ ἀφόντις ἀπέθανε καὶ ἔγινεν ὁ Χίου Ἡρακλείας, ὁ δὲ ἀνεπιὸς τοῦ Χίου, τότε πλέον δὲν ὑπέφεραν, ἀλλὰ ἔκαμαν ὅ,τι ἠμπόρσεν, καὶ ἐπῆραν μὲ τὸ μέσον τοῦ τευτερτάρη τὸν ἅγιον Ἡρακλείας καὶ τὸν ἔβαλαν εἰς τοῦ μασμπακιουλῆ νὰ σταθῆ δύο τρεῖς ἡμέρας, νὰ εὔρουν αὐτοὶ καιρὸν νὰ κάμουν τὰ θελήματά τους· ὅμως ἦτον δύο τζάτες, ἡ μία ἀπὸ τὸν κύρ Κοσμᾶ, καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τοὺς δύο ἐρμηνεῖς· πλὴν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ κύρ Κοσμᾶ ἐπήγαιναν καθ' ἑκάστην εἰς τὸν ἅγιον Ἡρακλείας, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται εἰς τοῦ μασμπακιουλῆ, καὶ τὸν ἐπαρακαλοῦσαν ἐπιπόνως νὰ στέρξῃ νὰ γένη πατριάρχης, διὰ νὰ κυβερνήσῃ καὶ τὸν κύρ Κοσμᾶ, ὅμως ὁ Ἡρακλείας δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τὸ δεχθῆ σὲ τέτοιον καιρὸν, μάλιστα ὅπου ἔγινε καὶ αὐτός ὁ μαλικιανές· μόνον τοὺς ἔλεγεν ὅτι προκρίνω τὴν ζωὴν μου νὰ χάσω, παρὰ σὲ τέτοιαν κατάστασιν πατριάρχης νὰ γένω. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ ἐρμηνεῖς μὲ μερικὸς ἀρχιερεῖς ἐψήφιζαν νὰ κάμουν ἢ τὸν Κύριον *), ἢ τὸν Χαλκηδόνο, ἢ τὸν Ἄρτης, μὲ τὸ μέσον τοῦ τευτερτάρη, μάλιστα ἔδωκαν καὶ ἕνα ἀρζιχάλι διὰ τὸν Κύριλλον καὶ τὸ ἔσχισεν ὁ ἐπίτροπος. Ὅμως ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ κύρ Κοσμᾶ ἐκατασκεύασαν τὴν δουλειά τους μὲ τὸ μέσον τοῦ κεγαγιά πλέον στοχαστικώτερον, καὶ τὸ σάββατον, εἰς κη' φεβρουαρίου** ἐπῆγεν ὁ κύρ Κοσμᾶς μὲ ἕνα ἀρζιχάλι εἰς τὸν ἐπίτροπον καὶ ζητῶντας τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ καὶ τὸ μοιρὶ, καὶ εὐθὺς τὸ ἐμπουγιούρτισε καὶ ἔλαβε τέλος ἡ ὑπόθεσίς του. Τὴν ἴδιαν ἡμέραν ὅμως ἐπῆγαν καὶ οἱ ἐρμηνεῖς μὲ μερικὸς ἀρχιερεῖς διὰ νὰ κάμουν τὸν ἐδικὸν τους καὶ ἤσαν ἄλλον καμωμένον,

*] λάθος πρόδηλον, ἀντὶ Κυζίκου, ἢ Κυρίλλου· ἴσως ἐννοεῖ τὸν πρὸ μικροῦ γενόμενον πατριάρχην καὶ παυθέντα Κύριλλον, τὸν πρότερον μητροπολίτην Κυζίκου.

**] λάθος δευτέρον· τὸ σάββατον ἐκεῖνο ἦτον 27, ὄχι 28 φεβρουαρίου,

καὶ ἐγύρισαν ὡσάν χιῶτες. Ὅμως, ἂν ἤθελεν ὁ κύρ Κυπριανός, καθὼς τὸν ἐσυμβούλευαν, νὰ πάγη προτιότερα μὲ ἓνα ἀρχιχάλι εἰς τὸν ἐπίτροπον νὰ ὑποσχεθῆ τοῦ μερίου τὰ ἄσπρα, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν σύστασίν του, αὐτὸ δὲν ἐγίνονταν· οὔτε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον εὐγενεν· ὅμως αὐτὸς ἀμέλησε, καὶ διὰ τοῦτο ἔπαθεν αὐτὰ ὅπου ἔπαθεν. Καὶ σήμερον ὅμως, ἐν ταῖς β' τοῦ μαρτίου θέλει νὰ πάγη ὁ κύρ Κοσμᾶς μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ φορέσῃ καβάδι. Τὸν δὲ ἅγιον Ἡρακλείας τὸν εἶχαν κρατημένον διὰ νὰ μὴν ἀποφύγῃ τὴν μετάθεσιν τοῦ κύρ Κοσμᾶ, ἐπειδὴ καὶ μὲ τὸ μέσον του θέλει νὰ γίνῃ· καὶ σήμερον λοιπὸν, φορέωντας ὁ πατριάρχης τὸ καβάδι, θέλει ἔλθῃ καὶ ὁ Ἡρακλείας μαζί, διὰ νὰ κάμουν καὶ τὴν μετάθεσιν τοῦ κύρ Κοσμᾶ. Ὅμως, ἐκλαμπρότατέ μου αὐθέντα, δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς περιγράψω τὴν πολλὴν προθυμίαν καὶ ἀγάπην ὄλων τῶν χριστιανῶν, καὶ μάλιστα τῶν χιωτῶν διὰ τὸν ἅγιον Ἡρακλείας καὶ διὰ τὸν ἀνεψιόν του ἅγιον Χίου, ὅπου ἦσαν ὅλοι ἔτοιμοι νὰ πᾶν νὰ ῥίξουν ἀρχιχάλι διὰ λόγου του καὶ νὰ τὸν εὐγάλουν ἀπὸ τοῦ μπασμπακιουλῆ. Ὅμως ὁ Ἡρακλείας τοὺς ἐπαρακαλοῦσε καὶ τοὺς ἐσυμπέρανε νὰ ἔχουν ὑπομονὴν, καὶ κυβερνοῦνται τὰ πράγματα μὲ τὸ εἰρηνικὸν καλλήτερον· μάλιστα καὶ διὰ τὸν ἀνεψιόν του τὸν νῦν Χίου ἐστάθησαν ὅλοι οἱ χιῶται νταβατζίδες καὶ τὸν ἐζήτησαν ἐπιπόνως διὰ ἀρχιερέα τους, λέγοντες πῶς ἡμεῖς καὶ τοὺς δύο τοὺς ἱξεύρομεν τόσους χρόνους εἰς τὴν πατρίδα μας καλοὺς καὶ τιμίους καὶ θεοσεβεῖς, καὶ καθὼς εἴμεσθον εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸν θεῖον του τόσους χρόνους, ὅπου ἀρχιεράτευεν εἰς τὴν πατρίδα μας, ἔτζη καὶ ἀπὸ τὸν ἀνεψιόν του, καὶ αὐτὸν θέλομεν ἀρχιερέα μας· καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπεδίωξαν καὶ ἐκείνον, ὅπου ἤθελαν νὰ κάμουν οἱ ἐρμηνεῖς διὰ Χίου. Καὶ εὐχαριστία νὰ ἔχη ὁ Θεὸς, ὅπου ἐκυβερνήθησαν τὰ πράγματα μὲ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ἐγένεν καὶ ὁ κύρ Κοσμᾶς πατριάρχης καὶ ἠσύχασε καὶ ὁ Ἡρακλείας, καὶ κατησχύνθησαν καὶ οἱ ἐναντίοι, ὅπου ἐγύρευαν νὰ κάμουν τὰ θελήματά τους. Καὶ ἔχομεν τώρα καὶ τοὺς δύο εἰς τὸ σπῆτι μας, ἡγουν τὸν Ἡρακλείας καὶ τὸν Χίου, φίλους μας ἀκριβούς».

Τὸ εὐμορφον τοῦτο γράμμα, ἰδίᾳ χειρὶ τοῦ Ζαχαρίου γεγραμμένον, οὐδεμίαν ἀνορθογραφίαν ἔχει· μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ τότε πρόκριτοι τοῦ ἔθνους προῆλθον εἰς σκέψεις περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γενναδίου Ἡρακλείας, ὡς πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως. Μαρτυρεῖ περὶ τῆς εἰς τὸ καθεστῶς ἀφοσιώσεως τοῦ Γενναδίου, καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας, ὅστις ἐλέγετο Ἀθανάσιος· ἀλλὰ μαρτυρεῖ καὶ περὶ τῆς ἀτάκτου πολιτείας τῶν δύο διερμηνέων, εἴτ' οὖν τοῦ μεγάλου διερμηνέως τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, καὶ τοῦ διερμηνέως τοῦ στόλου. Οἱ ἄτακτοι καὶ ταραχοποιοὶ λοιπὸν ἦσαν ὁ τῆς Ὑ. Π. Ἰωάννης Μανροκορδάτος, ἀντάξιος υἱὸς τοῦ ἐξ ἀπορῥήτων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἐπηρεασμοὺς τῆς διοικήσεως Ἐκκλησίας, καὶ ὁ τοῦ στόλου

Κωνσταντῖνος ὁ Βεντούρας, ὁ ἐκ Πάρου. Τοῦτον, παρακινήσει τοῦ Βλαχίας ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου, κατὰ τὸν Κομνηνὸν Ὑψηλάντην, ἐφόνευσεν ὁ μέγας βεζίρης Καμπακουλά Ἰμπραήμ πασάς, διοικήσας τὸ κράτος ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1731, δῆλα δὴ μόλις ὀκτὼ μῆνας *).

Ἄλλὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Ζαχαρίου περὶ τῆς ἀγάπης τῶν Χίων πρὸς τὸν ἀνεπιδὸν τοῦ Γενναδίου Γερασίου διέψευσαν τὰ κατόπι λυπηρὰ γεγονότα, κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφειλόμενα εἰς ἓνα χῖον, ἔχοντα ἐπιρροήν, ὡς φαίνεται, ἐν Χίῳ μεγαλητέραν τῶν φίλων, ἢ γνωρίμων, τοῦ Ζαχαρίου. Ἀναχρονιστικῶς παρατίθεται τὸ πρὸς Χρῦσανθον Ἱεροσολύμων ἀπὸ 30 αὐγούστου γράμμα τοῦ μεγάλου λογοθέτου Δημητρίου Ἰουλιανοῦ (Ἰουλιανοῦ). ἀφαιρουμένων τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν ἡμῶν ἀχρήστων· «Διὰ τὸν Χίου . . . ἀκούω πῶς νὰ ἦτον ἀπὸ ἐπίσκοπος Κυθωνίας, ἓνας εὐειδῆς νέος, ὁ ὁποῖος προχθὲς ἐκίνησε καὶ ὑπάγει εἰς τὸ προσδιορισθὲν αὐτῷ ποίμνιον παρὰ τοῦ τευτερδὰρ ἐφέντη, ὡσὰν γνήσιος καὶ νόμιμος ἀρχιερεὺς». Ἐναντίος δὲ τοῦ Γερασίμου Χίου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινόπολιν ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, ὁ τότε διορισθεὶς ἐπίτροπος τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν Χίῳ, καὶ μετὰ τοῦ Χίου Δανιὴλ ἀπελθὼν εἰς τὴν γενέτειραν Χίον.

Ἡ χειροτονία τοῦ μητροπολίτου Χίου Γερασίμου ἐτελέσθη τῇ 27 Φεβρουαρίου 1714, ἀγνώστων ἔνεκα λόγων· ἦτο σάββατον τῆς τρίτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, δῆλα δὴ παραμονῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως· ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ κατὰ μάϊον ἢ ἰούνιον· ἀλλ' οἱ μὴ θέλοντες αὐτὸν ἀννέχθησαν εἰς τὸν πατριάρχην Κοσμᾶν, ὅστις ἔγραψεν εἰς Χίον προτρέπων τοὺς ὀρθοδόξους, ὅπως ἀποδεχθῶσι τὸν ἡδὴ ἀναδεδειγμένον κανονικῶς ἀρχιερέα αὐτῶν· ἐπιφορτίζων δὲ τὴν ὄλην τῆς διαστάσεως αἰτίαν εἰς τὸν ὄρατον βεελζεβούλ, ἐνῶ καὶ ὄρατοὶ ἦσαν καὶ γνωστοὶ οἱ ἀληθινοὶ τοιοῦτοι, πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι ἐναντίον τῆς χειροτονίας τοῦ Γερασίμου διέκειντο «οἱ δεποτάτοι» καί τινες τῶν «ἀρχόντων» τῆς Χίου, ζητοῦντες τὴν χειροτονίαν ἐτέρου μητροπολίτου «ὃν ἂν βουλόμεθα» — γράφει ὁ Κοσμᾶς — ἀποστείλας καὶ γράμμα προγενέστερον δῆλα δὴ συμβουλευτικὸν πρὸς τοὺς διεστῶτας χίους· «καὶ γὰρ ἔγνωμεν καὶ ἐπληροφορήθημεν ἱκανῶς ὅτι ἡ σταλεῖσα ὑμῶν ἀναφορὰ οὐ προῆλθε παρὰ τῆς κακίας ἢ ἀναξιότητος

*] Κομνηνοῦ-Ἀθ. Ὑψηλάντου. Ἐὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν· σ. 331, 334. Δαπόντε κατάλογος ἐπισήμων ὀρωμαίων παρὰ Σάθα, Μεσαιων. Βιβλ. Γ' σ. 500 Σταματιάδου Ἐπαμ. Βιογραφίαι μεγάλων διερμηνέων· σ. 115. Ἦτο δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Βεντούρας υἱὸς Ἰωάννου, ὡσαύτως διερμηνέως τοῦ στόλου, δαπανήσαντος τῷ 1703 πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἄμβωνος τοῦ ἐν Φαναρίῳ πατριαρχικοῦ ναοῦ.

τοῦ κυρ Γερασίμου, ἐπειδὴ μήτε εἶχετε τι ὄλως παραστῆσαι κατ' αὐτοῦ, ἢ προβαλεῖν κἂν σμικρότατον ἐγκλημα μῶμον καθαπτόμενον τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐλέγετε καὶ ἐγγράφως ὅτι οὐ θέλομεν ἀρχιερέα ἡμῶν τὸν κυρ Γεράσιμον· διατί δέ, ἐρωτώμενοι, ἀπεκρίνασθε οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐμένετε ἄφωνοι. Ὅθεν ἔγνωμεν καὶ ἡμεῖς προφανῶς ὅτι ἡ τοιαύτη ὑμῶν ἄδικος καὶ παράλογος ἀγωγή κατὰ τοῦ κυρ Γερασίμου προῆλθεν ἵπὸ πεισμονῆς καὶ πάθους τοῦ πρὸς ἀλλήλους». Μόνη ἡ πρὸς τοὺς χίους ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Κοσμά, φέρουσα τίτλον ἐν τῷ κώδικι τοῦ Νικολάου Κριτίου «Συστατικὸν τοῦ κυρ Γερασίμου, τοῦ ἤδη Ἡρακλείας, ἀρχιερατεύσαντος τὸ πρῶτον εἰς Χίον καὶ τῶν ἐκείσε χριστιανῶν μὴ στεργόντων ἀποδέξασθαι αὐτὸν» ἐσώθη, οὐ σημειοῦσα χρόνον γραφῆς, ἀλλ' ἀναφέρουσα τὸ κυριώτερον, ὅτι ἐρχομένου εἰς Χίον τοῦ Γερασίμου, λαβόντος ἤδη καὶ τὸ σουλτανικὸν μπεράτι, δέον ἵνα τιμῶσι καὶ σέβωνται, καθὸ κανονικῶς καὶ νομίμως ἐκλελεγμένον, καὶ «πρὸ τῆς ἡμετέρας πατριαρχείας».

Ἡ ἀνιαρὰ κατάστασις αὕτη παρετάθη μέχρις ἰουλίου τοῦ ἔτους τούτου (1714), ὅτε ἐξεδόθη τὸ φερμάνι (μπεράτι;) ὑπὲρ τοῦ νέου μητροπολίτου Χίου· καὶ τοῦτο μὲν φέρει χρόνον γραφῆς ὃ τοῦ μωαμεθανικοῦ μηνὸς ρετζέπ, εἴτ' οὖν 4 ἰουλίου, διότι τοῦ ρετζέπ ἡ 1 συνέπεσε τῇ 30 ἰουνίου. Ἔμεινεν ὁμοῦς ὁ Γεράσιμος ἐν Χίῳ, ἕως οὗ, διάταγμα τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ', ἀπὸ 20 τοῦ μηνὸς τζεμαζί-οὐλ-ἄχῆρ, 21 μαΐου, (διότι τοῦ τζεμαζίλ-ἄχῆρ ἡ 1 συνέπεσε τῇ 2 μαΐου) διέταττε τὴν εἰς Κων]πολιν ἐπάνοδον τοῦ Γερασίμου, πρῶην Χίου, ὑπὸ συνοδίαν κλητήρος τῆς Ὑψ. Πύλης.

Κατὰ τὸ χειρόγραφον 186 τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ὠσσοικῆς μονῆς, ὁ ἐπίσκοπος Κυδωνίας (Χανίων) Δανιὴλ ἐξελέγη μητροπολίτης Χίου τῇ 1 ἰουλίου, ὁ δὲ πατριάρχης Κοσμάς ὑπέβαλεν ἀμέσως εἰς τὴν Ὑψ. Πύλιν τὴν πρᾶξιν τῆς ἐκλογῆς, ζητῶν τὸ νενομισμένον μπεράτι, καὶ ἀναγγέλλον τὰ αἴτια τῆς παύσεως τοῦ Γερασίμου, ταῦτα δὲ ἐπανάλαβε τὸ σουλτανικὸν γράμμα· «ὁ μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας ταύτης Γεράσιμος, τυγχάνων προηγουμένως οἰκονόμος τοῦ τέως μητροπολίτου Χίου Γενναδίου, ἠνώγει καὶ ὑπέβαλεν εἰς πρόστιμον τοὺς πτωχοὺς ῥαγιαδες, καὶ ἐλάμβανεν ἐπὶ πλέον χρήματα διὰ τὴν τέλεσιν γάμων καὶ λοιπῶν ἱεροπραξιῶν, ἥδη δὲ γενόμενος μητροπολίτης αὐτῶν ἐπανάλαβε τὰς προτέρας ἀδικίας του, ἐπισύρας οὕτω καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος ὄλων τῶν ῥαγιαδῶν, οἵτινες, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὴν τυραννίαν αὐτοῦ, ἐζήτησαν τὴν παῦσίν του». Τὰ δύο περὶ Γερασίμου σουλτανικά γράμματα ἐξεδόθησαν ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ φέροντι τίτλον «Τουρκικὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου, κατὰ μετάφρασιν Χρήστου Β. Μαυροπούλου, διεκμηνέως παρὰ τῷ πρωτοδικεῖῳ Χίου· ἐξεδόθησαν δαπάνῃ τοῦ δήμου Χίου· 1920, ἐν Ἀθήναις» (εἰς σελίδας 338). Ἀκατάληπτον τὸ ἐν 3 σελίδι 3 στίχῳ γραφέν, ὅτι ἐδόθη τὸ πρὸς τὸν Δανιὴλ φερμάνι.

νιον ἡ μερεάτιον τῆ 9 Σεπτεμβρίου 1708!! Παράδοξον δὲ καὶ ὅτι τῆ 21 Μαΐου 1714 ἀπεστέλλεται ὁ τσαούσης Ἀχμέτ εἰς Χίον ὅπως συνοδεύσῃ τὸν Γεράσιμον εἰς τὴν Κ)πολιν, καὶ παύεται μετὰ ἓνα μῆνα.

Σχολάζων ἐν Κπόλει, ἐδικαιώθη ἵνα ἀποδεχθῆ «Υποσχετικὸν γράμμα τοῦ Χίου Δανιὴλ εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ Γεράσιμον, εἰς ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων αὐτοῦ τε, καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ, ὅπου ἔμειναν ἐν τῆ Χίῳ». Τὸ ὑποσχετικὸν, ἐν τῷ κώδικι τοῦ Κριτίου σωθὲν, ἔχει οὕτως

«† Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ἐνυπογράφου καὶ ἐμ-
μαρτύρου γράμματος δηλοποιεῖ ὅτι, ἐξισασθεῖσα καὶ συμβιβασθεῖσα εἰρη-
νικῶς μετὰ τοῦ [πρὸ] ἐμοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου πρώην Χίου κῦρ
Γερασίμου, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ, καὶ
μέλλουσα ἤδη σὺν Θεῷ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτῆς Χίου, ὑπόσχεται
τῆ αὐτοῦ πανιερότητι ὅτι, ἅμα τῷ φθᾶσαι ἐκεῖσε, πάντα τὰ εὕρισκόμενα ἐν
τῆ μητροπόλει πράγματα, ὅσα τε ἦσαν τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου
μητροπολίτου Ἡρακλείας κῦρ Γενναδίου, καὶ ὅσα τοῦ πρὸ αὐτῆς κῦρ Γε-
ρασίμου, * ἅτινα καὶ σώζονται διὰ καθαροῦ καταστίχου, ὡς ὄντα ἴδια κτή-
ματα αὐτῶν, καὶ οὐχὶ τῆς μητροπόλεως, εἴτε βιβλία, εἴτε ρουχικά, εἴτε σε-
πέτια, εἴτε ἄλλα σκευὴ οἰκίας, ταῦτα πάντα παραδοῦναι σῶα καὶ ἀνελλιπῆ
τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε εὕρισκομένοις, εἰς οὓς ἂν διορίσῃται ἡ
πανιερότης αὐτοῦ, ἄνευ τοῦ κρατῆσαι, σφετερίσασθαι, καὶ ἰδιοποιηθῆναι
τὸ παράπαν τι τῶν πραγμάτων αὐτῶν, προσυποσχεθεῖσα οὐδέ τινα τῶν ἀν-
θρώπων αὐτοῦ ἐνόχλησιν, ἢ ζημίαν τινὰ προξενῆσαι διὰ πάθος ἠντιναοῦν,
ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα πάντα καὶ κτήματα ἀμφοτέρων τῶν προκληματισάν-
των ἀρχιερέων ἐν τῆ αὐτῆ ἐπαρχίᾳ ἀκολόβωτα καὶ ἀκέραια παραδοῦναι τοῖς
ἀνθρώποις αὐτῶν, ἀνεπηρέαστως καὶ ἀνενοχλήτως. Ὅψεποτε δὲ ἀφειθήσω
τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ συμφωνίαν μου ταύτην (γένωμαι ;) ὑπὸ παιδείαν ἐκκλη-
σιαστικὴν ἀπροκρηματίστως. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ὑποσχέ-
σεώς μου ταύτης ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ παναγιωτάτου
ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κῦρ
Κοσμᾶ, καὶ μαριυρικαῖς ὑπογραφαῖς τῶν ὑπογραφομένων πανιερωτάτων
συναδέλφων μοι ἀγίων ἀρχιερέων, καὶ ἐπεδόθη τῷ πανιερωτάτῳ πρώην
Χίου κῦρ Γερασίμῳ. αἰμιδ', αὐγούστου ιδ'».

Τρίτον ἐν τῷ κώδικι τοῦ Κριτίου γράμμα, δηλωτικὸν τῶν τότε συνη-
θειῶν, εἰς τὸν Γεράσιμον ἀναφερόμενον, ἔστι τοῦτο

* λάθος τοῦ γραφέως, ἀντὶ «καὶ τοῦ μετ' αὐτόν». Προσθεθείσθωσαν καὶ αἱ λέ-
ξεις «ἐν Χίῳ».

«Υπόσχεσις Χίου Δανιήλ πρὸς τὸν κύρ Γεράσιμον, παραιτηθέντα ἀπὸ τῆς Χίου

†^οἩ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ἐνυπογράφου καὶ ἐμμαρτύρου γράμματος δῆλον ποιεῖ ὅτι, τοῦ πρὸ ἐμοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Χίου κύρ Γερασίμου ἰδιοθελῆ καὶ ἀβίαστον παραίτησιν ποιησαμένου τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης, ἐχειροτονήθη (ὦ!! ὦ!) μητροπολίτης τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, μετατεθεῖσα ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Κυδωνίας εἰς τὴν αὐτὴν μητροπόλιν Χίου, καὶ ἐπειδὴ ὅπερ ἐμελλον δοῦναι φιλότιμον τῷ Κοινῷ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χειροτονουμένων ἀρχιερέων, ἐδεδώκει ὁ πρὸ ἐμοῦ κύρ Γεράσιμος, δηλονότι ἑπτὰ μὲν χιλιάδας καὶ πεντακόσια γρόσια τῷ Κοινῷ τῆς τοῦ Χρ. Μ. Ἐκκλησίας, παρὰ ταῦτα δὲ τὸ ψαλτικὸν τοῦ παναγιωτάτου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ τὰ λοιπὰ ἔξοδα, τοῦ τε μπερατίου, καὶ εἰς τὰ ἄλλα χρειώδη τῶν χειροτονιῶν αὐτοῦ, συμποσούμενα τὰ πάντα εἰς γρόσια τὸν ἀριθμὸν δέκα χιλιάδας, τούτου χάριν, ἐν λόγῳ φιλοτίμου, ὅπερ ἐμελλον δοῦναι ὡς νέος ἀρχιερεὺς τῆς μητροπόλεως Χίου, ἀνεδεξάμην τὰ ἔξοδα ταῦτα τοῦ κύρ Γερασίμου, δηλονότι τὰς δέκα χιλιάδας τῶν γροσίων ὡς ἀληθὲς καὶ γνήσιον χρέος τῆς ἐπαρχίας μου, ὑποσχόμενος πληρῶσαι ταῦτα τοῖς χρεωφειλέταις μου εὐχαρίστως καὶ ἀπροφασίστως, μέχρι τῆς τελείας αὐτῶν ἐξοφλήσεως. Ὁ δὲ κύρ Γεράσιμος εἶη καὶ μένοι τοῦ λοιποῦ ἀκαταζήτητος καὶ ἀνενόχλητος, παρὰ παντὸς προσώπου περὶ τῶν προῤῥηθέντων δέκα χιλιάδων γροσίων, μὴ ἐνεχόμενος εἰς οὐδὲν τούτων, οὔτε ὀφείλων ἀπολογεῖσθαι οὐδὲν οὐδενὶ προσπαρασχεθεῖσα καὶ ἢ ἐμὴ ταπεινότης μὴ ἐνοχλήσειν αὐτῷ πώποτε, οὐδὲ κινήσαι ἀγωγὴν τινα κατ' αὐτοῦ περὶ τῶν δέκα χιλιάδων τούτων γροσίων καὶ ζητῆσαι ἀναλαβεῖν ταῦτα παρὰ τῆς αὐτοῦ πανιερότητος. Ταῦτα γὰρ ὡς χρέος ὄντα τῆς ἐπαρχίας μου ἀληθὲς καὶ γνήσιον ἀπεδεξάμην ἐν λόγῳ τῶν χειροτονικῶν μου, μείναντος τοῦ λοιποῦ τοῦ κύρ Γερασίμου ἀκαταζήτητου καὶ ἀνενοχλήτου παντελῶς παρὰ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος περὶ τῶν δέκα χιλιάδων τούτων γροσίων, καὶ ἐξισασθέντων ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους διὰ τελείας ἐξοφλήσεως, καὶ τουρκικώτερον εἰπεῖν γενόμενος «ἰμπρὰ ἰσχὰ ἀμεί νταβαντιάν». Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ὑποσχέσεως καὶ συμφωνίας ἡμῶν ταύτης ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν τοῦ πρὸς ἀλλήλους συμβιβασμοῦ καὶ τελείας ἐξοφλήσεως γράμμα, ἐπὶ βεβαιώσει».

Βεβαίως ἐλλείπουσιν αἱ συνειθιζόμεναι τότε λέξεις. Μανθάνομεν δὲ, καὶ ὅτι μία χειροτονία ἀπῆται τότε 40000 χρυσῶν φράγκων.

Λοιπὸν ὁ Χίου Δανιήλ, ἐξισασθεὶς, ἀνεχώρησεν ἐκ Κ)πόλεως εἰς Χίον, ἀφικόμενος ἐκεῖ τῇ 7 Σεπτεμβρίου, ἐνῶ ὁ Γεράσιμος τῇ 29 ἰουνίου μόλις ἦναγκάσθη ἂν ἀναχωρήσῃ ἐκ Χίου, φαίνεται δ' ὅτι προηγουμένως ἔπεμψε

πρὸς τὸν πατριάρχην Κοσμὰν τὴν ἀπὸ τῆς Χίου παραίτησιν. Ἐμεινεν ὄχι πολὺν χρόνον ἐν τῇ Κ)πόλει σχολάζων ὁ Γεράσιμος, καὶ μετὰ τρία ἔτη ἀποκατεστάθη εἰς τὴν μητρόπολιν Νικαίας, ὅπου ἀγνοοῦμεν ὁποίας ἀγαθὰς ἐπετέλεσε πράξεις· διότι σκοπὸν τοῦ ποιμαντικοῦ σταδίου αὐτοῦ ἔταξε τὴν μητρόπολιν Ἑρακλείας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω. Νικαίας ὅμως ὢν μητροπολίτης ἠδύνατο ἄνα ἐπισκέπτηται συχνὰ τὸ Φανάριον, ὡς ἔπραττεν ὁ Ἑρακλείας, ὁ Νικομηθείας, καὶ οἱ ἐγγύτερον τοῦ Φαναρίου κατοικοῦντες, σχετικῶς πρὸς ἐκείνους, μητροπολίται Χαλκηδόνος καὶ Δέρκων· καὶ λοιπὸν φαίνεται ἐν ἀγιοταφικῷ κώδικι (605) ἢ ὑπογραφή τοῦ Γερασίμου τοῦ Νικαίας εἰς συνοδικὰ τινὰ γράμματα τῷ 1717· καὶ τῷ 1723 εἰς τὴν «Ἐπιστολὴν τῶν ἀγιωτάτων πατριαρχῶν... τοῖς ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ αἰδεσιμωτάτοις ἀρχιεπισκόποις καὶ τῷ περὶ αὐτοὺς ἀγιωτάτῳ κλήρῳ» ταύτην ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ βιβλίον «Τὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως καὶ τῶν ἀγιωτάτων πατριαρχῶν γράμματα περὶ τῆς συστάσεως τῆς ἀμωιάτης Συνόδου. Ἐν Πετροπόλει, 1840» (σ. 12—48). Τοῦ δὲ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ' ἀποφασίσαντος τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, τὴν ἐπιστασίαν τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὴν διαχειρίσιν ἀνεδέξαντο, συνοδικῇ διαγνώμῃ βεβαίως, οἱ μητροπολίται Νικομηθείας Παΐσιος, Χαλκηδόνος Παρθένιος, Προύσης Κύριλλος, Βάρνης Καλλίνικος, καὶ ὁ Γεράσιμος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ δεξιοῦ κλίτους τοῦ ναοῦ ἐπιγραφή. Καὶ οἱ πέντε αὐτοὶ συνεκρότησαν εἰδὸς τι πεντανδρίας, συγκέλλων τοῦ Ἱερεμίου, χαρακτηριζόμενοι πολὺ αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ Καλλινίκου μητροπολίτου Ἑρακλείας ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Νεόφυτον τὸν κατὰ κόσμον Μαυρομμάτην «Ἐζητήσαμεν τὴν ἄδειαν ἵνα ὑπάγωμεν εἰς τὴν Πόλιν διὰ τὴν θεραπευθῶμεν, ἀλλὰ δὲν μᾶς τὸ ἐσυγχώρησαν οἱ πατέρες (ἡ σύνοδος), ὄχι τόσον ὁ προεστῶς (ὁ πατριάρχης), ἀλλὰ ὁ Νικαίας καὶ ὁ Νικομηθείας· ἔχουν καὶ τὸν Χαλκηδόνος σὺν τῷ Βάρνης, καὶ μόνον αὐτοὶ δὲν τὸν ἀφίνουν. Ἄρτης καὶ Ἑρακλείας καὶ Μιτυλήνης νὰ μὴν ἀκούσωσι παρῶν σὶα συνοδικῶς κληθῶνται λέγοντες, ἐνόσφ ζῶσιν αὐτοὶ, τὴν Πόλιν Ἄρτης καὶ Ἑρακλείας δὲν τὴν βλέπουν. Εὐδῆκαν μέσον τῶν κακῶν τους θελημάτων τὴν κτίσιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ μὲ τὴν πρόφασιν αὐτὴν κάμνουν ὅ,τι θέλουν. Αὐτοὶ πέρνουν, αὐτοὶ δίδουν. Τὸν προεστῶτα τὸν λέγουν κάτζε κάτω, καὶ κάθεται· σήκω, καὶ σηκώνεται. Ἀλληλένδετοι ἀδιασπάστως καὶ ἀλλήλοις ἀσύμφωνοι, πλὴν καθ' ἡμῶν συνεσφιγμένοι..... διὸ μαίνονται κατ' ἑμοῦ καὶ σοῦ. Ὁ πτωχὸς ὁ Θεσσαλονίκης ἔγραψε πολλάκις, καὶ ἐπαρακάλεσε, καὶ ἔταξεν ἱκανά... ἀμὴ αὐτοὶ τὰ ἀνέτρεψαν καὶ ἐμπόδισαν, μὲ τὸ νὰ ἠξεύρωσι πῶς δὲν εἶναι μὲ αὐτοὺς, καὶ τῷ ἔγραψαν νὰ μὴν ἔλθῃ, ὅτι παιδεύεται, ὁμοίως καὶ διὰ τὴν πανιερότητά σου... ἔλεγον γὰρ πῶς σὲ φέρουν λιγζάρι διὰ νὰ σὲ κάμουν πατριάρχην, καὶ πῶς εἶναι μὲ τὴν εἰδησίαν μας, διὸ ἔλεγεν ὁ προεστῶς· Ἐγὼ

Ἄρτηδες καὶ ξᾶρτηδες δὲν φοβοῦμαι, καὶ δὲν ξυπάζομαι». Ἡ ἐπιστολὴ ἐξεδόθη ἐν Α΄ καὶ μόνω τεύχει τῆς ἐν Κπόλει ἐταιρίας τῶν μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν, (*) τῷ 1880, ἐν διατριβῇ περὶ Νεοφύτου Μαυρομάτη, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου π. Γ. Εὐμορφοπούλου, τοῦ μοναχοῦ τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει Λαύρας.

Περὶ τὸν ἄνα εἶπω, ὅτι μένων ἐν Κπόλει καὶ κερδίσας τὴν φιλίαν καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν λογάδων ἐλλήνων καὶ τούρκων ἰσχυρῶν, ἐξησφάλιζεν εἰς ἑαυτὸν τὴν προαγωγὴν, ἣν ἐπόθει· καὶ, διὰ ῥαδιουργίας τοῦ Γρηγορίου Γκίκα, ἡγεμόνος Μολδαυίας, παυθέντος τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ΄, ἐκλέγεται πατριάρχης ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας Καλλίνικος, ἐν συνεδριάσει νυκτερινῇ φαναριωτῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχιερέων, τῇ 20 νοεμβρίου 1726, μέρος ἐνεργότατον εἰς τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν λαβόντος τοῦ Γερασίμου μητροπολίτου Νικαίας. Τῇ πρωΐα τῆς ἐπιούσης εὐρέθη νεκρὸς, ὑπὸ χαρᾶς, ὡς ἐλέχθη τότε, γενόμενος ἀπὸ πληκτοῦ. Ἀρχιερεῖς καὶ λαϊκοὶ πρόκριτοι προέβησαν ἀμέσως εἰς ἐκλογὴν ἄλλου πατριάρχου, ἀναδείξαντες τὸν Νικομηδείας Παῖσιον, ὅστις τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, 21 ἢ 22 νοεμβρίου, ἐξελέγη μητροπολίτης Ἡρακλείας. Μαρτυρεῖ ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης τοῦτο· «καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἔκαμαν Ἡρακλείας τὸν ποτὲ Χίου καὶ ὑπερον Νικαίας Γεράσιμον, ὡς δραστηριώτερον κινηθέντα καὶ διατάξαντα τὰ πάντα εἰς αὐτὴν τὴν πατριαρχίαν, μετὰ τὴν ἀποπληξίαν τοῦ Καλλινίκου». Ὁ διάδοχος τοῦ Γερασίμου, ὁ Νικαίας Κάλλιστος, ἐξελέγη τὴν 25 νοεμβρίου 1726.

Οὕτω δ' ἐπέτυχε τοῦ ποθουμένου. Περὶ τῶν παρ' αὐτοῦ πραχθέντων ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ Ῥαιδεστῷ, γράφουσιν οἱ κάτοικοι τῆς Ἡρακλείας ἐν ἀναφορᾷ ὑποβληθείσῃ κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1870 πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον ΣΤ΄. Ἐξεδόθη τὸ χρήσιμον τοῦτο γράμμα ἀμέσως εἰς φυλλάδιον ἐκ 16 σελίδων, καὶ συνετάχθη ὑπὸ Θεοδώρου Λογιωτάτου, περὶ οὗ γράφω τινὰ ἰς προσεχὲς σύγγραμμά μου «Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ». Τὸ φυλλάδιον τῶν ἡρακλειωτῶν, ἐκδοθὲν εἰς ἑκατὸν ἀντίτυπα, σήμερον κατήντησε σπάνιον· γράφει δὲ ταῦτα· «ὁ αἰδιδιμος Γεράσιμος, ἐκ Χίου προερχόμενος, ἀποβὰς τοῦ πλοίου καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸ ἐκκλησίδιον ἁγίου Νικολάου, προσεκύνησε καὶ ἠσπᾶσθη τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰπών· «Ἄγιε Γεώργιε, ἐὰν γενῶ Ἡρακλείας, θέλω ἀνεγείρει, ἐδῶ, ἐπ' ὀνόματί σου, λαμπρὸν καὶ μεγαλοπρεπὴ ναόν». Προαχθεὶς ὁ ἀείμνηστος εἰς τὴν Ἡράκλειαν δὲν ἐγένετο ἐπιλήσιμων (ὡς πολλοὶ ἄλλοι σήμερον πράττουσι) τῆς πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον

(*) φεβηθέντες τὴν λογοκρισίαν ἐξηφανίσσαμεν τὰ 500 ἀντίτυπα τοῦ τεύχους, σωθέντων ἴσως 5 ἢ 6.

ὑποσχέσεώς του, ἀλλὰ, τῇ συνδρομῇ καὶ συμπράξει τῶν τοῦ τόπου χριστιανῶν, ὧν ἐπ' ὀνόματι ἐξεδόθη καὶ ὁ τότε ἐπὶ τῇ ἀνεγέρσει αὐτοῦ ὑψηλὸς ὄρισμός, οὗ τινος ἀντίγραφον εὑρίσκεται εἰς χεῖρας ἡμῶν, ἀνήγειρον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου τὸν ἀξιοθαύμαστον ὡς πρὸς τὴν χαλεπότητα τῶν χρόνων ἐκείνων, ναὸν τοῦτον, μετὰ τοῦ ἐν τῷ δεξιῷ χορῶ παρεκκλησίου ὡς φαίνεται, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον, ὡς καὶ τὴν παρ' αὐτῷ μητροπόλιν, μὴ ὑπάρχουσαν πρότερον».

«Ἄλλὰ μήπως ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ εἰς τοῦτο μόνον ἠρέκεσθη; Ἄλλα τε πολλὰ ἔπραξεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ὠφέλιμα καὶ λυσιτελῆ καὶ δὴ καὶ τὴν ἐν Ῥαιδεσιῶ λαμπρὰν καὶ περιφανῆ ἐκείνην μητροπόλιν, μοναδικὴν οὖσαν καθ' ὅλην τὴν ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν, κατὰ τε τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν κομψότητα τῆς οἰκοδομῆς, τῆς ὁποίας πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν πυρποληθείσης μετὰ τῆς παρ' αὐτῇ μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας, τὸ γῆπεδον διατελεῖ ἄνευ τινὸς περιφραγμοῦ, πρὸς ἀποκλεισμόν τοῦλάχιστον τῶν ἐν αὐτῷ νεμομένων ἀκωλύτως ζῶων καὶ . . . τοὺς τόπους τῆς ἁγίας Τραπεζῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Προθέσεως μαινόντων!». Ἐν χειρογράφῳ τῆς πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, ὑπ' ἀριθμὸν 101, σώζεται (δῆλα δὴ ἐσώζετο τῷ 1888) σημείωσις τοῦ Γερασίμου, βεβαιουῦντος, ὅτι κατὰ τινα κυριακὴν τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1728 «ἄνοιξαν τὰ θεμέλια» τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Ἡρακλείας. τοῦ Ἀράπη· ἴσως ἤρξαντο ἀνασκάπτοντες οἱ ἐργάται· ἴσως ὁ λίθος ὁ θεμέλιος τοῦ ναοῦ κατετέθη. Συντελεσθῆ ἡ οἰκοδομὴ τῇ 6 δεκεμβρίου, δῆλὰ γε δὴ ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν, ἐπιστατοῦντος εἰς τὰς ἐργασίας τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐκ Βρυούλλων Γαβριήλ, πρωτοσυγκέλλου τοῦ Γερασίμου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1735, ἢ 1734, μητροπολίτου Σεβῶν.

Ὁ ἐκ Βρυούλλων Γαβριήλ, διαμένων ἐν Κωνσταντινοπόλει—ὅταν λέγωμεν Κ)πολιν ἐννοοῦμεν Φανάριον—καὶ μέλος ὢν τῆς Ἱερᾶς συνόδου μετὰ τὸ 1740, ὡς εἰκάζομεν ἀπὸ τῶν τοῦ Κομνηνοῦ, συνεκρότησε ξυνωρίδα δυνατὴν, διευθύνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς σπουδαίας ὑποθέσεις. Σέργιος ὁ Μακράιος ἀναφέρει δις τὸν ἐν λόγῳ σύνδεσμον, βεβαιῶν, ὅτι ὁ Γεράσιμος «διὰ φιλίαν μεγιστάνων» καὶ ὁ Γαβριήλ «διὰ τόλμην καὶ ἀγχινοίαν μάλιστα ἴσχυσε» καὶ ἀλλαχοῦ τῶν πατριαρχικῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ γράφει περὶ τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ Β' τοῦ ἀπὸ Φιλιπποπόλεως ὅτι «πειθαρχῶν ἦν τοῖς βαρυτίμοις τῶν γερόντων, τῷ τε Γερασίμῳ Ἡρακλείας, ἀνδρὶ συνετωτάτῳ καὶ γνωριμωτάτῳ καὶ αὐτοῖς τοῖς μεγιστᾶσι». Καισάριος ὁ Δαπόντες ἰσχυρὸν κατὰ τὰ πολιτικὰ, ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ «δραστήριον» χαρακτηρίζει τὸν Γεράσιμον. Εἰς τὴν Προσθήκην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Μελετίου Ἀθηνῶν Γεώργιος ὁ Βεντότης, ὁ μὴ ἰδὼν ἴσως οὔτε τοῦ Καισαρίου τὸν Ἱστορικὸν Κατάλογον, οὔτε τοῦ Μακράιου τὰ Ὑπομνήματα, μᾶλλον δ' ἐκ Φαναρίου πληροφορίας ζη-

τήσας, μαρτυροῦν Ἀρμενόπουλον

Εἶχε πολλὰ σουλτάνου Μαγ εἴσοδον ἐλευθ. τινὲς ἀποβαίνου της Χ.γιατηζα μόνον τοῦ τάγι δι' ὧν ἐγγίζετο τος». Ὁ ἡγεμ. αὐτοῦ Νικολε ἀκριβῶς ἔνεκα καὶ Γαβριήλ. δεκέμβριον τα βριήλ, προβυ ἴσχυε τὸ τρίτ Κομνηνὸν τερρον προβυ θανε κατὰ μ ἔτερον κατε Γεωργίου Σ γένους.

Τὴν ἐπ. και τὴν ἐπ. Κυζίκου, Ν τοῦ Γερασί νεται τις π μαρτυρίαν τοὺς ἔδωκ. Ἐξην εἰς τὰ πολ ρίου βόδα «σπῆτιον ἐπετεύχθ. ρων, τοῦ ὁ Γεράσι τούτου ἐ δκτώβρι τῆς μητρ στασίας

τήσας, μαρτυρεῖ· «Γεράσιμος Λέριος Ἡρακλείας, ὁ τυπώσας τὸν ἀπλοῦν Ἀρμενόπουλον, ἰσχυρὸς κατὰ τὰ πολιτικά».

Εἶχε πολλὴν ὁ Γεράσιμος φιλίαν μετὰ τοῦ Χαγιατηζαδῆ, ἱατροῦ τοῦ σουλτάνου Μαχμουτ Α΄, καὶ ταύτης μέτοχον κατέστησε καὶ τὸν Γαβριήλ εἴσοδον ἐλευθέραν παρ' αὐτῷ ἔχοντα· τοῦ Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου λέξεις τινὲς ἀποβαίνουσι χρήσιμοι εἰς ἡμᾶς διὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς φιλίας ταύτης Χαγιατηζαδῆ, Γερασίμου, Γαβριήλ· «ἐκίνει ὑποθέσεις (ὁ Γαβριήλ) οὐ μόνον τοῦ τάγματός του, ἀλλὰ καὶ βλαγομπογδανικάς, καὶ ἄλλας πολιτικάς, δι' ὧν ἐγγίζετο σὺν ἄλλοις καὶ ὁ αὐθέντης Κωνσταντῖνος ὁ Μαυροκορδάτος». Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, κληρονομήσας τὴν κακοῦργον διάθεσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Νικολάου, κατώρθωσε ἵνα παυθῆ καὶ ἐξορισθῆ εἰς Καραποῦζαν, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ὑποστηρίξεως τῆς φανερὰ χορηγηθείσης ὑπὸ Γερασίμου καὶ Γαβριήλ εἰς τὸν ἡγεμόνα Βλαχίας Μιχαήλ Ῥακοβίτζαν, τοῦτο δὲ κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1745. Ἄλλ' οὔτε ἔν ἔτος παρήλθε, καὶ συνεχωρήθη ὁ Γαβριήλ, προβιβασθεὶς μάλιστα εἰς τὴν μητρόπολιν Χαλκηδόνος, διότι μέγα ἴσχυε τὸ τρίτον μέλος τοῦ τριουμβιράτου, ὁ Χαγιατηζαδῆς· Ταῦτα κατὰ Κομνηνὸν Ὑψηλάντην, ἀφηγούμενον καὶ δευτέραν ἐξορίαν, ἀλλὰ καὶ δευτέρον προβιβασμὸν εἰς τὴν μητρόπολιν Νικομηδείας. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπέθανε κατὰ μάρτιον τοῦ 1759, ὁ Χαγιατηζαδῆς ἀπεσύρθη τῆς οκηνῆς, ἀλλ' ἕτερον κατεσκευάσθη τριουμβιράτον, ἐκ τοῦ Γερασίμου, τοῦ περιβοήτου Γεωργίου Σταυράκογλου, καὶ τοῦ διερμηνέως τοῦ στόλου Νικολάου Μαυρογένους.

Τὴν εἰς τὰ ἔθνικα ἡμῶν ἐκκλησιαστικά πράγματα διηνεκῆ ἀνάμειν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῶν πέντε πρώτων τῆ τάξει μητροπολιτῶν, Ἡρακλείας, Κυζίκου, Νικομηδείας, Νικαίας, καὶ Χαλκηδόνος καθιέρωσεν ἐνέργειά τις τοῦ Γερασίμου, πρότασιν ὑποβαλόντος εἰς τὸν Χαγιατηζαδῆν «νά μὴν γίνεταί τις πατριάρχης, ἂν δὲν ἐρωτηθῆ ἢ κατάστασις του, καὶ δὲν δώσουν μαρτυρίαν διὰ τὸν βίον καὶ διαγωγὴν του οἱ πέντε ἀρχιερεῖς» οὗτοι· «ὄθεν τοὺς ἔδωκε τὸ φερμάνι». Ταῦτα κατὰ Κομνηνὸν Ὑψηλάντην, ἐν ἔτει 1741.

Ἐξηκολούθησεν ὅμως ὁ Γεράσιμος τὴν παλαιὰν αὐτοῦ συνήθειαν τῆς εἰς τὰ πολιτικά ἀναμίξεως. Τῷ 1741 διέμενε «εἰς ἕνα σπήτιον τοῦ Γρηγορίου βόδα» (δῆλα δὴ τοῦ Γκίκα), καθὸ κατοικίας ἰδίας στερούμενος. Εἰς τὸ «σπήτιον» τοῦτο, κατὰ Σεπτέμβριον, ἢ ἴσως ὀκτώβριον τοῦ ἔτους τούτου, ἐπετεύχθη φιλικὴ συνάντησις, καὶ συνεπῶς συνεννόησις τῶν δύο συμπενηθῶν, τοῦ Γκίκα τούτου καὶ τοῦ Μιχαήλ βόδα Ῥακοβίτζα, ὃν ἠγάπα τιμῶν ὁ Γεράσιμος. Ἦτο δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Γρηγορίου Γκίκα γαμβρὸς τοῦ Ῥακοβίτζα τούτου ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Ἀναστασίᾳ, ἣτις ἀπέθανε κατὰ Σεπτέμβριον, ἢ ὀκτώβριον τοῦ 1741, συνεπείᾳ αἰμοῤῥαγίας μετὰ τοκετὸν, ἀτυχῶς ζώσης τῆς μητρὸς αὐτῆς Ἀννης. Προςθετέον ἐνταῦθα ὅτι ἡ κηδεῖα τῆς Ἀναστασίας ἐγένετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μεγάλου Ῥεύματος, προεξαρχόντων τῶν

πατριαρχῶν Παΐσιου Κπόλεως καὶ Παρθενίου Ἱεροσολύμων καὶ πάντων τῶν ἀρχιερέων. Ταῦτα κατὰ χρονολογίαν τινὰ τῆς Μολδαβίας χειρόγραφον. Τὸν εἰς τὴν Βλαχίαν διορισμὸν τοῦ ἡγεμόνος Μιχαήλ Ῥακοβίτζα ἐνήργησεν ὁ Γεράσιμος ὡς «ἰσχυρὸς κατὰ τὰ πολιτικά», διαθέτων ὅμως καὶ χρῆμα πολὺ χορηγούμενον ὑπὸ τῶν διοριζομένων ἡγεμόνων.

Εἰργάσθη ὅμως καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν — ἐὰν ἐπιτρέπῃται ἢ καὶ σήμερον ποθητὴ λέξις αὕτη — τοῦ Πατριαρχείου Κπόλεως ὁ Γεράσιμος.

Κατὰ τινὰ κώδικα ληψοδοσιῶν τοῦ πατριαρχεῖου ταμείου καὶ δοσοληψιῶν τοῦ καταστήματος Σεβαστοπούλου, τὴν οἰκονομικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιτροπείαν τοῦ Πατριαρχείου ἀπετέλουν ἀρχιερεῖς τινὲς ἐκ τῶν τῆς συνόδου Γεράσιμος ὁ Ἡρακλείας προήδρευεν αὐτῆς τῷ 1740—42, τῷ 1747—48, καὶ 1749—1750, ἐνῶ κατὰ τὰ ἔτη 1742—47 διετέλει μέλος τῆς ἱεραῆς συνόδου· ἀλλὰ, κατὰ τὰ ἔτη 1749—50 ἦτο ἄλλοτε πάλιν πρόεδρος τῆς ἐπιτροπείας ταύτης ὁ Γεράσιμος μετὰ τοῦ ταραξίου Γαβριήλ Νικομηδείας καὶ τοῦ Γερασίμου τῆς Κρήτης, ἀποστέιλαντες ἐξάρχους πρὸς συλλογὴν ἐλεημοσυνῶν ὑπὲρ τῆς Μ. Ἑκκλησίας· ἀλλ' ὁ Γεράσιμος συνήθροισεν αὐτὸς, ἄνευ ἐξάρχου, 938 $\frac{1}{2}$ γρόσια ἀπὸ τῶν ἐπισκοπῶν Καλλιουπόλεως, Μυριοφύτου, καὶ Τυρολλόης, καὶ τῆς μητροπόλεως Σηλυβρίας, ἀπὸ δὲ τῆς Αἴνου 809 = γρόσια 1747, καὶ κατὰ τὴν τότε τιμὴν τοῦ γροσίου περὶ τὰς 6000 φράγκων χρυσῶν. Μνεῖαν τελευταίαν τοῦ Γερασίμου Ἡρακλείας ὡς προέδρου τῆς διαρκοῦς ἐπιτροπείας ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Πατριαρχείου εἶδον κατὰ τὰ ἔτη 1754—55.

Εἰς τὸν Γεράσιμον Ἡρακλείας ὀφείλομεν τὴν εἰς τὸ ἀπλοῦν ἑλληνικὸν ἰδίωμα παράφρασιν τῆς Ἑξαβίβλου τοῦ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, καθ' ἣν διεξήγοντο παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δικαστηρίοις αἱ μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων δίκαι ἐπὶ πεντακόσια σχεδὸν ἔτη. Τὴν παράφρασιν, γενομένην ὑπὸ τοῦ ἡ τειρώτου διδασκάλου Ἀλεξίου Σπανοῦ, δαπάναις ἐξέδωκεν ἰδίαις ὁ Γεράσιμος ἐν Βενετίᾳ, τῷ 1744, παρὰ Νικολάῳ τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, εἰς σελίδας 665 τὸ ὅλον, ἐξ ὧν κατέχουσι τὰς 103 οἱ πίνακες τῶν περιεχομένων καὶ αἱ ἀηθῖαι τοῦ Ἀλεξίου, προσαρτήσαντος τὸ περὶ συνοικερισίων ἐξ 66 σελίδων καὶ περὶ τῶν τοῦ γάμου κωλυμάτων ἐγχειρίδιον. Ἡ παράφρασις, ἐπανεκδοθεῖσα πεντάκις, ἢ ἐξάκις, ἐγένετο χρήσιμος, καίτοι Ἄνθιμος ἀρχιμανδρίτης ὁ Γαζῆς, εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην» (τ. Β' σ. 298 πρὸς τὸ τέλος) κακίξει τὴν μετάφρασιν· «Σπανὸς δέ τις ἐν Ἀδριανουπόλει διδάσκαλος παραφράσας τὸ βιβλίον τοῦτο ἐσπάνισεν αὐτὸ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ὠραιότητος, ὡς μὴ ὄφειλεν. Ἡ τοιαύτη ἐσπανισμένη παράφρασις, ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ πολλάκις *».

*) ἄγνωσθ' διατι ὁ Βρετὸς ἐν «Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ» δις ἐπανέλαβεν εἰς τὸν Β' τόμον τὸ λεξιπαίγιον τοῦ Ἄνθιμου Γαζῆ σ. 50 καὶ 337 (Β').

Ἰερουσαλὴμ ἡ πόλις ἀληθὴ ἀδελφῶν

+ ἐπιθήσει ἡ ὁκρεμὴ τὴν γεννίαν, ἡ ποικιλὸν χροῖον, ἡ
ἀνδρείαν ἐγίνη ὁμοιωσάσῃς, ἡ τὸν ἀρχιστρατηγόν,
ἐκείνην ὁμοιωσάσῃς, ἡ ἀκρίστον. -

γραφή καὶ ὑπογραφή Ἰερεμίου Γ' (σελ. 4, στιχ. 8).

ὁ Γαβριὴλ εἰς ἄρχοντα ἀποστόλων ἐπέστη

πανομοίωτον γραφῆς τοῦ διδασκάλου Λέρου Γαβριὴλ Καρνίτου (σελ. 27, στιχ. 24).

Ἐκ τῆς παραφράσεως ταύτης ἀποσπῶ δύο τεμάχια· τὸ μὲν ὑπογραφόμενον ὑπὸ τοῦ Γερασίμου, ὡς κατακλείς ἐν τινι προσρήσει «Τοῖς ἐντευξομένοις»—τὸ δὲ προςφώνησις τοῦ Σπανοῦ πρὸς τὸν Γεράσιμον, γράφοντα· «Δέξασθε τοίνυν τὴν παροῦσαν βίβλον φιλοφρόνως, καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας συνεργοῦντες εἰς τὴν προθυμίαν μου, οὐδαμῶς δαπάνης καὶ χρημάτων φειδομένου, εἰς ἓν μόνον ἀποβλέποντος, τὴν προκοπὴν δηλαδὴ καὶ ὠφέλειαν τοῦ ἡμετέρου γένους». Τὰ δὲ τοῦ Σπανοῦ πρὸς τὸν Γεράσιμον πολλὴν ἀπαιτοῦσιν ἐξέτασιν πρὸς διακρίβωσιν· «λάμπεις.... μὲ τὰς καλὰς σου ἀρετὰς, ἃς Θεὸς ἐνέσταξε καὶ ἐχαρίσατο τῇ ἱερῇ σου ψυχῇ· τῆς τοῦ Χριστοῦ δηλονότι Ἐκκλησίας τὴν διοίκησιν, πρὸς τοὺς δεομένους τὴν βοήθειαν, καὶ μάλιστα τὴν πρὸς τοὺς πτωχοὺς σπουδαίους ἢν ἔχεις φέρων φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν». Εὐηργέτησε σχολεῖα; διδασκάλους; μαθητὰς; Θὰ πεισθῶμεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σπανοῦ, γράφοντος πρὸς ὁμογενεῖς ἔχοντας γνῶσιν τῶν ἔργων τοῦ Γερασίμου· ἡμεῖς μόνον γινώσκομεν ὅτι διετέλεσεν ἔφορος τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας τῷ 1759—60, πρότερον δὲ, ἀπὸ τοῦ 1724 διαρκῆς ἔφορος τῆς ὑπὸ Νεοφύτου Μαυρομμάτη μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγῆς συσταθείσης ἐν τῇ νήσῳ Σκοπέλῳ σχολῆς. Τί δ' ἔπραξεν ὑπὲρ τοῦ σχολείου τῆς πατρίδος αὐτοῦ Λέρου ἄγνωστον· ἦτο προστάτης αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸ προὔτηρχεν, ὡς εἶδομεν, πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ Γερασίμου. Τῷ 1726 εἰργάζετο σχολὴ μαθημάτων ἑλληνικῶν - ὅχι γραμματοδιδασκαλεῖον—ὑπὸ διδάσκαλον Δαμασκητὸν μοναχὸν λέριον, διδάσκοντα μαθητὰς ἐν Λέρῳ περὶ τοὺς εἴκοσιν· ἦτο δ' ὁ Δαμασκητὸς μαθητὴς τῆς περιφήμου σχολῆς τῆς Πάτμου, ὑπὸ τὸν διάσημον ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ Μακάριον.

Φθάσας εἰς τὸ ὄγδοηκοστὸν τῆς ἡλικίας ὑπέβαλε παραίτησιν, παρασκευάσας ὁ Γεράσιμος τὴν ὡς μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐκλογὴν τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μεθοδίου ἐπισκόπου Μετρῶν, καὶ διευθετήσας καὶ τὴν ἐν τῇ νήσῳ Λέρῳ κτηματικὴν αὐτοῦ περιουσίαν· τὸ περὶ ταύτης ἔγγραφο, μεταγραφὴν ἐκ πατριαρχικοῦ κώδικος, ἔχει ᾧδε, ἄξιον ἀναγνώσεως ὄν

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐνδεικτικοῦ καὶ ἐμμαρτύρου γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ὁ πανιερώτατος δεσπότης ἅγιος Ἡρακλείας κύριος Γεράσιμος, ἔχων ἐν τῇ νήσῳ Λέρῳ τῇ καὶ πατρίδι αὐτοῦ πατρικὰ χωράφια, ἐναπομείναντα λόγῳ κληρονομίας τῇ αὐτοῦ πανιερότητι, ἅτινα δι' ἐξόδων ἰδίων ἀποκαταστήσας περιβόλιον, ὡς ἤδη φαίνεται, κείμενον ἐν τῷ τόπῳ Ἁλιντα καὶ καρaboστάσιον λεγόμενον, πλησίον ἐξ ἑνὸς μέρους τοῦ χωραφίου τοῦ Γεωργίου παπᾶ Κωνσταντῆ, καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους πλησίον τοῦ χωραφίου τοῦ Κωνσταντῆ Ντρούτζου, ἐκ δὲ τοῦ ἄνωθεν μέρους πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ ἐκ τοῦ κάτω μέρους πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ, ἤδη τὸ ὅληθὲν περιβόλιον μετὰ τῆς περιοχῆς ἀπάσης αὐτοῦ καθὼς εἶναι τοιχοχυρισμένον δηλονότι, ἔτι δὲ καὶ μετὰ τὸν ἐν αὐτῷ ὄντα πύργον,

καὶ μετὰ τῶν ἕξω τοῦ πύργου ἀχουρίων καὶ λοιπῶν ἄλλων εὐρισκομένων ἐν αὐτῷ οἰκοδομημάτων, οἰκεία βουλῆ καὶ γνώμη, καὶ ὡς γνήσιος καὶ καθολικὸς δεσπότης, καὶ ἐξουσιαστὴς αὐτοῦ τοῦ περιβολίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ οἰκοδομημάτων καὶ περιοχῆς ἀπάσης, ὡς προερίρηται, πωλεῖ κατὰ τελείαν πώλησιν πρὸς τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ κυρίτζη Ἰωάννην Κακλικὰν διὰ γρόσια ἕξ χιλιάδας καὶ τετρακόσια, καὶ ἐπὶ συμφωνίᾳ τοιαύτη, ὅτι τὸ ῥηθὲν περιβόλιον νὰ πηγαίνῃ διαδοχικῶς καὶ κατὰ κληρονομίαν εἰς τὰ ἀρσενικά παιδιά καὶ ἀπογόνους αὐτοῦ, τοὺς ὄντας ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κακλικᾶ. Πρὸς τούτοις δὲ νὰ μὴ δίδηται εἰς πολλοὺς παῖδας, ὥστε ἐκ τῆς διαφόρου διανομῆς ἔχειν κατατέμεσθαι καὶ εἰς πολλὰ μερίδια, ἀλλὰ μόνον εἰς ἓνα τῶν παιδῶν, τὸν πρωτότοκον δηλαδὴ υἱὸν, καὶ εἰ μὲν ἀκολουθήσει θάνατος τοῦ πρωτοτόκου, ἢ θελήσει μονάσαι, ἢ μεῖναι ἄγαμος, ὁ δεύτερος κληρονομεῖν τοῦτο *, καὶ μένειν τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀναπόσπαστον καὶ ἀναφαίρετον ἐκ τοῦ γένους τῶν Κακλικᾶδων· ἀπερ πάντα ἐνόρκως ὑποσχεθεῖς ὁ κυρίτζη Ἰωάννης κατέβαλε τὰς ἕξ χιλιάδας καὶ τετρακόσια γρόσια, ἦντινα ποσότητα ἄσπρων λαβοῦσα ἢ πανιερότης αὐτοῦ σώαν καὶ ἀνελλιπῆ ἐκ τοῦ εἰρημένου αὐταδέλφου αὐτοῦ κυρίτζη Ἰωάννου, μένει τοῦ λοιποῦ ἢ τιμότης αὐτοῦ ἴδιος καὶ καθολικὸς κύριος καὶ ἐξουσιαστὴς τοῦ περιβολίου τούτου, ὄντος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ δεσποτείαν αὐτοῦ εἰς τὸ διηνεκές, μὴ δυνάμενος εἰς τὸ ἐξῆς οὐδεὶς τῶν συγγενῶν καὶ οἰκείων τῆς αὐτοῦ πανιερότητος διασεῖσαι, ἢ ἐνοχλῆσαι τὸν ῥηθέντα κυρίτζη Ἰωάννην Κακλικὰν, ἢ λόγον ἀπαιτῆσαι περὶ τοῦ περιβολίου τούτου, ἀλλὰ μένει ἀνενόχλητος καὶ ἀκαταζήτητος εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, αὐτὸς τε ὁ ἤδη ἀγοράσας τοῦτο κυρίτζη Ἰωάννης Κακλικὰς καὶ οἱ αὐτὸν διαδεξόμενοι παῖδες καὶ κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ τιμότητος. Ὅθεν κατὰ τὴν προλεχθεῖσαν ὑπόσχεσιν καὶ συμφωνίαν, εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐγεγόνει τὸ παρὸν, ἐπὶ μαρτυρίᾳ χρησίμων ἀνδρῶν, καὶ κεκυρωμένον τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τῆς αὐτοῦ πανιερότητος, καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κὺρ' Ἰωάννου Κακλικᾶ.

αψνδ', φερουαρίου κδ'

† ὁ Ἑρακλείας Γεράσιμος βεβαιοῖ. † ὁ Διδυμοτείχου Αὐξέντιος μάρτυς. ὁ ῥεφερενδάριος Μανουὴλ μάρτυς. † ὁ Μυριοφύτου Νικόδημος μάρτυς. ὁ ἱεροδιάκονος Γεννάδιος μάρτυς. ὁ Μιχαὴλ παπᾶ Γεωργίου Γιανιὰ μάρτυς. ὁ Γιμάρης Ταφραλῆς μάρτυς».

*) παρελείφθη ἐν τούτοις ἡ ὑπόθεσις· ἂν ὁ πρωτότοκος εὐτυχῆσῃ νὰ ἴδῃ θήλεα τὰ τέκνα· ἢ ἂν πρωτότοκός τις, ἀποθανῶν μετὰ συζυγίαν μακρὰν, μὴ τεκνογονήσῃ, τί ἔδει γενέσθαι.

§

Τοῦ Γερασίμου Ἡρακλείας εὔρον μίαν μόνον ἐπιστολήν πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Χρῦσανθον ἀποσταλεῖσαν, ἀξίαν ἀναγνώσεως

«† Μακαριώτατε, ἀγιώτατε, καὶ σοφώτατε πατριάρχα.... κλπ.

† Δεόμενος τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ νὰ τὴν διαφυλάττῃ ἐν ὑγιείᾳ διηνεκεῖ καὶ ἀδιασείστῳ εὐημερίᾳ μετὰ μακροβιότητος. Ἡ ἐντεῦθεν ἀποδημία καὶ στέρησις τῆς ὑμετέρας σεβασμίου μακαριότητος, γλυκυτάτης τε καὶ πανσόφου παρουσίας καὶ ὁμιλίας, ὅχι μόνον εἰς ἐσχάτην ἀθιμίαν καὶ λύπην μᾶς ἐῤῥιψεν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ταξείδιον τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας, ὅπου ἐμελετήσαμεν καὶ ἐτοιμάσθημεν μὲ τελείαν παρασκευὴν νὰ κινήσωμεν, καθὼς δὲν τὴν λανθάνει, δυστυχῶς μᾶς ἐμπόδισε· καὶ ἐμείναμεν πάλιν ἐν τῇ Κωνσταντίνου, μὲ τὸ νὰ μᾶς ἔγραψαν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας ὅτι αὐξήσε τὸ θανατικὸν καὶ ἡ ἀσθένεια τῆς λοιμικῆς νόσου, τὴν ὁποίαν ἄμποτε νὰ καταπαύσῃ ὁ ἅγιος Θεός, γενόμενος ἴλεως δι' εὐχῶν τῆς ἁγίων. Ἡμεῖς κατὰ τὸ παρὸν ὄντες περίλυποι καὶ διὰ τὴν στέρησιν τῆς ὑμετέρας σεβασμότητος καὶ πατρικῆς τῆς φιλοστοργίας, καὶ διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐπισκέψεως τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν, μίαν καὶ μόνην παραμυθίαν ἔχομεν, τὸ νὰ ἀκούωμεν καὶ νὰ μανθάνωμεν συνεχῶς τὴν ἐφετωτάτην ἡμῖν ὑγιείαν τῆς, διὰ τὴν ὁποίαν παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα ἀδιαλείπτως τοῦ ἁγίου Θεοῦ, νὰ τὴν τῆς χαρίζῃ ἀνέκλειπτον, ὁμοῦ μὲ τὴν διηνεκῆ ὑγιείαν καὶ εὐτυχίαν καὶ εἰρηνικὴν κατάστασιν καὶ στερέωσιν τοῦ ὑψηλοτάτου, σοφωτάτου, καὶ θεοσεβεστάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος κυρίου κυρίου Νικολάου βοεβόδα, τοῦ κατὰ Πνεῦμα υἱοῦ ἀγαπητοῦ καὶ περιποθήτου τῆς ὑμετέρας μακαριότητος, τὸν ὁποῖον ἡ ἐξ Ὑψους χάρις νὰ περισκέπη, διὰ τῶν θεοπειθῶν αὐτῆς εὐχῶν, ἀπὸ πάσης ἀντικειμένης καὶ λυπηρᾶς περιστάσεως.

Ἐδέχθημεν μετὰ πολλῆς εὐλαβείας τὰς πατρικὰς προσρήσεις καὶ εὐλογίας τῆς ὑμετέρας μακαριότητος, ὅπου ἐν τοῖς πρὸς διαφόρους φίλους καὶ πνευματικοὺς υἱοὺς αὐτῆς γράμμασιν ἐσημείωσεν ἰδίως περὶ ἡμῶν, καὶ εὐχαριστοῦμεν τὰ μέγιστα τῇ πατρικῇ αὐτῆς καλοκἀγαθίᾳ καὶ φιλοστοργίᾳ. Τὰ ἔτη τῆς ὑμετέρας μακαριότητος πλεῖστα καὶ εὐτυχῆ, καὶ αἱ ἅγιοι καὶ θεοπειθεῖς αὐτῆς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι εἶψαν ἡμῶν

αρχ. ὁκτωβρίου ιη'

† ὁ παραμικρὸς αὐτῆς δοῦλος καὶ εἰς τοὺς ὀρισμοὺς τῆς

προθυμότητος

Ἡρακλείας Γεράσιμος».

§

Μετὰ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας ἐξήσεν ὁ Γεράσιμος ὀλίγον

χρόνον, ἀπαθανὼν τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1761, εἰς ἡλικίαν 82, ἢ 83 ἐτῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Ῥαιδεστῷ, ἐγράφη τὸ ἐπιτύμβιον

Νεκρὸν καλύπτει λίθος οὗτος δεσπότης
τοῦ Ἡρακλείας κυρίου Γερασίμου.

Ἡρωελεγεῖον δ' ἐπίγραμμα συνέθεσε Κωνσταντῖνος ὁ Γουλιανὸς ποστέλνικος τῆς ἱγεμονίας Μολδαυίας, ἀλλὰ τοῦτο περιπεσὸν εἰς ἀγράμματον ἀντιγραφέα καὶ ἐκδότην ἡμιμαθῆ χρηζει ἐπανορθώσεως.

Τοῦ Γερασίμου τὴν ἰσχὺν καὶ σύνεσιν εἰς τὰ πολιτικά, τὴν ἐμπειρίαν ἐν τῇ διεξαγωγῇ γενικωτέρων ὑποθέσεων, τὴν πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα στοργὴν καὶ εὐλάβειαν ἐπήνεσαν, ἢ ἐθαύμασαν ὁ Δαπόντες, ὁ Μακροσίος, ὁ Βεντότης, ὁ Γουλιανὸς, καὶ οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν ἐκ τοῦ συνεγγύς Ἀλέξιος Σπανὸς ὁ διδάσκαλος Ἀδριανοπόλεως, καὶ ὁ ἀκριτόμυθος τῶν μετὰ τὴν ἄλωσην χρονογράφος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης. Ἄλλ' οἱ γέροντες φαναριῶται, μαθόντες ἀπὸ στόματος τοῦ Μελετίου Ἡρακλείας μοι διηγήθησαν ὅτι, ἡ φήμη τῶν ἰδιωτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀρετῶν τοῦ Γερασίμου, διαδοθεῖσα ἐν Κόλπει καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐνέβαλεν εἰς τὸν σουλτάνον Μουσταφὰν Β' τὴν περιέργειαν ἵνα ἀκούσῃ τὸν Γεράσιμον ὁμιλοῦντα. Ἡ συνάντησις τοῦ Ἡρακλείας, συνδιαλεγομένου μετὰ τοῦ βεζίρη, (τοῦ σουλτάνου καθημένου, κατὰ τὸ ἔθος, ὀπισθεν δικτυωτοῦ (καφάσι), ἔοχεν ἀποτέλεσμα ἵνα σχηματίσῃ τὴν δικαίαν ἰδέαν περὶ τοῦ θαυματούτου Γερασίμου ὁ σουλτάνος Μουσταφὰς, ὅστις ἐλέγετο ἄνθρωπος ζητῶν ἵνα μανθάνῃ περὶ πάντων.

Ἐτίμησαν ὅμως καὶ ζῶντα καὶ θανόντα τὸν Γεράσιμον οἱ ὑπ' αὐτοῦ σχεδὸν διδαχθέντες τὴν τέχνην τοῦ «χρηῆσθαι τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς προσώποις» καὶ τῆς μερίμνης τῶν ἐκκλησιῶν (κατὰ τὴν ἀποστολὴν φραῖσιν) Μεθόδιος ἐπίσκοπος Μετρῶν, ἀνεψιὸς αὐτοῦ, καὶ Νεόφυτος μητροπόλεως Σμύρνης, ἐκ Λέρου καὶ αὐτός.

§

Νεόφυτος ὁ Σμύρνης ἐγεννήθη ἴσως ἐν τέλει τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἴσως ἐν ἀρχαῖς τῆς ΙΗ'. Ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Σμύρνης τῇ 24 ἰανουαρίου 1731, προτελευταία κυριακῇ τοῦ μηνὸς τούτου. Φαίνεται ὅτι καὶ τινος παιδεύσεως μετείχεν ὁ Νεόφυτος, διότι ὁ διδάσκαλος Ἰωσήπος ὁ Μοισιόδαξ ἐκτὸς τῆς πείρας, τῆς συνέσεως, τῆς ἀγαθοεργίας, ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸν καὶ τὴν πολυμαθειαν εἰς τὸν πρόλογον τὸν προταχθέντα τῆς Ἡθικῆς αὐτοῦ· ταύτης δ' ὁ τίτλος, ἀτελής παρὰ Ζαβίρα καὶ παρὰ Παπαδοπούλω Βρετῶ καὶ παρὰ Σάθα μείνας, ἔχει οὕτως· «Ἡθικὴ | Φιλοσοφία | μεταφρασθεῖσα | ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ἰδιώματος, | παρὰ | Ἰωσήπου ἱερο-

διακόνου | τοῦ Μοισιόδακος, | καὶ ἀφιερωθείσα | τῷ Πανιερωτάτῳ, Σοφο-
λογιωτάτῳ, καὶ Θεο|προβλήτῳ μητροπολίτη τῆς Σμύρνης | κυρίῳ κυρίῳ |
Νεοφύτῳ τῷ ἐκ Λέρου. | Τόμος πρῶτος. | Ἐνετίησι, 1761. | παρὰ Ἀντωνίῳ
τῷ Βόρτολι». Ὁ δεύτερος τόμος ἐξεδόθη αὐτόσε τῷ 1762.

Τὸν Νεόφυτον ἀποκαλεῖ προστάτην τῶν Μουσῶν, παρηγορίαν τῶν
ξένων, δόξαν τῆς Ἰωνίας, χαρὰν τῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων νήσων, ὅπου
ὅλαι ἀεννάως ἀπολαμβάνουν τὰς ἐπιρροὰς τῆς εὐεργετικῆς εὐμενείας τοῦ
Νεοφύτου· συμφώνως ὁ Καισάριος Δαπόντες χαρακτηρίζει αὐτὸν «εὐεργε-
τικὸν καὶ δραστικόν»· πολύκλυτον δ' ὀνομάζει Σέργιος ὁ Μακραιὸς. Ἀλλὰ
ἀπὸ τοῦ Νεοφύτου καὶ ὑπὸ τὸν Νεόφυτον ἐδιδάχθη τὰ μαθήματα συνέσεως
καὶ ἐμπειρίας διοικητικῆς, καὶ κοσμιότητος καὶ αὐστηραῆς χριστιανικῆς πο-
λιτείας ὁ σύγκελλος καὶ ὑπάλληλος αὐτοῦ Γαβριήλ, ὁ ἐκ Σμύρνης, ὑπὸ Νεο-
φύτου χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Μοσχονησιῶν, προβιβασθεὶς εἰς τὴν μη-
τρόπολιν Παλαιῶν Πατρῶν, καὶ τῷ 1780 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον
Κπόλεως. Πολλὰ περὶ τοῦ Νεοφύτου ἔγραψα ἐν Η' καὶ Θ' τόμῳ «Ἐκ-
κλησιολογία Ἀληθείας», αὐτὰ δ' ἐκβαίνουναι τῶν ὁρίων τῆς παρούσης διατριβῆς,
εἰς τι τμήμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Θράκης ἀναφερομένης.

§

Ἄνεπιός τοῦ Γερασίμου Ἡρακλείας ἦτο Μεθόδιος, ἐπίσκοπος
Μετρῶν ὁ τῷ 1760, τῇ 6 νοεμβρίου, ἐκλεγείς μητροπολίτης Ἡρακλείας.
Ἐποθέτω ὅτι ὁ τῇ 11 νοεμβρίου 1714 γεννηθεὶς υἱὸς τῆς Ἀρεζίνας, ἀνε-
ψιᾶς τοῦ Γενναδίου Μανώλης ἐγένετο κληρικὸς, ὁ Μεθόδιος· αὐτὸς ἀπε-
σύρθη τῆς ἐνεργοῦ ἱερατείας τῷ 1794, καὶ ἀπέθανεν ὑπερογδοηκοντοῦτης.
Ἡ ἀναφορὰ τῶν ἠρακλεωτῶν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον (1870) γράφει ταῦτα·
«Μεθόδιος..... τοῖς ἔχνεσι βαδίσας ἀπαρεγκλίτως τοῦ περιδόξου θείου του
καθ' ὅλην τὴν ἀρχιερατικὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν κυριαρχίαν του, καὶ εἴ τι
ἔμεινεν ἔλλιπες τυχὸν ἀπὸ τὸν προκάτοχόν του ἀναπληρώσας· (σώζεται
ἀκόμι μία βρούσις εἰς Ῥαιδεστὸν, φέρουσα τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ ὀνόμα-
τός του ΗΡ.ΜΘ.) καὶ πολλὰ εἰς τὴν ἐπαρχίαν καλὰ διαπραξάμενος ἄσασαν,
ἐξαίρετως δὲ εἰς τὴν πατρίδα μας. Ὅτε δὲ διὰ τὸ γῆρας κατήντησε πλέον
ἀνίκανος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀρχιερατικῶν αὐτοῦ ἱερῶν χρεῶν καὶ κα-
θηκόντων, τότε παρητήθη ὡς ἀνὴρ εὐσυνείδητος καὶ τὸν Θεὸν φοβούμε-
νος, καὶ μὴ προχωρῶν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα».

Ἐκ δύο ἀποσημειωμάτων εἰς παλαιὰ βιβλία δυνατὸν ἵνα συμπληρω-
θῶσιν ὅσα γινώσκομεν περὶ Μεθοδίου καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ Γερασίμου· Εἰς
τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 2 (κατὰ τὴν ἐμὴν ἀρίθμησιν τῷ 1878) Γραμματικὴν (χει-
ρόγραφον) ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Λέρου, ἀνέγνω· «αψξά, σепτεμβρίου 10. ἐτε-
λεύτησεν ὁ θεῖός μοι ἅγιος Ἡρακλείας κύριος Γεράσιμος μὲ θάνατον λίαν

εὐδόκιμον, ὡς τοῖς πᾶσι δῆλον, καλῶς καὶ εὐκόλως ἀπέπνευσε τὴν σεβασμίαν αὐτοῦ ψυχὴν». Τί σημαίνουν αὐτὰ, θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης μου ἐν ἱστορικῷ συντόμῳ ἀθύρματί μου, τίτλον ἔχοντι «Αἰνιγμάτων ἱστορικῶν Λύσις ἢ Δέσις;». Τὸν χρόνον δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Γερασίμου ἔγραψα κατὰ τὸ χειρόγραφον 2 τῆς ἐν Κάστρῳ Λέρου βιβλιοθήκης· τοῦτο δ' ἐκλάπη μετὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ διὰ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» ἔκδοσιν ἀναγραφῆς τῶν χειρογράφων, αἵτινα τότε (1878) ἦσαν 50, ὕστερον δὲ 36, ἀρπαγέντων δεκατεσσάρων, ὡς ἐμάθομεν ἀπὸ τῶν «Λεριακῶν» Οἰκονομοπούλου, Ἰατροῦ, σελ. 190—194.

Τὴν ὡς ἐπισκόπου Μετρῶν ἐκλογὴν τοῦ Μεθοδίου γινώσκωμεν γενομένην κατὰ τὸν ἰανουάριον (τῆ 16) τοῦ 1746, ἀντὶ τοῦ τῆ 14 νοεμβρίου 1745 ὑποβαλόντος παραίτησιν Δωροθέου, μόλις ἡμιόλιον ἔτους διοικήσαντος τὴν ἐπισκοπὴν Μετρῶν καὶ Ἀθύρα, ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ Σιλβέστρου Μετρῶν, ἀποβιώσαντος τὸν μᾶιον τοῦ 1744.

Κατὰ νοέμβριον (ἴσως) τοῦ 1794 ἔδωκε πρὸς τὴν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν ὁ Μεθόδιος τὸ παρὸν γράμμα

† Ἐμμένειν διὰ βίου τῇ κλήσει, εἰς ἣν ἕκαστος ἐκλήθη, ἀγαθόν. Ἐνεργεῖν δὲ εἰς τέλος κατ' αὐτὴν, καὶ πράττειν τὰ δέοντα εὐχταιότατον. Ἄλλ' ἔστιν ὅτε νικᾷ ἡ τῆς φύσεως ἀσθενεία, καὶ ἡ γνώμη οὐκ ἐξικνεῖται ἐφ' οἷς ὁρμᾷ προαίρεσις, καὶ ἀπαιτεῖ ἡ κοινὴ τῶν πραγμάτων χρεια. Ἐνθεν τοι κἀγὼ, δι' ἀσθενείαν γήρους, μηκέτι οἷός τε ὦν συντόμως ὑπαγρυπνεῖν, καὶ πολυειδῶς μεριμνᾶν πάντα πᾶσι γινόμενος, ὑπὲρ τῆς τοῦ ἐμπιστευθέντος μοι λογικοῦ ποιμνίου σωτηρίας, καὶ ἀπαυδήσας ἤδη τῶν πολλῶν πόνων, ὑφορῶμενος δὲ μή τι τῇ κατ' ἐμὲ ταύτῃ ἀσθενείᾳ τῶν πρὸς ὁδηγίαν καὶ φυλακὴν συντεινόντων παρέλθῃ ἐπὶ τῆς ποιμνῆς παροραθὲν, δέον ἔκριναι, γνώμη ἀνθαιρέτω, παραίτησιν ποιήσασθαι τῆς ἐπαρχίας ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ θρόνου, οὐ μὴν δὲ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης. Καὶ δὴ παραιτοῦμαι ἐκὼν ὑπ' ἀσθενείας γήρους τὴν ἐμαυτοῦ ἐπαρχίαν τῇ κοινῇ μητρὶ τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ δέομαι πρῶτον, ἵνα μου τῆς ἀσθενείας συγγνοίη μιμησκομένη τῆς ἄκρας μου ὑποταγῆς καὶ ἐν πᾶσιν εὐπειθείας καὶ προθυμίας· καὶ τῆς διηνεκοῦς ἀγάπης καὶ μητρῶας στοργῆς μηδέποτε ἐμὲ ἀποστερήσῃ. Ἰδίως δὲ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότη καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ τῶν ἀγαπητῶν μοι συναδελφῶν ἀγίων ἀρχιερέων, ἵνα μηδέποτε τῆς ἀδελφικῆς διαθέσεως καὶ ζῶντα καὶ θα-

νόντα χωρίσωσι· δεύτερον δὲ παρακαλῶ αὐτοὺς θερμῶς, ἀναλαβόντες ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ τὴν δικαίαν φροντίδα καὶ μέριμναν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, νομίμως καὶ κανονικῶς ἐκλέξωσι καὶ ψηφίσωσι τὸν μᾶλλον ἄξιον καὶ ἱκανὸν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ προστασίαν, καὶ διεξαγωγὴν τῆς παμαντορίας ταύτης [εἰς τε τὴν] διαδοχὴν πιστοῦ λόγου, καὶ πάντα πᾶσιν ἐσόμενον, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πάντων· ὃν δ' ἂν νομίμως καὶ κανονικῶς ἐκλέξωνται καὶ ἐπιψηφίσωσι ποιμενάρχην καὶ ἀρχιερέα ταύτης τῆς ἐπαρχίας, τοῦτον κἀγὼ συμφώνως τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ πνεύματι, συμψηφίζομαι καὶ ἀποδέχομαι· γνωρίζω διάδοχον νόμιμον. Ὑπὲρ ταύτης οὖν τῆς οἰκειοθελοῦς παραιτήσεως τῆς ἐπαρχίας ἑμαυτοῦ καὶ τοῦ θρόνου, δέδωκα καὶ τὸ παρὸν ἔγγραφον εἰς ἔνδειξιν.

,αψυδ',

† ὁ πρῶτον Ἡρακλείας Μεθόδιος βεβαίῳ :

Τὸ λεκτικὸν τοῦ γράμματος ἀποδεικνύει τὸν Μεθόδιον ὄντα κληρικὸν πεπαιδευμένον· ἀλλὰ καὶ τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς (ὑπόμνημα ψήφων κανονικῶν) χαρακτηρίζει αὐτὸν «λογιώτατον». Ὁ λογιώτατος Ἡρακλείας καὶ Ῥαιδεστοῦ ἐδείχθη καὶ τῶν γραμμάτων προστάτης, τοῦλάχιστον ὅσον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας ἀφορᾷ, καθὼς πιστὸν ποιοῦσι δύο γράμματα Ῥαιδεστηνῶν ἐλλήνων ἀπὸ 8 ὀκτωβρίου 1790 πρὸς τὸν Μεθόδιον, ἐπειδὴ πρὸς μελέτην τῶν μαθητῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐκεῖσε σχολῆς ἀπέστειλε δῶρον 33 τόμους συγγραφέων ἐλλήνων, ὧν μεταξὺ καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐκ τοῦ γράμματος τῶν προκρίτων καὶ ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τῶν μαθητῶν ἐλπίζόντων ἅν' ἀποστείλῃ καὶ ἄλλα βιβλία, μανθάνομεν ὅτι «ὡς πνευματικὸς πατήρ καὶ ἀρχιερεὺς χριστομίμητος, οὐ μόνον λόγῳ ἀποπτάσας τὰς Μούσας εἰς τὴν δυστυχῆ ἡμῶν πατρίδα διὰ φιλομουσῶν αὐθις καὶ φιλοπόνων καθηγητῶν ἀνεκαλέσατο, . . . δόξαν ἀιαπέπομεν Θεῷ, ὃς ἠξίωσεν ἡμᾶς ἐπὶ τῶν τῆς ὑμετέρας πανιερότητος χρόνων γενέσθαι, καὶ ἀκοῦσαι μαθημάτων ἐλληνικῶν, ὧν οἱ πρὸ ἡμῶν ἐπεθύμησαν ἰδεῖν κόσμον τῆς πατρίδος καὶ στολισμὸν, ὃν οὐδ' ὄναρ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐφαντάσθησαν». Τὰ δύο γράμματα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Παρανίκα ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Κπόλεως τῆς 21 ὀκτωβρίου (2 νοεμβρίου 1874), δηλοῦσι δ' ὅτι διδασκάλους τῶν ἐλληνικῶν ἐκάλεσεν εἰς Ῥαιδεστὸν ὁ Μεθόδιος, ἐπανάγων εἰς τὸ εἶναι τὴν ληθαργήσαν μάθησιν τῶν ἐλληνικῶν· διότι κοινὰ μὲν σχολεῖα καὶ γραμματοδιδασκάλους εἶχεν ἡ Ῥαιδεστός, ὡς εἶχε πᾶν «εὐ ναιόμενον πτολίεθρον» ἐλληνικόν· ὁ Μεθόδιος ὅμως καθί-

δρυσε σχολεῖον ἑλληνικὸν μετὰ δύο, ὡς φαίνεται, διδασκάλων, καίτοι, καθὼς εἰκάζω, εἶχεν ἡ ἑλληνικὴ κοινότης τῆς 'Ραιδεστοῦ κατ' ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος σχολὴν ἑλληνικῶν μαθημάτων, διότι Δουσίθεος ὁ 'Ιεροσολύμων ἀποκηρύττει τοὺς «διαβόλους» διδασκάλους τοὺς ἐν μέσῳ τῆς κοινότητος ἐνοφνηθέντας· διδάσκαλοι δὲ τῶν κοινῶν γραμμάτων ἦσαν βεβαίως ἀνίκανοι ἵνα συλλάβωσιν εἰς τὴν φτωχὴν αὐτῶν διάνοιαν ἰδέας διαβύλων, τὰς θεωρίας δὴλα δὴ τῶν ἀκολουθούντων τὰ συστήματα Λεῖβνητίου καὶ Μαλεβραχίου.

Εἰς τὸν ΚΖ' τόμον (τοῦ 1907) τῆς «'Εκκλησι. 'Αληθείας» ἐξέδωκά τινας εἰδήσεις περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐν 'Ραιδεστῷ κοινότητος, ἐκεῖ δὲ παραπέμπω τὸν περιεργον ἀναγνώστην, ὅς τις θὰ ἴδῃ καὶ σημείωσιν τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ῥαιδεστηνῆς σχολῆς χειρογράφων μετὰ τὸ μέσον τῆς ΙΙΙ' ἑκατονταετηρίδος· ἀλλ' ὁ Μεθόδιος ἀνεσυνέστησε τὴν ἑλληνικὴν τῆς 'Ραιδεστοῦ σχολὴν, ἀτυχίας ὑποστᾶσαν εἰς τὸν μακρὸν βίον αὐτῆς. Ἡδύνησε τὸν διδάσκαλον (μέχρι τοῦ 1780) τῆς ἑλληνικῆς ἐν Λέρῳ σχολῆς Δανιὴλ τὸν πάτριον, τὸν ἀπὸ μαΐου 1784 Σεβαστείας ἐπίσκοπον (ἐπ' ὀνόματι ψιλῶ), μητροπολίτην δὲ Βιζύης τῷ 1793 γενόμενον, καὶ θανόντα τῷ 1813 ἢ 1812. 'Ἐν χειρογράφῳ τῆς ἐν Πάτρῳ βιβλιοθήκῃς ΥΖ' εὑρηταί τις ἐπιστολὴ τῶν λεριῶν, εὐχαριστούντων τῷ Μεθοδίῳ ἐπὶ τῇ συστάσει τῆς ἑλληνικῆς ἐν Λέρῳ σχολῆς· ἐπειδὴ δ' αὕτη ἦν ἤδη συνεστημένη τῷ 1726, ὁ Μεθόδιος ἐβοήθησεν αὐτῇ χρηματικῶς, ὡς ὑποθέτω· πρὸ τοῦ Δανιὴλ δ' ἐδίδαξαν ὁ ἐκ Λέρου Νικίτας Πέτρος, καὶ τὶς Σπαντωνῆς, κληροδοτήσαντες ἔντυπά τινα καὶ χειρόγραφα τῇ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐν Κάστρῳ (Λέρου). Μετὰ τὸν Δανιὴλ ἐδίδαξε τὰ κοινὰ γράμματα Γαβριὴλ μοναχὸς ὁ Καρνίτης, ἐβδομήκοντα σχεδὸν ἔτη, μέχρι μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος· ἀπέθανεν ὁ Γαβριὴλ ὑπερεκατοντούτης.

Τὸ παράδειγμα τῆς φιλομονασίας τοῦ Μεθοδίου, καθόσον ἡμῖν γνωστὸν, ἐμιμήθησαν ὁ ὑπὸ τὴν Ἡράκλειαν τελῶν ἐπίσκοπος Τυρολλόης Πορφύριος, ἰδρύσας ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Σάμῳ τὴν Πορφυριάδα σχολὴν, καὶ ὁ ἀνεπιὸς αὐτοῦ Μελέτιος ἐπίσκοπος Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως, ἐξασφαλίσας τὴν ὑπαρξιν τῆς ἐν Μυριοφύτῳ ἑλληνικῆς σχολῆς, διότι «πρῶτον φυτουργὸν» αὐτῆς ἐκάλει τὸν διδάσκαλον Ματθαῖον τὸν ἐκ Γανοχώρων ὁ παλαιὸς τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης κώδηξ.

'Υπὸ προστάτην τὸν Μεθόδιον ἀνεδείχθησαν ἄξιοι μνείας κληρικοί, γεννηθέντες ἐν Λέρῳ

1) *Γεράσιμος ἐπίσκοπος Μετρῶν καὶ Ἀθύρων*, ἢ Ἀθύρα, φαινόμενος ὡς τοιοῦτος τῷ 1763 μέχρις ἰουνίου 1783, ὅτε ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν (ἐν Κπόλει) συνόδου ἐξελέγη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας· ἀπεβίωσεν ἐν Αἰγύπτῳ τῇ 1, ἢ 2 αὐγούστου 1788. Ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Κακλικᾶ, καὶ οὐχὶ Κανελικῶ, ὡς ἔγραψεν Οἰκονομόπουλος εἰς τὰ «Λεριακά» αὐτοῦ·

ἦν λόγιος ἀνὴρ. Ἔργα τινὰ αὐτοῦ ἐξέδωκα ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» καὶ ἐν «Ἀρχαίῳ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» ἄξια ἀναγνώσεως·

2) *Μελέτιος ἐπίσκοπος Μυριοφύιου*, κατόπι μητροπολίτης Ἡρακλείας·

3) *Ἰγνατίος μητροπολίτης Ἰμβρου*, ἀπὸ τοῦ 1783 ἕως Ἰανουαρίου 1793, ὅτε ἀπέθανεν. Ἦν ἀνὴρ σεβαστὸς χριστιανοῖς καὶ τούρκοις· εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν οἰκίαν ἐν Ἰμβρῷ προσέθηκε μίαν αἴθουσαν, ἣτις ἕως τοῦ 1846 διεφύλαξε τὸ ὄνομα, αὐτῆς «ὄντας τοῦ Ἰγνατίου» καλούμενος, ὡς μαρτυρεῖ Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς ὁ Ἰμβριος εἰς τὸ Ἱστορικὸν ὑπόμνημα περὶ τῆς Ἰμβρου.

Εἶχον ὁ Μεθόδιος ἀδελφὸν Γιμάρη Ταφραλὴν, ἔχοντα τὸ ὄφικτον παχαρνίκου (ἄρχοντος), ἀποθανόντα καὶ ταφέντα ἐν Παυδαεστῷ. Ἐγραψεν ἐπ' αὐτῷ ἐπιγράμματα ἐπιτάφια λόγιός τις, ἴσως ὁ Γουλιανὸς Κωνσταντῖνος ὁ ποστέλνικος τῆς ἡγεμονίας Μολδαβίας, ἀποδεικνύμενος ὀλίγης παιδεύσεως μέτοχος. Ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων δυνατὸν ἂν ἀναγνωσθῶσιν ἄνευ δυσφορίας τὰ δύο ταῦτα, ὧν τὸ πρῶτον δῆθεν ἰαμβικόν, τὸ δευτέρον οἰνοει ἠρωελεγεῖον, ἡμιμαθοῦς τυχόντα ποτε ἐκδότου

Ἐνθάδ' ἀφῆκε χοῦν Γιμάρης Ταφραλῆς
εὐβουλος, ἔμφρων, εὐσεβέστατος ἄρχων·
αὐτὸς ἄπεισι φαιδρὸς εἰς Θεὸν μέγαν
εἰπὼν λυπεῖσθαι μηδαμῶς τοῖς φυλάτοις,
μάλιστα· ἀδελφῷ τῷ σεπτῷ Ἡρακλείας.

Ἄλλ' οὖν τίς αὐτὸν καὶ θανόντα οὐ ποθεῖ ;
Ἐνθάδε γῆ τὸν χοῦν, τὸ δὲ πνεῦμα Θεῷ ἀπέδωκε
πάντα βίον θέμενος εὐσεβεῖης μελέτην.
Γιμάρις Ταφραλῆς, * παχαρνίκος εἶποτε (;) ἄρχων
πᾶσι λιπὼν μνήμην καὶ πόθον ἐξ ἀγάπης.

§

Περὶ τοῦ θείου αὐτοῦ Μεθοδίου ἔλεγεν ὁ μετ' αὐτὸν Μελέτιος Ἡρακλείας ὅτι, τρία ἢ τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου, συμβάντα χρόνον βραχὺν μετὰ τὴν παραίτησιν, ἦλθον εἰς τὸν τάφον, ἢ πρὸς ἀνακομιδὴν τῶν ὀστέων, ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον. Ἀνασκάψαντες δὲ καὶ συλλέξαντες τὰ ὀστᾶ, εὗρον ἐντὸς τοῦ κρανίου σφαιραν μικράν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξήγει τὴν προέλευσιν αὐτῆς· ἔθραυσαν τὴν σφαιραν, καὶ εἶδον ὅτι ἦτο ταμβάκος (κόνις νικοτιανῆς) σωρευθεῖς ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ σχηματίσας εἶδος αὐγοῦ. Ἐβεβαίουν δ' οἱ μαθόντες τοῦτο (1798 ἢ 99) ὅτι εἰς κατάχρησιν φοβερὰν τοῦ ταμβάκου κατήντησεν, ἔνεκα κεφαλαλγίας.

* τὸ μέτρον ἀπαιτεῖ μᾶλλον Ταφραλῆς Γιμάρης

§

Μελέτιος Ἡρακλείας ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης κατὰ Σεπτέμβριον 1794, καθὼς ἐσημείωσεν εἰς πινακίδιον βιβλίου τινὸς παλαιοῦ Ἰγνάτιος ἀνεπιὸς τοῦ Μεθοδίου «αψυδ', Σεπτεμβρίου τόσαις, ἔκαμεν παραίτησιν ὁ θεῖός μοι ἅγιος Ἡρακλείας κὺρ Μεθόδιος (ὄν ὁ Θεὸς πολυετῆ αὐτὸν) εἰς τὸν ἐξάδελφόν μοι κὺρ Μελέτιον τὸν θρόνον τῆς Ἡρακλείας, καὶ ὁ ἅγιος θεὸς νὰ τὸν ἔχη ὑγιῆ, μακρόβιον, πολυχρόνιον, εἰς ἔτη πολλὰ εἰς τὸν θρόνον αὐτὸν, καὶ νὰ φανῆ εὐάρεστος, ἄξιος, τίμιος, μεγαλοπρεπῆς, καθὼς τὸν φανερῶνει ὁ χαρακτήρ του.—Ὁ γράψας ἐξάδελφός του Ἰγνάτιος ἀρχιδιάκονος τοῦ ἁγίου Ῥόδου, καὶ ὑποψήφιος τῆς Λέρου—καὶ λέριος».

Ἄγνωστοι αἰ θυσίαι, εἰς ἃς ὑπεβλήθη ὁ Μελέτιος χάριν προβιβασμοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ ἴσκει ἡ τιμῆ, ἧς ὁ παραιτούμενος ἀπῆλαυε παρὰ λαϊκοῖς προκρίτοις. Σέριγιος ὁ Μακροῖος περὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ Γερασίμου καὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ Ἡρακλείας Μεθοδίου γράφων, βεβαιοῖ ὅτι ἴσχυσεν ἡ γνώμη τοῦ βαρυτίμου γέροντος, δηλαδὴ τοῦ Γερασίμου, καὶ μετετέθη ὁ Μεθόδιος, διότι πολλαὶ ὑπῆρχον ἀξιώσεις· ἀλλ' ὁ ἀμετροεπῆς Κομνηνὸς ἀφηγεῖται τὰ ἐν τοῖς παρασκηνίοις παρασκευασθέντα, γνωστὰ λεπτομερῶς εἰς αὐτόν· «Ταῦτα μαθόντες οἱ συγγενεῖς τοῦ Ἡρακλείας Γιμάρηδες διορθώνουσι τὴν γνώμην τοῦ πατριάρχου, δίδοντές τον 2000 φλωρία, καὶ πληρώνουν καὶ τῷ Ἀλῆ τὰς 6000 φλωρία, καὶ γίνεται Ἡρακλείας κατὰ μῆνα αὐγούστον (1760) ὁ Μετρῶν Μεθόδιος, ὁ καὶ ἀνεπιὸς τοῦ Γερασίμου».

Ὁ περίεργος ἀναγνώστης μανθάνει μετ' ἐκπλήξεως ὅτι ἐμετροθήσαν 4000 ἀγγλικῶν χρυσῶν λιρῶν ὑπὲρ τῆς τοῦ Μεθοδίου μεταθέσεως, ἐκτὸς τῶν ποικίλων δώρων καὶ χορηγημάτων εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς συνόδου, εἰς τοὺς τοῦ Πατριαρχείου ὑπαλλήλους, καὶ λαϊκοὺς τινὰς προκρίτους. Εἰς τόσον ποσὸν ἀνήλθον βεβαίως καὶ τὰ δαπανήματα, εἰς ὅσα, κατὰ τὸ τότε ἱεροκοσμικὸν καθεστῶς, ὑπεβλήθη καὶ ὁ Μελέτιος.

Τὰ κυριώτερα τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθέντων ἐκτίθησιν ἡ ἀναφορὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν τῷ 1870· «Ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος οὐχὶ μόνον τοὺς αὐτοὺς ἐξηκολούθησε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τρόπους τῶν αἰοδίων συγγενικῶν προκατόχων, ἀλώβητα διατηρήσας ὅσα ἐκεῖνοι ἐδημιούργησαν καὶ ἐσύστησαν, ἀλλὰ καὶ πολλῶ τῷ μέτρῳ ἐπεξέτεινε τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοτιμίαν του πρὸς ἐπαύξησιν τῶν πρὸς τοὺς χριστιανούς του εὐεργετημάτων καὶ κατ' ἐξαιρέσιν εἰς τὴν ταπεινὴν πατρίδα μας, ἀπαλλάξας τοὺς ἐν αὐτῇ χριστιανούς ἀπὸ τῶν διαφόροις ἀδικήμασι καταπιεζόντων αὐτοὺς τυρανίσκων, διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ χριστιανικοῦ τῆς Ἡρακλείας μερᾶ. . . . καὶ τῆς ἐξαγορᾶς τῆς ἐντὸς τοῦ ἰσθμοῦ τσιφλικίου καντάρ-ἔμινι ἐπωνυμουμένου παρὰ τοῦ τοῖς χριστιανοῖς ἐπιβλαβεστάτου Χαμαρδζῆ

Μεχμέτη διὰ τοῦ τῆς ἡμέρας ἰσχυροῦ ὁμοεθνοῦς μας Φώτη κάλφα, οὗ εἰς ὄνομα ἐξεδόθησαν καὶ τὰ ἐπὶ τούτῳ χοδζέτια (σώζονται καὶ ταῦτα), καὶ καταδιώξας αὐτὸν μέχρις ὑπερορίας, καὶ λυτρώσας οὕτω τοὺς χριστιανοὺς ἐκ τῆς καταδυναστείας αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν, οἵτινες τότε μόνον ἐγνώρισαν ὅτι εἶναι ῥαγιαδες προσκυνημένοι τῆς βασιλείας, οὐχὶ δὲ εἴλωτες, θῆτες καὶ δοῦλοι τοῦ τυχόντος ὀθωμανοῦ, ὡς τοὺς μετήρχοντο πρότερον, καὶ εὖρον ἄνεσιν τινα καὶ ἀνάπαυσιν ἀνθρωπίνην, τῆς ὁποίας ἐν ἀγνοίᾳ διετέλουν τότε.

Τὴν ἐν Ἑρακλείᾳ παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Γερασίου ἀνεγερθεῖσαν μητρόπολιν ἐπισκευάσας ἐπεξέτεινε, καὶ ἐπρόσθεσεν εἰς αὐτὴν τὰς πρὸς ἀνατολὰς ἀναγείους οἰκοδομὰς καὶ λοιπά. Τὴν ἐν Ραιδεσιῶ μητρόπολιν παλαιωθεῖσαν ἐκ τῆς πολυκαιρίας καὶ οἶονεὶ ἐτοιμὸρρόπον καταστᾶσαν, ἐπεσκεύασεν εἰς βαθμὸν σχεδὸν ἀνακαινίσεως, ὥστε οἱ κατὰ πρῶτον βλέποντες αὐτὴν (ἐπιζῶσι πολλοὶ σήμερον τοιοῦτοι, ἐν οἷς καὶ ὁ πολυτάλαντος ἡμῶν μητροπολίτης κύριος Πανάρετος) ὡς νεόδμητον ὑπελάμβανον.

Εἰς δὲ Κεσσάνην, τοιαύτην μὴ ὑπάρχουσαν πρότερον, νεόδμητον ἐκτίσε μητρόπολιν * ἐντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας περιβόλου, νεοδμήτου καὶ ταύτης διὰ τῆς φροντίδος, ἐπιμελείας καὶ προστασίας του. Ὅσας δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς Ἑρακλείας ἐπαρχίαν νέας ἐκ βάρθρων ἐκκλησίας, ἕως αὐτὰ τολμῶμεν εἰπεῖν τζιφτλίκια, τῇ μεσιτεία καὶ προστασίᾳ του ἀνήγειρεν (ὁ θέλων δύναται νὰ πληροφορηθῇ ἰδίως ὀφθαλμοῖς) καὶ παλαιὰς ἐπεσκεύασεν οὐδ' ἐπαριθμῆσαι δυνάμεθα.

Εἰς Μυριόφυτον, τὴν πρῶτην αὐτοῦ ἐπαρχίαν, σχολὴν ἐσύστησεν ἑλληνικὴν, προικίσας αὐτὴν καὶ μὲ γρόσια τοῦ τότε καιροῦ 25000, μὲ καθηγητὴν τὸν λαμπρὸν ἐκεῖνον Ματθαῖον τὸν ἐκ Γανοχώρων τὸν παλαιόν. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐν Ραιδεσιῶ σχολὴν ἀφιέρωσε 17500 γρόσια. Καὶ ποῦ νὰ ἐνθυμηθῶμεν καὶ νὰ ἐπαριθμήσωμεν τὰ ὅσα ἔπραξεν ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος ὄντως διάδοχος τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέου καὶ Ἀπελλοῦς (ἀπὸ τότε ἔμειναν καὶ οἱ λοκμάδες ὡς ἔθιμον τῆς πατρίδος του Λέρου) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχιερωσύνης του εἰς τὴν ἀπέραντον ταύτην ἐπαρχίαν πολλὰ καὶ καλά;».

Καὶ ταῦτα μὲν ὑπὸ τῶν τῆς Ἑρακλείας ἐλλήνων μαρτυρούμενά εἰσιν ἀρκετά. Λαμπρὸν δ' ὑπὲρ τοῦ Μελετίου λόγον ἀλλὰ βραχὺν ποιεῖται ὁ θαυμασίος ἐπὶ φιλογενεῖα πρῶην Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος ἐν τῇ εἰς Πίζαν ἐκδοθείσῃ (τῷ 1815) Ἀπολογία Ἱστορικῇ καὶ Κριτικῇ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Κυρίλλου Κ. (ψευδώνυμον). «Ὁ ἅγιος Ἑρακλείας κύριος Μελέτιος, μ' ὄλον ὅτι τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπαρχίας

*) ἡ λέξις μητρόπολις δηλοῖ τὴν μητροπολιτικὴν οἰκίαν.

του εἶναι μικρὰ*, ἀφοῦ ἐκείνη ἡ περιοχή ἐδοκίμασεν ἄπειρα κακὰ ἀπὸ τοὺς ἀποστάτας, τρέφει μὲ ἕξοδά του εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως πέντε μαθητὰς, ἐξ ὧν εἷς, ἐλθὼν ἤδη εἰς Βιένναν προσκαλεσμένος ἱεροδιάκονος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν γραικῶν, κηρύττει τὴν ἀρετὴν ταύτην τοῦ σεβασμίου ἱεράρχου, ἀρετὴν, ἣτις ἤθελε βέβαια ἀγνοεῖσθαι ἂν ἡ περίστασις δὲν ἔφερεν εἰς Βιένναν τὸν νέον τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν» (σελ. 74). Ὁ νέος ἐκκλησιαστικὸς δίκαιον πλέκει εἰς τὸν Μελέτιον ἔπαινον ἐν τῷ τριτόμῳ αὐτοῦ βιβλίῳ «Ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, εἰς χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν καθομιλουμένην γλῶσσαν παρὰ Γρηγορίου Καλαγάνη, ἱεροδιακόνου, τοῦ ἐκ τῆς Ἀγιάσου τῆς Μιτυλήνης. Ἐν Βιέννῃ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Δ. Λαβιδόβικη 1819—1821». Ἐν ἀρχῇ τῆς εἰς τὸν Μελέτιον ἀφιερώσεως τοῦ βιβλίου γράφει ὁ Καλαγάνης· «καὶ γένους λαμπρότης, καὶ δυνατῶν φιλίαι, καὶ ἀξιώματος ὕψος, καὶ νοδὸς εὖστοχον, καὶ φρονήσεως περιουσία, καὶ εὐσεβείας ἀκρότης κατακοσμοῦσι τὴν σεβαστὴν τῷ ὄντι καὶ δεσποτικὴν αὐτῆς κορυφὴν· βραβεῖα τῆς ἀρετῆς αὐτῆς οὐ μόνον οὐκ εὐκαταφρόνητα, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ καὶ ἐγκωμίων ἄξια».

Καὶ ταῦτα μὲν ὄσια καὶ δίκαια· δυσκόλως δ' ἴσως ἠδύνατο 'ν' ἀποδεχθῆ τις τὰς εἰς τὰ σχολεῖα Ῥαιδεστοῦ καὶ Μυριοφύτου δωρεάς, ἀνερχόμενας εἰς 75000 σχεδὸν χρυσῶν φράγκων τῆς σήμερον κατὰ τὴν τότε τοῦ τουρκικοῦ γροσίου πρὸς τὸ χρυσοῦν φράγκον ἀναλογίαν. Μυθολόγημα δὲ φρονῶ καὶ τὸ παρὰ Στεφάνῳ Καραθεοδωρῇ σωθὲν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ περὶ Μεθοδίου Ἑρακλείας· «Ἐμαθον ἀπὸ τὸν Ἰγνάτιον *) ὅτι γράφων Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ὡς κολυβάς ἀπολογία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις εἶχεν ἐξωκκλησιάσει ὄλους τοῦ κόμματος, συλλογιζόμενος λογικῶς, ἐπέφερεν συχνάκις τὸ *ἀλλὰ μὴν ἄρα*, ὃ τότε Ἑρακλείας Μεθόδιος μὴ σκαμπάζων καθόλου ἀπὸ γράμματα κοινὰ, πολλῶ μᾶλλον ἀπὸ λογικὴν, ἐκλαμβάνων δὲ τὸ *ἀλλὰ μὴν, ἄρα*, ὡς μίαν λέξιν ὑπερκοριστικὴν (αὐξητικὴν), ὡς τὸ χουλιάρα κτλ. *Τί ἀλλαμηνάρες φλυαρεῖ αὐτός;* εἶπεν εἰς τὴν σύνοδον». Ἐκ παραδόσεως ἔχομεν ὅτι, καὶ Μεθόδιος καὶ Μελέτιος ἦσαν λόγιμοι κληρικοί· μὴ ἀνεχόμενοι δὲ τὰς ἐπαναλήψεις συνδέσμων καὶ συλλογιστικῶν ἐπιφωνημάτων κατεσκεύασαν τὴν ἀλλαμηνάραν, ἐμπαίζουσαν τὴν ὑπερκορῆ ἐπανάληψιν.

Μιμηθεῖς τὸν ἀείμνηστον αὐτοῦ θεῖον ὁ Μελέτιος, μετὰ τοὺς θλιβεροὺς διὰ τοὺς προκρίτους τοῦ ἔθνους μῆνας, κυρίως ἀπρίλιον, μάϊον καὶ ἰούνιον, ἔκριτε καλὸν καὶ ἐπωφελὲς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἑρακλείας, ἣν πνευ-

*) ἀστειζεσθε;

(* τὸν πρῶν Οὐγγροβλαχίας

ματικῶς ἐκυβέρνησεν ἕτη εἴκοσι καὶ ἑπτὰ, ἵνα ὑποβάλλῃ παραίτησιν, διασωθεῖσαν ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδικει, ταύτην

«† Ἡ ταπεινότης ἡ ἐμὴ διὰ τῆς παρούσης οἰκειοθελοῦς αὐτῆς παραίτησεως, δηλοποιεῖ ὅτι, γήρατι λιπαρῶ ἑλληλακῦια καὶ ἀσθενείαις σωματικαῖς προσπαλαίουσα, ἔγνω ποιήσασθαι τὴν παροῦσαν αὐτῆς αὐτοθέλητον παραίτησιν πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα, τροφὸν, καὶ εὐεργέτιδα αὐτῆς ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ μεγάλην Ἐκκλησίαν. Αὐτὴ δὲ ἡ προνοητικὴ τῶν ἀπάντων φιλόστοργος μήτηρ ἀποκαταστησάτω εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὃν ἂν ἐγκρίνη ἄξιον, καὶ ἱκανὸν εἰς τὸ ποιμᾶναι τὸ ἐν αὐτῇ λογικὸν τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτων ἀσφάλειαν καὶ παράστασιν διηνεκῆ ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα αὐτῆς οἰκειοθελῆς ἐνυπόγραφος καὶ ἐνσφράγιστος παραίτησις, καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ παναγιωτάτου δεσπότη καὶ τῶν λοιπῶν γερόντων καὶ ἁγίων ἀρχιερέων.

αωκα'. Σεπτεμβρίου ιδ'

† ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος βεβαιοῖ»

§

Ἀκριβέστατα γινώσκομεν ὅτι προστάτης ὁ Μελέτιος ἐγένετο πολλῶν κληρικῶν, προαχθέντων εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν βαθμὸν, ὧν ἐγεννήθησαν ἐν Λέρῳ μὲν

1) Ἰγνάτιος ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ, ὁ ἀπὸ τοῦ 1794 ἔλλοχῶν τὴν ἐπισκοπὴν Λέρου, χειροτονιθεὶς ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος αὐτοῦ κατὰ ἰανουάριον ἴσως ἢ φεβρουάριον τοῦ 1800, καὶ ἀποθανὼν κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1820.

2) *Μελέτιος ἐπίσκοπος Μειρῶν*, ὁ καὶ συγγενὴς αὐτοῦ, ἀφείς τὴν διακυβέρνησιν τῆς ἐπισκοπῆς καὶ δοὺς παραίτησιν τῇ 4 ἰουνίου 1822, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Ἐκεῖ μένων ἀπέθανεν ὡς ἐπίσκοπος Ἀχαΐας, δῆλα δὴ Πατρῶν, τῷ 1842.

3) *Ἰγνάτιος* ὁ πρωτοσύγκελλος αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ 1821 μητροπολίτης Ἡρακλείας.

4) *Μακάριος* πρωτοσύγκελλος αὐτοῦ, χειροτονιθεὶς τῷ 1806 μητροπολίτης Τορνόβου, τῷ 1817 μετατεθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν Νικαίας, καὶ τῷ 1821 εἰς τὴν τῆς Ἐφέσου, διάδοχος τοῦ ἀπαγχονισθέντος Διονυσίου Καλλιάρχου. Κατ' οὐδὲν ὅμοιος πρὸς τὸν προστάτην ἐγένετο ὁ Μακάριος,

Ἄρσος μακροβίωτος δὲ ἀΐδης
 1710
 νεοφύτος

γραφή και ὑπογραφή Νεοφύτου Ἄρτης (σελ. 14)

Νεοφύτος
 Παιτίου

ὑπογραφή
Παιτίου Νικομηδείας (σ. 14)

ὑπογραφή Γενναδίου
Ἡρακλείας και Ραιδεστού (σ. 7)

ὁ κοινότερον μὲν Φοῖβος ἐπικληθεὶς, ἀλλὰ ἀνήκων εἰς τὴν ἐκ Λέρου τὴν ἀρχὴν ἔλκουσαν οἰκογένειαν Σκαλιέρη Ἀπεβίωσε τῷ 1830.

5) *Μητροφάνης Ἀριστείας ἐπίσκοπος* (ὀνόματι ψιλῶ) χειροτονηθεὶς διὰ τὸν ναὸν ἁγίου Νικολάου, ἐν τῇ συνοικίᾳ Τζιβαλίου, κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1817, ἀποθανὼν τῷ 1836, ἢ 1837, κληροδοτήσας δὲ τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Λέρου σπουδαῖον χρηματικὸν ποσόν. Ἄμα τε ἐχειροτονήθη ὁ Μητροφάνης καὶ ἐχειροτόνησεν εὐθὺς διάκονον τὸν ἐκ Τζιβαλίου Σωφρόνιον, εἰκοσαετῆ σχεδόν, ὃν τερον ὑπηρετήσαντα παρὰ Κοσμᾶ μητροπολίτη Προικονήσου, κατόπι Βιζύης, εἰτα Χίου, θανόντι τῷ 1839. Γνωστὸς δὲ ὁ Σωφρόνιος ὡς μητροπολίτης Χίου (1839), Ἀμασειας (τῷ 1855), οἰκουμηνικὸς πατριάρχης (1863—66), καὶ τελευταῖον πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρις αὐγούστου 1899, ὅτε ἀπέθανε, συμπληρώσας τὸ ἑκατοστὸν τῆς ἡλικίας.

6) *Διονύσιος Βεῤῥόλιας*, περὶ οὗ ἤκουσα ὅτι ἐγεννήθη ἐν Λέρω, ἀλλ' ἀδυνατῶ ἵνα βεβαιώσω τὴν εἶδσιν. Προσβληθεὶς ἐξ ἀποπληξίας ὁ Διονύσιος τῷ 1848, ὑπέβαλε τὴν ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ ἱερατείας παραίτησιν.

προσθέτομεν εἰς αὐτοὺς καὶ δύο ἐκ Δωδεκανήσου, γεννηθέντας ἐν Καλύμνῳ, γείτονι τῇ Λέρῳ.

7) *Ἱερεμίαν* τὸν ἀπὸ τοῦ 1819 ἐπίσκοπον Λέρου (δηλ. Λέρου) μέχρις ἰουνίου τοῦ 1844, ὅτε ἀπέθανε.

8) *Ἱερεμίαν μητροπολίτην Βιζύης*, ὃν εἶχεν ἐπὶ μακρὸν παρ' ἑαυτῶ ὁ Μελέτιος. Ἐχειροτονήθη Βιζύης καὶ Μηδείας τῷ 1817, καὶ τῷ 1821 προήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Δέρκων, παυθεὶς τῷ 1824 καὶ καταδιωχθεὶς ἀπανθρώπως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Χρυσάνθου μέχρις Ἱεροσολύμων, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1822. Θεραπεύων ἀνάγκην τῶν κατοίκων Μηδείας ὁ φιλότιμος Ἱερεμίας εἰργάσθη πρὸς διοχέτευσιν ὕδατος εἰς τὴν κωμόπολιν αὐτὴν· τοῦτο δ' ἐμαρτύρει τὸ ἐπὶ τῆς κεντρικῆς ἐν Μηδεῖα κρήνης ἐπίγραμμα τοῦτο

Ἱερεμίας ὁ κλεινὸς νήσου Καλύμνοι γόνος,
γενόμενος ἀρχιερεὺς Βιζύης εὐδαιμόνως,
νὰ τρέξω μὲ ἐβίασε διὰ δυσβάτων τόπων
καὶ νὰ ποτίζω δαψιλῶς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.
Πίνετε λοιπὸν κάτοικοι τῆς πόλεως Μηδείας
κ' εὐχεσθε τῷ δεσπότη σας τὰς ἀμοιβὰς ἀξίας.

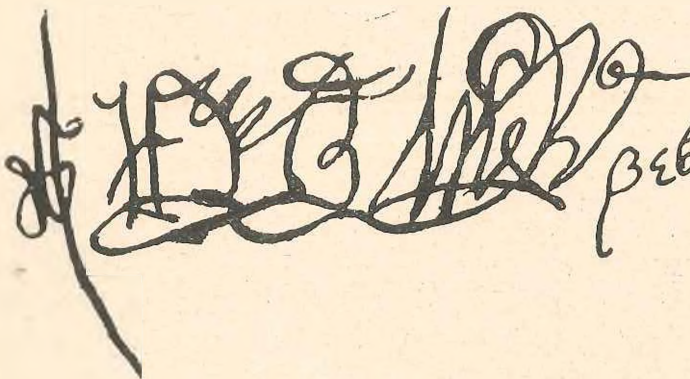
Καὶ τούτους μὲν, λερούς καὶ καλυμνίους ὄντας, ἠνώνησεν, ἠγάπησε, καὶ προήγαγεν ὁ Μελέτιος· ἀλλ' εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπηρετησάντων καὶ διὰ τῆς προστασίας αὐτοῦ προαχθέντων προσθετέοι τρεῖς

9) *Κοσμᾶς ὁ Προικονήσου*, κωνσταντινοπολίτης, περὶ οὗ ἴδε ἐν λόγῳ περὶ Μητροφάνους Ἀριστείας· Ἐν ἐπιστολαῖς ἐκδοθείσαις ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὸν Α τόμων τῶν «Θρακιῶν» διηγεῖται τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύ-

βρεβοῖ: -

ὑπογραφή Μεθοδίου Ἡρακλείας (σ. 26)

βρεβοῖ: -

ὑπογραφή Μελετίου Ἡρακλείας (σ. 32)

» ἕως μὲν ἰσχυροῦ ἀποδείξῃ ὁρισμὸς φιλίππου

καλλίνικου

Φίλιππου πόλεως Καλλίνικος
(εἶτα Ἡρακλείας—εἶτα πατριάρχης (σ. 14)

νους, οὐς συνήντησε κατὰ τὴν ἐπταετῆ ἐν Βιζύῃ ἱερατείαν αὐτοῦ. Ἐν Ἀλώνῃ δὲ (Ἀλώνη), διὰ μερίμνης καὶ προτροπῶν τοῦ ἀειμνήστου Κοσμᾶ, κοινῇ δὲ δαπάνῃ, ἐγένετο ἡ ὀχεταιγωγίσις ὕδατος ἀφθόγου «ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς μονῆς τῆς Παναγίας» εἰς τὸ χωρίον Ἀλώνη, συμπληρωθείσης τῆς ἐργασίας τὸν ὀκτώβριον τοῦ 1824.

10) **Ζαχαρίας Βερροίας** μητροπολίτης χειροτονηθεὶς τῇ 13 Ἰουλίου 1811, καὶ Βεῤῥοίας μὲν μέχρι τοῦ 1823, ἀπὸ δὲ τοῦ 1826 Χαλκηδόνος μέχρι αὐτοῦ τοῦ 1834, ὅτε ἀπεβίωσε.

11) **Ματθαῖος ὁ Αἴνου**, μητροπολίτης τῆς πατρίδος αὐτοῦ, πρότερον δὲ διδάξας ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, καὶ πρὶν ἐν τῇ σχολῇ Ἐπιβατῶν Θράκης. Ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Αἴνου τῷ 1807 κατὰ φεβρουάριον· ἐξελέγη τῷ 1821 μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, τῷ 1823 Κυζίκου. Ἀπέθανε τῷ 1831. Βραχὺν περὶ τοῦ ἀλησημονήτου κληρικῶν λόγον θὰ γράψω ἄλλοτε.

Εἰς τὸ μετὰ τινα χρόνον ἐκδιδόμενον βιβλίον μου «Μνεῖαν τῶν πρὸ ἐμοῦ» γίνεται λόγος περὶ μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, ὧν ἦτο τῷ 1820 ἔφορος ὁ Μελέτιος Ἡρακλείας, δηλαδὴ δὴ προστάτης τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν ἐκάστου συμφερόντων.

§

Ἰγνάτιος Ἡρακλείας, ὁ τελευταῖος τῶν ἐκ Λέρου πέντε τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀρχιερέων ἀνεπιὸς τοῦ Μελετίου καὶ πρωτοσύγκελλος αὐτοῦ μέχρι Σεπτεμβρίου 1821, ὅτε ἐξελέγη Ἡρακλείας. Ἐν Λέρῳ γεννηθεὶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1765—70, Σταραβέρος ἐπωνυμούμενος, ἐδιδάχθη τὰ «κοινὰ γράμματα» ἐν Λέρῳ, τὰ δὲ ἑλληνικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἐν Μυριοφύτῳ, ὑπὸ τὸν δοκιμώτατον τότε διδάσκαλον Ἰωάννην τὸν Λεοντόπουλον. Ἐπικαλοῦμαι τελευταίαν φορὰν τὴν μαρτυρίαν τῆς κοινῆς ἀναφορᾶς τῶν ἡρακλειωτῶν· «Καὶ τὸν αἰοιδίμον Μελέτιον διὰ γῆρας παραιτηθέντα (περίεργον! Τρεῖς κατὰ συνέχειαν ἐνδόξοι μητροπολίται Ἡρακλείας, εἰς ἀπραξίαν διὰ γῆρας καταντήσαντες τῶν κανονικῶν αὐτῶν χρεῶν καὶ καθηκόντων, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκπληρώσωσι τὰ τῆς ἱερᾶς αὐτῶν ἀποστολῆς, παρητήθησαν) διεδέξατο ὁ ἀνεπιὸς αὐτοῦ Ἰγνάτιος, ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἰπαιασιάσεως, ... καὶ μ' ὄλην τὴν τοῦ καιροῦ χαλεπότητα, δὲν ἐφάνη κατώτερος τῶν ἐνδόξων αὐτοῦ συγγενικῶν προκατόχων κατὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν πρόθεσιν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν πρὸς τοὺς χριστιανούς του ποιμεναρχικῶν καὶ ἀρχιερατικῶν εὐεργετημάτων, προστατεύων κατὰ τῶν προτιθεμένων ἀδικῆσαι καὶ κακῶσαι, καὶ προασπίζων τὰ δίκαια τῶν παντοιοτρόπως· καὶ πόσον δύσκολος ἦν τότε ἡ τοιαύτη ὑπεράσπισις. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, δὲν μᾶς παρημέλει, μήτε μᾶς ἔδιδε καιρὸν καὶ αἰτίαν παραπόνου. Ἄλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν οἰκοδομικὴν εὐπρέπειαν ἔμεινε ὀπίσω τῶν πρὸ αὐ-

τοῦ . . . . . καὶ εἰς τὸν κῆπον τῆς ἐν Ῥαιδεστῷ Μητροπόλεως τὸ τοῦ ἀειμνήστου Γερασίμου τερπνὸν περίπτειρον (κίόσκι) μετὰ τὸ ὑπὸ τὰ παράθυρα αὐτοῦ ἐξαίρετον χαβοῦζι (δεξαμενὴν) ἀνακαινισθέντα καὶ καλλωπισθέντα διὰ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ· οὐδὲ τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἐκπαιδευτικά διέφυγον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Τὴν ἑλληνικὴν σχολὴν Ῥαιδεστοῦ εἰς παραλυσίαν εὗρων, διὰ τὴν δεινότητα τοῦ καιροῦ, παρημελημένα δὲ τὰ παρὰ τοῦ αἰοιδίμου θεοῦ του ἀφιερωθέντα αὐτῇ χρήματα, ἀνεδέξατο τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτῶν, διόρθωσιν καὶ ἑτακτοποίησιν· μετέφερεν εἰς αὐτὴν καθηγητὴν ἐκ Μυριοφύτου τὸν ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ χρηματίσαντα διδάσκαλόν του μακαρίτην Ἰωάννην Λεοντόπουλον, διάσημον ἐπὶ παιδείᾳ ὡς μαθητὴν τελειοδίδακτον τοῦ Ματθαίου καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη πάνυ εὐδοκίμως μετελθόντα τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα».

Ἀπέθανεν ὁ Ἰγνατίος τῷ 1830 κατὰ ἰούλιον, ἔτη δύο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεοντοπούλου, οὗ τὴν «Νέαν Ὀδηγὸν» ἢ Γραμματικὴν ἐξέδωκεν ἰδίᾳ δαπάνῃ τῷ 1828, ἐν Κπόλει· ταύτης προτάττονται αἱ προσωπογραφαίαι Ἰγνατίου καὶ Λεοντοπούλου· ὑπὸ ταύτην ἐτέθη τὸ τετράστιχον

Χάρις Θεοῦ νῦν τῷ Γένει φερωνύμως
γίνῃ, Ἰωάννη, σὺ τῆδε τῇ βίβλῳ·
ἦν ἀρχιθύτη προσφέρεις σεβασμίῳ
τῷ Ἡρακλείᾳ ἐκ Λέρου Ἰγνατίῳ.

Ὑπὸ δὲ τὴν τοῦ Ἰγνατίου τετράστιχον ἠρωελεγεῖον, οὗ τὸν τρίτον στίχον παρατίθημι κολοβὸν, λησμονήσας, καθὸ πρὸ 60 ἐτῶν ἀναγνοὺς, ἕνα τῶν ἐν αὐτῷ ποδῶν, δάκτυλον, ἢ σπονδεῖον

Ἡ ρα κλέος πατριῆς τυ τεῆς γε πέλεις, ἱεράρχα,
Ἡρακλέους πτόλιος θῶκον ἔχων ἱερόν·
Ἡ ρα κλύεις φάος . . . αἰτεῦτων σέο τεύχους
Ἡρακλείης νῦν πάμμεγα εὖχος ἑών.

Τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ἰγνατίου, πρὸ πενήντα πέντε ἐτῶν ἀγοράσας, ἐδωρησάμην τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν ἐλλήνων. Τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην αὐτῆς συνέστησα τῷ φιλοπονωτάτῳ διδάκτορι κ. Εὐαγγέλῳ Σαβρόμῃ, μὴ ἐπαρκῶν ἐγὼ πλέον εἰς τοιαύτας ἐρεῦνας.

Προστασίᾳ τοῦ Ἰγνατίου προήχθησαν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν λέριοι κληρικοὶ

1) Ἰωαννῖνιος ἐπίσκοπος Ἡλιουπόλεως, ἐκλεγείς τῷ 1821, κατὰ ὀκτώβριον, ἐνῶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἦν ἐψηφισμένος ἐπίσκοπος, ἐπ' ὀνόματι ψιλῷ, Ἀρκαδιοπόλεως· ἀλλ' ἀμέσως, ἐπελθόντος τοῦ θανάτου τοῦ

Ἡλιοπόλεως Θεοδοσίου, κατεστάθη εἰς Ἡλιόπολιν, ἀποθανὼν κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1841·

2) Ἰγνατίος Σταραβέρος καὶ αὐτὸς, οὗ τὸ ἐπώνυμον μετέτρεψαν εἰς Βερόπουλον οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ· διετέλει ἀρχιδιάκονος τοῦ πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου ἐπὶ δύο ἔτη, καὶ τῇ 17 ἰουνίου 1829 ἐξελέγη μητροπολίτης Σαμακοβίου, ἀντὶ τοῦ τέως τοιοῦτου, καλουμένου κ' ἐκείνου Ἰγνατίου. Τῷ 1836 μετετέθη εἰς Ἄρταν, ἀλλ' εὐθὺς ἀνέλαβε τὸ Σαμακόβι, ἐμπλεχθεὶς δὲ εἰς τινα συνωμοσίαν κατὰ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ', ἐξωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Ἅγιον Ὄρος τῷ 1837 καθαιρεθεὶς τῇ 15 νοεμβρίου. Ἐπανῆλθεν εἰς Κπολιν τῷ 1840, καὶ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1841 ἐξελέγη μητροπολίτης Βόσνας, ἀντὶ τοῦ βασιλικῷ διατάγματι παυθέντος Ἀμβροσίου. Διαμένων ἐν Φαναρίῳ, ἀπεβίωσε τῇ 10 μαρτίου 1852. Συνέστησεν ἐν Σεραγέβῳ σχολὴν ἑλληνικὴν, ὡς ἔμαθον ἀπὸ τοῦ Βόσνης Διοιυσίου, τοῦ κατόπι Σβορνικίου, ὅπου καὶ πρότερον ἦν ἀρχιερεὺς.

Ἄλλ' ὁ Ἰγνατίος ἐχορήγησε τὴν ἀδελφικὴν αὐτοῦ συνδρομὴν καὶ προστασίαν εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Μελετίου Ἡρακλείας 1) Ζαχαρίαν μητροπολίτην Χαλκηδόνας (1826), πρότερον Βεῤῥοῖας καὶ μετὰ τὴν Βεῤῥοῖαν Κυζίκου, βραχύβιον, καθαιρεθέντα τὸν αὐγουστον τοῦ 1823—2) Ἱερεμίαν τὸν Δέρκων, ὃν οὐδαμῶς ἠδυνήθη ἵνα σώσῃ ἀπὸ τῆς μαιφόνου ὀργῆς τοῦ βουλγάρου τὴν καταγωγὴν πατριάρχου Χρυσάνθου—3) Ματθαῖον τὸν Κυζίκου (1823), περὶ οὗ ἄλλοτε—4) Διανύσιον τὸν διάκονον ἐν Καλλιουπόλει, γενόμενον ἐπίσκοπον Τυρολλόης (1821), τὸν τῷ 1848 διαδεξάμενον τὸ ποιμαντικὸν ἔργον τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου, καὶ θανόντα τῷ 1848. Τίνων ἀρχιερέων προστάτης ἐγένετο ὁ Ἰγνατίος δεικνύει ὁ κώδιξ ὁ περιέχων τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ.

Μελέτιος καὶ Ἰγνατίος ἐγένοντο προστάται καὶ τινων λαϊκῶν, ἐν Λέρῳ γεννηθέντων καὶ σπουδασάντων ἐν Κπόλει· τούτων εἰς ἐδίδαξεν ἐν Κπόλει εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐν Μουχλίῳ σχολὴν, ὡς μοι εἶπον, Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδης, ἀνεψιὸς Ἰωαννικίου τοῦ τῆς Ἡλιοπόλεως ἐπισκόπου· τῷ 1870 διέμενον ἐν Ἀθήναις.

Γεώργιος ὁ Νικηταΐδης, μοναχὸς, ἀδελφὸς τοῦ σουλτανικοῦ ἀρχιτέκτονος χατζῆ Νικολῆ, ἀποθανὼν μόλις ἐξηκοντούτης τῷ 1856, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων. Ἐδίδασκε τὰ τέκνα καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, παρ' ᾧ διέμενε, χρηματίσας καὶ διδάσκαλος τῆς μητρὸς μου ἀπὸ τοῦ 1835—38. Ἦτο συγγενὴς καὶ τοῦ πατρὸς μου καὶ τοῦ Ἡρακλείας Μελετίου. Στιχούργημα τι «σάτυρον» κατὰ τῶν πτώσεων (γραμματικῆς) ἐξέδωκα τῷ 1878 ἐν τῷ Α' τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ «Παρνασσῶ»·

Ἰωάννης Πάπαρης, περὶ οὗ λέγει ὁ Οἰκονομόπουλος ἐν «Λερισκοῖς» (σ. 181) ὅτι ὑπῆρέτησεν ὡς μέγας πριμοκύριος ἐν τῷ Πατριαρχείῳ. Σημειω-

Ἰγνάτιος Ἡρακλείας (σ. 36)

Ἰωάν. Λεοντόπουλος (σ. 37)

Ἰγνάτιος Ἡρακλείας
βρεβοῦσι

ὑπογραφή Ἰγνατίου Ἡρακλείας (σ. 36)

τέον ὅτι ὁ Οἰκονομύπουλος ἐν ἀναγραφῇ λεριῶν κληρικῶν γράφει ἄπειρα ψεύματα.

Μανουήλ Νομικός ἐν τινι βιβλίῳ συνδρομητῆς ἐγγραφεῖς, ἐσημείωσεν ἑαυτὸν τῷ 1808 διδάσκαλον ἐν Κπόλει, Ἄλλὰ διδάσκαλος ἦν ἐν οἰκογενείαις φαναριωτικαῖς συγχρόνως Σταμάτιός τις, προσελθὼν εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον καὶ μετονομασθεὶς Σωφρόνιος· ταῦτα μόνον ἔμαθον περὶ τῶν δύο τούτων διδασκάλων, ὧν ὁ Σωφρόνιος ἀπέθανε μικρῷ πρὸ τοῦ 1828, ὅτε ἀπέθανε καὶ ὁ ἐκ Μυριοφύτου διδάσκαλος ὁ διδάξας καὶ τὸν Ἡρακλείας Ἰγνάτιον, ὡς εἶπον, Ἰωάννης ὁ Λεοντόπουλος.

§

Τοσαῦτα μόνον ἠδυνήθην ἵνα μάθω περὶ τῶν ἐκ Λέρου πέντε συγγενῶν μητροπολιτῶν Ἡρακλείας καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν προστατευθέντων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν. Προστατευόμενοι καὶ προστατεύοντες ἐπετελεσαν τὸ πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, πρὸς τὴν ὀρθόδοξον κοινωνίαν, καὶ πρὸς τὴν εὐσεβῆ πσίδευσιν καθῆκον.

Ἀθῆναι, κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1934

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΙΚΩΝ

§ 1) Ἡ τῶν θρακῶν θρησκεία ἦτο ἡ πολυθεΐα. Οἱ μᾶλλον ὑπὸ τῶν θρακῶν λατρευόμενοι τῶν Θεῶν ἦσαν οἱ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους προσαυξηθέντες κατὰ τὴν ρωμαιοκρατίαν ὡς καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις δι' Αἰγυπτίων καὶ Ἀσιατικῶν τινῶν θεῶν. Οἱ θεοὶ τῶν θρακῶν φέροντες αὐτὰ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀπεικονίζοντο μετὰ τῶν συνήθων παρὰ τοῖς Ἑλλησι χαρακτηριστικῶν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς βαναυσοτεχνέσιν ἀναθηματικοῖς ἀναγλύφοις ὑπὸ τύπον βάρβαρον καὶ ἀκαλαίσθητον. Ὁ τοῦ ἐν Σοφίᾳ πανεπιστημίου καθηγητῆς Kazarow ὑποθέτει ὅτι οἱ θρακῆς συναπεκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῆς πρώτης τῶν κοιτίδος θεοῦς τινας, οὓς βραδύτερον σὺν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν χώραν τῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑποκατέστησαν οἱ ἑλληνικοὶ ὡς συγγενεῖς αὐτῶν. Τοιοῦτός τις λ. χ. ἦτο θεὸς τις τοῦ οὐρανοῦ, συγγενῆς τῷ *Διὶ* καὶ τῷ τῶν Λατίνων *Jupiter*, οὗ τὸ παλαιὸν ὄνομα διεφυλάχθη οὐ μόνον εἰς τὸ τοῦ θεοῦ *Διονύσου*, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κύρια ὀνόματα *Διόξενις*, *Διόσπορις*, *Διοσκύθης* καὶ εἰς τὰ ἔθνικα προσέτι *Διός* καὶ *Diobessi*. Ἡ ταυτότης ὅμως τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ιδιότητος τοῦ Διὸς παρὰ τε τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς θραξὶ δὲν εἶναι σαφῆς μαρτυρία τῆς στενωτέρας συγγενείας τῶν λατρευόντων τὸν θεὸν δύο ἔθνῶν, ὀρμηθέντων πάλαι ποτὲ ἐκ τῆς αὐτῆς κοιτίδος, ἐν ἣ ἀναμφιβόλως ἐπὶ αἰῶνας συνέζησαν;

Οὐδεμία βεβαίως ἀμφιβολία χωρεῖ ὅτι οἱ θρακῆς εἶχον καὶ ἰδίους θεοὺς, ἐξ ὧν κατὰ τὰς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρχαιότατα μὲν ὁ *Διόνυσος*, κατὰ τὸν πέμπτον δὲ πιθανῶς π. Χ. αἰῶνα ἡ *Βένδις* ἢ *Βενδῖς*, ἀνάλογος τῆς Ἑκάτης ἢ Ἀρτέμιδος, καὶ ὅτι τινὲς τούτων σὺν τῷ χρόνῳ ἀφομοιώθησαν πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν ἑλληνικοὺς θεοὺς, ὡς ἡ *Βένδις* πρὸς τὴν Ἀρτέμιδα, ἡ *Κοτυτιῶ* πρὸς τὴν Πέαν καὶ τὴν Φρυγοπελασγικὴν Κυβέλην, ὁ *Δάρος* ἢ *Δάρρων* πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν. Ἡ γνώμη ὅμως ὅτι ὁ *Κενδρισὸς* (Κενδρισεὺς καθ' ἡμᾶς), ἡ *Γερμηθῖς* καὶ ὁ *Ζβελσθουῆδος*; ἦσαν θρακικοὶ θεοί, ἀφομοιωθέντες πρὸς ἑλληνικοὺς καὶ ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν μὴ ἐξαλειφθέντα παντελῶς ἐκ τῆς θρησκευτικῆς τῶν θρακῶν συνειδήσεως παρατίθενται ἐν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν

Ρωμαϊκῶν χρόνων τοῖς Ἑλληνικοῖς τῶν θεῶν ὀνόμασι ὡς ἐπιθότα, οἷον Ἐπόλλων Κενδρισός, Diana Germetitha, Ζεὺς Ζβελσθοῦρδος¹⁾ δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανή· διότι τὰ παρατιθέμενα ὡς θρακικά θεῶν ὀνόματα δυνατὸν νὰ ἐκκληθῶσι μᾶλλον ὡς ἐπίθετα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν τοπωνυμικά καὶ ἰδιότητος σημαντικά.

Οὕτω τὸ μὲν *Κενδρισός*, ὅπερ σχηματίζεται γραμματικῶς ὁμαλῶς ἐκ τριῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα κατὰ δοτικὴν πτώσιν «Ἐπόλλωνι Κενδρισῶ» ὑπὸ βαρβαρόφωνον τύπον κατ' ἐξομαλισμὸν ἀντὶ τοῦ «Ἐπόλλωνι Κενδρσει», μεταγραφτέον εἰς *Κενδρισεύς*, ὅπερ εἶναι τοπικὴ προσηγορία τοῦ Ἐπόλλωνος ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ *Κενδρισός*, ἐνθα ὁ θεὸς ἐλατρεῖτο, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ τοπωνυμικοῦ αὐτοῦ ἐπιθέτου *Κενδρισηνός*, ἀπαντῶντος ἐν δυσὶν ἐπιγραφαῖς,²⁾ τὸ δὲ *Γερμηθίς* (Germetitha) ἐκκληπτέων ὡσαύτως ὡς τοπικὴ τῆς Θεᾶς Ἀρτέμιδος προσηγορία ἐκ τοῦ ὀνόματος *Γέρμη*, ἣτις ἦτο πόλις ἐν τῇ ἐλάσσονι Μυσίᾳ τῆς Ἀσίας ἱερὰ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον ἢ εἰς τοῦ Κελτικοῦ Germa, ὀνόματος πόλεως ἐν Γαλατίᾳ, προβλ. καὶ τὸ Germitzera—*Ζερμιζεργα* παρὰ Πτολεμαίῳ³⁾· ἄρα ἐκ τοῦ *Γέρμη*—Germa ἐσχηματίσθη *Γερμίτης* ἢ *Γερμητής*, οὗ θηλυκὸν *Γερμητίς* γεν. *Γερμητίδος*, ὅθεν Germetida—Germetitha—Germethitah—*Γερμηθίς*. Τὸ δὲ *Ζβελσθοῦρδος*, ὅπερ ἀπαντᾷ κατὰ μεταγραφματισμὸν καὶ *Ζβεσοῦρδος*, *Ζβελθιοῦρδος*, *Ζβελ'οῦρδος* καὶ *Ζλεσθοῦρδος*, εἶναι πάντως ἐπίθετον τοῦ Διὸς, ἰδιότητος σημαντικόν, ἀναλογοῦν τῷ ἑλληνικῷ *κεραῦνιος* ἢ *ἀετοφόρος*, ἐὰν κρίνη τις ἐξ εὐφρεθέντος ἐν τῇ περιφερείᾳ Σελύμνου ἀναγλύφου, παριστῶντος τὸν Δία κρατοῦντα διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς τὸν ἀετόν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὸν κεραυτὸν καὶ ἔτοιμον ὄντα, ὅπως ἐξακοντίσῃ αὐτὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Διὶ Ζβελθιούρδῳ»⁴⁾, οὗ ὡς πρότυπον ἐχρησίμευσεν ὁ ἀετοφόρος Ἰθωμάτα Ζεὺς τοῦ Ἀγελάδα, οἷος διασφύζεται ἐν τετραδράχοις τῆς Μεσσήνης τοῦ 4ου ἢ 3ου π.Χ. αἰῶνος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Diakonitch⁵⁾.

1) Kazanow G. Klio, VI, σελ. 169 καὶ Bull. de la société archeol. Bulg. τόμ. IV, σελ. 80 κ. ἐξ.

2) Μυρτ. Ἀποστολίδου, Θρακικά Ἀθηνῶν, τόμ. I, ἔτος 1928, σελ. 346 καὶ ἢ «Ἀρχαία Φιλιπούπολις» (antitschniat Plovdiv) ἔτ. 1928, Plovdiv, σελ. 3 κ. ἐξ. καὶ «Πάλιν διὰ τὴν ἀρχαίαν Φιλιπούπολιν» (pak za antitschniat Plovdiv), ἔτ. 1928, Plovdiv, σελ. 4 κ. ἐξ.

3) Kretschmer, Einleitung in die geschichte der grich. Sprach, σ. 231.

4) Kanitz, Donau Bulgarien, II, σελ. 286.

5) Diakonitch B. Monuments figurés de Zeus Zbeltiurd, ἐν τῷ Annuaire de la bibliothèque nat de Plovdiv, ἔτ. 1926, σελ. 14.

Ἄλλως τε τὸ χωρίον τοῦ Κικέρωνος «a te Jovis Velsuri fanum antiquissimum Barbarorum sanctissimumque direptum» ¹⁾, ὅπερ ἀναγινώσκεται ὑπὸ τε τοῦ Dumont ²⁾ καὶ ὑπὸ τοῦ Tomaschek ³⁾ «Jovis (S)velsur(d)i» δηλοῖ ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἐπίθετον. Φαίνεται δ' ἡμῖν ἡ λέξις μᾶλλον ξενική, πιθανῶς Σκυθική, ὅπερ κυροῦται καὶ διὰ τῆς διορθώσεως τοῦ προμνημονευθέντος τοῦ Κικέρωνος χωρίου, ἐὰν αὕτη γείνη ἀποδεκτὴ ὑπὸ πάντων τῶν ἐκδοτῶν.

Διέκειντο δὲ οἱ θραῖκες οὐχὶ ὀλιγώρως πρὸς τὰ τῶν θεῶν: «δεξιώτερον γὰρ τά τε ἄλλα ἐδόκει τοῦ Μακεδονικοῦ τὸ ἔθνος εἶναι πάλαι τὸ Θράκιον καὶ οὐχ ὁμοίως εἰς τὰ θεῖα ὀλίγων» ⁴⁾, ἰδίως δὲ αἱ γυναῖκες αὐτῶν, αἵτινες προεκαλοῦντο καὶ τοὺς ἄνδρας «πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς ποτνιασμούς» ⁵⁾, (ὡς συνήθως ἀνέκαθεν πανταχοῦ συμβαίνει. Τινὰ δὲ τῶν θρακικῶν φύλων διεκρίνοντο ἐπὶ ἄκρα θεοσεβεία, οἷον οἱ Μοισοί, περὶ ὧν λέγει ὁ Ποσειδώνιος παρὰ Στράβωνι ⁶⁾ «καὶ ἐμψύχων ἀπέχεσθαι κατ' εὐσέβειαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ θρεμμάτων, μέλιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῶ ζῶντας καθ' ἡσυχίαν, διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας», καὶ οἱ δικαιοτάτοι ἀνθρώπων κατὰ τὸν Ὅμηρον ⁷⁾ Ἄβιοι, οἵτινες ἔζων χωρὶς γυναικῶν ἀφιερωμένοι τοῖς θεοῖς ⁸⁾). Ἄλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Γέταις ἴσχυεν ἡ περὶ τῶν θεῶν σπονδὴ ⁹⁾ διότι ἐπίστευον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς κατὰ τὰ διδάγματα τοῦ θεοῦ των Ζαμόλξεως ¹⁰⁾.

Ἡ τῶν θεῶν παρὰ τοῖς θραξὶ λατρεία δὲν διέφερε τῆς τῶν ἑλλήνων (εὐχαί, σπονδαί, θυσίαι, ἀναθήματα, μαντεῖαι, τελεταί, ἀγῶνες), ἦτο ὅμως μᾶλλον ὀργιαστικὴ διαφυλάξασα τὸν παλαιὸν τῆς χαρακτῆρα· διότι συνωδεύετο συνήθως ὑπ' ὀργιασμῶν, οἷοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευόμενοι παρὰ τοῖς Ἡδωνοῖς καὶ τοῖς περὶ τὸν Αἴμον οἰκοῦσι τῶν Κλυδῶνων τε καὶ Μιμαλλόνων καλουμένων γυναικῶν ¹¹⁾ καὶ ὑπὸ μυστηρίων, ἅτινα ἀρχαιότατα ἤδη μετεδόθησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἐλευσίνα). Αἱ ὀργιαστικαὶ δὲ αὐτῶν τελεταί, ἰδίως αἱ τοῦ Διονύσου, διετηρήθησαν παρ' αὐ-

¹⁾ Ciceronis, in Pisonem, XXXV, 85.

²⁾ Dumont-Homolle, Mélanges d'archéologie κλπ. σελ. 381.

³⁾ Tomaschek, Die alten Thraker, II, 1, 60.

⁴⁾ Παυσανίου, IX, 29, 3.

⁵⁾ Στράβωνος, VII, 3, 4.

⁶⁾ Αὐτόθι, VII, 3, 3.

⁷⁾ Ὅμηρου, Ἴλ. N. 6.

⁸⁾ Στράβωνος, VII, 3, 3.

⁹⁾ Αὐτόθι, VII, 3, 4.

¹⁰⁾ Ἡροδότου, IV, 94.

¹¹⁾ Πλουτάρχου, Ἀλεξάνδρου βίος II.

τοῖς καὶ μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν των, ἐξηλλαγμένοι πως φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ ὑφίσταντο μέχρις ἐσχάτων (μέχρι δηλ. τῆς ἐκρίζωσης τοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ θράκῃ ἑλληνισμοῦ) ἐν τῇ περὶ τὴν Βιζύην χώρα, τῇ παλαιᾷ Ἀστικῇ, ὅπου οἱ ἐξηλληνισμένοι θροῦκες παρέμειναν ἀμειγεῖς ¹⁾).

Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαιοκρατίας, ὁπότε οἱ θροῦκες εἰρήνευσαν καὶ ἐτρέφησαν πάντες ἐπὶ τὸν ἥυσχον βίον προαγόμενοι ἐν τῷ ἑλληνικῷ πολιτισμῷ ²⁾), κατήντησαν λίαν θρησκολόητοι, εἰς κρίνωμεν ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων μέχρι τοῦ νῦν πολυαρίθμων τῶν θεῶν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα ἱερῶν καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναθημάτων. Ὅθεν λίαν ὀρθῶς ὁ Ρῶσος Rostowzew σημειοῖ: «Ἐν τοῖς Ρωμαϊκοῖς χρόνοις θρησκευτικῆ τις ἀναγέννησις συνετελέσθη ἐν τῇ θράκῃ· ἑκατοντάδες ἱερῶν ἑλληνικοῦ τύπου ἀνηγέρθησαν ἐν τε ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς κώμαις, ἅπερ ἐπληροῦντο ἀναθημάτων κατὰ τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα πεποιημένων· ὁ δὲ θροῦξ προσήρχετο πρὸς τοὺς θεοὺς τοῦ πανταχοῦ κατὰ τὸ ἰδιάζον αὐτῷ ἔθος καὶ ἐπανηγύριζε τὰς ἐορτὰς τῶν θεῶν μετὰ τῶν παραδεδομένων παλαιόθεν αὐτῷ ὀργίων» ³⁾).

§ 2) Ἐκ τῶν μᾶλλον λατρευομένων παρὰ τοῖς θροῦξι θεῶν ἦτο ὁ Ἀπόλλων, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν πολλῶν εἰς αὐτὸν ἀναθημάτων καὶ τῶν πολλῶν τοπωνυμικῶν ἐπιθέτων αὐτοῦ, ἅρα καὶ τῶν πολλῶν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνεγερμένων ἱερῶν. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνος μνημονεύεται ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις μέχρι τοῦ νῦν ἀνευρεθείσαις ἐπιγραφαῖς. Ἀπὸ τοῦ τρίτου ἤδη π. Χ. αἰῶνος ἢ καὶ πρότερον εἶχεν ὁ θεὸς ἱερὸν καὶ ἐν τῇ τῶν Βησσῶν χώρα, ὅπου ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀγῶνες κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθος ἱσταμένων ἀναμνηστικῶν ὑπὲρ τῶν νικητῶν στηλῶν καὶ στεφανουμένων αὐτῶν καθ' ἑκάστην πανήγυριν: «...δεδοχθαι τοῖς πολίταις στήσαι αὐτῷ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ ΙΣΤ'. τελαμῶνας ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, στεφανοῦσθαι δὲ αὐτοὺς καθ' ἑκάστην πανήγυριν» ⁴⁾). Ὅσαύτως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαιοκρατίας ἀγῶνας ἐτέλει ἐν Φιλιππουπόλει πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ τὸ Κοινὸν τῶν θρακῶν καλουμένους Κενδρίσεια Πύθια ⁵⁾ ἢ ἀπλῶς Κενδρίσεια ἢ Κεντρίσεια ἐν Φιλιπποπόλει ⁶⁾), τ. ἔ. ἐν Κενδρισῷ (πρβλ. τὰ ἐν Ἑλλάδι Ὀλύμπια, Ἴσθμια, Νέμεα, Δήλια ἀντὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, Ἴσθμίᾳ, Νεμέᾳ, Δήλῳ), ὅθεν καὶ τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ θεοῦ ἐπίθετον Κεν-

¹⁾ Γ. Βιζύηνοῦ, οἱ Καλόγεροι καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐν Θράκῃ. Θρακικὴ ἐπετηρίς, ἔτ. 1897, σελ. 102—127.

²⁾ M o m m s e n Th. Römische Grieschichte, τόμ. V, 235.

³⁾ R o s t o w z e w, Journal des Ministr. der Volsks. Aufl. Kl. ἔτ. 1911, Abteil. IV, 12, ρωσιστί.

⁴⁾ D u m o n t - H o m o l l e, Mélanges κτλ. σελ. 322 καὶ 504. H i r s c h f e l d Aemos, ἔτ. 1877, σελ. 63 καὶ J i r e c e k αὐτόθι, ἔτ. 1886, σελ. 92—Bessapara.

⁵⁾ E c k h e l, doctrina numorum veterum, I, σελ. 44 καὶ IV, σελ. 437.

⁶⁾ CIA, III, 129 καὶ Archeol-epigr. Mitteil. XIX, σελ. 231.

δρεισηγός 1). Ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καὶ πολύστυλος ναὸς ὑπῆρχε τοῦ θεοῦ, ὡς βεβαιοῦται ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως παραστάσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ. Ἐκ τῶν ἐπὶ νομισμάτων δὲ τῆς αὐτῆς πόλεως εἰκονιζομένων ἀγαμάτων τοῦ θεοῦ τεκμηριοῦται ὅτι τινὰ τούτων ἦσαν ἀντίτυπα τῶν καλλίστων τοῦ Πραξιτέλους ἔργων, οἷον τὸ τοῦ Λυκίου καὶ Σαυροκτόνου.

Ἡ παρὰ τοῖς θραξὶ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς θεοῦ τοῦ φωτὸς ἢ τοῦ ἡλίου ἦτο ἀρχαιοτάτῃ συναποκομισθεῖσα πιθανῶς ἐκ τῆς πρώτης αὐτῶν κοιτίδος μετὰ τῆς τοῦ Διὸς. Ὁ Ὅμηρος ἤδη ἐγίνωσκεν αὐτὴν καὶ μνημονεύει τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα ὡς προστάτην τῆς πόλεως Ἰσμάρου καὶ ἄλλος δεινδρῆεν ἀφιερωμένον αὐτῷ, ἐν ᾧ ᾄκει ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ Μάρων μετὰ τῆς οἰκογενείας του. 2) Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ δὲ εἰρημένων περὶ τοῦ θρακὸς βασιλέως Λυκούργου, ὅστις κατεδίωξε τὸν Διόνυσον καὶ τὴν συνοδείαν του καὶ ἐτυφλώθη διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν θεῶν 3) καὶ ἐκ τῶν μυθολογουμένων βραδύτερον περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀοιδοῦ Ὀρφῆως, πιστοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος λάτρεως, «τὸν δὲ Ἥλιον μέγιστον τῶν θεῶν ἐνόμισεν, ὃν καὶ Ἀπόλλωνα προσηγόρευσεν» 4), κατασπαραχθέντος ὑπὸ τῶν Μαινάδων, ὡς περιφρονητοῦ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, εἰκάζεται ἡ ἀρχαίοθεν γενομένη ἐν θράκῃ διαμάχῃ πρὸς ἐπικράτησιν τῆς λατρείας ἐκατέρου τῶν θεῶν. 5)

Ἡ εὐρεῖα ὁμως ἀνά τὴν θράκην διάδοσις τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τοῦ φωτὸς πιθανῶς ὀφείλεται καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἐλατρεῦετο ὁ θεὸς καὶ οὐχὶ ὀλίγον ἰδίως εἰς τὴν παρὰ τῷ Πόντῳ Ἀπολλωνίαν, ἣτις εἶχε λαμπρὸν τοῦ θεοῦ ναὸν μετὰ τοῦ κολοσσαίου αὐτοῦ ἀγάλματος, ἔργον τοῦ περιωνύμου Καλάμιδος, ὅπερ ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Μ. Λούκουλλος ἐλὼν τὴν πόλιν μετεκόμισεν εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ τὸν Στράβωνα 6) καὶ ἀνέστησεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου. Ναοὶ ὡσαύτως τοῦ θεοῦ ὑπῆρχον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων εἰκόνων καὶ τῶν συμβόλων τοῦ θεοῦ καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν ἐν ταῖς πόλεσι Μαρωνεία, Περίνθῳ, Ἀῖνῳ, Μεσημβρίᾳ καὶ ἄλλαχού. Πρὸς τοῖς προμνημονευθεῖσι δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τελουμένοις ἀγῶσιν ἐτελοῦντο τοιοῦτοι ὡσαύτως καὶ ἐν Περίνθῳ τὰ *Πύθια*, ὡς τεκμαίρεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ Θεάτρῳ τῆς πόλεως ἀνευρεθέντος καταλόγου τῶν κερδηθειῶν ὑπὸ τῶν ἀθλητῶν νικῶν εἰς τὰ

1) Bull. de la société archéol. Bulg. τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, Sophia, σελ. 152.

2) Ὅμηρος Ὀδυσ. I, 197 κ.έξ.

3) Ἀπόθι, Ἰλ. Z, 130 κ.έξ.

4) Ἐρατοσθένης, Κατασερισμοί, 24.

5) G i s e k e, Thrakisch—Pelagische Stämme, σελ. 27.

6) Στράβωνος, VII, 6, 1.

Πύθια καὶ Ἄκτια τῆς Περίνθου ¹⁾. Ὁ Ἀπόλλων ἐλατρεύετο καὶ ὡς θεὸς *λατρὸς*, ὡς τεμαίρεται ἐκ τινος κεκομμένης καὶ δυσπληρώτου ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐν ταῖς θερμαῖς ἱαματικαῖς πηγαῖς τοῦ Λίτσα-Χισάρ, 40 χιλιόμετρα βορείως τῆς Φιλιππουπόλεως παρὰ τῷ Μέσῳ ὄρει, ἐν ἣ σαφῶς ἀναγινώσκειται «Φοῖβος εἰήτηρ κακῶν εἰλ(ε)ιθύειων». ²⁾

Τοπωνυμικά τοῦ θεοῦ ἐπίθετα φέρονται ἐν ἐπιγραφαῖς τά: Ἀλσηνός, Αὐταρχηνός, Γαικεθηνός, Ἔστρακεηνός, Ζελαν(δη)νός, Καδρηνός, Κενδρειασηνός, Κερμιλληνός ἢ Κυρμιλληνός, Λατομηνός, Ὀτιενδαῖος καὶ Ἐτενδάνισκος, Ρανισκεληνός, Σκοδρηνός, Σιταρασκηνός, Σικερηνός, Ταδηνός ἢ Γαδηνός, Vergulesis (=Βεργουληνός), Ζηρίνθιος ³⁾ καὶ Δορταζηνός ⁴⁾. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἐν τοῖς τόποις, ἐξ ὧν προσωνομάσθη, ὑπῆρχον ναοὶ ἢ ἱερὰ τοῦ θεοῦ. Ἐνίοτε δὲ προσαγορεύεται *σωτήρ ἢ σώζων*. ⁵⁾ Ὡσαύτως θεὸς *πρόγονος* ⁶⁾ καὶ *πατρῷος* ⁷⁾.

Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ὅτι πολλὰ τῆς Ροδόπης κορυφαὶ μετὰ ἢ ἄνευ παρεκκλησίων φέρουσι καὶ νῦν ἀκόμη τὸ ὄνομα *ἅγιος Ἡλίας*, ὅπερ δηλοῖ ὅτι οἱ ἐπὶ τούτων ποτὲ κείμενοι ναοὶ καὶ βωμοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, οἵτινες ἰδρύνοντο συνήθως ἐπὶ τῶν βουνῶν καὶ ὑψηλῶν μερῶν, μετετράπησαν εἰς παρεκκλήσια τοῦ προφήτου Ἡλίου (ἄις Ἡλίας). Διότι, ὡς γνωστόν, οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ παραλαβόντες πολλὰ ἐκ τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων μετέτρεψαν καὶ τὸν θεὸν Ἡλίον, τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα δηλαδή, εἰς τὸν προφήτην Ἡλίαν, ὀφθαλμοφανῶς τὸ μὲν ἔνεκα τῆς συμπτώσεως τῶν ὀνομάτων *Ἡλιος—Ἡλίας* καὶ ἰδίως ἐν τῇ γενικῇ πτώσει *Ἡλίου—Ἡλίου*, τὸ δὲ ἔνεκα τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλήψεως τοῦ προφήτου κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην. Ὅθεν καὶ οἱ ἀγιογράφοι παριστώσι τὸν προφήτην ἐποχούμενον τεθρίππου ἄρματος ἀνά τὸν αἰθέρα, ὡς ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων κατὰ τὴν μυθολογίαν ⁸⁾.

1) Bull. de la Corresp. Hellenique, XXII, σελ. 597.

2) Ἀποστολίδου, Incriptions inédites ou non commentées de Thrace, Annuaire de la bibliothèque nat et musé à Plodiv, ἔτ. 1930, σελ. 239, ἀρ. X.

3) Ἴδε K a z a r o w G. Bull. de la société archéol. Bulg. Sophia, τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 6.

4) M. Ἀποστολίδου, Ἐπιγραφαὶ ἐκ Φιλιππουπόλεως, Θρακικὰ Ἀθηνῶν τόμ. II, ἔτ. 1929, σελ. 11, ἀρ. 1.

5) Ἐν ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ κειμένη ἐν τῷ Μουσεῖῳ Στάρα-Ζογόρας (Τραϊανῆς Αὐγούστης-Βερόης) φέρεται: «Φοίβῳ σώζοντι, Λούκιος Κορνήλιος ἰοῦφος κατ' εὐχὴν».

6) «Ἀπόλλωνι Ἀλσηνῷ, Θεῷ πρόγονο», Θρακικὴ ἐπετηρίς, 1897.

7) Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II, ἔτ. 1929, ἀρ. 1, σελ. 12.

8) Ἴδε M u r t. Ἀποστολίδου, Autischniat Plodiv (=ἡ ἀρχαία Φιλιππουπόλις, σελ. 8, ἔτος 1928, Plodiv καὶ ὁ Στενήμαχος, Ἀθῆναι, ἔτ. 1929, σελ. 47.

Μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπῆρχεν ἐν τοῖς Ἀβδήροις ¹⁾, ἀποικία τῶν Τηίων.

§ 3) Ὡσαύτως ἢ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας λατρεία ἦτο λίαν διαδεδομένη παρὰ τοῖς Θραξίν, ὡς τεκμαίρεται ἔκ τε τῶν ἀνευρεθέντων πολλῶν ἀναθηματικῶν εἰς αὐτοὺς ὁμοῦ ἢ εἰς ἕκαστον ἀναγλύφων καὶ ἔκ τῶν ἐν ἐπιγραφαῖς τοπωνυμικῶν ἐπιθέτων τῶν θεῶν. Ταῦτα εἶναι Ζεὺς Διμεράνός, Ὀκκοληνός ἢ Ὀκουηνός, Tamitenus (Ταμιτηνός), Ζινδρομηνός, Ἥρα Ἀρτακηνή, Ἀρμουληνή, Ρησκυνθί, Σονκητηνή, Σκαρσηνή, Καρσιμηνή, Ζεὺς καὶ Ἥρα Ἀλαιβριηνοί, Καριστορηνοί ²⁾, Κνησαιοπηνοί ἢ Κνησαισπηνοί ³⁾, πιθανὸν δὲ καὶ Ζεὺς Σδαλείτης καὶ Καρζηνός ⁴⁾.

Ἡ λατρεία ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων θεῶν ἐπὶ τῆς ρωμαιοκρατίας ἤκμαζεν ἐν τῇ τοῦ ἄνω Στρυμόνος κοιλάδι ἔχουσα κέντρον τὴν ἀποικίαν Πανταλίαν (σημ. Κιουστεντίλ), ὅπου ἀνευρέθησαν καὶ ποικίλα ἀνάγλυφα καὶ ἀγαλμάτια ἀνατεθειμένα αὐτοῖς καὶ ὅπου πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἐτελοῦντο γυμνικοὶ καὶ ἵππικοὶ ἀγῶνες, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς : ⁵⁾ «Ἀγαθῆ Τύχη. . . Οἱ ἐπιμεληταὶ θύσαντες Διὶ καὶ Ἥρᾳ ἔκ τῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπιτελέσαντες ἀγῶνας γυμνικοὺς καὶ ἵππικούς, Ἰούκουνδος, Σωτηρεῶς, Μενεσθεύς, Ἀγαθίας, Μᾶρκος, Χρηστος. Λυσίμαχος, Ἀρισταίνειος, Κέλσος, Ἀρεΐβαλος, Κόκκαρος, Μουκάτραλις, Μερκούρις, ἐπὶ συναρχίας Τά(ρ)σου, Ταρσαῖ, Κέλσου καὶ Διογένους Ἀπολλωνίου καὶ Ἀπολλιναρίου Αὐλουτράλεος». Ἐν τῇ Πανταλίᾳ ἀνεσκάφη καὶ ἱερὸν τοῦ Ζβελσούρδου Διός ⁶⁾, παρισταμένου ἐν τοῖς ἀναγλύφοις, ὡσπερ ὁ κεραύνιος Ζεὺς ἐν τῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ ⁷⁾.

Παρὰ τοῖς φύλοις τῶν Κεβρηνίων καὶ Σκαιοβόνων ὁ τῆς Ἥρας ἱερεὺς ἦτο καὶ ἡγεμὼν αὐτῶν κατὰ τὸν Πολύαινον ⁸⁾. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Διὸς ὡς ἐν τῇ κυρίῳς Ἑλλάδι διετέλουν καὶ τὰ ὄρια καὶ ὄρδσημα (ὄρος

¹⁾ Τ ξ έ τ ζ η, εἰς Κασσάνδρο, Λυκόφρονος, 442.

²⁾ Ἴδε, K a z a z o w G. Bull. de la soc. archéol Bulg. τόμ. II, σελ. 183.—S e u r e, Revue archéol. τόμ. II, ἔτ. 1913, σελ. 229 κ. ἔξ.—Δελτίον ἐθνικοῦ μουσείου Σοφίας, τόμ. I, σελ. 151 κ. ἔξ.—K a l i n k a, Denkmäler in Bulgarien, σελ. 128 κ. ἔξ.

³⁾ M u r t. Ἀ π ο σ τ ο λ ῖ δ ο υ, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 233, ἀρ. 4.

⁴⁾ K a z a r o w, ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 6 καὶ τόμ. IV, ἔτ. 1914, σελ. 81.

⁵⁾ Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. VII, ἔτ. 1919, σελ. 81. Κατ' ἀντιγραφήν καὶ ἀνάγνωπιν τοῦ Ἰορδ. Ἰβανόφ, ἐνταῦθα δὲ καθ' ἡμετέραν διόρθωσιν.

⁶⁾ Ἴδε ἀνωτέρω παρ. I.

⁷⁾ Ἴδε, S e u r e, Revue des études Cr. τόμ. XXVI, ἔτ. 1913, σελ. 225 κ. ἔξ.—R e i n a c h, Revue d'épigraphie, τόμ. I, ἔτ. 1913, σελ. 405.—K a z a r o w, Revue archéol., ἔτ. 1913, σελ. 341 κ. ἔξ.

⁸⁾ Π ο λ υ α ἰ ν ο υ, VII, 22.

—τέρμων terminus—), ὅθεν ὁ θεὸς ἐκαλεῖτο "Ορίος ¹⁾ βωμὸς δὲ τοῦ Ὀρίου Λιὸς περικαλλῆς μετὰ τετραστίχου ἐπιγράμματος, διαφυλαχθέντος παρὰ Δημοσθένει, ὑπῆρχεν ἐν τῷ στενῷ λαιμῷ τῆς Χερρονήσου μεταξὺ Πτελεοῦ καὶ Λευκῆς ἀκτῆς ²⁾. Ἐν δὲ τῇ Αἴνῳ ὁ Ζεὺς ἐλατρεύετο καὶ ὡς Ἄγοραῖος καὶ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸν θεόφραστον θύοντες ὤμνουν περὶ τοῦ ἀδόλου τῆς πωλήσεως ³⁾. Τοῦ δὲ Ἰππείου Διὸς βωμὸς ὑπῆρχεν ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἐν τῷ μέρει τῷ ὀνομαζομένῳ Ζεύξιππος κατὰ τὸν Ἡσύχιον.

§ 4) Ἡ Ἄρτεμις ἐλατρεύετο ὡς θεὰ τῆς θήρας, ἡ δὲ λατρεία αὐτῆς ἦτο λίαν διαδεδομένη ἐν τε τῇ θρησκίᾳ καὶ τῇ Μοισίᾳ. Νομίματα τῶν πόλεων Δεβελτοῦ, Τραϊανῆς Ἀγνούστης, Φιλιππουπόλεως καὶ Ἀδριανουπόλεως καὶ πλεῖστα ἀναθηματικά ἀνάγλυφα μωρτυροῦσι περὶ τῆς θρησκευτικῆς τῆς θεᾶς ιδιότητος· διότι ἐν αὐτοῖς εἰκονίζεται ἡ θεὰ περὶ ἡ τοξότις ἢ ἐπὶ ἐλάφου καθημένη κατὰ τὸν γυναικεῖον τρόπον ⁴⁾. Αἱ θρησκασαὶ ἔθυσον τῇ θεᾷ ὡς βασιλίση σιάχεις: «τὰς θρηίσσας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ βασιλείῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης ἐρδούσας τὰ ἱρά» ⁵⁾.

Τῇ Ἀρτέμιδι συνεταυτίσθη ἡ θρησκική θεότης Βενδῖς ἢ Βένδης, λατρευομένη ἐν τοῖς βάθεισι τῶν σπηλαίων, ὡς τεκμαίρεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ Σαμοθράκῃ ἦτο αὐτῇ ἀφιερωμένον σπήλαιον, κολούμιον Ζήρινθος, ἐν ᾧ ἔθυσον αὐτῇ κύνες ⁶⁾. Ἡ τῆς Βενδίδος λατρεία εἰσῆχθη καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ θρησκῶν ⁷⁾ καὶ ἱερὸν αὐτῆς ὑπῆρχε τὸ Βενδίδειον καλούμενον ἐν Μουνυχίᾳ τοῦ Πειραιῶς, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς μετ' ἐπίπλων λαμπαδηφοριῶν τὰ Βενδίδεια ⁸⁾. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συνεταύτιζον τὴν Βενδίδα τῇ Ἀρτέμιδι, ἀλλ' ἀπλῶς ἐθεώρουν ἀνάλογον, διότι τὸ Βενδίδειον ἦτο ἰδρυμένον παρὰ τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος·

¹⁾ Πλάτωνος, Νόμοι VIII.

²⁾ Δημοσθένους, περὶ Ἀλοννήσου, 40.

³⁾ Στράβου, Ἀνθολογ. II, 44, 22.

⁴⁾ Dobrouskij, Sbornik za narodno oumotvorenje, τόμ. XXVI—VII, ἔτ. 1900, σελ. 28, Sophia.

⁵⁾ Ἡροδότου, IV, 33.

⁶⁾ Λυκόφρονος, 77.—Σχόλια Ἀριστοφάνους Εἰσην. 277.

⁷⁾ Ἴδε, Μυρτ. Ἀποστολίδου, περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρησκῶν, Θρησκικὰ Ἀθηναίων, τόμ. III, ἔτ. 1932, σελ. 225—Βενδῖς.

⁸⁾ Στράβου, X, 3, 16.—Πλάτωνος, πολιτ. Α.

«πρὸς τε τὸ ἱερὸν τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον» ¹⁾. Ἐκ Πειραιῶς τὰ Βενδίδεια μετηνέχθησαν εἰς Σαλαμίνα, ὅπου καὶ ἱερὸν τῆ θεᾶ ἐκτίσθη, ²⁾ ὡσπερ καὶ ἐν Λαυρεΐῳ ³⁾.

Τοπωνυμικὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Θράκῃ ἐπίθετον φέρεται ἐν ἐπιγραφῇ *Σαλδοβουσηνή* ⁴⁾. Πιθανῶς δὲ καὶ *Γανία* (ἐκ Γάνου) ⁵⁾.

§ 5) Ὁ Διόνυσος ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν θρακῶν ὀργιαστικῶς. Πατρὶς αὐτοῦ κατὰ τε τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἐλλήνων συγγραφέων ἦτο ἡ Θράκη, ἐξ ἧς τὰ διαμείναντα ἐν τῇ Περίῳ καὶ τῇ Θεσσαλίᾳ θρακικὰ φῦλα ἐκόμισαν τὴν λατρείαν αὐτοῦ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Φωκίδα, ὁπόθεν αὕτη εἶτα ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῶν κοιλάδων τοῦ Ἐλικῶνος διεσπάσθη διὰ τῶν Αἰολέων μεταξὺ πάντων τῶν ἐλλήνων ⁶⁾. Ἡ ἀρχαιοτάτη μαρτυρία, ἣν περὶ τοῦ Διονύσου ἔχομεν, εἶναι ἡ τοῦ Ὀμήρου ⁷⁾, ὅστις μυθολογεῖ τὸν Διόνυσον καταδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ *Δυκούργου*, θεοῦ πάντως θρακικοῦ, μεταποιηθέντος ἀρχαιοτάτα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς βασιλέα τῶν Ἡδωνῶν. Ἐκ τοῦ δημοτικοῦ χωρίου καταφαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁ Διόνυσος δὲν κατηριθμεῖτο μεταξὺ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ἐὰν ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος *Δυκούργος* (ἐκ τῆς ρίζης *λυκ*—λατινιστὶ *lux*—*lucis*=φῶς καὶ τῆς ρίζης *Feργ*—, ἔργον—ἐργάζομαι, *λυκοεργός*—*λυκοῦργος*, πρβλ. *κακοεργός*—*κακοῦργος*,=ὁ φῶς ἐργαζόμενος, φωτοδότης) ὑπολάβωμεν ὅτι οὗτος εἶναι ὑλοπνευματικὴ προσωποποίησης τοῦ *φωτός*—*ἡλίου* (Ἀπόλλων), ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, ὡς θεοῦ τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ οἴνου εὔρεν ἀντίστασιν ἐν Θράκῃ μέχρι τῆς ἐπικρατήσεώς της ⁸⁾.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ Διόνυσος μετὰ τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἐτιμᾶτο μόνον ὑπὸ τῶν Θρακῶν ὡς κύριος θεός: «Θεοὺς δὲ σέβονται μόνους τοὺς δε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν» ⁹⁾. Περιώνυμον δ' ἦτο καὶ τὸ ἐπὶ τῶν κυρυφῶν τῆς Ροδόπης μαντεῖον τοῦ Διονύσου, ὅπερ ἐπε-

¹⁾ Ξενοφῶντος ἔλλην. II, 4, 11.

²⁾ Φουρίκη II Περὶ τοῦ ἐν Σαλαμίनि ἱεροῦ τῆς Βενδίδος, Ἀθηναίς, τόμ. XXX, σελ. 378 κ. ἐξ.

³⁾ Gr u p p e. Griech. Mythol. München, ἔτ. 1906, σελ. 1556, σμ. 2.

⁴⁾ Dobro us ky, Ἀρχαιολ. δελτ. ἐθν. μουσείου Σοφίας, τόμ. I, σελ. 90, ἀρ. 130.

⁵⁾ Κατ' ἐπιγραφὴν: «Ἀγαθὴ Τύχη. Ἀπολλώνιος Σεύθου θεᾶ Γανίᾳ εὐχὴν». Mitteil des Deutschen archéol. Institut in Althen, τόμ. IX, ἔτ. 1884, σελ. 74.

⁶⁾ O t h. M ü l l e r, Orchomenos und die Minyer, σελ. 379—381.

⁷⁾ Ὀ μ ῆ ρ ο υ, Ἰλ. Z, 130—140.

⁸⁾ Ἰδε ἀνωτέρω, § 2, Ἀπόλλων.

⁹⁾ Ἡ ρ ο δ ὄ τ ο υ, V, 7.

σκέπατο ὅτε μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ὁ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου πατὴρ ¹⁾ καὶ ὅπερ ἐλειτούργει καθ' Ἑλληνικὸν τρόπον χρησιμοδοτοῦν ὡς τὸ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος ²⁾, «πρόμαντις δὲ ἢ χρέουσα κατάπερ ἐν Δελφοῖσι καὶ οὐδὲν ποιικιώτερον». Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Διόνυσος ἐλατρεύετο οὐ μόνον ὡς θεὸς τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ οἴνου, ἀλλὰ καὶ ὡς προφήτης, ὥσπερ ὁ Ἀτόλλων καὶ ὁ Ζεὺς. Ἐκ τινων δ' ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ εἰκάζεται ὅτι οἱ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῶν πορειῶν αὐτοῦ Ἑλληνικοὶ μῦθοι ἦσαν διαδεδομένοι παρὰ τοῖς θραξὶ κατὰ τὴν ρωμαιοκρατίαν. Ὅθεν ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτοῦ *Βάκχος*, *Ληναῖος*, *Ληνεΐτης* ³⁾. Σημειωτέον δὲ ὅτι πλείστων πόλεων τὰ νομίσματα φέρουσι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν δαμιλῆ τῆς ἀμπέλου ἀνὰ τὴν χώραν καλλιέργειαν, ὡς καὶ νῦν, γνωστοῦ ἄλλως τε ὄντος, ὅτι οἱ Θραῖκες ἐφημίζοντο ὡς οἰνοπόται καὶ πολυπόται. ⁴⁾ Ἐν Ἀβδήροις δὲ πρὸς τιμὴν του ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες τὰ *Διονύσια* κατ' ἐπιγραφὰς καὶ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ ἀνεγράφοντο τὰ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῆς πόλεως ⁵⁾.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων ἐξ ἐπιγραφῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῆ, ἂν ὁ Φρυγοπελασγικὸς θεὸς *Σαβάζιος*, ὅστις ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσῆχθη εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἑλλάδα, συνεταιρίζετο ὡς ἐν Ἑλλάδι τῷ Διονύσῳ: «φαίνεται γὰρ ἐξ ὧν εὐρίσκομεν συλλογισζόμενοι πολλαχόθεν ὅτι Διόνυσος καὶ Σαβάζιος εἰς ἓστι θεός, τυχεῖν δὲ τῆς προσηγορίας ταύτης παρὰ τὸν γινόμενον περὶ αὐτὸν θειασμὸν τὸ γὰρ εὐάζειν οἱ βάρβαροι σαβάζειν φασίν» ὅθεν καὶ τῶν Ἑλλήνων τινὲς ἀκολουθοῦντες τὸν εὐασμὸν σεβασμὸν λέγουσιν ⁶⁾, ἢ ἐλατρεύετο ὡς ἴδιος μόνον θεός, συνέπιπτε δὲ ἢ λατρεία ἀμφοτέρων ὡς θεῶν τῆς φύσεως ἕνεκα τοῦ ὀργιαστικοῦ τρόπου τῆς. Κατὰ τὸν Usener ⁷⁾ τὸ ἀρχικὸν τοῦ θεοῦ ὄνομα ἦτο *Σάφος*, διὸ οἱ μύσται αὐτοῦ ἐκαλοῦντο *Σάβοι* καὶ *Σάβαι*, ὅθεν ἐν μὲν τῇ Θράκῃ τὸ φῦλον *Σάιοι* (Σάφιοι), ἐν δὲ τῇ Φρυγίᾳ οἱ *Σάβοι* καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὁ θεὸς Sabus, ἐξ οὗ τὸ φῦλον *Σαβίνος*. Τὸ δὲ ὄνομα *σάβος* ἐτυμολογεῖται ἐκ τῆς

¹⁾ Suetonii, Augustus, 14. Πρβλ. καὶ Δ. Κασσίου, IV, 53 καὶ P. Melae, II, 17.

²⁾ Ἡροδότου, VII 111.

³⁾ Dobrousky, ἀπόθι σελ. 80.

⁴⁾ Θεοφράστου, I, 304. Αἰλιανοῦ περὶ φ. ζ. III, 15. Πλάτωνος, Νόμ. I, 637. Ἀθηναίου, X, 447.

⁵⁾ Avezou καὶ Picard, ἐπιγραφαὶ Ἀβδήρων, bull. de la corresp. Hellenique, τόμ. XXXVI, ἔτος 1913, σελ. 123 κ.έξ.

⁶⁾ Ἡρακλεώτου, fr. Histor. Graec, τόμ. III, σελ. 11.

⁷⁾ Usener, Götternamen, σελ. 43 κ.έξ. Τὸ Σαβάζιος ἀπαντᾷ πρῶτον παρ' Ἀριστοφάνει, Σφ. 9, Ὀρνιθ. 873.

ρίζης σαF —, sū (=δινοῦμαι ἰσχυρῶς ¹⁾), κατὰ δὲ τὸν Lassen ²⁾ ἐκ τοῦ Σανσκριτικῆς Sabhāj και τοῦ Ἑλληνικοῦ *σέβας*, ὅθεν λέγεται και *Σεβάζιος* ἐν ἐπιγραφαῖς ³⁾).

Ὁ *Σεβάζιος* κατὰ τινὰς ἐπιγραφὰς ⁴⁾ ἐτανύζετο τῷ Διί. Τοῦτο δὲ φαίνεται διὰ διεδόθη εἰς τὴν Θράκην ἐκ Ρώμης κατὰ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, ὅπου ἡ λατρεία τοῦ Σεβαζίου ἦτο ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος (sacra Savadia) και οἱ Ρωμαῖοι συνεταύτισαν αὐτὸν τῷ Διί (Jupiter) ⁵⁾. Πρὸβλ. και τὴν ἐπιγραφὴν: «Jovi Sabadio et Mercurio M. E. Celerius pro se et suis v. s.» ⁶⁾. Πιθανῶς δὲ ὁ Σεβάζιος ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ὕψιστος θεός, ἐὰν ληθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπὶ βωμοῦ εὐρεθέντος παρὰ τῷ Πιρὸτ ἐπιγραφὴ: «θεῶ ὑπηκῶ ὑψίστω εὐχὴν... θίασος Σεβαζιανός» ⁷⁾.

Ὁ Διόνυσος κατὰ τὸν Μακρόβιον ἐτανύζετο παρὰ τοῖς Θραξί και τῷ Ἑλίῳ: «item in Thracia eundem habere Solem atque Liberum, quem illi Sabadium nunouantes magnifica religione celebrant» ⁸⁾. Τοπωνυμικὰ ἐπίθετα ἐν ἐπιγραφαῖς φέρονται τοῦ μὲν Διονύσου: T a s i b a s t e n u s (Τασιβαστηνός), *Ὀσερξελ(ηνός)* (;), *Βαταλδε(ι)ουηνός*, *Κεβρηνός*, *Ἀσδούλης*, τοῦ δὲ Σαβαζίου: *Ἀρσεληνός*, *Ἀρ...ναμηνός*, *Ἀθυπαρηνός* ⁹⁾. Πλεῖστα δὲ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα ἀνεκαλύφθησαν τοῦ Διονύσου μέχρι τοῦδε πολλαχοῦ τῆς Θράκης και τῆς Μοισίας ¹⁰⁾.

¹⁾ H ö f e r, ἐν τῷ Lexikon R o s c h e r, VI, σελ. 270.

²⁾ L a s s e n, Über die Lykischen Inschriften, σελ. 370. Περὶ τοῦ Σαβαζίου ὡς ἰδίου ἐν Θράκῃ θεοῦ ἴδε K a z a r o w, Συμβουλαὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς Σοφίας ἱστορίαν, σελ. 49—58, βουλγαριστί.

³⁾ Bull. de la société archéol. Bulg., τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 83. ἀρ. 3: «Ἀγαθὴ Τύχη. Διὶ ἹΣεβαζίῳ Χρηστος Ζωίλου». Ἡ ἐπιγραφὴ προέρχεται ἐκ Πανταλίας. Ὡταύτως και ἑτέρα προερχομένη ἐκ τῆς περιφερείας Σοφίας (Σερδικῆς) ἐν τῇ ἐπετηρίδι (δελτίῳ) τοῦ ἐθνικοῦ Σοφίας μουσείου, I, σελ. 160, ἀρ. 289.

⁴⁾ Κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐν σημ. 4 ἐπιγραφὰς.

⁵⁾ Πρὸβλ. W i s s o w a, Religion und Kultus der Römer, σελ. 314 κ. ἐξ.

⁶⁾ Ἐν τῇ ἐπετηρ. ἐθνικοῦ Σοφίας μουσείου, I, σελ. 173. Καὶ ἑτέρα ἐν τῷ CIL, III, 12429.

⁷⁾ D u m o n t - H o m o l l e, αὐτόθι, σελ. 316, ἀρ. 62^b.—Περὶ τοῦ Σεβαζίου ἐν γένει ἐπιθι: Cumont T. M. ἐν τῷ Dictionnaire des antiquités ἐν τῇ λ. Sabasios και τοῦ αὐτοῦ Religions orientales dans l'empire Romain, Paris, ἔτ.—1929, σελ. 60.—R o c h e r, Lexikon der Mythologie ἐν τῇ λ. ὑπὸ Eisele Perdrizet, Cultes et Mythes du Pangée, Nansy, ἔτ. 1910.

⁸⁾ M a c r o b i i, Satur. I, 18, 11.

⁹⁾ K a z a r o w G. Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 7 και Bull. de l'Institut archéol. Bulg. τόμ. IV, ἔτ. 1926—27, σελ. 104.—Τὸ Ἀσδούλης φαίνεται μοι ἰδιότητος σημαντικὸν ἐπίθετον ἐκ τοῦ Ἄσδος (=σῆλη λιθίνη). Ἀραδιὸν γραμματικοῦ, σελ. 48, ἄρα πιθανῶς=στηλίτης.

¹⁰⁾ Ἴδε D o b r o u s k y, αὐτόθι, σελ. 78—92.

§ 6) Ἡ *Κυβέλη*, ἡ *μεγάλη μήτηρ* καὶ *μήτηρ θεῶν* καλουμένη, ἡ περιώνυμος τῶν Φρυγῶν θεά, ἐλατρεύετο ὡσαύτως ἐν τῇ Θράκῃ ὡς θεά τῆς γονιμότητος τῆς γῆς. Ἡ διάδοσις τῆς λατρείας τῆς θεᾶς ἀνὰ τὴν χώραν μαρτυρεῖται ἐκ νομισμάτων τῶν πόλεων Ἀγχιάλου, Ἀδριανουπόλεως, Καλάτιδος, Μαρκιανουπόλεως, Πανταλίας καὶ Σερδικῆς, ἅπερ φέρουσι τὴν εἰκόνα τῆς θεᾶς καὶ ἐκ τινων ἀναθηματικῶν εἰς αὐτὴν ἀναγλύφων. Τοπωνυμικὸν ἐπίθετον αὐτῆς ἐν ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ τὸ *Σκελεντηνή* ¹⁾. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ λατρεία τῆς Κυβέλης ἠδουκίμησε πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, ἅτε λατρευομένης αὐτόθι ἀρχαίῳθεν ὁμοίας θεᾶς, ὡς δηλοῦσι τὰ ἀνευρεθέντα μαρμάρια εἰδώλια ἐνιοχοῦ τῆς Θράκης, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ· διότι καὶ ἐν τούτοις ἡ θεὰ παρίσταται ὀλόγυμνος, ὀρθή, μετ' ἀτέχνου καὶ συνήθως πεπλατυσμένης κεφαλῆς, ἀφ' ἧς προβάλλει μόνον ῥίς, μετὰ μακροῦ κυλινδροειδοῦς λαιμοῦ, σαφῶς διαγεγραμμένου στήθους, μετὰ προσκεκολλημένων ποδῶν καὶ μετὰ χειρῶν ἐπὶ τῆς γαστρὸς συνηνωμένων ²⁾).

Τῇ Κυβέλῃ συνεταυτίσθη ἡ Θρακικὴ θεότης *Κοιυτιῶ* ἢ *Κόυς*, ἧς ἡ λατρεία ἐκ Θράκης μετηνέχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τελουμένη μετ' ἀγρίας ἀκολασίας ἰδίως ἐν Κορίνθῳ. Αἱ θορυβώδεις τῆς θεᾶς ἑορταὶ ὠνομάζοντο *Κοιυτία* ³⁾ καὶ οἱ τούτων συμμετέχοντες *Βάπται* ἔνεκα τῶν ἐν αὐταῖς τελουμένων καθάρσεων ⁴⁾, οὐδαμῶς δὲ διέφερον τῶν ἑορτῶν τῶν *Καβείρων* τῆς Φρυγίας Κυβέλης.

§ 7) Ὁ Ἀσκληπιὸς μετὰ τῶν συμβοηθῶν αὐτοῦ Ἑγείας καὶ Τελεσφόρου ἐλατρεύετο ὡς θεὸς τῆς ἰατρικῆς. Ἡ λατρεία αὐτοῦ εἰσήχθη εἰς τὴν Θράκην ἐκ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, ὧν, οἷον τῆς Ἀγχιάλου καὶ τῆς Αἴνου, νομίσματα φέρουσι τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ τετάρτου ἤδη π. Χ. αἰῶνος, ἀνεπύχθη δὲ καὶ διεδόθη πολὺ ἐπὶ τῆς ρωμαιοκρατίας. Ἐπὶ ταύτης ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ πέντε αὐτονόμων πόλεων, αἰτινες εἶχον κόψει ἴδια νομίσματα, αἱ δέκα καὶ ἑπτὰ ἔχουσι κεχαραγμένην ἐφ' ἑαυτῶν τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τῆς ἰατρικῆς. Ἐκ τῶν μετὰ ναοῦ δὲ καὶ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ νομισμάτων τεκμαίρεται ὅτι ὑπῆρχον Ἀσκληπιεῖα ἐν ταῖς πόλεσι Πανταλία, Σερδικῆ, Τραϊανῆ Ἀυγούστη, Βιζύη, Λεβέλτω καὶ Φιλιπποπόλει.

Τοῦ θεοῦ Ἀσκληπιοῦ μετὰ τῆς Ἑγείας καὶ τοῦ Τελεσφόρου πλεῖστα ἀνάγλυφα μέχρι τοῦδε ἀνεκαλύφθησαν, τὸ εὐμεγεθέστερον δὲ καὶ καλλιτεχνικότερον τούτων προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Φιλιππουπόλεως

1) Kazanow, Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. VII, σελ. 7.

2) Hoernes, Urgeschichte der bild. Kunst, σελ. 183.

3) Στράβωνος, X, 3, 16.

4) Ἴδε Lobeck, Aglaophanus, 1004.

εὔρεθ' ἐν τῷ 1921. Τοῦτο ἀποτελεῖ σύμπλεγμα ἐξ ὀκτώ μορφῶν μήκους 2.70 καὶ ὕψους 0.80 τοῦ μέτρου περιοριζόμενον ἐκατέρωθεν ὑπὸ παραστάδος, συγκειμένης ἐκ βωμοῦ ὡς βάρθρου καὶ προτομῆς ¹⁾. Ὁ μετὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τοῖς ἀναγλύφοις ἀπεικονιζόμενος ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης μικρὸς τὸ δέμας Τελεσφόρος ὑπολαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Reinach ἕνεκα τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καυσίας καὶ τῆς ἀχειριδῶτου του χλαίνης ὡς θρακικὸς θεός. Ὁθεν καὶ τὸ ἑλληνικώτατον αὐτοῦ ὄνομα (τελεσ-φόρος=ὁ τέλος φέρων, λυσιτελῆς=ἠφέλιμος) νομίζεται ὡς θρακικὸν κατὰ μεταπλασμόν, οὗ τὸ δευτέρον συνθετικὸν ζητητέον ἐν τῇ θρακικῇ λέξει *πόρις* ²⁾. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον συνθετικὸν *τέλος* (πρβλ. Τελέσαρχος, Τελεσηγόρος);

Τοπωνυμικὰ τοῦ θεοῦ ἐπίθετα ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσι τά: *Κουλουσσηνός, Σολδηνός, Σαλδοβυσηός, Σαλδοκεληνός, Σκαλπηνός, Σιραμινηνός, Z i m i d r e n u s*, (Ζημιδρηνός) καὶ *Ρασιπηρε...νός* ³⁾ Πιθανῶς δὲ καὶ *Μυρηνός* ⁴⁾.

§ 8) Ὁ Ἄρης, ὅστις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ⁵⁾ μετὰ τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἦτο ὁ κύριος τῶν Θρακῶν θεός, «θεὸς δὲ τῆς θρακικῆς ὁ Ἄρης, ὅτι πολεμικὸν τὸ παλαιὸν οἱ Θραῖκες» ⁶⁾, καὶ οὕτινος ἡ λατρεία ἐκ τῆς Θράκης μετεδόθη εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἐλατρεύετο ἀναμφιβόλως ὡς θεὸς τοῦ πολέμου, τὸ δ' ὄνομα αὐτοῦ παραδόξως ἐν δυοῖν μόνον μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθείσαις ἐπιγραφαῖς μνημονεύεται ⁷⁾. Ἡ εἰκὼν ὅμως αὐτοῦ ἀπαντᾷ συχνάκις κατὰ διαφόρους τρόπους ἐπὶ νομισμάτων τῆς τε Θράκης καὶ τῆς Μοισίας. Πιθανῶς δὲ κατὰ τινὰς καὶ ὁ Θραῖξ ἱππεὺς ἦτο προσωποποίησις τοῦ Ἄρεως. Κατὰ τὸν Μαρκελλίνον ἐθυσιάζοντο τῷ θεῷ ὑπὸ τῶν Θρακῶν οἱ ἐν πολέμῳ αἰχμαλωτιζόμενοι ⁸⁾.

§ 9) Ὁ Ἡρακλῆς, οὗ ἡ λατρεία μαρτυρεῖται ἐξ ἀνευρεθέντων ἀνὰ τὴν Θράκην ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, ἐκ κοσμημάτων φερόντων τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἐξ ἀγαλμάτων ἑλληνικῆς τέχνης ⁹⁾ καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ νομισμάτων

1) Ἴδε D i a k o w i t c h, La frise des divinités salutaires de la Thrache et le culte d'Esculape à Plovdiv, ἐν τῷ annuaire de la biblioth. nat. de Plovdiv, ἔτ. 1921, σελ. 127 κ. ἐξ.

2) R e i n a c h, Mythes et Religions, II, σελ. 255 κ. ἐξ.

3) K a z a r o w, αὐτόθι, σελ. 6.

4) Κατ' ἐπιγραφὴν ἐκ Χώρας τῆς Γάνου: «Ἀγαθῇ Τύχῃ. Βρουτία Βάσσου ὑπὲρ Κολερίνης τῆς θρεπτῆς τῷ Μυρτηνῷ εὐχὴν». Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ Κ ε ρ α μ έ ω ς ἀρχαιότητες καὶ ἐπιγραφαὶ Θράκης καὶ Μακεδονίας, σελ. 102.

5) Ἡροδότου, V, 7.

6) Τ ξ έ τ ζ η, εἰς Κασσάνδ. Λυκόφρονος, 397.

7) K a z a r o w, Antike Denkmäler aus Bulgarien, ἐν τῷ bull. de l'inst. archéol. Bulg. τόμ. IV, ἔτ. 1926—27, σελ. «88, «εὐξάμενος ἀνέστησε τὴν Ἄρτα» καὶ σελ. 81, «Κυρίῳ [Ἄρει];», ὅπερ ἀμφίβολον κατ' ἐμέ.

8) Marcellini, XXVII, 4.

9) Filow, bull. de la soc. archéol. Bulg. VI, σελ. 2 κ. ἐξ.

ἐνίων πόλεων εἰκόνων αὐτοῦ, ἐλατρεύετο ὡς θεὸς τῆς ὑγείας καὶ τῆς σωματικῆς ρώμης. Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ παλαιοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως σταδίου, ἀνακαινισθέντος πιθανῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φιλίππου τοῦ Ἄραβος, ἀνευρέθησαν τετράπλευροι μαρμάρيني κίονες ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν ὧν εἰκονίζονται τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ, τ. ἔ. ἡ λεοντῆ καὶ τὸ ρόπαλον, ἐφ' ὧν φαρέτρα καὶ τόξον, ¹⁾ κατακείμενα νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς πόλεως. Ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ Λόφου Κρηνίδος (Μπουναρτζίκ) κατ' ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοφυοῦς βράχου καὶ κατ' εἰκόνα νομίσματος τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γέτα (211 μ.Χ.) ἴστατο κολοσσαῖος ἀνδριάς τοῦ Θεοῦ ²⁾, γυμνοῦ καὶ ὀρθοῦ, διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς κρατοῦντος τὸ ρόπαλον ὡς συνήθως, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὴν Λεοντῆν ³⁾.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους εἰσήχθη εἰς τὴν Θράκην ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν πόλεων Δικαίας Περίνθου καὶ Βυζαντίου, ἅπερ φέρουσι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ἐκαλλιεργήθη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς χώρας ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαιοκρατίας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν ἰδίως. Ὅθεν καὶ ὁ σύγχρονος Λουκιανὸς ἐμβάλλει εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ καὶ τό: «καὶ ἠγήσομαί γε ὑμῖν τῆς ὁδοῦ· οἶδα γὰρ τὰ Θρακῶν ἅπαντα συχνάκις ἐπελθῶν» ⁴⁾. Τῶν ἀνευρεθέντων μέχρι νῦν ἀναθυματικῶν ἀναγλύφων τὰ μὲν ἔχουσι συμπαραστάτην αὐτῷ τὸν Διόνυσον μετὰ τῶν συμβόλων του, τὰ δὲ τὴν θεὰν Κυβέλην καὶ ἔνια τὴν Ὑγίειαν ἢ τὴν Ἄρτεμιν. Ἐν τινι τῶν ἀναγλύφων παρίστανται ὑπὸ τὸν Θεὸν κατακεκλιμένον καὶ οἱ δώδεκα αὐτοῦ ἄθλοι ⁵⁾. Ἐνίοτε φέρει τὸ ἐπίθετον **μέγιστος**.

§ 10) Ὁ **Ἐρμῆς**, ὅστις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν Θρακῶν Θεός, εἰς ὃν καὶ μόνον ὦμνον ὡς πρόγονον ἑαυτῶν: «οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτῶν πάρεξ τῶν ἄλλων πολιητέων σέβονται Ἐρμέην μάλιστα θεῶν καὶ ὀμνύουσι μοῦνον τοῦτον καὶ λέγουσι γεγενῆσθαι ἀπὸ Ἐρμέω ἑωντούς» ⁶⁾, ἐλατρεύετο ὑπὸ τὰς κυρίας ιδιότητάς του ὡς ἐν Ἑλλάδι, τ. ἔ., ὡς **διάκτορος, ψυχοπομπὸς καὶ κερδῶος**. Ἐν Φιλιππουπόλει, ἐν τῷ σταδίῳ ἢ ἐπὶ ρωμαιοκρατίας ἐτελοῦντο ὑπὸ τοῦ Κοι-

¹⁾ Ἴδε. Μυρτ. Ἀποπολίδου, πάλιν περὶ τῆς ἀρχαίας Φιλιππουπόλεως, βουλγαριστί, ἔτ. 1928, σελ. 8 κ. ἔξ.

²⁾ Τοῦ αὐτοῦ, ἐπιγραφαὶ ἐκ Φιλιππουπόλεως, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II ἔτ. 1929, σελ. 17 κ. ἔξ.

³⁾ Μοῦσχοῦ, Les monnaies de Philippiopolis. Ἐν τῷ annuaire de, bibl. κτλ. ἔτ. 1924 κ. ἔξ.

⁴⁾ Λουκιανὸς, Δραπέται, 24.

⁵⁾ Ἴδε, Diakonitch, Bas reliefs votives d'Hercule en Bulgarie, ἔτ. 1924.

⁶⁾ Ἡρόδοτος, V, 7.

νοῦ Θρακῶν ἀγῶνες, ἐλατρεύετο, ὡς φαίνεται, καὶ ὡς **Ἀγώνιος** ¹⁾, διότι ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τῶν ἀνευρεθεισῶν τετραπλεύρων κίωνων ²⁾, παρίσταται ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ μετὰ πετάσου ἐπὶ στήλης καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἀμφορεὺς καὶ κλῶνος φοίνικος. Ὅτι δὲ ὁ Ἑρμῆς ἐλατρεύετο καὶ ἐν Θράκῃ ὡς ἐναγώνιος θεὸς δίδων τὴν νίκην ἐν τοῖς ἐφηβικοῖς ἀγῶσιν, ὧν τὴν ἴδρυσιν ἀπέδιδον αὐτῷ καὶ οἵτινες ἔφερον τὸ ὄνομά του ³⁾ μετὰ τοῦ θεοῦ τῆς φυσικῆς εὐρωστείας τοῦ Ἑρακλέους, μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς ἀνευρεθείσης οὗ μακρὰν τοῦ Βυζαντίου πλησίον τοῦ χωρίου Ἑρμαίου (Μπαλτὰ-Λιμὰν) ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, ὅπου ὑπῆρχε ναὸς αὐτοῦ. Κατ' αὐτὴν «Ὀλυμπιόδωρος Βενδώρου στεφανωθείς τῇ Λαμπάδι τῶν ἀνήβων τὰ Βοσπόρια τὸ ἄθλον Ἑρμῆ καὶ Ἑρακλεῖ» ⁴⁾, τ. ἔ. νικήσας ἐν τοῖς **Βοσπορίοις** καὶ στεφανωθείς διὰ τῆς λαμπάδος τῶν ἀνήβων ἀνέθηκε τὸ ἄθλον εἰς τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἑρακλέα, ὡς ἐν Ἀθήναις, ὅπου ὁ κατὰ τὰς λαμπαδηφορίας νικῶν προσέφερε τὴν λαμπάδα του ὡς ἀνάθημα. Ἐκ τούτου τεκμαίρεται ὅτι τὰ **Βοσπόρια** ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν ἀμφοτέρων τῶν ἐναγωνίων θεῶν, τοῦ Ἑρμοῦ τε καὶ Ἑρακλέους.

§ 11) Αἱ **Νύμφαι**, ὧν ἡ λατρεία μαρτυρεῖται ἐξ ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων ἐνεπιγράφων μετὰ τοῦ «Κυρίας Νύμφαις» ⁵⁾ καὶ ἐκ νομισμάτων ἀπεικονιζόντων τρεῖς Νύμφας κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν κλασσικὸν τῶν τριῶν χαρίτων πρότυπον, ἐλατρεύοντο ἀναμφιβόλως ὡς δευτερεύουσαι θεότητες, ὥσπερ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, παρ' ὧν εἰσήχθη εἰς τὴν Θράκην ἡ λατρεία αὐτῶν. Ἐκ τῶν μέχρι νῦν ἀνευρεθέντων ἀθρόων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου ἀναγλύφων αὐτῶν ἀναθημάτων καθωρίσθησαν ἱερά τῶν Νυμφῶν, **Νυμφαῖα**, ἐν ταῖς παρὰ τῷ Ἐβρω κόμαις Σαλαδίνοβον, τῷ ἀρχαίῳ Θρακικῷ **Βούρδαπα** καὶ Ἀϊβάτοβον ⁶⁾, πιθανῶς ὅμως ὑπῆρχε Νυμφαῖον καὶ παρὰ τῇ Φιλιππουπόλει, οὗ ἀμυδρὰ ἀνάμνησις διειρηθήτη ἐν τῷ τουρκωνύμῳ λόφῳ **Ταινιὲν τεπέ**, τ. ἔ. **λόφῳ πνευμάτων ἢ Νυμφῶν**, ὡς καλεῖται ὁ δυτικῶς τῆς πόλεως κείμενος κωνοειδῆς ὑψηλὸς λόφος ⁷⁾. Τοπωνυμικὸν ἐπίθετον τῶν **Νυμφῶν** ἀπαντᾷ ἐν ἐπιγραφαῖς τό : **Βουρδαπηναί**.

1) Ἴδε Μυρτ. Ἀποστολίδου, πάλιν διὰ τὴν ἀρχαίαν Φιλιπούπολιν σελ. 15.

2) Ἴδε ἀνωτέρω § 9, Ἑρακλῆς.

3) Πινδαρόου, Ὀλυμπ. VI, 79. Πυθ. II, 10.

4) C. I. G. ἀρ. 2034.

5) Ἐπὶ ἐνὸς μόνον ἐκ τῶν πολλῶν ἀναγλύφων τῶν τριῶν Νυμφῶν εὐρεθέντος ἐν Φιλιππουπόλει φέρεται «Κυρία Νύμφη». Μυρτ. Ἀποστολίδου, Inscript, inedides κτλ. ἐν τῷ Annuaire de la biblioth. κτλ. ἔτ. 1930, σελ. 235 ἀρ. 7.

6) Ἴδε Dobrouskij, Sbornik za narodno oumotvorenje. ἔτος 1900, τόμ. XVI, σελ. 64.

7) Κ. Οἰκονόμου, Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, Βιέννη, ἔτ. 1819, σελ. 19, § 1α'.

§ 12) Ὡσαύτως ἐλατρεύοντο ἐν τῇ Θράκῃ, ὡς περ ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἡ Ἀφροδίτη, ἣτις καὶ Μορφῶ καλουμένη ¹⁾ εἶχε ναὸν ἐν τῇ Ζηρίνθῳ παρὰ τῇ Αἴνῳ, ὅθεν κατὰ τὸ μέγα Ἑτυμολογικὸν «Ζηρινθία Ἀφροδίτη ἐν Θράκῃ Ζήρινθον γὰρ ἄντρον ἐν Θράκῃ» προσεκαλεῖτο: ναὸν ὡσαύτως εἶχε καὶ ἐν Βυζαντίῳ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος «ἐποίησε καρουχαρεῖον (=ἀμαξοστάσιον) τοῦ ἐπάρχου τῶν πραιτωρίων» ²⁾ ἢ Ἀθηνᾶ, ἢ Δήμητρα, ὁ Πᾶν (Σιλβᾶνος), οἱ Διόσκουροι, ὁ Ἥλιος, ἢ Σελήνη, ἢ Νέμεσις (Ἀδράστεια), ἢ Ἐκάτη (Ἄρτεμις—Βενδίς), ὁ Πλούτων ὑπὸ τὰς αὐτὰς ιδιότητητας, ἀλλ' ἐλάχιστα μνημονεύονται, ἀπεικονίζονται ὅμως αὐταὶ τε καὶ τὰ σύμβολα αὐτῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων διαφόρων πόλεων, Ἐν Ἐλαιούντι τῆς Χερρονήσου Θείων τιμῶν ἀπέλαυε καὶ ὁ ἥρωρ Πρωτεσίλαος, οὗ τάφος καὶ περὶ αὐτὸν τέμενος ὑπῆρχεν, «ἐνθα ἦν χρήματα πολλὰ καὶ φιάλαι χρύσειαι καὶ ἀργύρεαι καὶ χαλκὸς καὶ ἐσθῆς καὶ ἄλλα ἀντικείμενα» ³⁾.

Ἐν γένει δὲ ἐπωνομάζοντο οἱ μὲν θεοὶ διὰ τοῦ Κύριος, αἱ δὲ θεαὶ διὰ τοῦ Κυρία, σπανιώτατα δὲ ἀντὶ τοῦ Κύριος ἀπαντᾷ τὸ Δεσπότης ⁴⁾. Οὐδαμῶς δ' ἀπίθανον κατὰ τὸν Σ. Σακελλαριάδην «ἐντεῦθεν καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ προσευχαῖς νὰ ἐπικαλεῖται ὁ τῶν ὄλων ἀληθῆς θεὸς Κύριος» ⁵⁾. Πρὸς τούτῳ ἐπικαλοῦνται θεοὶ πατρῷοι καὶ ἐπήκοοι, τ. ἔ. παρὰ τῶν προγόνων παρελημμένοι ὑπὸ τῶν ἀπογόνων καὶ ἐπακούοντες τὰς παρακλήσεις τῶν δεομένων, ἐν τινι δ' ἐπιγραφῇ πιθανῶς περὶ τοῦ Σεβαζίου φέρεται εἷς θεὸς ἄγιος, ὑψιστος ⁶⁾. Ὡσαύτως ἐλατρεύετο γενικῶς ἡ Τύχη, ὅθεν καὶ τὸ ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπικείμενον ἀγαθῇ Τύχῃ.

§ 13) Θρακικοὶ θεοί, καί περ σπανίως ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶντες, ὑπογαμβάνονται ὑπὸ τοῦ Kazarow ⁷⁾ ὁ Μηδυσεύς, ὁ Τιληθάξης, ὁ Δαρξάλας, ὁ Δερξελάτης, ὁ Τοτόης, ὁ Ἰαμβοδούλης, ὁ Ἀσδούλης, ὁ Σουριγέθης ὁ Δηλόπιτης καὶ ὁ Λαβατόπειος. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ Μηδυσεύς ὁ τε Dumont καὶ ὁ Desjardín ὑποθέτουσιν ὅτι εἶναι οὗτος Ἀσιατικὸς τις θεός, καίτοι φέρων κατὰ τὸ φαινόμενον θρακικὸν ὄνομα, διότι ἢ ἐπὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀναθήμιτος ἐπιγραφῇ δηλοῖ πολίτην τῆς ἐν Ἀσία πόλεως Ἀντιοχείας,

¹⁾ Λυκόφρωνος, Ἀλεξανδ. 110.

²⁾ Μαλάλα, χρον. XI, σελ. 280, ἐκδ. Βόννης Dindorf.

³⁾ Ἡροδότου, IX, 116.

⁴⁾ Kazarow, αὐτόθι, σελ. 9.

⁵⁾ Σ. Σακελλαριάδου. Πόλεις καὶ θέσμια Θράκης ἐν τῇ ἀρχαιότητι, Ἀθήναι, 1929, τόμ. I, σελ. 183.

⁶⁾ Dumont-Homolle, αὐτόθι, ἀρ. 62 ε.

⁷⁾ Kazarow, αὐτόθι, σελ. 7.

»'Αντιοχεὺς τῆς πρὸς Δάφνην τόδε δῶρον» ¹⁾, τὸ δὲ *Δηλόπιτης* καθ' ἡμᾶς εἶναι ἐπίθετον μᾶλλον σημαῖνον ὁ *ὄρω*ν (ρίζ. οπ)- τὰ *δῆλα*, τ. ἔ. ὁ βλέπων τὰ δηλητήρια καὶ φάρμακα καὶ προσιδιάζον τῷ θεῷ τῆς Ιατρικῆς Ἀσκληπιῷ, καὶ τὸ *Δαβατόπειος* εἶναι τοπωνυμικὸν ἐπίθετον θεοῦ ἐκ τοῦ *Δοβάτοπος* ἐν ᾧ προφανῶς ἡ λέξις *τόπος* ἐν τῷ δευτέρῳ συνθετικῷ ἐρμηνεύει τὴν ἀκατάληπτον καταστάσαν λέξιν *δάβα*) = δέβα = τοπος, συιοικισμός,) χωρίον ²⁾. Ὡσαύτως τά: Ἄσδούλης (ἐκ τοῦ ἄσδος = στηλίτης). *Δερζελάτης-Δερζελάτης-Δερξέλα* (ἐκ τοῦ δέρομαι = ἐπίσκοπος), *Πυρμηρούλας* (ἐκ τοῦ πῦρ καὶ μηρός = πυρκαϊστος τοὺς μηρούς) φαίνονται μοι ἐπιθετικά προσωνυμια θεῶν ἢ ἡρώων καὶ τὸ *Δαρζάλα* ἐκτεταμένος τύπος τοῦ *Δάρξος-Δάρους* (= Ἀσκληπιός), ὅθεν καὶ οἱ ἐν Ὀδησοῦ τελούμενοι ἀγῶνες *Δαρζάλεια* κατὰ νομίσματα τῆς πόλεως, ἅτινα φέρουσι καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ. Τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐκληπτέον μᾶλλον ὡς ὀνόματα ἐπισήμων κατὰ τόπους Θρακῶν, ἀφηρωισθέντων μετὰ θάνατον καὶ τυγχανόντων θείων τιμῶν, ὅπερ διαπιστοῖ καὶ ἡ σπανιότης αὐτῶν. Διότι, ἐὰν ὄντως εἶναι ὀνόματα θρακικῶν, θεῶν, διατηρηθέντα ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ, ἔπρεπε ὡς ἐθνικὰ νὰ εἶναι ἐν ἴσῃ τοῦλάχιστον πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ χρήσει.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ εἰς τὴν Θράκην εἰσῆχθη ἐκ τῆς Ἀσίας διὰ τῶν παντοδαπῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν καὶ ἐμπόρων καὶ ἡ λατρεία τοῦ *Μήθρα* ³⁾ τοῦ *Σαράπιδος* καὶ τῆς *Συρίας θεᾶς* (Ἀστάρτης), ὧν καὶ ἀναθηματικά ἀνάγλυφα λίαν κακοτεχνῆ ἀνευρέθησαν ⁴⁾, ὡσαύτως καὶ ἡ τοῦ *Ἀρποκράτους* τοῦ *Ὀσίριδος*, τῆς *Ἰσιδος* καὶ *Ἀννούβιος*, ὧν αἱ εἰκόνες φέρονται ἐπὶ νομισμάτων διαφόρων πόλεων. Ὡσαύτως τότε κατ' ἐπιγραφὰς καὶ νομίσματα ἐθεοποιήθησαν ὡς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ ποταμοὶ (Ἐβρος, Τόνσος, Νέστος).

§ 14) Πρὸς τῇ λατείᾳ τῶν προμνημονευθέντων θεῶν δέον νὰ προσσημειωθῇ ἐνταῦθα καὶ ἡ παρὰ τοῖς Θραξὶ λατρεία τῶν ψυχῶν, ὡς τεκμαίρεται ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν ἐπὶ τῶν πολυπληθῶν ἐν τῇ Θράκῃ χωμάτων (tumuli). Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ χώματι παρὰ τῇ κώμῃ Ἐξέροβον, ἐν ᾧ εὗρέθη καὶ ὁ ἐνεπίγραφως χρυσοῦς δακτύλιος ⁵⁾, ἡ τεφροδόχος κεράμειος κάλπης ἦτο ἀνεστραμμένη καὶ τετροπημένη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυθμέ-

¹⁾ D u m o n t-H o m o i l l e, αὐτόθι, σελ. 508 καὶ 332, ἀρ. 28.

²⁾ Ἴδε, Μ υ ρ τ. Ἄ π ο σ τ ο λ ῖ δ ο υ, περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. III, ἔτ. 1932, σελ. 227.

³⁾ Ἴδε, C u m o n t F. Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithras, II, σελ. 526.

⁴⁾ K a z a r o w, Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. II, ἔτ. 1911, σελ. 46 κ. ἑξ.

⁵⁾ Ἴδε, Μ υ ρ τ. Ἄ π ο σ τ ο λ ῖ δ ο υ, ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 197 κ. ἑξ.

νος ἀκριβῶς, ἐφ' οὗ ἐπέκειτο κυκλοτερῆς ἐξ ἀργίλου πλάξ ὁμοίως τετραπημένῃ ἐν τῷ κέντρῳ. Τοῦτο ὑποτίθεται ὅτι ἐγένετο ἐκ σκοποῦ διότι οἱ θοῤακες, ὡς περ καὶ οἱ Ἑλληνας τῶν προϊστορικῶν χρόνων, πιστεύοντες εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀφῆκαν τὴν ὀπὴν ἐπὶ τῆς κάλπης, ὅπως ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ, ἦν ἐφαντάζοντο ὑπὸ μορφὴν ὄφeos, ἐξέρχεται τοῦ τάφου καὶ ἀπολαύη τῶν προσκομιζομένων αὐτῇ θυσιαίων. Αὕτη δὲ ἡ περὶ μεταμορφώσεως τῆς ψυχῆς τοῦ νεκροῦ εἰς ὄφιν δοξασία ἦτο λίαν διαδεδομένη παρὰ τοῖς Ἰσραελῖταις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι. Τοῦτο μαρτυροῦσιν ἰδίως τὰ ἀνευρεθέντα πολυάριθμα πανταχοῦ τῆς Θοῤακῆς ἀναθηματικά τοῦ *θρακῆς ἱσιπέως* ἀνάγλυφα, ἐν οἷς ὁ ὄφεις εἰκονίζεται περιειλιγμένος εἰς δένδρον πρὸ τοῦ ἱσιπέως ὑψούμενον ¹⁾).

Περὶ τῆς μετὰ θάνατον σχέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ὄφeos πολλὰ μέχρι σήμερον ἐλέχθησαν. Οἱ μὲν φρονοῦσιν ὅτι ἐπιστεύθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὅτι ἡ ψυχὴ μεταμορφοῦται εἰς ὄφιν, διότι τοῦτο τὸ ἐρπετὸν διαιτᾶται ἐντὸς τῶν τάφων καὶ ἐφελκύνει τὴν προσοχὴν εἰς ἑαυτὸ τῶν ἐν τοῖς νεκροταφείοις περιπλανωμένων διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐμφανίσεως καὶ ἀποκρύψεώς του· οἱ δὲ ὅτι ἔνεκα τῆς ἀναλογίας τοῦ νατιαίου μυελοῦ πρὸς τὸν ὄφιν ὑπελήφθη ὑπὸ τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων ὅτι σηπομένου τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ ἡ ψυχὴ, ἢ ἐν τῷ μυελῷ αὐτοῦ εὐρισκομένη, μεταβάλλεται εἰς ὄφιν· οἱ δὲ, διότι οἱ ὄφεις ἐνδαισιῶνται ἐντὸς τῆς γῆς, ὅπου ἀναπαύονται οἱ ἀποθνήσκοντες. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι αὕτη ἡ δοξασία προήλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πρωτογενεῖς ἀνθρώποι ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς ἐντὸς σπηλαίων, ὅπου συνήθως ζῶσιν οἱ ὄφεις ἢ ἐκ τοῦ ὅτι τοῦτο τὸ ἐρπετὸν ἐμφανίζεται ἐπὶ τῶν τάφων.

Ἐνεκα λοιπὸν ταύτης τῆς δοξασίας ἔπρεπεν ὁ τάφος νὰ κατασκευάζεται οὕτως, ὥστε ἡ τοῦ νεκροῦ ψυχὴ, ἢ εἰς ὄφιν μεταμορφωμένη, νὰ δύναται νὰ συγκοινωνῇ ἀδιαλείπτως μετὰ τοῦ ἄνω κόσμου καὶ νὰ δέχεται τὰς προσφερομένας αὐτῇ ὑπὸ τῶν λάτρεων τῆς θυσίας. Ἐκ τούτου ἐρμηνεύεται καὶ ὁ εὐρεθεὶς ἐν Μυκηναϊκοῖς τάφοις κοῖλος καὶ τετραπημένος βωμός, διότι κατασκευάσθη οὕτως, ὅπως ἐκρέη τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων ἐπὶ τοῦ τάφου σφαγίων εἰς τὴν γῆν καὶ ἐξικνῆται μέχρι τοῦ νεκροῦ, ὡσαύτως αἱ μεγάλαι ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ ἐν Ἀθήναις Κεραμικοῦ κάλπιδες καὶ ὕδραι, ὧν αἱ πλεῖστα εἶναι ἄνευ πυθμένος καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα κάλπη τοῦ χώματος τοῦ Ἐξέρροβο, ἢ ἀνευρεθεῖσα ἀνεστραμμένη ἐντὸς τοῦ ταφου κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ μετ' ὀπῆς ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πυθμένος τῆς ²⁾).

Τὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν δὲ τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον πίστιν τῶν Ἰσρα-

¹⁾ Küster, Die Schlange in der Griechische Kunst und Religion, σελ. 66.

²⁾ K a z a r o w, Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. V, ἔτ. 1915, σελ. 16 κ.ἐξ.

κῶν διαπιστοῦσι καὶ τὰ περὶ τοὺς νεκροὺς νόμιμα, ἅπερ ἀφεώρων κυρίως εἰς τὴν λατρείαν τῆς ψυχῆς, ἥτοι ἢ κατὰ τὴν ταφὴν ἢ καὶ τὴν τῶν νεκρῶν θυσία σφαγίων¹⁾, ἢ σφαγὴ τῆς πεφιλημένης συζύγου ἐπὶ τοῦ τάφου ἢ ἐπὶ τῆς πυρᾶς τοῦ ἀνδρός της²⁾, ἢ σφαγὴ τῶν ἵππων καὶ κυνῶν τοῦ νεκροῦ, ἢ σύγκαυσις, ἢ συγκατόρυξις τῶν πολυτίμων καὶ προσφιλῶν κατὰ τὴν ζωὴν τῷ ἀποθνήσκοντι ἀντικειμένων, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν χωμάτων, ἢ τέλεσις ἱππικῶν καὶ ἀθλητικῶν ἀγώνων παρὰ τῷ τάφῳ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας³⁾ καὶ αἱ ὕστερον ἐν τακταῖς ἡμέραις καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου γινόμενα ἐπὶ τοῦ τάφου θυσίαι καὶ ἐστιάσεις ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων⁴⁾. Διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ μετέχουσα ἀοράτως τούτων ἐτέρπετο ἢ ἐξίλεοτο ἐν τῷ Ἄδῃ⁵⁾. Αὕτη ὅμως ἡ περὶ ψυχῆς δοξασία τῶν Θρακῶν εἶναι αὕτη ἢ τῶν προϊστορικῶν Ἑλλήνων, τῶν Προελλήνων⁶⁾.

ΜΥΡΤΙΑΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

διδάκτωρ τῆς φιλολογίας

¹⁾ Ἡροδότου, V, 8.

²⁾ Τοῦ αὐτοῦ, V, 5. Pomp. Melae, II, 2.—Kazarow, Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. V, ἔτ. 1915, σελ. 16 κ.έξ.

³⁾ Ξενοφῶντος, ἑλλ. III, 2, 5.

⁴⁾ Ἴδε Henze y, Sur la culte Tasibastenus καὶ Tomaschek, Brumalia und Rosalia.

⁵⁾ Ἴδε καὶ E. Pernise ἐν τῇ Einleitung in die Altertumw iessenschaft, τόμ. II, ἐκδ. 3, ἔτ. 1932 σελ. 61—62.

⁶⁾ Ἴδε καὶ Καββαδία, προϊστορικὴ ἀρχαιολογία, σελ. 220.

ΕΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΧΙΑΛΟΝ ΜΕΤΟΧΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΝΔΡῶ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΚΑΙ ΔΥΟ ΑΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ
ΑΝΑΡΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΕΝ ΑΓΧΙΑΛῶ ΣΧΟΛΗΣ

Ἀναδιφῶντες πρὸ τριακονταπενταετίας περίπου τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐν Ἀνδρῶ μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τὸ Σόρα εὔρομεν ἐν αὐτῷ τὸ ἐξῆς ἔγγραφον, ἀναφερόμενον εἰς μετόχιον τῆς μονῆς ταύτης, εὐρισκόμενον ἐν Ἀγχιάλῳ.

« Διὰ τοῦ παρόντος ἀυλικοῦ γράμματος γίνεται δῆλον, ὅτι ἔλθων ἐν τῇ αὐτῇ τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως Ἀγχιάλου ὁ ἐκ τῆς ἱερᾶς καὶ σταυροπηγιακῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τῆς ἐν Ἀνδρῶ ὀρμώμενος πανοσιώτατος κύριος Μακάριος ἠτήσατο παρ' ἡμῶν τὴν ἄδειαν θεῖω ζήλῳ κινούμενος τῆς αὐτοῦ Μονῆς, τοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκ νέου ἐν τῷ Σταχθοχωρίῳ, τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας χωρίῳ, τῇ γνώμῃ καὶ βουλῇ τῶν Σταχθοχωριτῶν, μετόχιον τῆς αὐτοῦ Μονῆς.

« Ἡμεῖς τοίνυν βλέποντες αὐτοῦ τὸν ζῆλον καὶ προθυμίαν εἰς τὴν ἐκδούλευσιν καὶ βοήθειαν τὴν εἰς τὴν αὐτοῦ Μονήν, δεδώκαμεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν, ἀρχιερατικῶς προΐστίμενοι. Καὶ ἔλθων ὁ ὀρθοίος Μακάριος εἰς Σταχθοχώριον, ἠγόρασε τόπον, καὶ ἐν αὐτῷ ὠκοδόμησεν οἶκον, ὥστε Μετόχιον εἶναι, ἐξοδεύσας ἐπ' αὐτῷ ἰδίῳις ἀναλώμασι γρόσια πέντε χιλιάδας 5.000: ἅτινα καὶ λογισθήσονται εἰς τὴν αὐτοῦ Μονήν, ὡς δούλευσις καὶ παραδόσις αὐτοῦ. Οὐδέις δὲ τῶν Σταχθοχωριτῶν, ἢ ἄλλος τις μισόκαλος ἄνθρωπος, φθόνῳ κινούμενος, δύναται ἐνοχλῆσαι αὐτῷ, ἢ ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τῆς αὐτοῦ Μονῆς τὸ τοιοῦτον Μετόχιον, ὡς προσηλωθὲν τοῦ λοιποῦ εἰς τὸν Ἁγιον Νικόλαον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Μακαρίου, καὶ ὡς λογιζόμενον τέλειον κτήμα τοῦ ἁγίου· οὐτινος χάριν οὔτε αὐτὸς ὁ Μακάριος μεταβληθεὶς δύναται ἐτέρῳ πωλῆσαι· ἵνα δὲ τοῦτο καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς γινώσκωσι, καὶ ἡ τοῦ Μακαρίου ἐκδούλευσις ἐν τῇ αὐτοῦ Μονῇ φανερωθῇ, καὶ μηδεὶς αὐτὸν διασεισῇ, ἐγένετο τὸ παρὸν ἀυλικὸν γράμμα ἐπιβεβαιούμενον τῇ ἡμετέρα βεβαιώσει καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν ἐντιμοτάτων κληρικῶν τε καὶ προεστώτων.

Ἐν Ἀγχιάλῳ, 1820, Φεβρουαρίου 1η:

Ὁ τοῦ ἁγίου Ἀγχιάλου πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος

καὶ ἐπίτροπος ὑποβεβαιοῖ:

Ὁ λογοθέτης ἀλέξανδρος παναγιωτάκης μαρτυρῶ:

Ὁ ῥεφέρε: κονσταντῖνος μουλὶ μάρτυς.

Τρανούλης δράκου μαρτυρῶ.

παλάσης Χ'': ἀναγνώστη μάρτυς.

Χρουμούσης μάρτυς:

μηχαλάκης γεωργίου μάρτυς.

Χ'': ἀσλάνη σεβαστοῦ: μάρτυς.

Ὅπισθεν τοῦ ἐγγράφου φέρεται τὸ ἐξῆς σημείωμα:

*Μετόχιον εἰς Ἀγχιάλον
χωρίον Σταχθοχώριον, ἀγορὰ
Μακαρίου Μαλαξοῦ.*

Ἄλλην περὶ τοῦ Μετοχίου τούτου πληροφορίαν δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν ἐν τῷ ἀπὸ πολλοῦ σευλημένῳ Ἀρχεῖῳ τῆς, ὡς εἴρηται, ἐν Ἀνδρῷ Μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου εἰς τὰ Σόρσ. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐν τῷ ἐγγράφῳ φράσεως «*νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκ νέου*» δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐν Ἀνδρῷ Μονῇ αὕτη ἐκέκμητο καὶ εἰς προγενέστερον χρόνον ἐν Ἀγχιάλῳ Μετόχιον, ὅπερ τίς οἶδε ἐκ τῶν ἀντιξῶν περιστάσεων ἐγκαταλείφθη καὶ ἔπαυσεν ὑφιστάμενον. Εἰς ἀντικατάστασιν δ' αὐτοῦ ἀνηγέρθη τὸ περὶ οὗ πρόκειται Μετόχιον ὑπὸ τοῦ Μακαρίου Μαλαξοῦ. Εἶνε δ' ὁ ἀνεγείρας τὸ ἐν Ἀγχιάλῳ Μετόχιον τοῦτο Μακάριος Μαλαξὸς καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωστὸς εἰς ἡμᾶς. Ἔτσι ἔχομεν εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ ὅτι ὑπῆρξε δραστήριον μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἄλλως δ' ἐνεργῶς ἔδρασε κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τοῦ 1821, θυσιάσας ὑπὲρ αὐτοῦ δλόκληρον τὴν περιουσίαν του, κατὰ τὸ ἀπὸ 3 αὐγούστου 1828 πιστοποιητικὸν τῶν μοναχῶν καὶ τῶν προκρίτων τῆς νήσου Ἀνδρου.¹⁾

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν διετέλει διδάσκαλος τῆς ἐν Ἀγχιάλῳ Σχολῆς ὁ ἐπίσης ἐξ' Ἀνδρου τὴν καταγωγὴν ἔλκων Γρηγόριος Ροῦδης, ἱεροδιάκονος, ἀνήκων εἰς τὸν ἀρχοντικὸν ἐν Ἀνδρῷ οἶκον τῶν Ροῦδης, οἵτινες εἴκων ἀρχικῶς τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἀθηναίων. Ἐπὶ Μορο-

---

1) Τὸ πιστοποιητικὸν τοῦτο ἀπόκειται ὑπ' ἀριθ. 1316 εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ διαπρεποῦς λογίου Ἰω. Ἰσιδωρίδου Σκυλίτση. Βλ. Δ. Π. Πασχάλη, Ἱστορ. Ἀνδρου, τ. β', ἐν Ἀθήναις 1927, σ. 401.

ζίνη κατά τὸν ΙΖ' αἰῶνα οἱ Ροῦδαι τῶν Ἀθηνῶν ἀποσχισθέντες καὶ φυγαδευθέντες ἐγκατεστάθησαν ἐν Γαστούνη τῆς Πελοποιήσου καὶ ἐκεῖθεν ἐν Ζακύνθῳ, ἔνθα ἐξόχως διεκρίθησαν, ἀπονεμηθέντων εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν Βενετικῆς Πολιτείας πολλῶν προνομίων καὶ τοῦ τίτλου τοῦ κόμητος. Εἰς τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν τῶν Ροῦδῶν τῶν Ἀθηνῶν ἀνήκουσι καὶ οἱ κλάδοι τῆς Χίου καὶ Ἄνδρου.

Ὁ πατὴρ τοῦ διδασκάλου τῆς Ἀγχιάλου Βασίλειος ἦτο κτηματίας ἐν Ἄνδρῳ καὶ συγχρόνως ἐμπορεύετο ἐν Κάτω Κύστρῳ τῆς νήσου. Ἄλλ' ἠστόχησεν εἰς τὰς ἐμπορικὰς του ἐπιχειρήσεις. Ἡ δὲ μήτηρ του Μοσχοῦ ἦτο ἀδελφὴ τοῦ ἐξ Ἀπατουρίων διαπρεποῦς κληρικοῦ Σαφροῖου Καμπανάκη, καθὼς καὶ τῆς μητρὸς τοῦ Θεοφίλου Καίτη Ἀσημίνας. Ἄρα ὁ Γρηγόριος Ῥοῦδῆς ἦτο πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Θεοφίλου Καίτη.

Ἐξεπαιδεύθη δ' ὁ Γρηγόριος Ῥοῦδῆς ἐν τῇ διαλαμψάτῃ Σχολῇ τῶν Κυδωνιῶν παρὰ τῷ Γρηγορίῳ Σαράφῃ, πρὸς ὃν εὐγνώμονα ἀείποτε καὶ αὐτὸ τοῦτο υἱικὴν ἔτρεφε στοργήν· διὸ καὶ γράφων μετὰ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ «Εὐαγγελικῇ Σάλπιγγι» περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Θεηγόρου*, συγγραμμάτος θεολογικοῦ, ἐκπονηθέντος ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Σαράφῃ, διὰ μακρῶν σκιαγραφεῖ τὸν ἐνάρετον καὶ σοφὸν διδάσκαλόν του καὶ πλέκει τὸ δίκαιον ἐγκώμιον τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός ¹⁾.

Βραδύτερον ὁ Γρηγόριος Ῥοῦδῆς ἐδίδαξε καὶ ὁ ἴδιος εὐδοκίμως ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Κυδωνιῶν, ἔπειτα δ' ἐν Ἀγχιάλῳ μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως ²⁾.

Διατελῶν διδάσκαλος ἐν Ἀγχιάλῳ ὁ Ῥοῦδῆς ἀπηύθυνε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1819 τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐν Κυδωνίας παρεπιδημοῦντα θεῖόν του Σωφρόνιον Καμπανάκη.

¹⁾ «Εὐαγγελικὴ Σάλπιξ» σύγγραμμα περιοδικόν, θεολογικόν καὶ ἱστορικόν, ἔτ. Α', ἀριθ. 20, σελ. 156 κ. ἑ.

²⁾ Θ. Καίτη, Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σ. 38.—Ζαχαρίου Ν. Μαθᾶ, Κατάλογος ἱστορικῶς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριάρχων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔκδ. Β', ἐν Ἀθήναις 1884, σ. η'.—Χαρκλείας Σταυράκης. Αἱ Κυδωνίαι πρὸ τοῦ 1821 κατὰ τὸν Μ. Δ. Ῥαφφενέλ, ἐν Σμύρνῃ 1861, σ. 44 Ἡ Χαρκλεία Σταυράκη γράφει ὅτι ὁ Γρηγόριος Ροῦδῆς ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Κυδωνιῶν «Μικρὸς Ἀνδριώτης», ἴσως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Θεοφίλον Καίτην. βλ. καὶ Γεωργίου Ν. Τζιτζιτη, Περὶ Κυδωνιῶν, ἐν περιοδ. «Ξενοφάνει», τ. Α' (1896), σ. 242.

Ἐπιστολὴ αὐτόγραφος τοῦ ἐν Ἀγχιάλῳ διδασκάλου
Γρηγορίου Β. Ροῦδου πρὸς τὸν ἐν Κυθωνίαις
Σωφρόνιον Καμπανάκη.

Προσφιλέστατέ μοι θεῖε !

Ἀμέτρως ἐχάρον παρ' ἐλπίδα ἀξιωθεὶς μετὰ τοσοῦτον χρόνον σεβασμοποθήτου καὶ εὐχετικοῦ μοι γράμματος τῆς ὑμετέρας φιλοστοργου μοι πανοσιότητος, διὰ τὸ ὁποῖον ἔχυσα πολλὰ δάκρυα χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· καὶ τὸν ἅγιον θεὸν μεγάλως ἐδόξασα, διότι εἶδε τὴν ἄμετρον θλίψιν καὶ πόνον τῆς καρδίας μου, καὶ παρηγόρησέ με τῇ παραλαβῇ τοῦ ἐφετοῦ μοι ὑμετέρου γράμματος τοῦ εἰδοποιήσαντός με τὴν ὑμετέραν εὐκταίαν μοι ὑγίειαν, καὶ ἅπαντα τὰ περὶ ὑμᾶς. Ὅθεν ἤδη χαίρων πάλιν πρὸς ὑμᾶς γράφω, δουλικῶς προσκυνῶν, καὶ πανευλαβῶς κατασπαζόμενος τὴν ἁγίαν σας δεξιάν, ὁμοίως καὶ τοὺς σεβασμοποθήτους μοι σοφωτάτους διδασκάλους Θεόφιλον, Γρηγόριον, Εὐστράτιον, Γρηγόριον, καὶ εἰδοποιῶν ὅτι θεία χάριτι καὶ διὰ τῶν ἁγίων εὐχῶν σας ὑγιαίνω πάννυ καλῶς, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ, ἐχόμενος τοῦ ἐν ἐμοὶ ἔργου, καὶ παρακαλῶν τὸν ἅγιον θεὸν νὰ μὲ ἀξιώσῃ τὸν ἀνάξιον πάλιν νὰ σᾶς ἰδῶ ἐν ὑγείᾳ, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην μοι ἐκ θεοῦ εὐεργεσίαν καὶ ἀνάπαυσιν, νὰ λέγω μετὰ τοῦ προφήτου «Ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος ἐνηργέτησέ σε». Διοτι ἀληθῶς τότε θέλω ἀναπαυθῆναι, ὅταν ἀξιωθῶ νὰ σᾶς ἰδῶ. Νὰ ἡξεύρετε, θεῖέ μου, τὸν πολλὸν πόνον τῆς καρδίας μου, διότι σᾶς ὑστεροῦμαι ὅλους· τοῦτο παρακαλῶ τὸν ἅγιον θεόν, ἕως ὅτου εὐδοκίῃ νὰ σᾶς ἀπολαύσω, νὰ μοὶ δώσῃ ἓνα ὕπνον ὡς τοὺς ἐπτὰ παῖδας, διὰ νὰ μὴν αἰσθάνωμαι καθ' ἑκάστην τοσαύτην λύπην, καὶ καιατήκομαι. Μὴ παραξενεύεσθε διὰ τὰ τοιαῦτα διότι σᾶς ἐξομολογοῦμαι τὰ βάθη τῆς καρδίας μου· ναι πρέπει νὰ ὑπομένω καὶ νὰ μὴ γίνωμαι μικρόψυχος, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀχαριστος· καὶ πάλιν ὑπομένω, καὶ εὐχαριστῶ διὰ παντός τὸν ἅγιον θεόν, ὅμως σᾶς λέγω τὴν καρδίαν μου. Καὶ ἐκ τούτου κρίνατε πόσῃν παρηγορίαν καὶ θάρρος λαμβάνω, ἀξιούμενος μυριοποθήτων μοι ὑμετέρων γραμμάτων.

Πρὸ ἡμερῶν τινῶν ἔγραψα καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν μου Εὐγένιον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀκόμη δὲν ἠξιώθην γράμματος τῆς αὐτοῦ σοφολογίότητος· τὸν θεῖόν μου σὺδρ Νικολάκη καὶ θείαν μου κυρὰν Ἀσιμνάκη, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Ἰωάσαφ, Δημήτριον, Εὐανθίαν, Εὐστράτιον, Σοφίαν, καὶ τὴν κυρίαν Ἀνεξάκη τοῦ Σμυρνοῦ προσκυνῶ, ὡς ἥδιστα κατασπαζόμενος· ὁμοίως καὶ τὸν εὐγενέστατον κύριον Δημήτριον Χ'' Διαμαντῆ, καὶ φίλτατόν μοι ἀδελφόν Νικόλαον, καὶ Κομνηνόν, καὶ Ἀθανάσιον σὺν τῇ

αὐτῶν μητρὶ Ἀναστασία, καὶ ἅπασαν τὴν αὐτῶν οἰκογένειαν τὴν ὡς μητέρα μου Χ΄ Τριανταφυλλίαν Γληγοροῦδαν, Νικόλαον, Γρηγόριον, Σάββαν καὶ Ῥήγαιναν ὁμοίως προσκυνῶ ὡς ἥδιστα κατασπαζόμειοις. Ἐγρεψα πρὸς τὴν Χ΄ Τριανταφυλλίαν, καὶ δὲν ἠξιώθην ἀποκρίσεως οὐτιῆς, καὶ τοῦτο μεγάλην λύπην καὶ ἀπορίαν μοι γεννᾷ· διότι ὡς εὐεργετηθεὶς μεγάλως καὶ ὡς εὐγνωμονῶν, ἔχω χρέος νὰ ἐρωτῶ μετ' ἐπιθυμίας περὶ αὐτῆς, ἔχω χρέος νὰ ἐρωτῶ μετ' ἐπιθυμίας περὶ αὐτῆς, πῶς διάγει, καὶ ἐλπίζω ὅτι θέλω ἀξιωθῆ τούτου δι' ὑμῶν. Ἄν δυνηθῆτε, παρακαλῶ καὶ τὴν πανοσιότητά σας καὶ τὸν κύριον Ἰωάσαφ νὰ φροντίσητε ἐν ἡ δύο παιδία εἰς τὸν Γεώργιον Ἀδαμαντιάδην, Ἀγχιαλίτην, πρὸς κουφισμὸν τῶν ἐξόδων του, ἐπειδὴ, ὡς σᾶς προέγραψον, εἶναι πτωχὸς νέος πολλὰ φιλομαθῆς, καὶ νὰ τὸν συμβουλεύσητε νὰ διάγη σεμνῶς καὶ τιμίως· πολὺ ἐπόθουν νὰ μάθω καὶ περὶ τοῦ μαθητοῦ μου Νικολάου τῆς Χ΄ Τριανταφυλλιάς, πῶς διάγει καὶ αὐτός· καὶ παρακινήσατε αὐτὸν νὰ μοὶ γράψῃ ὁ ἴδιος, καὶ νὰ μὴν ἀμελῆ, καθὼς τοῦ ἔγραψα εἰς τὸ γράμμα τῆς μητρὸς του. Ἐπειδὴ ἡ Ἀγχιάλος ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τῶν Κυδωνιῶν, διὰ τοῦτο δὲν ἔρχεται οὔτε καίτι ἀπὸ αὐτοῦ, οὔτε ἄνθρωπος διὰ νὰ μάθω τι διὰ ζώσης φωνῆς, εἰμὴ διὰ γράμματος.

Τὸν μουσικολογιώτατον διδάσκαλον κύριον Ζαφείριον, καὶ τὸν πανοσιώτατον ἄγιον Γέροντα κύριον Ἰγνάτιον, καὶ παπᾶ κύριον Μεθόδιον, καὶ τὸν πανοσιολογιώτατον διδάσκαλον κύριον Παΐσιον, προεσιτῶτα τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ταπεινῶς προσκυνῶ. Πολὺ παράπονον ἔχω πρὸς τὸν διδάσκαλον Γρηγόριον· διότι τρεῖς ἔγραψα, καὶ οὐδενὸς ἠξιώθην γράμματός του· σημεῖον τοῦ ὅτι μὲ ἐλησμόνησεν, ἂν καὶ μὲ ἠγάπα πρότερον ὡς υἱὸν του.

Ἔστειλα πρὸς τὸν κύριον Θωμᾶν Γεωργίου Χαδοῦλην υἱὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ σουρὲ γρόσια χίλια ὀκτακόσια : N : 1800 : εἰς μονέδα εἰκοσιπεντάρια (μαχμουδιέδες) ἑβδομήκοντα δύο : 72. Ἀπὸ τὰ ὁποῖα γράφω τὰ μὲν διακόσια γρόσια ; ἦτοι ὀκτῶ εἰκοσιπεντάρια, νὰ στείλῃ εἰς Ἄνδρον πρὸς τὴν μητέρα μου Μοσχάκην διὰ ἑξοδὰ τῆς, τὰ δὲ λοιπὰ γρόσια χίλια ἑξακόσια : 1,600 : ἦτοι τὰ ἑξήκοντα τέσσαρα : 64 εἰκοσιπεντάρια γράφω νὰ τὰ στείλῃ εἰς Κυδωνίας πρὸς τὴν πανοσιότητά σας· καὶ λοιπὸν ἡ πανοσιότης σας παρακαλῶ, ἂν δὲν τὰ ἐλάβετε ἀκόμη, νὰ κάμητε τὸν τρόπον μὲ καμμίαν πόλιτζαν νὰ τὰ λάβητε τὰ ῥηθέντα χίλια ἑξακόσια γρόσια· τὰ ὁποῖα θέλετε τοκίσει μετὰ τῶν ἄλλων ὡς οἴδατε· καὶ παρακαλῶ πρὸς ἡσυχίαν μου μὲ πρῶτον νὰ ἔχω ἀποκρισίν σας. Ὅταν λάβω ἀπὸ τοὺς Ἀγχιαλίτας καὶ τὰ λοιπὰ, θέλω φροντίσει νὰ πέμψω διὰ τοῦ αὐτοῦ κυρίου Θωμᾶ, ὡς προέγραψον.

Ὁ ἅγιος Τζείας κύριος Νικόδημος, Ἄνδριος, περιερχόμενος ἔξαρχι-

κῶς, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀγχιάλον διὰ βοήθειαν τοῦ σχολείου τῆς Τζείας, ὅπου ἔκαμεν ἱκανὴν βοήθειαν· καὶ μετ’ ὀλίγον ἔρχεται καὶ εἰς Κυδωνίας ¹⁾).

Μέχρι τοῦδε ἔλαβον ἐκ τοῦ ἐφετεινοῦ μισθοῦ μου γρόσια χίλια· τὰ δὲ ἄλλα χίλια μοι ὑπεσχέθησαν· οἱ Ἀγχιαλίται ὅτι εἰς ὀλίγας ἡμέρας θέλου-

Ἐπειδὴ ἐβιαζόμην, δὲν εἶχον καιρὸν νὰ γράψω ἐκτεταμένως καὶ τῷ διδασκάλῳ Θεοφίλῳ· ὅθεν ἔστω τοῦτο κοινὸν καὶ πρὸς τοὺς δύο τὴν εὐλογημένην δυάδα.

Ἐπεχρεώθην νὰ ἐκφωνήσω λόγον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου, καὶ τώρα ἔχω φροντίδας καὶ κόπους πολλοὺς· μόνον νὰ μὲ εὐχρησθε διὰ νὰ ἐνδυναμοῦμαι διὰ τῶν εὐχῶν σας,

ἘΥΓΙΑΙΝΟΙΤΕ ἅπαντες θεόθεν καὶ εὐδαιμονίοιτε.

Ἐξ Ἀγχιάλου : 1819 : νοεμβρίου : 3 :

τῆς ὑμετέρας φιλοστόργου μοι πανοσιότητος
τέκνον ἐν χριστῷ εὐπειθέστατον καὶ δοῦλος ἐλάχιστος

ὁ σὸς ἠγαπημένος ἀνεψιὸς

Γρηγόριος Ἱεροδιάκονος Ροϊδης

Ἐκραγείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Γρηγόριος Ροϊδης μόλις ἠδυνήθη νὰ διασωθῇ κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν καὶ κινδύνων εἰς Ὀδησσόν. Ἐκεῖθεν δὲ κατῆλθε διὰ Τεργέστης εἰς Ἄνδρον τελευτῶντος τοῦ 1821, προσληφθεὶς ἀμέσως διδάσκαλος εἰς τὴν ἐν Κάτω Κάστρῳ τῆς Ἄνδρου σχολὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Ροϊδης ὠνόμασεν Ἑλληνομουσεῖον ²⁾).

Καὶ ἐν Ἀγχιάλῳ μὲν ὁ Ροϊδης ἐλάμβανεν ἐτήσιον μισθόν, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς πρόσθεν ἐπιστολῆς του, γρόσια δισχίλια. Ἀλλ’ ἐν Ἄνδρῳ λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶς ὄλως ἀνωμάτων ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως περιστάσεων, καὶ διότι διέμενεν ἐν τῇ ἰδιαιτέρῳ πατρίδι του καὶ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του, ἔστερξε τὸ κατ’ ἀρχῆς νὰ λαμβάνῃ κατ’ ἔτος 1,000 γρόσια, ἅτινα κατόπιν οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς Αὐγουστίνος Δαπόντες, ἔ’ Αντώνιος Χ’ Λεονάρδου Μπιρίκος καὶ Νικόλαος Γούναρης ἠΰξησαν εἰς 1,500. Καὶ εἶχε μὲν προϊόντος τοῦ ΙΘ’ αἰῶνος ἐκπέσει ἱκανῶς ἡ ἀξία τοῦ γροσίου, ἀλλ’ αἱ ἀμοιβαὶ αὗται πρέπει νὰ θεωρηθῶσι διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σημαντικαί, λαμβανο-

¹⁾ βλ. Δ. Π. Πασχάλη, Τζείας καὶ Θερμίων Νικόδημος Ροῦσσοσ [1797—1842], ἐν περιοδ. «Θεολογία», τ. Γ’ καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει, ἐν Ἀθήναις, 1925. σιν ἐτοιμάσει, ἐπειδὴ παρῆλθεν ἀπὸ τὴν διορίαν μας ἕνας μῆν.

²⁾ Δημητρίου Π. Πασχάλη, Ἡ ἐν Κάτω Κάστρῳ τῆς Ἄνδρου Σχολὴ Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, «Δελτίον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος», τ. Θ’ (1926), σ. 222—268 καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει, σ. 1—50.

μένου ὑπ' ὅσιν ὅτι ὀλίγα ἔτη πρότερον ὁ περίπυστος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, διευθύνων τὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημίαν καὶ διδάσκων ἐν αὐτῇ φιλοσοφίαν, μαθηματικά, θεολογίαν καὶ ἄλλα μαθήματα, ἐλάμβανε κατ' ἔτος 1,000 γροσία, ὃ δ' ἐτήσιος μισθὸς τοῦ ἐν τῇ περιωνύμῳ σχολῇ τοῦ Τυρνάβου ἐπιφανοῦς διδασκάλου Ἰωάννου Δημητριάδου Πεζάρου, διδάξαντος ἀπὸ τοῦ 1782 μέχρι τοῦ 1806, ἦτο γροσία 250¹⁾. Βραδύτερον, ἐκπεσούσης ἐπὶ μᾶλλον τῆς ἀξίας τοῦ γροσίου, ὁ μισθὸς τοῦ Ροΐδου ἠῤῥήθη εἰς γροσία 3,000. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀπὸ 28 φεβρουαρίου 1832 ἀναφορᾶς του, ἀπευθυνομένης πρὸς τοὺς Ἐφόρους τῶν Δημοσίων Σχολείων τῆς Ἀνδρου, παραπονεῖται ὅτι ὁ ἐνιαύσιος μισθὸς τῶν 3,000 γροσίων δὲν τὸν ἐξαρκεῖ διὰ τὰ ζῆ καὶ ἔνεκα τούτου ἠναγκάζεται νὰ ὑποβάλληται εἰς στερήσεις. Προβάλλων δὲ τὴν ἔνδειάν του παρεκάλει νὰ ἀυξηθῇ ὁ μισθὸς του εἰς 4,000 «διὰ τὰ δύναται νὰ ζῆ ὅπως οὖν μὲ μετρίαν ἄνεσιν *εἰς τοιοῦτον δυστυχῆ καιρὸν, καθ' ὃν τὰ ἐξοδα εἶναι ὑπέρογκα*»!

Ὁ Ματθαῖος Παρανίκας γράφων περὶ τοῦ Γρηγορίου Ροΐδη ἀνακριβῶς σημειοῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, πάντως ἐξ ἀνεπιστάσιας, λέγων ὅτι οὗτος ὠνομάζετο Γρηγόριος Καμπανάκης ἀντὶ τοῦ ὄρθου Γρηγόριος Ροΐδης²⁾.

Ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλέχθη, οἰκογενείας Καμπανάκη ἦτο ἡ μήτηρ του.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Γρηγόριος Ροΐδης δὲν ἦτο σχολαστικός τις καὶ ξηρὸς εἰς τὴν διδασκαλίαν του, περιοριζόμενος εἰς τὰ παροιμιώδη καταστάνατα καλὰ γραμματικά. Ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Θεοφίλου Κατῆρη ἐπεχείρει ὄχι σπανίως ἐκδρομὰς μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιόπολιν τῆς Ἀνδρου. Ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τόπου ὁ αἰδίδιμος ἐκεῖνος διδάσκαλος διεξήρχετο ζωντανὴν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς νήσου καὶ ἠρμήνευε τὰς ἐκεῖ σφριζόμενας ἐπὶ μαρμαρίνων βάρθρων καὶ πλακῶν ἀρχαίας ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα. Καὶ μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν ἔλεγε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του, ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἦτο διὰ τὰ χαρωπὰ παιδία μία διαρκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ συνάμα λουτρὸν ὑγείας καὶ τονώσεως, δὲν ἀπωλέσθη οὐδὲ ἐν λεπτόν τῆς ὥρας διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν καρδιῶν των.

Ἐδίδασκε δ' ἀνελλιπῶς μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπελθόντος τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1841. Ἦτο δ' ὁ Γρηγόριος Ροΐδης ἐκ τῶν ἀρίστων ἑλληνιστῶν

1) Περὶ τοῦ Ἰωάννου Πεζάρου Βλ. «Δελτίον Φιλαρχαίου Ἐταιρείας Ὁθρου» τεύχ. Δ' (1911), σ. 26 κ. ἐ. καὶ ἄρθρον τοῦ γράφοντος ἐν τῇ «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ, Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τ. ΙΘ' σ. 835.

2) Ματθαίου Παρανίκα, Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ, ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως [1453 μ.Χ.] μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης [ΙΘ'] ἑκατονταετηρίδος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1867.

ἐνάρετος δὲ καὶ ἀρχαϊκὸς τὸ ἦθος, ἀνήκων εἰς τὸν σεμνὸν καὶ γαλήνιον ἐκείνον τύπον τῶν παλαιῶν διδασκάλων, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν μὲν νεομεθοῖ δισταί, καὶ μάλιστα πολλοὶ ἐκ τούτων δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι καὶ τῆς παρομιώδους σχολαστικότητος, ἀλλ' ἀντεστάθμιζον τὰς ἑλλείψεις ταύτας δι' ἀρετῶν, τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν ἐὰν δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν σημερινῶν διαδόχων των. Ἡ εὐσέβεια, ἡ ἐν τῷ βίῳ σωφροσύνη, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ φιλοπονία, ἡ θερμὴ καὶ ἀκατάβλητος φιλοπατρία τὸ πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ των καταπλέγον ἱερὸν πῦρ, διέκρινον καὶ ἐκόσμον τούτους ἄνδρας ἐκείνους. Ἦγνόουν βεβαίως οὗτοι τὰς ἐν χρῆσει σήμερον διδασκαλικὰς μεθόδους, ἢ τὴν ἀκριβῆ τούτων διατύπωσιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐφαντάζοντο ὅτι ταῦτα καὶ μόνα δύνανται νὰ ἀναπληρώσωσι πᾶσαν διδασκαλικὴν καὶ ἀνθρωπίνην ἀρετὴν. Ἰσως πολλοὶ ἐκ τούτων νὰ ἔστεροῦντο καὶ τῆς τοσοῦτον χρησίμου εἰς τὸν βίον πρακτικότητος, ἀλλ' ἦσαν γινώσται βαθεῖς τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας καὶ, ὅσάκις δὲν ἐκωλύοντο ὑπὸ φυσικῆς στειρώσεως τοῦ πνεύματος ἢ τῆς καρδίας, ἐνεκολοῦντο τὰ ἰδανικὰ τῆς ἀρχαιότητος, ἐνεθουσίων καὶ μετέδιδον τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμόν, καὶ ἐνσαρκοῦντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν παλαιὰν εὐκλειαν καὶ τὰς νέας ἐλπίδας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἐσφυρηλάτουν χαρακτῆρας, ἀπέβαινον ἀληθεῖς ἀπόστολοι τῆς ἀρετῆς, διδάσκαλοι τοῦ Γένους, θεμελιωταὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης τῆς μεγάλης πατρίδος. Ὅχι δὲ μόνον καθῆκον εὐγνωμοσύνης ἐπιβάλλει νὰ μνημονεύωμεν τῶν ἀρχαιοτέρων τούτων διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμον εἶνε νὰ προβάλληται ἡ ἀρετὴ ἐκείνων καὶ ὁ πρὸς φωτισμὸν ζῆλός των ὡς παράδειγμα μιμήσεως εἰς τοὺς νεωτέρους καὶ ἀρμόζει ν' ἀπονέμηται εἰς αὐτοὺς δημοσίᾳ ὁ προσήκων ἔπαινος.

Εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ἀγχιάλου ἐδίδαξε καὶ ἕτερος ἄνθρωπος, ὁ **Γρηγόριος Σαράφης**, διάφορος τοῦ ἐν Κυδωνίαις ὁμωνύμου του. Οὗτος ἐδίδαξεν ἐν Ἀγχιάλῳ μετὰ τὸ 1821, διαδεχθεὶς τὸν Ἀγχιαλίτην Χρυσοβέργην Κουροπαλάτην, τὸν γνωστὸν μεταφραστὴν τῆς Περιηγήσεως τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος τοῦ Γάλλου Βαρθελεμῆ. Τὴν πληροφορίαν ὀφείλομεν εἰς περιελθὸν εἰς χεῖρας ἡμῶν κατ' ἀγαθὴν συγκυρίαν σημείωμα τοῦ Ἀγχιαλίτου λογίου Δ. Λεσποτοπούλου, πρῶην καθηγητοῦ ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν Εὐελπίδων.

Ἐγγραφον ἐν Ἄνδρῳ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΠΟΛΥΒΙΔΗΣ

(Από της Bibliographie Hellenique του ΙΗ' αιώνος του Legrand (Paris 1918 σ. 252)

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ Ο ΠΟΛΥΕΙΔΗΣ,
 ΚΑΙ ΤΟ ΛΕΥΚΩΜΑ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ
 (ΕΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ)
 Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

21. *Ἡ πολιτικὴ τοῦ Μεγ. Φριδερίκου. - Ἡ στάσις τῆς Ῥωσσίας, Ἐλισάβετ καὶ Αἰκατερίνη Β'. - Αἱ ἐνθουσιώδεις ἐνέργειαι τοῦ Βολταίρου. - Ἡ ἀπομίνωσις τῆς Ῥωσσίας. - Πῶς εἰργάσθη ὁ Πολυεῖδης ἐν Γερμανία; - Τὸ ἐπίδοξον τρόπαιον, οἱ Χρησμοί. - Ὁ ὕμνος τῆς Σοφίας τῶν Γερμανῶν καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. - Ὁ δριμύς θρησκευτικὸς ἔλεγχος. - Οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ Ἀγαθάγγελος ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς. - Ὁ φιλογερμανὸς χρησμολόγος Μαρτίνος Ζαδέκ. - Σοφία Ἱμπεράτριτσα σ. 155-168.*

Μετὰ τὴν ἐκ Ῥωσσίας ἐπάνοδον ὁ Θεόκλητος ἐξηκολούθει ἐν Γερμανίᾳ τὰς ἐνεργείας μέχρι τοῦ 1740, ὅτε ἡ ἄνοδος τοῦ Μεγ. Φριδερίκου εἰς τὸν θρόνον, ἣτις συνέπεσε μετὰ τοῦ θανάτου Καρόλου Σ', τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, καὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ περὶ διαδοχῆς ἢ κάλλιον τοῦ Σιλεσιακοῦ πολέμου. Οὗτος κατὰ τρεῖς πολεμηθεὶς φάσεις ἐπεξετάθη μέχρι τοῦ 1763 καὶ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατάκτησιν τῆς Σιλεσίας ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, ὑπῆρξεν ὁμως τρομερὸς καὶ λίαν ἐξαντλητικὸς διὰ τὴν Γερμανίαν. Εἰς αὐτὸν μάλιστα μετέσχον ὑπὲρ τοῦ Φριδερίκου καὶ οἱ δοῦκες τῆς Βρουνσβίκης καὶ Γόθας καὶ ὁ κόμης τῆς Ἔσσης²⁾. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ ναυάγιον ὄλων τῶν σχεδίων τοῦ Πολυεῖδους. Ὁ μέγας ἐκείνος βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς Ῥῆξιν πρὸς πάντα σχεδὸν

¹⁾ Βλ. Θρακ. τόμ. Δ' σ. 199.

²⁾ Κωνσταντίνος ὁ Τζεχάνης Μοσχοπολίτης (περὶ οὗ βλ. Εὐλογίου Κουρίλα, Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστριτῆς κτλ. (Ἀθῆναι 1924) σ. 126-131 καὶ ἐκτενέστερον) ἐξύμνησε τοὺς θριάμβους τοῦ Φριδερίκου εἰς «Ἐπὸς σαπφικόν... ὅπερ συνίσταται ἐκ στίχων 20 σαπικῶν καὶ 20 ἀδωνίων», ἐκδοθὲν τῇ 1774.

τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν ἐντὸς τῆς Γερμανίας ἡγεμόνων, ἐπέτυχεν ἐν τέλει νὰ κατατροπώσῃ πάντας καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ἔκτοτε τὴν ιδέαν τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως εἰς τοὺς Γερμανοὺς, οἵτινες τέως διηρημένοι εἰς μικρὰ κρατίδια ἀντιδιαφερόμενα, ὡς μόνον πορισμὸν τοῦ βίου εὗρισκον τὸ μισθοφορεῖν ἐκτὸς τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. Ἴδου διατὶ ἐφεξῆς δὲν εὗρισκον εὐήκοον οὓς ἐν Γερμανίᾳ οἱ ἐνθουσιώδεις τοῦ ἡμετέρου ἐθναποστόλου λόγοι. Οὗτος ἤλπιζεν εἰς τὴν ἐνωσιν τῆς Ῥωσσίας καὶ Γερμανίας πρὸς πραγματικὴν κατὰ τῶν Τούρκων σταυροφορίαν, ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ πράγματα κατέληξαν εἰς τοῦναντίον. Ὁ Φριδερίκος ἦλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ προύτρεπεν αὐτὸν νὰ εἰσβάλλῃ πρὸς ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰς ῥωσικὰς ἐπαρχίας. Ἐπὶ τοῦ θρόνου ἦν ἤδη ἡ θυγάτηρ τοῦ Μεγ. Πέτρου Ἐλισάβετ (1741—1762). Αὕτη συνδεθεῖσα μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος κατὰ τὸν ἐπταετῆ πόλεμον, «καὶ ἀναδεχθέντες, λέγει ὁ Δαπόντες, οἱ Μοσκόβοι τὸν κατὰ τοῦ Φριδερίκου πόλεμον τὸν ἐνίκησαν, τὸν ἐμπόδισαν, καὶ τὸν ἐβίασαν νὰ ἀγαπήσῃ μετὰ τοῦ Καίσαρος».—ἐν τούτοις ὁ Φριδερίκος ὠμίλει περὶ αὐτῆς ἀείποτε σαρκαστικῶς.—Αὕτη μνήμων τῶν παραδόσεων τοῦ πατρὸς αὐτῆς, διετήρησεν ἀσθενεῖς μετὰ τῆς Ἑλλάδος σχέσεις. Ὑπεδέχετο προθύμως τοὺς Ἑλληνας φυγάδας καὶ ἐφιλοδώρει βασιλικῶς τὰ κέντρα τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. ἐξεχρέωσε τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Πατριάρχης αὐτῆς Ματθαῖος δαπάναις τῆς αὐτοκρατείας ἀνεκαίνισε τὴν ἐν Ἀθῶνι μονὴν τοῦ Κουτλουμουσίου ἡ δὲ τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπροικίσθη, ἵνα διὰ χρυσοβούλλου λαμβάνῃ 100 ῥούβλια ἑτησίως (1). Δὲν ἠμέλησε δὲ νὰ στείλῃ νέους ἀποστόλους ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Ἑλλάδι (καὶ δὴ εἰς Μάνην). Ῥώσός τις ἱερεὺς περιεφέρετο μυστικῶς λαμβάνων περὶ τοῦ τόπου πληροφορίας καὶ βολιδοσκοπῶν τὰ πνεύματα, ὡσεὶ ἐπρόκειτο περὶ ἐνάρξεως τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου. Ἐξ ἄλλου ὅμως κατεδίωκεν ἀμειλίκτως τὸν στρατηγὸν Μυνίχι, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιωδέστερος συνήγορος τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ τῷ 1762 διαδεξάμενος αὐτὴν Πέτρος Γ', ἦν θαυμαστής τοῦ Φριδερίκου, καὶ πρῶτον καθῆκον ἐθεώρησεν οὐ μόνον νὰ καταπαύσῃ πᾶσαν ἔχθραν τῆς Ῥωσσίας κατὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ νὰ διατάξῃ 20.000 ἔκ τοῦ στρατοῦ νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ. Τοῦτον ἐμιμήθη καὶ ἡ Σουηδία καὶ συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Φριδερίκου εἰρήνην. Ἡ Αἰκατερίνη Β', καίτοι ἐχθρικῶς κατ' αὐτοῦ διακειμένη, δὲν ἀνενέωσε πλέον τὸν πόλεμον, εἰ μὴ ἠρκέσθη εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ. Διὰ τῆς

(1) Croniciarii Greci carif au scris despre Romani in epoca Fanariotica.. de Constantin Erbiceanu (Butaresti 1890) σ. 155—156.

ἀναρρήσεως τῆς πνευματώδους ταύτης γυναικός, ἣτις δικαίως ἐπωνομάσθη *Σεμίραμις* τῆς *Ἄρκτου*, τὰ πράγματα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐλάμβανον εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν. Αὕτη ἐφιλοδόχησε νὰ συνεχίσῃ τὰ σχέδια τοῦ *Μεγ. Πέτρου*, ἅπερ ἀνακινήθέντα παροδικῶς ἐπὶ τῶν προκατόχων αὐτῆς δύο ἐστεμμένων γυναικῶν διὰ τοῦ ἀδαμάστου στρατηγοῦ *Munich*, ὧς εἶδομεν, δὲν ἔλαβον ἔκτασιν. Ἡ χειρονομία τῆς αὐτοκρατειρας ἦν ἤδη τόσῳ μεγάλη, ὅσῳ τὸ ἀποτέλεσμα οἰκτρὸν καὶ ἐκατόμβας νεκρῶν καὶ μυρίας συμφορὰς τοῖς Ἑλλήσι στοιχίσαν⁽¹⁾. Οἱ φιλέλληνες τῆς Εὐρώπης ἐνωπιθέντες τοὺς σκοποὺς αὐτῆς ἀνεσκίρων ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἐνόμισαν ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα, ἥλθεν ἡ ἀπολύτρωσις. Ὁ *Βολταῖρος* ἐν ταῖς πρὸς τὴν *Αἰκατερίνην* ἐπιστολαῖς προλαμβάνων τῇ φαντασίᾳ καὶ προηγούμενος δι' αὐτῆς τῶν ρωσικῶν λεγεῶνων, καλπάζων ὡς ἀνιχνευτῆς ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ κλεινὸν τῆς Παλλάδος ἄστου ἀγούσης, καλεῖ τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἀνεγείρει τὸ Ἴλιον μεμφόμενος δὲ τοῖς ἐθελοτυφλοῦσι τῶν Εὐρωπαϊῶν τοιαῦτα φθέγγεται :

«Οἱ τοιοῦτοι εἶναι πιθανῶς ἄνθρωποι, οἵτινες δὲν θέλουσι νὰ ὀμιλῆται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, διότι ἂν κυριαρχήσῃ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θὰ ἰδρῶσῃ τάχιστα ἐν αὐτῇ *Ἀκαδημίαν ἑλληνικὴν*, *Αἰκατερινιάς ποιήματα ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ*, θὰ ἐξυμνήσῃ τὰς *πράξεις Ὑμῶν*. Καλλιτέχναι, οἵοι ὁ Ζεῦξις καὶ ὁ Φειδίας θὰ πληρώσωσι τὴν γῆν ἐκ τῶν εἰκόνων Ὑμῶν. *Ἡ πτώσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους* θὰ ἐξυμνηθῇ ἑλληνιστί. Αἱ Ἀθῆναι θὰ εἶναι μία τῶν πρωτευουσῶν τοῦ κράτους Ὑμῶν. *Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα* θὰ ἀποβῇ *παγκόσμιος*. Ὅλοι οἱ ἔμποροι τοῦ Αἰγαίου θὰ φέρωσι διαβατήρια τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος». ⁽²⁾ Ἐνῶ δὲ *Choiseul*, ὁ σφοδρότατος τῶν ἀντιπάλων τῆς Αἰκατερίνης, προὔτρπε τοὺς Τούρκους εἰς πόλεμον, ἐκεῖνος ἤψχετο ἵνα ἡ Γαλλία ἐξοπλίσῃ τριάκοντα πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ ἀπολύσῃ αὐτὰ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ⁽³⁾. Προσκαλεῖ εἰς βοήθειαν τῆς Αἰκατερίνης τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ τὴν Γαληνοτάτην Δημοκρατίαν. Προτρῖπει τὴν Μεγαλειοτάτην νὰ *συμμαχήσῃ μετὰ τῆς Μαργίας Θηρεσίας καὶ τοῦ Φριδερίκου*, ἵνα καὶ οἱ τρεῖς ἀπάρουν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς τὸν τελευταῖον μάλιστα ἀρξαμένου τοῦ πολέμου τῷ 1769 ἔγραφεν : «Ἀνέκαθεν προσεπάθησα, καθ' ὅσον ἠδυνάμην, νὰ καταστήσω τοὺς ἀνθρώπους ὀλιγώτερον ἀνοήτους καὶ περισσότε-

(1) Ἐπιθὶ τὴν ἀξιόλογον τοῦ μακ. Π. Κοντογιάννη ἀνωτέρω οὐχὶ ἀπαξ μνημιονευθεῖσαν μονογραφίαν «Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ Αἰκατερίνης β' κ.τ.λ.»

²⁾ Κοντογ. σ. 449.

³⁾ Ὁ καὶ γέγονεν. Οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' ἐπέμπον Γάλλους Ὅστις γέγονεν εἰς τὸν Μουσταφᾶν ἀξιωματικούς! αἰωνίως αὐτοὶ οἱ φράγκοι.

ρον τιμίους. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν εὐχομαι μόνον ἐξ ὅλης ψυχῆς μὴ λυμβάνων ὑπ' ὅσιν τὰ συμφέροντά τινων ἡγεμόνων, ἅτινα τέλεον ἀγνοῶ, ἵνα οἱ βάρβαροι Τοῦρκοι διωχθῶσιν, ὅσον τὸ δυνατόν ταχέως ἐκ τῆς χώρας τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου. Ἐὰν ὑπῆρχε θέλησις, τὸ πρᾶγμα θὰ ἐγίνετο πάραυτα· ἀλλ' ἐνῶ ἄλλοτε ἐπεχειρήσθησαν ἐκ δεισιδαιμονίας ἑπτὰ σταυροφορίαι, οὐδέποτε οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀναλάβωσι μίαν, ἣν ἐπιβάλλει ἡ τιμή; "Ὅλον τὸ φορτίον θὰ ἀφήσωσιν εἰς τὴν Αἰκατερίνην;" (1) Ἐκ τῆς πρὸς τὸν Βολταίρον ἀπαντήσεως τοῦ Φριδερίκου δυνάμεθα νὰ διαφωτισθῶμεν καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πολυείδου, ἣτις ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον σχεδὸν ἀπωλέσθη. Καὶ ἡ μὲν Αἰκατερίνη, ἣτις δὲν ἦτο ποσῶς ἐνθουσιασμένη ἐκ τῆς πρὸς τοὺς στρατηγούς αὐτῆς διαγωγῆς τῶν Ἑλλήνων, ἀπῆντα εἰς τοὺς λυρισμοὺς τοῦ Βολταίρου μετὰ τινος ἀπογοητεύσεως: «Οἱ Ἕλληνες, οἱ Σπαρτιάται διεφθάρησαν, γράφει, ἀποβαλόντες τὰς ἀρετὰς τῆς φυλῆς των' προτιμῶσι δὲ τῆς ἐλευθερίας τὴν ἀρπαγὴν»· δὲν ἀρνεῖται ὁμοῦς τὴν εὐφυϊάν αὐτῶν, καὶ ὅτι νῦν εἶναι εὐφρέστεροι ἢ ἄλλοιτε, καὶ πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ φιλέλληνος Γαλάτου ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι παρ' ὅλα αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα ἀγαπᾷ τοὺς Ἕλληνας 2). Ὁ γερμανὸς μονάρχης τοῦναντίον ἀπεριφράστως καταδικάζει τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποθαρρύνῃ καὶ πάντα φιλέλληνα, οὕτωσι ἀπαντήσας εἰς τὰς ἐκκλήσεις τοῦ Βολταίρου: «Ἡ κυρία μου ἀσχολία, γράφει, εἶναι ν' ἀποδιώξω τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις ἐν ταῖς χώραις, ἅς κυβερνῶ, ἀφοῦ ἡ τύχη ἠθέλησε νὰ γεννηθῶ ἐπίδοξος ἡγεμὼν, νὰ φωτίσω τὰ πνεύματα, νὰ ἡμερώσω τὰ ἦθη καὶ νὰ καταστήσω τοὺς ἀνθρώπους τόσον εὐτυχεῖς, ὅσον ἐπιδέχεται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ τὰ μέσα, ὧν ποιῶμαι χρῆσιν. Ἀγνοῶ δὲ πότε εἰς τὰς χώρας ταύτας, αἵτινες δουλωθεῖσαι ἀπέβαλον τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα, εἶναι εἰμαρμένον νὰ ἐπέλθωσιν ἐπαναστάσεις, αἵτινες θὰ ἀναστήσωσι τὰς ἐπιστήμας τὰς ἀπὸ μακροῦ χρόνου τεθαμμένους... Ἄλλως δὲ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀνέζησαν ἐν Γαλλία. Τὰ ἀνθρώπινα εἰμαρμένα εἶναι νὰ μεταβάλλωνται. Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐβορβαρώθησαν. Ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γερμανία, ἣτις ἀρχίζει νὰ πολιτίζηται, μᾶς ἀποζημιουσι καλῶς διὰ τὴν βαρβάρωσιν τῆς Πελοπον-

1) Κοντογ. σ. 450 Ἡ Αἰκατερίνη ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Πολωνίας εἶχε συνάψει ἀμυντικὴν συνθήκην μετὰ τῆς Πρωσσίας τῷ 1764, καθ' ἣν ἡ Ρωσσία ὤφειλε νὰ συνδράμῃ αὐτήν, ἐὰν ἐπολέμει ἐν Ρήνω, καὶ τάνάπαλιν, ἐὰν ἐπολέμει ἡ Ρωσσία ἐν Κριμαίᾳ ἢ ἐν Τουρκίᾳ· ταῦτα ἠνάγκασαν τὴν Γαλλίαν νὰ κηρυχθῆ ἑναντία εἰς πᾶσαν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπιχείρησιν.

2) Κοντογ. σ. 449-450.

νήσου» ¹⁾ Δὲν ἀφῆκε ἀναπαντήτους τοὺς ψυχροὺς τούτους ὑπολογισμοὺς τοῦ βασιλέως ὁ φιλόσοφος. ἐν πλήρει ἀπογοητεύσει καὶ παρρησίᾳ οὗτος ἐπιλέγει. «οὔτε ἡμεῖς, οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ θέλετε νὰ δράμητε πρὸς τὸν Βόσπορον. ἐγκαταλείπω ὅλα μου τὰ βουλευματα. Προτιμᾶτε τοῦ Πειραιῶς τὸν λιμένα τοῦ Δαντσίγου. Ἀλλὰ δὲν ἀδικῶ τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα. ὅπως ἔχουσι τὰ πράγματα σήμερον, ὁ λιμὴν τοῦ Δαντσίγου εἶναι σπουδαιότερος ἢ ὁ τοῦ Πειραιῶς». ²⁾ Ταῦτα κατὰ γράμμα ὄντως ἐπηλήθευσαν, ὅτε κηρυχθέντος τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου ἡ *Αἰκατερίνη* στηριζομένη εἰς τὰς συμφωνίας ἔγραφε πρὸς τὸν *Φριδερίκον* κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1768: «ὀφείλουσα νὰ παρασκευασθῶ, ἵνα πολεμήσω κατὰ τῶν Τούρκων εἶμαι βεβαία, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης διατελεῖ πιστὴ εἰς τὴν ἡμετέραν συμμαχίαν». Οὗτος ἔχων ἀνάγκην εἰρηναίας περιόδου, ὅπως ἐπουλώσῃ τὰς πληγὰς τὰς ἐκ τῶν μακρῶν πολέμων, ὅπως μεταρρυθμίσῃ τοὺς νόμους, ἀνορθώσῃ τὴν διοίκησιν καὶ πρὸ πάντων βελτιώσῃ τὸν στρατόν, οὐχὶ εὐχαρίστως ἤκουσε ταῦτα καὶ ἀμέσως ἐνετείλατο τῷ ἐν Κ)πόλει πρέσβει *Zegelín*, ἵνα προλάβῃ τὸν πόλεμον διὰ παντὸς μέσου· συνεφώνησε δὲ καὶ μετὰ τῆς Αὐστρίας. καὶ ἀντὶ νὰ σπεύσωσι κατὰ τῆς Τυρκίας, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἀπέστειλαν εἰς τὰ σύνορα Πολωνίας καὶ Τουρκίας στρατεύματα. καὶ ἐνῶ ἀπεφάσιζον τὸν διαμελισμὸν τῆς πρώτης εἰς τὴν *Αἰκατερίνην* ἀπήντησεν ὁ κερδαλεόφρων βασιλεύς, ὅτι ἡ *Πρωσσία* θέλει μείνει οὐδέτερα, ἐφ' ὅσον δὲν διακυνδυνεύωσι τὰ ἐαυτῆς συμφέροντα. Δυστυχῶς ὁ *Φριδερίκος* παρ' ὄλην τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ *Βολ-*

¹⁾ Αὐτ. σ. 451-452. Τὴν τοιαύτην τῶν εὐρωπ. κρατῶν στάσιν ἰδοὺ πῶς ἐρμηνεύει ὁ Λαρισαῖος Παναζῆς εἰς τὸ ΙΖ' κεφ. τῆς Ἀποκ. «Αὐτοὶ λοιπὸν εἶσι, ἐχθροὶ καὶ φθονεροὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὡς ἑτερόδοξοι, καὶ δὲν ἀγαποῦν τὴν αὐξῆσιν τῆς τῶν ὀρθοδόξων ξανθῶν βασιλείας, καὶ διαιροῦνται ἀπ' ἀλλήλων ὡς τὰ κέρατα εἰρήνης οὔσης μεταξὺ τῆς ὀθωμανικῆς καὶ ρωσικῆς βασιλείας· καὶ πάλιν ἐνοῦνται ἀλλήλοις μάχης ἐν αὐταῖς ταῖς δυοῖ βασιλείαις γενομένης καὶ ἓνα μὲ τὸν Μωαμεθανὸν καὶ βλάσφημον θηρίον γίνονται». (Σ τ ε φ α ν ἰ τ σ η, Συλλογὴ διαφόρων προσηύσεων κτλ. σ. 38-39 καὶ 40, 41, 42).

²⁾ Κο ν τ, σ. 452 Περί τοῦ φιλλεληνισμοῦ τοῦ Βολταίρου βλ. Oeuvres complètes de Voltaire (correspondance) Τομ XIV, Paris 1882, σ. 170-534 (ἐνθα εἶναι ἐγκατεσπαραμμένα αἱ περὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπιστολαί. καὶ σ. 39-437. Περί Φριδερίκου βλ. Oeuvres de Frédéric le Grand τομ. XXIII, (Berlin 1853) σ. 142-290. καὶ Γουσταύου Εἰχθάλ. Ὁ Βολταίρος καὶ τὸ Ἑλλ. ζήτημα ἐπὶ τοῦ 1770 (ἐκ τοῦ *Tempe*, ἐν μεταφράσει ἐν τῇ ἐν Τεργέστῃ «Κλειοῖ» ἀρ. 404). Ὡς γνωστὸν ἐν τέλει ὁ φιλόσοφος ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν βασιλέα μεθ' ὅλα τὰ περιουσία ἐκείνα δειπνα τοῦ Πότσδαμ, ἐνθ' ὁ βασιλεύς οὗτος ἠθέλησε νὰ φιλοσοφῇ ἐν πλήρει πρὸς τοὺς δειπνοσοφιστὰς ἐκείνους ἰσότητι. ἀλλ' ὡς φαίνεται τὴν ἐπιτήδευσιν ταύτην, δὲν ἐτίθει πάντοτε καὶ ἐπεδείκνυε διὰ τῶν ὑπερηφάνων αὐτοῦ σαρκασμῶν, ὅτι ἦτο κύριος.

ταίρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης ἐπέπρωτο νὰ μείνη ἀσυγκίνητος εἰς τὸν ἀπολευθερωτικὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα· καίτοι δὲ ἐφαίνετο, ὅτι ἐστράφη εἰς τὰ πράγματα τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἐν τούτοις διεμόρφου ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων Γερμανῶν τὸν μεγαλείτερον ἱμπεριαλισμὸν, ὃν ἐν ταῖς ἐσχάταις ταύταις ἡμέραις τοσοῦτον ἀκριβὰ ἐπλήρωσαν. Ὁ Πολυεῖδης, ὁ ἀκατόβλητος ἱεροφάντωρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἀηδιάσας ἐκ τῆς πολιμβούλου καὶ νοσηρᾶς πολιτικῆς τῶν αὐτῶν τῆς Εὐρώπης ἐστράφη πρὸς τὸν λαὸν αὐτῆς.

Ἀσφαλῶς τοιοῦτόν τινα σκοπὸν ἐνέκρυπτεν ἡ συγγραφή τῶν Χρησμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου. Ὁ Θεόκλητος ἦν ἀνὴρ εὐφύεστατος ἄμα καὶ ἐπιβολώτατος. οὐδενὸς ἐφείδετο μέσου πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, πρὸ οὐδενὸς κωλύματος ὑπεχώρει. Περιοδεύων ἀνὰ τὴν Γερμανίαν μέχρι τοῦ νῦν ἐπεκρινώθησε τοῖς ἐπισήμοις καὶ ἀνέπτυξεν αὐτοῖς ἐν ἐκιάσει τὸν ἐπιδικώμενον σκοπὸν μετῶν τὰ πάντα διὰ τῆς σκληρᾶς πραγματικότητος. Τοῖς πολιτικοῖς καὶ διπλωμάταις διαλεγόμενος ἀπέδειξεν, ὅτι οὐ πάντῃ ἀμύητος ἦν καὶ τῆς παραβολωτάτης κοσμικῆς ταύτης ἐπιστήμης. Πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ κυβερνήτας ὑπεδείκνυε τὰς διανοιγομένας λεωφόρους τῆς δόξης καὶ τῶν θριάμβων, προσπαθῶν νὰ ἐξεγείρῃ αὐτοὺς εἰς ἀληθῆ κατὰ τῶν ἀπίστων σταυροφορίαν, ἵν' ἀποπλύνωσι τὸ ἄγος τῶν προγόνων. πρὸς δ' αὐ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ποιμένας καὶ θεολόγους διὰ ζωηρωτάτων χρωμάτων ἐξεκόνιζε τὸ ἀκριαιφές τῆς ἀμωμήτου πίστεως τῶν Ὁρθοδόξων, ἐξελέγξας ἐξ ἄλλου καὶ καταστηλιτεύσας τὰς πλάνας τῆς Δυτ. ἐκκλησίας καὶ προσπαθῶν νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἐπιρροεπὲς τῶν Ἀναμορφωτῶν εἰς ἀθέτησιν τῶν καλῶς δεδογμένων καὶ εἰς καινοτομίας. Πρὸς σωτηρίαν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἀπολύτρωσιν τῶν δουλενόντων Ἑλλήνων προυτρέπετο αὐτοὺς νὰ μιμηθῶσι τὸν ἐξ Ἀμιένης ἐρημίτην ἐκεῖνον καὶ ἱεραπόστολον τῆς πρώτης σταυροφορίας, καὶ ἐν γένει πρὸς πᾶσαν τάξιν κοινωνικὴν ἐλάλησε καὶ ἔγραψε τὰ εἰκότα. Πρὸς τὸν πολὺν μόνον ὄχλον δὲν εἶχεν ἔλθει εἰς μεγάλην ἐπαφὴν δὲν εἶχεν ἐξαγγείλει εἰς τὸν λαὸν γυμνὴν τὸν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τὴν καλλιεργουμένην ἰδέαν. Ἡθέλησε κατ' ἀρχάς, ἐνῶ προσεπάθει νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ν' ἀναζωπυρῶσῃ τὰ εὐγενέστερα τῶν αἰσθημάτων, διὰ τινων προσηχημάτων νὰ συγκαλύψῃ τὸν κύριον σκοπὸν. Φαίνεται τὸ σχέδιον δὲν ἐπέτυχεν, ὅπως αὐτὸς διανοεῖτο. Ἐπενόησεν ἤδη νέον εἶδος κηρύγματος, γενόμενος τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, ἵνα Χριστὸν κερδίσῃ. Ἀφείς τὸν Παῦλον ἐνεκολπώθη τὸν ὑπιδέτην τοῦ Εὐαγγελίου ἀετόν, τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς. Παρουσιάζεται αἴφνης ὡς θεοπρόπος καὶ μυστογράφος, τὰ θέσφατα ἐξαγγέλλων τοῖς ἀνθρώποις δι' ἐναργῶν ἀποδείξεων προφοιβάζων τὰς ἀνεξιχνίαστους καὶ ἀνεξερευνητήτους τοῦ θεοῦ βουλάς¹⁾. Εἰς τὰ παραδοξώτερα τῆς ἀνατολικῆς θρησκευολογίας ἀνάγονται καὶ οἱ χρησιμοί. Οἱ Ἑλ-

1) Βλ. Vassilie v, Anecdota græco-byzantina, Petropole 1893 σ. 43-47, ἐκ Βιεν. κώδ. τοῦ XV αἰῶνος.

ληνες χριστιανοί, ὅπως ἐν πολλοῖς ἄλλοις καὶ ἐν τούτῳ δὲν ἠθέλησαν νὰ διακόψωσι πάντα μῖτον μετὰ τῆς πρώην θρησκείας. Ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων ἐλάλει ἤδη πρὸς αὐτοὺς διὰ τῶν Συβυλλῶν. Ἐδημιούργησαν μάλιστα ἐναντίον τῆς εὐαγγελικῆς ἐπιταγῆς : «οὐχ' ὑμῶν ἔστι γινῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὗς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ» τὸ περὶ τῶν ἐσχάτων πολυθρόλητον ζήτημα καὶ ὡσεὶ μὴ ἤρκει πρὸς λτίσιν τὸ γραφῶδες τῆς Ἀποκαλύψεως βιβλίον, εἰσήγαγον νέα κεφάλαια εἰς τὸν προφήτην Δανιήλ⁽²⁾. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἡ χρησιμολογία ἐνωθεῖσα μετὰ τῆς ἀστρολογίας καὶ τῆς λοιπῆς ἀγυρτώδους θεοσοφίας τῶν Αἰγυπτίων καὶ Χαλδαίων προήχθη εἰς ἐπιστήμην. Μεθόδιος ὁ Πατάρων, εἶναι ἐκ τῶν πρώτων, οὗ φέρονται χρησμοὶ ἐν χειρογράφοις ὑπὸ διάφορα ὀνόματα· π. χ. «Θεοδοσίου Πατάρων προφητεία περὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι ἐν τῷ τέλει τοῦ ς'. αἰῶνος δι' αἰτήσεως τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως κυρ Λέοντος». (Κῶδ. Ἰβηρ. 747 ἐν τέλει, καὶ κῶδιξ 751 τοῦ XVII αἰ. «Τοῦ ἐν ἁ. π. ἢ [Μεθοδίου] ἀρχιεπ. Πατάρων, καὶ μαρτυρεῖ τῆς τὸν Σαρακινῶν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπανάστασιν καὶ τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως καὶ τῆς παντελοῦς ἐκδιώξεως καὶ σφαιρισμοῦ τῶν Σαρακηνῶν καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. ἀρχ. «Ἐξελθόντες ὁ τε Ἀδὰμ καὶ γυνή. τέλος τότε λάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀποστραφήσονται εἰς τὸν Ἄδην ἐξ οὗ ἡμεῖς ἔρυσθειμεν (φ. 349). Ἔτερον τοῦ XIV ἀκεφ. φ. 1—20 Ταράσιος ὁ Πατριάρχης Στέφανος ὁ Ἀλεξανδρεύς, Λέων ὁ σοφὸς καὶ αὐτὸς ὁ διαπρεπῆς πατριάρχης Γεννάδιος, μνημονεύονται ὡς οἱ κορυφαῖοι τῶν χρησιμολόγων. ⁽³⁾ Τοσοῦτον δὲ ἡ δεισιδαιμονία αὐτῆ εἶχε ὑπερβολήσῃ, ὥστε λέγεται, ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου οὐδέποτε ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου, ἐὰν δὲν συνεβουλεύοντο τὰ ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ ἀστρολογικὰ καὶ μαγικὰ βιβλία ὡς καὶ τοὺς ἐρμηνευτὰς τῶν χρησμοῦν. Ἡ πτώσις τοῦ Βυζαντίου καὶ αἱ ζῶνται ἐλπίδες περὶ ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐπηύξησαν καταπληκτικῶς τὴν φιλολογίαν ταύτην, ἥτις ἀποκορυφῶται εἰς τοὺς περιαδομένους *Χρησμούς τοῦ Ἀγαθαγγέλου*. «Μετὰ τῶν θεοπνεύστων, λέγει σοφὸς ἀνὴρ, ὁ Α. Καραγιάννης, πρέπει νὰ συγκαταριθμήσωμεν καὶ τὸν ἡμέτερον Ἀγαθάγγελον, ὅστις καθ' ὑπαγόρευσιν δῆθεν τοῦ θεοῦ ἐκληροδότησεν ἡμῖν προφητείας, δι' ὧν θὰ γείνωμέν ποτε κοσμοκράτορες... ὅ,τι ὁ θεὸς ἀπεκάλυψεν, ὅπως διαμείνη εἰς μῆμην τοῖς μεταγενεστέροις τῶν μελλόντων αἰώνων ἢ εἴδησις τοῦ μεγάλου ἔργου

¹⁾ Ὅλους σχεδὸν τούτους εὐρίσκει τις εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Π. Α. Σ τ ε φ α ν ἰ τ σ η : Συλλογὴ διαφόρων προρρησέων κτλ. (Ἀθήναι 1838) 16ον σ. κ., 216. Βλ. καὶ H. U s e n e r Kleine Schriften Tom. III σ. 266-289 De Stefano Alexan drino. F. Macler, Les apocalypes apocryphes de Daniel (Paris 1885).

²⁾ Βλ. Ἐθνικοὶ χρησμοί, ὑπὸ Γ ε ρ μ α ν ο ῦ προηγουμένου Βατοπεδινοῦ (Καβάλλα 1916) σ. 25 ἔ.

τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα τεθῶσιν... ἐκκλητιτόμενοι τίνι τρόπῳ ὁ μέγας θεὸς ἀποκαλύπτει καὶ φανεροῖ τοῖς ἀνθρώποις τὰ πλεόν ἀπόκρυφα τῶν μελλόντων... καὶ μεταδίδει ταύτην ὁποῖοις αὐτὸς βούλεται καὶ τοῖς ζῶσιν ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ εὐλογημένοις» (Δεισιδαιμονίας Δοκίμιον Α', Σμύρνη 1872 σ. 110). Περὶ τῶν χρησμῶν τούτων ἐν τῷ μεθεπομένῳ κεφαλαίῳ θὰ ἀποδείξωμεν, θεοῦ ἀργήοντος, ὅτι οὐχὶ εἰς Ἄγαθάγγελον, ἀλλ' εἰς τὸν ἡμέτερον ἀνήκουσι *Πολυεὶδη*. Οὗτος, ἀφοῦ ἀφθόνως ἐξέχεε τὸν σπόρον τοῦ κηρύγματος ἐν Γερμανία, ἀποχωρῶν ἕνεκα τῆς δυσμενοῦς τροπῆς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, σοφώτατα διασκεψάμενος ἠβουλήθη νὰ ἀφήσῃ αὐτόθι ὡς *ἱερὰν ὑποθήκην καὶ σαλπιστήριον ἄσμα τοὺς Χρησμούς*. Τὸ Δ' κεφάλαιον εἶναι ὁ *θεοπέσιος ὕμνος πρὸς τὴν σοφὴν Γερμανίαν*¹⁾, εἶναι τὰ προμνηνύματα τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλίου, οὗ τὰ θεμέλια τοσοῦτον βαθέως ἔρριπτεν ὁ Μεγ. Φρειδερίκος, εἶναι τὸ *ἐπίδοξον τρόπαιον*, ὁ περηνιστῆρ, ἵνα μήποτε ἐπιλάθωνται οἱ Γερμανοὶ τῆς Ἑλλάδος τῆς πνευματικῆς αὐτῶν τροφῆς. Ἴδου τοῦτο:

1. Ὡ γνῶσις βαθεῖα καὶ ἄπειρος, ὧ ἄβυσσος ἀδιάβατος, ὧ μυστήρια ἀκατανόητα! (2)

2. Πρὸς σὲ λαλῶ Γερμανία! διότι σὺ ἔση τὸ κέντρον, ἐν ὀφθῆσονται τὰ θαυμάσια.

10. Ἡ δόξα τῆς ἀληθείας διὰ σοῦ φανερωθήσεται. Ἀμήν.

11. Ἄκουσον τί φησιν ὁ ἄγγελος τῶν ἑπτὰ λαμπάδων καὶ ὁ περιπατῶν ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυσῶν, καὶ ὁ κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χεῖρὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας.

12. Naί, ἤκουσα τῆς φωνῆς τῶν ἀναστεναγμῶν σου, ὁ κλαυθμὸς σου ἔφθασεν ἔμπροσθέν μου.

13. Βούλομαι σε παιδεῦσαι, ἵνα σε ὑψώσω, ἀλλ' οὐ μὴ ἀπολέσω σε ὑπὲρ τῆς δόξης μου· διότι ἔχω συμπάθειαν ὑπὲρ σοῦ.

14. Ἐλκύσω σε καὶ δώσω ἐν τοῖς ἀγγείοις σου ἔλαιον· ἡ λαμπάς σου ἔσται ἐνώπιόν μου φέγγουσα καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον διαλάμπουσα.

15. Διότι σὺ προσέμεινας μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἔλευσίν μου, καὶ οὐκ ἔκοιμήθης· ἐπ' ἀγαθῇ κλίνῃ καὶ ἐπὶ ἀγαθῆς γῆς, ἀλλ' ἐπὶ πέδῳ.

17. Καὶ ἐγὼ εἰμι ὁ νυμφίος σου καὶ ἔσομαι ὁ ἑραστής, καὶ οὐ ἔση ἡ ἀγαπητὴ μου τρυγῶν καὶ σὺ μέλεις ἐν τῷ πρῶτῳ τὸ κάλλος μου· Ἀμήν.

17. Καὶ ἰδοὺ εἶδον τέσσαρας κίονας, θαυμάσιον ἔχοντας μέγεθος· ἔξερχομένους ἐκ τῆς θαλάσσης, καὶ ἴσταντο ἐπὶ γῆς ἑστηριγμένοι ἄνευ υποστηρίγματος.

(1) Ἡ ἔκδοσις δυστυχῶς γέμει ἀνορθογραφῶν, ἅς καὶ ἀποφεύγομεν νὰ δηλώσωμεν ἐνταῦθα.

(2) Ὑπαινιγμὸς περὶ χρησμῶν, γίνεται ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς 5, 58 καὶ δὴ τῇ 40: quoniam facta volunt, καὶ τῇ 123 τοῦ Φαβρικίου. Πλὴν χωρίων σχετικῶν τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐν 68, 166 προτάσσεται ἐκεῖθεν τὸ Α—Ω.

18. Καὶ ἰδοὺ ἦσαν ὁ μὲν ἐξ ἀλαβάστρου, ὁ δὲ ἐκ τοπαζίου, ὁ δὲ ἄλλος ἐξ ὑακίνθου καὶ ὁ ἔσχατος ἐκ σαπφείρου.

19. Καὶ ἰδοὺ τέσσαρα σχήματα ἔμψυχα ἐν μορφαῖς ἀνθρωπίνας ἴσταντο ἐπάνω τῶν τεσσάρων κίωνων (¹).

20. Καὶ ἰδοὺ ἐν ὠραιότατον βρέφος ἐνδεδυμένον λευκὴν περιβολήν, ῥόδοις ἔστεφανωμένον, ἔβουα μεγαλοφώνως λέγον :

21. *Γερμανία, ναὶ ναὶ, εἰτοιμάσθητι συνηγορῆσαι μετὰ τούτων τῶν ὁμοιαζόντων τοῖς τέσσαρσι κίοισιν, οὓς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθηγίασε καὶ ἐξ ἐμοῦ χειροτόνησε διὰ τὴν δόξαν μου.*

22. Ἐγὼ εἶμι ὁ Ὡν, ἐγὼ εἶμι τὸ Α καὶ τὸ Ω· Ἀμήν, Ἀμήν.

23. Ἐξεις, ἔξεις ἐξ αὐτῶν τὴν σωτηρίαν, καὶ ὁ ἔπαινός σου ἔσται ἀθάνατος.

24. *Συντεχθήσεται σοι εἰς ἕμνος καινός, δι' οὗ δυνηθείης ἀνυψῶσαι τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας σου τὴν ἀδικίαν, ἣν μισεῖς τοσαύτη δόρῃ καὶ ὠδίνι.*

25. Ἡ καρδία σου ἔσται ἀγαλλομένη. Ὁ ἥλιος σοι ἀγαλάμψει καὶ ἡ σελήνη σοι οὐκ ἐκλείψει, καὶ οἱ ἀστέρες δώσουσιν ἐπὶ τῷ ὀρίζοντί σου τὸ φῶς. Ἡ νύξ ἔσται φωτεινὴ καὶ γαλανή.

26. Διότι νῦν ἀπολέσεις τὴν Λαινικὴν ὑπερηφάνιαν καὶ βλέψεις τὴν ἀλαζονεῖαν αὐτῆς τεταπεινωμένην καὶ σὺν δόδυνῃ πίπτονσαν.

27. Ἴνα μετὰ σοῦ ψάλλῃ τὸν ἕμνον ἐν τῇ Ἀνστολῇ, ἣτις ἐστὶν ἡ ἐνοικησίς μου Ἀμήν (²).

Ὁ εὐγενὴς ἄμα καὶ πατριώτης Ἑλλήν κληρικὸς ἐξυπηρέτησε θαυμασίως τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑψηλὴν ὑπόθεσιν. δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὔρη ποτὲ ἀξιολογώτερον ἀντάλλαγμα, ἀνθ' ὧν εὖ παρὰ τῶν Γερμανῶν ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑπῆρχε προσφυνέστερος τρόπος νὰ δεσμεύσῃ ἀρρηκτικῶς καὶ αἰωνίως νὰ κρατῇ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν αὐτοὺς προσηλωμένους. καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, ὡς ὀψόμεθα, ἐξεδύθησαν οἱ χρησιμοί. Οὐ σμικρὸν ἦν διὰ τοὺς διαμαρτυρομένους; Γερμανούς, ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν προσηφειῶν, τῶν τε προφητῶν καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, ἄρχεται (ἀπὸ τοῦ Α' κεφ. μάλιστα) ἐκ τοῦ θριάμβου τῆς Διαμαρτυρήσεως καὶ ἀπὸ τῆς καταδίκης τοῦ Παπισμοῦ :

46. Καὶ ἰδοὺ εἶδον, ὅτι ἐν τῷ περγαμηνῷ προετίθετό τι. καὶ εἶδον τὸ γεγραμμένον οὕτω :

47. Τεχθήσεται ἐν Γανδάνῳ ..... εἰς υἱὸς ἀνθρώπου. καὶ ἰδοὺ ἔσται βασιλεὺς καὶ γενήσεται μέγας Σεβαστός, ἥτοι αὐτοκράτωρ (³).

(¹) Ὁ λόγος περὶ τῶν τεσσάρων τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχείων, ἐλήφθη ἡ εἰκὼν ἐκ τῆς Ἀποκ. 4, 6—8.

(²) Ἐνθ' ἄνωγ. κεφ. Α' σ. 36—41.

(³) Κ ἄ ρ ο λ ο ς ὁ Ε' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας γεννηθεὶς ἐν Γάνδη τῆς Ἰσπανίας τῷ 1500.

48. Καὶ ἰδοὺ μοναχὸς τις μετὰ καινῆς βίβλου καὶ καλάμου συνοδεύων παρεγένετο ⁽¹⁾ καὶ ὁ Σαξωνικὸς ἡγεμὼν ὑπερασπίζεται τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκείνου ⁽²⁾.

49. Καὶ ἰδοὺ ὁ Σεβαστὸς οὐκ ἐτόλμα αὐτὸν καταβαλεῖν.

50. Καὶ ἰδοὺ ὁ νουνεχὴς μοναχὸς συνδραμεῖται μετ' ἀπείρου λαοῦ καὶ καταρράσσει τὴν ῥωμαϊκὴν πόλιν. Συντίθησι θεσμοὺς καὶ δόγματα ⁽³⁾,

Καὶ μὴ νομίση τις, ὅτι ὁ Θεόκλητος ἦν ἀλοκόλαξ τις λιβανίζων μόνον τοὺς Γερμανοὺς πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ καὶ ἀπεμπολῶν οὕτως τὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ πρωτοτόκια. Βεβαίως δὲν ἐλησμόνησεν ὡς Ὁρθόδοξο·, διὸ οἱ Γερμανοὶ ἦσαν αἰρετικοί, καὶ διὰ τοῦτο ἐν προοιμίοις (κεφ. β') ψάλλει αὐτοῖς τὸν ἀναβαλλόμενον οὕτως εἰπεῖν, ὡς ἐξῆς :

1. Γερμανία, Γερμανία, φεῦ Γερμανία! διότι οὐ βλέπω διαφωνοῦσαν καὶ πολλὰ διηρημένην καὶ ἔμπλεων ἔχθρας.

2. Τὸ ἐπὶ σοὶ στοιχεῖον S καταστρέψει τὴν ῥωμαϊκὴν μεγαλοφροσύνην ⁽⁴⁾, καὶ ἐγκολπίσει σε ⁽⁵⁾ ὁ Ἀντίχριστος.

3. Αὐτὸς δώσει σοὶ δύναμιν καὶ ἱκανοποιήσει σε καὶ νομίσεις σεαυτὴν ζηλήμονα εἶναι καὶ ὀρθόδοξον ⁽⁶⁾.

4. Ἄλλ' ἐγὼ βλέπω σε ἐξηπατημένην καὶ μηνύω σοὶ τοῦτο ἄνευ ὑπερβολῆς, τοῦτέστιν ἀπλῶς ὅτι μενεῖς ἄνευ ἰερωσύνης, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ θανατώσαντες τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐν πόλει Δαβὶδ.

6. Ἔση μὲν δεδαμασμένη ὑπὸ τῶν νεοφανῶν αἰρέσεων, ἀλλ' ἔση μᾶλλον βλασφημονμένη διὰ τὴν ἀποστασίαν.

7. Ὁ δὲ μεταγενέστερός σου λαός, ἔσται εὐτυχέστερος καὶ τῶν προγενεστέρων σου μᾶλλον εὐφρούτερος.

8. Ἐπαινῶ καὶ ἐπαινέσω τὴν ἀπλόγητά σου· διότι ἀγαπᾷς τὸν οἶνον, ⁽⁷⁾ καὶ ἡ πίστις σου καὶ ἡ τοῦ Εὐαγγελίου φανέρωσις ἀναπληροῖ τὴν τῶν τελετῶν διάταξιν ⁽⁸⁾.

[1] Ὁ Λ ο ὑ θ η ρ ο ς μετὰ τῆς μεταφράσεως τῆς Κ. Διαθήκης.

[2] Φ ρ ι δ ε ρ ι κ ο ς Γ', ὁ καλούμενος σο φ ὀ ς, ἐκλέκτωρ καὶ δούξ τῆς Σαξωνίας, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιττεμβέργης, ἔνθα ἐδίδασκεν ὁ Λ ο ὑ θ η ρ ο ς. τοῦτων ἐφιλοξένει, ὡς εἶδομεν, ἐν τῷ Wartburg, προγραφέντα ὑπὸ τοῦ Κ α ρ ὀ λ ο υ (βλ. Historia genealogica principum Saxoniae superioris ὑπὸ E c a r d u s [Ἰωάννης Γεώργιος d' Eckard] 1722).

[3] Κεφ. Α' σ. 15—16.

[4] Ἴσως ἐννοεῖ τὸν εἰρημένον Σ α ξ ω ν ι κ ὸ ν ἡ γ ε μ ὶ ν α.

[5] Ἀντὶ ἐγκολπίσει σε οἱ κώδ. ἔχουσιν : ἐγκολπώσεται σε.

[6] Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐν ταῖς πρὸς τὸν πατριάρχην Ἱερεμίαν συζητήσεσι διίσχυρίζοντο, ὅτι αὐτοὶ ἐπανήγαγον τὸν Χριστιανισμὸν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, καὶ ἐπομένως αὐτοὶ εἰσιν οἱ ὀρθόδοξοι.

[7] Οἶνος μεταφορικῶς ἐν τῇ Ἁγ. Γραφῇ λέγεται ἡ σοφία...

[8] Δὲν ἦτο δυνατόν ὁ συγγραφεὺς ὁ τσαῦτα τῆς πίστεως ἔργα ἰδὼν ἐν Γερμανίᾳ νὰ μὴ ἀνομολογήσῃ τὴν μεγάλην τοιαύτην ἀλήθειαν καὶ ἐνταῦθα.

13. Βλέπω ἀποτεθαμμένας τὰς εὐοχίας σου, χλωαίνουσαν τὴν πίστιν, ἐξουθενημένας τὰς θυσίας καὶ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν ἱερά (¹).

14. Τοὺς μεταγενεστέρους σου διεστραμμένους καὶ ἴππους ἀπολελυμένους καὶ ἀχαλινώτους. πλοιάριον ἄνευ πηδαλίου καὶ ἄνευ κυβερνήτου.

15. Ἡ ἐκκλησία σου χωρὶς ὁδηγοῦ καὶ ἡ πίστις σου ἄνευ θεμελίου.

16. Δεινὸν τὸ πτώμα, λυπηρὰ ἡ τύχη, ὦ θεέ! (²).

Ἴδου ἡ πραγματικὴ ἐν ὀλίγοις εἰκὼν τῆς Διαμαρτυρήσεως, ὡς ἀντελήφθη ταύτην ὁ Πολυείδης. λόγιοι ἐμπνευσμένοι ὄντως καὶ ἐπιγραμματικοί, παριστάντες πίστιν τὴν ἐν τῇ Ἐναμορφώσει ἀλήθειαν ἀπὸ ὁρθοδόξου ἀπόψεως. Ὁ καὶ ἐνταῦθα ἐν τοῖς χρησιμοῖς καὶ ἐν τῇ Sacra Tubafideiortheodoxae κατενεγκῶν καιρῶν κατὰ τοῦ Παπισμοῦ τραῦμα οὐδόλως ἐφείσατο καὶ τῆς ἐτέρας τῶν ἀλλοδοξούντων παρατάξεως. Καὶ ταῦτα, διότι ὁ ὄντως θεόκλητος ἀνὴρ ἀκλόνητος ἐν τῇ τῶν πατέρων πίστει ἠγνόει τοὺς ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις περιαχδομένους δι' ἁμοιβαίων ὑποχωρήσεων ἐν τοῖς δογματικοῖς συμβιβασμοῖς. Τοῦναντίον ὡς τὸν τελικὸν τῆς Γερμανίας θρίαμβον ἀπεκδέχεται τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν :

17. Θαύμασον ὅμως, υἱὲ ἀνθρώπου! Ὁ γὰρ θεὸς ὑπερασπίζεται τῶν αἰρετικῶν, καὶ ταῖς καρτερίαις αὐτῶν συνηγορεῖ.

18. Ἐπειδὴ καὶ ἐξ αὐτῆς μὲν τῆς αἰρετικῆς Γερμανίας, καὶ δι' αὐτῆς δὲ ἀννυωθήσεται ἡ ἀλήθεια μετὰ ταῦτα καὶ ἡ ἀψευδὴς λατρεία τῆς ὁρθοδόξου πίστεως.

19. Αὕτη μᾶλλον τῶν ἄλλων φυλῶν ἐκδικήσει σταθερώτατα τὴν ἀποστολικὴν ἀλήθειαν· οὕτως ἐστι, καὶ οὕτως ἔσται· Ἀμήν.

20. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔσται ἡ εὐτυχία σου. Τὸ ἀνατολικὸν δόγμα ἐν αὐ τοῖς ἀναλάμψει· Ἀμήν, Ἀμήν, Ἀμήν (³).

(¹) Τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν ἱερά, εἰσὶ τὰ ἀκατάληπτα ὡς εἰσὶ τὰ δόγματα καὶ τὰ μυστήρια, ἅπερ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ἰδίως δὲ οἱ ὁρθολογισταί, σπέρριπτον.

(²) Κεφ. Β' σ. 24—27.

(³) Κεφ. Β' σ. 27—28. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ οὐδὲς ἀνεξωπυρώθησαν αἱ ἐλπίδες περὶ ἐνώσεως. Αἱ προσπάθειαι τοῦ Κ ρ ο υ σ ί ο υ, ὅπως « ἡ π ε ρ ἰ τ ἦ ν ὁ ρ θ ο δ ο ξ ί α ν γ ε σ υ ν ἄ φ ε ι α ἐ γ γ ῦ ς [μ ε ἰ ν η] » (Turcogr σ. 424), μετὰ τὴν ἀτυχή ἔκβασιν τῶν ἐπισήμων συνεντεύξεων ἀνασυνεδέθησαν διὰ τῶν φίλων καὶ μαθητῶν αὐτοῦ (παρὰ τῇ ἐν Κ]πόλει Γερμ. πρεσβεῖα ἐφημερίων) τοῦ τε γγνωστοῦ Σ τ. Γ ε ρ λ α χ ί ο υ καὶ τοῦ Σ. Σ ι ω π ι κ ο ῦ κ. ἄ. καὶ ἤρξαντο συνεχῆς ἀλληλογραφία πρὸς Μ ά ξ ι μ ο ν τ ὸ ν Μ α ρ γ ο ῦ ν ι ο ν, Γ α β ρ ι ἦ λ τ ὸ ν Σ ε β ἦ ρ ο ν καὶ Μ ε λ έ τ ι ο ν τ ὸ ν Π η γ ᾶ ν (αὐτ. σ. 531). Ἐπανεληφθησαν ἔπειτα ἐπὶ Κ υ ρ ἰ ἰ λ λ ο υ τ ο ῦ Λ ο υ κ ᾶ ρ ε ω ς (βλ. Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ο υ ἄ ρ χ ι ε π. Ἀθηνῶν, Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Διαμαρτυρομένων ἀπὸ Ἰ ε ρ ε μ ί ο υ Β' μέχρι Κ υ ρ ἰ ἰ λ λ ο υ Λ ο υ κ ᾶ ρ ε ω ς (Νέα Σιών 1927). Τοιαύτην αἰτίαν εἶχε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ λογίου κληρικοῦ Γ ε δ ε ὦ ν τ ο ῦ Κ υ ρ ἰ ο υ

Οὕτω ὁ Πολυεΐδης ἀποδείκνυται ὁ μεγαλείτερος ἱεραπόστολος πρὸς τοὺς Γερμανοὺς οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς πραγματώσεως τῆς Μεγίλης ἰδέας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνώσεως αὐτῶν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐμπνεύσας αὐτοῖς τὴν ἰδέαν τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ὅθεν καὶ τὸ σύνθημα *Drang nach Osten*. Πάντες ἐνθυμοῦνται κατὰ τὴν ἔναρξιν ἰσῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τοῦ 1914 τὰς ἐν τῷ ἡμερησίῳ ἑλληνικῷ τύπῳ καὶ διαίτηρως ἀναδημοσιεύσεις τῶν κεφαλαίων τούτων τῶν Χρησμῶν. Πρὶν τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος τῆς Τουρκίας, ταχθείσης δυστυχῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς Γερμανίας, πολλοὶ ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ ἐφυλλομέτρουν τὸν Ἀγαθάγγελον καὶ ἐπίστευον, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἐκβάσεως τῶν προορησέων αὐτοῦ. Οὐχὶ εὐάριθμα φυλλάδια πρὸς τοῦτο ἐξετυπώθησαν, ἐρμηνεύοντα καὶ ἀναπτύσσοντα εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀλήθειαν τῶν Χρησμῶν, καὶ ἀποδεικνύοντα, ὅτι τὸ διαλαλούμενον «ξανθὸν γένος» δὲν εἶναι οἱ Ῥῶσοι, ἀλλ' οἱ Γερμανοὶ (1). Συντετέλεσε καὶ τοῦτο ἐν μέρει εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος χαραχθεῖσαν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, τοῦ λαοῦ ἐν Ἑλλάδι ζωογονομένου διὰ τοιούτων παραδόσεων καὶ θρύλων καὶ θεωροῦντος τὸν Ἀγαθάγγελον ὡς *ἐθνικὸν Ἐθαγγέλιον* (2). Ὅτε ὁ βαυαρὸς Ὀθων ἀνῆλθεν εἰς

(προσκεκολλημένου εἰς τὸ ἐν Λειψία τυπογραφεῖον τοῦ Βρεΐτκοφ ὡς διορθωτοῦ τῶν ἑλλ. βιβλίων) τῷ 1748 τὸ β' ἔκδοσις τῶν ἐπισήμων κειμένων τῆς τε Ἀνατ. καὶ Διαμαρτ. Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Κριτικῆς τῆς Ἀληθείας» Τόμ. Α'. Τὰ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀγίας Ἐκκλησίας δόγματα (sic) καὶ μυστήρια, αἵνα συντεθέντα παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου κ. Ἱερομίου... ἐν ἔτει αφοστ' ἐσταλάθησαν πρὸς τοὺς ἐν Τυβίγγη, πόλει τῆς Γερμανίας, ὄντας τῆς Λουθέρου θρησκείας θεολόγους. Ἄτε τρεῖς αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίσεις... Ἐν Λειψία τῆς Σαξωνίας. Τόμος Β'. Ἡ Αὐγουσταία Ὁμολογία, ἥτοι τὰ τῆς τῶν Λουθέρων θρησκείας δόγματα καὶ ἄρθρα, αἵ τε τρεῖς ἀνταποκρίσεις πρὸς τὰς τοῦ πατριάρχου Κηλόλεως κ. Ἱερομίου τρεῖς ἀποκρίσεις... ἐπιμελεία καὶ δαπάνη Γεδεών ἱερομονάχου τοῦ Κυπρίου.

(1) Ὁ συνάδελφος Σπυρίδων Καμπανάος ἱατρὸς ἐδημοσίευσεν ἐκ Κώδ. Λάρας (I 107 φ. 6) χρυσόβουλον ἐν Γρηγ. Παλαμᾷ τομ. Ε' σ. 386, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἐξῆς: Οἱ ἐν αὐτῇ [τῇ μονῇ] μοναχοὶ ἔχοντες ἐκτενέστερον τῇ βασιλείᾳ μου ὑπερεύχονται, ἵνα ὑποτάξῃ αὐθωρὸν πάντα ἐχθρὸν καὶ πάντα πολέμιον καὶ Σκυθῶν καὶ βαρβάρων, ἔτι δοῦναι πρόοδον εἰς τὸν Ἑανθικὸν Γερμανικὸν ἔθνος». Εἰς χρησμὸν ἀξιοσημεῖωτον δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ μακ. Λάμπρο (N. Ἑλλην. Τομ. ΙΑ, 1914 σ. 187) ἐκ κώδ. XXII—I τῆς ἐν Νεαπόλει βιβλιοθήκης τῶν Ἱερωνυμιτῶν [Gerolamini] τῆς καλουμένης Oratoriana, τοῦ XV αἰῶνος, γράφεται: «ἔξεῖς δ' αἰχμητὰς βασιλείας ἐθνῶν ἐπίδυσμαίς». Περὶ Βυζαντιδος ὁ λόγος, ἧς διεκτραγωδοῦνται τὰ ἀνεκδιήγητα δεινὰ καὶ αἰ συμφοραί.

(2) Ὁ χρησμὸς τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου (ὃν ἔχω ἐνώπιόν μου) ἄρχεται: «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις τὸ ξανθὸν γένος εἰσελεύσει

τὸν θρόνον πίντες, ἐπίστευσαν, οἱ ἐπηλήθευσε κατὰ γράμμα τὸ τοῦ κέφ. Ζ' 15 τῶν χρησιμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου: «*θελήσει τῆς Γερμανικῆς Αυτοκρατορίας τῷ δυστυχεῖ Παναρῷ ἐγκειρίζει τὸ διάδημα*», καὶ ἀνέμενον τὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἴσως ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Ἀγαθαγγέλου συνετάχθησαν καὶ ἄλλοι διάφοροι χρησιμοῦτοι τοὺς Γερμανοὺς ἀναφέροντες ὡς καταλυτὰς τῆς ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας, ὧν παρενείρω ὧδε: «*ἀξιομνημόνευτον παρὰστασιν προαγορευφεῦσαν (sic) πικρὰ τοῦ ἐνδόξου γέροντος κυρίου Μαρκιανῶν, τοῦ ἐπονομαζομένου Ζαδέκ, ὁ; ὄρητο μὲν ἐκ Ξιλοτούρνου τῆς Σβηητζάριαι (τὸ κείμ. Ἀλυπίας) μετώκησε δὲ εἰς τὰ τῆς Ὀλυμπίας ὄρη, ἐν ἔτει ἀχλθ', ζήσας ἔτη τριάκοντα ἐρημίτης καὶ ὀρεσίτροφος*» τὰ δὲ πάντα ἔτη ἑκατὸν ἕξ... ἐγγίζων δὲ πρὸς τὴν θαυμαστὴν ἀποβίωσιν κατὰ τὸ ἀχλθ' διηγῆσατο τὰ ἐφεξῆς τοῖς παρατυχοῦσιν αὐτοῦ φίλοις χάριν παραμυθίας. Ἀκούσατε, ὦ φίλοι! τί ἐν τοῖς ἐπομένοις καιροῖς ἐλεύσονται, δι' ἃ ὁ σύμπας κόσμος θαμβητικῶς ἐπαπορήσει ἐν πάσῃ Γερμανίᾳ (ἀναφέρει τὰ δεινὰ, καὶ εἶτα τὰ καλὰ). Ἡ ἄμωμος πίστις τῆς ὀρθοδοξίας ἡμέραν ἐξ ἡμέρας πλατυνθήσεται καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος κατισχύσει σφόδρα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. . . . οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν ὀλίγῳ ἔκ τε τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἀπελαθήσονται, ἢ Κωνσταντινούπολις . . . ἀναιμοτὴ ἀλωθήσεται. . . . Κατὰ τὸ ἀποθ' ἔτος ἀπολέσωσιν αὐτοὶ πολλὴν τῆς ἑαυτῶν γῆς, ἐκόντες ἀέκοντες εἰς Τούνες Φέτζ μακρυνθήσονται. Οἱ Σκῦθαι ἄρδην οἰγήσονται καὶ ἀπολοῦνται (περὶ Ἑνετῶν καὶ Λέχων). Τὸ Πριντζεπεῖον αὐτῶν ἀναμορφωθήσεται· ἐν γὰρ τῇ πενταετίᾳ ταύτῃ πολλοὶ τῶν Γερμανῶν οἰκήσωσιν ἐν αὐτῷ. Σὺ δέ, πόλις τῆς ὀγδανίας (1), πιστὴ καὶ ἀξιομνημόνευτος, τοσοῦτον ὑψωθήσῃ ἐν δόξῃ, ὥστε πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἐξίστασθαι ἐπὶ σοί. Ὑμεῖς δὲ ἄθλιοι Ὀθωμανοὶ ἐκουσίως καταλιμπάνοντες ἔσεσθαι τῶν Ῥωμαίων. . . Γαλλία! τὸ πνευματικόν σου κράτος ἐξασθενήσει καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ σου τάξεις . . . ἀπολεσθήσονται (προλέγονται αἱ τύχαι τῶν ἄλλων κρατῶν). Σὺ δέ, ὦ ἰσχύς Γερμανῶν! χαῖρε! ὁ γὰρ Κῦ-

ταί ἐν Κων|πόλει καὶ τὰ κῶλα τῶν ἀμαρτωλῶν (Ἀγαρινῶν) ἐπ' ἐδάφους καταστρώσουσιν». οἱ δὲν πρόκειται περὶ τῶν Ῥώσων ἐκ τούτου δῆλον, οἱ ὁ μέλλων βασιλεὺς «*θήσει τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν δεξιάν εἰς τὰ κύκλω ἔθνη καὶ ἡμερώσει τὰ ξανθὰ γένη*» (ὅπερ βεβαίωτατα σημαίνει τοὺς Γερμανοὺς, ἀφοῦ οἱ Ῥώσσοι ἀπὸ 1000 ἤδη ἔτων ἦσαν χριστιανοί). Γερμανοῦ Βατοπεδινού, Ἐθνικοὶ Χρηστοί σ. 87—88]. Ὁ δὲ Ν. Πολίτης εἰς τὰς Παραδόσεις μέρος Β'. σελ. 669 Σημ. 1 ἀναφέρει τὰ κατωτέρω: «*Ρογήρος ὁ Ὄβηδανὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀναφέρει, ὅτι ἔφερε ταύτην τὴν ἐπιγραφήν λατινιστὶ ὅτι θά ἔλθῃ ξανθὸς βασιλεὺς ἐκ τῆς δύσεως, θ' ἀνοίξῃ αὐτομάτως, καὶ τότε δι' ἐμοῦ θά εἰσέλθωσιν οἱ Λατῖνοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν*» (σ. 650 παρὰ Ducancius Glossar Latinit. ἐν λ. Flavii 2. III σ' 319], Πρώτος ἐκ τῶν Δυτικῶν ὁ Λουδοβίκος Dominiici ἐξέδοτο ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1548 «*Προφητείας τῶν Μωαμεθανῶν*».

] Πριντζεπεῖον λέγεται ἢ Μολδαυία, ὅθεν καὶ τὸ ὀγδανία διορθωτέον εἰς Μπογδανία.

ριος ἐπί σοι εὐδοκεῖ!... ὁ δὲ μέγας βασιλεὺς τῆς Εὐρώπης κατάρξει πάσης τῆς Ἀσίας, καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις αὐτῷ ἀντιστήσεται (ἀκολουθεῖ ἢ ἐξολόθρευσις τῶν ἀπίστων Ὀθωμανῶν). Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Βυζαντίου αἰχμαλωσίαν ἐν τινι ὑποχθονίῳ βαθεῖ εὐρήσουσι λίθον τειράγωνον, ἐφ'ὃν σταυρὸς λελατομημένος ἐν ἐπιγραφῇ τοιαύτῃ: *Σοφία Ἰμπερατρίτζα...*¹⁾

Ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μετὰ τὸ ναυάγιον τῶν πρὸς τοὺς Γάλλους συνεννοήσεων καὶ τὴν τελείαν τῶν ἐλπίδων διάψευσιν οἱ πατριῶται Ἕλληνες ἐστράφησαν πρὸς τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ χειρογράφου τοῦ οἴκου τῶν Μαυροκορδάτων *Σοφοκλήης* ὁ τοῦ ἐξ *Οἰκονόμων Κωνσταντίνου* ἀντάξιος υἱὸς ἐδημοσίευσεν ἐν δημῳδῇ ποιήσῃ τὴν «*Νεκρώσιμον ἀκολουθίαν πρὸς τοὺς Φραντζέζους*», καὶ θεωρεῖ τὸ ποίημα τοῦτο «ὡς δεῖγμα τραγῶν τῆς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς συμπαθείας τῶν ἡμετέρων», οἵτινες ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τὴν ἐν τέχναις καὶ λόγοις εὐδοκιμοῦσαν Γερμανίαν· ἄλλως τε καὶ ὅτι παρ' αὐτῆς οὐδαμῶς ἠνωχλοῦντο, ἐν ᾧ οἱ τῆς Γαλλίας πολιτικοὶ προστατεύοντες τοὺς ψυχοφθόρους Ἰησουίτας καὶ τοὺς ἄλλους προσηλυτιστὰς φράτορας ἐτάραττον τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς συνειδήσεις τοῦ γένους ἡμῶν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς δυναστεύουσι ἠαδιουργοῦντες καὶ διαβάλλοντες ἐπεβάρυνον τὸν τῆς δουλείας κλοιόν. Ἡ γεγραρὰ Λειψία καὶ ἡ φιλόμουσος Βρατισλαβία καὶ ἡ καλὴ Βιέννη ἐγένοντο τότε αἱ προσφιλέσταται τοῖς Ἕλλησι πόλεις, καὶ εἰς αὐτὰς μάλιστα συνέντρεχον πολλοὶ τῶν ἡμετέρων οὐ μόνον χάριν ἐμπορίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς κτῆσιν τοῦ τῆς παιδείας τιμιωτάτου καὶ θειοτάτου χρήματος²⁾.

¹⁾ Εὐαγγελικὴ ἀσφάλεια τῆς ἐπιγείου καὶ οὐρανόου εὐδαιμονίας τῶν εὐσεβῶν καὶ ὁρθοδόξων χριστιανῶν (Ἀθῆναι 1878) σ. 40-44. Εἶναι περίεργος ἢ προσθήκη τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν τῷ χρησμῷ τούτῳ (ὅστις δὲν φαίνεται πολὺ νέος). Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντ. Παλαιολόγος ἀπέθανεν ἐν χηρείᾳ (βλ. Πολίτου, Μέλειται, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλλήν. λαοῦ, Παραδόσεις Β' (Ἀθῆναι, 1904) σ. 690). Πρόκειται ἄρα γε περὶ τῆς Σοφίας Παλαιολογίνης (θυγατρὸς τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου) ἣτις ἐνυμφεύθη τὸν Ἰωάννην Γ' τῆς Ῥωσσίας; (ἐνετύθεν καὶ ὁ δικέφαλος ἀετὸς εἰς τὸ Ῥωσικὸν ἔθνος). Αὕτη ὄνο-μάζετο τέως Ἑλένη, καὶ εἶναι εὐνόητος ἡ μετονομασία ὑπὸ τῶν Ῥώσων. Ἐκτὼτε δὲ καὶ ἡ συρροὴ Ἑλλήνων ἐπισήμων εἰς τὴν Ῥωσικὴν αἰλὴν (Ἱστορ. Παπαρρ. Ε' Π σ. 55—57); Ἄλλ' ὁ χρησμὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι τοσοῦτον ἀρχαῖος. Θυμαστὸν εἶναι, ἐὰν ἀναφέρηται εἰς τὴν ἀρτι (13 Ἰαν. 1932) θανοῦσαν ἐν Φλωρεντίᾳ βασίλισσαν τῆς Ἑλλάδος Σοφίαν, ἀδελφὴν τοῦ Γουλιέλμου Κάϊζερ τῆς Γερμανίας, νυμφευθεῖσαν τὸν Κωνσταντῖνον τῷ 1889.

²⁾ Βλέπ. περὶ φιλελληνισμοῦ Λόγος Στεφάνου Α. Κουμανοῦδη ἐν τῷ Ἀθηναίῳ τῇ 27 Φεβρ. 1866 (Πανδώρα τομ. 12' 1866 σ. 1.—) Περὶ τῆς λέξεως καὶ καταγωγῆς τοῦ Φιλελληνισμοῦ.

Οἱ δὲ χάριν τοῦ τε κερδαίου καὶ τοῦ ἔμπολαίου Ἐρμοῦ «δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλέην τε» στελλόμενοι καὶ πλανώμενοι ἡμέτεροι ὁμογενεῖς, ἔνθα

»Λευκά τε φύλλα νέμονται ἀρειμανέων Γερμανῶν
»Ἐρκυνίου δρυμοῖο παραθρῶσκοντες ὀρόγκους»¹⁾

ἀπολαύοντες τῆς ὑψηλευτικῆς ἀνοχῆς τῶν ἐκεῖ ἀρχῶν συνίστων ναοὺς πρὸς ψυχικὴν αὐτῶν θεραπείαν καὶ τήρησιν τῶν πατρῶων δογμάτων καὶ διδαγμάτων. Ἐν Λειψία κατὰ πρόσκλησιν τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν ἐμπόρων μετέβη ἐκ Δρέσδης ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Πολυεΐδης, ὁ πολλὰς πόλεις τῆς εὐσεβειστάτης Ῥωσσίας καὶ τῆς πολυσόφου Γερμανίας περιηγησάμενος...». ²⁾Τοιαῦτα λίαν ἐπικουρικὰ πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν προοιμαζόμενος γράφει ὁ Σοφοκλῆς. Πολλοῦ δὲ λόγου ἄξιον τὸ ποίημα καὶ διὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ' τῆς Γαλλίας δεινῆς πτώσεως καὶ τῶν περὶ τὸν Ἰσπανικὸν θρόνον διαδραματουρηθέντων τῶ τότε χρόνῳ. Κάρολος Β' ὁ τῆς Ἰσπανίας βασιλεὺς, ὃς ἄτεκνος ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν τῆς Βαυαρίας πρίγκηπα Φερδινάνδον. Οὗτος ἐτελεύτησε τῶ 1699, καὶ ἐπέτυχεν ὁ τῆς Γαλλίας μονάρχης, ὥστε νὰ διαδέξῃται αὐτὸν Φίλιππος ὁ ἔγγονος αὐτοῦ (16 Νοεμβρ. 1700). Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Αὐστρίας, ὡς κινδυνευοῦσης νὰ ἀπολέσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου δικαιώματα. Ὅθεν ὁ Λεοπόλδος, ὁ τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ) συνῆψε συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας. Οὕτω ἐξεοργάγη ὁ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου μακρὸς πόλεμος. Ὁ ἀγέρωχος Λουδοβίκος ὑπέστη πολλὰς ταπεινώσεις τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων προελασάντων σχεδὸν μέχρι Παρισίων. Τῶ 1713 κατὰ Ἰανουάριον συνεκροτήθη ἐν Τραϊέκιῳ σύνοδος, καθ' ἣν ἀνεγνωρίσθη μὲν ὁ Φίλιππος, ἀπεκήρυξεν ὅμως τὰ ἐπὶ τοῦ γαλλ. θρόνου δικαιώματα. Περὶ τὰ γεγονότα ταῦτα λοιπὸν στρέφεται τὸ ποίημα. Τίς δ' ὁ ποιητής, ὁ σύγχρονος καὶ ὁμόβουλος καὶ ὁμοϊδεάτης τοῦ Πολυεΐδου, ὁ τὴν πτέρναν κατὰ τῆς Γαλλίας τόσῳ ἐμφανῶς κινήσας καὶ πρὸς ἄλλο ἄστρον, οὗ αἱ ἀκτίνες ἀπὸ πολλοῦ διεσελάγιζον τὴν Ἀνατολήν, στρέψας τὰ βλέμματα, οἶονεῖ κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἡμετέρου ἐθναποστόλου ἐντείνας τοὺς στίχους; Τίς ἄλλος ἢ φαναριώτης τις ἡγεμονίδης, ἀρεσκόμενος, ὡς ἄλλοι πολλοί, ἵνα διὰ γλαφυρῶν στίχων πολιτικολογῇ; ἄρχεται δὲ οὕτω :

¹⁾ Διογύσι. Οἰκουμ. Περιήγ. στ. 285.

²⁾ Νικ. Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου ψόγος νικονιανῆς κτλ. (Βενετία 1876) σ. 20-21. ἐν σ. 63 67 τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων ἐν Λειψία ἐκ τοῦ Κώδικος τούτου γεγραμμένον διὰ χειρὸς τῶν ἐφημερευσάντων τοῦ ναοῦ Καλλίνικου καὶ Ἰγνατίου Σκαλιώρα.

³⁾ Τοῦτο εἰκάζει καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 16. Βλ, αὐτόθι «περὶ τοῦ εἶδους τῆς στιχουργίας, καθ' ἣν ὁ στιχουργὸς χάριν τῆς ὁμοκαταληξίας χρῆται καὶ ψυχρολογίας καὶ τύποις λέξεων «παρασήμερις».

Θυμοῦ ἡμέρα, ὄχι γαλήνη
εἰς τοὺς Φραντσέζους μέλλει νὰ

* [γίνῃ

καὶ εἰς τὸν Ῥῆγα χωρὶς εἰρήνη.

Ἐπότον ὅλη ἡ Γερμανία

μὲ τὰ φουσάτα καὶ ἐν ἀνδρεία

Θέλει ὁρμήσει εἰς τὴν Γαλλία. -

Ἄλλοι οὗτοι τρόμος θέλει πιάσει,

ὅταν σταῖς χώραις ἰδοῦν νὰ φθάσῃ

ὁ ἐχθρὸς διὰ νὰ τοὺς χαλάσῃ.

Καὶ κάθε σάλπιγξ νὰ λέγῃ τόνον :

ταχέως δότε ὅλον τὸν θρόνον

τῆς Ἰσπανίης μὴ φέρῃ φόνον.

Ἄλλοι, καὶ πῶς θέλει ἀναστενάξει

ὁ Λουδοβίκος, ὅταν κυττάξῃ

μέσα στὴν Φράντσαν εὐθὺς ν' ἀ-

[ράξῃ

στρατὸς ὁ μέγας τῆς Γερμανίας,

τῆς Ἰγγλητέρας καὶ Ὀλλανδίας,

νὰ πολεμοῦσι μετὰ ἀδείας.

Νὰ τοῦ δουλώσῃ καὶ τὸν λαόν του

καὶ νὰ τὸν ἔχῃ ὡς ποιμνιόν του,

εἰς κάθε πρᾶγμα ὑπήκοόν του.

Μὲ ἔκκληξιν του θέλει νὰ λέγῃ :

Τώρα ἡ Φράντσα πικρὰ ἄς κλαίγῃ

διὰ τὴν δόξαν, ὅπου μὲ φεύγει.

Ἐχθρὸς στέκει καὶ δὲν μ' ἀ-

[φίνει

νὰ ζήσω πλέα μὲ τὴν γαλήνη,

οὐδὲ νὰ ἔχω ποσῶς εἰρήνη.

Καὶ θέλει ἄρα νὰ ἀποδώσω,

ὅσα ἐπῆρα νὰ τὰ πληρώσω

μὲ ἀδικίαν καὶ κόπον τόσο.

Θρόνον καὶ σκῆπτρον νὰ μὴ με-

[τέχω

καὶ ὅσα θέλει νὰ τὰ προσέχω,

καὶ εἰς τὴν σκέπην του νὰ προστρέ-

[χω;

Ἄλλοι Λουδοβίκε, αὐτὸ θυμήσου,

πῶς ἡ αἰτία εἶναι δική σου

νὰ χάσῃς τώρα καὶ τὴν τιμὴν σου.

Καὶ μάθε ὅλα τὰ ὅσα πράσσεις

μὲ πιστοσύνην νὰ τὰ φυλάσσης.

βάστα τοὺς ὄρκους μὴ τοὺς χα-

[λάσσης.

Φίλιππον φέρε τὸν ἔγγονά σου,

ἔχε τὸν πάντα αὐτοῦ σιμά σου.

τὰ ὅσα πάσχει εἶναι κακά σου.

Ἄπο τοὺς τόπους τῆς Ἰσπανίας

τὸν κατατρέχουν μετὰ ἀνδρείας

οἱ πολεμάρχοι τῆς Γερμανίας.

Δόσε, ὦ Καῖσαρ, ταύτην τὴν ὥρα

ἐκδικήσεως ἀδειαν τώρα,

τὸ συμπάθειο μὴ ¹⁾ λάβῃ ἡ χώρα.

Φθάνει ἡ τόση αὐτοῦ κακία,

ὅπου ἐγίνῃ μόνῃ αἰτία,

γὰ τῆς Εὐρώπης τὴν ἀπωλεία.

Ἄλλοι ἡ Φράντσα ἄς ἐρημάξῃ ²⁾

καὶ ὁ ἐχθρὸς σου κἄν ὑποτάξῃ

τὴν κεφαλὴν του καὶ ἂν τρομάξῃ,

φωναῖς καὶ λόγοι καὶ ἰκεσίαις

μὴν ἀκουσθοῦσιν, οὔτε πρεσβείαις,

μηδὲ οἱ ὄρκοι μὲ πονηρίαις.

Τῶν στρατευμάτων ἡ πολλὴ βία,

ἄς τοῦ χαλάσῃ τὴν μοναρχία

μὲ πᾶσαν τόλμη καὶ μὲ ἀνδρεία.

Καὶ τότε, Καῖσαρ, σὰν νικηθῇ,

ὦ πόσον ὄλοι θέλουν χαρῆ,

ὅσοι εὐρίσκονται θλιβεροί!

Λοιπὸν ἄς παύσῃ ἡ πανουργία.

τῶν κακογᾶλλον ἡ δυναστεία

ἄς λάβῃ τέλος μὲ θρηνηφδία.

Νὰ ἀνατείλῃ ἡμέρα κείνη,

εἰς τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ κλίνη

τοῦ Λουδοβίκου ἡ βασιλεία,

ποῦ τὴν παιδεύει δίκη ἢ θεία ³⁾.

¹⁾ Τὸ ἐντυπον ἔχει νά.

²⁾ Καὶ τὰ δύο χειρόγραφα, ἄπερ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Σοφοκλῆς ἔχουσι : ῥημαξῃ.

³⁾ "Ενθ' ἄνωτ. σ. 26—30.

22. Ἡ Ρωσσία ἐν τοῖς χρησμοῖς.—Οἱ Ἑλληγες ρωσσόφιλοι.—Ἡ ἀνάστασις εοῦ πτωχοῦ βασιλέως.—Οἱ χρησμοὶ τοῦ σοφοῦ Λέοντος καὶ τὰ ξανθὰ γένη, παρερμηνεῖα τοῦ Παντάζη.—Ματθαῖος ὁ Μυρέων σχετιάζων ἐπὶ τῇ αὐταπάτῃ.—Ἀλέξιος ὁ Μιχαήλοβιτς καὶ οἱ Δειχοῦδαι.—Οἱ χρησμολόγοι Παῖσιος ὁ Διαρίδης καὶ Νικ. ὁ Σπαθάριος, οἱ ὑποβολεῖς τῆς Μεγάλης ἰδέας.—Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, Ἀναστάσιος ὁ Γόρδιος, ἡ βασιλεία τοῦ Μωάμεθ καὶ οἱ Ρῶσσοι.—Τὰ προγνωστικά τῶν καιρῶν, γένεσις τῶν χρησμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου.—Ὁ Δαπόντες, ὁ Chandler καὶ αἱ διοσημεῖαι.—Ὁ Πολυείδης καὶ οἱ φιλορωσσοὶ χρησμοί, ὄραματισμὸς τῶν Ἑλλήνων τριῶν αἰῶνων.—Οἱ Ὁρλώφ ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν Χρησμῶν.—Ὁ Πολυείδης ἐν Μινόρκα.—Τὰ ἀποτελέσματα τῶν Χρησμῶν.—«Ἡ ἀλήθεια κριτῆς» τοῦ Βενιζόνη καὶ ἡ Μοσχόπολις.—Ὁ μυστηριώδης μοναχὸς Στέφανος.—Ἀγιορεῖται εἰς τὸν ἀγῶνα.—Τὸ χροσοῦν ὄνειρον τοῦ Θεοκλήτου.

Ἡ διηνεκὴς τοῦ Πολυείδου μεριμνα καὶ ὁ μύχιος πόθος ἦν, ἡ ἐναντίον τῶν Τούρκων ἔνωσις Γερμανῶν καὶ Ρώσσων. Τοῦτο ἀληθῶς θὰ ἀπετέλει τὸν θρίαμβον τῆς κνοφορουμένης ἰδέας. Ῥωσσία καὶ Γερμανία κατὰ τὴν δετὴν περίοδον ἦσαν τὰ ἰσχυρότερα κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ εἶχον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τὰς δύο θαλάσσας τὸν Εὐξείνιον καὶ τὴν Βαλτικὴν. Πρὸς τοῦτοις ὁ μέγας Φριδερίκος εὐκόλως θὰ κατώρθου νὰ προσεταιρισθῇ καὶ μίαν τῶν δύο Δυνάμεων, τὴν Γαλλίαν ἢ Ἀγγλίαν, ἔτι δὲ εὐκολώτερον ἢ αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσσίας τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν εἰς ἀρίστας διατελοῦσα πρὸς αὐτὴν σχέσεις. Πόσον αὕτη περιεποιεῖτο ἤδη τοὺς Ἑλληνας μαρτυρεῖ ὁ Ὅμηρος Δαμασκηνὸς ἐφημέριος τῆς ἐν Τεργέστη Κοινότητος, περὶ οὗ τόσφ εὐφύμως ἐκφράζεται *Εὐγ. ὁ Βούλγαρις* (ἐν τῷ Περὶ ἀνεξεθρ. Δοκιμῳ). Οὗτος τῷ 1748 περιηγήθη κατὰ τὸν Cratay διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης

σχετισθείς μετὰ διαφόρων ὑψηλῶν προσώπων, ἡ δὲ γηραιὰ Δούκισσα τῆς Βρουνοβίκης ἐμπλήσασα αὐτὸν παντοίων δώρων ἐφωδίασε διὰ κταλλήλου συστατικῆς πρὸς τὴν ἐγγονὴν αὐτῆς αὐτοκράτειραν τῆς Αὐστρίας Μαρίαν Θηρεσίαν (ὅτε οὗτος ἐνήργησε καὶ ἐπέτυχε τὴν μετοικεσίαν τῶν ἐν Βενετία Ἑλλήνων εἰς Τεργέστην καὶ τὴν Ἴδρουσιν Ναοῦ.

Κατὰ θάλασσαν ἡ γαληνοτάτη Δημοκρατία, μεθ' ἧς μάλιστα ἀνέκαθεν συνεδέετο ὁ Πολυεῖδης ἦτο πρόθυμος νὰ συνδράμῃ ¹⁾). Τὴν Ῥωσίαν εἶγον ἀείποτε πρωτοστατοῦσαν ὑπὲρ ἑαυτῶν οἱ Ἕλληνες καὶ εὐρίσκοντο εἰς διηνεκὴ πρὸς αὐτὴν συνεννόησιν. «οὐδόλως, γράφει ὁ Καραμυζῖνος, κοινωνοῦντες πρὸς Μωάμεθ τὸν Γ' οὐδὲ πρὸς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ἀχμέτ τὸν Α' (περὶ τὸ 1604) ἐμανθάνομεν τὰ συμβαίνοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἱεραρχῶν, ἐρχομένων ἀκαταπαύστως εἰς Μόσχαν πρὸς συλλογὴν ἐλεῶν καὶ φερόντων πρὸς ἡμᾶς εἰκόνας καὶ τὴν εὐλογίαν τῶν πατριαρχῶν» ²⁾). Ἡ τοιαύτη σχέσις οὐδοπωστιοῦν ἠλαττώθη διὰ τῶν αἰῶνων καὶ μέχρις ἐσχάτων ἡ Ῥωσία, ἡ ἀγία Ῥωσία, ἐθεωρεῖτο ὁ πρόμαχος τῆς πίστεως καὶ ἡ προστάτις τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες καὶ δὴ οἱ κληρικοὶ θαμβούμενοι ἐκ τῶν ἐτησίων συνδρομῶν, ἐλεῶν καὶ δώρων πρὸς τὰ ἱερὰ σκηνώματα, ἅπερ προήρχοντο ἐκ τῆς ὁμοδόξου αὐτοκρατορίας, καὶ ἐκ τῆς ἐπιδεικτικῆς προστασίας, καὶ βαυκαλιζόμενοι ὑπὸ ἐπιτηδείων πρακτόρων ἔτρεφον μεγάλας πρὸς αὐτὴν ἐλπίδας καὶ τὰς εὐμενεστερας διαθέσεις, χωρὶς ποτε νὰ διεισδύσωσι εἰς τοὺς ἀπωτέρους ἰδιοτελεῖς αὐτῆς σκοπούς, οὓς καὶ αὐτὸς ὁ θερμὸς θιασώτης τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων Βολταῖρος δὲν ἀποκρύπτει, ὡς εἶδομεν, εἰς τὰς πρὸς Αἰκατερίνην Β' ἐπιστολάς αὐτοῦ.

Ὁ Γάλλος Guilletiere περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος γράφει ³⁾ «Οἱ Ἕλληνες... διατρέφουσι τὴν ἀπόκρυφον ἐλπίδα, ὅτι ἀναφανήσεται ποτε Ἕλλην ἀρχηγὸς ἐπάξιος τῶν ἀρχαίων μιμητής, καὶ ἀπελευθερώσει αὐτοὺς ἐκ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων... Ἐλπίζουσι δ' ὅτι ἡ τοιαύτη ἀναγέννησις εὐδοθήσεται τῇ ἀρωγῇ τοῦ ὁμοθρήσκου τσάρου τῆς Μοσχοβίας, ὃν ἀγα-

¹⁾ Ν. Σιών Η' (1911) σ. 634).

²⁾ Τοιοῦτον, φρονῶ, σχέδιον εἶχε καταστρώσει ὁ Θεόκλητος, ὅπερ, εἰάν κατὰ γράμμα ἐπραγματοποιεῖτο, θὰ ἐπέφερον ἐν τάχει τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν αὐτοῦ πόθων. Τὴν ἀξίαν τοῦ σχεδίου τούτου κατανοεῖ τις πλήρως, παραβάλλων πρὸς τὸ κατὰ 1704 ὑπὸ τοῦ τυχοδιώκτου Σεραφεῖμ προτεινόμειον (βλ. Κοντογ. σ. 18)

³⁾ Ἱστορία τῆς αὐτοκρ. τῆς Ῥωσίας ἐξελληνισθεῖσα ἐκ τοῦ Γολλικοῦ ὑπὸ Κ. Κροκιδᾶ τόμ. ΙΑ' (Ἀθήναι, 1859) σ. 72 βλ. καὶ σημ. ἐν σ. 290. Τὰ τῆς διαρκοῦς ἐπικοινωνίας καὶ περὶ πλείστων Ἑλλήνων ἐνδημούντων ἐν Ῥωσίᾳ καὶ δὴ ἐν αὐτῇ τῇ αὐτοκρ. ἀθλῇ βλ. Κοντογ. σ. 5—23, 35.

πῶσι μετ' ἀνηκούστου τρυφερότητος (avec une tendresse qui n'est imaginaire¹).

Ὁ Ferriol, Γάλλος πρεσβευτῆς ἐν Κ/πόλει τῷ 1699 ἔγραψε περὶ τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου... il regarde le Gzar comme le protecteur de sa religion et comme le seul prince, qui peut délivrer les Grecs de la tyrannie de Turcs et restablir l'ancien empire grec (ἀπὸ Κ/πόλεως 12 Μαΐου 1700²).

Εἰς τοὺς παλαιότερους ὄμως χρησμοὺς οὐδόλως ἀναφέρονται οἱ Ρῶσοι, ὡς π. χ. ἐν τοῖς τοῦ Μεδοθίου Πατάρων, οὓς πληρεσιτέρους εὐρίσκει τις ἐν χειρογράφοις.

Οἱ Ἕλληνας εἶτε ἐν γνώσει τούτων εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ ἤθελον νὰ ρωσίσξωσι μᾶλλον ἢ νὰ ἑλληνίζωσιν³). Ἐντεῦθεν καὶ πάντες οἱ χρησμοὶ οἱ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ γένους ἐκ τοῦ «ξανθοῦ γένους» ἐξαρθῶντες. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον τῆς καταπτώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ χρησμῷ τῷ σωζομένῳ ἐν Βιενναίῳ κώδικι τοῦ XIII αἰῶνος καὶ γραφέντι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῶν εἰκονομάχων⁴) ἀναφέρεται ἀποκατάστασις τῆς βασιλείας τοῦ δικαίου, τοῦ ἀφωμοιωμένου τῷ Θεῷ καὶ δίω-

¹) Lacédémone et nouvelle, Paris 1676, τόμ. II, σ. 580).

²) Correspondance du marquis de Ferriol, Anvers 1870, σ. 116).

³) «Οἱ κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμοι τῆς Αἰκατερίνης ἐπέπλησαν τοὺς πολυπληθεῖς Ἕλληνας φαιδρῶν ἐλπίδων. Τὸ πολυθρύλιτον «ἑλληνικὸν σχέδιον» τῆς μεγάλης αὐτοκρατείας, τὰ ἄθλα τοῦ Ποτέμκιν καὶ τοῦ Σουβάρωφ ἐξῆψαν τὴν φαντασίαν τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ πεπαιδευμένοι καὶ ἰδιῶται ἐρρέμβοντο ἐν εἰδώλοις καὶ σκιαῖς παραδεχόμενοι πάντες ἐκ Κρεμλίνου τῆς πολυποθῆτου ἐλευθερίας τὸ σύνθημα ὁ Θεοῦ ἄνθρωπος (ἐν Ἀδαμ. Κοραῆ τομ. Α' σ. 14). Ἴδου δὲ ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀθαν. Ψαλίδας ἐν «Τῆ ἀληθεῖ ἐυδαιμονίᾳ» ἦν τῷ 1791 ἐξέδοτο ἐν Βιέννῃ τὴ διακηρύττει ἐν τῇ πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ἀφιερῶσει: «Σέ, φημί, κραταιοτάτη! προσδοκᾶ, ἐπίσῃ ἐλπίζει καὶ ἐλπίζουσα οὐκ ἐπαισχυθῆσεται, ὡς σὲ τὴν ἐξ ὕψους τῷ ὄντι πρὸ νοιανταύτης λυτρωτὴν καὶ δέσποιναν ἀφορῖσαι πιστεύουσα καὶ μίαν ἀληθῶς βασιλίσσαν εὐσεβεστάτην πάντων τῶν εὐσεβῶν ἀναδειξαί τε καὶ στεφανῶσαι ἢ γὰρ πολυκοιρανίῃ τὴν κοινὴν ἀφέλειαν διαστρέφει».

Βλ. καὶ τὴν προσφώνησιν, ἣν Νικ. ὁ Γλυκὺς προῦταξε τῆς «Ἐρμηνείας τῆς Κραταιοτάτης καὶ Σεβ. Αἰκατερίνης Β'... πρὸς τὸ σῶμα τῶν ἐπιστατῶν... μεταφρασθείσης ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ... Ἐνετίσιν 1770», ἔνθα μετὰ ἄλλων εὐχεται ὁ φιλογενὴς τυπογράφος, ἵνα «αἱ θερμαὶ δεήσεις τοῦ τάλαιπώρου σου γένους, ὅπου μετὰ δακρῶν ἡμέραν καὶ νύκτα πρὸς τὸν ὕψιστον ἀναπέμπουσι ἐξακουσθῶσι διὰ νὰ κυβερνηθῇ καὶ αὐτὸ μέτῳς ἰδίους νόμους αὐτῆς τῆς φιλοσοφουαὐτοκρατορίσεως, καὶ νὰ εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν τῆς».

⁴) Παρὰ Vassiliev, ἐνθ' ἄνωγ.

ξίς τῶν Ἰσμαηλιτῶν. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ «Λόγος περὶ τοῦ θρυλλομένου πτωχοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ βασιλέως τοῦ κατοικοῦντος ἐν τῷ πρώτῳ ἄκρῳ τῆς Βυζαντίδος» συνταχθεὶς μετὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ XIII αἰῶνος. ¹⁾ Οὗτος εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ θεοῦ ὁ μέλλων νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, «ὄν: ἐδόκουν οἱ ἄνθρωποι οὐδὲν ὄντες οὐδὲν ὄντα καὶ οὐδὲν χρησιμεύοντα, καὶ ἐπιθήσει ἐπὶ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ καὶ χρίσει αὐτὸν τὸ ἔλαιον τὰ τέλη τῶν ἡμερῶν, ὡς γραφήσεται ἠλειμένος· καὶ ἐξελεύσεται κατὰ τῶν Ἰσμαηλιτῶν καὶ κρατήσῃ αὐτούς». Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα πάντων τούτων τῶν χρησμῶν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς τοῦ Σοφοῦ Λέοντος π.χ. ἐν τῷ I' γράφεται:

«Ἰῶ, Ἰῶ. Εὐχαριστία— *Κῶ καὶ Κῶ*, ἡ τοῦ πτωχοῦ ἐπικράτησις...

Ἰῶ, καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ εἰλημμένος— Ἐπώνυμος *Μεναχεῖμ* ²⁾).

Ὁ νεκρὸς ἤδη καὶ θῆα λελησμένος— Οἶδασι πολλοὶ κἄν μηδεὶς τοῦτον
[βλέπη ³⁾].

Ὡς ἐκ μέθης δὲ φανερωθεὶς ἀθρόως— Σκῆπτρα κρατήσῃ τῆς δε τῆς βα-
[σιλίδος ⁴⁾].

Ἐμφανέστατα διατυποῦται τὸ τοιοῦτον ἐν τῇ ὑπὸ Legrand δημοσιευθείσῃ διασκευῇ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «*Ἀίνιγμα Λέοντος τοῦ σοφοῦ* ⁵⁾»

Ὁ πτωχὸς ὁ πτωχολέων,

τὸ ὄνομα Ἰῶ.

Τῶν πάντων εἶμαι δραγάτης.

Ἐγὼ εἶμι ὁ βασιλεὺς ὁ πένης,

ὁ ἐλεῶν πτωχοὺς καὶ πένητας ⁶⁾.

¹⁾ Παρὰ Στεφανίτση σ. 133—138.

²⁾ Αὐτόθι 134.

³⁾ Αὐτόθι 110.

⁴⁾ Αὐτ. 133· ἀντὶ φανερωθεὶς ὁ Στεφ. ἔχει φανείς. Καὶ ἡ λαϊκὴ μῦθος περιπαθῶς διὰ τοῦ Γ. Βιξυηνοῦ ἔψαλλε τὴν ἀνάστασιν τοῦ προσοδοκωμένου ἐλευθερωτοῦ βασιλέως ἐν τῷ θαυμασίῳ ποιήματι. «Ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων», ἐν ᾧ ἀποτυπῶνται οἱ θρόνοι, οἱ πόθοι καὶ τὰ ὄνειρα τῶν Θρακῶν, ἀπερ κατεστάθησαν πανελλήνια (βλ. τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Ἀνθολογίαν τοῦ Σκόκου Α. 2 (Ἀθῆναι, 1922), σ. 122—128.

⁵⁾ Annuaire de l'association pour encour. des étud. grecques. Τόμ. XIII (Paris, 1874) σ. 173—192. Σ υ ν ε τ ἄ χ θ η ἄ σ φ α λ ῶ ς ὑ π ὸ Λ ε ο ν τ ῖ ο υ μ ο ν α χ ο ῦ, οὗ τὸ ὄνομα εὐρίσκω ἐπὶ περιλήψεως τοῦ χρησμοῦ τούτου, δημοσιευθείσης ὑπὸ Στεφανίτση (ἐνθ' ἀν. σ. 130): «Τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Λέοντος παρὰ βολῆς μυστικῶν κατὰ τινα μοναχὸν Λεόντιον ἐκ τῶν συμβολικῶν ἀνδριάντων (ἴσ. ἐκφράσεων) τῆς Κωνσταντινουπόλεως».

⁶⁾ Παρὰ Vassiliev, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 47—50 ἐν τέλει ἡ φράσις: «Ἔσται δὲ ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως ἐκείνου (τοῦ Ἰσαύρου) ἐπὶ πάντας τοὺς ἀρνησαμένους ἐν εἰκόνι τὸν Κύριον». (βλ. Πολίτου, Παράδοσις Β' σ. 665).

Τὸ δὲ ὄνομά μου,
 ἰῶτα καὶ ὦ σὺν τῇ μακροῦ,
 ὃ λέγεται Ἰωάννης ¹⁾).

Ἡ παράδοσις αὕτη περὶ τοῦ μέλλοντος ν' ἀνασταθῆ ἑλευθερωτοῦ βασιλέως τυγχάνει ἀκραιφνῆς ἑλληνικῆ εὐρισκομένη καὶ ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀντιχρίστου χρησιμοῖς. π.χ. «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς βασιλεῖαν ἀπὸ πενίας καὶ πορεύσεται ἐν δικαιοσύνῃ πολλῇ καὶ πάντα πόλεμον παύσει», ²⁾. κατὰγεται δὲ ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν ἔτι χρόνων, ὅτε συνηθέστατα τὰ περὶ βασιλέων πλάσματα, οἵτινες ἀφανεῖς ἐξ ἀνθρώπων γινόμενοι μεθίσταντο εἰς τοὺς θεοὺς ³⁾. Τὰς τοιαύτας δοξασίας ἐπρέσβευον οὐ μόνον κοινοὶ ἄνθρωποι δεισιδαίμονες παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἀλλὰ καὶ διαπρεπεῖς λόγιοι καὶ ἱστορικοί, ὡς ἄλλοτε λεχθήσεται. Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὸν *Μιχαὴλ Ἀκομιᾶτον*, ὅστις γράφει ⁴⁾ : «Πόλις μικρὰ καὶ ἄνδρες ἐν αὐτῇ ὀλίγοι καὶ ἔλθῃ ἐπ' αὐτὴν βασιλεὺς μέγας καὶ κυκλώσει αὐτὴν καὶ οἰκοδομήσῃ ἐπ' αὐτὴν χάρακας μεγάλους, καὶ εὖρη ἐν αὐτῇ ἄνδρα πένητα σοφόν, καὶ διασώσῃ αὐτὸς τὴν πόλιν ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἐμνήσθη σὺν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου» ⁵⁾.

Ἐν τοῖς χρησιμοῖς τούτοις ἀναφέρονται ἐνιαχοῦ τὰ *ξανθὰ γένη*, ἀλλ'

¹⁾ Τὸ κείμενον ἔλαβον ἐκ κώδ. Ἰβηρικτοῦ (181 τοῦ XVI αἰῶνος) φ. 29a ὡς πληρέστερον τοῦ ἐν σ. 187 τοῦ Annpuaire. Περὶ τούτων βλ. ἐκτενέστερον ἐν τῇ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Δ' Διεθνῆς Βυζ. Συνέδριον (1931) ἀνακοινώσει μου : Τὰ χ ρ υ σ ὀ β ο υ λ λ α τ ὶ ν ἢ γ ε μ ὄ ν ω ν τ ῆ ς Μ ο λ δ ο β λ α χ ι α ς κ α ἰ τ ὸ σ ὺ μ β ο λ ο ν Ω ἢ Ἰ ω ἄ ν ν η ς (ἔδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἀναμνηστικῷ τοῦ μακ. Σ. Δάμ. πρου τεύχει σ. 235 ἔ. (Ἀθῆναι 1933)).

²⁾ Βίος Ἀ ν δ ρ ἔ ο υ τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ, ἐν Bolland. Act. Sanct. Μάιος τόμ. VI, σ. 89 (παρὰ Πολίτη σ. 665). Βελτίων ἢ ἔκδοσις τοῦ Ἀ θ ῦ γ ο υ σ τ ἰ ν ο υ μοναχοῦ (Ἱεροσόλυμα 1912 σ. ιζ', 215, 8a) • Βί ο ς κ α ἰ π ο λ ι τ ε ἰ ἄ τ ο ὦ δ ὀ σ ἰ ο υ πα τ ρ ὸ ς ἡ μ ὶ ν Ἀ ν δ ρ ἔ ο υ τ ο ὦ διὰ Χ ρ ι σ τ ὸ ν σα λ ο ὦ σ υ γ γ ρ α φ ε ἰ ς π α ρ ἃ Ν ι κ η φ ὄ ρ ο υ ἱ ε ρ ἔ ω ς τ ῆ ς ἁ γ ι ω τ ἄ τ η ς Μ ε γ ἄ λ η ς Ἐ κ κ λ η σ ἰ α ς (ἐκ Σιναϊτικοῦ κώδικος τοῦ XVII αἰῶνος). Εἶναι περίεργος ὁ ἀπόκρυφος οὗτος βίος. Βλέπ. Π ε ρ ἰ σ υ ν τ ε λ ε ἰ ἄ ς τ ο ὦ α ἰ ὶ ν ο ς ἐν κεφ. ΛΘ' σ. 127—145 ἐν αὐτῷ παρενείρει περὶ τῶν δημιουργημάτων τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς τούτους : «πόθεν ἡ ἀστραπή»; (σ. 134). «ἡ χιών ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κάτωθεν φερομένη, πόθεν λευκαίνεται, ἢ ποῖω τρόπῳ ὕδωρ ὄν (sic) εἰς χιόνα μεταβάλλεται» (137). ἐ ν τ ο ὗ τ ο ῖ ς π ε ρ ἰ σ υ ν τ ε λ ε ἰ ἄ ς ο ὗ δ ἐ ν ἀ ν α φ ἔ ρ ε ι. Π ε ρ ἰ αὐτῆς ὡς καὶ ἄλλων προρρησιῶν γράφει ἐν τῷ ΜΗ' κεφ. «Περὶ τοῦ τέλους τοῦ κόσμου» (σ. 162—188) μετὰ σπουδαίων σχολίων.

³⁾ Κατὰ τὸν R o h d e (παρὰ Πολίτη σ. 664).

⁴⁾ Τὸ χωρίον ἐλήφθη αὐτολεξί ἐκ τοῦ Ἐ κ κ λ η σ ἰ α σ τ ο ὦ 9,14—15, καὶ ὅπερ ὡς φαίνεται εἶναι ὁ πηρὴν τοῦ περὶ π τ ω χ ο ὦ β α σ ι λ ἔ ω ς χρησιμοῦ.

⁵⁾ Ἐκδ. Δάμπρου τόμ. Α' σ. 222.

ἐν μὲν τοῖς τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λέοντος ἐμφερομένοις, ὡς ἐχθρικά π. χ. ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως :

Ὡς χοῦν ἀθροίσεις τῶν ἐθνῶν τὸ χρυσίον,
καὶ πάσας ἄρξεις τὰς πέριξ φυλαρχίας.
Ἄλλά σε πυρίστατον καὶ ξανθὸν γένος
πᾶσαν τεφρώσει καὶ τὸ σὸν λύσει κράτος ¹⁾

Ξανθὸν γένος ἐνιαῦθα ἐννοεῖ τὰ λατινικὰ γένη, τοὺς Νορμανδοὺς καὶ Γερμανοὺς. Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω προστιθέμεθα, ὅτι Ξανθὸν γένος οἱ Γερμανοὶ ἐλέγοντο ἀπὸ τῶν χρόνων ἔπιτοῦ Γαληνεῦ, ὅστις ἐν τῷ τρίτῳ ὑπομνήματι «εἰς τὸ περὶ φύσιος ἀνθρώπου βιβλίον τοῦ Ἰπποκράτους τάδε φθέγγεται: «χρῶμενοι δὲ ἐνίοτε τοῖς ὀνόμασιν οὐκ ἀκριβῶς ἐνιοὶ τῶν βιβλία γραψάντων τὴν τῶν πραγμάτων διδασκαλίαν ταράττουσι (ἄλλ. πράττουσι)· οὕτω γάρ τινες ὀνομάζουσι τοὺς Γερμανοὺς ξανθοὺς, καὶ τοι γε οὐκ ὄντας ξανθοὺς, εἴαν τις ἀκριβῶς ἐθέλη καλεῖν, ἀλλὰ πυρροὺς ²⁾ Ἐν τούτοις ὁ φιλορθωσσότατος Παντοζῆς Λαρισσαῖος, ὁ κατὰ τὸ 1789 ἐρμηνεύσας διαφόρους χρησμούς, ἀναφέρει τὸν χρησμὸν εἰς τὰ σύγχρονα γεγονότα καὶ ὑπολαμβάνει ὡς ξανθὸν γένος τοὺς Ῥώσους: «Τότε τὸ τῶν ξανθῶν γένος θέλει τεφρώση καὶ κατακαύση τὴν εἰρημένην πόλιν ὁμοῦ μὲ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος τῆς, ὅταν ὁ Γιουρτζῆς, ἀφ' οὗ κηρυχθῆ βασιλεὺς, ἤθελε φανῆ μὲ ὀσσοικὰς δυνάμεις κινούμενος κατὰ τῶν Ἀγαρηῶν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, καὶ ὡς δάκτυλος θεοῦ ἐναντίον εἰς τὸν νέον Φαραῶ, τὸν βασιλέα τῶν Ἀγαρηῶν». (Δεινότερα παρερμηνεῖα δὲν ἦτο δυνατὴ! παρὰ «σοφωτάτου διδασκάλου» μάλιστα, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ ἐκδότης ³⁾). Τέλεον τὴν συνειδησὶν ἀπεμπολημένους καὶ ἄφθονον τὸν λιβανωτὸν πρὸς τοὺς Ῥώσους καίων φως ἄται ὁ ἐξηγητὴς οὗτος καὶ εἰς τοῦ Στεφάνου Ἀλεξανδρέως τὸν χρησμὸν:

Πόρος βοδὸς δ'εἰσδέξεται τέκνα τὰ τῶν Δαιδάλων.

Ἴδου ἡ φαιδρὰ ἐρμηνεῖα: «ἤγουν ὁ Βόσπορος, ὁ θρακικὸς πορθμὸς... θέλει δεχθῆ τοὺς Ξανθοὺς γὰ ἐμβαίνουν καὶ γὰ ἐβγαίνουν εἰς τὴν Κ/πολιν μὲ τὰ καράβια τοὺς ἐλεύθερα, διὰ τὰ ὁποῖα καράβια καὶ τέκνα τοῦ Δαιδάλου ὀνομάζει αὐτούς, ὡσὰν ὁποῦ αὐτὸς ὁ Δαίδαλος εἶναι ὁ πρῶ-

¹⁾ Στεφανίτσης σ. 122.

²⁾ Corpus medicorum graecorum V, 9, 1 ο, 94, 10 ed II Mawalde. Lipsiae et Berolini 1614).

³⁾ Αὐτ. σ. 127 πβλ. καὶ σ. 128. Μήπως δὲν εἶδομεν ἀνωτ. (σ. Περιοδ. 147) ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Εὐγένιος γράφει ὅτι «οἱ ἀπλοϊκώτεροι ἀναλογίζονται τὸ προπεφοβασμένον ἐκεῖνο περὶ τοῦ ξανθοῦ γένους»!

τος ἐφευρετῆς τῶν καρabiών ¹⁾ καὶ διὰ τὴν ἐπιτήδειον καὶ τεχνικὴν χρῆσιν, ὅπου ἔχουσιν οἱ Ξανθοὶ εἰς αὐτὰ τὰ καρabiα καὶ διὰ τὴν ὑπόπιερον καὶ Δαιδάλειον μηχανήν, ὅτου μεταχειρίζονται μὲ ταῖς σκάλαις εἰς ἀνάβασιν τειχῶν ὑψηλῶν καὶ δυσαλώτων καὶ διὰ τὴν ἄλωσιν τῶν πολεμουμένων παρ' αὐτῶν πόλεων, τέκνα τοῦ Δαιδάλυ διομάζονται» ²⁾. Ἡ ὑπὲρ τῶν Ῥώσων μανία τῶν Ἑλλήνων ἦν τοσοῦτον ἀπεριόριστος, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα τὰ εὐρεθέντα, ὡς γράφουσιν, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου κεχαραγμένα, ἡρμήνευσαν ὑπὲρ αὐτῶν :

Τ. δ. ξ. γ. ν. α. μ. τ. τ. π. ο. λ. Ι. μ. τ. π. σ. τ. ε. π. λ. χ. φ. ἔ. π. ρ. μ. τ. τ. π. ρ. ν. μ. «τὸ δὲ Ξανθὸν γένος ἅμα μετὰ τῶν πρακτόρων, ὅλον Ἰσμαῆλ τροπώσουσιν, τὴν ἐπτάλοφον ἐπάρουσιν μετὰ τῶν προνομίων» ³⁾.

Τοιαύτη ἐξήγησις, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ χρησιμοὶ οὗτοι ἐγένοντο, θὰ ἦτο ἀτοπωτάτη, διότι τότε τὰ Ξανθὰ γένη ἦσαν πολέμια αὐτοῖς τοῖς Βυζαντινοῖς, μήπω ἀναφανέντων τῶν Τούρκων. ἐν δὲ τοῖς μεταγενεσιέροις χρησιμοῖς ἐξημερωθέντα τὰ γένη ταῦτα ἐγένοντο σύμμαχα αὐτοῖς. Οὕτω ἐπὶ προδγ. ἐν τῇ εἰρημένῃ διασκευῇ τοῦ χρησιμοῦ τοῦ Λέοντος ὑπάρχει ἡδε ἡ περικοπή :

Ὁ φιλόσοφος γὰρ λέγει : οἶον Οὔγγρους τε καὶ Ζήχους, Ἀλανύς, (γραφ. Ἀλβανούς), Βλάχους Κοιμάνους. Οὗτοι κράζουσιν καὶ βοῶσι, καὶ σαλπίζουσιν, παπαρίζουσιν, συντρομάσουσιν καὶ φοβοῦνται ⁴⁾.

Εἰς τοιοῦτους χρησιμοὺς ἀναφερόμενος ὁ ἔνθους πατριώτης καὶ τῶν πατρῶων δογμάτων ζηλωτῆς *Μυραίων Μαιθαῖος* ἀρχομένου τοῦ XVII αἰῶνος γράφει σχετιάζων :

Ἐλπίζομεν εἰς τὰ Ξανθὰ γένη νὰ μᾶς γλυτώσουσιν,
νὰ λθοῦν ἀπὸ τὸν Μόσχοβον νὰ μᾶς ἐλευθερώσουσιν.

¹⁾ Ὁ Λαρισιαῖος διδάσκαλος ἐποίησε ναυπηγὸν τὸν Λαίδαλον, καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ Ῥώσους! ἠδύνατο ὁμοῦ νὰ γράψῃ, ὅτι εἶναι οἱ Ἕλληνες, καὶ νὰ μετριάσῃ μικρὸν τὴν ἀλληγορικὴν αὐτοῦ δεινότητα.

²⁾ Σ τ ε φ α ν. σ. 67. Ταῦτα γράφων ὁ Πανταζῆς βεβαίως εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰ Ὀρλωφικά, ἀλλὰ δὲν ἤγαντο κατὰ τὰς ναυμαχίας ἐκείνας λομπρὰ τροπαια Ἕλληνες; (βλ. Κοντογ. σ. 194, 201 κ. ἄ.). Καὶ τὸν χρησμόν οὕτως τοῦ Ταρασίου [Στεφ. σ. 74—75, 76, 79, 81] εἰς ὄνομα τῶν Ῥώσων ἐξηγεῖται.

³⁾ Αὐτ. σ. 53—54. τὴν δὲ ἐξήγησιν ἀναφέρουσιν εἰς τὸν Σχολάριον (αὐτ. σ. 52).

⁴⁾ Ἀπηναιίτε σ. 173, ἐφεξῆς ἀναφέρει καὶ Ἡπειρώτας, Σέρβους κ. ἄ. συνασπιζομένους κατὰ τῶν Τούρκων μετὰ τῶν Βυζαντινῶν.

Ἐλπίζομεν εἰς τοὺς χρησμούς, ἕς ταῖς ψευδοπροφητεῖαις, καὶ τὸν καιρὸν μας χάνομεν ἕς ταῖς ματαιολογίαις ¹⁾).

Πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ στιχουργὸς ταῦτα γράφων, ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ῥωσοφίλοι ἐπλάττον χρησμούς καὶ ἔτρεπον ἐλπίδας ἐπὶ τὴν ῥωσικὴν παντοδυναμίαν ὁ αὐτοκράτωρ τῷ 1584 πέμπων πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν πρεσβευτὴν Βλαχῶβ ἔγραφε πρὸς αὐτόν: «οἱ πρόγονοι ἡμῶν (Ἰωάννης καὶ Βαγιαζήτ) οἱ πάπποι (Βασίλειος καὶ Σουλεϊμάν) καὶ οἱ γονεῖς [Ἰωάννης καὶ Σελίμ] ἐκαλοῦντο ἀδελφοὶ (sic), καὶ ἀντεπέστελλον πρὸς ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ. Αὕτη ἔστω καὶ ἡμῖν. Ἡ Ῥωσσία ἀνοικτὴ τοῖς ἐμποροῖς σου, δεχομένη ἀτελῶς καὶ ἀνεξαιρέτως πάντα τὰ ἐμπορεύματά σου. Ἀπαιτοῦμεν ἀμοιβαιότητα καὶ οὐδὲν πλέον». Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῆς ἀμοιβαιότητος ταύτης ὁ Σουλτάνος ἐπέδωκε τὸν Βλαχῶβ χρυσοῦφαντον καφτάνην, καὶ ἀντεπέστειλε τῷ Τσάρῳ διὰ τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ. Ἦσαν δὲ ἔτοιμοι οἱ Ῥῶσσοι καὶ συμμαχίαν γὰρ συνάψαι, ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἀπεποιήθησαν ²⁾). Ταῦτα συνέβαινον καθ' ὃν χρόνον οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα!

Ἐπέστη φοβερὸς τῇ χριστιανασύνῃ καιρὸς, ἔγραφε πρὸς τὸν Θεόδωρον ὁ βασιλεὺς τῆς Γεωργίας Ἀλέξανδρος, ὃν προεῖδον πολλοὶ θεόπνευστοι ἄνδρες. Ἡμεῖς οἱ ὁμόθρησκοι ἀδελφοὶ τῶν Ῥώσων στενάζομεν ὑπὸ τοὺς ἀσεβεῖς. Ὁρθόδοξε κυρίαρχα, σὺ μόνον δύνασαι, σῶσαι τὴν ζωὴν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. ³⁾»

Τὰ προοίμια τοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐνδιαφέροντος

¹⁾ Οὗτος ἦν ἐκ Παγωνιανῆς. ἔζησεν εἰς τὰς Παραδουναβίους χώρας ἐν Λεχία ἐν Ῥωσσία κ. ἄ. τελευταῖον ἐλθὼν εἰς Ἀθῶν ἐδωρήσατο εἰς πολλὰς μονὰς πολυτελέστατα γεγραμμένης φυλλάδας τῆς θείας Λειτουργίας) ἐκ τούτου, φαίνεται ὅτι ἦν καὶ ἄριστος καλλιγράφος, καὶ ποιητὴς κανόνων. (βλ. Σάθια Ν. Φιλολ. σ. 404 καὶ Γεδεών ἐν Παγνασφ τόμ. Α'. (Ἀθῆναι 1877) σ. 753—756. σημειοῦται δὲ τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν Ἰστορίαν τῶν κατὰ τὴν Οὐγκροβλαχίαν ἐκδοθεισάν ὑπὸ Legend ἐν Bibliothèque grecque vulgaire τόμ. II σ. 314. καὶ ὅμως ὁ εὐδαρσής Δωδωναῖος διέτριβεν πάντως τότε παρὰ τῇ ῥωσ. αὐτῇ, ὡς βλέπω ἐν κώδ. 71 τῆς μονῆς Σταυρονικήτα: «Ἐτελειώθη τὸ παρόν. — Εὐαγγέλιον. διὰ χειρὸς Ματθαίου... ἐπὶ τοῦ εὐσεβεστάτου... αὐτοκράτορος πάσης Ῥωσσίας κ. Ἰωάννου Θεοδώρου ἐν πόλει Μοσχοβία. ἐν ἔτει, ζπζ'» (Γρηγ. Παλαμᾶς Θ' σ. 407—408).

²⁾ Καράμζινοσ τομ. I' σ. 56.

³⁾ Αὐτ. 56. Ἐπίτῃ ὁ ἀναγνώστης διὰ τίνων θυσιῶν ἐπέτυχον οἱ δυστυχεῖς Γεωργιανοὶ μικρὴν συνδρομὴν. Τότε καὶ ὁ πατρ. Ἱερεμίας ἀντὶ γλίσχρων τινῶν βοηθημάτων καὶ συστάσεων πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀνεγνώρισε πέμπτον Πατριάρχην τὸν Ἰώβ (αὐτ. σ. 103—111).

τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας χρονολογοῦνται ἀπὸ Ἀλεξίου τοῦ Μιχαήλοβιτς. Οὗτος πρῶτος φαίνεται ἐγκαινιάσας εὐρωπαϊκὴν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ πολιτικὴν, καὶ διὰ τῶν ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων καταστήσας προσιωτέραν τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὸν εὐρωπ. πολιτισμόν. Ἡ προσχώρησις αὐτοῦ εἰς τὴν συνθήκην τῆς Βεσπφαλίας κατέταξε τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν εὐρ. κρατῶν. Κατὰ ταῦτα οὗτος ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσσίας καὶ πρόδρομος τοῦ μεγάλου υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Θεοδώρου Ἀλεξίεβιτς Τιμόθους, ὁ ῥῶσσος ἱερομόναχος, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἄθω μορφωθεὶς συνεστήσατο ἐν Μόσχᾳ τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν Σχολεῖον, οὗ διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν ἐπιστημῶν ὑπῆρξεν ὁ Ἕλληνας Μανουήλ. Ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ μετεκαλέσατο εἰς Μόσχαν τοὺς αὐταδέλφους Κεφαλλῆνας Λειχοῦδας, οἵτινες μετὰ τοῦ Ἑλληνοῦ Μελετίου ἱεροδιακόνου Δομεστίκου ἀνήγειραν τὴν αὐτόθι περίπυστον Ἀκαδημίαν ¹⁾. Ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη Ἀκαδημία ὑπῆρξε τὸ κέντρον Ἑλλήνων καθηγητῶν καὶ σπουδαστῶν, ὧν τινων ἐμνημονεύσαμεν ἄνωτέρω. Οὗτοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ συρρέοντες ἐκεῖ Ἕλληνες κληρικοὶ τε καὶ ἐμπορευόμενοι καθίστων ἐνήμερον τὸν Ἀλεξ. Μιχαήλοβιτς περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πραγμάτων καὶ κατώρθωσαν νὰ κινήσωσι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούτων Χριστιανῶν. Ὁ πάσαις χάρισι παρὰ Μουσῶν ἐστεμμένος Κρής, Γεράσιμος ὁ Βλάχος, ἔγραφε πρὸς αὐτόν: «οὐ παραιοῦμαι τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν τυράννου μάχην, τοῦ τὴν Ἑλλάδα βαρβαρῶσαντος, καὶ τὴν χριστιανωσύνην πατάξαντος, ἐπειδὴ ὁ θεὸς οἰκείοις θαύμασι καὶ προορήσει τὴν σὴν εὐμένειαν πρότερον ἐπὶ τόδε παρώτρυνεν, ἀλλὰ λόγοισιν ἀκραιφνέσι παραθαυρύνων τὸ βέβαιον τῆς νίκης, τὸ ῥᾶδιον τῆς τῶν Ἀγαρηνῶν καταλύσεως, καὶ τὸ χρήσιμον τῆς τῶν ἐλληνορρωμαίων ἐλευθερίας σαφῶς ἐκτιθέμενος, δι' ὧν ἀθάνατον κλέος καὶ ὄνομά σοι μέγα δοθήσεται» ²⁾. Ἐξ ὧσων οἶδαμεν πρῶτος οὗτος συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ διατηρῇ ἡ Ῥωσσία στόλον ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ τῇ Κασπίᾳ θαλάσσει, ὧν τοὺς λιμένας προσήρησεν ἔπειτα *Αἰκατερίνη ἢ Β'*. Οὕτως ἠνοιγετο ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣτις ἔκτοτε ἀπετέλεσε τὸ ἴνδαλμα τῆς Ῥωσσοικῆς πολι-

¹⁾ Οὗτος ἐδαπάνησε πολλὰ καὶ ἐξ ἰδίων. Σπουδαίαν συμβολὴν διὰ τὴν ἐν Ῥωσσίᾳ εἰσαγωγὴν τῶν ἑλλ. γραμμάτων ἔγραψεν ὁ μητρ. Σισσανίου Ἀλεξ. Λάσκαρις, Περὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἑλλ. Ἀκαδημίας κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ἣ:οι περὶ τῶν ἀδελφῶν Λειχοῦδων Ἰωαννικίου καὶ Σωφρονίου (Ἑλλ. Φιλολ. Συλλ. Κ/πόλεως τόμ. Β' σ. 24—44) πρβλ. καὶ Η. Τσιτσέλης, Σύμμικτα Κεφαλληνικά τόμ. Α' (Ἀθήναι, 1904) 356—362.

²⁾ Ἄλλοις παραμυθητικῶς πρὸς τὸν εὐσεβεστάτον καὶ ἀήττητον βασιλέα τῆς Μοσσοβίας κ. Ἀλέξιον Μιχαήλοβίτζην κτλ. Ἐκ τοῦ προοιμίου παρὰ Er biceanu Cronicaréi Greci σ. 147.

τικῆς. Τὸ ὑπὲρ τῆς Ἀνατολῆς μέγα ἐνδιαφέρον τοῦ *Μιχαήλοβιτς* διατρανοῖ ἢ πρὸς τὰ ἱερά τοῦ Ἁθω σκηνώματα εὐλάβεια αὐτοῦ ὡς δεικνύουσι τὰ διάφορα ἀφιερωτήρια αὐτοῦ¹⁾. Τῷ 1654 παρεχώρησεν εἰς τὴν εὐαγῆ μονὴν τῶν Ἰβήρων τὴν ἐν τῇ κεντρικωτέρᾳ θέσει τῆς Μόσχας τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου, καὶ προσήρτησεν αὐτῇ ἄλλα τε καὶ 70 δούλους διὰ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἐκ τοῦ αὐτοκρ. ταμείου συντηρουμένους²⁾.

Ἐκ τοῦ σπουδαιότατου τούτου μετοχίου, κυβερνωμένου ὑπὸ ἀποστελλομένων ἐκ περιτροπῆς ἀδελφῶν τῆς μονῆς, αὕτη εἶχε μέχρις ἐσχάτων ἡμερῶν ἀλροτάτας προσόδους. Δι' αὐτοῦ πεπρωκισμένου καὶ διὰ πιστοτάτου ἀντιγράφου τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνας τῆς Πορταϊτίσης³⁾, ἡ ὑπὲρ τοῦ Ἁθω εὐλάβεια τοῦ ὁμοσικκοῦ λαοῦ ἐκορυφώθη ἐκδηλουμένη ἐκείστοτε εἰς πλουσίας συνδρομὰς καὶ ἀφιερώματα πρὸς τὰς μονὰς, καὶ δὴ τὴν προνομιούχον τῶν Ἰβήρων, ἣτις ἀπὸ τοιαύτης ἀπόψεως εἶναι πλουσιωτάτη. Τοῦ γεγονότος τούτου ἐνημονεύσαμεν, καὶ ἔν' ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ Ἰβηρίτης *Θεόκλητος* δὲν ἦτο ἄγνωστος δόσάκις ἐπορεύετο εἰς Μόσχαν. Ἀνωτέρω ὁ *Βλάχος* γράφει ὅτι «ὁ θεὸς θαύμασιν οἰκείοις καὶ προορήσεσιν» ἔπεισε τὸν *Μιχαήλοβιτς* ν' ἀναλάβῃ τὸν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀγῶνα. Καὶ τὸ μὲν θαῦμα εἶναι πιθανῶς τὸ εἰρημένον, αἱ δὲ προορήσεις ὑπεβλήθησαν αὐτῷ ὑπὸ τῶν τὸ θαῦμα οὕτως ἐρμηνευσάντων. Ἐν τῇ αὐτῇ μάλιστα αὐτοῦ ἀναφέρονται οἱ *πρωτοὶ Ἕλληνας χρησμολόγοι*, ὧν γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα.

Ὁ Χίος *Παῖσιος*, *Διγορίδης* παραιτησάμενος τὴν ἐν Ἰασίῳ καθηγεσίαν παρεγένετο εἰς Μόσχαν κατὰ τὴν ταραχώδη τοῦ πατριάρχου Νίκωνος ἐποχὴν. Τοῦτον καταβιβάσας ὁ *Μιχαήλοβιτς* τοῦ θρόνου διωρίσατο τὸν *Παῖσιον πρόεδρον τῆς ἱερᾶς Συνόδου*⁴⁾. Ἐν Κώδικι Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης 160 γραφέντι ὑπὸ τοῦ Παῖσιου πιθανῶς τῷ 1656 ἐκ φύλλων 296 ὑπάρχει «Χρησμολόγιον Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης παρῶχημένον ἐνεστῶς καὶ μέλλον, ἐκ διαφόρων συγγραφέων συλλεχθὲν καὶ συναρμοσθὲν παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου μητροπολίτου Γάζης κυρίου *Παῖ-*

¹⁾ Βλ. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου. Τὰ ἁγιορειτικά ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη ἐν Ἐπειριδί Βυζ. Σπουδῶν, τομ. Η' (1931) σ. 100 ἔ.

²⁾ Βλ. Χρυσόβουλλον ἐκδοθὲν τῷ 1669 (Χρονογραφία τῆς ἐν Ἁθω μονῆς τῶν Ἰβήρων ὑπὸ Μ. Γ ε δ ε ὦ ν, Κ/πολιτ. 1906, σ. 81-84). Δύο ἐλαιογραφίαι ἀρχαῖαι τοῦ *Μιχαήλοβιτς* ὑπάρχουσιν ἐν τῇ μονῇ, ἡ μὲν ἐν τῷ Συνοδικῷ ἡ δὲ ἐν τῷ Ἀρχιεπισκοπικῷ, ἔνθα καὶ ἡ τοῦ Μ ε γ. Π έ τ ρ ο υ.

³⁾ Ὁ αὐτοκράτωρ κινδυνεύσας τῷ 1648 ἐζήτησε νὰ μεταφερθῇ ἡ εἰκὼν, ἀλλ' οἱ πατέρες Ἰβηρίται ἀντ' αὐτῆς ἔστειλαν ἁγιασμὸν τελεσθέντα πρὸς τῆς εἰκόνας καὶ τιναῦρια λείψινα καὶ ἰάθη παντελῶς. Ἄτερον ἀντίγραφον τῆς Πορταϊτίσης ἐτοποθετήθη ἐν ναῷ ἰδρυθέντι μεταξὺ τῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου. Βλ. Σμυρνάκη Τὸ ἅγιον Ὅρος (Ἀθῆν. 1903) σ. 479-480.

⁴⁾ Β α λ λ ι ἄ ν ο ς ἔνθ' ἀνωτ. 244-46.

οῖου κτλ. αχρς'». Προτάσσεται ἀφιερωτικὴ τοῦ συγγραφέως ἐπιστολὴ τῷ αὐτοκράτορι τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξίῳ Μιχαήλοβιτι. Τὸ σύγγραμμα κατὰ τὸν Κεραμέα πολυμαθέστατον καὶ πλήρες βιβλιογραφικῶν πληροφοριῶν καὶ ἀναλύσεων διαφόρων χρησμῶν (Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκης Τόμ. Α. σ. 255 ¹⁾) Μετὰ τοῦτον Νικόλαος ὁ Σπαθάριος, Ἕλληνας ἐκ Λακωνίας, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἰταλίᾳ εἰς τὰ φυσικομαθηματικά. ²⁾ Εὐμενέστατα δεχθεὶς εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ ῥώσου μονάρχου, «ἠξιώθη οὗτος πολλῆς τιμῆς καὶ ἀποδοχῆς παρὰ τῶν Ῥώσων καὶ ἐτιμήθη μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐρμηνέως». ³⁾ Οὗτος ἔγραψε πρὸς τοὺς ἄλλοις τὸ Βασιολογικόν, ἦντι Χρονολογικόν τῶν ἐπιφανεστέρων αὐτοκρατόρων τοῦ κόσμου, τὴν Μετάφρασιν τῶν Σιβυλλῶν καὶ τὰ Ἱερογλυφικά. Ἡ ἐξαιρετικὴ πρὸς αὐτὸν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκτίμησις καταφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἀιέθηκεν αὐτῷ τὴν εἰς τὴν Σινικήν αὐτοκρατορίαν πρεσβείαν τῷ 1675. ⁴⁾ Τῷ 1676 ἐπιστρέψας συνέγραψε τὸ Ὀδοιπορικόν: «Βίβλος ἐν ἧ γέγραπται ἡ ὁδοιπορία τῆς Βασιλείας τοῦ Σημητηρίου (sic) ἀπὸ τῆς πόλεως Τομπόλσκης μέχρι τῶν ὄριων τοῦ

¹⁾ Βλέπ. Σάθα. Ν. Φιλ. σ. 316. Ἐν κώδικι τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημείας σῴζεται καὶ ἕτερον ἀντίγραφον. (Βλ. D. R u s s o Studii si critice Bucuresti 1910) σ. 92.

²⁾ Αὐτ. σ. 399. Ὁ Δημήτριος Προκοπίου μετ' ἐγκωμίων μνημονεύει τοῦ Μολδαβογενοῦς τούτου Λάκωνος, ὃν ὁ Ρουμᾶνος ἱστορικός Ξενοπόυλος θεωρεῖ γνήσιον Μολδαβόν. (ὡς καὶ ὁ πολὺς J o r g a Σέρβον τὸν Πελοποννήσιον πατριάρχην ἄγιον Νήφωνα). Ἄλλ' ἔχομεν τὴν ἐπίσημον μαρτυρίαν τοῦ κλεινοῦ πατρ. Ἱεροσολύμου Δοσιθέου, ἵστις γράφων πρὸς αὐτὸν λέγει: «Ἐγνωσάντες γὰρ τσαῦθα (sic) βάρβαρα ἔθνη πρεσβεύοντα... καὶ ἐπέκεινα τῶν τοῦ Μακεδόνος ὄριων ἀποδεδεμηκότα (εἰς Κίναν), ἵνα ἡ Λακεδαιμῶν μείζονα φρονῆ Μακεδόνων...». (E r b i c e a n u, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 104). Ὡς Ἕλληνας πάντα τὰ ἔργα ἔγραψεν εἰς ἑλληνικὴν ἀρχαίαν τε καὶ νέαν. ἦν δὲ κατὰ Ζαβίραν σοφὸς καὶ πολυμαθῆς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ μαθηματικοῖς, καὶ ἀστρονόμος ἐπίσημος, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Ἰλλυρικῆς (=Σλαβικῆς) διὸ καὶ πρῶτος οὗτος μετέφρασεν εἰς Ῥουμανικὴν τὴν Ἀγ. Γραφὴν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, εἰσαχθεῖσαν ἐπ' ἐκκλησίας (Σάθ. σ. 399). Ἄλλὰ δὲν θὰ ἀπορήσῃ τις πῶς ὁ Σπαθάριος μετεβαττίσθη εἰς Ῥουμᾶνον ὑπὸ τοῦ Ξενοπόουλου, ὅταν μάθῃ ὅτι οὗτος καὶ τὸν Ρήγαν Φεραῖον ἀποκαλεῖ Ῥουμᾶνον (Histoire des Roumaines τόμ. Β', Paris 1896 σ. 286).

³⁾ Κατὰ Ζαβίραν σ. 503. Ἐν Μολδαβίᾳ ἐπίφοβος ὡς πρωτοσπαθάριος γενόμενος τῷ τότε ἡγεμόνι συνελήφθη καὶ ἐρρινοτήθη, ἵνα καταστῆ ἀνάξιος τοῦ θρόνου, ὅθεν καὶ ἐπωνομάσθη Cârnuț (Θεοδώρου Ἀθανασίου, Περί τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἐν Ῥουμανίᾳ 1644—1821 (Ἀθήναι 1898) σ. 99.

⁴⁾ Πρωτοοσί Ἕλληνας (οὗτος, εἶτα ὁ Δημ. Γαλανὸς καὶ τελευταῖος ὁ Ποταγὸς) ἐξηρεύνησαν τὰ τῶν Σινῶν καὶ Ἰνδῶν. Ἐκ τούτων δὲ ἐφωτισθησαν οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἐπεχείρησαν περιηγήσεις.

βασιλείον τῆς Χήγας· ἐν ἔτει Ἀδαμαίῳ 7183. Ἐγράφη δὲ αὕτη, ὅταν κατὰ προσταγὴν τοῦ μεγάλου αὐθέντος βασιλείων καὶ μεγάλου Κνεζου Ἀλεξίου Μιχαηλοβίτσου πάσης... Ῥωσσίας αὐτοκράτορος ἐπέμφη ἀπὸ τῆς Μόσκοβας μετὰ πρεσβείας εἰς τὸ βασιλείον τῆς Χήγας Νικόλαος ὁ Σπαθάριος.»¹⁾ Τοιοῦτος ἐπιστήμων, σοφὸς καὶ ἀνὴρ τῶν ἐπιφανεστάτων, ἦν ὁ ἀναδεξιόμενος νὰ συντάξῃ χάριν τοῦ αὐτοκράτορος τὸν Χρησμολόγον, ἦτοι ἐρμηνεῖαν εἰς τὰς ὁράσεις τοῦ προφήτου Δαυιήλ.²⁾ Οἱ χρησμολόγοι οὗτοι παρεσκεύασαν τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγ. Πέτρου καὶ ἐνέβαλον αὐτῷ, τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς κατακτῆσεως τῆς Ἀνατολῆς, ὥστε ἐν εἰκόνι αὐτοῦ χαραχθεῖση ἐν Ἀμστελοδάμῳ ὑπεγράφετο Petrus primus Russograecorum Monarcha. Ταύτην Ῥῶσοι ἀπεσταλμένοι περιφέροντες ἀνὰ τὰς ἐλληνικὰς χώρας μετὰ πλουσίων δώρων πεμπομένων ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἐκκλησίας καὶ μονὰς ἀνεπτέρουν τοὺς τλήμονας Ἑλλήνας καὶ ἐξήγειρον εἰς ἐπανάστασιν. Διάφορα συγγράμματα ὑπὸ Ἑλλήνων ἐκτυπούμενα πομπωδῶς ἀφιερῶντο εἰς αὐτὸν ὡς λυτρωτὴν. Αὐτὸς ὁ Ἑλλάδιος προσφωνῶν αὐτῷ τὸ γνωστὸν πολύχρηστον ἔργον ἀποκαλεῖ ὑπερασπιστὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», καὶ ἄλλοι ἄλλως, Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, ὁ Βυζάντιος, διὰ προσιαγῆς τοῦ ἡγεμόνου Οὐγγροβλαχίας Κων. Βασσαράβα μετέφρασε τῷ 1698 βιβλίον, οὗ τὸ περιεχόμενον προμαντεύει τις ἐκ τοῦ τίτλου: «Προγνωστικὸν τῶν Μοσχόβων, ἢ δεδοξασμένος αὐτοκράτωρ Πέτρος Ἀλεξιοβίτζης, περὶ τῆς εὐεὐτυχίας καὶ αὐξήσεως τῶν Μοσχόβων, μετὰ τῆν τρόπον ἐγένεον ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ τυράννου Ἰβάνου Βασιλειοβίτζου ἕως εἰς τὸν νῦν ὀρθόδοξον βασιλέα Πέτρον Ἀλεξιοβίτζην τὸν κραταιότατον, εἰς τὸν ὅποιον ὁ τῶν βασιλευόντων βασιλεὺς Κύριος ἐπηγγείλατο τὴν ἀνατολικὴν βασιλείαν διὰ τῆς νῦν παρασκευαζομένης πολεμικῆς ἐτοιμασίας, καὶ τὴν πατριαρχικὴν καθέδραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως σὺν αὐτῇ, συγγραφὴν παρὰ Στατιστάου Ρεϊνιέρου τοῦ Ἀξιτεμλιέρ καὶ τυπωθὲν ἐν Αὐγούστη τῶν Οὐϊνδελικῶν ἐν ἔτει 1698... μεταφρασθὲν εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ῥωμαίων διάλεκτον. Ἐν Τριγοβίσιῳ.

Ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος ἔγραψεν ἀρχομένου τοῦ XVII αἰῶνος «Βι-

¹⁾ Σά θ. Ν. Φιλ. σ. 399. Ἐγράφη Ῥωσιστὶ καὶ μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου τῷ 1693. ταῦτα λέγει ὁ Σάθας, ὅστις εὗρε τὸ χειρόγραφον παρὰ τῷ Σ φ. Οἱ κ ο ν ὁ μ ο υ, ὅπερ γέγραπται ἐν χυδαίᾳ. Φρονῶ ὅτι ὁ Σ π α θ ἄ ρ ι ο ς μ ε τ ἔ φ ρ α σ ε ν εἰς ἀ ρ χ α ί α ν καὶ εἰς τοῦτο πείθει με ἡ λ. Χ ή ν α. δηλ. οὗτος ἀπαντῶν εἰς Δ ο σ ἰ θ ε ο ν λέγει, ἐκτιθέμενος τὰ τῆς ὀδοιπορίας. «Σ τ ἰ ν α ἱ γ ἄ ρ τ ο ὕ ν ο μ α π α ρ' Ἑ λ λ η σ ι... οἱ Λαῖνοι εἰς Κίναν μετέβαλον, οἱ δὲ... Ῥῶσοι εἰς Κιτῶν...» (E r b i c e a n u σ. 104).

²⁾ Θε ο δ ῶ ρ ο υ Ἀ θ α ν. σ. 99.

βλίον κατὰ Μωάμεθ καὶ κατὰ Λατίνων» ¹⁾, ὅπερ ζῶν ἐτήρησεν ἀπόρητον. «περιέχει δὲ θαυμαστά τινα καὶ ἀξιομνημόνευτα φρονκῶδη τε καὶ δέος οὐ τὸ τυχὸν ἐμποιοῦντα τοῖς ἐσκεμμένως ἐντυγχάνουσιν, ἅτε τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἔλσεινῆς γενεᾶς θρηνώδη τορῶς διηγούμενον, τὰ τῆς ἀποστασίας ἡμέρας».

Εἰς τὸ Α' μέρος ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ τῆς ἐμφανίσεως καὶ τῶν ἔργων τοῦ Μωάμεθ καὶ ποιεῖται ἐπ' αὐτῶν ἐρμηνείαν τῶν σχετικῶν κεφαλαίων τῆς Ἀποκαλύψεως, ἅπερ πάντοτε σχεδὸν παρερμηνεύει προσπαθῶν ν' ἀποδείξῃ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀντίχριστος καὶ ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ὄθωμ. κράτους ἀκολουθήσει ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου. Μαρτυρίας προσάγει ἐκ τοῦ χρονογράφου καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἀρέθα. Εἰς τὸ Β' μέρος λίβρωσ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Παπιστῶν, ἄνευ καὶ ἐνταῦθα μαρτυριῶν ἐκ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (τινὰς τίθησιν ἐν τέλει, ἀλλὰ καὶ ταύτας μετὰ φοβεροῦ πάθους καὶ φανατισμοῦ). Τὸ συμπέρασμα ὑπάρχει ἐν τῷ λη'. κεφ. (φ. 27α): «Εἶναι λοιπὸν ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου ἐγεννήθη ὁ Μωάμεθ ἕως τὴν σήμερον περασμένοι χρόνοι χίλιοι ἑκατὸν τριάντα καθὼς γράφει τὸ ταρίχι τους, ἤγουν τὸ ἀπὸ Μωάμεθ ἔτος, καὶ τόσους χρόνους, ἔχουν, ὅπου βασιλεύουν καὶ τυρανοῦν τὴν ἐκκλησίαν, τοὺς λείπεται ἀκόμη ἑκατὸν τριάντα, καὶ τότε ἔχη νὰ πάρῃ (ἴσ. πάθη) ἡ βασιλεία τους μὲ ὅλον τὸν κόσμον». Ὁ φιλορρωσισμὸς τοῦ συγγραφέως φαίνεται ἐν τῷ μ' κεφ. (φ. 306) «Περὶ τοῦ ποία εἶναι ἡ διωχθεῖσα ἐκκλησία καὶ ποία ἡ ἔρημος ὅπου ἐδιώχθη»: καὶ ἀπαντᾷ: «τὸ γένος τῶν ἐνδοτάτων σκνυθῶν, ἤγουν τῶν ῥώσων ἢ μόσχων». . . καὶ (φ. 33α) «καὶ ἐγενεν ὡσάν ἕνας μετατοπισμὸς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῶν τριῶν Πατριαρχείων ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς μεγάλης ῥωσίας καὶ μένει ἐκεῖ καὶ θέλει μένει ὀρθοδοξοῦσα... ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ἐν φ. 38α πλέκει τὸ ἐγκώμιον τῶν Ῥώσων ὡς ἀγωνιζομένων πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων (Ἐπιθι ὀλόκληρον τὸ περὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου κεφάλαιον). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγ. Πέτρου γράφει ταῦτα, ἀφοῦ ἀνέφερε περὶ τῶν συμφορῶν τῶν Ἑβραίων ἐπιφέρει φ. 396: «καθὼς τὸ παθαίνομεν καὶ ἡμεῖς τὴν σήμερον, ἀγκαλὰ καὶ τὸ ἐδικόν μας εἶναι ἀπαράμιλλον» διατὶ ἔχει χρόνους χιλίους, ὅπου κινδυνεύει ἡ ἀνατολικὴ ὑπὸ τοῦ ἀντιχρίστου μωάμεθ καὶ ὡς φαίνεται τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καμία ἐλπίς ἐλευθερίας εἰς ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι· ἀλλὰ γένοιτο, κύριε, κἂν ἐν τῷ μέλλοντι καὶ μὴν ἀστοχῆσωμεν καὶ τῶν δύο καὶ τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης». καὶ φ. 48α «...ἀλλὰ μόνον ὁ καιρὸς τῆς συντελείας ἔχει νὰ τὰ διορθώσῃ».

Τοιαῦτα προγνωστικὰ καὶ τοιοῦτοι χρησμοὶ διεσκορπίζοντο τότε, οὕτω δὲ «ἰντίτυπα τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ πλαστουρηθηθειῶν Προρρησέων. τοῦ

¹⁾ Βλ. πλήρη τὴν ἐπιγραφὴν παρὰ Δημητρ. Προκοπίω, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 73. τὸ βίβλιον τοῦτο κεῖται ἄ ν έ κ δ ο τ ο ν ἐν πολλοῖς χειρογράφοις. Τὰ ἐνταῦθα ἀντεγράφησαν ἐκ κώδ. Μετεώρων (Βαρλαάμ, ἀρ. 201 ἐτ. 1760).

Ἐπιφάνειου», ὡς ἐσφαλμένως γράφει ὁ Σάθας, «αἵτινες ἐδίδασκον τοὺς χριστιανούς, ὅτι ἀπὸ μόνου τοῦ ξανθοῦ γένους ἔπρεπε τὰ προσδοκῶσι τὴν ἐκ τοῦ μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ ἀπολύτρωσιν»¹⁾. Ταῦτα ἐγέννησαν τὸν ἐξάλλον ἐκεῖνον ἐνθουσιασμόν καὶ ἔπεισαν τοὺς ἀποκαραδοκοῦντας τὴν ἐλευθερίαν Ἑλλήνας νὰ ἐκφωνῶσιν ἐπισήμως τὸ ὄνομα τοῦ Μεγ. Πέτρου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ νὰ διατυμπανίζωσι τὴν ἔλευσιν τοῦ νέου τούτου Μεσσίου.²⁾ Ἄλλ' ἐλπίδες αὗται ἀπεδείχθησαν φροῦδοι καὶ ἐτάφησαν μετὰ τῶν πεσόντων παρὰ τὸν Προῦθον. Ἄπηρτετο ἰσχυρότερον ἀντιφάρμακον καὶ τοροτικωτέρα ἐνεσις, ἣτις ἔμελλε νὰ θαυματουργήσῃ εἰς τὴν δευτέραν γενεάν τοῦ Μεγ. Πέτρου καὶ νὰ δοξάσῃ δι' ἀνίκητον νίκην τὴν Μεγάλην Αἰκατερινην, οἱ Χρησμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου. Κατὰ τὴν τῆς ἐνδόξου αὐτοκρατείας λοιπὸν περίοδον ἔχουσι τὴν γένεσιν οἱ πασίγνωστοι χρησμοί. Εὐκαιρία πρὸς τοῦτο πάντοτε παρουσιάζεται. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦν τόσῳ κεκορεσμένη ἐλπίδων, προσδοκιῶν, προφητειῶν καὶ δισσημειῶν, προϊόντων τῆς δεισιδαιμονίας καὶ παχυλῆς ἀμαθείας τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀντιδότων κατὰ τῆς δυσπραγίας αὐτοῦ. Πᾶσα διάδοσις πᾶσα εἶδησις περὶ κινήσεως στρατευμάτων ἐν τῇ ὁμοδόξῳ αὐτοκρατορίᾳ ἀμέσως ἐτίθει εἰς κίνησιν τοὺς χρησμολόγους καὶ τοὺς περιεργαζομένους τὰς τῶν ἀστέρων καὶ τῶν «πετομένων» διευθύνσεις. Δυστυχῶς τοῦ νοσήματος τούτου δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι καὶ αὐτοὶ οἱ ἔλλογιμώτατοι τοῦ τότε καιροῦ.

¹⁾ Τουρκ. Ἑλλ. 449, καὶ Πολίτης ἐν Παρθενῶνι ἔτ. Γ' σ. 1. Ἐν τοῖς Χρησμοῖς τοῦ Ἀγαθαγγέλου ξανθὸν γένος οὐδαμοῦ εὑρηται.

²⁾ Κόρον καὶ ἀηδιαν προξενεῖ παρ' ἀνωνύμου διδασκάλου συντεθεῖς ὁ Ἐπιφάνειος ἡτοιλόγος ἐγκωμιστικὸς πρὸς τὸν εὐσεβέστατον, θεόστεπτον καὶ κραταιότατον μέγιστον βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα τῆς Μοσκοβίας Κύριον Κύριον Πέτρον Ἀλεξιοβίτην διὰ τὴν τῆς Ἀζωβίας ἄλωσιν, προσέτι δὲ καὶ προτροπὴ πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἄρχοντας καὶ στρατηγοὺς αὐτοῦ, ὅπως ἐγείρωσι πόλεμον κατὰ τῶν ἀγαρηνῶν. Ἐδημοσιεῖθη ἐν τῷ Cronic. greci ὑπὸ τοῦ Erhiseanu (σ. 143—14) διασωθεῖς παρὰ τοῦ Δαπόντε εἰς μνημεῖον αἰώνιον τῆς ἀηδοῦς ἀλοκαλακείας τοῦ Ἑλληνοῦ διανοουμένου, ὅστις ἀφοῦ κατεβίβασεν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ὄλους τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, ἵνα δι' ἐξαιρέτων χαρίτων περικοσμήσῃ τὸν ἥρωα χαυτοῦ κατελθόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (sic), ἐπιφέρει, ὅτι δὲν ἤρκεσαν ταῦτα, οὔτε τὰ ρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἔπρεπε καὶ πᾶσαι αἱ οὐράναι Δυνάμεις, τὰ Χερουβείμ καὶ τὰ Σεραφείμ, νὰ δώσωσιν ὅ,τι εἶχον καὶ δὲν εἶχον, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὸν «τελειότατον δῶρον ἐκ Θεοῦ καταπεμφθέν». Ἐἶτα στρέφεται πρὸς τὴν Ῥωσίαν καὶ ὑπερξείρει ταύτην ὑπὲρ πάσας τὰς χώρας καὶ βασιλείας τοῦ κόσμου· καὶ τελευτῶν μακαρίζει τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ μὲν γέροντες ἀποθνήσκουσιν εὐχαριστημένοι, οἱ δὲ νέοι εὐτυχισμένοι... μού εὑρηται.

Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Munich εἰς τὴν Βλαχίαν ὁ *Κων. Δαπόν-
τες* καταφυγὼν ἐκεῖσε, ἔν' ἀναπνεύσῃ τὴν ζείδωρον τῆς ἐλευθερίας αὔραν,
ὄραματίζεται τὴν ἀνάστασιν τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἐξῆς:

Εἶδα κ' ἐγὼ (ἐν. ὄνειρον) χρόνους εἰς τοὺς χιλίους
 τριάκοντα δὲ καὶ ὀκτὼ ἐπὶ ἑπτακοσίους...
 τὴν κατοικίαν ἔχοντας στὴν κορυφῇ τῆς Βλαχίας
 καὶ δεύτερος γραμματικὸς ὄντας τῆς αὐθεντίας,
 ἔν' αἰτὸν δικέφαλον στὸν οὐρανὸν ἀπάνω,
 ἔλαμπεν ὡς ὁ ἥλιος νὰ μὴ εἰπῶ παραπάνω...
 μὲ στέφανον βασιλικὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν του,
 μὲ ἕναν σταυρὸν ὡς σύνηθες ἐπὶ τὴν κορυφὴν του.
 Ἄετός, στέφανος, σταυρὸς ὅλος σχηματισμένος
 δι' ἄστρον ἄμετρα λαμπρῶν κεχαρακτηρισμένος.
 Πλησίον δὲ τοῦ αἰτοῦ ὁ μέγας *Κωνσταντῖνος*
 μαζὴ μὲ τὴν μητέρα του μὲ τὸν σταυρὸν κ' ἐκεῖνος...
 Θεωρῶ δὲ τὸν αἰτόν, τὸν πρῶτον ὑψωμένον,
 ἀπάνω εἰς τὸν οὐρανόν, τόσον χαμηλωμένον.
 ὁποῦ μ' ἐφαίνονταν τὸ πῶς μπορῶ νὰ τὸν πιάσω...¹⁾

1) Καθρέπτης τῶν Γυναικῶν Τόμ. Β' σ. 400. Διὰ τοιούτου που ἀστέρος θὰ προμηνυθῇ καὶ ἡ τοῦ πτωχοῦ βασιλέως ἔλευσις (Στεφανίτισης σ. 136). Ὁ Θεοφειανὸς τοὺς στίχους παρενείρων εἰς τὸν «Ἀδαμάντιον Κοροῆν» (τομ. Δ' σ. 30) παρατηρεῖ: «Ἄν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναστηθῇ ἡ Βυζ. αὐτοκρ. διὰ μόνης τῆς βοήθειας τῶν Ὀνειροκριτικῶν Ἀρτεμιδώρου τοῦ Δαλδιανοῦ ὁ Καισ, Δαπόντες θὰ καθίστατο χωρὶς ἀμφιβολίας στερωτάτος αὐτῆς στύλας. Τὰ πεπτωκότα ὁμως κράτη δὲν ἀνίστανται δυστυχῶς οὐδὲ οἰκονομοῦνται μετὰ τοσαύτης εὐχερείας, μεθ' ὅσης ὁ... ὄνειροφρων στυχοῦργὸς ἔγνω νὰ οἰκονομήσῃ δι' ὀνομαστικῶν ἀπολύτων τὴν ἀζήλωτον τοῦ ἀθλοῦ ποιήματός του ὁμοιοκαταληξίαν». Ἐν τούτοις ἐναντίον τοῦ ὀρθολογιστοῦ τούτου, ὁ Ἄγγλος Chandler περὶ τῆς εὐπιστίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁμιλῶν [1764] γράφει: «Τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ διαμονῆς ἡμῶν διεδόθη, ὅτι ἐθεάθη σταυρὸς λάμπειν θάμβωτικῆς, αἰωρούμενος ὑπὲρ τὸ μέγα τζαμίον τῆς ἀγίας Σοφίας καὶ ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο εἶχε καταπλήξῃ τοὺς Τούρκους, οἵτινες μάτην προσεπάθησαν νὰ ἐξαφανίσωσι τὴν θαυμαστὴν ταύτην ἐμφάνισιν. Τὸ σημεῖον τοῦτο κατὰ τὴν ἐξήγησιν, ἥτις ἐδίδετο εἰς αὐτό, προεδήλου ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔμελλον ὅσον οὔπω νὰ ὑπερισχύωσι τῶν Μωαμεθανῶν, πάμπλειστοι δὲ παρεδέχοντο, ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ταχέως, βλέποντες τὸ ἐπικρατοῦν μῖσος μεταξὺ Ῥώσων

Τῷ 1786 ἐξεδόθη ἐν Πετροπόλει ἐν εἴδει Ἑμερολογίου, περιγραφὴ τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπὸ τοῦ ἰλάρχου τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατευσάσης ῥωσικῆς στρατιᾶς Κοκοβιζόβ. Ἡ ἐν ἀρχῇ ἀφιέρωσις ἔχει οὕτω: «Τῇ Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆ μεγαλειότητι, τῷ Μεγάλῳ Δουκὶ Κωνσταντίνῳ Παύλοβιτς, Κωνσταντίνος ἴδρυσεν τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐφώτισεν τὴν Ἀνατολικὴν Αὐτοκρατορίαν, Κωνσταντίνος ἀπώλεσεν αὐτὴν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίαν. Κωνσταντίνος θ' ἀνακτήσῃ αὐτὴν κατὰ τὰς προρρήσεις» (βλ. τὴν ἀρχὴν τῶν Χρησμῶν). Περὶ τοῦ Κωνσταντίνου τούτου¹⁾ καὶ ὁ Π. Σοῦτσος ἐν τῷ ποιήματι Γέννησις τοῦ Διαδόχου τῆς Ἑλλάδος Κωνσταντίνου λέγει:

Κωνσταντίνος ἴδρυσεν
εἰς τὴν βασιλείαν.
Ἄλλος τὴν ἀπώλεσεν
εἰς ἡμέραν μίαν.
Κωνσταντίνος ἕτερος
ταύτην ἀνακτήσει
Καὶ τὸ ἰσοζύγιον
τῆς Εὐρώπης στήσει.

Τοσαύτη δ' ἦν ἡ τῆς αὐτοκρατείας περὶ ἀνακτήσεως τοῦ Βυζαντίου πεποιθήσις, ὥστε ἀπέλυσε τὴν ἐξῆς διαταγὴν: «Ἐκδώσατε ἐπ' ὄνοματί μου διάταγμα πρὸς τὴν Σύνοδον, ὅπως ἐπιβάλη εἰς ἅπαντας τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ προσπαθῶσιν, ὅπως ἐν ταῖς ἱερατικαῖς σχολαῖς ἐνισχύηται ἡ ἐκμάθησις τῆς ἑλλ. γλώσσης καθότι μετὰ τρία ἔτη, λίαν δὲ πιθανὸν καὶ ἐνωρίτερον, ἡ Σύνοδος ὀφείλει νὰ παρέχῃ ἡμῖν κληρικοὺς ἐντελῶς ἐπισταμένους τὴν Ἑλληνικὴν. Αἰκατερίνα Β', 1792.

Ὁ Πολυεῖδης, ἱεροφάντωρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἀδιαπτῶτως παρακολουθῶν πᾶσαν αὐτῆς κίνησιν καὶ προωθῶν αὐτὴν αἰεὶ πρὸς τὰ πρόσω, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ῥίψῃ τὴν σαγήνην τῆς θεοσοφίας καὶ πρὸς τὸν εὐπιστον ῥωσικὸν λαόν, τὸν ὄνειροπολοῦντα τὴν Ἐπιλόφον καὶ τὴν δεσποτείαν τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦτο ἄλλως ἦν τὸ ἀπαύγασμα μιᾶς διηνεκοῦς ἀποκαραδοκίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ὁμόδοξον προστάτιδα, ὄραματισμὸς τριῶν αἰῶνων, πρὸς ὃν οὕτως μετεωριζόμε-

---

καὶ Πόλης, καὶ τὰς νίκας τῶν Γεωργιανῶν κατὰ τῶν». (Voyage τόμ. III σ. 65 παρὰ Κοντογ. σ. 91—92) καὶ ἐπιλέγει: «διὰ τοιούτων τεχνασμάτων οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ἐσώζοντο ἀπὸ τῆς ἀπογνώσεως καὶ παρορμῶντο εἰς ἐγκατερέρησιν παραμυθούμενοι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας». Περὶ τούτου τοῦ φανέντος ἀστέρος ὑπάρχει καὶ λαϊκὴ παράδοσις (βλ. Πολίτου, Παράδοσις τομ. Α' σ. 26).

¹⁾ Βλ. ἐν Παρνασσῷ Τομ. Α'. 1877 σελ. 920.

νος ἤρθεσθετο νὰ κενεμβατῆ. ἐν δὲ τῷ προσώπῳ τοῦ Πολυείδους εὔρε τον ἄριστον ἐκφάντορα καὶ τον διαπρεπέστερον ὑποφήτην. Οὗτος μετὰ τὰς πολυελίκτους συζητήσεις καὶ συνεννοήσεις πρὸς τοὺς πολιτικοὺς καὶ κυβερνήτας τοῦ ῥωσικοῦ κράτους, ἔρριψε πρὸς τὸν εὐσεβῆ λαὸν τὸ ἰσχυρότερον δέλεαρ ἀποκαλύπτων αὐτῷ τὴν ἀρχέβουλον τοῦ Ὑψίστου πρὸς αὐτον προτίμησιν, καὶ παρορμῶν αὐτὸν πρὸς τὰ προβεβουλευμένα ἀφιεροῦ ὄλον τὸ Η' κεφάλαιον. ¹⁾

1. Ῥωσσία, ἐξύπνησον γοῦν ἐκ τοῦ ὕπνου. πρὸς σὲ ὁ λόγος τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου.

2. Καὶ ἐν τῷ πρωί τοῦ ἡλίου ἐμπλησθήσεται ἐλαίου καθαροῦ ἢ λαμπά σου.

5. Ἴδοὺ τὰ ἄριστα πολεμικά σου ὄργανα γεμίζουσι τὸν αἰθέρα μελωδίας.

6. Οἱ πλεμισταὶ καὶ ἥρωές σου ψάλλουσι σχεδὸν τὰ νικητήρια.

7. Προσκαλοῦντές σε ἀναμορφῶσαι τὸν πλακοῦντα ἐξ ἀλφίτου ἀμιάντου σὺν τῇ τοῦ Χριστοῦ εἰλικρινεῖ σφραγίδι.

9. Δράξαι τῶν ὄπλων ταχέως, ὡ ἀδελφή μου. ὕπαγε συνηγόρησον τῇ ἐξ αὐτοῦ αἰωνίῳ ἀληθείᾳ.

10. Ἐπιζήεις σὲ ἐτηρεῖτο τὸ σημεῖον τῆς τοσαύτης φωταυγοῦς δόξης.

11. Ἄλλ' ἄκουσον, ἀδελφή μου πεφιλημένη. Γίνωσκε ὅτι ἐκ τῶν Ἀγαρηνῶν εἰς τὴν ἑβδόμην ἑκατοντάδα ἔση ἐνοχλουμένη καὶ ἐπαρίθμει σχεδὸν περὶ τὸν τεσσαρακοστόν ²⁾.

12. Καὶ ὄψει ὅτι ἔση τροπαιοῦχος καὶ καταβαλεῖς αὐτούς.

Εἶτα, ὡς ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω, ἀναμνησεται ὁ συγγραφεὺς τῶν νικῶν τῆς Ἰβανόβνας ἐν τῇ Ταυρικῇ καὶ Κριμαίᾳ καὶ εἰς «τὰ Μαιωτικά μέρη τῶν Τατάρων» ³⁾.

1) Εἶναι περίεργον ὅτι ὁ μακ. Πολίτης δὲν ἀνέγνω τὸ κεφ. τοῦτο, διὸ γράφει: «ὁ Πολυείδης ἀγνοεῖ τελείως τοὺς παλαιοὺς χρησμούς... οὐ δ α μ ο ὕ π ο ι ε ἰ τ α ι μ ν ε ἰ α ν τ ῶ ν Ῥ ὄ σ σ ω ν ὡ ς ἐ λ ε υ θ ε ρ ω τ ῶ ν τ ῆ ς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς» διότι τὸ ἐν κεφ. Ε' περὶ τούτου χωρίον εἶναι προφανῶς παρεμβεβλημένον». (Λεξ. ἐγκυκλ. Α' 1890 σ. 39) καὶ ἐννοεῖ τὸ. «Ὁ δὲ πέμπτος (Πέτρος) μετὰ τοῦ νικητικοῦ σημείου τοῦ Χριστοῦ ἐν Βυζαντίῳ ἀναλάμψει καὶ τοῦ Ἰσμαήλ ἀφανίσει τὴν δύναμιν» (σ. 46, 31), ὅπερ ἄλλως εἶναι λίαν προφητικὸν καὶ ἐκτὸς τῆς ἱστορίας.

2) Ἐννοεῖ τὸ ἔτος 1740. σύνθηδες σφάλμα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ νὰ ὑπολογίζηται ἡ ἑκατονταετηρίς. ἐνῷ κατ' ἀλήθειαν εἶναι ἡ ὀγδόη ἑκατοντάς.

3) Διὰ τοῦτο ὁ μακ. Πολίτης λέγει περὶ τῶν Χρησμῶν ὅτι «διεσπάρησαν ἀνά πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα» ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας. Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 69—72. [Παρθενών Γ', 1873. σ. 1]. Ταῦτα πάντα συνέβησαν ἐπὶ Ἀννης Ἰβανόβνας, ὡς εἶδομεν, διὸ τοῦ γενναίου Munich. Ὁ Πολυεὶδης φυσικῶς δὲν ἤτο ἐνθουσιασμένος ἐκ τῶν μονομερῶν τούτων ἐπιτυχιῶν. ἀνέμενε τὴν «ἐν Βυζαντίῳ κατατρόπωσιν τοῦ Ἰσμαήλ».

Οἱ ὡς προφητῶφθεγκτοὶ ἐνηχηθέντες οὔτοι λόγοι δὲν ἐβράδυιαν νὰ φέρωσι τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. μέγας ὄργασμὸς καὶ θαλεραὶ ἐλπίδες καὶ πάλιν εἰς τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἰς πραγματικὴν ἐξηγγείροντο ἤδη ἐπανάστασιν ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων ναυάρχων τῶν εὐγενῶν ἀδελφῶν Ὁρλώφ. Ἡρξάτο ἤδη συστηματικὴ ἢ προπαρασκευῆ τοῦ ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' μεγάλου ὄσον καὶ ἀτυχοῦς δράματος. Δὲν εἴμεθα βέβαιοι, ἂν συνιδέετο πρὸς τὰς ἐνεργείας ταύτας ἢ ὡς ἐφημερίῳ μεταβάσις τοῦ Θεοκλήτου εἰς τὴν ἑλληνικὴν παροικίαν τῆς Μινόρκας, ἣτις ἐχρησίμευσεν ὡς πρῶτος σταθμὸς τοῦ ὑπὸ τὸν Ὁρλώφ στόλου¹. Ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐν Ἄθῳ παρὰ τὴν κλίνην τοῦ Βυλγάρειος (1758) εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι δὲν συνεβιβάζετο πρὸς τοὺς προσφάτους κυριάρχους τῆς νήσου Γάλλους. Ἄλλὰ κατὰ τὰς συνθήκας τοῦ 1765, μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἡ νῆσος περιήρχετο εἰς τὴν κατοχὴν τῆς τελευταίας. Δὲν εἶναι δὲ καθόλου ἀληθὲς τὸ γραφόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Γεδεών, ὅτι «ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Σεραφεῖμ Β, (1757—1758) τέλος ἀπεσυνετέθη ἢ ἐν Μινόρκῃ... ὀρθόδοξος ἑλληνικὴ ἀποικία»² διότι εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐκκλησιῶν εἰς αἷς ἡ Αἰκατερίνη ἐφιλοδώρησεν ἱερὰ ἄμφια καὶ σκεύη περιλαμβάνεται καὶ αὕτη: «ἡ αὐτοκρατόρισα ἔστειλεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γραικῶν (τῆς Μαῶνος)³ ἕνα δῶρον εἰς δύο κασέλαις ἢ σεντούκια. εἰς τὸ ἕνα ἦτον τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὕψος του δύο ποδῶν καὶ τὸ πλάτος του 15 δακτύλων, δεμένον μὲ χρυσᾶ σκεπάσματα, ἕνα ποτήριον ἕνα ἡμισυ ποδάρι τὸ ὕψος, ἕνα δισκᾶρι μὲ τὸν ἀστερίσκον, δύο ἄλλους μικροὺς δίσκους, ἕνα θυμιατὸν καὶ ἕνα μέγαν σταυρόν, ὅλα χρυσᾶ. Τὸ ἄλλο σεντούκι εἶχε πλουσιώτατα ἱερὰ ἄμφια καὶ ἕνα σκέπασμα διὰ τὴν ἀγίαν Τράπεζαν ὑφασμένον μὲ ἀσῆμι καὶ τριγυρισμένον μὲ γαλόνια χρυσᾶ πλατεῖα»⁴. Ταῦτα πάντα μαρτυροῦσιν ἀκμὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν τῆς κοινότητος. Ἐκ τῶν Χρησμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου ἀπορρέουσι διάφορα κατὰ τὴν κεινημένην ταύτην περίοδον χρησιμολογικὰ δημοσιεύματα, ὧν πολλὰ φέρονται ἐπ' ὄνοματι τοῦ Ἰσαποστόλου Κοσμᾶ τοῦ Ἡπειρώτου⁵. Τὸ ἐν Ἑλλάδι χαλκευτήριον, ἐν ᾧ ἐσφυρηλατεῖο ἡ ἔθνικὴ ἰδέα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἦν ἡ Νέα Ἀκαδημία τῆς Μοσχόπολεως⁶. Νεκτάριος ὁ Τέρεπος ἐκ τῶν δορυφόρων αὐτῆς μετὰ πρωτοφανοῦς

¹) Σ ἄ θ. Τουρκ. Ἑλλ. σ. 478.

²) Πατρ. Πίνακες σ. 653.

³) Μαῶν (Mahon) ὁ σπουδαῖος τῆς Μινόρκας λιμὴν, ἀπὸ Μ ἄ γ ω ν ο ς τοῦ ἐνδόξου Καρχηδονίου [702 π.Χ.].

⁴) Ἱστορία τοῦ παρόντος πολέμου ἀναμεταξὺ τῆς Ρουσίας καὶ τῆς Ὀθωμ. Πόρτας (Ἐνετίσιν 1770) Δ' σ. 123.

⁵) Οὗτος ὡς Ἀγιορείτης καὶ μαθητῆς τοῦ Εὐγενίου καὶ ἐγνώριζε βεβαίως τὸν Θεόκλητον.

⁶) Τοῦτο ἀπεδείξαμεν εἰς μονογραφίαν ἡμῶν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Περιοδικῷ

τῶν ἀλλήλων ῥίπτει κατὰ πρόσωπον τοῦ τυράννου τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῶν χρησμῶν περὶ τῆς καταλύσεως αὐτοῦ ¹⁾. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Μοσχολόεως ἐξῆλθε περὶ τὸ 1769 τὸ μυστηριώδες βιβλίον «*Ἡ ἀλήθεια κριτῆς*», ὅπερ οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, εἰμὴ ἀνάπτυξις ἀπὸ δογματικῆς ἀπόψεως τῶν σχετικῶν κεφαλαίων τῶν Χρησμῶν. «Εἰς τὰς μεγάλας διαφορὰς τῶν τεσσάρων χριστιανικῶν λατρειῶν τῶν Γραικῶν, Παπιστῶν, Καλβινιστῶν καὶ Λουθηρανῶν, πράξις δικαστικῆ, ἠθικῆ τοῦ πατρὸς Βεντζόνη ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν Ἰησουϊτῶν, τοῦ ὕστερον ἐπιστρέψαντος εἰς ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικήν, μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον τῶν Γραικῶν, διηρημένη εἰς δύο τόμους» ²⁾).

Τὸ ἀληθὲς τοῦ συγγραφέως ὄνομα κρύπτεται ἐν τῷ BONDHΛAP (ἐν τέλει τοῦ Α' Μέρους), ὅπερ κατ' ἀναγραμματισμὸν εἶναι *Λομβαρδῆ*. ³⁾ Οὗτος, ὡς ἐκτίθησιν ἐν προοιμίῳ, ἀνῆκεν εἰς τὴν κακόδοξον αἴρεσιν τῶν Λουθηρανῶν» (ἐνῶ ἀνωτέρω γράφει «ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν Ἰησουϊτῶν»), εἰς ἣν γεννηθεὶς ἐξῆσεν ἕως τοῦ 40 ἔτους, ὅτε προσῆλθεν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, «ὄχι τόσον ἀπὸ δυνάμιν ἐπιχειρημάτων καὶ λόγων ἀνθρωπίνων... ὅσον ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἐναρέτων ἡθῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐσκληρωγωγημένην ζωὴν τῶν σεβασμιωτάτων καὶ θαυμασιωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων τῆς Πελοποννήσου, καθὼς ἀκόμη καὶ τῶν φρονίμων προεστώτων, χριστιανικωτάτων ἐπαρχιωτῶν τους. Μεταξὺ τούτων συναριθμοῦνται πρῶτον» ⁴⁾ Καὶ ἀπαριθμεῖ πάντα τοὺς διασημοτέρους ἀρχιερεῖς καὶ ἀρχηγούς, οἵτινες ἐπρωτοστάτησαν κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον γενομένην ἐπανάστασιν. Περὶ τοῦ Λακεδαιμόνος Παρθενίου, λέγει, ὅτι «ἔδειξε τὸν διακαῆ ζῆλον εἰς τὸ νὰ μὲ χρῆσθαι μετὰ τὸ ἅγιον καὶ θαυματουργὸν ἐκεῖνο μῦρον, τὸ ὁποῖον ἐκαθάρισεν καὶ ἐφώτισέ μου τὸν νοῦν εἰς τὸ νὰ συγγράψω μετὰ ἔμφασιν μεγαλητέραν τοῦτό μου τὸ βιβλίον, ἔργον ἔμμεσον τῶν παρακινήματων τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός». Περὶ πάντων δὲ τῶν λοιπῶν γράφει οὕτως, *ὥσει ἐπρόκειτο νὰ ἐξάραγ τὰ προσόντα καὶ τὴν ἱκανότητα αὐτῶν εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ παρασκευαζομένου ἀγῶνος* ⁵⁾. Περὶ τοῦ συγγραφέως ὁμιλεῖ ἐκ ἐκτίσεως

«Θεολογία» τμ. Η' σ. 255 ἐ., Θ' 63 ἐ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Γ ρ η γ ὁ ρ ι ο ς ὁ Ἄ ρ υ ρ ο κ α σ τ ρ ῖ τ η ς». καὶ ἰδιαιτέρως σ. 55, 75 ἐ.

¹⁾ Βλέπ. Θεολ. Τομ. Θ', σ. 60 καὶ IB' ἰδιαιτ. σ. 88, 215.

²⁾ Τὸ σπανιώτατον τοῦτο βιβλίον εὑρίσκεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἑλλ. Βουλῆς. περιεγρᾶφη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Π. Λάμπρου ἐν Χρυσολιδί Τομ. Γ' [Ἀθῆναι 1865] σ. 401—402, ἐκτενέστερον ὑπὸ τοῦ L e g r a n d [ἐνθ' ἄνωτ. σ. 387—399]. Ὁ Λάμπρος φρονεῖ ὅτι ἐτυπώθη τῷ 1765, ὃ δὲ Legr. αὐθαιρέτως τῷ 1750. Νομίζω ὁ ῥ θ ὄ τ ε ρ ο ν τ ὸ 1769 καὶ εἶναι τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ τυπογραφείου.

³⁾ L e g r, σ. 390.

⁴⁾ L e g r a n d σ. 390—393. Ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ὁ Σάθας ἀποδίδωσι τὴν

ὁ τότε τὰς Ἀθήνας ἐπισκεψάμενος Ἄγγλος περιηγητῆς C h a n d l e r, ὅστις ἐγνώρισεν αὐτὸν κάλλιστα, καὶ λέγει, ὅτι ἦν Ἴταλὸς πανίσχυρος παρὰ ταῖς τουρκ. ἀρχαῖς ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἀνὴρ παραβολώτατος ¹⁾. Περὶ δὲ τοῦ βιβλίου λέγει, ὅτι ἐτυπώθη ἐν Ἰωαννίνοις, ἀλλ' ἦ τε προστασσομένη εἰκὼν τοῦ ὁποίου Ναοῦμ (ὡς εἰς πᾶσαν ἔκδοσιν Μοσχοπολιτικὴν) καὶ τὸ ἐν ἀρχῇ ἐπίγραμμα μαρτυροῦσιν ἀριδιηλότατα τὴν προέλευσιν ²⁾. Ἄλλ' ἡμᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα πλέον ἢ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν τοῦ ἔργου μετάφρασις. αὕτη ἐκυκλοφόρει ἐν Τουρκίᾳ κατὰ τὸν C h a n p l e r μετὰ γελοιογραφιῶν λίαν ἐπιτυχῶν, ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ προστεθεισῶν ³⁾. ἰδιάζων χαρακτήρ καὶ τοῦτο τοῦ τυπογραφείου τῆς Μοσχοπόλεως.—Αἱ εἰκόνες αὗται, αἵτινες περιγράφονται λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ L e g r a n d, εἶναι πράγματι λίαν περιέργοι καὶ προῖόν εὐφυοῦς χρωστικῆρος, καὶ ἔχουσι πολλὴν τὴν ὁμοιότητα πρὸς ἐκείνας, ἃς ἔχει χαράξει ὁ Πολυείδης ἐν τῇ *Sacra tuba fidei orthodoxae* καὶ δὴ ἡ πρώτη εἰκὼν ἔχει τὴν αὐτὴν καὶ ὁ Πολυείδης παράστασιν κτλ. Τὸ τοιοῦτον δύναται διττῶς νὰ ἐξηγηθῇ, ἢ ὅτι ἡ μετάφρασις ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοκλήτου, ἢ ὅτι ὁ χαράκτης εἶχεν ἐνώπιον τὰς χαλκοτύπους εἰκόνας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Πάντως τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Λομπαρδῆ ἔχει στενὴν σχέσιν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου Πολυείδους, καὶ δέον ἐπισταμένως νὰ μελετηθῇ.).

Ἐνῶ δ' ἔκ Σιατίστης Ἑμμ. Παπάζωλης, ὡς ἐθνικὸς ἀπόστολος ἐμῦει εἰς τὸ κίνημα πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τοῦς Πελοποννησίους, ἐν Μαυροβουνίῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐνεφανίσθη μυστηριώδης τις μοναχὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Στέφανος, ὀλίγος μὲν τὰ γράμματα, πολὺς δὲ τὴν πρακτικὴν σοφίαν καὶ δεινὸς εἰς τὴν τοῦ συναρπάζειν τὰς ψυχὰς τέχνην. Εὐκόλως εἰσέδυσεν εἰς τὰ πνεύματα καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ἀπόρρητα τῶν ὀρεσιβίων ἐκείνων, ἔχων πρακτικὰς τῆς ἱατρικῆς γνώσεις, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τόλμην καὶ ἐτοιμότητα, ἵνα ἀναλόγως τῶν περιστάσεων παριστᾷ

συγγραφὴν εἰς τὸν Παπάζωλην, τὸν μυστικὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Γρηγ. Ὁρλώφ εἰς Π/νησον, καὶ ὀργανωτὴν τοῦ κινήματος, ἢ εἰς ἄλλον τινὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ρώσων ἀποστόλων (Τουρκ. σ. 465 σημ. 1). μήπως εἶναι ὁ Πολυείδης;

¹⁾ Richard Chandler, Voyages dans l'Asie Mineure et en Grèce, dans l'année 1761, 1765 et 1766, traduits par J. P. Servois et Barbier du Boscoge tom. II [Paris 1806] σ. 337—338, III σ. 67—70, 73 καὶ 189 [παρὰ Legr.].

²⁾ Βλ. «Θεολογία» Τόμ. Θ' (1931) σ. 63, τὸ περιέργον βιβλίον τοῦ Ἰησοῦ ἱεροῦ Βεντζόνη καὶ ἰδιαιτέρως σ. 55 ἔ.

³⁾ Legr. σ. 39C αὗται εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν 9.

¹⁾ Καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Χρησμοῖς ὁ Πολυείδης εἶχε σχεδιάσει, ὡς φαίνεται (σ. 21, 83, 22, 19) εἰκόνας. Τὸ βιβλίον τοῦ ἀββᾶ Βεντζόνη στέφεται κυρίως κατὰ τῶν Παπιστῶν. Ὁ Λούθηρος οὐ μόνον ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεράσπισιν τῶν Ὀρθοδόξων (σ. 125, 148), ἀλλ' ἐν τέλει προσέρχεται εἰς αὐτοὺς (σ. 48 ἔ. τοῦ Β' μερ.) εἶναι δηλ. τὸ περιεχόμενον ὅμοιον πρὸς τὸ *sacra tuba*. ἰσως μάλιστα εἶναι καὶ μετάφρασις ἐκείνου.

καὶ τὸ ἀρμόζον πρόσωπον. πεπρωκισμένος διὰ ζωηρᾶς φαντασίας, ὡς ἐκ τοῦ ἀσκητικοῦ βίου, διεθέρμαινε τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ ὄχλου, θεραπεύων τοῦς πάσχοντας, παρηγορῶν τοὺς τεθλιμμένους καὶ συμφιλιῶν τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἐχθρευομένους. Ὁμίλει συγκεκαλυμμένος διὰ μεγάλης κορδύλης, ἵνα μὴ γνωρίζητε, μᾶλλον δ' ἵνα ἐμπνέῃ σέβας καὶ φόβον. Τὸ μυστηριῶδες τοῦτο διήγειρε τὴν γενικὴν προσοχὴν. διεθρουλεῖτο παρὰ τῷ εὐπίστῳ ἐκείνῳ λαῷ ὅτι ἦτο ὁ ἀτυχῆς σύζυγος *Αἰκατερίνης τῆς Β' Πέτρος Γ'*, καὶ ἐπιστεύθη ὅτι ἐκληφθεὶς νεκρὸς ὑπὸ τῶν δολοφόνων, κατώρθωσεν, ἵνα δραπετεύσῃ καὶ ἐλθὼν ζητήσῃ παρ' αὐτοῖς ἄσυλον, ἰδρῶν ἅμα καὶ διὰ τῆς ἀρωγῆς αὐτῶν νέον Χριστιανικὸν κράτος. Πολλοὶ Μικροβουნიῶται ὑπηρετήσαντες αὐτῷ ἐβεβαιοῦντο, ὅτι ἀνεγνώρισαν τοὺς χαρακτῆρας αὐτοῦ καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ βᾶδισμα. Οὕτω κατώρθωσεν ὁ ἐπιτήδειος ἐκεῖνος ἀσκητῆς νὰ κατακτήσῃ πάντας, οἵτινες πρὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἔκυπτον καὶ προσεκύνουν. Πολυάριθμος φρουρὰ παρεχωρήθη, ἵνα συνοδεύῃ αὐτὸν περιερχόμενον τὴν ὑπαιθρον χώραν. ¹⁾ Δαπανήσας τὰ ὑπὸ τοῦ *Παπάζωλη* δοθέντα αὐτῷ χρήματα, ἤρχισε νὰ φορολογῇ τοὺς ἀπλοικοὺς χωρικοὺς, οἵτινες προθυμότατα συνεισέφερον. *Ἔπέσχετο* *ὅτι ὡς τάχιστα θὰ ὀδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.* «*Ἐκεῖ θέλετε μάθει, ἔλεγε, τίς εἶμαι. ἔγραφε δὲ εἰς τὰ γράμματα: «Στέφανος μικρὸς μετὰ μικρῶν, καλὸς μετὰ καλῶν, κακὸς μετὰ κακῶν... ἀπεσταλμένος ἐκ Θεοῦ, ἵνα συντρίψῃ τὸν ζυγὸν τῆς μουσουλμανικῆς τυραννίας».* ²⁾ «Πᾶντες ἐπίστευσαν, ἐπιφέρει ὁ Σάθας, ὅτι ἦτο ὁ ὑπὸ τῶν ἀποκρούφων τοῦ *Ἀγαθαγγέλου χρησμῶν* ἀναφερόμενος θεόπεμπτος βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Λύο ἀρχιεπίσκοποι τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, ὁ Ἰπεκίου καὶ ὁ Βοσνίας, ἔδραμον, ἵνα πρῶτοι ἀναγνωρίσωσι τὸν θρυλούμενον τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορα». Οὕτε οἱ Ἀθωνῖται ἔμειναν ἀσυγκίνητοι. Ὁ τῆς

¹⁾ Οἱ Χιμαριῶται μαγνησιθῆντες ἐπέδραμον τὰς ἐπαρχίας Δελβίνου, Αὐλῶνος μέχρι Μουζακιᾶς. (Ἀραβαντινοῦ Χρον. Ἡπειρ. Β' 262).

²⁾ Σάθ. Τουρκ. Ἑλλ. σ. 455—456 ἔ. Ἐν τῇ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρ. τῆς Ἑλλάδος σώζεται ὁ κῶδ. 3: «Ἱστορία Στεφάνου τοῦ Μικροῦ τοῦ Γ' Ψευδοπέτρου (βλ. Ἱστορ. Καραμζ. τομ. ΙΒ' 42) αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας τοῦ φανέντος ἐν τῇ Μεγάλῃ ἡγεμονίᾳ τοῦ Μέλανος Ὁρους τοῦ κειμένου μεταξὺ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους τῆς Τουρκ. Ἀλβανίας καὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου τῷ ἔτει 1767, 1768 καὶ 1769, μεταφερθεῖσα ἐκ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπληρὴν διὰ λεκτον παρὰ Γεωργίου Ζαβίρα τοῦ Σιατιστέως» 8ον σ. 130 (Νέος Ἑλληνομν. Λάμπρου τομ. Η' (1911) σ. 74). Οὗτος κτὰ τὸν Δαπόντε θεωρηθεὶς ὡς ἀνατροπεὺς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν καθιστώων ἀπέθανεν ἐν ταῖς φυλακαῖς (E r h i c. Cron. greci σ. 163).

Ἄθωνιάδος Ἀκαδημείας τὴν Σχολαρχίαν τότε λίαν ἐπαξίως ὡς διάδοχος *Εὐγενίου* τοῦ πάνυ περιέπων, *Νικόλαος Ζερτζούλης* ὁ ἐκ Μετσόβου κατὰ τὸν *Δαπόντε*: «ἐξήγησε καὶ τὸν τοῦ σοφοῦ βασιλέως *Λέοντος* χρησμόν περὶ τῆς ἀναστάσεως Κωνσταντινουπόλεως τόν: *Βύζαντος* ἀλλή, ἔστία *Κωνσταντίνου*, καὶ τοὺς λοιποὺς στίχους. Ἐξήγησε καὶ τὸν τοῦ *Στεφάνου Ἀλεξανδρείας*, τοῦ καὶ οἰκομενικοῦ διδασκάλου, χρησμόν τόν: *φῶλον τὸ Βαβυλώνιον* τρεῖς ἑκατὸν κατάρξει τῆς Ἑπταλόφου καὶ τι πρὸς, καὶ τοὺς ἐφεξῆς στίχους. ὁ χρησμός τοῦτος ἔγινε ἐν ἔτει ἑπτακοσιοστῶ, ἐπὶ τῆς βασιλείας *Ἡρακλείου*, βασιλέως Ῥωμαίων, ὅταν ἄρχισε νὰ ἀκούεται τὸ ὄνομα τοῦ *Μωάμεθ*, ἔχω καὶ τὴν ἐξήγησιν... διὰ τὸν φόβον τῶν Τούρκων, λέλει, ἐπέγραψεν ἀνωνύμως: «*Ἐρμηνεία παρὰ Ποσειδῶνος τοῦ σοφωτάτου καὶ ἐπιστημονικωτάτου*». εἰς αὐτὴν ἀποδεικνύει ὅτι τῶ 1774 ὁ ῥῶσσοσ αὐτοκράτωρ εἰσελεύσεται εἰς τὴν Βασιλεύουσαν. ¹⁾ Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ῥωσσοικοῦ στόλου εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐνεθουσίασε τοὺς Ἀγιορείτας καὶ ἐκινήθησαν εἰς πράξεις ἀλλοτριᾶς τῆς αὐστηράς μοναδικῆς ἐπαγγελίας. ²⁾ Ἀσυγκράητος ἐστάθη ὁ ἐφησυχάζων ἐν Καρεαῖς πρῶην Πατριάρχης *Σεραφεῖμ ὁ Β΄*, *Χαονεύς*, ὁ Ἀρβανίτης ³⁾ ὅστις ἀφείς τὸ κελλίον ἠκολούθησε τῶ *Ὀρλώφ* καὶ εἰργάσθη πατριωτικώτατα. εἶτα καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως μετέβη εἰς Πετροῦπολιν καὶ ἔτυχε λαμπρᾶς ὑποδοχῆς παρὰ τῆς *Δικατερίνης*, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῶ 1776. Ἐτερος ἀσκητῆς Κανσοκαλυβίτης, πρῶην διερμηνεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, πολίγλωττος

¹⁾ Ἐχει τὸ σύστημα τῆς χρονολογίας, ὅπερ καὶ ὁ Πολυείδης ἐν τοῖς Χρησιμοῖς, ἧτοι λέγει 314 μετὰ τὴν ἄλωσιν. *Croniciarii Greci... in epoca Fanariota .. de Const. Erbiceanu*, (Bucuresti 1888) σ. 227. Οὗτος λέγει ὅτι ἐγράφη ἐν Ἰασίφ τῶ 1768. Πλήρης δὲ ἀπογοητεύσεως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Ὀρλώφ γράφει ὁ δυστυχὴς *Δαπόντες* «*Ἐψεύσθη καὶ αὐτός... καὶ ἄλλοι ὡς δέκα... διὰ τὴν ἀναξιότητα ἡμῶν τε καὶ τῶν Ῥώσσων καὶ ἀχρειότητα, ἣ ὁποία τῶρα εἰς τοὺς ἐξ τούτους χρόνους τῶν πολέμων ἐφάνη ἡλίου φανώτερον...*» (αὐτ.).

²⁾ Τοῦτο μαρτυρεῖ ἐκτενῆς τῆς Συνάξεως νουθητικῆ ἐγκύκλιος (παρὰ *Σμυρνάκη*), *Τὸ ἅγιον Ὅρος* (Ἀθήναι 1903) σ. 152—155).

³⁾ Βλ. *Χριστόφ. Κτενᾶ*, *Σεραφεῖμ ὁ Β΄* καὶ τὸ ἐνταῦθα κελλίον αὐτοῦ τὸ ἐπικληθὲν *Σεράγιον* (ἐν *Γρηγ. Παλαμᾶ* ἔτ. Ε' σ. 134—140 καὶ 238—248. Νῦν ἐν τῇ Σκίῃ ταύτῃ στεγάζεται καὶ ἡ Ἀθωνιάς Ἱερατικὴ Σχολή).

⁴⁾ Ὁ *Ζ. Μαθᾶς*, (Κατάλογος πατριαρχῶν) Ἀθήναι 1884 (σ. 153) ἐσφαλμένως γράφει παρὰ τῆς Ἑλισάβετ. Οἱ νεώτεροι ἀκολουθοῦντες τῶ *Σεργ. Μακροαίφ* (Σάθ. Μεσ Βιβλ. Γ' 233) κακιζοῦσι τὸν ἄνδρα. Ἄλλ' ὁ *Εὐγένιος* ἔγραψε φθδὴν ἐξαίρων τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν φιλομουσίαν (Κῶδ. ἐθν. βιβλ. 484. Ἐκκλ. Ἀλ. Γ' σ. 54—62).

μετὰ βίας σχεδὸν ἀπεσπάρθη ἐκ τοῦ ἡσυχαστηρίου, ὁ Θεόκλητος Καρατζᾶς, Βυζίντιος καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ὁρλώφ, (Σάθ. Ν. Φιλ. 497).

Αὐτὸς τελευταῖος ὁ ψυχραῖμος *Ἐγγένιος* ἐπὶ τῷ κατάπλω τοῦ ῥωσσοστόλου ἀναπτεροῦται ταῖς γλυκείαις ἐλπίσιν καὶ ἐντείνει θαυμασίαν πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Ὁδὴν καὶ κηρύττει :

Οὔτε κομπέω παρὰ καιρὸν οὕτως,
οὐδὲ Πυθῶ μ' ἀπύει, ἀλλὰ μ' ἔλπει
ᾧδε Δίκη, τάδε ὡς ἐσεῖται οὐκ ἀτέλεστα. ¹⁾

«Ὅσοι δυστυχεῖς καὶ ἀδύνατοι Ἕλληγες μείναντες ὀπίσω εἰς τὸν ζυγόν, γράφει Διονύσιος ὁ Πύρρος, ἰκέτευον τὸν Ὑψιστον γὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ πάντοτε περιμένοντες τοὺς Φράγκους, ἔλεγον πότε νὰ νὰ ἔλθουν οἱ ὁμόθρησκοὶ μας οἱ Ῥῶσσοι γὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν, ἐπειδὴ καὶ οἱ πατέρες μας ἀναγινώσκοντες συνεχῶς τὸν Ἀγαθάγγελον καὶ ἄλλας προρρήσεις εὖρον, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισεν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος παραδίδει κτλ.²⁾

Ἴδου λοιπὸν ὁποῖαν δύναμιν καὶ γοητείαν ἀπερίγραπτον ἐξήσκουν κατὰ τὰς δυσέλπιδας ἐκείνας ἡμέρας οἱ Χρησιμοί, οὓς ἐνεπνεύσθη ἐκ θείας ὄντως ἐλλάμψεως νὰ συγγράψῃ ὁ Θεόκλητος Πολυείδης! καὶ ἀπέβη ἀληθῶς ὡς ἱερὰ Ἐστιάς τὸ πῦρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἄσβεστος διατηρήσας, ὅπερ ἐν οἰαδήποτε ἐθνικῇ δράσει παρεῖχε τὰς ἐκλάμψεις καὶ τὴν ἀναζωπύρωσιν τῶν τιμαλφῶν ιδεωδῶν. Διὰ τὴν ἐξαγγελθεισῶν τούτων προρρήσεων ὁ ἱεροφάντωρ οὗτος ἠθέλησε νὰ ἠλεκτρίσῃ δύο τὰ μεγαλύτερα γένη τῆς Εὐρώπης, τοὺς Σλάβους καὶ Γερμανοὺς, καὶ νὰ συνδέσῃ αὐτοὺς δι' ἱερᾶς συμμαχίας εἰς τὸν κραταιὸν ἀγῶνα πρὸς ἐκδίωξιν τῶν βαρβάρων ἐκ τῶν ἑλλ. χωρῶν. Ἴδου τὸ χρυσοῦν ὄνειρον, ὅπερ οὐκ ἔῃ καθεύδειν τὸν εὐγενῆ ιδεολόγον! Οἱ δύο οὗτοι λαοὶ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εὐρίσκοντο εἰς καλὰς σχέσεις, καὶ ὁ πολιτισμὸς πρὸ 2 ἑκατονταετηρίδων ἤρξατο ἐκ τῆς Γερμανίας γὰ εἰσχωρῆ εἰς Ῥωσσίαν. Οἱ ὀργανωταὶ καὶ εἰσηγηταὶ τῶν ἐπισημῶν καὶ τεχνῶν πάντες σχεδὸν μετεπέμποντο ἐκ τῆς σοφῆς τῶν Τευτόνων χώρας. Τοσοῦτον ἐκραταιώθησαν ἐπ' ἐσχάτων αἱ σχέσεις καὶ ἡ ἀμοιβαία πίστις, ὥστε ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς ἀνάρρησιν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ δυναστείας γερμανικῆς. Ἡ Ἄννα ἀποθνήσκουσα ὤρισε διάδοχον τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτῆς Ἰβάν Ἀντωνόβιτς (1740-1741), υἱὸν τοῦ δουκὸς τῆς Βρουσβίχης Ἀτωνίου Οὐλερίχου, καὶ ἡ Ἐλισάβετ Πέτρον τὸν Γ', γεννηθέντα ἐν Κιέλω ἐκ τοῦ δουκὸς τοῦ Holstein-Gottorp. Ἀράγε δὲν συνετέλεσαν καὶ οἱ μέγα ἰσχύοντες ἐν τῇ ῥωσσικῇ αὐτῇ Ἕλληγες εἰς τὴν πολιτικὴν ταύ.ην ζύμω-

¹⁾ Σ ἄ θ α, Τουρκ. Ἑλλάς σ. 617.

²⁾ Γεωγραφία μεθοδική (ἔκδ. β' Ναύπλιον 1834) σ. 168-169.

σιν; Δὲν διακρίνει τις τὸν δάκτυλον τοῦ ἡμετέρου Πολυείδους, ὅστις εὐρίσκετο εἰς ἀεικινησίαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον; Ἡ ἀπερίγραπτος αὐτοῦ χαρά, ἦν ἐκδηλοῖ ἐν τοῖς Χρησμοῖς ἐπὶ τῇ ἀνόδῳ τοῦ Πέτρου εἰς τὸν θρόνον, ἐπικυροῖ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην. Καὶ ὁ βραχύβιος οὗτος αὐτοκράτωρ, ἐνθουσιώδης τοῦ Μεγ. Φριδερίκου θαυμαστής, ἔσπευσε μετὰ τὴν συνδιαλλαγὴν νὰ στείλῃ αὐτῷ στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν.

23. Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ σιωπὴ τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν — Ἡ σημασία τοῦ φιλελληνισμοῦ, ὁ Πολυείδης καὶ ἡ γένεσις αὐτοῦ — *Ιω. Wülfer* — Ὁ ἔξαλλος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐνθουσιασμὸς — *Schiller* καὶ *Hölderlin* — Τὸ κέντρον, ἢ *Στουτγάρδη*, ὁ *Schott Uhland, Normann* καὶ ἐθελονταὶ — *Φιλελληνικαὶ ἐν Στουτγάρδῃ δημοσιεύσεις* — Ἡ *Δαρμάστη*, ἢ ὑπὲρ τοῦ ἑλλην. ἀγῶνος φωνὴ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Ἑσσης — Ὁ *Lehne* θερμοῦς συνήγορος — Ὁ *Γκαίτε* καὶ ἑλλ. ποιήσεις — Οἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ἔρανοι — *Δουδοβίκος Α'* τῆς *Βαυαρίας*.

Ohne die Freiheit was wärest du, Hellas?

Ohne dich, Hellas, was wäre die Welt?

(Γουλιέλμος Müller)

Φρονῶ, ὅτι ἐκπληρῶ ἱερὸν καθήκον πραγματεύομενος ἐν ἰδίῳ ἐνταῦθα κεφαλαίῳ περὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ τῶν Γερμανῶν ἐκείνων, παρ' οἷς τὰ κηρύγματα τοῦ Θεοκλήτου Πολυείδους δὲν ἤχησαν εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων. Ἐπεβάλλετο τὸ τοιοῦτον καὶ δι' ἄλλον λόγον, καθ' ὅσον ἐν ταῖς ἑλλ. ἱστορίαις τῆς Ἐπαναστάσεως ἢ οὐδεὶς λόγος ἢ ἐλάχιστα ἐγράφησαν περὶ ἀνδρῶν, οἵτινες ἐπεκύρωσαν τὰ αὐτῶν φλογερὰ αἰσθήματα διὰ τοῦ πρὸ τῆς Πέτας χυθέντος τιμίου αὐτῶν αἵματος ¹). Ποῦ ἄρα ἀποδοτέα ἢ

1) Ἐντύπωσιν ἐποίησάτο μοι, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἡμῖν μεγάλων ἱστορικῶν (Παπαρηγόπουλος, Τρικούπης κτλ.) ἀναφέρει τι περὶ αὐτῶν, εἰμὴ παρεγγως. Εὐτυχῶς ἐκ τῶν διασωθέντων καταλόγων δύο συγχρόνων φιλελλήνων τοῦ Ἑλβετοῦ Ἐρρίκου Φορνέξη, ὅστις ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἑβδομάδι (ἔτ. Α' 1884 τευχ. α') καὶ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Τουρέ, εἰς τριπλοῦν πίνακα (ἔτος θανάτου, τόπος ἐνθα ἔπεσε, ὄνομα καὶ ἐθνικότης) μανθάνομεν τὰ ἐνδοξα αὐτῶν ὀνόματα. Τὴν ἄλλειψιν ταύτην, ἥεις, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, δὲν τιμᾷ τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μάλιστα πολυλάκις ἐπιδεικνύουσιν ἀκαίρως καὶ ἀτόπως τὴν ἑαυτῶν εὐγνωμοσύνην, ἀνέλαβον ν' ἀναπληρώσωσι δύο φιλότιμοι κύριοι, ὁ γνωστὸς λογογράφος Μπάμπης Ἀννίνοσ συντάξας ἀξιόλογον (γενικῶς περὶ τῶν φιλελλήνων τοῦ 1821) πραγματείαν

τοιαύτη σιγή; Πολλοὶ λόγοι δυστυχῶς συνετέλεσαν εἰς τοῦτο. Καὶ κατὰ πρῶτον αἱ αἰώνια ἀντιθέσεις Γάλλων καὶ Γερμανῶν. Εἰς περίοδόν τινα, ἦν ἀφῆκε νὰ διαφύγη τοῦ ἔρχους τῶν ὀδόντων ὁ Γάλλος *Πούκεβιλ* γράφει: «μεγαλόψυχοι ξένοι ἤρχοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, ἵνα προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες ἀπεκλήθησαν Γερμανοί. Φεῦ! ὕψω εὐνοϊκῶς ἔκριναν τοὺς Ἕλληνας πρὶν ἢ γνωρίσωσιν αὐτούς, τόσῳ δυσμενῶς ἐξεφράσθησαν περὶ αὐτῶν, ὅτ' ἐπ' ἐλάχιστον τοὺς εἶδον...» ¹⁾ Ἄλλ' οἱ μεγαλόφρονες ἐκεῖνοι ἄνδρες ἀπέδειξαν, ὅτι οὔτε δι' ἀξιώματα οὔτε πρὸς χρηματισμόν, ὡς ἀδίκως διαβάλλει ὁ ἔμπαθής Γαλάτης, ἔδραμον εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ὁ ἥρωισμὸς αὐτῶν ἦν οὕτω καταπληκτικός, ὥστε ἠναγκάσθη αὐτὸς οὗτος ν' ἀνακράξῃ: «*Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τοὺς ἐνδόξους Γερμανοὺς! ἐξήτουν τὸν θάνατον*» ²⁾. Πέριξ τοῦ γενναίου τῶν γενναίων βαδίζουσι ὁ *Σάντερμαν* ἐξ Ἀμβούργου πρὸ μικροῦ φονεύσας 2 ἐκ τῶν λυσσῶδῶς καταδικόντων αὐτὸν Τούρκους, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς *Σάντερ*, οἱ Πρῶσσοι *Σμίθ*, *Κλοὺς Μάρκ*, *Φελντάου*, οἱ διασκορπίσαντες στίφος βαρβάρων, ὁ *Σέγερ* τῆς Στουτγάρδης, ὁ λοχίας *Ὄβερ*, ὁ *Φέλτστ Χέλμαν* ἐκ Λειψίας, *Βόλφ*, *Τίτερ* *Λέην*... Βαδίζουσι μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλὰ καλύπτοντες τὰς ὁδοὺς τοῦ Πέτα ἐκ νεκρῶν. κατορθώσαντες δὲ νὰ καταλάβωσι μεμονωμένον τι παρεκκλήσιον, ἀποτελειοῦσι τὴν ἐνδοξὸν θυσίαν των θαπτόμενοι μετὰ τῆς ἱερᾶς σημαίας τοῦ σταυροῦ, ἦν ὡμοσαν πάντοτε νὰ ὑπερασπίζωνται ὑπὸ τὰ πυρποληθέντα εἰρήπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰψίστου» ³⁾. Τὸ ὠραιότερον μνημόσυνον, ὅπερ ἐψάλη ποτὲ εἰς ἤρωας ⁴⁾! Ἐλέχθη κατακόρως ὅτι ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς σώζει πάντοτε τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν τελείαν

(Ἱστορικὰ σημεῖωματα, Ἀθήναι 1925, σ. 133—250, ἐνθα καὶ ὁ τριπλοῦς πίναξ) καὶ ὁ διαληφθεὶς (Σ. Λάσκαρις γράφας μόνον περὶ τῶν Γερμανῶν). Ἐκ τῶν δύο τούτων πηγῶν ἀντλοῦμεν τὰ πλεῖστα τῶν ὀλίγων τούτων γραμμῶν.

¹⁾ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως κτλ. ἐπιμελεῖα Ἄρ. Ν. Κρυακοῦ σ. 337-8. (Ἀθήναι. ἄνευ χρον.). Περὶ ἀντιδράσεώς τινος φιλοτουρκικῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ τινων συγγραφῶν δυσηρεστημένων ἀξιοματικῶν βλ. Λάσκαρις σ. 39-44.

²⁾ Τὸν ἀρμόζοντα ὕμνον πρὸς τὸν γερμανικὸν φιλελληνισμόν τοῦ 1821 συνέγραψε καὶ ὁ ἀείμνηστος Π. Καραολίδης «Ὁ γερμανικὸς φιλελληνισμός», Ἀθήναι 1917, 8ον σ. 52.

³⁾ Πούκεβιλ Αὐτ. σ. 720 περιγραφή τῆς μάχης τοῦ Πέτα.

⁴⁾ Ὁ μακ. Καρολίδης ἀποφαινεται ὅτι ὁ «γερμ. φιλελληνισμὸς ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ἀκραιφνέστερος φιλελληνισμός». (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 3. καὶ σ. 8) Ὁ γερμ. φιλελληνισμὸς διαφέρει καὶ ὑπερέχει ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς τοῦ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις εὐρωπ. χώραις διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος παραχθέντος φιλελληνισμοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶναι ὁ ἀρχαιότερος, διαρκέστερος, ἀκραιφνέστερος, ἐγκαρδιώτερος ἀπὸ φρονημάτων βαθυτέρων καὶ αἰσθημάτων ὑψηλοτέρων καὶ μᾶλλον πεφωτισμένων προεληθῶν, ὁ εἰς μείζονα θυσίας καὶ χρημάτων καὶ αἵματος ὑποβαλὼν ἑαυτὸν καὶ πλέον καρποφόρος,

ἀπογοήτευσιν, εἰς ἣν εὐρίσκετο αὕτη κατόπιν τῶν καταχθονίων ἀποφάσεων τῆς ἱεραῆς Συμμαχίας καὶ τῆς καταπτύστου στάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων πρὸς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα, ἐνεφανίσθη εἰς μέσον νέα τις δύναμις διαρκῶς ἐρρωμενεστέρα καθισταμένη, ὁ φιλελληνισμός. «δὲν εἶναι φῶς αὐτόματον, ἀλλ' ἀνταύγεια τοῦ μεγάλου πλαιήτου τοῦ ἀθανάτου ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅστις ἐκλάμπας καὶ καταγλαΐσας τὴν οἰκουμενὴν εἰς παρῶχημένην ἐποχὴν, παραμένει ἔκτοτε τηλαυγῆς εἰς τὸ στερέωμα τῆς ἀνθρωπότητος, φωτίζων καὶ καθοδηγῶν τὴν ἀκοίμητον αὐτῆς πρόοδον ἀνάμεσα τῶν αἰῶνων. Ἐκλυόμενοι ἐκ τῆς λάμπσεως καὶ τοῦ κάλλους τῆς ἑλλ. εὐφυΐας οἱ ξένοι ἀπὸ πάσης χώρας καὶ κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν διεισδύσαν παντοιοτρόπως τὴν ἑαυτῶν ἀγάπην καὶ τὸν θαυμασμόν πρὸς τὴν γενέτειραν αὐτῆς γῆν· κληροδοσία δὲ τῶν αἰσθημάτων τούτων ὑπῆρξεν ἡ συμπάθεια καὶ ἡ συνδρομὴ ἡ παρασχεθεῖσα ἐν κρίσιμοις ὥραις παρ' ἄλλοφίλων πρὸς τὸν ἐπίγονον λαὸν τὸν κατοικοῦντα τὴν ἱερὰν τοῦ ἑλληνισμοῦ κοινότητα»¹⁾. Καθαρῶς λαϊκὴ ἐκδήλωσις, κατ' ἀρχὰς ὑπ' ὀλίγων εὐνοουμένη, ὑπὸ τῶν πολλῶν δὲ χλευαζομένη, κατέστη τῷ χρόνῳ δύναμις κρατερά, ἐξουδετερώσασα ἐν πολλοῖς τὴν ἐπίμοιον δυσμένειαν τῶν μεγάλων κυβερνήσεων. Ὁ πεπολιτισμένος κόσμος τρεφόμενος ὑπὸ τῆς ἐκπάλλου δυνάμεως καὶ δόξης τῶν τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφων καὶ ἡρώων, εἰς ὧν τὰ ἀγλαΐσματα ἐν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τέχνῃ περιπαθῶς εἶχεν ἐγκύψει, διέβλεπεν ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι τὴν ἀνάδυσιν ἐκ τῶν τάφων, τοῦ Μιλτιάδου καὶ Λεωνίδου, τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀλεξάνδρου. Ἡ μυροβόλος αὔρα πνέουσα ἐκ τῆς μεμακρυσμένης ἑλληνικῆς γῆς, ἅμα τῇ τῶν μεγάλων τούτων ὀνομάτων γοητεία, εἶχον φέρει εἰς ἐνθεαστικὴν ἔκστασιν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν ἐκείνων καρδιῶν, ἧτις ἐμεγαλοποιεῖ καὶ ἐκάλλυνε τὸν ἐναρξάμενον ἀγῶνα διὰ τῶν ἐπισημάτων τῆς φαντασίας²⁾. Τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοκλήτου Πολυεΐδους καταβληθέντα σπέρματα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν σοφῶν Γερμανῶν εὖρον γῆν ἀγαθὴν καὶ εὐεπίφορον, ἧτις ἀρδευθεῖσα καὶ ἐπιδεξίως θεραπευθεῖσα ἀπέδωκε μετὰ γενεὰν μίαν κομῶντα τὸν στάχυν τοῦ ἀγνοῦ φιλελληνισμοῦ. Καὶ ἐνῶ ἡ δολοπλόκος διπλωματία τῆς συμμορίας τοῦ Μείττερνιχ ὡς ἐφιάλτης ἐπίεζε τὰ στήθη τοῦ λαοῦ, οὗτος ὑπὸ τὴν θεοκίνητον πνοὴν τῶν

ὡς ἠθικὴ καὶ πνευμ. δύναμις ἀποβάς... προῦπήρχε τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συνετέλεσεν ἠθικῶς εἰς τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς... δὲν προῆλθεν ἀπλῶς ἀπὸ φιλανθρώπου συμπάθειας... οὔτε ἀπλῶς ἀπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τὰ ἡρωϊκὰ ἔργα τῶν γενναίων μαχητῶν τῆς ἐλευθερίας... προῆλθε ἀπὸ βαθείας ἀγάπης, θαυμασμοῦ καὶ λατρείας πρὸς τὰ ὀνόματα Ἑλλήνες καὶ Ἑλλάς. πρὸς τὴν Χριστιαν. Ἑλλάδα...».

1) Ἄννινος ἐνθ' ἄνωτ. σ. 135.

2) Πρὸβλ. Χέροβεργ, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως μεταφρ. Π. Κερκολίδου τόμ. Β' (Ἀθήναι 1917). σ. 134-136.

φιλελευθέρων ἀρχῶν ἐλαυνόμενος, εὗρισκε διέξοδον καὶ ἀνακοίφισιν πρὸς τὴν μητέρα τῆς ἐλευθερίας. Προάγγελος τῆς φιλελληνικῆς ἐν Γερμανίᾳ περιόδου, ἣτις ἐκεῖθεν ἔπειτα διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν, εἶναι ὁ ἐκ Νυρεμβέργης Ἰωάννης Wülfer (1651—1724). Οὗτος δεκοκταετῆς ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης ἀδιαφορίας ἤγειρε πρῶτος φωνὴν διὰ συγγραμματοῦ ἐπιγραφομένου «*Ἡ ἰὺν Ἑλλάς ἐλευσιολογοῦσα διὰ τὴν ἐρήμωσιν, καὶ παρὰ τῶν ἀλλοδαπῶν, μάλιστα δὲ Τενιόνων βοήθειαν αἰτουμένη*»¹⁾, ἔνθα δημοσιεύει «*λόγον Ἑλλάδος*», ὃν αὕτη ὡς τις καταεδιωγμένη δέσποινα ἀποτείνουσα θρηνεῖ διὰ τὰ ἀπολεσθέντα ἢ δουλωθέντα τέκνα αὐτῆς καὶ ἐξαιτεῖται ὅλων τῶν τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνων καὶ ἰδίᾳ Λεοπόλδου τοῦ Α' τὴν βοήθειαν :

Κλῦθι, ὃ αὐτοκράτορ, ἱκέτις τεῖν ἅντα ἰκάνω.

Ὑπενθυμίζει τοῖς Εὐρωπαίοις τὴν κοινότητα τῆς θρησκείας, ἣτις διὰ τῆς ἑλλ, γλώσσης ἐδιδάχθη, καὶ τὸ ἔνδοξον παρελθόν, ὅθεν τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἐκμανθάνουσιν. δέεται, ἵνα ἐκδιώξωσιν ἐκ τῆς Εὐρώπης τοὺς Τούρκους, καὶ ἀνακραῖζει :

Νυνί, φίλοι, αὐτῶν Ἀἶδι προιάπτετε ψυχάς·

ἔστι γὰρ ἀνθρώπων ἔχθιστος Τοῦρκος ἀπάντων.

Πλέκει δὲ ὧδε τὸν ὕμνον τῆς ἐλευθερίας :

Οὐδὲν ἐλευθερίας ἀνθρώποις βέλτερόν ἐστιν,

ὅστις ἐλευθερίας ἀπολαύει, ὄλβιος ἐστίν,

ὅστις κείνης στέρεται κρυφαῖς ἄταισι παλαίει.²⁾

Οἱ ἐπικοινωνήσαντες τῷ Πολυείδει ἰδεολόγοι ἐκεῖνοι τῆς Γερμανίας ἄνδρες καὶ τὰ κεδνὰ αὐτῶν βουλευματα ἐν τῷ Λευκώματι ἀποτυπώσαντες, ἐμπεφορημένα ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκ τῆς ἀρχαίας πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα, μετέδωκαν τοῦτον πρὸς τὴν γερμανικὴν νεότητα. Αὕτη ἐκκαυθεῖσα τῷ ἔρωτι πρὸς ἐξεγειραμένους κατὰ τῶν βαρβάρων, Ἑλληνας καὶ δὴ καὶ χριστιανούς—διότι ὡς εἶδομεν τὰ δύο ταῦτα ἦσαν ἀλληλέιδετα παρὰ τοῖς Γερμανοῖς—ὑψωσεν ὑπερηφάνως τὴν σημαίαν τοῦ φιλελληνι-

1) Helas an die Teutschen. Ein Jammerschrei um Hülfe, in Griechischen Hexametern κ.τ.λ. ἐκδ. μετὰ συντόμου βιογραφίας ὑπὸ J. A. G ö z (Nuremberg 1822). Οὗτος εἶχε σχετισθῆ πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνας καὶ ὠνειροπόλοι τὴν τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερίαν. ἔγραψε δὲ τὴν ἔμμετρον ταύτην ἐκκλήσιν τῷ 1669 φοιτητῆς ὢν τοῦ ἐν Altdorf Πανεπιστημίου ἐν ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ. Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἀνέπτυξεν ἔπειτα διεξοδικῶς ὁ G. M ü l l e r ἐν τῷ τρίτῳ τεύχει τῶν «*Νέων ἡσμάτων τῶν Ἑλλήνων*» ἐπιτιθέμενος δοριμέως κατὰ τῆς ἀνοικτήμονος ἔναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ φιλοτούρκου εὐρ. πολιτικῆς καὶ ἐμφανίζων τὸν σταυροφορικὸν χαρακτήρα τοῦ ἑλλ. ἀγῶνος κατὰ τῶν Τούρκων.

2) Παρὰ Κ ο ν τ ο γ ι ἄ ν ν η, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 445-446.

σμοῦ. Οὕτω κατὰ τὸν Mendelssohn-Bartholdy ὁ φιλελληνισμὸς κατήντησεν « ἡ θρησκεία τῆς νεότητος καὶ τοῦ γήρατος ¹⁾ ». Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἀγάπη πρὸς πᾶν ἑλληνικὸν καὶ ἡ ἐπιδεικτικὴ ἐκδήλωσις αὐτῆς ἀπέβη ἀνὰ σύμπασαν τὴν Γερμανίαν συρμός. Ἡ ἔκρηξις τῆς ἑλλην. Ἐπαναστάσεως συνεκίνησε καὶ συνεκλόνησεν ὀλόκληρον τὸν γερμανικὸν λαόν· ἦν πανταχοῦ καὶ τοῖς πᾶσι τὸ θέμα τῆς ἡμέρας. ἐθεωρήθη ὡς τὸ ἀξιοσημείωτον γεγονός, ὃπερ ἔμελλε νὰ σχῆ σπουδαίαν ῥοπήν ὡς πρὸς τὰς τύχας καὶ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν. Ἐν τῇ ἀναγεννήσει τῶν ἀπογόνων διέβλεπον οἱ ἱεροφάνται ἐκεῖνοι τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος νέους Πλάτωνας καὶ Ἀριστοτέλεις, οἵτινες θὰ ἀνεδημιούργουν τὴν κοινωνίαν καὶ θὰ ἐνεκαινιάζον τὸν χρυσοῦν αἰῶνα. Πρωτοφανῆς συναγερμός καθ' ὅλην τὴν χώραν. διοργάνωσις διαλέξεων καὶ κηρυγμάτων φιλελληνικῶν πρὸς ἕξαρσιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Σύλλογοι καὶ εταιρεῖαι πρὸς ἕκδοσιν περιοδικῶν, ἐφημερίδων καὶ διαφόρων ἐντύπων πρὸς προσηλυτισμὸν ὑπὲρ τῆς ἰδέας. Κομιτάτα πρὸς συλλογὴν ἐράνων καὶ ἀποστολὴν ἐθελοντικῶν σωμάτων. Νέοι μετὰ γερόντων, ἄνδρες καὶ δεσποινίδες ἀξιωματικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἀντιθέτων φρονημάτων, βαρῶνοι καὶ ἐπιστήμονες διεσταυροῦντο ἐν τῇ πυρετώδει ταύτῃ δράσει πρὸς λήψιν μεγάλων ἀποφάσεων. Οἱ διδάσκαλοι ἐνεθουσίαζον τοὺς νέους, καὶ οὗτοι ἐγκατέλιπον τὰ φοιτητικὰ ἐδῶλια καὶ ἔσπευδον ὡς εἰς πανήγυριν, ἵνα χύσῃσι τὸ αἷμα εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Ἄλλοι μόλις τὸ γέρας τῶν σπουδῶν ἀποκομίσαντες, χρησταὶ τῶν τεκόντων καὶ τῆς πολιτείας ἐλπίδες, ἐτρέποντο πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἵνα διδάξῃσι τὸ πρῶτον μάθημα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἀποδώσι τὰ τροφεῖα εἰς τὴν γενέτειραν τῶν σοφῶν. καὶ ἐν γένει ἄνθρωποι πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως τὰ πάντα ἀφέντες ἡμιλλῶντο νὰ ταχθῶσι ὑπὸ τὸ λάβαρον τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ φιλέλλην

) Geschichte Griechenlands Τόμ. Α' (1870) σ. 318. « Τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἤκμαζεν ἐν Γερμανίᾳ ὁ Neuhumanismus, ὁ νεώτερος ἀνθρωπισμὸς. Ἐζήτει οὗτος πηγὴν τινα εἰς τὸ παρελθόν καὶ ἐνόμισεν, ὅτι εὔρε ταύτην ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ δὴ τῇ ἑλληνικῇ. Ἡ πνευματικὴ αὕτη κατεύθυνσις... εὔρε μεγάλην ἀπήχησιν, ἥτις ἐρριζώθη ἐν τοῖς σχολείοις, ἐξ ὧν εἶτα βαθμιαίως μετεδόθη εἰς τὴν μεταμορφωμένην μέσσην τάξιν. Πᾶς τις, τὸν ὅποιον ἡ ἑλλ. ἀρχαιότης εἶχε τέρψει καὶ ἐνεθουσίασει, ἐθεώρει νῦν καθήκον του νὰ ὑψώσῃ φωνὴν καὶ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων νέων Ἑλλήνων εἰς τοὺς ὁποίους πρὸς στιγμὴν διέβλεπον μόνον κατ' ἐνθέρψαν ἀπογόνους τῶν παλαιῶν ἑρικλεῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος » (Καλιτσοῦνάκις σ. 14 βλ. κατ.), καὶ δύο ἐτέρους παράγοντας εὐρίσκει οὗτος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ τὸν Ῥομαντισμὸν, ὃθεν ἐκινήθησαν καὶ αἱ Σταυροφορίαι, καὶ τὴν φιλελευθερίαν (Liberalismus). καθ' ἣν τὰ χριστιανικὰ κράτη, ἡ πνευματικὴ ἀκμή, ἐπειδὴ δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀκμὴν, κράτος καὶ λαὸς δὲν συμβαδίζουσιν (αὐτ. σ. 15)

εἶχεν ἀποβῆ ποιητικὴ φυσιογνωμία συμβολίζουσα τὸν νεανίαν τὸν ἐγκαταλείποντα ἄνεσιν καὶ εὐμάριαν ἵνα ἀγωνισθῆ κατὰ βαρβάρων ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν χώραν τῶν ἀναλλοιωτῶν ἰδανικῶν (*Λιάσκαρις* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 48 καὶ ὁ μέλλων ἱστορικὸς τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως *Γερβίνος* δεκαεξαετῆς συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν νεαρῶν Γερμανῶν ἔτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν ἀλλ' ὁ φιλότουρκος πατὴρ ἠμπόδισεν αὐτόν. (αὐτ.). Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ γράψωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ. Αὕτη ἀπόκειται ὡς ἐπιβεβλημένον καθῆκον εἰς τοὺς φιλοτίμους τῶν Ἑλλήνων οἵτινες μέλλουσι νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ πάνθειον τῶν ἐλευθερωτῶν αὐτῶν, τοὺς γενναίους ἄνδρας, οἵτινες πρῶτοι πάντων τῶν εὐρωπαϊῶν κατῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ὑπῆρξαν τὰ ἀκροθίλια τῆς ἐλευθερίας¹⁾.

Ἡμεῖς ὧδε διανύσαντες τὴν ἀνὰ τὰς Γερμανικὰς πόλεις ὁδόν, βῆμα πρὸς βῆμα τῷ *Πολυεΐδει* ἀκολουθοῦντες, ἔχομεν τὴν περιέργειαν, καὶ μεθ' ἡμῶν καὶ οἱ ἀναγνώσται, νὰ γνωρίσωμεν τί πότε ἄρα συνέβη ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκείναις, ἐν αἷς ὑπὸ τοῦ ἐθναποστόλου τούτου εἶχε διασπαρῆ ὁ λόγος, καὶ αἵτινες τοσοῦτον ἐνθουσιωδῶς τότε αὐτὸν ἠνωτίσθησαν. Καὶ ἐκπλαγῆσεται τῇ ἀληθείᾳ πᾶς τις μανθάνων, ὅτι τὸ κέντρον τῶν ἐνεργειῶν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἠπῆρξαν αἱ πόλεις αὗται: «Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1821, γράφει ὁ *Hertzberg*, ἐσηματίσθησαν Γερμανικοὶ φιλελληνικοὶ Σύλλογοι ἐν *Στουτγάρδῃ*, *Δαρμστάτῃ*, *Ἀμβούργῳ*, *Φραγκφούρτῃ* (τῇ παρὰ τὸν *Μοῖνον*) *Εἰδελβέργῃ* καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, ἐργαζόμενοι

¹⁾ Τὰ σπουδαιότερα ἔργα περὶ τοῦ ἐν Γερμανίᾳ φιλελληνισμοῦ πραγματευόμενα εἶναι τὰ ἑξῆς:

²⁾ *Briefe eines Augenzeugen der griechischen Revolution von Jahre 1821.*

³⁾ *R. Arnold, Der Deutsche Philhellenismus (ἐν τῷ Euphorion 1896).*

⁴⁾ *K. Dietrich, Deutsche Philhellenen in Griechenland (Hamburg 1929).*

⁵⁾ » *Aus Briefen und Tagebuchern zum Deutschen Philhellenismus. (Hamburg 1928).*

⁶⁾ *Heisenberg, Der Philhellenismus einst und jetzt (München 1913).*

⁷⁾ *H. A. Buk, Kleine Beiträge zur Kenntnisse des Deutschen Philhellenismus (Byzant-Neugriechische Jahrbücher (Athen 1920 σ. 395ῆ).*

Τὰ λοιπὰ ἀναφέρονται ἐκασταχοῦ ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν. Ὁ δὲ βουλόμενος πλείω ἐπίτω τοῦ *R. Arnold, Zur Bibliographie des Deutschen Philhellenismus ἐν τῷ Euphorion* (περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ ἐν Βαμβέργῃ) 1904 σ. 736. καὶ *Καρολίδου* ὁ Γερμανικὸς φιλελληνισμὸς σ. 44-49. Περὶ τῶν προϊόντων τοῦ Γερμανικοῦ καλάμου, οὗτος παρατηρεῖ: «ἀναρίθμητά εἰσι τὰ προϊόντα τῆς ὑπὸ τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως ἐμπνευσθείσης καὶ τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐχούσης γερμ. φιλολογίας. καὶ ὡς λέγει ὁ Ἀριόλδος: «ὁ φιλελληνισμὸς ἐνεφιλοχώρησεν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων μέχρι τῶν ἐσχάτων ὑπηρετῶν, ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἐδέσποζε τῆς φιλολογίας».

διαφοροτρόπως πρὸς συλλογὴν χρημάτων ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος»¹⁾. Καὶ αἱ 4 πρῶται πόλεις εἶναι ἐκεῖναι ἐν αἷς ἐνθουσιωδέστατα ἐγένετο δεκτὸς ὁ Πολυείδης²⁾.

Ἐν Στουτγάρδῃ ὁ δαφνοστεφῆς ποιητὴς τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ἔνθα σὺν τῷ ἔρωτι ἐξύμνησε καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ὁ Schiller (1759—1808), ἐποίησατο τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων μεταφράσας τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι· διδάσκων δὲ ἐν Ἰένῃ τὴν ἱστορίαν διὰ πατριωτικῶν λόγων παρώτρυνε τοὺς Ἕλληνας ἀκροατὰς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος αὐτῶν· ἀλλὰ πλέον γνωστὸς ἐγένετο τοῖς Ἕλλησιν διὰ τοῦ ποιήματος «Οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος» ἔνθα διὰ ζωρῶν εἰκόνων καὶ ἐξάρσεων ἀναπαρίστησε τὴν δόξαν καὶ τὰ ἐράσματα κάλλη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ζωηροτέραν ἐντύπωσιν ἐγέννησεν ὁ Hyperion τοῦ Φριδερίκου Hölderlin (ἔτυπ. 1797—1799), ὅστις δι' ἐπιστολῶν ἐν εἴδει μυθιστορίας περιγράφει διάφορα ἥρωϊκὰ ἐν Ἑλλάδι εἰδύλεια τοῦ ἥρωος αὐτοῦ³⁾. Εἶναι τὸ πρῶτον τῆς Γερμ. φιλολογίας ἔργον, ὅπερ ἐκτυλίσσειται ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι, καὶ ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, καὶ οὐτινος ὁ ἥρωος εἶναι νεώτερος Ἑλληνας⁴⁾. Ὁ συγγραφεὺς γέννημα καὶ θρόμμα τῆς Βυρτεμβέργης, ἧς τοσοῦτον διεκρίθη ἐπὶ φιλελληνισμῷ καὶ κατὰ τοὺς Ἐνετοτουρκικοὺς πολέμους, διεκρίθη μαθητεύων ἔτι ἐπὶ ἑλληνομαθείᾳ. Τῷ χρόνῳ δὲ προΐοντι τοσοῦτον ἐνεθουσιάζετο ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὥστε εὐλόγως δισχυρίσθησάν τινες, ὅτι ἐλάτρευε καὶ τοὺς θεοὺς τῆς ἑλλ. μυθολογίας. Ὁ Ὑπερίων εἶναι τύπος ἑπα-

¹⁾ Ἐνθ' ἄνωτ. Β' σ. 138.

²⁾ Βλ. ἄνωτ. 20 Α' β' γ', Β' Ἄλλας πόλεις τῶν ἐν τῷ Λευκώματι ἀναγεγραμμένων εὐρίσκομεν διακρινομένας διὰ τὴν φιλελληνικὴν κίνησιν τὰς ἐξῆς. Erlangen, Eisenach, Altenburg, Halberstadt, Brunsvic, Stettin, Nassau κλπ. αἵτινες οὐ μόνον ἐράνους συνέλεξαν, ἀλλὰ καὶ ἄνδρας εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπέστειλαν καὶ δημοσιεύσεις ποικίλας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐποίησαντο.

³⁾ Ἴδου πῶς χαρακτηρίζει ὁ Φίλμαρ τὸν Hölderlin: «τὸ ἰδιῶδες δὲ αὐτοῦ ἐστὶν ὅτι ἀνατρέχει οὐχὶ ὡς οἱ λοιποὶ οὕτως ἰκαλούμενοι ρωμαντικοὶ εἰς τὸν ἀρχαιότερον ἔθνικὸν βίον τῶν Γερμανῶν ἀλλ' ἐν ἰδεώδει ἐντάσει εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλλητισμὸν καὶ τὸ ἑλλ. πνεῦμα, ὅπως δι' αὐτοῦ συντελέσῃ τὴν ῥηθεῖσαν συνδιαλλαγὴν» (Ἱστορία τῆς Γερμανικῆς Λογοτεχνίας, ἐκ τῆς ΚΕ' ἐκδόσεως ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Κλ. Παγκαβῆ τὸμ. Α'. (Ἀθῆναι, 1906) σ. 838.

⁴⁾ Οὗτος κατὰ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὁρλώφ ἀγωνιζόμενος ἐν Ἑλλάδι, διαμαρτύρεται διότι οἱ Ῥῶσσοι ἤθελον νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς Ἕλληνας ὡς τουφέκια (II σ. 132).

ναστάτου, κατεχόμενος ὑπὸ μελαγχολίας ἐπὶ τῇ τυραννίᾳ διαμείβεται τόπον ἐκ τόπου ἀναπολῶν καὶ ἐπαναπαυόμενος εἰς τὰς μυθικὰς ἀναμνήσεις. Παρὰ τοῦ φίλου Ἀλαβάνδα μανθάνει αἴφνης ἐν Καλαυρία, ἔνθα εἶχεν ἐρασθῆ τῆς Διοτίμας, ὅτι ὁ κώδων τῆς ἐξεγέρσεως ὅσον οὐπω ἤχει, καὶ ἐπίκειται ἡ ἐλευθερία τῆς Πατρίδος. Οὐδόλως διστάζει, ἀποσπᾶται ἐκ τῶν θεληγῆτρων τῆς Καλαυρίας καὶ τῶν συνεντεύξεων τῆς ἐρωμένης, καὶ μεταβάς εἰς Πελοπόννησον μάχεται κατὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μισοῦ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀπαγορευσεως διὰ τὰς ὑπὸ τῶν Μανιατῶν διαπραχθεῖσας σφαγὰς. ἐθεώρησε τὸν ἱερὸν ἀγῶνα μαιθέντα, διὸ καὶ ἀποφασίζει ἐν προσεχεί μάχῃ νὰ φονευθῆ, ἀλλὰ σώζεται μόνον τραυματισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλαβάνδα, καὶ μεταβάς εἰς Γερμανίαν ἔζη ἐν ἀπελπισμῷ.

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου ὑπῆρξε καταπληκτικὴ καὶ μέχρι σήμερον θεωρεῖται τῶν δημοφιλεστέρων διηγημάτων τῆς Γερμ. λογοτεχνίας. Ἰδίως διακρίνει τὸν συγγραφεὰ βαθεῖα πολιτικὴ ἀντίληψις ¹⁾. Οἱ δύο οὔτοι ποιηταὶ οἱ τὰς ἀπαρχὰς τῶν φιλελληνικῶν κηρυγμάτων προσενεγκόντες ἐν Στουτγάρδῃ συνετέλεσαν, ὥστε αὕτη ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος νὰ καταστῆ τὸ κέντρον πάσης ἐν Γερμανίᾳ φιλελληνικῆς κινήσεως. Δημιουργὸς ταύτης ἐγένετο ὁ διαπρεπὴς νομικὸς καὶ πολιτευτὴς Ἀλβέρτος Schott (1782—1861). Ἡ δρᾶσις τοῦ σπουδαίου τούτου φιλέλληνος ἦν πολυμερὴς καὶ διήρκεσε καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ ταῦτα συνεχισθεῖσα διὰ διαφόρων ἔργων καὶ δημοσιεύσεων ²⁾. Ἡ Ἑλλὰς εὐγνωμονοῦσα τῷ ἀνδρὶ τῷ 1823 ἀνεκήρυξεν ἐπίτιμον Ἑλληνα πολίτην ³⁾. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης Γουλιέλμος Α', ὅστις τῷ 1816 συνεξεύχθη τὴν Μεγ. Δούκισσαν Ἀνναν Παυλόβναν, ἐξεδήλωσεν ἀείποπε φιλελληνικὰ αἰσθήματα. Ψυχὴ τοῦ σωματείου τούτου

¹⁾ Τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς ἐλάβομεν ἐκ τοῦ Λασκάρως (σ. 8-9) καὶ δὴ τοῦ Κοντογιάννη (σ. 457-458 βλ. τὰς ἐκεῖ παραπομπὰς.

²⁾ Καὶ ὁ τελειῶς ἐκ τοῦ φιλογαλλισμοῦ ἀπερροφημένος Κ ο ρ α ἦ ς περὶ τούτου γράφει: «Ἄλλος Γερμανὸς θερμὸς φίλος καὶ εὐχέτης τῆς ἐλευθερίας τῶν Γραικῶν ἐμβῆκεν αὐτόκλητος εἰς ἀλληλογραφίαν μ' ἐμ. εἶναι ἀπὸ τὴν Stuttgart καὶ ὀνομάζεται Schott. Αὐτὸς προεδρεύει τὸ ἐξεπίτηδες συσταθὲν συνέδριον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἔστειλαν μὲ τὰ συναχθέντα ἀργύρια καὶ πολλοὺς καλοὺς ταγματάρχας καὶ ὄπλα (παρὰ Θεοριανῶ τὸμ. Γ' σ. 12). Ὁ Schott ἐξιστόρησε καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ γερμ. φιλελληνισμοῦ ἐν τῷ Erläuternden Nachtrag zu Pouquevill's Geschichte der Wiedergeburt Griechenlands, ἀρ. III-VI, σ. 7-38. καὶ ἐν τῷ Taschenbuch für Freunde der Geschichte des griechischen Volkes 1824.

³⁾ Ἡ ἐπιστολὴ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ α ρ ο κ ο ρ δ ἄ τ ο υ ἀνακηρύξεως ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Journal des Hellenes τῆς 28 Ὀκτ. 1828.

ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς *Loudböckos Uhländ*, ὅστις συνέταττε καὶ τὰς προκηρύξεις, αἷς ἐξαπέλυον οἱ ἐν Στουτγάρδῃ φιλέλληνες ¹⁾. Ἄπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος οἱ ἐν Γερμανίᾳ κατενόησαν, ὅτι ὁ φιλελληνισμὸς ἔδει νὰ μὴ περιορίζηται εἰς λόγους μόνον, ἀλλ' ὅτι ἦν ἀνάγκη καὶ ἀποστολῆς ἐθελοντικῶν ὁμάδων. Τὸ ἐν Στουτγάρδῃ λοιπὸν κομιτάτον ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ γενικῇ συνελεύσει μετὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἤρξατο καὶ τῆς συλλογῆς ἐράνων. Πρὸς τοῦτο ἀπελύθησαν πανταχοῦ ἐκκλήσεις. Συνελέγησαν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1821 μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1823 περὶ τὰς 30.000 φιορινίων χάριν τῶν Ἑλλήνων, καὶ 14.000 φράγκων, ἅπερ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν ἐν Ζυρίχῃ, *Εὐνάρδον*. Ἀπεστάλησαν ἐν ὄλῳ ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ φιλελληνικοῦ τούτου σωματείου ὠργανωμένοι εἰς σώματα ἐθελονταὶ ἐν ὄλῳ 327, οἷς προσθετέοι καὶ περὶ τοὺς 50 ἄτακτοι καὶ ἄλλοι ἔμποροι, βιομηχανοὶ, λόγιοι καὶ φοιτηταί. Τοῦτο ὑπεχρέου πάντα ἐθελοντὴν νὰ λαμβάνῃ πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ τὸν ἐξῆς ὄρκον:

*Ἐγὼ ὁ κάτωθι ὑπογεγραμμένος δηλῶ ὅτι ἐξ ἰδίας βουλήσεως ἀποφασίζω ν' ἀναχωρήσω πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Ἑλλάδι χριστιανῶν, καὶ ὅτι τὸ κομιτάτον μου ἐπέστησε τὴν προσοχὴν, ὅτι διακινδυνεύω οὕτω τὴν ζωὴν μου, ὅτι ἐνδέχεται ἢ θυσία μου ν' ἀποβῇ ματαία, ὅτι θὰ ἐκτεθῶ πιθανῶς εἰς παντοίας στερήσεις καὶ κακουχίας, ὅτι θὰ συναντήσω ἴσως ἀχαριστίαν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν καὶ τέλος ἐπὶ οὐδενὸς ἐπιγείου πλεονεκτήματος δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζω. Ἐγὼ ὅμως, ἀναλογισθεὶς πάντα τὰ ἀνωτέρω, ἐμμένω εἰς τὴν ἀπόφασίν μου, ὅπως διακινδυνεύσω τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, αἱ δὲ συνέπειαι τῆς ἀποφάσεώς μου ἐμὲ καὶ μόνον ἀφορῶσιν» ²⁾. Ἐπὶ κεφαλῆς ἑνὸς τῶν ἐθελοντικῶν τούτων (46 τὸν ἀριθμὸν) σωματίων ἦν ὁ Βυρτεμβέργιος κόμης καὶ στρατηγὸς *Ἀλβέρτος Νορμαννὸς Εἰρηνέλης*, ἀνὴρ γενναῖος καὶ μεγάλθυμος φερωνύμως τῇ κλήσει τὰ αἰσθήμα-α καὶ τὸ φρόνημα ³⁾. Οὗτος ὑπὸ τὸν *Ναπολέοντα* πολεμήσας ἔλα-*

1) Βλ. *Stern*, Uhländ als Philhellene ἐν *Euphorion*, 1904 σ. 464 ἔ. *F. Nottet*, Ludwig Uhländ 1863 σ. 332-333 καὶ *Uhländs Leben*, aus dessem Nachlass und eigener Erinnerung zusammengestellt von seiner Witwe 1874 σ. 186-187.

2) *Bünger* l. *Der Philhellenismus in Deutschland*, (Marburg 1917 σ. 57-58). Ἔστω καὶ ὁ ὄρκος οὗτος πρὸς ἀπάντησιν τοῦ κακοβούλου Πόυκεβελ, ὡς καὶ αἱ εἰσφοραὶ τῶν γερμ. πόλεων: Ἀμβουργον 33.000 φρ., Φραγκφούρτη 7000 κτλ. Κέντρον πάντων ἦν ἡ Στουτγάρδη, ὅπου ἐξεδίδετο τὸ σπουδαιότερον φύλλον ἀπὸ ἑλλήν. ἀπόψεως τὸ *Stuttgarter Morgenblatt für gebildete Stände*, φιλολογικὴ ἐφημερὶς τῶν ἀνωτέρων ἀστικῶν τάξεων, ἧς διευθυντὴς ἦν ὁ γνωστὸς ποιητὴς φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς *Gustav Schwaeb*, ἐκδοὺς ἐμπνευσθέντα ποιήματα περὶ Ἑλλάδος ὡς καὶ τὸ πρῶτον χρονολογικῶς ἑλλήν. ὑποθέσεως δράμα: *Ein Morgen auf Chios*.

3) *Ehrenfels*=βράχος τῆς τιμῆς, ἐνδεικτικὸν τὸ ὄνομα. Βιογραφίαν αὐτοῦ ἐξέ-

βεν ὡς γέρας τῆς ἀνδρείας τὸ παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, οὐ σμικρὸν διεκρίθη καὶ κατὰ βραχὺ τῆς ἐν Ἑλλάδι δράσεως διάστημα καὶ εἵμαρτο νὰ πέσῃ ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 22 Νοεμβ. 1822, κληροδοτήσας ἐνὶ τῶν προμαχόνων τῆς πόλεως ταύτης τὸ ὄνομα¹⁾. Ἡ Στουτγάρδη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχεν ὡς ὄργανα δύο ἑφημερίδας τὴν Morgenblatt, γνωστὴν διὰ τὰς φιλελευθέρους ἀρχάς, καὶ ἦν διηύθυνεν ὁ Fr. Seybold τὴν Neckar Zeitung²⁾. Αἱ ἀπροσδόκητοι τοῦ ἀγῶνος ἐπιτυχία μεσοῦντος τοῦ 1822 κατετάραξαν τοὺς εὐρ. διπλωματικούς κύκλους. Ἀλέξανδρος ὁ Α΄ τῆς Ῥωσσίας συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Μεττερνίχου πείθουσι καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ συγκροτοῦσι τὸ ἀνελεύθερον ἐν Βερῶνῃ συνέδριον ἡγεμόνων καὶ ὑπουργῶν (Σεπτ. 1822), ὅπερ ἀποδοκιμάζει ἐπισήμως τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ ἑλλ. πρεσβεία — ὁ ἀρχιεπ. Πατρῶν Γερμανός καὶ ὁ Γεώργιος Πετρόμπεης — προσελθοῦσα δὲν ἐγένετο δεκτὴ, ὅπως καὶ ἄλλη ἀποτελουμένη ὑπὸ τοῦ Ἀνδ. Μεταξᾶ καὶ τοῦ γάλλου φιλέλλη-νος Jourdain³⁾. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Στουτγάρδη δὲν ἠδράνη-σεν. Ὁ Görres κατεκραύνωσε τὰς σκληρὰς καὶ ἀπανθρώπους τῶν ἰσχυ-ρῶν τῆς γῆς ἀποφάσεις⁴⁾. Ἡ Morgenblatt εἶχε καταντήσῃ τὸ ἐλεύθερον βῆμα τῶν φιλελλήνων. ὁ Δανιὴλ Elster ἐδημοσίευσε τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ ἐν Πέτρᾳ σώματος, ὧν περὶ ὡς ἱατρὸς παρηκολούθει⁵⁾. Ὁ Ἰωάννης Paul Richter τὸ ὠραῖον διήγημα Geschichte einer griechischen Mutter in Traum in den letzten Tagen des Juli—Monds, ἐν ᾧ ὁ εὐφάνταστος συγγραφεὺς παρίστησι μάγισσαν προλέγουσαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν νίκην κατὰ τῶν βαρβάρων τῇ συνδρομῇ νέου Ἀλεξάνδρου⁶⁾, ὁ Sondershausen δύο ποιήματα Die Arche Griechenlands καὶ Das Schlachtross der Hel-

δοτο ὁ Schottl ἐν τῷ Taschenbuch. Εἰς τὸ σῶμα τοῦτο ἀνήκεν καὶ ὁ ἐκ Βυρτεμβέργης ἱατρὸς Boyon ἀποθανὼν ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1826.

¹⁾ Ἐκ τοῦ ἐξ 100 ἀνδρῶν σώματος τῶν φιλελλήνων, ὅπερ ἐπολέμησε ἐν Πέτρᾳ ἡρωϊκῶς, ἔπεσον 60 διαφόρων ἐθνικότητων, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις Γερ-μανοὶ (Γάλλοι μόνον 2).

²⁾ Οὗτος ἐξέδοτο τῷ 1827 τὴν Europa und Türkei.

³⁾ Βλ. Χέρτσβεργ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 123—127.

⁴⁾ Βλ. τὸ βιβλίον, ὅπερ ἐξέδοτο τῷ 1822: Die heilige Allianz und die Völker auf dem Congress zu Verona. Ὁ ἴδιος τῷ 1821 ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐξετύπωσε καὶ τὴν Europa und die Revolution. Ἡ Στουτγάρδη εἶχε καταστῆ καὶ κέντρον διαφό-ρων φιλελληνικῶν δημοσιεύσεων.

⁵⁾ Ἔτος 1825, ἀρ. 298 καὶ ἰδιαιτέρως Das Bataillon der Philhellenen, dessen Errichtung, Feldzug und Untergang (ἐν Βάδῃ τῆς Ἑλβετίας 1828).

⁶⁾ Ἔτος 1821 ἀρ. 194. Τῷ 1822 ἀρ. 176 ἐδημοσιεύθη ὑπὸ ἀωνόμου τὸ ποιῆμα ἀρ. 52. An die Griechen.

lenen ¹⁾, ὁ Reinhold, Die Seescheacht von Navarin ²⁾, καὶ τέλος ὁ R a u b a c h, τὸ δράμα Die Kircheweih oder die Rückkehr aus Griechenland ³⁾. Ἐκτὸς τῶν ἐνθουσιωδῶν τούτων ποιημάτων, ἅπερ ἡ σπουδαία ἐφημερὶς ἔφερεν εἰς φῶς, καὶ ἕτεροι ποιηταὶ προτιμῶν νὰ δημοσιεύωσι τὰ ἔργα ἐν Στουτγάρδῃ· π. χ. ὁ Γουλ. Waiblinger τῷ 1823 ἔξεδото συλλογὴν ποιημάτων (ὧν αἱ ἐπικεφαλίδες ἀναπολοῦσι τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀναγνώστον· π. χ. Das Mädchen auf dem Eurotas, Die Jungfrau unter den Propyläen) ὑπὸ τὸν τίτλον Lieder der Griechen. Ἐν τοῖς Περιοδικοῖς «᾽Ωραι» καὶ τῷ «Ἡμερολόγιῳ τῶν Μουσῶν» βλέπομεν τὸν ἐστεμμένον ποιητὴν τῆς Φραγκφούρτης συνεργαζόμενον πρὸς τὸν τῆς Στουτγάρδης, καὶ ἀμικλλωμένους ἐν ἄρθροις ἑλληνικῶν ὑποθέσεων καὶ ἀπομιμήσεσι τοῦ *Εὐριπίδου*. Ὁ σύνδεσμος οὗτος ἐγένετο ἀφειτηρία νέων ἐμπνεύσεων εἰς τὴν κορυφαίαν ξυνωρίδα τῆς Γερμανικῆς ποιήσεως ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας κοιτίδος τῆς ποιήσεως, τῆς καλλιτεχνίας, καὶ τῶν φώτων.

Μετὰ τὴν Στουτγάρδην εἰς τὴν ζωηρὰν τῶν φιλελλήνων κίνησιν δευτέρα ἔρχεται τῆς ἠρωϊκῆς Ἔσσης ἢ πρωτεύουσα, ἡ Λαρμστάδη ⁴⁾, ἣτις περιτρώως ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ ὑπὲρ τοῦ Πολυείδους ἐκεῖνοι ἐνθουσιασμοὶ καὶ αἱ τῶν ἠγεμόνων ἐκδηλώσεις τιμῆς καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ ἔθνους δὲν ἦσαν στιγμιαῖοι καὶ ἐφήμεροι. Ὁ ἑλληνικὸς ἀπελευθερωτικὸς ἀγὼν ἐπέπρωτο νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀπὸ ὀλίγου χρόνου κυκλοφορούσας στυγνὰς καὶ ἀνελευθέρους ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Αἱ αὐλαὶ καὶ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης δηλητηριασθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν ἀντετάξαντο μετ' ἐμπαθείας καὶ δυσπιστίας κατὰ τῶν κινήματων τῶν Ἑλλήνων, ἀποκηρύξασαι αὐτοὺς ὡς ἀνάρτας τῆς οἰκείας αὐτῶν ἀρχῆς καὶ κακοποιὰ στοιχεῖα ⁵⁾. Ἐχαρακτήρισαν αὐτὰ ὡς τὰ μεμονωμένα ἐν Ἰσπανίᾳ, Πορτο-

¹⁾ Ἔτ. 1823 ἀρ. 111 καὶ 115. καὶ ὁ C. S c h w a b ἐδημοσίευσεν τὸ Die Engelskirche auf Anatolikon 1824.

²⁾ Λαμπρὸν ποίημα, Morgenblatt ἀρ. 21 τοῦ 1828.

³⁾ Stuttgart 1826.

⁴⁾ Βλ. ἀνωτ. 20, Α', Β'.

⁵⁾ Ἡ Μεττερονίχειος ἀντίληψις, γράφει ὁ κ. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ά κ η ς, πύξει βαρῶτατα τὸ γερμ. ἔθνος. Τὸ ἄρμα τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεττ. ἀκολουθεῖ ἀπαρεγκλίτως ἢ ἐπίσημος γερμ. πολιτικῆ. Τὰ φιλελεύθερα στοιχεῖα τοῦ γερμ. ἔθνους συσσωματοῦνται βαθμηθὸν πρὸς ἀντίδρασιν καὶ ἡ ἔκκρηξις τοῦ ἑλλ. ἀγῶνος παρουσιάζεται εἰς αὐτὰ ὡς εὐπρόσδεκτος εὐκαιρία διὰ νὰ καταδείξουν τὴν ἰδίαν δυσφορίαν καὶ ἀγανάκτησιν. Ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων, τῶν τολμηροτάτων, ὡς ἐκλήθησαν, ἐπαναστατῶν τῆς Εὐρώπης, παρακολουθεῖται μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Ἐκ τῆς εὐτυχοῦς ἐκ-

γαλλία καὶ Ἰταλία φιλελεύθερα κινήματα. Οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς σκοπίμως καὶ ἐν γνώσει ἠθέλησαν νὰ κλείσωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ νὰ μὴ ἴδωσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων καθηγιασθησαν διὰ τοῦ αἵματος τῶν ἐθνομαρτύρων τριῶν ὄλων αἰῶνων. Ὁρρώδουν ἤτε ἀπολυταρχία καὶ ἡ βία πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Ἴδου τὸ αἷτιον τῆς συνωμοσίας τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς ἑλλ. ἐπαναστάσεως! *Ἐκ τῆς σοφῆς Γερμανίας ἔδει νὰ ἀκουσθῆ ἡ διάτορος φωνὴ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας λαοῦ καταδυναστευομένου ἐπὶ 400 ἔτη καὶ ἀξίου καλλιτέρας τύχης.* Ἐξ ὄλων τῶν εὐρωπ. μεγάλων Δυνάμεων μία μόνη κυβέρνησις ἤγειρε φωνὴν ἐπισήμως ὑπὲρ τοῦ ἑλλην. ἀγῶνος, ἡ πρωσικὴ. Αὕτη οὐ μόνον δι' ἐγκυκλίου πρὸς τὴν ὀσσοικὴν κυβέρνησιν ἐπεδοκίμαζε τὴν δι' εὐρωπ. συνεδρίου λύσιν τοῦ ἑλλ. ζητήματος ὡς εὐρωπαϊκοῦ, ἀλλὰ καὶ δι' ὑπομνήματος συνταχθέντος κατὰ Ἰούλιον 1821 διεκλήρυσεν: «ἡ ἑλλην. ἐπανάστασις εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν καταπιέσεων τῆς Πύλης... ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ δύναμις αὐτῆς ἔγκεινται ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει τῶν Ἑλλήνων τῶν καταστάτων ἰκανῶν νὰ ἐξεγερθῶσιν ἔνεκα τῆς παρακμῆς καὶ ἀδυναμίας τῶν Τούρκων καὶ τῆς ὀμότητος αὐτῶν, ἧς ἔνεκα τὸ ζήτημα τὸ ἑλληνικὸν μετετρέπη εἰς ζήτημα φιλανθρωπίας... ἦν ἀσπάζονται πάντες οἱ φίλοι τῆς ἐννόμου τάξεως, τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἑλλ. ἐπανάστασις οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰ τῆς Νεαπόλεως, Σαρδηνίας, Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας... *Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἀντίρτοι ἐναντίον νομίμου ἐξουσίας... ἐκεῖνο, ὅπερ ὀπλίσεν αὐτοὺς, εἰσὶν αἰσθήματα εὐγενέστατα καὶ εὐγενέστατοι σκοποί.* ἡ δὲ τοῦ Σουλτάνου ἀρχὴ δὲν εἶναι κυβέρνησις, ἀλλὰ παραφθορὰ πάσης κυβερνήσεως. οὐδεμία ὑπάρχει ὑποχρέωσις ὑποταγῆς εἰς τὴν τοιαύτην δεσποτείαν... Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν θὰ δυνηθῆ ν' ἀντιστῆ μέχρι τέλους πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς εὐσεβείας καὶ φιλανθρωπίας αὐτοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ πόθος τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὀμοιοῦς ἐναντίον τῶν ἐπαναστάσεων ἄγει ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν μόνην ὁδὸν τοῦ νὰ κατασταθῆ ὁ ἑλλ. ἀγὼν ζήτημα εὐρωπαϊκόν... ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ τεθῶσιν οἱ Ἕλ-

βάσεως αὐτοῦ προσδοκᾶται καὶ ἡ βοήθεια εἰς τὴν ἰδίαν πολιτικὴν κατάστασιν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐσωτ. ἐλευθερίας. Ἡ πρωσικὴ αὐτὴ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῆ τόσον εἰς τὴν φιλελληνικὴν αὐτὴν Schwärmerei... διότι σχεδὸν ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ἐν Γερμανίᾳ, ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ ἀστοῦ μέχρι τοῦ βαρῶνου von Stein καὶ τῆς Βεστφαλικῆς κληρικόφρονος ἀριστοκρατίας, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἑλλ. ἐξεγέρσεως». (Ὁ Γουλιέλμος Μύλλερ καὶ ὁ φιλελληνισμὸς ἐν τῇ Δυτ. Εὐρώπῃ (ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τοῦ ποιητοῦ 1827-1927) Ἀθῆναι 1928 σ. 15 16) Βλ. καὶ τὴν ἐν ἔτει 1827 ἔκδοσιν τῶν φιλελληνικῶν ποιημάτων αὐτοῦ: Gesänge der Hellenen und Philhellenen.

ληνες ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Εὐρώπης !! » Οὐδὲν ἔγγραφον, δικαίως γράφει ὁ μακαρ. Καρβλίδης, ἐξ ὅλων τῶν διπλωματικῶν τῆς ἱστορίας τοῦ ἔλλη. ἀγῶνος δύναται νὰ παραβληθῆ ἢ πρὸς τὸ ἀνωτέρω πρῶσικόν ὑπόμνημα κατὰ τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν καὶ κρίσιν τῶν πραγμάτων, κατὰ τὴν ἀνυπόκριτον εἰλικρίνειαν καὶ παρρησίαν, κατὰ τὴν θεομότητα τῶν αἰσθημάτων καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην ¹⁾ καὶ ἐπιφέρει ὅτι ἡ πρῶσικὴ διπλωματία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ἐφάνη πρόθυμος εἰς πάσας τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προτασσομένας ἐνεργείας ἐργαζομένη ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ἐν Πετροπόλει καὶ ἐν Λονδίῳ κτλ. ²⁾ Ἐν Δαρμστάδῃ, ἔνθα ἐχαράχθη ἐν τῷ Λευκώματι τοῦ Πολυείδου ὅτι ὁ καλὸς φίλος ἐστὶν ἐπίγειος θεός, ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Ἑσσης τὴν 19 Ἰουνίου 1821 ἀγορεύων ὁ βαρῶνος G a g e r n ³⁾ ἀνέκραξεν : « Οὗτος ἦν οἱ Ἕλληνας δὲν εἶναι ὑπήκοοι ἐνὸς νομίμου κυριάρχου ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τοῦ εὐρ. πολιτισμοῦ, ἀλλὰ σκλάβοι ζητοῦντες τὴν ἀπελευθέρωσίν των. τὸ δὲ γερμανικὸν ἔθνος θὰ ἦτο ἔνοχον αἵματος, ἐὰν δὲν ὑψωνε φωνὴν βοήθειας δι' αὐτούς ». τὴν συμμετοχὴν δὲ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Μεγ. Ναπολέοντος ἀπελευθερωτικοὺς πολέμους ὑπομνήσκων κατέληγε διὰ τῶν ἐξῆς ὥραιων λόγων : « ὑπήκοος ἡγεμόνος, συμμετασχόντος τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ ἀντιπρόσωπος τῶν δικαιωμάτων καὶ πόθων ἐνὸς τῶν λαῶν τῆς Γερμανίας, ἐκφράζω ἐντόνως τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ Ἕλληνας θὰ ἐξέλθωσι νικηφόροι τοῦ ἀγῶνος, ἢ ὅτι θὰ ἐξευρεθῆ τοῦλάχιστον τρόπος εἰρηνεύσεως, θέτων αὐτοὺς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ εὐρ. δημοσίου δικαίου, ἀναμνησκόμενος ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐτῶν τούτων τῶν λόγων. . . τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας : Le resultat même sera encore, sous les auspices de la Providence, la raffermissement de la paix et de la consolidation d' un ordre de choses, qui assurera aux nations leur repos et leur prospérité », ⁴⁾ Ὁ μέγας οὗτος φιλέλλη ἐργάσθη ὡσαύτως καὶ διὰ τοῦ τύπου δημοσιεύων φιλελλ. ἄρθρα ἐν τῇ Allgemeine Zeitung ⁵⁾. Ἐν εἰέρα πόλει τῆς Ἑσσης—Δαρμστάδης, τῇ Mainz (=Μαγεντία), ὁ ἐκδότης τῆς Mainzer Zeitung L e h n e, ἔφορος τοῦ Μουσείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης, ἔγραψεν ; « θὰ ἠρῶμεθα νὰ μὴ ὑποστῆ ἡ χριστ. Εὐρώπη τὸ αἶσχος νὰ ἰδῆ τοὺς Ἕλληνας ἀνευ βοήθειας τινὸς γινομένους θύματα τοῦ τουρκ.

¹⁾ (Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 12—13).

²⁾ (Αὐτ. σ. 14).

³⁾ Hans Christoph. Ernst Freiherr von Gagern (1766—1852). διπλωμάτης καὶ πολιτευόμενος, ἰδίᾳ γνωστὸς ἐκ τοῦ ἔργου, Mein Anteil an der Politik.

⁴⁾ Παρὰ Λ α σ κ ά ρ ε ι σ. 36—37.

⁵⁾ Βλ. 28—29 Φεβρ. 1922.

δεσποτισμοῦ» ¹⁾. καὶ πάλιν : «πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρίσῃ τις στασιαστὰς τοὺς κατὰ βαρβάρων ἀνθισταμένους, ἐὰν δὲν τὸν ἔχη ἀποτυφλώσει μεροληπτικὸν μῖσος» ²⁾. Ὅταν δὲ ἦ ἐκ Ῥωσσίας δύνανται, εἰς ἣν ἤλπιζον οἱ Ἕλληνες, οὐ μόνον δὲν παρεσχέθη, ἀλλ' ἀπεκηρύχθη κοὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ πᾶν μέτρον ἐλήφθη πρὸς παρεμπόδισιν τῶν ἐθελοντῶν ὁ Lehic ἐν ἀπελπισίᾳ ἔγραφεν : «ὁ Ναπολέον, ὅστις ἐξεμεταλλεύθη ἀπλῶς τὴν καλὴν τύχην τῶν ὀπλων, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ καταχρασθῇ αὐτῆς κατὰ τοιοῦτον ἀπάνθρωπον τρόπον, ἀπέθανε μακρὰν τῆς οἰκογενείας του, ἐπὶ ἐρήμου νήσου, ὁ δὲ Σουλτάνος καθήμενος ἡσύχως ἐν μέσῳ γυναικῶν καὶ εὐνοῦχων διατάσσει τὴν σφαγὴν ὀλοκλήρου ἔθνους!» ³⁾ Καὶ ὁ καθηγητὴς C r o m e ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Mainzer Zeitung φλογερὰ ἄρθρα καὶ ἔκκλησιν πρὸς συλλογὴν ἐράνων ⁴⁾. Ἐνεκα τῆς εὐγενοῦς ταύτης δράσεως ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐφημερὶς ἐπαύθη ὑπὸ τῆς λογοκρισίας. Μετὰ τὰς δύο ταύτας σπουδαιότερας εἰς δρᾶσιν φιλελληνικὴν πόλεις ἔπονται καὶ αἱ ἑξῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Πλυείδου ἐπισκεψαμένων, καὶ αἵτινες ἐπροωτοστάτησαν τῶν λοιπῶν γεομ. πόλεων. Τὸ Ἀμβουρῆγον, ὅθεν ἐστάλησαν 33000 φρ. πρὸς τὸ ἐν Παρισίοις κοιμητάριον, καὶ ἐξ ἧς τρεῖς φιλέλληνες ἔπεσον ἐν Πέτα ὁ M a n n i k e, S a n d m a n n καὶ B o h n. Ἡ Φραγκοῦρτη ἀντιπροσωπεύεται πλὴν ἄλλων ὑπὸ τοῦ ἀθανάτου αὐτῆς ποιητοῦ, τοῦ Γ κ α ἰ τ ε, ὅστις συνδεόμενος πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βρουνοβίκης, καὶ συνοδεύων αὐτῷ ἐκστρατεύοντι εἰς Καμ-

¹⁾ Ἀρ. 51 τοῦ 1821 μικρὸν μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Τῷ 1822 ἐξέδοτο ἐν Δαρμασιάδῃ ὁ K a r l v o n T o u s s a i n t τὸ δρᾶμα : Leonidas bei Thermopylae.

²⁾ Ἀὐτ. ἀρ. 73.

³⁾ Ἀρ. 87. Εἶναι ἐκ τῶν παραδοξοτέρων τῆς ἱστορίας φαινομένων ἡ στάσις τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς Ῥωσσίας μετὰ φρίκης ἐπληροφορήθη τὴν Ἑλλήν. ἐπανάστασιν. θεωρήσας αὐτὴν ὡς ἐνεργειαν τῶν μυστικῶν ἐταιρειῶν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν Καρβονάρων τῆς Δύσεως, καὶ μετῆλθε πάντα τὰ μέσα πρὸς κατάπνιξιν αὐτῆς. ἀπεμάκρυνε τὸν Καποδίστριαν τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας καὶ ἀπηγόρευσε τοὺς ἐράνους ὑπὲρ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων. ἀντετάχθη κατὰ τοῦ κλήρου καὶ τῆς κυρίας Κροῦδνερ, μεθ' ἧς συνέδεον αὐτὸν δεσμοί. καὶ ἀπεστράφη, αὐτὴν ἐτειδῆ ἐνεφανίσθη ἐν Πετροπόλει ἐργαζομένη ὑπὲρ τοῦ Ἑλλήν. ἀγῶνος καὶ ἠνάγκασε αὐτὴν νὰ καταρῦγῃ εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Οὐδεὶς ἐφοντάζετο ὅτι ἡ Ῥωσία, χῶρᾳ ὑπερῶν τσαρκίς τὴν Ἑλλάδα εἰς ἐπανάστασιν ὑπὲρ ἧς ἡ M e γ. Ἀ ἰ κ α τ ε ρ ἰ ν α ἄλλοτε ἠτοίμαζεν ὡς μέλλοντα αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου τὸν μέγαν δοῦκα Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ν, ἠθελεν ἐπιδείξει τοσοῦτον κατ' αὐτῆς μῖσος ἐξεγερθείσης ὑπὲρ τῆς ἐαυτῆς ἐλευθερίας.

⁴⁾ Ἀρ. 103 τοῦ 1821.

πανίαν, άνεμνήσθη και τῶν ἡρωϊκῶς μαχομένων Ἑλλήνων, ὧν τοὺς προγόνους εἶχεν ἀποθανύσσει εἰς τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις, ἣν εἰς πεζὸν μετεπήρην. Τὸ δράμα παρέστησεν ἐν Βαϊμάρῃ ὑποδυθεὶς αὐτὸς τὸν Πυλάδην. ἔχειροκροτήθη δὲ τοῦτο ὡς ἀριστούργημα λεπτῆς τέχνης, καὶ ὡς ἔμπνευσις τῆς ἑλλ. μεγαλοφυΐας ¹⁾. Πρῶτος λοιπὸν οὗτος ἐγνώρισε τοῖς συμπατριώταις αὐτοῦ διὰ μεταφράσεως, τὰ ὠραῖα τῆς Ἑλλάδος δημοτικὰ ἄσματα. Ταῦτα παρέδωκεν αὐτῷ ὁ γλωσσομαθέστατος (16 γλώσσας ἐγνώριζεν) Βεσπφαλὸς στρσιτωτικὸς καὶ διπλωμάτης W e r n e r v o n H a x t h a u s e n ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἄνατολῇ ταξειδίου κομισάμενος ἐν Βισβάρῃ τῷ 1815. Ἄναμένων τὴν παρὰ τούτου ὁ Γκαῖτε ἐκδοσιν ἠναγκάσθη τῷ 1822 - 1823 νὰ δημοσιεύσῃ ἐξ ὑπὸ τὸν τίτλον Neugriechische Epirotische Heldenlieder ²⁾ εἶτα τὸ Charon ³⁾. Ἄλλὰ δὲν περιορίσθη εἰς τοῦτο. Ἡ ἑλλ. δημῶδης ποίησις ἠύφρανε τὸν Γκαῖτε, καὶ ἠθέλησε νὰ μεταφέρῃ ἄνθη τινὰ ἐξ αὐτῆς εὐῶδη εἰς τὸν γερμανικὸν Παρνασσόν. Ἐχων ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς συλλογὰς τοῦ Fauriel καὶ Buchon προέβη εἰς ἀπομιμήσεις ἑλλ. ἐρωτικῶν ποιημάτων ἐκδοῦς τὰ Nengriechische Liebeskolien ⁴⁾. Τὰ ἄσματα ταῦτα ἰδόντα τὸ φῶς ἐν ἀρχῇ τῆς ἑλλ. ἐπαναστάσεως ἐσχολιάσθησαν μετ' ἐπαίνων ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ τύπου. «Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις, λέγει ὁ κ. Δάσκαρις, τὸ παγκόσμιον κῦρος τοῦ μεγαλυτέρου ποιητοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων, δὲν εἶναι δύσκολον ν' ἀντιληφθῇ ὁποῖαν ὑψηρεσίαν παρέσχεον ἡμῖν διὰ τῶν ἐν λόγῳ μεταφράσεων στρέψας τὴν προσοχὴν τῶν διανοουμένων πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα»⁵⁾. Τὰ φιλελληνικὰ ταῦτα ἔργα ἠναψαν φλόγας ἐνθουσιασμοῦ καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, ὥστε ὁ τῶν Ἑλλήνων ἱερὸς ἀγὼν ἐθεωρήθη ὡς ἴδιος αὐτῆς καὶ διενηροῦντο ἔρανοι πανταχοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ. Οἱ ὑπὲρ

¹⁾ Ὁ φίλος κ. Σ ω κ. Κ ο υ γ έ α ς καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου κατ' αὐτὰς περὶ τῆς μεταφράσεως ταύτης ἐποίησατο ἀνακοίνωσιν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν.

²⁾ Βλ. Goethe, über Kunst und Altertum 7, 4, α' (Stuttgart 1823) σ. 54ε.

³⁾ Αὐτ. τόμ. 5 γ' σ. 1. (1824).

⁴⁾ Βλ. K. Dietrich, Goethe und die negriechische Volksdichtung ἐν Helas Jahrbuch (Hamburg 1929).

⁵⁾ Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 13—14. Τὴν δόξαν τοῦ Γκαῖτε ἐξήλωσε μετ' ὀλίγον ὁ ἐνδοξος τοῦ Dessau ποιητῆς, ὁ Γ ο υ λ. Μ ύ λ λ ε ρ, ὅστις τὰ μέγιστα συνετέλεσε εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῶν ἑλλ. ποιημάτων: Οἱ Ἑλληνας πρὸς τοὺς φίλους τῆς ἀρχαιότητος—Ὁ Φαναριώτης—Ἡ παρθένος τῶν Ἀθηνῶν—Ἡ Μανιάτισσα—Ὁ γέρον τῆς Ὑδρας—Ὁ ἱερὸς λόχος—Οἱ Ἑλληνας πρὸς τὸν «Ἀστριακὸν Παραιρητὴν» (ἔφημ. τοῦ Μέττερνιχ)—Τὰ πνεύματα τῶν ἀρχαίων ἡρώων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως—Τὰ ἐρεῖπια τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν—Ἡ ἐλπίς τῆς Ἑλλάδος (Gedichte aus der hinterlassenen Papiereu eines Waldhorniten 1821) παρὰ Κ α λ ι τ σ ο υ ν ά κ η σ. 16—17 κλπ.

τῶν Ἑλλήνων δίσκοι—Griechenkasten—περιεφέροντο μετὰ τοῦ λευκοῦ ἐπ' αὐτῶν σταυροῦ ἀπὸ θύρας εἰς θύραν καὶ ὁ Rückert ἔψαλλε χάριν τῶν συνδρομῶν τούτων. Ὁ ἐν Δαρμστάδῃ τραπεζίτης Ἑρνεότος E. Hofmann προσέφερε σεβαστὰ ποσά, ὧν χάριν ἀπηύθυνεν, ὡς λέγεται, 50000 ἐπιστολάς, προτιθέμενος νὰ ἐκδῶ καὶ ἑλλ. δάνειον, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπραγματοποιήθη, ὁ δὲ περιώνυμος τοῦ Ὀμήρου μεταφραστῆς γηραιὸς Voss προσέφερεν ἐξ ἰδίων 1000 φιορίνια. Ἐντεῦθεν ἐκ τῆς Βυρτεμβέργης Ἐσσης καὶ Βρουνοβίκης τὸ ρεῦμα τοῦ φιλελληνισμοῦ ἔμελλεν ὡς ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ νὰ μεταδοθῆ εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἔνθα ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον (1825) τοῦ ἐξέλλου φιλέλληνος Λουδοβίκου, πατρὸς τοῦ Ὁθωνος, ἔλαβε τεραστίαν ἔντασιν διὰ τῆς ἀνεξαντλήτου δράσεως τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστοῦ *Θεοφίλου*. Τὸ κομιτάτον τοῦ Μονάρχου ἀπέστειλεν ἐντὸς διετίας (1825—1827) ἐν Ἑλλάδι φράγκα 150.000! ¹⁾ Οὐ μόνον δὲ ὁ *Θεοφίλος* ἐξέδοτο ἀξιολόγους ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιζομένης δημοσιεύσεις εἰς περιοδικὰ διάφορα καὶ κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς συνέταττε διαρκῶς ἐνθουσιώδη ποιήματα φιλελληνικά, λαμβάνων τὰ θέματα ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι γεγονότων, καὶ διαπνεύμενα ὑπὸ χριστ. αἰσθημάτων καὶ κλασικῶν ἀναμνήσεων. Ἴδου τούτων ἓν:

Ἑλληνας ἀπὸ τὸν κόσμον ὅλον ἐγκαταλελειμμένοι,
πολεμεῖτ' ἐφ' ὅσον αἶμα εἰς τὰς φλέβας ὑμῶν μένει.
Τῶν χειρῶν σας ἄς φωτίζη τοὺς δαυλοὺς εἰς τὰς θαλάσσας,
καὶ εἰς τὰ ὄρη τὰς μαχαίρας—τὸ λυκόφως τῆς ἐσπέρας.
Τὸ φωτίζον καὶ τὰ τόσα ἔνδοξα ἐρεϊσιά σας . . !

Τὴν γῆν, ὅπου ὠραῖον ἐγεννήθη καὶ μεγάλαι
ἡ σοφία καὶ αἱ τέχναι ἀνεβλάστησαν τὸ πάλαι,
τὴν φωτίσασαν τὸν κόσμον, πρέπει τώρα τῆς δουλείας
νὰ καλύπτῃ ἡ νεφέλη;—καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀνατέλλῃ
αἵματόφυρτον τὸ ἄστρον τῶν ἀγρίων τῆς Κασπίας;

Εἰς τὴν γῆν, ὅπου ἡ πρώτη ἀνυψώθη ἐκκλησία,

¹⁾ Καταπληκτικὰ αἰσθήματα ἀπέδειξαν καὶ αἱ Γερμανίδες, οἵτινες προσέφερον τὰ κομμήματα αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ὑπάρχει ἀνέκδοτον, καθ' ὃ γραῖα ἐν Βερολίῳ κομίζουσα ἐπὶ τοῦ ὄμιου αὐτῶν τὴν ὑδρίαν, ἤκουσε διαλαλοῦντας τοὺς ἐφημεριδοπάλας τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου σταθεῖσα ἠρώτησεν, εἴαν οἱ πολιορκούμενοι Ἑλληνας πικροδόθησαν μαθοῦσα δὲ ὅτι ἐξῆλθον διὰ μέσου τῶν πολιορκητῶν ξιφῆρεις, εἰς ἔνδειξιν ἐνθουσιασμοῦ ἔθρασυσε τὴν ὑδρίαν ἀνακρούξασα: Ζήτω ἡ Ἑλλάς! Ὁ Θεοφίλος ἴδρσε τὰ Panhellenion Λύκειον ἐνθ' ἔξεπαιδεύθησαν τὰ τέκνα τῶν ἀγωνιστῶν.

καὶ ἐδίδαξε τοῦ Παύλου ἢ φωνὴ ἢ θεοσετεσία,
 πρέπει σήμερον ἢ πίστις τῶν χριστιανῶν νὰ κύπτη
 εἰς τὴν σπάθην τῶν ἀπίστων;—εἰς τὴν λύσσαν τῆς ὀργῆς των;
 πρέπ' ἢ κεφαλὴ καὶ τῶρα τοῦ χριστιανοῦ νὰ πίπῃ; ¹⁾

Πρὸς τὴν τετιμημένην τῶν Γερμανῶν φιλελλήνων φάλλαγα, οὗς ἐκά-
 λυψεν ὡς ἤρωας ἢ ἑλληνικὴ γῆ, δρέποντες ἐν ἀπλοῦν ἄνθος ἐκ τοῦ Ἑλ-
 ληνικοῦ Παρνασσοῦ, προσφέρομεν εὐλαβῶς :

Στεφανώσατε μὲ δάφνης δακρυπότιστα κλωνάρια
 καὶ τὰ ξένα παλληκάρια,
 ποῦ πολέμησαν μὲ πόθο' σάβανό των νὰ γενῆ
 τῆς ιδέας τῆς γαλάζιας, τὸ γαλάζιο τὸ πανί.
 Κλάψετε μὲ λίγο πόνον καὶ γιὰ τοῦτα τὰ καημένα,
 πόσα στήθη στὴ θανή των δὲν θὰ βόγγησαν βαριά;
 μέσ' στῆς γῆς αὐτῆς τὸ χῶμα δὲν ἐπάτησαν σὰν ξένα,
 καὶ τ' ἀδέλωσε μαζί μας τῶν λαῶν ἢ λευτεριά. ²⁾

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΡΗΣ

¹⁾ Ὁ ἔστεμμένος Τυρταῖος, ἦτοι ποιήματα περὶ Ἑλλάδος τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Λουδουβίκου τοῦ Α'. μετὰφρασις ὑπὸ Σοφ. Κ. Καρδίου (Ἀθήνησι 1868) σ. 6. Ταῦτα ἐν ἀρχαίᾳ ἑλλ. μεταφράσει ἐξέδοτο ἐν Stuttgart τῷ 1830 ὁ J. Franz: *Λοδοῖκου τοῦ κλεινοτάτου Βαυάρων βασιλέως ἐλεγεία τε καὶ μέλη εἰς Ἑλλήνας.*

²⁾ Περιγραφὴν τοῦ ἐν τῷ Ἐθνομολογικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν κενοταφίου τῶν φιλελλήνων βλέπ. παρ' Ἀννίω, ἐνθ' ἀνώτ. σ. 244 ὡς καὶ τὰ ἀναγεγραμμένα ὀνόματα αὐτῶν σ. 245—250.

24. *Οἱ Χρησμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου.*—Ἡ ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ γένος ὠφέλεια.—*Τίς ἢ διήκουσα ἔννοια;*—*Ὁ χαρακτὴρ τῆς ἑλλ. ἐθνότητος.*—*Τὸ τηλαυγὲς πρόσωπον καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν Χρησμῶν.*—*Ἔτος ἀπολυτρώσεως.*—*Ὁ θριάμβος τῆς ἀληθείας.*—*Συμβολικὸν ὕφος, τὸ οὐσιῶδες περιεχόμενον.*—*Ἀνάλυσις τῶν κεφαλαίων.*—*Κεφ. Α'. Καρολος Ε', Ὁ κατὰ τοῦ Πάπα λίβελλος.*—*Κεφ. Ε' Τὰ κατὰ τὴν Ῥωσσίαν, τοῦ Βαναροῦ ἢ αὐτοκρατορία.*—*Κεφ. ΣΤ'. Αὐστρία καὶ Φριδερίκος ὁ μέγας, οἱ Γάλλοι.*—*Τὰ διάφορα εὐρ. κράτη.*—*Θαῦμα τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος ἐν Κερκύρα, ὁ Schunleburg, ὁ αὐτόπιτης Θεόκλητος πατὴρ τῶν Χρησμῶν.*—*Καὶ αὐθις ἢ Ῥωσσία, Ἑλισάβητ καὶ Πέτρος Γ', ἐπιτυχία τοῦ Θεοκλήτου.*—*Κεφ. Θ'. Τελευταῖα συμβεβηκότα ἐν Εὐρώπῃ, Πολωνία, παρεμβόλιμος ὕμνος ὑπὲρ τῶν Γάλλων, ὁ χρόνος τοῦ θριάμβου.*—*Κεφ. Ι'. Ἡ καταταρτάρωσις τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰ ἐπινίκια.*

Περὶ τῆς ἀναμφισβητήτου ὠφελείας, ἧς πρὸς τὸ ἑλλην. γένος ἐγένοντο παραίτιοι οἱ Χρησμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ἀνακηρύττουσι πάντες οἱ ἱστορικοί. Ὁ μακ. Πολίτης, ὁ πρῶτος κριτικῶς ἐξετάσας τὸ κείμενον τούτων καικορυφαῖος τῶν λαογράφων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος οὕτως ἐπιφωνεῖται: «ἢ οὐχὶ ἀναξία λόγου ῥοπή, ἣν ἔσχεν ὁ Ἀγαθαγγελοσ πρὸς ἀναρρίπισιν τοῦ φρονήματος κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς δουλείας χρόνους, ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ μὴ καταφρονήσωμεν τὸ ἄτεχνον τοῦτο κατασκευάσμα τοῦ Πολυείδους, ὅτι ἐπέρρωσε τὰς ἐλπίδας τοῦ ἔθνους περὶ ἀπελευθερώσεως καὶ ἀνακτήσεως τῆς πατρίου χώρας εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως ἀνομολογοῦσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἱστορικῶν τῆς ἡμετέρας ἐθνεγεροσίας «τὸ πλῆθος, λέγει ὁ Φιλήμων, ... ἐχειραγωγεῖτο ὠφελίμως καὶ ἀπὸ τὰς δπλασίας τοῦ Ἀγαθαγγέλου πιστεῦον δογματικῶς τὴν υἔλλουσαν μεταβολὴν τῆς τύχης του.»¹⁾

¹⁾ Λεξ. Ἐγκυκλ. ἐν λ. Ἀγαθαγγελοσ σ. 37—39. Διὰ τὸν Φιλήμονα παραπέμπει εἰς τὸ Δοκίμιον τῆς περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας σ. 217 ὅστις καὶ ἐπιφέρει: «Ὅχι μόνον αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἀγαθαγγέλου ἀλλὰ καὶ οἱ χρησμοὶ Λέοντοσ τοῦ σοφοῦ, τοῦ ἐπισκόπου Πατάρων Μεθοδίου καὶ τοῦ Ταρασίου πατρ. Κιπόλεωσ, αἱ ἀστρολογικαὶ παρατηρήσεις τοῦ σοφοῦ Ῥηγίνου καὶ ἡ ἱερά Ἀποκάλυψις ἐξηγούμενα ἀπὸ πολλοὺς ἐβεβαίωσαν εἰς τὸν ὄχλον τὴν ἄφευκτον ἐλευθερίαν εἰς μίαν ἡμέραν».

καὶ ἀναφωνεῖ ὁ ἐμβριθῆς ἱστορικός τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως «πόσον ἐκ προσθήκης ὁ Ἕλλην ἐφρονιματίζετο ἀπὸ τὰς ὀπτασίας τοῦ Ἱερωῦμου Ἀρχθαγγέλου! πόσον ἐνηβρύνετο εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῶν διαφόρων κινήματων!»¹⁾ καὶ ἐπιπροστίθῃσιν τὴν σπουδαίαν πληροφορίαν, ὅτι «μεταπεφρασμένα διεφυλάττοντο ἀπὸ πολλοὺς χειρόγραφοι, ὡς κῶδῆξ τις θεῖος ἀναγγέλλων βεβαίαν τὴν ἀπὸ τοὺς Τούρκους σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος»²⁾

Οὐδόλως παραδεχόμεθα, ὅπερ λέγει ὁ Πολίτης, ὅτι «πιθανώτερον φαίνεται ἡμῖν οὐχὶ φιλοπατρία ἢ φιλορρωσισμὸς παρώρμησαν τὸν Πολυεῖδην ἀ γράψητὴν ὀπτασίαν, δι' ἧς ἀσυνειδήτως τηλικαύτης ὠφελείας ἐγένετο πρόξενος εἰς τὸ ἔθνος του, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρὸς τοὺς Παπιστὰς μῖσος... «Ἐξ ὧν ἀνεπτύξαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις καταδείκνυται ὅτι ὁ Πολυεῖδης ἐν πλήρει συνειδήσει καὶ συναισθήσει τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὑποχρεώσεων συνέγραψε τὸ ἔργον. περὶ Παπισμοῦ παρεμπιπτόντως μὲν γράφει, ὅσάκις ἀναφέρει τοὺς Γερμανοὺς, κυρίως δὲ ἐν τῷ Γ' κεφαλαίῳ. διήκουσα ὅμως ἔννοια καθ' ὅλην τὴν συγγραφὴν, διαφαίνεται ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ γένους καὶ ὁ θρίαμβος τῆς ἀληθείας ἤτοι τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁ ἡμέτερος χρησιμολόγος οὔτε ὡς φιλογερμανὸς οὔτε ὡς φιλόρρωσος πρέπει νὰ ἐκληφθῆ, εἶναι μόνον Ἕλλην Ὁρθόδοξος. Ἐκεῖνο ὅπερ καταβιβάζει μικρὸν αὐτὸν ἐκ τῆς ὑψους τῆς καλῶς ἐννοουμένης φιλοπατρίας, εἶναι ἡ ἔλλειψις τελείας ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως ἧς ὅμως ἐστὶ κοινὸν φαινόμενον τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων. Οἱ Ἕλληνες, ποιησαμένου τὴν ἀρχὴν τοῦ σιχοπλόκου τοῦ Θρηνοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνέμενον τὴν σωτηρίαν ἐκ τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως. Ἐντεῦθεν στρέφεται ὁ Θεόκλητος ἀμφοτεροπρόσωπος, ὅτε μὲν πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὅτε δὲ πρὸς τὴν ὁμόδοξον Ῥωσσίαν, καὶ προσπαθεῖ δι' ὑπερφιάλων ἐπαγγελιῶν νὰ διαθρύψῃ τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν»³⁾. Οὗτος ἀποτελεῖ τὸν γνησιώτερον τύπον τοῦ συγχρόνου Ἕλληνος, τοῦ τὰ πάντα μηχανωμένου πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος. διαφέρει ἐν τούτοις πολλῶν ἄλλων ὁμοίων. διότι θέλει νὰ φυλάξῃ ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὴν Ὁρθοδοξίαν⁴⁾. Κατὰ τὰ λοιπὰ εἶναι τὸ ἐκμαγεῖον τῆς ψυχουσυνθέσεως τοῦ διανοουμένου Ἕλληνος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ χρησιμοί, ὧν ἱεροφάντης δείκνυται ὁ Πολυεῖδης, ἐγένοντο τάχιστα δημοτικώτατοι καὶ ἀναγινώσκονται ὑπὸ τῶν ἀπλοϊκῶν ἀπλήστως ἕως σή-

¹⁾ Αὐτ. σ. 67.

²⁾ Αὐτ. σ. 68 σημ. α'.

³⁾ Περὶ τῶν Ῥώσων λέγει τοῦτο ὁ Πολίτης: ὅπερ ὅμως ἐν μέρει συμβαίνει [Λεξ. σ. 39.]

⁴⁾ Τὸν κλασσικὸν τοῦτον τύπον παρέχει ἡμῖν ὁ πολὺς Βησσαρίων, ὅστις ἀπεμπολήσας τὴν Ὁρθοδοξίαν δὲν ἔσωσεν ὅμως τὴν πατρίδα, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίζετο μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς.

μερον, ἀκριβῶς διότι εἰσὶ πιστὸν ἀπεικόνισμα, τῶν πόθων καὶ ἐλπίδων, τῆς δεισιδαιμονίας καὶ νοοτροπίας, τῆς πρὸς τὸν θεὸν πίστεως καὶ τῆς ἀνεφίκετου πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. τούτων πάντων ἀγλαὸς καρπὸς ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, ἣς οὔτος παρ' ὅλας τὰς ἀντιξόους περιπετείας καὶ τὰς φοβερὰς ἀπογοητεύσεις, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐπελάθετο. καὶ θεωρῶ ἐπίκαιρον εἰς τὴν παροῦσαν τοῦ ἑλλήν. ἔθνους δυσποτιμίαν, εἰς τὴν περιόδον τῆς λιποψυχίας καὶ ἀθετήσεως «τῶν παλαιῶν ἰδανικῶν» νὰ ὑπειθυμίσω τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις πατριώταις, ὅσα πρὸ θοετίας ἔγραψεν ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ: «εὐθύς ὁμωσμετὰ τὴν ἄλωσιν ἐγεννήθησαν λέγει αἴσαι περὶ τοῖς μελλούσης τύχης τοῦ ἔθνους ἐλπίδες ¹⁾, καὶ ἐρριζώθη ἡ πεποίθησις παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ὅτι ἀφεύκτως διὰ τῆς σπάθης θ' ἀνακτήσῃ τὴν διὰ τῆς σπάθης ἀρπαγεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πατρικὴν κληρονομίαν. Καὶ ἡ πεποίθησις αὕτη διεσειέτο μὲν καὶ ἀπημβλύνετο ἐν ἡμέραις λιποψυχίας καὶ ἐθνικῶν συμφορῶν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐξέλιπε, ὑποτροφευμένη μὲν ὑπὸ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δικαίου, καὶ ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐκδηλουμένη δ' εἰς χρησμούς καὶ προρρήσεις, παραδόσεις καὶ δημοτικὰ ἄσματα καὶ εἰς ἐνόπλους ἐξεγέρσεις κατὰ τοῦ ἰσχυροτάτου δεσπότη. Ἡ μεγάλη λεγομένη ἰδέα, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ ἐθνικὸν ἰδεῶδες τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ νῦν, εἶναι ἡ συγκεκριλαίως τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐλπίδων, ἀπαυγασμάτων τῆς πεποιθήσεως ἐκείνης, ὧν κορωνὴ θεωρεῖται ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἀπόδοσις τῆς ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν ὁρθόδοξον χριστιανικὴν λατρείαν. Εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦτο δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἀποτυπῶνται ὁ χαρακτήρ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος: διότι εἰς τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος συγκεντρῶνται αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος ἀναπλασσομένου τελειότερου διὰ διορθώσεως τῶν πλημμελημάτων καὶ παραμυθίας τῶν συμφορῶν. Οἱ ἐθνικοὶ πόθοι ἐμφαίνουσιν, ὅτι ὁ λαὸς ἔχει συνείδησιν ἑαυτοῦ, ὅτι γινώσκει τὸ παρελθόν του, καὶ τὰ ἐπιβαλλό, εἶνα εἰς αὐτὸν καθήκοντα ἐν τῷ παρόντι πρὸς παρα-

¹⁾ Πρὶν, ὡς εἴπομεν, τὰ πάντα προεμήνουν τὴν καταστροφὴν καὶ τὸ μοιραῖον τέλος τοῦ Βυζαντίου «οἷτε μάντιες ἀπαίσια πολλὰ ἐπεθείαζον, λόγια τε πολλὰ ἤδετο καὶ χρησμοὶ ἀνηρουνῶντο καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς ξυμβαίνειν φιλεῖ, πάντα ἐγίνετο, ἅ πάντα εἰς οὐδὲν χρηστὸν φέροντα, φόβον τε παρεῖχε πολὺν καὶ ἀγωνίαν αὐτοῖς, καὶ ἑαυτῶν ὅλως ἐξίστα, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος οὐκ ἐδίδου θάρρεϊν» Κριτοβούλου Ἱστορ. Α', ιη', 7 παρὰ Müller, Frag. hist. Graec. Tom. V, σ. 69.

σκευὴν αἰσίου μέλλοντος . . . . "Ὅπου ἐλλείπουσιν οἱ ἐθνικοὶ πόθοι, ἐλλείπει καὶ ἡ ἱστορικὴ συνείδησις· ὁ δὲ λαὸς εἰς τὸ παρὸν μόνον ἀποβλέπων ἄνευ συναφείας πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον διατελεῖ ἐν νάρκῃ πολιτικῇ καὶ ἠθικῇ, προδρομῶ ἐξουδενώσεως καὶ ἐξαφανίσεως. . . .¹⁾ Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὸ οὐσῶδες θέμα τῶν Χρησμῶν. Κεφ. Α' 24. «Κωνσταντῖνος ἤρξατο καὶ Κωνσταντῖνος ἀπολέσει τὸ Βυζαντινὸν τῆς Ἀνατολῆς βασιλειον». Οὕτως ἐπιδεξίως μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἀρχεται ὁ συγγραφεὺς τῆς προφητείας, καὶ ἀκριβέστερον ὀρίζων τὰ πράγματα ἐπιφέρει: 25. Υἱὲ ἀνθρώπου, ἀρίθμησον ἀπο τοῦ πρώτου Κωνσταντίνου ἕως τοῦ δωδεκάτου ἀριθμοῦ καὶ συναντήσεις τῶ ἀριθμῶ, ἐφ' ᾧ μέλλει συμβῆναι ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ θεὸς ἀπεφῆνατο. καὶ ἡ ὀρισθεῖσα θεία βουλή, ἣτις ἐστὶν ἐξηκριβωμένη, ἀμετάθετος ἔσται»²⁾. Τοιοῦτον τηλαυγὲς πρόσωπον ἔθετο ὁ Πολυεῖδης. καὶ τὸ σπουδαιότερον, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀποκαλύψεις αὐτοῦ παρουσιάζονται ὡς θέσφατα προαγγελθέντα ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῆς ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως. «σὺ ζευξὸν τὴν ὄρασιν ἐκείναις τῶν προφητῶν, λέγει ὁ φανείς λευκογένειος ἅγιος, ἀνάγησον τὸ πνεῦμά σου καὶ σκόπησον τὸ ὄραμα τοῦ Ἱεζεκιὴλ καὶ Ἡσαΐου . . . ἔπειτα συνάρμοσον ἐκεῖνο τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ υἱοῦ Ζεβεδαίου. καὶ παράβαλε τὴν ἀποκάλυψίν σου, μεθ' ὧν ἐκεῖνοι εἶδον

¹⁾ Ν. Πολίτου Παραδόσεις Β' σ. 659 - 660. Ὁ πολὺς Ῥουμᾶνος J o r g a πρόσφατον εἰς δημοσίευμα: «Εἰκόνες ἀπὸ τῆν σημερινὴν Ἑλλάδα» (κατὰ μεταφρ. ἑλληνικὴν Ἀθήναι 1932) συμβουλεύει τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ μανθάνωσι τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ νὰ ἀφήσωσι τὴν «ἐπίπλαστον» ἱστορικὴν ἐνότητα κτλ. Ὁ Φῶτος Πολίτης, ὅστις νομίζω ὅτι τυγχάνει υἱὸς τοῦ ἄριστα τ' ἀνωτέρω φιλοσοφήμιτος, σχολιάζων τὸν J o r g a ἀναφωνεῖ: «λόγια βαθυστόχαστα, ποῦ ἀρμόζουσι μόνον στὸ στόμα ἐκείνων, ὅσοι εἶναι ἄξιοι τῆς ζωῆς. Ἄλλ' ἔμεις καὶ τὴ γλῶσσά μας ἀκόμη μασκαρέψαμε (ἴσως ὀρθῶτ. ὑμεῖς ἐσεῖς δηλ) γιὰ τὸ χατῆρι τοῦ βλαστοῦ τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας... (δηλ. οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς μαλλισροῦς πρέπει νὰ λέγονται Ῥωμαῖοι διὰ νὰ μὴ εἶναι μασκαράδες!). Ζέρουμε καλύτερα τὸ κυλώνειον ἄγος ἀπὸ τὰ ὀρλωφικά (καὶ τί χρειάζονται καὶ τὰ ὀρλωφικά!...) Ὁ κ. J o r g a δὲν ἀντελήφθη πόσον ἀκριβὰ πληρώνουμε τὸ θάμπωμά μας μπρὸς στίς νεκρὰς «λαμπρότητες» (Ἐπιφυλλίς Πρωίας Ἀθηνῶν 29 Ἰαν. 1932). Ἄλλὰ διερωτᾶμαι, σκέπτονται οὕτω καὶ οἱ περίξ ἡμῶν ὄμοροι λαοί; Πρεῖ τούτου ὁ βουλόμενος διεξίτω Εὐλόγιον Κουρίλα Λαυριώτου, Ἡ Βαλκανικὴ συνεννόησις καὶ ἡ Βουλγαρικὴ μετὰ τὴν ἡμερολογίῳ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης 1932 ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ λαμπροῦ πατριώτου Θεοφίλου Ἀθανασιάδου, σ. 59 - 65).

²⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 8. ἐν δὲ σ. 9, 26 ὁ ἀγαθὸς Θεόκλητος προσδιορίζει ὡς ἀκριβῶς καὶ τὸ ἔτος: «Ἀποπληρωθήσεται μὲν μετὰ τὴν τετάρτην ἑκατοντάδα ἀπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ δευτέρου ἕως τοῦ τρίτου, ἐν ᾧ ἐκπεσεῖται τὸ ὑπέρογκον τῆς Ἀνατολῆς βασιλείον ὑπὸ χεῖρας τῶν Σαρακηνῶν».

καὶ εἶπον καὶ ἔγραψαν πρὸς τὸν ἑβραϊκὸν λαόν» 1). Ἴδου λοιπὸν τὸ ἀξιόσεβαστον καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπρόσβλητον κῦρος τῶν Χρησμῶν. Τὸ λίαν κοπιῶδες ἔργον τοῦτο, ὅσον καὶ ἀνωφελὲς τῆς παραβολῆς καὶ συγκρίσεως τούτων πρὸς τὰς ῥήσεις τὰς Παλ. καὶ Καιν. Διαθήκης ἀνέλαβεν ὁ τῆς προκειμένης ἡμῖν ἐκδόσεως «Ζηλοπροφήτης» 2). Ἔτερον σπουδαῖον προιέτημα τῶν χρησμῶν ἐστὶν ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἐκπληρώσεως τῶν προαγγελθέντων. καὶ ἐν τούτῳ ὑπῆρξεν ἀμίμητος ὁ Πολυείδης· διότι ἐνῶ οἱ προφήται μετὰ πολλῆς τῆς ἀγωνίας καὶ δυστοκίας ἐν ἀλληγορίας, καὶ πάμπαν ἀκαταλήπτους συμβόλους καὶ δυσσυμβλήτους ἀριθμοὺς μίλις ἤψαντο τοῦ δυσεπιλύτου τούτου ἐν ταῖς προφητείαις ζητήματος 3), οὗτος τὰς μὲν πρὸ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας πᾶντι εὐχερῶς συμφορήσας χρονολογίας, τὸ δὲ «τῆς ἀπολυτρώσεως ἔτος» ὁρίζει καὶ τοῦτο ἀκριβῶς μὲν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα, ὡς πρὸς τὰς δεκάδας ὅμως ἀφέθη ἡ θύρα ἀνοικτή, καὶ ἀλληλοσυγκρούονται τὰ σχετικὰ χωρία, εἰς ἃ προφανῶς ἐγένετο ἐκίστοτε πολλὴ παραχίραξις ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, ὡς μαρτυρεῖται αὕτη ὑπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν χειρογράφων. Τὸν συγγραφεῖα ἐνδιαφέρει τοῦτο τὰ μάλιστα, ἵνα κέκτηται τὰ προφητενόμενα αἰεποτε ὁμόλογα ταῖς περιστάσεσι καὶ προάγοντα τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ὡς πρὸς τοὺς πολιτικούς συνδυασμοὺς καὶ τὰ καταστρωαννόμενα σχέδια, καὶ μετὰ κύρους νὰ στηρίξη ταῦτα ἐπ' ἐκείνων. Καὶ ὅτε μὲν προσδιορίζει τὰ ἔτη τῆς αἰχμαλωσίας : «καὶ διαμενεῖ αἰχμάλωτος ὑπὸ τὸν ζυγόν, ἕως τετάρτης δλοκλήρου σχεδὸν ἑκατοντάδος» 4), ἦτοι ἡ αἰχμαλωσία τῶν χριστιανῶν διαρκέσει ἔτη 400, ὅτε δὲ τὸν τῆς ἀπελευθερώσεως χρόνον : «ἔσονται δὲ αἱ οἰκίαι διεφθαρμέναι, οἱ ἱεροὶ ναοὶ μεμισασμένοι καὶ οἱ πιστοὶ καταδεδιωγμένοι ἕως τῆς ὀγδόης ἑκατοντάδος ἀποφαντικῶς» 5), ἦτοι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, οὗ ἐφεξῆς ὁρίζονται καὶ αἱ δεκάδες. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὠρίσθη ὡς ἔτος ἀποπληρώσεως τῶν προρρησιῶν τὸ 1765 : 14.

1) Αὐτ. σ. 11—12.

2) Τὸ πλεῖστον ταύτης μέρος κατέχουσιν οἱ παραπεμπτικοὶ ἀριθμοί, ἀ τ ε - λ ε ἰ ω τ ο ι εἰς ἕκαστον στίχον! καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνευ πραγματικῆς σχέσεως, ἵνα μὴ εἶπω πάντοτε. τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ τὴν σημασίαν, ἣτις ἀπεδόθη εἰς τὸ κείμενον τῶν χρησμῶν, παρεμπερῆς πρὸς τὰς ἁγίας Γραφάς!

3) Πρβλ. τὸ 666 τῆς Ἀποκ. 13, 10 βλέπ. καὶ C h. B r u s t o n, Le chiffre Apocal. 666 et l'hypothèse du retour de N e r o n (ἐν Revue Theol. VI, 2 1880 σ. 158—173 καὶ Ἀποκαλυπτικά, Σ ω φ ρ. Ε ὑ σ τ ρ α τ ι ᾶ δ ο υ π ρ. Λ ε ο ν τ ο π ὁ λ ε ω ς ἐν Θεολογία τόμ. Α' σελ. 320 ἔ.

4) Α' 10, 30.

5) Α' 9, 2,7 ἀξιοσημείωτον τὸ «ὁ π ο φ α ν τ ι κ ῶ ς» διότι ἡ πρόρρησις αὕτη ὄντως ἐπληθύνθη κατὰ γράμμα. Τὰ ἐν σ. 19, 71, 22, 91, 23, 94 καὶ 24 97 ἀναφέρονται εἰς τὰ γεγονότα τῆς Διαμαρτυρήσεως.

Ἐν πέντε καὶ ἐξήκοντά ἐστὶν ἐπηγγελμένον τὸ τέλος τῶν θλίψεων, [ἦτοι ὀγδοήκοντα], 15. Οὐκέτι ἐξόριστοι οὐκέτι ταλαίπωροι ἐπαναστρεφόμενοι εἰς τὸν τοῦ Γένουζ κόλπον, ἐλεύσεσθε ἀγαλλόμενοι»¹⁾). Ταῦτα ἐγράφοντο φάνεται κατὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ φερέλλιδος Πέτρου Γ' εἰς τὸν θρόνον. Ἄλλ' ἡ ἰδέα αὕτη καὶ μετὰ τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 δὲν ἐγκατελείφθη. Οὐκ ἐπαύσατο ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐνεργουῖσα διὰ τὴν κατάρτησιν τῆς Ἀνατολῆς «καὶ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἀρχαίας Γραικικῆς μοναρχίας ὑπὸ τὸν ὄρον, ἵνα καταλάβῃ τὸν ἀνεγερθησόμενον θρόνον ὁ νεώτατος τῶν ἐγγόνων αὐτῆς μέγας δούξ Κωνσταντῖνος»· διὸ κατὰ τὸ 1782 διεξήγε συνεννοήσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, καὶ διὰ τοῦ περιφήμου Λάμπρου Κατωῆν ἐξήγγειρε καὶ αὐτὸς τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν²⁾). Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὡς φαίνεται, εἰσῆχθη ἐν τοῖς χρημοῖς ἡ χρονολογία 1785. πρβλ. Η', σ. 83, 19. «Υἱὲ ἀνθρώπου, ἔνωσον τὸν πεντηκοστὸν πρῶτον τῶ τριακοστῶ τετάρτῳ καὶ βλέψεις τὸν λογισμὸν τέλειον»³⁾). Περὶ τὰ τέλη λοιπὸν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος προαγγέλλονται μεγάλα καὶ ἐξάκουστα γεγονότα, ὡς διαλαμβάνει τὸ Ζ' κεφάλαιον :

60 . . . ἔπειτα θρῆσει μέλι καὶ γάλα κατὰ πάντα. κοπάζουσιν αἱ ζάλα καὶ ὀλοπληρῆ πεντήκοντα ἔτη βασιλεύσει ἡ γαλήνη.

61. Ἡ ἀλήθεια θριαμβεύσει.

62. Ὁ οὐρανὸς χαρήσεται τῇ ἀληθεῖ δόξῃ.

63. Ἀνυψωθήσεται ἡ Ὁρθόδοξος πίστις καὶ σκιρτήσει αὕτη ἐξ Ἀνατολῆς πρὸς Δυσμᾶς, ἵνα μακαρίζηται.

1) Κατωτ. δὲ σελ. 82, 17. «Ἡ τριετὴς δυστυχία προσφέρει γαλήνην καὶ ἐφ' ὑμᾶς τῶν προπαρεληλυθυῶν θλίψεων τὴν κατάπαυσιν»· διότι ὁ Θεὸς ἐπίστευεν ὅτι τῶ 1762 θά ἐγίνετο ἡ κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπίθεις.

2) Αὐτ. σ. 80-82. Τὸ «ὀγδοήκοντα» ἐξωβελίσσαμεν διότι τυγχάνει ἄτοπος προσθήκη τοῦ ἐκδότου καὶ ἀκατανόητος ἅμα (καὶ ὁμοῦς ὁ Ζηλοπορητικῆς θεωρεῖται ὁ καλλίτερος ἐκδότης τῶν Χρησμῶν!). Αἱ ἄλλαι ἐκδόσεις ἔχουσιν: ἐν (ἢ ἐν) πέντε καὶ πεντήκοντα ἐστὶν ἐπηγγελμένον τὸ τέλος τῶν θλίψεων, τῇ δ' ἐβδόμῃ οὐκέτι ταλαίπωροι κτλ. (Στ. ε. φ. σ. 191). Τὸ «ἐν πέντε καὶ ἐξήκοντα», λέγει ὁ Ζηλοπορητικῆς, ὅτι εὔρε καὶ ἐν χρησμῶ τῆς Διθίνης· πλακὸς (ὄν ἐκδίδωσι, λέγει, εἰς τὸ Β' Μέρος), οὐδεμίαν ὁμοῦς δικαιολογίαν προσάγει διὰ τὸ «ὀγδοήκοντα». Ἐν σ. 95 φαίνεται ὅτι 34 (κεφ. Γ') μετατίθησιν ὁ χρησμολόγος τὴν ἐκπλήρωσιν μέχρι τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

3) Σαθ. Τουρκ. Ἑλλάς. σ. 533—542. Ὅτι ἡ Ῥωσσία οὐδέποτε ἐγκατέλειπε τὴν ἰδέαν ταύτην βλ. τὴν ἀποκαλυπτικὴν ἀρθρογραφίαν τοῦ πολιτευτοῦ κ. Λεβίδου ἐν Πρωτῆ Ἀθηνῶν ἀπὸ 13 Δεκεμ. καὶ ἐξ τοῦ 1931-1932, καὶ συνέχειαν εἰς «Ἑλληνικὴν» 17 Ἰαν. 1932, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ Ῥωσσία καὶ οἱ Ἕλλη. ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες».

1) Αὐτ. σ. 83 πρβλ. καὶ σ. 86, 31.

64. Φορίζουσιν οἱ βάρβαροι καὶ ὄλως τρέμοντες, κατὰ κεφαλῆς ταχέως ἀποφεύξονται, ἐγκαταλιπόντες τὴν μητρόπολιν τοῦ κόσμου.

65. Τότε ὁ Θεὸς ἔσται δοξαζόμενος.

66. Καὶ ὄψονται οἱ ἄνθρωποι τὰ ἔργα τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ. Οὕτω γένοιτο καὶ οὕτως ἔσται Ἄμην. 1)

Πανηγυρικώτερον ἐξαγγέλλει ταῦτα ὁ Θεόκλητος ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ἐν θαυμασίᾳ ἐξάρσει:

39. Πένητες, ὑψώσατε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ψάλατε τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τῶν αἰώνων δόξαν.

40. Δεῦτε, δεῦτε, ὦ γενεὰ εὐσεβῆς, ἀγαλλιᾶσθε ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ ἐν τυμπάνοις καὶ σάλπιγγιν ἐλαταῖς.

41. Ὁξύνετε τὰ κύμβαλα ὑμῶν, ὀγκώσατε τὰ ὄργανα, ἐμφυσήσατε τὰς σύριγγας καὶ ἀλούς ὑμῶν.

42. Κροτήσατε ἐν ἤχῳ τὰς χεῖρας ὑμῶν. προφθάσατε σκιριτῶντες, ἐν χορῷ νομίμῳ χορεύσατε εὐσχήμονες ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἰσραήλ. 2)

Εἶναι εὐνόητον ὁποῖαν ζωηρὰν ἐντύπωσιν ἐνεποιοῦν εἰς τὸν λαὸν οἱ προφητικοὶ οὗτοι λόγοι. καὶ διὰ τοῦτο οἱ Χρησμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου ὑπῆρχον κοινότατα διαδεδομένοι καὶ ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως. 3) Συντεταγμένοι εἰς ὕψος προφητικόν, ἐν ᾧ παρενείρονται συχνότατα εἰκόνες καὶ ζωηραὶ παρομοιώσεις καὶ περιβεβλημένοι τὴν σκοτεινὴν καὶ ἀλληγορικὴν τῶν χρηστηρίων ὀμίχλην, εἰσὶν ἐρριζωμένοι βαθύτατα ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ ἀνεξετάστως καὶ προθύμως ἀποδεχομένου πᾶν τὸ διαθροῦπτον τὰ ὄνειροπολήματα αὐτοῦ. Ἦκουσε, διηγεῖται, ὁ συγγραφεὺς ἐν μιᾷ Κυριακῇ φωνὴν ἀπὸ ἀνατολῶν «ἐξερχομένην ὡς ἀπὸ λυπηρᾶς καὶ φορικτῆς σάλπιγγος θαλασσινῆς» 4) ἐν μέσῳ κεραυνῶν καὶ πυρίνων βελῶν σταζόντων αἷμα ἀνθρώπινον 5) καὶ ἐκ τοῦ φόβου καὶ τρόμου παρελύθησαν αἱ δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ἀναζωογονηθεῖς ὑπὸ τῆς θείας ἐκείνης

1) Αὐτ. σ. 67—68 πρβλ. καὶ 80, 12.

2) Αὐτ. σ. 96—97. γλῶσσα ἱεροπρεπῆς καὶ ἀξία τοῦ θέματος. καὶ ὁμοῦς ὁ E l s - s n e r ἔγραψεν, ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν Ὁ Π ο λ υ ε ἰ δ η ς !

3) Καὶ μέχρι σήμερον εἰς παραμονὰς μεγάλων γεγονότων ἀμέσως ὁ λαὸς ὡς εἰς ἰ ε ρ ὀ ν κ ὠ δ ι κ α τρέχει καὶ συμβουλεύεται τοὺς χρησμούς, καὶ συχνῶς ἀκοῦει τις ἐπαναλαμβάνομενον «τὸ λένε τὰ χαρτιά μας καὶ ὁ Ἀγαθάγγελος» Ὁ συνάδελφος καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν κ. Μ. Ζ α χ α ρ ι ἄ δ η ς Χ ἰ ο ς ἤκουσε γυναῖκα νά λέγῃ: «ὁ παπᾶ Π υ λ ι α ρ ὀ ς ἐπῆρε ἀπὸ τῆ Ῥωσσία, σὰν ἦτανε, Ἀγαθάγγελο χρυσό, πὺ ἔχει ὄλα ὄσα θὰ γίνουν».

4) Αὐτ. σ. 4.

5) Αὐτ. σ. 5.

φωνῆς ἠγέρθη καὶ βλέπει μορφὴν λέοντος θυμοειδοῦς, ὅστις κρατῶν «δε-
διπλωμένον περγαμηνὸν» λέγει αὐτῷ: «ἀνάγνωθι, υἱὲ ἀνθρώπου τὴν κατὰ
τῆς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ τοῦ Χριστοῦ...θεῖαν δίκην». ¹⁾ Ἐμεινεν ἀναίσθη-
τος, λέγει, ἀναγνοὺς τὴν μεγάλην ταύτην ἀπόφασιν, καὶ ἐκ τῆς συνεχούσης
ὀδύνης ἔπεσε κατὰ γῆς καὶ μετὰ ζωηροῦ ὄλολυγμοῦ καὶ ἀπείρων δακρύων
ἔκλαιε τὸν ὄλεθρον τοῦ Βυζαντίου. Ἐἶτα βλέπει «αἰδεσιμώτατον γέροντα,
μακρολευκογένειον, ἠλιοπρόσωπον», ὅστις ἤψατο αὐτοῦ καὶ λέγει: «ἔγει-
ραι, υἱὲ ἀνθρώπου, καὶ βλέψον πρὸς Δυσμᾶς, καὶ ὅ,τι ἂν ἴδῃς γράψον
τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν τῶν μετὰ ταῦτα πιστῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁾. καὶ
περαίνει τὸ προοίμιον ὧδε: «ἢ μεμβράνα ἐμπεριεῖχε τὰ λόγια, ἅπερ ὁ
Θεὸς ἐφάνερωσε τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἀγάθαγγέλῳ, ὅστις ἐσημείωσε ταῦτα
εἰς τὴν ἀκόλουθον Διήγησιν»³⁾.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ κυρίου μέρους παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ
λόγος εἶναι περὶ τῆς ἀναστηλώσεως τῆς βυζ. αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀνα-
λάμπωσος τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπὸ τὴν ὑφῆλιον. τὰ ἱστορικὰ σημεῖα παρενε-
βλήθησαν, ἵνα ἐξάρωσι τὸν τόνον καὶ προσδώσωσι τὸ κύρος εἰς τὰς προο-
ρήσεις. Ἐπὶ πλέον ἀποδείκνυται ὁ Πολυείδης καὶ ἐγκρατέστατος γνώστης
τῆς εὐρωπ. ἱστορίας, πολιτικῆς τε καὶ ἐκκλησιαστικῆς. Ἀναφέρει τὰ σπου-
δαιότερα γεγονότα ἀπὸ τοῦ 15 αἰῶνος, ὅσα δηλ. σκιαδουσι τῷ σκοπῷ
αὐτοῦ. καὶ φέρουσι ταῦτα ἀεὶ τὸ τῆς προφητείας περιβλήμα. διανθίζονται
ἐπιτηδεῖως διὰ γραφικῶν τύπων, μυστηριωδῶν καὶ μεταφορικῶν ἐκφρά-
σεων ἐν πολλοῖς ἀκαταλήπτων. Οὕτω κατῴρθωσε νὰ πείσῃ ἐπὶ δύο σχε-
δὸν αἰῶνας τοὺς ἀναγνώστας, ὅτι ὄντως οἱ χρησιμοὶ συνειάχθησαν ἐν Σι-
κελία ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου Ἀγαθαγγέλου τῷ 1276. Ἴδου σημεῖά τινα καὶ
γεγονότα ἐκ τῆς ἱστορίας ληφθέντα καὶ λεῖαν ἐπιτηδεῖως ὡς προφητεῖαι
παριστάμενα.

Κεφ. Α'. Εἴπομεν ἀνωτέρω, ⁴⁾ ὅτι ἄρχεται ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ
Καρόλου Ε'. καὶ προστίθουσιν, ὅτι δὲν ἠδυνήθη οὗτος ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν Δια-
μαρτύρησιν, ⁵⁾ καὶ «ἀπέθετο τὴν πορφύραν διαμοιράζων τὰς δύο βασι-

¹⁾ Αὐτ. σ. 6—7.

²⁾ Αὐτ. σ. 10—12.

³⁾ Αὐτ. σ. 15, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου: Ὑ ἰ ἐ ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ, ἰ δ ο ὗ
τὸ τ ἔ λ ο ς τ ῆ ς ὀ ρ ᾶ σ ε ὡ ς σ ο υ, ἥ τ ι ς ἔ σ τ ῖ ν Ἀ γ γ ε λ ι κ ῆ
ἐ π ι φ ᾶ ν ε ι α τ ε τ η ρ η μ ἔ ν η μ ὄ ν ο ι ς τ ο ῖ ς π ι ς τ ο ῖ ς... Ὑ-
π α γ ε δ ο ὕ λ ε τ ο ῦ Θ ε ο ῦ Ἀ γ α θ ᾶ γ γ ε λ ε, καὶ γ ρ ᾶ ψ ο ν ἐ π ἰ
π ἰ ν α κ ῖ ἅ π α ν τ α π ι ς τ ῶ ς καὶ φ α ν ἔ ρ ω σ ο ν τ ο ῖ ς μ ε τ α-
γ ε ν ε σ τ ἔ ρ ο ι ς Ἀ μ ῆ ν (σ. 98, 45—46).

⁴⁾ Τοῦ Α', Β' καὶ Δ' κεφ. τὸ σπουδαιότερον περιεχόμενον ἀπηντήσαμεν ἐν τῷ
περὶ Γερμανῶν 21 κεφ. διὸ καὶ ἐνταῦθα τὰ ἐλλείποντα ἐκεῖ μόνον θὰ παρενείρωμεν.

⁵⁾ σ. 16. Πράγματι ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὴν οὐ μόνον ἐν τῇ Διαίτῃ τῆς
Σπίρας (1529), ἀλλὰ καὶ ἐν Αὐγούστη.

λείας Μοναρχίας» εἷς τε τὸν υἱὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τῷ μὲν δούς τὸ διάδημα τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, τῷ δὲ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανίας. 1) Ἐπὶ δύο Καρόλων, λέγει, «τελειωθήσεται ἡ γενεὰ τοῦ κραταιοτάτου τούτου οἴκου» δηλ. τῆς Αὐστρίας (Κάρολος 5' καὶ ὁ Ζ'). καὶ μετὰ τὴν βασιλείαν δύο γυναικῶν «σχεδὸν μετ' ὀλίγον ὕστερον διάστημα τελευταῖον τελειοῦται» καταλήγονται ξένοι τὸν θρόνον 2). Ἐφεξῆς στρέφεται κατὰ τῶν Παπιστῶν προβάλλων αὐτοῖς ὡς θεοῦ ἐκδικητὰς τοὺς Διαμαρτυρομένους. Ψάλλει αὐτοῖς τὸν ἀναβαλλόμενον, καὶ οὐχὶ μετὰ πολλῆς εὐπρεπείας ἔξαντλεῖ κατ' αὐτῶν πᾶσαν τὴν πικροχόλον αὐτοῦ εὐφράδειαν. χρῆται ὀρμαθῶ λέξεων καὶ ὕβρεων κατ' αὐτῶν (παλλακίς ἀσελγῆς, τέρας καταχθόνιον, Ὑδρα ἑπτακέφαλος, πύργος Βαβυλώνιος κττ), αἵτινες ἦσαν συνήθεις εἰς τὸ στόμα παντός παπομάχου. Ἐν τέλει ἐξαγγέλλει τὴν *κατάπτωσιν καὶ τὸν ὄλεθρον τῆς δυτ. Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τὸν θρίαμβον τῆς ἀνατολικῆς* 3). Ἴδου πῶς ὁ συγγραφεὺς διαγράφει τὸ τέλος τοῦ Παπισμοῦ:

25. Ὅλοίξεις ὡς λιμῶμης λύκος, καὶ ὁ χαλινὸς δεσμεύσει τοὺς ὀδόντας σου, καὶ ἐν κημῶ καὶ χαλινῶ συντριβήσονται αἱ σιαγόνες σου.

26. Κρίκος σκληροῦ σιδήρου διαβήσεται τὸν ἰσθμὸν τῶν μυκτιήρων σου, καὶ τὸ χεῖλος τὸ ἀνόσιον σου στάξει ἰὸν ὄλεθρον.

27. Ἐχιδνα ἐν τῇ γεννήσει σου, τελευτήσῃ ἡ δόξα σου. Ἀμήν 4).

Κεφ. Ε' Μετὰ τοὺς πρὸς τὴν Γερμανίαν διθυράμβους στρέφεται ὁ σ. πρὸς τὴν ὁμόδοξον Ῥωσσίαν. καὶ ἐκείνην μὲν προετοιμάζει, ἵνα καταβάλλῃ τὸν ἀλαζόνα Πάπαν, ταύτην δὲ τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ βάρβαρον ἐπιδρομέα. Οἱ σοφοὶ Γερμανοὶ ἔδει νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν θρίαμβον τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ οἱ Ῥῶσσοι εἰς τὴν ἀνάκτισιν τῆς τῶν Χριστιανῶν ἐλευθερίας πολεμοῦντες τοὺς Τούρκους, μεθ' ὧν εἶχον ἀνοικτούς λογαριασμούς. ἀμφότεροι δὲ εἰς τὴν «δόξαν τοῦ Αἰωνίου», οὗ «ἡ ἐνοίκησις ἐν τῇ Ἀνατολῇ». Ὁραματίζεται ἱπτάμενον αἰτὸν σπεύδοντα «καταφθεῖραι τὸν βανδαλικὸν

1) Αὐτ. σ. 16—17. Ὁ Κάρολος ἀπανθήσας ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων τῷ 1556 ἀποσυρθεὶς τοῦ θρόνου διεμοίρασε τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς δύο εἰρημένους τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας καὶ τὸν Φριδερίκον. Πρβλ. Ζ' 61, 26.

2) Αὐτ. σ. 17 Ἡ μὲν εἶναι ἡ γνωστὴ Μορῖα ἢ Θηροσία, ἡ ἐτέρα τίς (ἴσως διαφθορὰ τοῦ κειμένου).

3) Αὐτ. Α' κεφ. σ. 17, 58 σ. 23, 93 καὶ καταλήγει εἰς τὸν ἐκθειασμὸν τῆς Διαμαρτυρήσεως, ἀλλ' ἵνα μὴ παραπονηθῶσιν οἱ Παπισταί, στρέφεται ἐν Β' κεφ. ὡς εἵπομεν ἄνωτ. κατὰ τῶν Γερμανῶν. εἰδ. οὕτω ἐν τῷ Γ' κεφ. συμπληροῖ τὴν ἐσπερτικὴν τῶν Δυτικῶν. Φρονῶ ὅτι τὸ Β' κεφ. παρενεβλήθη ἔπειτα, καὶ δὴ ὅταν ὁ συγγραφεὺς ἠθέλησε νὰ κυκλοφορήσῃ τὸ ἔργον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἵνα μὴ παρεξηγηθῇ ὡς προτεσταντίζων (βλέπ. αὐτ. σ. 29 ἐ.).

4) Αὐτ. σ. 31-35. Τὸ Δ' κεφ. ἀνεφάρμομεν ἄνωτ. εἶναι ὁ ὕμνος τῶν Γερμανῶν.

μανιώδη λέοντα, τὸν τύραννον τῆς Γερμανίας, τὸν τρόμον τῶν ἰγεμνῶν, τὴν ἀσπλαγχνον τίγριν, τὸν υπερόπτην Ἐωσφόρον, τὸν ἐχθρὸν τοῦ ἀνθρώπινου γένους»¹⁾. πλέκει τοῦ Πέτρου ὧδε : τὸν ἔπαινον.

15. Ἄλλος Κῦρος, ἄλλος Μακεδὼν φαίνεται ὁ τῶν Ῥώσων μονάρχης.

16. Νικᾶ, καταβάλλει, αὖξει, καὶ ὡς ἄλλος ἀστὴρ ἐν κόσμῳ λάμπει.

17. Τῶν ἀπάντων τόπων νικητῆς καὶ ἐπίμαχος γίνεται. ὑποτάττει βαρβάρους, πλατύνει τὰ ὄρια.

18 . . . νέαν φρικτὴν αὐτοκρατορίαν ὁ κόσμος βλέπει . . .²⁾.

Εἶτα τὸν ὑπὸ τῆς «τρίτης γυναικὸς» νίοθειηθέντα τρίτον Πέτρον (sic ἀναφέρει³⁾), καὶ 32. «Ἐπειτα ἀνεξακούστω ἀλαλαγμῷ τῆς Δύσεως εἰς τὸν Παναρὸν ἐκρεῖ ἡ Αὐτοκρατορία». Πολλοὶ φιλέλληνα (ὑπὸ περιορισμένη ἔννοιαν) νομίσαντες τὸν Θεόκλητον, ἀνέφερον τὴν πρόρρησιν ταύτην εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα, Βαυαρὸν ὡς γνωστὸν τὴν προέλευσιν⁴⁾. Ἄλλὰ ὡς γνωστὸν πρόκειται περὶ Καρόλου Ζ' αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὅστις ἠνυίδος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Ἐμμανουήλ, ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας, ὅστις ἀρνούμενος ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν διεξεδίκησε τὸ στέμμα καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐχρίσθη αὐτοκράτωρ ἐν Φραγκφούρτῃ, ἀλλ' ὑπερίσχυσε διὰ τῶν ὀπλων ἡ Θηρεσία τῷ 1744· ὅθεν καὶ ἐπιφέρεται ἡ «Γαλλία τεταπεινωμένη, ἀλώπηξ ἡ πανοῦργος ἀπολέσει τὴν κέρκον»⁵⁾. καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κατὰ τῆς Γαλλίας ἔλεγχος, καὶ δὴ κατὰ τοῦ «ταπεινοῦ καὶ εὐτελοῦς ὑποκειμένου» ὅστις πιθανῶς εἶναι Λουδοβίκος ὁ ΙΕ', καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Κεφ. ζ'. Ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τῆς Αὐστρίας προοριζομένης εἰς διάλυσιν καὶ ἐρήμωσιν. Ἀρχεται ἀπὸ τοῦ «τρίτου Μεθοριάρχου» βασιλέως,

1) Αὐτ. α. 42. Ὁ μὲν ἀετὸς εἶναι ὁ Μ έ γ α ς Π έ τ ρ ο ς καὶ ὁ λέων Κ ά ρ ο ὄ λ ο ς ὁ Ι Β' τῆς Σουηδίας, οὗ ἐκτίθησι τὰς περιπετείας καὶ συμφορὰς. τὸν δὲ Π έ τ ρ ο ν σιγματίζει διὰ τὸν μετὰ τῆς Α ί κ α τ ε ρ ί ν η ς ἀθέμιτον γάμον (βλ. κεφ. 14).

2) Αὐτ. σ. 44.

3) Ἦτοι ὑπὸ τῆς Ἑ λ ι σ ά β ε τ τῷ 1762. (ὁ Β' Π έ τ ρ ο ς 1727-1730). πρὸς ταύτην (ἐν σ. 78) λέγει: Ὡ λ ε ρ ά ν ε ά ν ι ς, τὸ ἀποθέμενον βρέφος σ τ ρ α φ ἡ σ ε τ α ι εἰς τὸν θρόνον». Τὸ χωρίον τοῦτο, ἐν ᾧ, ὡς φαίνεται, περατοῦνται αἱ προρρήσεις τοῦ Π ο λ υ εἰ δ ο υ ς, διορθοῦται πολυειδῶς, ἵνα συμβιβασθῇ τῇ ἱστορικῇ ἀληθείᾳ, καὶ δὴ τὸ ἀποθέμενον τρέπεται εἰς ἀποτεχθὲν ἢ ἀποβαλλόμενον, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι αὗτος ὁ Π έ τ ρ ο ς ἔτος πρὶν ἢ συμπληρώσῃ ἀγρώως ἐφρονεύθη, ἵν' ἀναλόβῃ τὸν θρόνον Α ί κ α τ ε ρ ί ν η ἢ Β'. Ὁ ἐνταῦθα Δ' καὶ Ε' Πέτρος εἶναι ἐκτὸς τῆς ἱστορίας, ὡς καὶ ἡ πρόρρησις, ὅτι ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἐλευθερωθήσεται τὸ Βυζάντιον!

4) Αὐτ. σ. 46 βλ. Σ τ ε φ α ν ί τ σ η ν σ. 170 σημ.

5) Αὐτ. σ. 47, 36. Περὶ τῶν ἐφεξῆς τοῦ κεφ. ἐλέχθησαν ἀνωτ. τὰ δέοντα.

ὅστις «ἀνάγεται εἰς τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς τύχης». καὶ εἶναι οὗτος βεβαίως *Φριδερίκος ὁ μέγας* (ὄντως τρίτος βασιλεὺς τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο), ὅστις κατ' ἀρχὰς καταδαμάζει τὴν Αὐστρίαν, εἶτα παραβιάζει νόμους καὶ συνθήκας καὶ ἐν τοῖς τῶν ἄλλων κρατῶν ὁρίοις κατεπεμβαίνει). Ὁ Θεόκλητος δὲν φαίνεται ἀρεσκόμενος ἐπὶ τῇ μετὰ τῶν Γάλλων συμμαχίᾳ τῶν Γερμανῶν ²⁾ καὶ ἀναφωνεῖ: «'Αλλ' ὦ Γάλλοι, ποῦ ὑπάγετε; Ὁ νέος βασιλεὺς ἄγει ὑμᾶς εἰς τὸ μάκελλον (sic)... ἐπὶ τὰ ψυχρότερα ὄρη καταλείψετε τὴν ζωὴν, καὶ φανήτονται ἐγκαταλελειμμένα τὰ ἐπιχειρήματα ὑμῶν » ³⁾. εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς πλάνης αὐτῶν ἐπάγεται: « ὁ Παναρὸς Καῖσαρ γίνεται . . . . 'Αλλ' ἅμα . . . εἰς τὸ τρίτον ἔτος τελευτᾷ σὺν τῇ ζωῇ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ » ⁴⁾. Ἐπισειῶν τὸ «φάσγανον» τοῦ τρομεροῦ *Φριδερίκου ὁ Πολυείδης* ἀπαριθμεῖ τὰς συμφορὰς τῆς Μεγαλειότητος τῆς Αὐστρίας: «*ἡ λαμπράς σου ἀποσβεσθήσεται καὶ μενεῖς ἐν τῷ σκότει. . . συντρίβει σε καθάπερ πίνακα καὶ πῆλινον σκευὸς. . . ἐν τῇ τρίτῃ ἑκατοντάδι τῆς ὑψώσεώς σου εἰς γυναῖκα ὑπέροπτον καὶ διεστραμμένην. . . πεσῆ, ὦ 'Αουστρία*» ⁵⁾. καὶ ἀποκαλεῖ τὴν *Θηρσίαν* «τέρας παρὰ φύσιν καὶ βλαστὸν ἀπερριμμένον, ἄλλην Εὐαν, Σεμίραμιν, Ἰεζάβελ» ⁶⁾.

Κεφ. Ζ'. Τοῦτο ἐστὶ τῶν πολυπλοκωτέρων. Ἐν ἀρχῇ ἡ κατὰ τῆς *Θηρσίαις*; μῆνις τοῦ συγγ. μεταβάλλεται εἰς ἡμερότητα οὗτος δέεται ὑπὲρ τῆς *μακροζωίας αὐτῆς*, ἣν παραβάλλει πρὸς τερατώδη τὰ πεποικιλμένον ὑπὸ διαφανῶν *νεφικῶν χρωμάτων*⁷⁾, καὶ ἀκούει φωνὴν ὅτι «ἀποβήσεται ὑπέροπτος ἡ 'Αουστρία ἕως τοῦ πεντηκοστοῦ ἀριθμοῦ» ⁸⁾. Τὰ ἐφεξῆς φαίνεται

¹⁾ Αὐτ. σ. 51, ἔνεκα τούτου καὶ *Μεθοριάρχη*ς λέγεται ὑπὸ τοῦ Θεοκλήτου, πρβλ. καὶ Ζ', 58,14.

²⁾ Αὐτ. σ. 51,6. πρβλ. Ζ', 58,13.

³⁾ Αὐτ. 51. Παρέστυε τοὺς Γάλλους κατὰ τῶν Βοεμῶν τῷ 1742 καὶ 1744 ὡς γνωστὸν ὁ Φριδερίκος.

⁴⁾ Αὐτ. σ. 51—52. πρβλ. Ζ'. σ. 58, 15. Βεβαίως ἡ Γαλλία δὲν ἐπεθύμει νὰ βανσιλεύσῃ ἀντὶ τοῦ Ἑμμ. Μαξιμιλιανοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Κάρολος Ἄλβέρτος ἐν Αὐστρίᾳ ὁ Ζ' (περὶ οὗ πλειστάκις ὁ λόγος), ὅστις ἐν τούτοις στεφθεὶς τῷ 1742 τῷ 1745 ἀπέθανεν ἀπόβλητος τοῦ θρόνου.

⁵⁾ Αὐτ. σ. 53 54

⁶⁾ Αὐτ. σ. 54. Καὶ ἐν τῷ ἐπομ. κεφ. ἐξακολουθεῖ κατ' αὐτῆς καὶ γράφει: Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἄγνωστος ἔλεγεν: *οὐ ἐάνθρωπου, ἄγε, λαβὲ πέλεκυν καὶ ἀποκεφάλισον τὴν ἐξάγιστον μαῖαν τῆς 'Αουστρίας, ἥτις ἠὔξησε τὸ γένειον τοῦ καλύψαι τὴν ἀδικίαν αὐτῆς*», (σ. 56-57).

⁷⁾ Αὐτ.

⁸⁾ Αὐτ. ἀνωτ. λέγει: «εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν παύουσι

ἀφορῶσιν εἰς τὰ γεγονότα τῆς ἔνετι. Ἀριστοκρατίας, «τῆς ἐσπερινῆς θυγατρὸς», ἥτις τὸν ΙΗ΄ ἤρξαντο παρακμάζειν. εἶτα «ἐσκεψάμην, λέγει, τὸν τριακοστὸν ἀριθμὸν καὶ εἶδον ἐπὶ τῇ ἑκατοντάδι τῇ ἑβδόμῃ τὴν παράνομον ἐναλλαγὴν τῆς Ἀουστρίας καὶ Ἐτροουρίας»¹⁾. Ἐτροουρία εἶναι ἡ Τοσκάνη, ἥ; τὸ στέμμα μετὰ τὴν ἐκλείψιν τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων μετεβιβάσθη τῷ δουκὶ Φραγκίσκῳ τῆς Λωρραίνης, συζύγῳ τῆς Θηρεσίας καὶ ἔκτοτε τοῖς δευτεροτόκοις τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας. Ἀναφέρει τὴν ἀνακῆρξιν τοῦ μεγ. Φριδερίκου «ὑπερτάτου δεσπότη» ὑπὸ τῶν ἐκλεκτόρων, ὡς εἴπομεν, καὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γάλλων εἰς τὴν Γερμανίαν.²⁾ Οὗτοι δὲν εἶναι πλέον σύμμαχοι τῆς Πρωσσίας, ἀλλὰ τῆς Αὐστρίας, Σαξωνίας καὶ Ῥωσσίας. καὶ συμβαίνουσι ταῦτα κατὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον (1756—1763), ὅτε οἱ Γερμανοὶ καὶ ἔπαθον μεγάλην συμφορὰν (τὴν μνημονοευθεῖσαν ἄνωτ.) ἐν Rossbach. Δὲν λησμονεῖ ὁ Θεόκλητος ἐν τέλει καὶ τὴν Ἰσπανίαν, ἣν διομαρτίζει πόρνην Σαβασθίαν, ἐξουθενημένην καὶ κατησχυμένην, καὶ λέγει: «καὶ ὑφ' ἓνα ἕκτον Φίλιππον ἀλαζόνα θεωρῶ ἑμαντὴν ὑποκειμένην καὶ αἰχμάλωτον, ὅτι αὐτὸς μὲ φιλεῖ»³⁾. Φίλιππος ὁ Ε' εἶναι ὁ γνωστὸς δοῦξ τῆς Ἀνδεγαυίας. Ἡ Γαλλία χάριν τούτου ἀνέλαβεν πόλεμον, καὶ διὰ τῆς ἐν Οὐτρέχτη συνθήκης (1713) ἀνεγνωρίσθη οὗτος καὶ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1746, εἰσαγαγὼν σοφὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἀνεγείρας τὴν Ἀκαδημίαν⁴⁾.

Ἄλλὰ δὲν ἠδύνατο ὁ Θεόκλητος νὰ μὴ κρύψῃ καὶ ἑαυτὸν ἐνταῦθά που ὄπως καὶ ὁ Φειδίας ἐν τῇ χρυσοτεύκτῳ ἀσπίδι τῆς Ἀθηναῶν. Δὲν ἦτο δυνατόν, τοσαῦτ' ἄλλα εἰπὼν, νὰ μὴ δῶ τόπον ἐλάχιστον ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς φίλοις Γερμανοῖς, τοῖς ἅμ' αὐτῷ μετὰ τῶν Ἐνετῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλλήνων ἀγωνισαμένοις, καὶ νὰ μὴ ἐξάρῃ τὴν θαυματουργίαν τοῦ ἁγ. Σπυριδωνοῦ. Ἰδοὺ πῶς ἐξφωνόμησε τοῦτο:

α ἰ δ ὀ ξ α ἰ σ ο υ » σ. 51, 12. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τί συνέβη διὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην· ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Θ η ρ ε σ ῖ α διέκειτο εὐνοῦς ἐφ' ἑξῆς πρὸς τὰ ξητήματα τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἰωσὴφ ὁ Β', ὅσον δυσμενῆς ἦν πρὸς τὸν Παπισμὸν ἀπαγορεύσας τὸν μοναχ. βίον καὶ τὰς περιοδείας τῶν μοναχῶν τοῦ Πάπα, καὶ ἐν γένει πᾶσαν μετ' αὐτοῦ σχέσιν τῶν ὑπηκόων αὐτῆς.

1) Αὐτ. 58, 11.

2) Αὐτ. σ. 62, 32-33.

3) Τὸ κείμενον νοσεῖ. ὁ ἐκδ. παρατηρεῖ: ἐν ἀλλ. καὶ ἄμφ' ἔτος ΣΤ' (ἕκτον ὀμέλει, ἢ ἕκτῳ) Φιλιππῶ ἀλαζόνι. Ὁ δὲ Στεφαν. λέγει, ὅτι παρ' ἄλλ. τὸ ἕκτον λέγει. τὸ ὀρθὸν εἶναι Ε'. καὶ ὄντως οὐ δυσχερὲς τοῦτο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ΣΤ'.

4) Εἶτα προστίθησιν: «ἡ Λομβαρδικὴ ἐξουσία αὐτῷ συμφέρεει», καὶ ἔννοεῖ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν δικαιομάτων ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὲρ τοῦ ἐτέρου υἱοῦ αὐτοῦ Φιλιπποῦ.

37. Ἄλλος σύλλογος, λέγει, μετ' ἐμοῦ ἀποβάλλει τὸν φόβον. . .

39. Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ἐκτρέμει. ἀλλ' ἔστιν ἀντιφάρμακον ὑπὲρ αὐτοῦ.

40. Ἐκ Κερκύρας ὁ θαυμασιὸς συνήγορος τίθησιν ἔκπληξιν¹⁾. καὶ ἡ τοῦ ἐτέρου²⁾ «ὕπερβάλλουσα ἀλαζονεία νενικημένη καταπίπτει καὶ λαμπρὰς τελεῖ συνθήκας εἰρήνης.

41. Λοξολογοῦσα ἀνυμνεῖ τὸν τροπαιοῦχον καὶ ὑπερασπιστὴν ἅγιον.

42. Ἀκούσας ταύτης τῆς διηγήσεως διελογιζόμενη μικρόν. ἀλλ' ἐν τῷ διαλογιζεσθῆναι με εἶδον ἓνα κατάφρακτον πολεμιστήν.

43. Ὅστις παριστάμενος ἔλεγέ μοι: ὄλεθρον ποιοῦσιν εἰ Ὀθωμανοί. Τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ ἡ Παννονία ὑπ' αὐτῶν φεύγουσιν.³⁾

Πᾶς τις βλέπει ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Κερκύρας, περὶ ἧς ἐν κεφ. 5 ἱκανὰ ἐλέχθησαν. Ὁ ἀποτινάξας μετὰ τοῦ Θεόκλητου τὸν φόβον σύλλογος, βεβαίως εἰσὶν οἱ Κερκυραῖοι, οἵτινες μετὰ τῶν ἄλλων Ἰονίων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσάροβιτς (Ἰουλ. 1718) ἐλυτρώθησαν ἐκ τῶν Τούρκων ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν τεθέντες κυριαρχίαν. Ὁ ἅγιος Μᾶρκος, τὸ ἔμβλημα τῶν Ἐνετῶν, τρομοκρατεῖται, ἀλλ' ὁ θαυμαστός σύμμαχος, ὁ ἐκ Κερκύρας ἅγιος Σπυρίδων ποιεῖ ἔκπληξιν, καὶ εἰ ἀλαζόνες Τούρκοι κατασυντετριμμένοι ἀναγκάζονται εἰς συνθήκας. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ βλέπει ὁ Θεόκλητος τὸν «κατάφρακτον πολεμιστήν», ὅστις προτρέπει αὐτὸν νὰ βχδίσωσι κατὰ τῶν Τούρκων καταστρεφόντων τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὴν Παννονίαν, φεύγουσι δὲ οὗτοι ἐκεῖθεν αὐτῶν ἐμφανιζομένων. Ὁ πολεμιστὴς οὗτος ἀσφαλῶς εἶναι ὁ Schulenburg.⁴⁾ Ἡ ναυμαχία ἐκείνη δὲν ἦτο τυχοῦσα· διότι οἱ μὲν Τούρκοι εἶχον ἐπιβιβάσει εἰς 150 πλοῖα ὑπὸ τὸν Τσανοῦμ Χότζαν 65.000 στρατοῦ, ἐνῶ οἱ Ἐνετοὶ δὲν εἶχον εἰμὴ 28 πλοῖα, ἀλλὰ στρατηγὸν τὸν Schulenburg, ὅστις ἀντίκρουσεν ἀτρόμητος τοὺς ἀποβιβασθέντας εἰς τὴν νῆσον Ὀθωμανούς. Αἱ ἀποβάσεις καὶ ἐπιθέσεις συνεχίζοντο μετὰ μανίας ἐπὶ 50 ἡμέρας. «Ἐνθα τέως τῶν Κερκυραίων παντελῆ ἀπώλειαν ἐκ τῶν βαρβάρων προσκαρτερούντων, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὄρθρου βαιθέως ὀπτάνεται τοῖς ὑπεναντίοις ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Σπυρίδων μετὰ πλήθους στρατιᾶς οὐραίου, καὶ ἀστραπόμορφον ξίφος

¹⁾ Ἄλλοι κώδ.: ἀλλ' ἔστιν ἀντιφάρμακον ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκ Κερκύρας ὁ θαυμαστός συνήγορος, τίθησιν ἔκπληξιν.

²⁾ Ἦτοι τῆς Τουρκίας.

³⁾ Ἐν τῷ ἐν τῇ πλατεῖᾳ τῆς Κερκύρας ἀνδριάντι ὄντως σιδηρόφρακτος παρίσταται ὁ ἥρωας (βλ. τὴν εἰκόνα ἐν ἱστορ. Παναρ. Τόμ. Ε' (Ἀθήναι 1925) Μέγ. Β' σ. 189

⁴⁾ Αὐτ. σ. 63.

ἐπέχων τούτους (πυρδαίως και μετὰ θυμοῦ ἀπεδίωκεν». 1) 'Ἄλλ' ὁ γενναῖος στρατηγός, ὡς ἐξεθήμεθα, δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κερκύρας, ἐξηκολούθει τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων εἰς τὰ πορᾶλια τῆς 'Γιλλυρίας». ἐντεῦθεν δὲ μανθάνομεν, ὅτι καὶ τὴν Παννονίαν, ἧτοι τὴν Οὐγγαρίαν, ἐσκόπει νὰ ἐλευθερώσῃ. Ἴδου καὶ ἄλλη τῶν κρατίστων μάλιστα ἀποδείξεων περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν Χρησμῶν. Τίς ἄλλος ἐνδιαφέρετο νὰ παρενείρῃ μίαν τοιαύτην λεπτομέρειαν, ἀσήμαντον ἄλλως διὰ τὴν μακροαίωνα ἑλλ. ἱστορίαν, μετὰ τοσαύτης μάλιστα ἀκριβείας, εἰμὴ ἦν αὐτὸς ὁ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενος καὶ αὐτόπτης τοῦ γεγονότος;

'Εφεξῆς ἀναφέρονται λεπτομέρειαι τινὲς τῶν βασιλικῶν οἰκῶν Τοσκάνης, Ῥωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἐν τῇ αὐτῇ ἀεὶ ἀλληγορίᾳ μεθερμηνευόμεναι εὐκόλως. 2) 'Επακολουθήσουσι, λέγει, μεγάλα καὶ φοβερὰ ἐν τῷ κόσμῳ δεινὰ, εἶθ' οὕτω βασιλεύσει ἡ γαλήνη καὶ θριαμβεύσει ἡ ἀλήθεια. 3).

Κεφ. Η'. Πρὸς τὴν Ῥωσίαν καὶ αὐθις στρέφεται ὁ συγγ. «Προσκαλεῖται ἀγαθοφῶσαι τὸν πλακοῦντα ἐξ ἀλφίτου ἀμιάντου» ἧτοι τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν «ἐπειδὴ εἰς σὲ, λέγει, ἐτηρεῖτο τὸ σημεῖον τῆς τοσαύτης φωταυγοῦς δόξης· καὶ προαγγέλλει τὰ κατὰ τῶν Τούρκων τροπαια. 4) 'Εφεξῆς παρενείρει διάφορα συμβεβηκότα ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν Αὐστρίαν χώραις καὶ τὴν εἰς αὐτάς ἐπέμβασιν τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐπιλέγει: «ὁ ὑπέριστατος ἡγεμῶν (ὁ Φριδερίκος;) τῶν συνενουμένων ἐπαρχιῶν ὀφθῆ-

1) Ἄ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ Χρονογραφία τῆς Ἡπέρου Α' (Ἀθήναι 1856) σ. 237 (βλ. ἀνωτ. κεφ. 5). Καὶ ὁ μὲν λαὸς τῶν Κερκυραίων εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος συνέθετο. Ἀ κ ο λ ο υ θ ῖ α ν τ ο ῦ ἐ ν Κ ε ρ κ ῦ ρ α κατὰ Ἄ γ α ρ ι ν ῶ ν ὑπερφουοῦς θαύματος τοῦ ἐν ἀγίου... Σ π υ ρ ῖ δ ω ν ο ς τ ο ῦ θ α υ μ α τ ο υ ρ ο ῦ, σ υ ν τ ε θ ε ῖ σ α ν εἰς ἔ π α ι ν ο ν τ ο ῦ ἁ γ ῖ ο υ... εἰς δὲ τῶν πιστῶν ὀφέλειαν, τύπῳ δοθεῖσα. Ἐνετίησιν ἔτει σωτηρίῳ ἰαψιῆ' (1718). ἡ δὲ τῶν Ἐνετῶν ἀριστοκρατία, εἰς ἀντίδωσιν πολυτελεστάτην ἀργυροῦν κ α ν δ ῆ λ α ν ἀ ν ἔ θ ε τ ο.

2) Αὐτ. σ. 63—67 π. χ. ὁ θάνατος τῆς αὐτοκρ. Ἐ λ ι σ σ ἄ β ε τ καὶ ἡ ματαία αὐτῆς προσπάθεια νὰ στεριώσῃ εἰς τὸν θρόνον Πέτρον τὸν Γ'. Περὶ τῶν τέκνων τῆς Θ η ρ ε σ ῖ α ς «ὑ π ἔ ρ τ ῶ ν τ ρ ι ῶ ν, λέγει, πα ρ ε γ γ υ ᾶ τ α ἰ ὁ ὄ ρ ῖ ζ ω ν» καὶ φαίνεται ἐκ τῶν 6 διὰ τῶν τριῶν ἐννοεῖ τὸν διάδοχον. αὐτῆς Ἰ ω σ ῆ φ Β', τὸν μέγ. δοῦκα τῆς Τοσκάνης Λ ε ο π ὄ λ δ ο ν καὶ τὸν τῆς Μοδένης Φ ε ρ δ ι ν ἄ ν δ ο ν. Περὶ τοῦ μεγ. Φ ρ ι δ ε ρ ῖ κ ο υ: γράφει «ὁ β α σ ι λ ε ὗ σ ο ὗ χ ἔ ξ ε ἰ τ ἔ κ ν ο ν ἐ κ τ ο ῦ Ἄ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ο υ καὶ ο ὗ χ ἰ ἄ λ λ' ἐ κ τ ο ῦ Α ὕ γ ο ὗ σ τ ο υ· διότι ὡς γνωστὸν οὗτος ἀφῆκε διάδοχον ἀνεπιόν (γρ. ἐκ) τοῦ πρίγκηπος Α ὕ γ ο ὗ σ τ ο υ Γ ο υ λ ι ἔ μ ο υ.

3) Αὐτ. σ. 67 (βλ. ἀνωτ.)

4) Αὐτ. σ. 70-72.

σεται ἐν καταστροφῇ καὶ οὐδεμίαν τελείαν ἐξουσίαν ἐπ' ἐκείνων ἔχειν δυνήσεται»¹⁾ καταλήγει δὲ εἰς ἔπαινον τῆς Ἑλισάβετ Πιερρόβνας : «δοξάζεται ἡ βασιλείος νεᾶνις καὶ ἐπιφανεστάταις συνθήκαις τοῖς Γάλλοις φιλιούται καὶ τῶν ἐνοχλουμένων διοικήσεων ἀληθῆς μήτηρ γίνεται»²⁾. Προτρέπει εἶτα αὐτὴν νὰ ἐπιτρέψῃ «τὸ ὑπερμέγεθος βασιλείον» εἰς τὸ βρέφος (τὸν ἀνεψιὸν αὐτῆς δηλ. Πέτρον Γ') «μέγα καὶ εἰρηγικὸν καὶ ἐνδοξον, λέγει, τοῦτο εἶναι βλέπω»³⁾. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἔζησεν ὁ Πολυείδης, ἵνα ἴδῃ τὴν ἐξέλιξιν· διότι ναι μὲν τὸ βρέφος ἐκεῖνο ηὔξηθη καὶ ἐγένετο δυσειδῆς ἀνῆρ, ἀλλὰ μόλις ἔλαβε τὸ σκῆπτρον ὑπέστη λίαν τραγικὸν τέλος⁴⁾.

Κεφ. Θ'. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὰ τελευταῖα (μέχρι τοῦ 1762) γεγονότα τῆς Εὐρώπης, ἥτοι διὰ τὴν Πολωνίαν λέγει, ὅτι «ἔμφρων τις πατρίκιος... καταπαύσει τὰς δυστυχίας...», ὡς ἐνομίσθη ἡ ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἰθαγενοῦς Σιαρισλάου Λεκζίτσκη (†1762) «καὶ καταλλάσσεται σε τῷ τε Γάλλῳ καὶ Βανδάλῳ καὶ τῷ Βορούσῳ ὑπόσπονδος ἔση»⁵⁾. Διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου⁶⁾ φαίνεται φιλόγαλλός τις εἰσήγαγε τὸν στίχον : «ἡ θάλασσα καὶ ἡ γῆ συνενωθήσονται ὑπὲρ τῶν Γάλλων. Μοῦσαι τὴν νίκην ψάλλουσιν»⁷⁾. Εἶθ' οὕτω ὁ Πολυείδης ἐξαγγέλλει τὸν θρίαμβον καὶ ὀρίζει τὸ 1765, ὡς εἴπομεν, ἐπαγόμενος τὴν τριετὴ δυστυχίαν τοῦ πολέμου, ὅσους κατὰ ταῦτα ἄρξεται τὸ 1762⁸⁾. «Ὅτι τὸ μέγα τοῦτο γεγονός συνέδεεν ὁ Πολυείδης πρὸς τὴν ἄνοδον Πέτρον τοῦ Γ', ὑποδηλοῖ καὶ ὁ ἐξῆς στίχος ὡς νομίζω : 23. ὀφθήσεται εἰς τὸν κολοφῶνα τῶν αὐταρκειῶν, τὸ ἀπολόμενον εὐρεθήσεται καὶ τὸ ἀποξενωθὲν ἀναληφθήσεται⁹⁾. Ἐλέχθη ἀνω-

1) Αὐτ. σ. 76.

2) Αὐτ.

3) Αὐτ. 77-78.

1) Ὁ Θεόκλητος ἀποδεικνύεται θαυμαστῆς τῆς Ἑλισάβετ καὶ διαρκῶς ἐξυμνεῖ ταύτην ὀνομάζων ἐνδοξον, ἀδελφήν προσφιλή, ἱεράν νεάνιδα, ἀληθῆ μήτέρα τῶν ὑπηκόων κτλ. στηρίζει δὲ μεγάλας ἐλπίδας εἰς τὸ βρέφος, ὅπερ αὐτὴ υἰοθέτησε τῷ 1742, καὶ ὅπερ ὡς Πέτρος Γ' Θεοδώροβιτς ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 1762. Τοῦτο ἐθεώρει ὡς θρίαμβον τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ, ἥτοι τῆς συνεννοήσεως Ῥώσσοι καὶ Γερμανῶν. διότι οὗτος ἦν, ὡς εἴπομεν, δοῦξ τοῦ Holstein Gottorp.

5) Αὐτ. σ. 78-79. Βένδαλος ὁ Τοῦρκος, καὶ Βορούσος ὁ Πρωσσοῦς καὶ Βορούσια ἡ Πρωσσία (βλ. Ζαβίρ. σ. 247). Ἡ Γαλλία εἶχε δυσσρεστηθῆ διὰ τὴν ἄνοδον Αὐγούστου τοῦ Γ'.

6) Αὐτ. σ. 79-80.

7) Αὐτ. σ. 79, 8. Ποίαν νίκην; ἡ ἔντισι χειρογράφους προσθήκη δικῶ Λατ. γραμμάτων. anyciauy, δηλοῖ τὴν νοθείαν τοῦ κειμένου.

8) Αὐτ. 80-82.

9) Αὐτ. σ. 81.

τέρω, ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Πέτρου οὐδόλως ἐπιστεύθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. διεδόθη ὅτι ζῆ καὶ ὑπὸ μυστικὸν ὄνομα περιεφέρετο ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας τῆς ἀναστάσεως τοῦ Βυζαντίου ἐμφανιζόμενος, ὡς εἶδομεν. Ἴσως ὁ θροῦλος οὗτος ἐγκρύπτεται καὶ ἐνταῦθα. Τὰ ἐφεξῆς εἰσιν ὑπεράγαν δυσξύμβλητα.

Κεφ. Ι'. Καὶ τούτου τὰ ἐν ἀρχῇ ἀκατανόητα. φαίνεται ὅτι ποιεῖται ἀνακεφαλαίωσιν ὁ συγγ. τῶν προλεχθέντων καὶ ἐπίστησι σπουδαίως τὴν προσοχὴν ἐπ' αὐτῶν, ὡς εἴθισται, ἐν τῷ ἐπιλόγῳ. «πρόσεχε, υἱὲ ἀνθρώπου, πρόσεχε· διότι ὧδε θήσομαι τέλος τῶν ἐπιθυμιῶν σου» 1). Ἐπάγεται ἔπειτα τὴν «συναγωγὴν» τοῦ πανούργου ἐσπερινοῦ ὁδηγοῦ» καὶ πολυώνυμα τιμωρητικὰ ὄργανα κατ' αὐτοῦ «τοῦ ἀνοσίου σατανικοῦ τοῦ. Ἄδου συλλόγου», ὅστις σὺν τῷ τετάρτῳ αἰῶνι, ἦτοι τῷ ΙΗ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὀλοκλήρως λήξει» 2). Εὐνόητόν ἐστιν ὅτι περὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ὁ λόγος, «τὸ ἀσεβὲς σχολεῖον τοῦ διαβόλου». «Καὶ τότε, ἐπιφέρει, τὸ ὑπέρλαμπρον σύνταγμα τῆς θείας Προνοίας διαυγάζει εἰς τὸν κόσμον» 3). Μεθ' ὃ ψάλλει τὰ ἐπινίκια, ἅπερ περιεγράψαμεν. αἱ ἔλαβον, λέγει, αἱ στρατιαὶ τῶν οὐρανίων πνευμάτων τὸν μέγαν δράκοντα καὶ δήσαντες «δειναῖς σειραῖς» ἔρριψαν ἐν τῷ Ταρτάρῳ τοῦ πυρός, ψάλλουσαι τὸ Ἅγιος ὁ Θεὸς τῷ τρισαγίῳ Θεῷ κτλ.» 4).

Τοιοῦτον ἐν πάσῃ δυνατῇ περιλήψει τὸ περιεχόμενον τῶν Χρησμῶν τοῦ Πολυείδους ἐν τοῖς κεφαλαιωδεστέροις. Ἀνεπτύξαμεν καὶ ἐξήραμεν τὰ οὐσιώδη μέρη καὶ δὴ τὰ ἀφορῶντα τὴν Ἀνατολὴν, τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ὡς καὶ τὰ τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας. Περὶ τῶν καθέκαστα, πολλοὶ ἐματαιοπόνησαν καὶ ἀρκεῖ ἡ προσκορῆς αὐτῶν ἀδολεσχία.

1) Αὐτ. σ. 93-29.

2) Αὐτ. 94-95.

3) Αὐτ. σ. 96, 36-37.

4) Αὐτ. σ. 99-103.

25. Χειρῶν γραφὰ καὶ ἐκδόσεις τῶν Χρησμῶν. Ἡ σπάνις τῶν χειρογράφων—Κώδικες Ζαγορά, αὐτοὶ σπουδαῖαι σημειώσεις—
 "Ἄλλοι κώδικες—Κώδικες μονῆς Ἰβήρων, ἡ πρὸς Γρίκαν ἀφιερωτικὴ—Ἡ ἐκδοσις τοῦ Ῥήγα καὶ ἡ τοῦ κειμένου παραχάραξις—Ἐκδοσις Μεσολογγίου καὶ Ἀθηνῶν—Ἡ τοῦ Ζηλοπροφήτου καὶ ἡ τοῦ Στεφανίτη—Ἄλλα χρησμολογικὰ βιβλία.

Ἡ παρὰ τῷ λαῷ διάδοσις τῶν Χρησμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου ἦν μεγάλη. τοῦτο δὲ εἶναι ἀκριβῶς τὸ αἴτιον, ὥστε ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις σπανίως νὰ συναντῶμεν αὐτούς, ὅπως καὶ πάντα τὰ λαοφιλεῖ βιβλία ἰ). Καὶ παρατηρεῖται τὸ τοιοῦτον πρὸ παντὸς ἐν ταῖς μοναῖς. Ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀναπαύονται μακαρίως ὑπὸ παχὺ στρώμα κονιορτοῦ οἱ μεγάλοι πατέρες, καὶ δὴ αἱ ἀρχαῖαι ἐκδόσεις τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. ἀλλὰ ποῦ νὰ εὔρησ Ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν, Γεωπονικὸν τοῦ Ἀγαπίου, Προσκυνητάρια τῶν ἱερῶν μονῶν, πολλῶ μᾶλλον Ἀγαθάγγελον. Μάτην θὰ ἀναφυλλίσητε τὸν ὀγκώδη κατάλογον τῶν κωδίκων τῆς γεραρᾶς Λαύρας καὶ τῶν πλείστων ἀθωίτιδων μονῶν. Ἀγαθάγγελος οὐχ εὔρηται! Εἰς τὴν τῶν Ἰβήρων, τὴν Μετάννοιαν τοῦ Πολυείδου, ὑπάρχει εἷς κώδιξ, οὗ ἐν τέλει ὑπάρχει ἡ σημειώσις:

«Ἐστὼ εἰς εἶδησιν τῶν ἀναγινωσκόντων ὅτι εἰς τὸ σκευοφυλάκιόν μας Ἰβήρων εἶναι ἡ τελευταῖα Ἀποκάλυψις ἡ) εἰς κεφάλαια δέκα μὲ καλὴν καλλιγραφίαν ὀποῦ ὕστερα εὔρεθει».

Καὶ οὐδόλως ἀπίθανον, ὅτι τοῦτο ἦν τὸ πρωτότυπον ἀφιερωθὲν σὺν τῷ Λευκώματι ὑπὸ τοῦ εὐγνώμονος Πολυείδου. Ὁ εὐφυῆς μόναχος τοῦ σημειώματος οἶονεὶ προεφήτευσεν τὴν σύλησιν, καὶ ἔγραψεν «ὄπου ὕστερα εὔρεθει». δυστυχῶς ἐν τῇ εἰρημένῃ μονῇ οὐχ εὔρεθη! Διὰ τοῦτο οἱ σπουδαιότεροι τῶν κωδίκων τοῦ Ἀγαθαγγέλου σώζονται ἐκτὸς τοῦ Ἀθω. Γνωστοί μοι κωδικές εἰσιν οἱ ἑξῆς: νέα.

Ζαγορᾶς 85, σ. 57 τοῦ XVIII αἰῶνος.

ἰ) Δὲν θὰ λησμονήσω, ὅτι μεταβάς εἰς τὴν παρὰ τὰς Ἀθήνας μονὴν τῶν Κλειστῶν τῷ 1919 ἐξήτησα παρὰ τινος μοναχοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν βιβλίον τι. τὸ παραδοθὲν μοι, ἦν ἡ Συλλογὴ τῶν χρησμῶν τοῦ Στεφανίτη, ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὴν Ἐθνικὴν τῶν Ἀθηνῶν βιβλιοθήκην. διεκρίνοντο δὲ ἀρκούντως φαινὰ τὰ σύμβολα τῆς πρώην ἰδιοκτησίας, μεθ' ὅλην τὴν τολμηρὰν ἀπόσβεσιν.

ἡ) Διάφορα ὀνόματα φέρουσιν οἱ Χρησμοὶ οὗτοι ἤτοι Χρησμός Ἀποκάλυψις Ὀπτασία, Ὁρασις, Διήγησις, Προφητεία, Προρρήσεις κτλ.

«Προφητεία τοῦ μακαρίτου ἱερομονάχου Ἀγαθαγγέλου τῆς μοναδικῆς πολιτείας τοῦ μεγάλου Βασιλείου 1) ἐν Μεσσίῃ τῆς Σικελίας ἐν τῷ τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν χιλιοστῶ διακοσιοστῶ ἑβδομηκοστῶ ἐνιαύῳ ἔτει, καθὼς ἐκ θεοῦ ἀπεκαλύφθη, ἥτις μετὰ ταῦτα ἐν Μεδιολάνῳ ἐν τῷ χιλιοστῶ πεντακοσιοστῶ πέμπτῳ ἔτει ἐδόθη εἰς φῶς παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πατρὸς καὶ ἱερομονάχου τῆς τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου τάξεως Ἰακώβου τοῦ Παλαιώτου. Νῦν δὲ ἐκ τῆς Ἰταλικῆς διαλέκτου εἰς πεζὴν φράσιν πρὸς τοῦ πανοσιωτάτου Θεοκλήτου τοῦ καὶ Πολυειδῶς ταπεινοῦ ἀρχιμανδρίτου, ἦτοι χωρεπισκόπου Πολυανῆς καὶ Βαρδάρων, ναὶ μὴν καὶ τῆς ἐν Λειψία ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐπόπτου τε καὶ συνηγόρου».

Ἐν ἀρχῇ ἔντυπος ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοκλήτου Πολυειδῶς καὶ κάτωθεν ἡ σημ. «Ἐτυτώθη εἰς τοὺς 1733 2). Οὗτος ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐχειρονήθη Συνάδων καὶ ἐπέστρεψε». Ἐν σ. 4 «ἐπιστολὴ τοῦ μεταφραστοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα Οὐγγροβλαχίας Ἰωάννην Γρηγόριον Γρίκαν Βοεβόδαν».

Ἐν σ. 5 Σημείωμα τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου : «ἐκ τῶν ψευδοπροφητειῶν τῶν ἔμπροσθεν τοῦ Ἱερωνύμου πολλαὶ τυχαίως ἠλήθευσαν καὶ ἐπληρώθησαν, αἱ πλεῖσται δὲ ἀπλήρωτοι, ἄγνωστοι καὶ σκοτειναί, καὶ οὐ προφητεῖαι, ἀλλ' ἀθύρματα καὶ λόγοι κενοί. Οἱ μεθ' ἡμᾶς δὲ ἰδέτωσαν καὶ κρινέτωσαν περὶ τούτων, ὅτι ἡμῖν οὐ δέδοται εἰδέναι τὰ τῆς δέλτου, ὡς ὁ μεταφράσας Θεοκλήτος ὁ Πολυειδῆς ἰδιοχείρως σημειοῖ» 3).

Ζαγοῤῥᾶς 28 τοῦ XVIII αἰῶνος. Χρησιμοὶ Ἀγαθαγγέλου σ. 255—291.

Ἐν σ. 115 ἡ σημείωσις ἦδε :

«Προφητεία τοῦ Σικελιώτου Ἀββᾶ Ἰωάννου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἐκδοθεῖσα τῷ αὐτῷ ἢ αὐτῷ. περιέχει εἰς πλάτος, ὅσα φαίνονται εἰς ὄνομα τοῦ Ἱερωνύμου Ἀγαθαγγέλου. ὅθεν ἀγνωεῖται τις τούτων α' καὶ ὁ κλέπτῃς. Ὡστε ἡ προφητεία ἐστὶν ἀληθῆς. ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι εἰς τὰ ὀνόματα. Τίς ἄρα ὁ κλέψας ὁ Ἀγαθάγγελος ἢ ὁ Ἰωάννης; Τὸ τοῦ Ἰωάννου σώζεται Λατινιστὶ καὶ Ἰταλιστῷ. 4)

Κῶδιξ μονῆς Προυσοῦ ἐν Ἀκαρνανίᾳ 21 φ. 57 α' ἔ. τοῦ αἰῶνος.

1) Τὸν Δ α ν ι ἠ λ Παλαιολόγον ὁ Κ ρ ο ῦ σ ι ο ς ἄνωτ. ὠνόμασεν : οἰκονόμον ordino S. Basili. Συνήθως οἱ Δυτικοὶ οὕτως ὀνομάζουσι τοὺς κοινοβιᾶτας τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας (βλ. E l s s n e r ἔνθ' ἄνωτ. σ. 117-118).

2) Ἐν τῇ Sacra tuba fidei orthodoxae ὑπάρχει εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνας J. G. S c h m i d t sculpsit, Brunsvigae 1733. (L e g r. ἔνθ' ἄνωτ. σ. 253). ὥστε ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου ἡ εἰκὼν προσετέθη εἰς τοὺς Χρησμούς.

3) Ταῦτα κατὰ περιγραφὴν τοῦ φίλου καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας τοῦ ἔθν. Πανεπιστημίου κ. Κ ω ν. Δ υ ο β ο υ ν ι ὡ τ ο υ ἐν Ν. Ἑλληνομνήμονι Δ ἄ μ ρ ο υ τομ. II' σ. 448.

4) Περιγραφή τοῦ αὐτοῦ, ἔνθ. ἄνωτ. σ. 119.

«Ὁπτασία. Προφητεία ἱερομονάχου Ἀγαθαγγέλου... ἐρμηνευθεῖσα ἐκ τῆς Ἱταλικῆς διαλέκτου εἰς πεζὴν φράσιν παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου Θεοκλήτου Πολυεῖδου ταπεινοῦ ἀρχιμανδρίτου ἦτοι χωρεπισκόπου Πολυανῆς καὶ Βαρδάρων, ναὶ μὴν καὶ τῆς ἐν Λειψία ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐπόπτου τε καὶ συνηγόρου. ἀψή¹⁾».

Κώδιξ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος 176.

«Χρησμός ἦτοι προφητεία τοῦ Μακαρίτου ἱερομονάχου Ἀγαθαγγέλου τῆς Μοναδικῆς πολιτείας τοῦ Μεγάλου βασιλείου γεννηθέντος ἐν Μεσσήνῃ τῆς Σικελίας ἐν ἔτει 1279 ασοθ', ἀνατυπωθεῖσα ἐπὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς ἐπιγραφομένης εἰκονικῶς ἐν Ἀγαθουπόλει» φ. 22β ἐ. ²⁾).

Κώδιξ τῆς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης τοῦ Ἀ. Κολυβά 56 ἐκ σ. 32. ³⁾

Κώδικες ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἄθω.

Κώδ. Ἀγίου Παντελεήμονος 204 τοῦ XIX αἰ. σ. 447-450 καὶ 687-689 : «Προφητεία τοῦ Ἱερωνύμου Ἀγαθαγγέλου μετὰ παράφρασιν». Ὁμοίως καὶ ἐν κώδ. 639 (τοῦ Σεριφίου) φ. 90^α-104 νέα.

Κώδιξ μονῆς Βατοπεδίου 717 σ. 424-447, XIX αἰῶνος.

Κώδιξ μονῆς Ἰβήρων. Ἐνταῦθα ἐξαιρετικῶς σῶζονται τρεῖς κώδικες ὁ 808 καὶ 898 τοῦ XIX αἰῶνος καὶ ὁ 343 τοῦ XVIII ὁ καὶ σπουδαιότερος, ὃς ἀρκεῖται οὕτως : «Προφητεία Ἱερωνύμου Ἀγαθαγγέλου συγγραφεῖσα ἐν Μεσσίῃ τῆς Σικελίας ἐν τῷ ασοθ' ἔτει τῆς θεογονίας, ὡς ἐκ θεοῦ αὐτῷ ἀπεκλύφθη, ἥτις ὕστερον ἐν Μεδιολάνῳ ἐν τῷ ἀφνῷ ἔτει ἐδόθη εἰς φῶς παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πατρὸς καὶ ἱερομονάχου τῆς τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου τάξεως Ἰακώβου τοῦ Παλαεώτου, ἐρμηνευθεῖσα ἐκ τῆς Ἱταλικῆς διαλέκτου εἰς πεζὴν φράσιν παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου Θεοκλήτου τοῦ Πολυεῖδου ταπεινοῦ ἀρχιμανδρίτου, ἦτοι χωρεπισκόπου Πολυανῆς καὶ Βαρδάρων, ναὶ μὴν καὶ τῆς ἐν Λειψία ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐπόπτου τε καὶ συνηγόρου κατὰ τὸ ἀψή». φ. 78^α-94. ⁴⁾. εἶθ' οὕτω προτάσσεται ἡ ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Οὐγγροβλαχίας Γρηγόριον Γκίκαν. ⁵⁾

Ἐπιστολὴ Θεοκλήτου ἐρμηνευτοῦ τῆς παρουσίας Ὁράσεως.

Ὡσπερ ὕδωρ ποτὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ⁶⁾ προσενεχθὲν οὐ τοσοῦτον εἰς τὸ

¹⁾ Ν. Ἑλληνομν. Α ἄ μ π ρ ο υ τόμ. Ι' σ. 302.

²⁾ Αὐτ. τόμ. Η' σ. 88, εἶναι ἡ ἕκδοσις τοῦ Ρ ἡ γ α Φ ε ρ α ἰ ο υ.

³⁾ Αὐτ. τόμ. ΙΒ' σ. 269.

⁴⁾ Ὁ κώδιξ περιέχει ἐν φ. 43^α-53^α χρησμούς τοῦ Ἰωάννου Λινδίου ἐπισκόπου Μύρων καὶ ἐν φ. 58-78 ἀνωνύμου.

⁵⁾ Ταύτην ἀνωνύμως καὶ ἐν τισιν ἐσφαλμένως καὶ ἑλλιπῶς ἐδημοσίευσεν ἐν ἀρχῇ ὁ Σ τ ε φ α ν ἰ τ τ η ς (σ. 144). ὁ Γ ρ. Γ κ ἰ κ α ς Α' ἡγεμόνευσεν ἐν Βλαχία μέχρι τοῦ 1752.

⁶⁾ Ἀρταξέρξης Στεφ.

τοῦ δώρου εὐτελέες, ὅσον εἰς τὸ τῆς γνώμης πρόθυμον ἀποβλέψας εὐμενῶς τοῦτο ἐδέξατο, οὕτως καὐτὸς οἶονεὶ ψεκάδας δρόσου πνευματικῆς τοῦτ' αὐτὸ προσανατίθημι. Μὴ οὖν εἰς τὴν ποσότητα ἀποβλέψας μᾶλλον δὲ εἰς τὴν ποιότητα· θείον γὰρ τῷ ὄντι ἐστὶ τὸ κειμήλιον καὶ θαυματουργοῦ ἁγίου τὸ προσφερόμενον 1). Δέξαι τοίνυν εὐμενῶς καὶ ζώης σὺν παντί τῷ εὐλογημένῳ οἴκῳ ζωὴν *Νέστορος*.

Τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος 2) διάπυρος πρὸς Χριστὸν εὐχέτης

Ἐο τοῦ παρόντος ἐρημνευτής.

Οὐ πᾶσι δέδοται τὸ τὰ τῆς δέλτου ταύτης εἶδέναι, εἰμὴ ᾧ ἀπεκαλύφθη3).

Κῶδ. *μονῆς Ἰβήρων 898* τοῦ 1808 φ. 21. Ἡ γραφή λίαν ἐπιμελεημένη. «Ὁ Ιτασία Ἰερωνύμου». ἀρχ. Ὁ δφθείς μοι τόπος (γρ. τύπος) ἦν κατὰ τὸ *αψλγ'* (ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι λείπει 1 φύλλον).

Ἡ ἐπιστολή: Ὡσπερ ὕδωρ ποτὲ Ἀλεξάνδρῳ.

Τὸ κείμενον διήρηται εἰς κεφ. α'—ι'. Μετὰ τὸν πρόλογον: Προφητεία Ἰερομονάχου Ἀγαθαγγέλου κτλ. Τὸ α' κεφ. ἐπιγράφεται εἰσαγωγῆ. ἐπὶ τῆς ᾧς ὑπάρχουσιν ὑποδείξεις τοῦ περιεχομένου ἐκάστου κεφαλαίου.

Ἐν τέλει: «Ἐγράφθη ἡ παροῦσα ὄρασις παρ' ἐμοῦ τοῦ *Δημητρίου Δουκίδου*». ἄλλη χειρὶ: «Ἡ παροῦσα φυλλάδα εἶναι ἐκ τοῦ σκευοφυλακίου καὶ συναχθηκοῦ τῶν Ἰβήρων. λοιπὸν ὅποιος τὴν πάρει πρὸς ἀνάγνωσιν πάλιν νὰ τὴν ἐπιστρέφῃ καὶ νὰ μὴ τὴν οἰκιοποιηθεῖ, διὰ νὰ μὴν ἕξει τὸ ἐπιτίμιον τῶν ἱεροσούλων. αὐθῶ Ἰανουαρ. κς'

ὁ Νεόφυτος».

Κῶδ. *μονῆς Ἰβήρων 808*. Τετράδιον ἐκ σελ. 51 εἰς 4ον ἀποστελλόμενον ὑπὸ τοῦ *Γεωργίου Ἐμμανουηλίδου Κεφανηδάκη* τοῦ ἐκ Κρήτης εἰς τὸν *Ζῶτον Δημητριάδην Μητσηκοῦριν* μετ' ἐπιστολῆς καὶ πατριωτικοῦ ποιήματος.

Ἐν ἀρχῇ. Ἡ παροῦσα Ἰερὰ ὁ[πτασία] ἀφιερῶθη τῷ ἐντιμωτάτῳ *Ζῶτῳ Δημητριάδῃ Μη[τσηκοῦρι]* 1825 Νοεμβρίου 30. Ἐν Ῥώτταις (sic).

Ἐν ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει μυόβρωτον.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ γράφει πρὸς τοῖς ἄλλοις: «ἐλπίζω ὅτι θέλει προξενήσει εὐχα[ρίστησιν καὶ τέρ]ψιν εἰς ἐκείνους, ὅπου φέρουν πατριωτι[σμόν]. ἀναγινώσκοντες τὸ παρὸν θελεται κα[ταλάβει πῶς] εἶναι δυνατὸς ὁ Θεὸς καὶ μέγας. μὴν [ἀπορεῖτε] διὰ τὰ πολλὰ περίεργα καὶ ἀκατανόητα [τὰ

1) Προφερόμενον *Στεφ*.

2) Ὑψηλότητος *λείπ*, *Στεφ*.

3) Κῶδ. *εἰμί*. *εἰμὴ ᾧ ἀπεκαλύφθη* *λείπ*. *Στεφ*. Πλὴν τῶν εἰρημένων χειρογράφων ὁ Ζ α β ῖ ρ α ς (σ. 321) γράφει ὅτι ἐκέκτητο καὶ αὐτός.

ὅποια] εἶναι ἐδῶ γεγραμμένα, ἐπειδὴ τὰ ἀδύνατα [παρ' ἀνθρώποις] δυνατὰ ἐστὶν παρὰ τῷ Θεῷ».

(Ἐν κώδικι 181 φ. 29α Ἀγγελοφόρου Χρησιμοὶ περὶ Κωνσταντινουπόλεως. πρβλ. καὶ Athous 578, 26. 2581, 2 γ').

Κῶδ. Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης 1256 γεγραμμένος ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1790 σ. 35—72. Ἀποκάλυψις τοῦ Μακαρίτου Ἱερωνύμου Ἀγαθαγγέλου (εἰς τὴν καθωμλημμένην).

Κῶδ. Ἐθν. βιβλιοθ. 1350 τοῦ XIX αἰῶνος μετὰ τοὺς Χρησμούς τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Μεθοδίου Πατέρων ἔπεται: Ὀπτασία Ἱερωνύμου Ἀγαθαγγέλου.

Κῶδ. Ἱεροσολ. βιβλιοθήκης 153 τοῦ 1790 ἔτους. ἐν ἀρχῇ: Χρησιμολόγιον Ἀγαθαγγέλου (μετὰ πλήρους ἐπιγραφῆς ὡς καὶ ἐν κώδ. 551. τοῦ XIX αἰ. (Ἱεροσ. Βιβλ. Τόμ. Α' σ. 252 καὶ 463).

Ἐκδόσεις τῶν Χρησμῶν.

Τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, ἣτις ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν ἡγετῶν καὶ ὀργανωτῶν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους εἰς τοὺς Χρησμούς, ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι ἡ πρώτη εἰς φῶς διὰ τοῦ τύπου ἔκδοσις αὐτῶν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας Ῥήγα τοῦ Φεραίου. Οὗτος μετὰ τῶν ἐπαναστατικῶν θουρίων διεσκόρπισε καὶ τὰ φυλλάδια τῶν Χρησμῶν, ὡς ἐναίσιμα καὶ ὁμφῆν θείαν διὰ τὰ πεπρωμένα τοῦ Γένους. Δὲν πιστεύω νὰ εὐρίσκηταί που ἀντίτυπον τῆς ἔκδόσεως ἐκείνης, ἣτις ἐνεφανίσθη λήγοντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος 1). Αὕτη φέρει τὴν συνήθη ἐπιγραφὴν, καὶ ἀντὶ τοῦ: «ἐρμηνευθεῖσα ἐκ τῆς Ἱταλικῆς», ἔχει: ἔρμ. ἐκ τῆς Γαλλικῆς. τὰ δὲ ἐφεξῆς «παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου κτλ», παραλείπονται²⁾. Νῦν πρῶτον θεία χάριτι τύποις ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀγαθουπόλει, ἔτει σωτηριώδει αὐτοῦ», εἰς ὃ ὁ ἐπικριτῆς παρατηρεῖ: «οὕτως ὁ ἀνὴρ λαμπρῶς ψεύδεται καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἔκδοσιν παλαιότεραν τῆς τοῦ Ἰακώβου Παλαιῶτου μάτην ὑποδείξει ἐπιχειρεῖ, τὴν ἐν τέλει τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ἠκιστα γ' ἐν ἔτει αὐτοῦ γενομένην ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας οὐδαμῶς ἐν Ἀγαθουπόλει, τῆς ἐν ἔτει αὐτοῦ πρώτης ἔκδόσεως. Ἐν γὰρ ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἡ Προφητεία ἐν Μεδιολάνοις Ἱταλιστὶ εἰς φῶς ἐξεδόθη παρ' Ἰακώβου, κατὰ δὲ τὸ ἀψή' ἔτος ἡρμη-

1) Τὰς βιβλιογρ. σημειώσεις λαμβάνω ἐκ τῶν προλεγομένων τοῦ Ζηλοπροφήτου ἥτοι τῆς μετὰ χεῖρας ἔκδόσεως σ. κα', καὶ ἐξῆς.

2) «Βαυτὴν οὕτως ἀξιοπίστον συνιστῶσα (ἡ ἔκδοσις, λέγει ὁ Ζηλ.) τὸν δὲ μετὰ φραστὴν Θεόκλητον ἀρνουμένη καὶ ὡς μὴ ἐξ δεῦρο διαβιοῦντα ἐξουθενοῦσα, καὶ τὰ ἐξ ἐκείνου ἄχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν σωζόμενα χειρόγραφα καὶ ἀντίγραφα ἀκυροῦσα καὶ εἰς τὸ παντελές, καίπερ ὄντα καὶ μετὰ χεῖρας φερόμενα καὶ ἡμῖν ἀναγνωσκόμενα ἀσυνειδήτως καταργοῦσα».

νεύθη παρὰ Θεοκλήτου ἐκ τῆς Ἰταλικῆς διαλέκτου, οὐκ οὖν ἐκ τῆς Γαλλικῆς διαλέκτου, ἣ φησιν ὁ Ῥήγας, εἰς πεζὴν ἡμῶν φράσιν. Οὐ μόνον ἄρα ἑαυτὸν ἐρμηνευτὴν τῆς προφητείας ἄδηλον τοῖς μὴ εἰδόσιν ὑποδείκνυσιν· οὐ γὰρ οὐδὲ τοῦ ἐρμηνευτοῦ οὐδὲ τοῦ ἐκδότου τὸ ὄνομα φέρει ἢ ἔμοιγε γνωστὴ τοῦ Ῥήγα ἔκδοσις, ἀλλὰ καὶ ἐκδότην αὐτῆς τὸν παλαιότερον τοῦ Παλαιώτου· καίτοι μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν ἐρμηνευτῆς, στρεβλὸς δὲ ἐκδότης τῆς παρὰ Θεοκλήτου ἐρμηνευθείσης Προφητείας γενόμενος, ὡς γε καθ' ἡμᾶς ἐν τῷ τέλει τοῦ ἰη' αἰῶνος ¹⁾». Τὸ μᾶλλον περιέργον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Φεραίου σημεῖον εἶναι ὁ ἀκρωτηριασμὸς τοῦ κειμένου, ἐφ' ᾧ καὶ κατεξινίσταται ὁ Ζηλοπροφήτης «οὔτω φθορεὺς τῆς ἀκαταλήπτου προφητείας ὁ κλεινὸς Ῥήγας ἐκ τῶν ἔργων ἀπεφάνθη» γράφων ²⁾. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἡ ἔνωσις τοῦ Ζ' καὶ Η' κεφαλαίου. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ Ζ' ἀφαιροῦνται περὶ τοὺς 50 στίχοι, ἧτοι ἀπὸ 17—66 (τέλους), δηλ. τὰ περὶ ἔλεηνολογίας τῶν Γάλλων, περὶ Παννονίας, Ἰσπανίας κτλ. καὶ δὴ τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ ὁ ὕμνος τῶν Γερμανῶν καὶ ὁ θρίαμβος ἐν τῇ Ἀνατολῇ. ἐκ τοῦ Η' ἀφηρέθη ὡσαύτως ὁ ὕμνος πρὸς τοὺς Ῥώσους, ἧτοι ἀπὸ 1—12 ³⁾. Οὔτε ἡ Γερμανία οὔτε ἡ Ῥωσσία ἠδύνατο μετὰ τούτων διαψεύσει τῶν ἐλπίδων νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸν Ῥήγαν. αὐτὸς εἶχε στραφῆ πλέον καὶ ἐνητένιζεν ἀτενῶς πρὸς νέον ἐν τῷ στερεώματι τῆς Εὐρώπης ἀστέρρα, τὸν Βοναπάρτην. Ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Γάλλων εἶναι γνωστός. αἱ νέαι δημοκρατικαὶ καὶ φιλελεύθεραι ιδέαι εἶχον κατακτῆσει τελείως τὴν καρδίαν τοῦ τὴν μυσσαρὰν τυραννίαν ἀποστρεφομένου νεαροῦ Θετταλοῦ καὶ τῷ Μαυρογένει εἰς Μολδαβίαν ἀκολουθήσαντος ὡς γραμματεὺς τῆς ἡγεμονίας⁴⁾. Ἡ παραχάραξις τῶν Χρησμῶν ὑπὸ τοῦ Ῥήγα, εἶναι διδακτικωτάτη διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς τύχας τοῦ κειμένου αὐτῶν. Βε-

1) Αὐτ. 72.σημ.

2) Βλ. Αὐτ. σ. 9, 59 καὶ 68 ἐν ταῖς ὑποσημ.

3) Ὅθεν ὁ Ζηλοπροφ. γράφει ἐν σ. 71-72. «τὰ γὰρ πᾶσι κείμενα χειρογράφοις ὁ Ῥήγας ἀφελών.. τὸ τε ζ' καὶ τὸ η' εἰς ἐν συνάψας τὰ δύο εἰς τὸ ἑβδομον κεφάλαιον, καὶ οὔτω τύποις ἐκδοῦς καὶ ἐξεϊπὼν τοῖς φίλοις αὐτοῦ, τοῦτο μὴ εἰδόσιν, ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Ζ' κεφ. 17 προορηθέντων, Ἄλλ' ὦ δυστυχεῖς, τί μέλλει γενέσθαι; ἀπὸ τούτων ἐκείνων μηδὲν τι ἄλλο παρενθείς, μηδὲ μὴν τὰ ὑπ' ὀψιν κείμενα ἐν χειρογράφοις, εὐθὺς μετέβη ὡσπερ τις γίγας μεταπηδήσας ἐπὶ τὰ ἐν τῷδε τῷ η' κεφαλαίῳ κείμενα ἀκόλουθα ταῦτα: καὶ καταβαλεῖς αὐτόν...».

4) Μετὰ ταῦτα ὑπερέτησε καὶ ὑπὸ τὸν Σοῦτσοῦν, μεθ' ὃ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Γάλλου προξένου ἐγένετο διερμηνεὺς τοῦ γαλλ. Προξενείου. Ὁ κ. Ἀμαντος ἐδημοσίευσεν τὸ ἀντίθετον. Ὁ τελευταῖον γράφας κ. Φ. Μιχαλόπουλος προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὸ πρᾶγμα (Θεσσαλ. Χρονικὰ Α' 1930 σ. 12) Ὁ Κοραῆς εἰς τὸ «Ἐπιόμνημα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι» ὁμολογῶν ὅτι ἡ γαλ-

βαίως ὑπῆρξαν πολλοὶ Ῥῆγαι κατὰ διαφόρους ἐποχάς, οἵτινες ἐπειρῶντο νὰ παρουσιάσωσι τοὺς Χρησμοὺς συνάδοντας πρὸς τὰς ἑαυτῶν βλέψεις. Ἐντεῦθεν αἱ διαφοραὶ καὶ διαστροφαὶ ἐν τοῖς χειρογράφοις. (Ταῦτα ἔγραψι καθὼς προέδωκαν ἡμῖν σχεδὸν πάντες οἱ γράψαντες περὶ Ῥῆγα ὅτι ἐσχετίετο πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἐσχάτως ἐκλονίσθη, ὡς ἀλλαχοῦ ἀπυδείξω. Βλέπ. Ῥῆγας ὁ Φεραῖος καὶ τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ποιήματα ἐξ ἀθωνικοῦ χειρογράφου ἀποσπ. Θεσσαλικῶν Χρονικῶν τόμ. Γ' Ἀθῆναι 1933).

Δευτέρα ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Μεσολογγίῳ τῷ 1824 μικρῷ πρὸ τῆς τοῦ φρουρίου ἀλώσεως «ὕπὸ ἐπιτηδείων τινῶν, ὡς γράφει ὁ ἱστορικὸς Φιλήμων, τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν τοῦ λαοῦ περὶ τῶν εὐαγγελισμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου γνωρίζοντων»¹⁾. Ἡ ἔκδοσις αὕτη συγκατεστράφη ἐκεῖ, οὐδενὸς ἀντιτύπου ἔπειτα ἀναφανέντος²⁾.

Τρίτη ἔκδοσις εἶδε τὸ φῶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1837 τύποις Κορομηλά, ἣν ὡς παλαιότεραν ἐγνωρίσεν ἡμῖν ὁ Πολίτης. Καὶ αὕτη, ὅπως καὶ ἡ προηγουμένη, ἐξεδόθη ἀνωνύμως (καὶ ἡ τοῦ Ῥῆγα βεβαίως δὲν ἔφερε τὸ ἀληθὲς ὄνομα τοῦ ἐκδότου). Παρατηρεῖ δὲ ὁ Ζηλοπροφήτης: «κατ' ἐκεῖνα (τὰ χειρόγραφα τῶν ἀμαθῶν μεταγραφῶν) καὶ ἄλλη τις τοιαύτη γέγονεν ἔκδοσις τῆς αὐτῆς προφητείας ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τινος ἔμοι γε ἀδήλου, ἐν τῷδε τῷ ἰωακίμῳ ἀπὸ Χριστοῦ ἔτος ἐκδοθείσης. ὅς ἐκδοῦναι ταύτην ἐλόμενες, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐκλιποῦσα ἀπώλοιο, ἣ φησιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτοῦ προκηρῦξει, τύποις εἶτα αὐτὴν ταύτην οὕτως ἐξέδοτο, ὥσπερ εὔρην ἔχουσαν ἐν ἐκείνοις τῶν χειρογράφων, ἡμαρτημένους κατὰ τὸ γράμμα ἅμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, καὶ διεφθαρμένους ὑπὸ τῆς τῶν μεταγραφῶν ἀμαθείας, ὡς δειχθήσεται.....»³⁾ Ὡς

λικὴ ἐπανάστασις «ἀπέδειξε τοὺς Ἕλληνας θιασώτας τῶν Γάλλων καὶ ἕως τὴν σήμερον καθιστᾷ ζηλωτὰς αὐτῶν», παρέχει ἡμῖν τὴν ἐξῆς σπουδαιότητα διὰ τὴν σημασίαν ἅμα καὶ παραχάραξιν τῶν Χρησμῶν πληροφορίαν: «Ὅδδέποτε οἱ Ἕλληνες ἐξήλασον τὰς στρατιάς αὐτῶν ἀνευ μάντεως. τῶν δὲ Σουλιωτῶν Κάλχας ἀνομολογεῖται νῦν ὁ πατὴρ Σ α μ ο υ ἡ λ. τούτῳ μόνον διαφέρει τῶν πάσαις θεοπροπίων, ὅτι οἱ μὲν ἀνεζήτουν τὰς προρρήσεις ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῶν ἱερέων, ὁ δὲ ὁρνεῖται τοὺς χρησμοὺς ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, ἐρμηνύων τοῖς ἰδίους συμπολίταις Ἡ σ α ἰ α ν καὶ Ἱ ε ζ ε κ ι ἡ λ, Δ α ν ι ἡ λ καὶ Ἱ ε ρ ε μ ῖ α ν. Τὰ ἀσαφῆ τῶν προφητῶν χωρὶα διασαφηνίζει ὁ πατὴρ καὶ ὑποφῆτης Σ α μ ο υ ἡ λ μετ' εὐχερείας πολλῆς, προσαρμότων αὐτὰ εἰς τὰ συμβάντα, ἅπαντα ἀπὸ τινῶν ἐνιαιτῶν ἐπιβλέπομεν, ἀ π σ ν τ α χ ο ὦ δὲ ἀ ν ε υ ρ ῖ τ κ ω ν τ ο ὺ ς Γ ἄ λ λ ο υ ς. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς μὲν τυγχάνει ἐξόχου τιμῆς ἐν τῇ πατρίδι, αἱ δὲ προφητεῖαι αὐτοῦ ἐκ τῆς νέας Δωδώνης ἀντηχοῦσιν ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἱ Γ ἄ λ λ ο ι ὑ π ο λ α μ β ἄ ν ο ν τ α ι ν ὦ ν ὁ Μ ε σ σ ῖ α ς τ ῆ ς μ ε γ ῖ σ τ ῆ ς μ ε ρ ῖ δ ο ς τ ο ὗ ἑ λ λ α ο ὦ» (Ἀδ' Κοραῆς ὑπὸ Δ, Θ ε ρ ε ι α ν ο ὦ Παράρτ. οδ').

1) Ἐνθ' ἄνωτ. 68.

2) Ζηλοπροφήτης σ. κγ'.

3) Αὐτ. σ. κδ'.

δεινὴν παραχάραξιν ταύτης τῆς ἐκδόσεως κρίνων ὁ Ζηλοπροφήτης ἀναφέρει τὴν τοῦ Α' κεφ. διαίρεσιν εἰς δύο, εἰς εἰσαγωγὴν καὶ κείμενον, ὅπερ ἄρχειται ἀπὸ τοῦ σ. 44. εἶδον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Κύκνου τρία χρυσᾶ διαδήματα...¹⁾ καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι «αὕτη ἐστὶν οὕτε ἀμαθοῦς μεταγραφῆς διαίρεσις, ἀλλ' ἐχθροῦ κακόφρονος, καὶ θεοκαπήλου καινοτομία, παραχαράττοντος τὰ θεῖα καὶ παραμορφοῦντος καὶ αὐτὴν φεῦ τὴν ἀληθῶς θεόπνευστον Προφητείαν διαφθείροντος καὶ συγγέρονος ταῖς ἰδίαις ἑαυτοῦ προσθαφαιρέσειν»²⁾).

Τετάρτη ἐκδοσίς ἐστιν, ἣν μετὰ χεῖρας ἔχομεν. Αὕτη φέρει τὴν δετὴν περιεργὸν ἐπιγραφὴν :

ΕΥΣΕΒΟΥΣ ΤΙΝΟΣ ΣΥΝΤΑΚΤΟΥ

Κατὰ χάριν μὲν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ δόντος τοῖς δυοῖ μάρτυσιν αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τῆς Προφητείας, κατ' ἀποστολικὸν δὲ τοῦ Παύλου ζῆλον, τὸν δὲ τὸν τρόπον ἐλαχίστου Ζηλοπροφήτου.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ

Διχῆ διηρημένον εἰς θεωρητικὸν τε καὶ πρακτικὸν

Ἐν Ἐρμουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Γ. Μελισταγοῦς. 1838, σ. κζ', 112.

Ὁ ἐκδότης εἶχεν ἐτοιμάσει πλήρες τὸ Σύνταγμα διηρημένον εἰς δύο μέρη τὸ θεωρητικὸν καὶ τὸ πρακτικόν. Καὶ ἐν μὲν τῷ Α' περιλαμβάνει οὐ μόνον τὸ κείμενον τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων διαφόρων Χρησμῶν, εἰς τρία τμήματα διαιρουμένω, ἐν δὲ τῷ Β' μέροςι παρεσκευάζετο ἡ ἐρμηνεία καὶ ὡς ὁ ἴδιος ἀποφαίνεται «διὰ τῆς αὐτῆς πνευματικῆς συγκρίσεως ἡ θεωρητικὴ διαλευκαίνεται ἐξηγήσις καὶ ὡς οἶόν τ' ἀκριβῶς διασαφηνίζεται τῇ πλατυκωτέρῃ τῶν πνευματικῶς συγκρινομένων πρακτικῇ ἐξηγήσει»³⁾ Περὶ τῶν τμημάτων τούτου τοῦ Α' μέρους

¹⁾ Ὡστε εἰσαγωγή θεωρεῖται τὸ 1-43. καὶ ὄντως οὕτως ἐπ' ἀληθείας ἔχει τὸ ὀρθόν. (Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶναι ἐκτεθειμένον τὸ ἱστορικὸν τῆς ὑποθέσεως), ἐντεῦθεν καὶ εἰς οὐκ εὐαριθμὸς κώδικας συναντᾶται ἡ διαίρεσις, ἣν ὁ Ζηλοπρ. καταδικάζει ὡς «τὴν τετραμερῆ τοῦ προφήτου ὄρασιν τριμερῆ τε καὶ διμερῆ ἀνυποφαίνουσαν καὶ ταύτην κατασμικρύνουσαι, καὶ οὕτω ἀντιβαίνουσαν... τοῖς πλείστοις τῶν χειρογράφων... ἀκριβεστέροις τῶν ἐτέρως ἐχόντων» σ. κε'. Τοιαύτην διαίρεσιν παρεμφερῆ πρὸς τὴν οὕτω κατακρινομένην ἔχει καὶ ἡ τοῦ Σ τ ε φ α ν ἰ τ σ η ἐκδοσίς

²⁾ Αὐτ. σ. κη'.

³⁾ Αὐτ. σ. η'.

οὐδὲν ὠρισμένον λέγει ὁ ἐκδότης, εἰμὴ ὅτι ἦσαν πλείονα τοῦ θεωρητικοῦ, οὐ μόνον τὸ α' τμήμα ἤξιώθη νὰ ἐκδῶ διὰ τοῦ τύπου, καὶ ὅπερ ἐπιγέγραπται :

Τοῦ θεωρητικοῦ πρώτου μέρους τοῦδε τοῦ πνευματικοῦ Συντάγματος Τμήμα πρῶτον. Ἡ τῆς δε τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ Προφητείας.

ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ

Πνευματικὴ πολλαπλῆ ὡς οἶόν τε σύγκρισις ἐν μόναϊς παραπομπαῖς θεωρητικῶς ἀποπληρουμένη : 1)

Ὁ Ζηλοπροφήτης φρονῶν «ὅτι ὁ νέος τῆς Προφητείας ἐκδότης (τοῦ 1837) οὐκ ἐνέτυχε τοῖς χειρογράφοις τοῖς συνάδουσι τῷ πνεύματι τῆς Προφητείας, ἢ ὅτι τούτοις ἐντυχόν, οὐχ οἶός τ' ἦν συνιδεῖν καὶ διακρίναι καὶ ἐκλέξασθαι τὰ κρεῖττω, ταύτηι τοι κρεῖττω εἶναι ἠγησάμενος τὰ χεῖρω, κατὰ ταῦτα τύποις ἐξέδοτο τὴν Προφητείαν ἐν Ἀθήναις». 2), προέβη εἰς τὴν παροῦσαν ἐκδοσὶν βάσει «παλαιότερων χειρογράφων» διορθωσάμενος «ἔνια χειρογραφικὰ καὶ τυπογραφικὰ ἁμαρτήματα» 3), καὶ πρὸς τούτοις «καὶ πνευματικῶς ἀνέκρινε καὶ συνέκρινεν ἤδη ὡς οἶόν τ' ἀκριβῶς καὶ εὐσεβῶς, καθόλου μὲν ταῖς θεσφάτοις τοῦ Κυρίου προορήσεις, ταῖς ἐν Εὐαγγελίοις καὶ ταῖς πρὸ Χριστοῦ θεοπνεύστοις Γραφαῖς τε καὶ Προφητεῖαις· ἰδίᾳ δὲ κυρίως πρὸ πάντων (sic) αὐτῇ τῇ θεσδότῳ ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄλλοις τε θεοπνεύστων ἀνδρῶν Χρησιμοῖς τε καὶ Προφητεῖαις... καὶ ἑαυτῇ καθ' ἐκάστην, καὶ μάλιστα ἑαυτῇ ἐκατέραν τὴν τε θειοτάτην Ἀποκάλυψιν καὶ τὴν Προφητείαν Ἀγαθαγγέλου» 4). Καὶ πλέον πρὸ διετίας, λέγει, παραγγελέμενος εἶχε καὶ εἰκόνας, ἃς ὁμως δὲν βλέπομεν τετυπωμένους 5).

Δὲν θεωροῦμεν ζημίαν μεγάλην τὴν μὴ ἐκτύπωσιν τοῦ Β' μέρους, τοῦ πρακτικοῦ, καθόσον ἐκ τῶν περικοπῶν, ἃς ἐν τοῖς προλεγομένοις ὁ ἐκδότης προσάγει, συνάγομεν ὅτι κυριολεξίαν μὲν οὐδεμίαν ἐπιδιώκει ὁ Ζηλοπροφήτης ἐν τῇ ἐριμηνείᾳ, πελαγοδρομεῖ δὲ εἰς τὸ ἀχανὲς τῶν μεταφορῶν καὶ ἀλληγοριῶν, καὶ διὰ παρερμηνειῶν καὶ διαστρεβλώσεων τῆς πραγματικῆς ἐννοίας προσπαθεῖ νὰ ἐξαγάγῃ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ καὶ ὅλως ἀυθαίρετα συμπεράσματα.

1) Ἄλλ' αἱ προορκεῖς αὗται καὶ ἀτελεύτητοι, ὡς εἶπομεν, παραπομπαὶ οὐδὲν ἀνύπτουσι πρὸς κατανόησιν τοῦ κειμένου, ἀποδεικνύουσι δὲ μόνον τὴν σχολαστικότητα καὶ τὴν πλάνην τοῦ ἐκδότου, θεωρησαντος τοῦτ' αὐτὸ θεόπνευστον καὶ προφητικὸν τὸ βιβλίον.

2) Αὐτ. σ. κζ'. τὰ ἄλλα, λέγει, πλημμελήματα κατὰ τε τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα ἐξήλεγξεν ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν.

3) Αὐτ. ιβ'. δυστυχῶς οὐδὲν τῶν χειρογράφων τούτων ὀνομάζει.

4) Αὐτ. ιβ'—ιγ'.

5) Ἴσως ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸ Β' μερ. νὰ ἐκδῶ αὐτὰς βλ. σ. ιε'.

Ἐνιμόνῳ ὀφείλεται αὐτῷ χάρις, ὅτι παρέδωκεν ἡμῖν ἀκραιφνέστερον τὸ κείμενον παραθέμενος καὶ πολλὰς διαφορὰς ἔκ τε τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἐκδόσεων 1). πρὸς δὲ καὶ ἡ κατὰ στίχους διαίρεσις τῶν κεφαλαίων, καὶ ἡ περὶ τὴν ἐκτύπωσιν ἐπιμέλεια καθιστᾷσι τὴν ἔκδοσιν ταύτην χρησιμωτάτην.

Πέμπτη ἔκδοσις τυγχάνει ἡ τοῖς πᾶσι γνωστὴ : «*Συλλογὴ διαφορῶν προρρησιῶν. 1. Τῶν ἐξηγήσεων τοῦ διδασκάλου Π. Λαρισαίου εἰς τὰ κεφ. ΙΓ' καὶ ΙΖ' τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου τοῦ θεολόγου—2. Τῆς θεωρίας τοῦ Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων—3. Τῶν χρησμῶν τῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου—4. Τῆς προρρησιῶς τοῦ ἁγ. Καισαρίου ἐπισκόπου Ἀρελάτης—5. Τοῦ χρησμοῦ Στεφάνου Ἀλεξανδρέως—6. Τοῦ χρησμοῦ τοῦ πατριάρχου ἁγίου Ταρασίου—7. Τῶν χρησμῶν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ—8. Τῆς ὀπτασίας τοῦ*

ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ.

ὀλοκληρωθείσης ἔκ 12 παλαιῶν χειρογράφων μὲ σημειώσεις. Προηγοῦνται δὲ α'. Ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. β'. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Πιλάτου.

Ἐκδοθεῖσα δὲ παρὰ τοῦ ἱατροῦ Δ. Στεφανίτζη Λευκαδίου, Ἀθῆναι 1838, ἔκ τῆς τυπογραφίας Α. Ἀγγελίδου κατὰ τὴν ὁδὸν Ἐρμοῦ παρὰ τῆ Καπνικαρέα» σχῆμ. 16ον μικρ. σ. η', 216.

Πᾶς τις θὰ ἀνέμενε «ἔκ 12 χειρογράφων» πολυειδεῖς καὶ ἐνδιαφερούσας γραφὰς καὶ διαφορὰς τοῦ κειμένου. ἐν τούτοις αἱ μὲν ὑποσελίδιοι σημειώσεις καὶ γραφαὶ εἰσιν ἐλάχισται, χειρογράφων δὲ ἀναφέρεται ἐν τῇ «Διακοινώσει» ἐν καὶ μόνον, ὅπερ ἔλαβεν ὁ ἐκδότης ἔκ τῆς ἐν Ἀκαρνανίᾳ μονῆς τῆς Σαβέροδας. Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ βιβλίον περιέχει τὴν μεγαλητέραν τῶν χρησμῶν συλλογὴν, καὶ ἕνεκα τούτου ἀπέβη κοινότατον. πάντες δὲ παραπέμπουσιν εἰς ταύτην τὴν ἔκδοσιν, τῶν λοιπῶν λίαν σπανίων καὶ δυσευρήτων καταστασῶν. Οἱ Χρησμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου περιέχονται ἐν τέλει (σ. 143—199). προτάσσεται ἡ εἰκὼν κοιμωμένου βασιλέως, ἐφ' οὗ ἄγγελος κρατεῖ μετέωρον τὸ στέμμα 2). Ὑπάρχει ἐνταῦθα καὶ ἡ τοῦ Πολυείδους πρὸς τὸν Γκίκαν ἐπιστολή, ὡς εἶπομεν 3) ἧς ἐν τέλει : «ὁ ὀφθεῖς μοι τύπος ἦν κατὰ τὸ αψη' 1708 ἔτος εἰς Πρασουίικ» 4). Παρὰ τὰς σφοδρὰς διαμαρτυρίας του Ζηλοπροφήτου καὶ

1) Δύο ἐκδόσεις φαίνεται ἔχων ὑπ' ὄψιν, τὴν τοῦ Π ή γ α καὶ τὴν τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1837.

2) Δηλ. αὕτη κεῖται ἐν τέλει τῶν τοῦ Λ έ ο ν τ ο ς χρησμῶν.

3) Ταύτην παρέλιπεν ὁ Ζ η λ ο π ρ ο φ ή τ η ς.

4) Ἡ πόλις ἐν οὐδενὶ τῶν προειρημένων χειρογράφων καὶ ἐκτύπων ἀναφέρεται. περὶ ταύτης ἐλέχθησαν τὰ δέοντα ἐν κεφ. 20, Α', δ'.

ὁ *Στεφανίτης* κατέταμε τὸ Α' κεφ. εἰς εἰσαγωγήν. ἄρχεται τὸ κείμενον μετὰ δύο καὶ πλέον φύλλα ἐκ τοῦ *Κωνσταντῖνος ἤρξατο...* 1) Καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἡ ἔκδοσις αὕτη ἠκολούθησε τῇ τοῦ *Ζηλοπροφήτου*. Φαίνεται, ἔλαβε ταύτην ὁ *Στεφανίτης* παρὰ τοῦ συριανοῦ τυπογράφου *Γ. Μελισταγοῦς*, ὃν τάσσει ἐν τοῖς συνδρομηταῖς, καὶ ἔσπευσεν ἔχων τὰ κείμενα ἔτοιμα νὰ προλάβῃ τὸν *Ζηλοπροφήτην*, ὅστις σχεδὸν τοὺς αὐτοὺς χρησμοὺς φαίνεται εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὸ β' τμήμα τοῦ Α' μέρους. οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ μὴ ἐκτύπωσις τῆς προαγγελθείσης συνεχείας ὑπὸ τοῦ *Ζηλοπροφήτου*. Αὐταῖ εἰσιν αἱ σπουδαιότεραι γνωσταί μοι τῶν *χρησμῶν* τοῦ Ἁγαθαγγέλου ἐκδόσεις 2).

Περὶ *χρησμῶν* καθόλου εἰπεῖν, ὀλίγοι ἀνέκδοτοι ἐκτὸς τῆς πλουσίας τοῦ *Στεφανίτη* Συλλογῆς ὑπάρχουσιν ἐν χειρογράφοις. Μετὰ τοὺς ἀποδιδόμενους τῷ ἀγίῳ Ἁνδρέᾳ, μετὰ τὸ «*Αἶνιγμα Λέοντος* τοῦ σοφοῦ» καὶ ἄλλους μνημονευθέντας ἀνωτέρω, ὑπολείπετο καὶ εἷς ἀξιόλογος χρησμός βυζ. ἐποχῆς ἐν τισι κώδιξιν εὐρισκόμενος, ὅστις ἐπιγράφεται: «*Προφητεῖαι ἀνδρὸς ἀγίου λεχθεῖσαι τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ Μανουὴλ τῷ Παλαιολόγῳ τῷ Κομνηνω* (sic) *ἐν ἔτει 1143, περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς μελλούσης γενέσθαι ἑλευθερίας αὐτῆς, καὶ περὶ συντελείας τοῦ κόσμου*», ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ μακ. προηγουμένου *Γερμανοῦ Βατοπεδινοῦ* 3). Ἁλλαχοῦ «*προφητεῖαι ἀγίου γέροντος πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον*», ἃς ἔγραψεν Ἰωάννης Ἀγιορείτης (Κῶδ. ἀγίου Παντελεήμονος ἐπιγραφόμενος Ἀθωνιάς ἀρ. 282, σ. 107 ἐν τῷ κειμένῳ λέγεται διδάσκαλος). Διὰ τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος βασιζόμενα εἰς τοὺς χρησμοὺς τοῦ Ἁγαθαγγέλου ἀνεφάνησαν ἐκάστοτε διάφορα δημοσιεύματα ὡς τὴν ἀνωτ. διαληφθεῖσαν «*Εὐαγγελικὴν ἀσφάλειαν*», οἷς καὶ ἄλλοι νεοφανεῖς ἀναμύγνυνται *χρησμοί* 4).

1) σ 149. Φυσικωτέρα εἶναι ἡ διαίρεσις αὕτη διότι μόνον τοιοῦτον τηλαυγὲς πρόσωπον ἔπρεπε νὰ προταχθῆ.

2) Περὶ τῶν πολυαρίθμων λαϊκῶν ἐκδόσεων οὐδεὶς λόγος ἐνταῦθα.

3) Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 25—37 ἐκ κῶδ. 92 τῆς Βατοπεδινῆς βιβλιοθήκης σ. 444 ἔ. Βλ. ἐν σ. 60—67 μετὰ πόσης εὐχερείας ὁ φιλόπατρις ἀγιορείτης ἔλυσεν τὸ ἀνατ. ζήτημα, καὶ ᾤδηγησε τὸν ἐθνομάρτυρα Κωνσταντῖνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν...! ἀλλ' ὡς φαίνεται τὰ μὲν τῶν *χρησμῶν* κατὰ τὴν εὐφυᾶ ἐρμηνείαν τοῦ ἐκδότου ἐτελείωσαν, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν!

4) Παρενείρομεν ἐντοῦθα ὅσα ἔτυχε νὰ συναντήσωμεν τοιαῦτα χρησιμοποιοῦν βιβλία, ἰδίᾳ περὶ τῆς λύσεως τοῦ πολυθρῦλῆτου ἀνατ. ζητήματος πραγματευόμενα: Ἐξοδος συγγραφεῖν (sic) καὶ ἐκδοθῆν παρὰ Ἰωάννου Παπαδοπούλου Σερφίου (περιέχει ἐρμηνείας τοῦ Ἁγαθαγγέλου καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως (Ἀθήναι 1851) 8ον σ. 125.—Ὁ Μοσλήμ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ, ἡ ἢ πτώσις τῆς Τουρκίας. Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπὸ Ἀγαθοκλέους Χριστιανοῦ, ἐκδ. β' μετ' ἐπιδιορθώσεων καὶ προσθηκῶν (Ἀθήναι 1855. 16ον μικρὸν σ. 160, Λίαν πε-

25. Συγγράμματα τοῦ Πολυείδου. Οἱ χρησιμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου
 —Οἱ 4 ἀποδείξεις, ὅτι εἰσὶν ὑποβολιμαῖοι—Συγγραφεὺς αὐτῶν
 ὁ Πολυείδης—Κέντρον χρησμολογικὸν ὁ Ἄθως—Οἱ ἐρμη-
 νευταὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἀθωνῖται—Ἰδιόρρυθμος χρη-
 σμολόγος ὁ Θεόκλητος—Τὸ λογοπαίγνιον τοῦ ὀνόματος
 —Ὁ χρόνος τῆς συντάξεως τῶν Χρησμῶν—Ἡ γλῶσσα
 τῶν Χρησμῶν—*Sacra tuba fidei ortho-
 doxae—Τελευταῖαι βιογραφ. εἰ-
 δήσεις περὶ Θεοκλήτου.*

Ὁ Θεόκλητος πλὴν τῆς λοιπῆς πολυπραγμοσύνης ἠσχολήθη εὐδοκί-
 μως καὶ περὶ τὴν συγγραφὴν πέντε γνωστῶν ἐμοὶ συγγραμμάτων. ὧν
 σπουδαιότεροι καὶ δι' οὗ παγκοίνως ἐγένετο γνωστὸς εἰσὶν :

ρίεργον βιβλιάριον. ἐκτὸς τῶν ἀνατολικῶν πρωτοτύπων ἐν πολλοῖς χρησμῶν ὑπάρ-
 χουσι καὶ ἀνέκδοτοι ἐκ τῶν εὐρωπ. βιβλιοθηκῶν, δι' ὧν πάνυ ἐνισχύεται ἡ γνώμη
 τῆς ὑπὸ τοῦ «ξανθοῦ γένους», τῶν Γερμαλῶν δηλ. καταλύσεως τῆς Τουρκίας).—Ἡ
 λύσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ ἡ ἔγερσις τοῦ ἁγίου βασιλέως ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει, δαπάνη Γ. Α. (Ἀθῆναι 1877), 16ον σ. 72. Περιέχεται ἡ περιέργος διή-
 γησις περὶ ἀνακαλύψεως ἐντὸς ὑπογείου ναοῦ ἐν Κη|πόλει τοῦ κοιμωμένου βασι-
 λέως ὑπὸ δύο μοναχῶν—Τὰ ἀπόκρυφα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ λύσις τοῦ Ἑλληνοτουρ-
 κικοῦ ζητήματος ὑπὸ Ἰ. Δ. Παπαϊωάννου. Ἀφιερῶνται εἰς τὸ πανελλήνιον καὶ εἰς
 τοὺς μέλλοντας νὰ διέλθωσιν ἐν θριάμβῳ διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἐν Ἐπταλόφῳ.
 (Ἐν Ἀθήναις 1879), 8ον σ. 77.—Ἑλληνισμῶ ἀναγέννησις προσεγγίζουσα, ἐκ θεσφά-
 των ἐκδηλουμένη προφητικῶν ῥήσεων ὑπὸ Γεωργίου Κηπιάδου (Ἀλε-
 ξάνδρεια 1906) 8ον, σ. 59.—Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ἀγαθαγγέλου περὶ τοῦ μέλλοντος
 καὶ τῆς τύχης τῶν ἐθνῶν μετὰ φωτογραφημένων ἀποσπασμάτων ἐκ τοῦ ἀρχαίου
 χειρογράφου, καὶ σημειώσεων τῶν μέχρι σήμερον ἐπαληθευσασῶν προφητικῶν.
 Ἐκδοσις ἐπιμεληθεμένη (Νέα Ὑόρκη), ἐκ τοῦ Τυπογρ. Χέλμη 1914), 8ον, σ. 32.—
 Κωνστ. Γιαννοῦκου, Αἱ προφητεῖαι περὶ τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου.
 Ἐρμηνεῖα τῆς Ἀποκαλύψεως ἢ τὸ τέλος τοῦ Εὐρ. πολέμου, ἤτοι προφητικαὶ ἀπο-
 καλύψεις κτλ. συλλεγεῖσαι ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου, ἐκ τοῦ Ἀγαθαγγέλου
 κτλ. (Ἀθῆναι 1915) 12ον, σ. 32. (Τοῦτο εἶχεν ἐκδοθῆ ἐπὶ τὸ συντομώτερον τῷ
 1912 καὶ ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὸ 1920). Τελευταῖον χρησμολογικὸν ἔργον γιωρ-
 ζῶ τὸ Ποῦ εὐρισκόμεθα ὑπὸ Σ. Α. ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1927. Ὁ μακ. Θ. Βελλ-
 ιανίτης ἔγραψε τῷ 1915 ἐν τῇ Ἐλευθερίᾳ τῆς Λευκωσίας (Κύπρου) σφ. 485
 ἄρθρον «Ὁ ἀληθὴς Ἀγαθάγγελος» ὅπερ οὐκ εἶδον. Τὰ δὲ γραφέντα ὑπὸ τοῦ κ.
 Τρύφωνος Εὐαγγελίδου, ὅτι ὁ Ἀγαθάγγελος εἶναι ἱστορικὸν
 πρόσωπον καὶ μοναχὸς Ῥόδιος εἶναι ἀρητολογία, ὡς καὶ ὁ ἴδιος ἐρωτηθεὶς δὲν
 ἀπέκρουσέ μου. Ὁ ὑπὸ τὸ ψευδ. Διαβάτης (=Ι. Κονδυλάκης) ἐν τῷ Ἐμπρὸς τῆς 10
 Σεπτ. 1912 γράφει : «μεταξὺ ἄλλων ἀνεσύρθη ἀπὸ τὴν λήθην καὶ ὁ Ἀγαθάγγ-
 γελος, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀνεφέρετο εἰς τὸν πόλεμον τῆς Μεγάλης

Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατὰ τὰ ἐν Ἀθήναις Ὁθωνικά ὁ πολυθρύλητος Παπουλάκης ἐκυκλοφόρησεν ὡς συνήθως διαφόρους χρησμούς (Βλ. *Μπάμπη Ἀνρίου*. Ἱστορικά Σημειώματα. Ἐν Ἀθήναις 1925 σ. 405). Οὗτος ἀναφέρει ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Ῥωσσοφόρονες τότε ἐκινουῦντο ζωηρῶς λίαν κατὰ τὸ ἀξιωματημένον ἔτος 1852. Ἡ συγκλίσις των, λέγει, ἐπλήγαζεν ἐκ χρησμοῦ παλαιότητος, οὔτινος ἐναγωνίως προσεδοκάτο ἢ προσεχῆς πλήρωσις. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐθεωρεῖτο παραμονὴ μεγάλων γεγονότων, ἐπειδὴ ἐπέκειτο ἢ συμπλήρωσις τῶν τετρακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀπλώσεως τῆς Κ/πόλεως, ὅτε κατὰ τὰς προφητείας τοῦ Ἀγαθαγγέλου, τῶν ὁποίων τὸ θεόπνευστον οὐδεὶς ἐτόλμα τότε νὰ ἀμφισβητήσῃ, τὸ «ξανθὸν γένος» ἔμελλε νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν καὶ νὰ διώξῃ τὸ ἄπιστον σπέρμα τῆς Ἄγαρ μέχρι τῆς Κοκκίης Μηλιάς.

Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ ἑλλ. θρόνου ἦν βασιλεὺς καθολικὸς καὶ βασίλισσα διαμαρτυρομένη, ὅπερ ἐθεωρεῖτο σοβαρὸν κώλυμα εἰς τὴν τῶν χρησμῶν ἐκπλήρωσιν, ὁ μύχιος ἄρα πόθος τῶν Ἀγαθαγγελιστῶν καὶ Ῥωσσοφρόνων ἦν νὰ ἴδουν ἀποπεμπόμενον τὸν ἀλλόθρησκον ἡγεμόνα καὶ ἀνακαθιστάμενον διὰ Ῥώσσου πρίγκηπος, καὶ εἰ δυνατὸν μάλιστα ἐκ τῆς αὐτοκρατ. οἰκογενείας τῆς Ῥωσσίας (σελ. 444—445).

1. *Οἱ χρησμοὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου*. Ἐπὶ πολὺ πάντες οἱ Ἕλληνες, ἀσυναίσθητως ἴσως, ἐβαυκαλίζοντο θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς γνησίους καὶ αὐτόχρημα προφητικὸν τὸ βιβλίον, οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ προσβάλλῃ τὸ κῦρος αὐτοῦ. Πρῶτος ὁ αἰείμνηστος Νικ. Πολίτης ἐφήρμοσεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν αὐστηρὰν κριτικὴν, ἀποφηνάμενος ὅτι «τὸ κείμενον τῆς ὀπτασίας τοῦ Ἀγαθαγγέλου... ἐλέγχει συγγραφέα αὐτὸν τὸν ὡς μεταφραστὴν παρουσιαζόμενον Πολυεῖδην, ὅστις ἦν ἀνὴρ πολυμαθὴς, γράψας ἐκκλησιαστικά τινα συγγράμματα, ὧν ἓν εἰς λατινικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διατρίψας ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις τῆς δυτικῆς καὶ βυρείου Εὐρώπης»¹⁾. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς θέσεως ταύτης ἡμεῖς προσάγομεν τὰς ἐξῆς ἀποδείξεις :

Α'.) Ὁ Ἀγαθάγγελος ἐγράφη τότε ἀκριβῶς, ὅτε ἐγένετο γνωστός,

Αἰκατερίνης ἐναντίον τῆς Τουρκίας... Ὅτι δὲν ἔγινε τότε, ἀνεμένειο εἰς πᾶσαν κατόπιν ἀνακίνησιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ ἐκάστοτε εὐρίσκειτο τρόπος νὰ προσαρμοσθῶν αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἀγαθαγγέλου εἰς τὰ πράγματα» (Βλ. *Παιδαγωγία Δ'* 1914 σ. 741) καὶ ταῦτα παραλαμβάνων ὁ ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι ὑπὸ τὸ στοιχ. W γράφων ἀναφέρει ἀξιοσημείωτον γεγονὸς ἐκτυλιχθὲν τῷ 1836 καὶ προσεπιβεβαιοῦν τὴν ἀκράδαντον πίστιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸν Ἀγαθαγγέλον (αὐτ. 741—742).

1) Λεξικὸν ἐγκυκλοπ. τόμ. (Α' ἐκδ. Α') σ. 38.

ἦτοι ὁ ὡς χρόνος τῆς μεταφράσεως (1751) ; ἐμφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυείδους, εἶναι τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὁ τῆς συγγραφῆς χρόνος. Οὐδεὶς πρὸ τούτου γνωρίζει τοὺς Χρησμούς. Πῶς εἶναι δυνατόν, ἐὰν ὑπῆρχον ἀπὸ τοῦ 1555 ¹⁾ ἐκτετυπωμένοι, νὰ μὴ εὑρεθῇ οὐδὲ ἐν ἀντίτυπον ; Ὁ Πολίτης γράφει : «πᾶσαι αἱ ἔρευναὶ ἡμῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις πρὸς εὔρεσιν τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐκδόσεως ἀπέβησαν μάταιαι» ²⁾. Ὁ ὑποφαινόμενος οὐ μόνον συνέχισε τὰς ἐρεῦνας ὡς πρὸς τὸ ἔντυπον, ἀλλὰ καὶ διεξῆλθε πάντας σχεδὸν τοὺς καταλόγους τῶν ἀπανταχοῦ τῆς ὑψηλίου ἑλληνικῶν χειρογράφων, ἐπέστησε δὲ τὸν νοῦν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν χρησιμολογικῶν κωδίκων· οὐδαμοῦ ὅμως οὐδ' ὑπαινιγμὸν εὔρεε περὶ χρησμῶν Ἀγαθαγγέλου πρὸ τοῦ β' ἡμίσεως τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Β') Οἱ χρησμοὶ οὗτοι πράγματι συνετάχθησαν μετὰ τὰ γεγονότα, (ὅπως οἱ μῦθοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων). Καίτοι ἡ ἐξιστόρησις συσκοτίζεται ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ ὕφους καὶ τῶν μεταφορῶν καὶ εἰκόνων, ἐν τοῖς πλείστοις διαφαίνονται ἐναργέστατα τὰ πράγματα, παρεμβαλλομένων πολλάκις καὶ ὀνομάτων καὶ τῆς ἀκριβοῦς τῶν γεγονότων χρονολογίας, ὥστε νὰ νομίζη τις, ὅτι ἀναγινώσκει καθαράν ἱστορίαν. ὁσάκις δὲ ὁ συγγ. ἐδοκίμασε τὴν προφητικὴν αὐτοῦ δύναμιν νὰ προδηλώσῃ τὰ μέλλοντα σχεδὸν πανταχοῦ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς ⁴⁾.

Γ') Τὸ περιεχόμενον ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ δύο κράτη, τὴν Ῥωσ-

¹⁾ Ταύτην τὴν χρονολογίαν ἔχουσιν οἱ ἀριστοὶ τῶν κωδίκων. ἀλλ' ὁ Ζηλοπρόφητης ἔχει 1708 (σ. κγ'), ὅπερ ἔτος ἐκδόσεως ἐν Πρασοῦικ καὶ παρὰ Στεφαν. (σ. 141).

²⁾ Ὁ χρόνος οὗτος παραλλάσσει εἰς τινα τῶν χειρογράφων· π.χ. εἰς τὸν Ἰβηρικὸν κώδικα, ὡς εἶδομεν εἶναι 1550.

³⁾ Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 38.

⁴⁾ Π. χ. προλέγει ἐν Ε' 30—31 τὴν εἰς τὸν Ῥωσσοικὸν θρόνον ἀνοδὸν καὶ Δ' καὶ Ε' Πέτρον, ὅστις «μετὰ τοῦ νικητικοῦ Σημεῖου τοῦ Χριστοῦ ἐν Βυζαντίῳ ἀναλάμψει καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ ἀφανίσει τὴν δύναμιν» (σ. 46). Ἐν τούτοις ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐν τισὶ φαίνεται ἐπαληθεύων πρβλ. «ἔσσονται δὲ αἱ οἰκίαι διεφθαρμέναι κιλ. ἕως τῆς ὀγδόης ἐκατοντάδος ἀποφαντικῶς» ἦτοι τῆς δεκάτης ὀγδόης ἐκατ. (Α' σ. 9, 27). καὶ ὄντως μετὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ Ἑλλὰς ἐγένετο ἐλευθέρη. Περὶ τοῦ παπισμοῦ λέγει : «ἀρπάζονται σου τὰ τρία μεγαλοσέβαστα διαδήματα, εἶ καὶ τὰ λοιπά, ἅπερ ὁ κύκνος καταπατεῖ» (σ. 21, 84). Ὑπομνηστικὸν οὖν ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας χρησμοδοῦς ἐγράφησαν πολλά· τινὲς δὲ ὡς ὁ Klausen δέχονται ὅτι ἐνυπῆρχεν αὐτοῖς θεῖα τις δύναμις (Καραγιάννης, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 100). Περὶ δὲ τῆς προφητικῆς χάριτος εἰς ἁγίους ἄνδρας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ βλ. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου Ἱστορ. Ἀσκητισμοῦ Α' σ. 100—102.

σίαν καὶ Γερμανίαν, δι' οὗ; λόγου; ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω ¹⁾). ἐπομένως ἡ συγγραφή ἐγένετο ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ κράτη ταῦτα ἦσαν ὀργανωμένα καλῶς, καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις πρόσφορος δι' ἐπέμβασιν εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων.

Δ'.) Πρὸσωπον Ἰερώνυμος Ἀγαθάγγελος οὐδέποτε ἐπῆρξεν οὔτε ἐν Ῥόδῳ οὔτε ἐν Σικελίᾳ. Ὁ ὑποτιθέμενος ὡς συγγραφεὺς αὐτοβιογραφεῖ ἑαυτὸν οὕτω: «... ἐγὼ δὲ Ἰερώνυμος Ἀγαθάγγελος, ὁμολογητῆς, ἱερομόναχος τῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τάξεως γεγεννημένος ἐν Ῥόδῳ (ἄλλ. ἐν Ῥόδῳ τῆς Ῥοδονήσου) τῷ οθ' ἔτει τῆς ἡλικίας μου, καὶ νά τῆς ἐν Κοινοβίῳ τῆς ἱεράς καὶ θείας τάξεως τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μοναδικῆς πολιτείας μου. . . ἐν ἔτει ἄσοθ' ἐν Μεσσήνῃ τῆς Σικελίας εὐρισκόμενος πολλάκις παρηνωχλημένος ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων νυκτερινῶν ὄπτασιῶν, τελευταῖον εἰς αὐτὴν τὴν Κυριακὴν ἡμέραν πρὸς τὴν αὐγὴν ἤκουσα μίαν τρομερωτάτην φωνὴν κτλ.» ²⁾). Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον πρὸσωπον εἶναι πλαστόν ³⁾). Ἐξεπίτηδες ἐτοποιητήθη ἐν Ῥόδῳ καὶ Σικελίᾳ (καὶ ἐν κῶδ. Ἰστ. Ἐθνολ. Ἐταιρ. ἐν Μεσσήνῃ), ἵνα καταστῆ δυσχερῆς ἢ ἐξακρίβωσις. Ἐπλάσθη δὲ τοῦνομα κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἄγγελον τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τὸν ἀγαθοδαίμονα τῶν ἀρχαίων. Ἐν ἄλλοις χρησιμοῖς συνήντησα διάφορα τοιαῦτα ὀνόματα ὡς τὸ Ἀγγελόμματος, Ἀγγελόφορος κττ. Κατ' ἀρχὰς μάλιστα ὁ Πολυείδης ἀπεδίδου τοὺς Χρησμοὺς εἰς ὄνομα τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου Σικελιώτου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, (ὡς ἀναφέρει ὁ κῶδ. Ζαγοράς 28), ἀλλ' εἶτα ἐν τῇ ἑλλ. μεταφράσει μεταγνοὺς ἠλλάξεν αὐτό· διότι ὄνομα ἑτεροεθνοῦς καὶ ἀλλοδύξου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἠδύ-

¹⁾ Κεφ. 21—22.

²⁾ Ἐν ἀρχῇ σ. 4—5. Ταῦτα λαβὼν ὡς ἱστορικὰ ὁ ἐλλόγιμος κ. Τρ. Εὐαγγ. γελίδης (βλ. Ῥοδιακά. Ῥόδος, Ἀθῆναι 1917 σ. 52—53) χωρὶς νὰ ἔχη ἄλλην μαρτυρίαν ἔγραψε: «κατ' αὐτὸν τὸν ἸΠ' αἰῶνα ἠκμασε καὶ ὁ πανελληνίου φήμης Ῥόδιος ὄραματικὸς συγγραφεὺς Ἰερώνυμος Ἀγαθάγγελος...». Ὅθεν καὶ ἐν τῇ Μεγ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ ἄρθρον Ἀγαθάγγελος ἐχρησιμοποιήθη ὡς λελυμένον ὅτις ἡ τῆμα ὑπὸ τοῦ ἀρθρογράφου, ὅστις ἀντιγράφας, ὅσα γράφει ὁ Πολίτης ἐν τῷ Ἐγκυκλ. Λεξ καὶ μόνον ταύτην τὴν προσθήκην ποιησάμενος, ἐν διέκρινεν ὅτι αὕτη ἔρχεται εἰς πλήρη πρὸς ἐκεῖνα ἀντίφασιν.

³⁾ Κατὰ τὸ Almanach profetique τοῦ Gotha τοῦ ἔτους 1855 οὗτος ἦν Ἀρμένιος! ἀλλὰ προφανῶς γίνεται σύγχυσις πρὸς τὸν Ἀρμένιον ἱστοριογράφον τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἀγαθάγγελος ὑπάρχει καὶ ἅγιος Ῥωμαῖος μαρτυρησας μετὰ τοῦ Ῥώμης Κλήμεντος ἐν Ἀγκύρᾳ (23 Ἰανουαρίου ἑορταζόμενος).

ναντο μάλιστα οἱ Παπισταὶ νὰ ἀποκαλύψωσι τὴν πλαστότητα. Σημ. Ἐν τοῖς ὑπὸ ἐκτύπωσιν Βίοις τῶν ἀγιορειτῶν ἀγίων ἀποδεικνύομεν ὅτι κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα αἱ ἐκκλησιαὶ τῆς Σικελίας καὶ κάτω Ἰταλίας ὑπήγοντο εἰς τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον.

Οὗτοι εἰσὶν οἱ κυριώτεροι λόγοι, οἵτινες ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς ν' ἀναγνωρίσωμεν ὡς συγγραφέα αὐτῶν τοῦτον τὸν Θεόκλητον Πολυεῖδη, κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον οὗτος ἦν καὶ ἀγιορεῖτης. Τὸ κέντρον τῶν τοιούτων θεοσοφικῶν καὶ ἀποκρύφων συνορθολογιῶν ὑπῆρχε καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ὁ Ἅθως. Ἐνταῦθα ἡ ἐθνικὴ ἰδέα περιπαθῶς καὶ ἀλλιεργηθεῖσα καὶ πολιτογραφηθεῖσα ἐν ταῖς μοναῖς περιεβλήθη τὴν ἱεροπρεπῆ ἀμφίεσιν καὶ τὴν θεόδοτον χάριν. Πίστις καὶ πατρὶς ἐνοῦνται ἀδιασπάστως εἰς ἓν, τοῦθ' ὅπερ ἐπισήμως ἐπικυροῦται διὰ διαφόρων προφητικῶν καὶ θεουργικῶν ἀνεκδότων. Ἡ δίδυμος αὕτη λαμπὰς ἐφώτιζεν ἐντεῦθεν τὰς ἐθνικὰς λεωφόρους κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας, παραμυθουμένη, ἐμπνεύουσα θάρρος καὶ ἀσβέστους διατηροῦσα τὰς ἐλπίδας. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀρρήκτως καὶ μοιρολατρικῶς ἔχονται τῶν τοιούτων παραδόσεων οἱ ἀγιορεῖται, πιστεύοντες εἰς θέσφατα καὶ διαφόρους ἀδεσπότους χρησμούς περὶ τῆς τύχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἐγὼ ἐγνώρισα δύο τοιούτους ἐμπνευσμένους ἐρμηνευτὰς τῆς Ἀποκαλύψεως ἐν τῇ Σκῆτῃ τῶν Κανσοκαλυβίων, Συμωναῖόν τινα μοναχὸν *Δανιὴλ* καὶ *Εὐθύμιον τὸν Κατσάνον*, ξυλογλύπτῃν. Εἰς τὸ ἐρημικώτατον τοῦτο τοῦ Ἅθω καὶ μυστικοπαθῆς σημεῖον συντελέσθη καὶ τὸ *πολυθρύλητον Προφητικὸν τοῦ ἁγίου Νείλου* λεγόμενον, ὅπερ διαδόμενον ἐν πολλοῖς χειρογράφοις πολλοὶ τῶν ἀσκητῶν θεωροῦσι ὡς δευτέραν τῆς Ἀποκαλύψεως ἔκδοσιν. 1)

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Πολυείδου δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς περίοδος τῆς γενέσεως τῆς νέας χρησιμολογίας. Ἡ ἐμφάνισις τῆς μεγάλης καὶ κραταιᾶς ὀρθοδόξου ῥωσικῆς αὐτοκρατορίας ὡς προστάτιδος τῶν Χριστιανῶν ἀνεροῖπισε καὶ ὑπεδαύλισε διαφόρους ἱεροφάντορας καὶ θεοσοφιστὰς, οἵτινες ἐπανεφέρον ἐν ἰσχύϊ τὴν ἀπρηχαιωμένην πως ταύτην φιλολογίαν. Πρὸ τῶν μνημονευθέντων *Διγαρίδου καὶ Σπαθαρίου, Ζαχαρίας ὁ Γερμανός*, μητροπολίτης ἔπειτα Ἄρτης, πρῶτος ὢν ἴσμεν, μετὰ τὴν ἄλωσιν συνέταξεν «*ἐξήγησιν εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου, τοῦ ὑψηλοτάτου θεολόγου, ἀποκάλυψιν*». (2) Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος *Κύριλλος ὁ Λαυριώτης* ἀπήρτισε

1) Τοῦτο ἐξεδόθη τύποις μόνον ἐν ῥωσ. μεταφράσει τῷ 1913, ὡς νομίζω, ὑπὸ τινος Μιχαήλ μοναχοῦ ἐκ τῆς Ἰβηρ. σκῆτης παρασκευασθεῖσα πρωτοβουλία τῶν ῥώσων μοναχῶν τῆς ἐν Ἅθῳ ῥωσ. Σκῆτης τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου.

2) Σώζεται ἐν κώδ. Laudanus graec. 77 τῆς ἐν Ὁξωνίᾳ Βοδλεϊανῆς βιβλ. ἔγραψεν αὐτὴν ὡς ἱερομόναχος τῷ 1626. Σπουδάζων ἐν Βιτεμβέργῃ ἐξέδοτο τῷ 1622

ὀκτάτομόν εἰς αὐτὴν ἔρμηνεϊαν (1). Ἐκ ταύτης ἐπωφεληθεὶς, ὡς φαίνεται, ἕτερος Λαυριώτης, ὀπροηγούμενος Θεοδώρητος συνέταξεν ἐν τῷ παρὰ τὴν μονὴν Μεγίστης Λαύρα καθίσματι τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, τὴν ἐκτενε-
στάτην Ἐρμηνεϊαν εἰς τὴν ἱερὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου τύποις ἐκδοθεῖ-
σαν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1830. Ἐν τοῖς σχοινοτενέσι αὐτοῦ προλεγομένοις διηγεῖται
ὁ συγγραφεὺς τρομακτικὰς ὁράσεις καὶ ὀπτασίας, ἧς ὧν ἐξηναγκάσθη, ὡς κατὰ
θεϊαν ἐπιταγὴν, νὰ προβῆ ἐπὶ τὸ δυσπαρακολούθητον τοῦτο ἔργον. Συγχρόνως
τῷ Θεοδώρῳ, Ἰωάννης ὁ Δίνδιος, ἐπίσκοπος Μύρων, ἐξόριστος ἐπὶ τριετίαν
ὄλην ἐξέπῳνει εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων Ἐρμηνεϊαν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, ὅστις
συνωδά ἔκειν φησὶ ἐξηγούμενος τὸ ἰδ' καὶ ἰζ' κεφ. αὐτῆς ὑπελάμβανε θηρίον καὶ ἀντί-
χριστον τοὺς Μωαμεθανούς, ὡς ὁ Ἰβηρ. κώδιξ 343 φ. 43α—58α διαλαμβάνει
(1). ἕτερος ἀρχιερεὺς ταυτοχρόνως (ἴσως ὁ Βοδενῶν Τιμόθεος) ἀποστέλλει
ἐξ Ἀθῶν πρὸς τὸν Καμπανίας Θεόφιλον τὸ προοίμιον τῆς εἰς τὴν Ἀποκά-
λυψιν ἔρμηνεϊας, ζητῶν τὴν κρίσιν αὐτοῦ, ὅστις ἀντεπιστέλλει ταῦτα: «περὶ
δὲ τῆς ἔρμηνεϊας εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου, ἤκουσα πολλάκις Ἐυ-
γενίου τοῦ πάνυ παρ' αὐτῷ μαθητευόμενος, ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις, τό τε Ἄσμα
καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ μυστικότευκτα ὄντα, πολλαχῶς ἐκλαμβάνεσθαι δύνανται καὶ
ὑψηλοτέρας χρῆζουσι θεωρίας. Ἡ πανιερότης τῆς λοιπὸν κατὰ τὴν ἐνοῦ-
σαν αὐτῇ χάριν τοῦ πνεύματος ἀναλαβοῦσα τουτοῖν τὸν ἀγῶνα, τὸ ὑπὲρ τὰ
ἐσκαμμένα μὴ ἄλλεσθαι ἐπισταμένη καὶ παραφυλάττουσα... εἰς τὴν τῶν μυ-
στηριωδῶν ἀνακάλυψιν» (2). Τοιαύτη ἡ περὶ τὴν Ἀποκάλυψιν κίνησις καὶ

τὴν Κ α ι ν ἠ ν Δ ι α θ ἡ κ ἠ ν δαπάναις τοῦ ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ ἁγίου
Ἰεροῦ Νικηφόρου τοῦ Θεσσαλονικέως. Ἐκ τούτου εἰκάζο-
μεν, ὅτι οὗτος ἦν Ἀγιορείτης (τὰ ἀβάσιμα τοῦ Σάθου περὶ αὐ-
τοῦ ἀναγράφει ὁ Δημητράκοπουλος, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 48—49).

Περὶ ταύτης ἐποιήσατο πέρυσι ἀνακοίνωσιν ὁ φίλος κ. Κ. Δυοβουνιώτης
εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ πρακτικὰ αὐτῆς. Παρ' ὅλα ὅσα
ἐγράφησαν περὶ ἰδύο Κυρίλλων Λαυριωτῶν (τοῦ Ἀθῶν καὶ τῶν Καλα-
βρύτων) φρονῶ, ὅτι εἰς μόνον εἶναι, ὁ Ἀθωνίτης, ἀνὴρ σπουδαῖος χρημα-
τίσας καὶ καθηγητὴς «ἐν τῇ Δακίᾳ περιωνύμω νέε τε καὶ αὐθ. Ἀκαδημία» τῷ
1769 (Κώδ. Λαύρας II 34 πρ. 82) ὁ καὶ Κορωνεὺς ἐπισκοπόμενος (φ. 24), πολυ-
γραφώτατος (βλ. Ἀλεξ. Λαυριώτου βιογραφίαν τοῦ Κυρίλλου
ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. Τόμ. Δ. Περ. Β' (1886) σ. 114—121, διαφωνῶ πρὸς τὸν βιογρά-
φον ἀποφαινόμενον, ὅτι ἦν μετρίως μαθήσεως καὶ συγγραφεὺς οὐχὶ ἐξόχων ἔργων
(αὐτ. σ. 115). Οἱ τόμοι τῆς Ἐρμηνεϊας εὐρέθησαν παρὰ Λυκούργου Λογο-
θεῖτη, ἀλλ' οὗτος διετέλεσεν ἐξόριστος εἰς τὴν Ἀθῶν. Λαύραν, ὅθεν ἐκομίσατο
αὐτούς,

1) Ἐν τῷ κώδ. τούτῳ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι διάφοροι χρημοὶ φ. 58—78, μεθ'
οὗς ὁ Ἀγαθάγγελος. Ὁ Ἰωάννης ψέγει δομύτατα τὸ filioque.

2) Θεόφιλος ὁ Καμπανίας ὑπὸ Σωφρ. Εὐστρατιάδου πρ.
Λεοντοπόλεως ἐν Ἠπειρῷ. Χρον. τόμ. Β' (1927) σ. 69—70.

σύντονος ἐργασία ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Οἱ αἰοίδιμοι ἐκεῖνοι τῶν πατρῶων ζηλωταὶ καὶ τῶν τοῦ Γένους ἰδανικῶν θεραπευταὶ πατέρες ἀπεπειράθησαν νὰ διαρρηξῶσι «τὸ ἑπτὰ σφραγῖσιν ἐσφραγισμένον βιβλίον» ⁽²⁾, ὃ οὐδεὶς τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων ἐτόλμησε, πλὴν τῆς τῶν Καισαρέων Ἐκκλησίας ξυνοριδος ⁽³⁾. Ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἀτμοσφαιρας ἐμορφώθη καὶ ἐμνήθη τὰ ἀπόρητα τῆς ἀποκρύφου γνώσεως ὁ ἡμέτερος Θεόκλητος. Ἄλλ' ὑψηλότερον πάντων ἱστάμενος ἐνεπνεύσθη ὅ,τι ἱερώτερον ἠδυνήθη ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ κατὰ τῶν ἀσπόνδων αὐτῆς ἐχθρῶν καὶ τῆς Ὀρθοδόξου ἅμα πίστεως. καὶ ἐκ τῶν διαφόρων τῆς Ἀποκαλύψεως καθοδηγηθεὶς ἐρμηνευτῶν δεξιῶς τε καὶ ἐπιτυχῶς συνηρημολόγησε τὰ πάντα πρὸς τὸν αὐτὸν θεῖον σκοπὸν. «ἔπειτα συνάρμοσον ἐκεῖνο τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ζεβεδαίου, λέγει ὁ ἐπιφανὴς αὐτῷ ἠλιοπρόσωπος γέρον, καὶ παράβαλε τὴν Ἀποκάλυψιν σου, μεθ' ὧν ἐκεῖνοι εἶδον καὶ εἶπον καὶ ἔγραψαν πρὸς τὸν ἑβραϊκὸν λαόν» ³⁾ καὶ ἐπάγεται ὁ συγγραφεὺς : «καὶ οἱ χρησιμοιοῦν οὗτοι οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐρμηνεῖα διαφορῶν τῆς Ἀποκαλύψεως μερῶν εἰσίν» ὅθεν καὶ αἱ λέξεις δέλτος καὶ περγαμηνὸν (ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ βιβλίου), γέρον λευκοπώγων (ὅστις εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰωάννης, ἀντὶ τοῦ ἀγγέλου), δράκων, λέων, θηρίον, ἀρνίον, Βαβυλῶν, πόρνη γυνή, ἄγγελοι καὶ κλείδες τῆς ἀβύσσου, Ἄδης καὶ λίμνη πυρός, κτλ. τὰ πάντα δηλ. ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ προσηρημώθησαν πρὸς τὰ σύγχρονα πρόσωπα καὶ πράγματα.

Ὁ Πολυεῖδης, φύσις ἐνθουσιώδης καὶ ποιητικὴ, ἐμπνευσμένος ἔτι ἐκ τῆς γενετείρας αὐτοῦ, τὰ ἰδανικὰ καὶ εἰμαρμένα τῆς φυλῆς ⁴⁾, ἐξίκετο εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐξάρσεως παραγενόμενος εἰς τὴν μυστηριώδη καὶ ἀπότοκον ὑψηλῶν θεωριῶν καὶ ἐμπνεύσεων φύσιν τοῦ Ἁθῶνος, καὶ συνομιλήσας θεοπρόποις ἀνδράσι συνέλαβεν, ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τῆς μοναδικῆς πολιτείας τὸ μέγα σχέδιον τῆς χρησιμολογίας. Εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ (κεφ. 2) παραπεθὲν εἰς τὴν Θεοτόκον ἐπίγραμμα διακρίνομεν ἀμέσως τὴν τάσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς θεοσοφίας. Δὲν εἶναι βεβαίως ὀρθογραφικὸν παράπτωμα τυχαῖον ἢ ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τοῦ ὀνόματος Θεόκλητος δι' ὅσον συνεχφορά· διότι ὅσον καὶ πρωτόπειρος καὶ ἂν ἦ τις, γνωρίζει τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (ἂν δύναται νὰ θεωρηθῇ τοιοῦτος ὁ στιχοπλόκος!). ἀλλ' ἐνταῦθα

1) Ἀποκ. 5, 1.

2) Μόνον ὁ Ἀ ν δ ρ ε σ σ κ α ι ὁ Ἀ ρ ε θ α σ ἐπίσκοποι Καισαρείας ἠρμήνευσαν τὴν Ἀποκάλυψιν, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ Μ α κ ρ ὶ κ η σ καὶ ὁ ἀπλοῖκός μοναχὸς τῆς Πάτμου Ἀ ν τ ὺ π α σ (Ἀθήναι 1916).

3) Ἀντ. σ. 12.

4) Ἐν Ἀνδριανουπόλει μεθ' ὧν τῆς Βασιλευσύσης ἀνέκαθεν ἐπεφόλαζον διάφοροι ἐθνικοὶ χρησιμοιοῦν καὶ παραδόσεις (βλ. Παραδόσεις Πολίτου Β' σ. 683).

ἔχει βιχθύτερον λόγον ἢ μεταβολὴ τῆς ὀρθογραφίας τοῦ ὀνόματος καὶ ἢ τοῦ τύπου ὕλασας (ἄντι ἤλασας) δι' ὃ γραφομένου, ἵνα ἀποτελεσθῆ πλήρης ἢ ἀϊωρασιχίς. Θεόκλητός ἐστι πᾶς χριστιανός· κλητοὶ γὰρ Θεοῦ ἐσμὲν εἰς σωτηρίαν. πρὸς τὸ κυοφορούμενον ὅμως ἤδη παρὰ τῶ ἀνδρὶ τῆς προφητείας θεόσδοτον χάρισμα ἔδει νὰ μεταβληθῆ καὶ τὸ ὄνομα Θεόκλητος εἰς Θεόκλητος δι' ὃ ἐκφερόμενον, ὅπερ μεταφράζεται ἢ ὁ εἰσακουσθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ¹⁾, ἢ ὁ ἀκούων τὴν φωνὴν τοῦ θεοῦ, ἐπομένως θεόπνευστος· ὅθεν καὶ ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν μάντεων λέγει: «τὸ μαντικὸν καὶ θεοκλυτούμενον γένος³⁾». Ταῦτα πάντα πείθουσιν ἡμᾶς, ἵν' ἀδιστάκτως παραδεξώμεθα ὡς συντάκτην τῶν Χρησμῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου τὸν Θεόκλητον, ἅπερ πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀναριθμητοῖς καὶ ἀκαταμαχῆτοις ἐσωτερικαῖς τε καὶ ἐξωτερικαῖς ἀποδείξεσιν ἐπιρρῶννυνται καὶ ὑπὸ τῆς μνημονευομένης ναυμαχίας τῆς Κερκύρας, ἥτις ὡς ἐλάχιστον ἐπεισόδιον τοῦ ἐθνικοῦ βίου οὐδεμίαν σπουδαιότητα θὰ εἶχεν ἐν τοῖς Χρησμοῖς περιλαμβανόμενον, εἰ μὴ ἦν ἐνδιαφερόμενος αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς⁴⁾.

Χρόνος τῆς συντάξεως. Ὁ χρόνος δὲν δύναται νὰ καθορισθῆ ἐπακριβῶς διότι οἱ Χρησμοὶ συνετελέσθησαν βαθμηδὸν καὶ ἐν διαστήματι 50 ἐτῶν. Ἡ ἰδέα ἐκυφορήθη ἀσφαλῶς ἐν Ἀθῶ, ἀλλὰ τὸ σχέδιον κατορθίετο ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ῥωσσίᾳ. τὸ τοιοῦτον μαρτυρεῖ καὶ ἡ παντελής σιωπὴ περὶ ἄλλων ἐθνικῶν χρησμῶν, ὧν ἐπλούτουν αἱ βιβλιοθῆκαι τῶν μονῶν τοῦ Ἀθῶ. Καὶ ἡ λεπτομερεσιτέρα δὲ γῶσις τῆς τε πολιτικῆς ἱστορίας καὶ τῶν τῆς ἡμέρας γεγονότων προσεπικυροῖ τὴν ἄποψιν ταύτην. ἐν τῇ ἐρημίᾳ τοῦ Ἀθῶ καὶ νῦν ἔτι ἐλλείπου ἰν ἐντελῶς τοιαῦται πηγαί. Ὡς ἐν τῷ 21 κεφ. (ἐν τέλει) ἐλέχθη, καὶ ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς μνεία τις γίνεται περὶ χρησμῶν. ἐκ τῶν ἀποδιδομένων δ' ὑπὸ τῶν Γερμανῶν εἰς τὸν Θεόκλητον ἐπιθέτων, οἵτινες ἀποθαυμάζουσιν αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ ὑπερφυῆ ἄνδρα φαίνεται, ὅτι οὗτος εἶχε γνωρίσει αὐτοῖς ἐν στενῷ πάντως κύκλῳ τὸ περιεχόμενον τῶν Χρησμῶν. κατὰ ταῦτα μόνον τὸ τέλος τῆς συγγραφῆς δυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν. Οὐδόλως εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ Πολίτου, ὅτι τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκτιθέμενα γεγονότα ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ 1745⁵⁾. Εἰς τὴν σύνταξιν ὁ Πολυείδης ἤχθη, ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν τῷ 22 κεφ., μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγ. Πέτρου (1725), καὶ συνεπλήρου τὸ ἔργον ἐκάστοτε κατὰ τὴν χρεῖαν. ὅταν δὲ ἔγραφε τὸ «ἐν πέντε καὶ ἐξήκοντά ἐστιν ἐπηγγελμένον τὸ τέλος τῶν

1) Παρ' Ἰωσὴφ 1, 83.

2) Θεοκλύμενος παρ' Εὐριπ. Ἐλεν. 9.

3) Περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκρ. § 22.

4) Βλ. ἀνωτ. κεφ. 24.

θλίψει»¹⁾, βεβαίως ἐγνώριζε τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον Πέτρου τοῦ Γ', (ὡς ἐλέχθη ἐν κεφ. 23), ἣτις συνέβη τὸ 1762 καὶ ὑπελόγιζε, καθὼς εἶχον κανονισθῆ τὰ πράγματα, ὅτι ἐντὸς τριῶν ἐτῶν ἤτοι τῷ 1765 ὁ ἀγὼν πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων θὰ εἶχε τερματισθῆ ὅθεν ἐπιφέρει «*ἡτριετὴς δυστυχία προσφέρει γαλήνην.....*»²⁾. Πέραν τοῦ 1762 δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπεξετάθῃ ἡ συγγραφὴ διότι ὁ Πολυείδης ἀγνοεῖ τὴν ἀνάρρησιν Αἰκατερίνης τῆς Β' (8 Ἰουλ. 1762). τοῦτο ἄλλως ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι μετὰ τὸν Πέτρον Γ' ἀναφέρει Πέτρον Δ' καὶ Ε' ³⁾.

Γλῶσσα. Οἱ Χρησιμοικατὰ μὲν τὴν ἑσωτερικὴν μαρτυρίαν ἐγράφησαν εἰς δύο γλώσσας Δωρικὴν καὶ Λατινικὴν. «καὶ ἐκράτει ἐν τῇ χειρὶ δεδιπλωμένον περγαμινόν. Δωρικῇ διαλέκτῳ καὶ χαρακτηριστῶν γεγραμμένον»⁴⁾. καὶ ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. κατωτέρω «καὶ ἦν γεγραμμένος Λατινικῶν χαρακτηριστῶν»⁵⁾. ἀλλὰ κατὰ τὰ ἐν ἀρχῇ ὁ Θεόκλητος, λέγεται, ὅτι μετέφρασεν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀντίφρασις αἰρεταὶ εὐλόως λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ συγ. εἶχεν ἐν νῷ γράφων νὰ διαδῶ τοὺς Χρησμοὺς καὶ εἰς Λατινικὴν καὶ εἰς Ἑλληνικὴν. εἰς δὲ τὴν Ἰταλικὴν μετεφράσθη ἔπειτα πρὸς διάδοσιν παρὰ τοῖς οὐνίταις⁶⁾ καὶ Φραγκολεβαντίνοις. Φαίνεται ὅτι ἡ πρώτη γλῶσσα, εἰς ἣν ἔγραψεν ὁ Θεόκλητος, ἦν ἡ Λατινικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἀπέδωκε τὸ ἔργον εἰς τὸν Βενεδικτῖνον ἀββᾶν Ἰωάννην τὸν Σικελιώτην ε). Τοῦτ' ἄλλως συνάδει καὶ πρὸς τὸν ἀρχικὸν τοῦ Θεοκλήτου σκοπὸν νὰ κυκλοφορήσῃ τοὺς Χρησμοὺς ἐν Γερμανίᾳ, ἐνθα τότε ἡ Λατινικὴ, ὅπως καὶ ἐν πάσῃ τῇ Δύσει, ἦν ἡ ἐπίσημος γλῶσσα. εἶτα μεταφράσας κατ' ἐπιτομὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χάριν τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Ἀνατολῆς μετεβάπτισε τοὺς Χρησμοὺς εἰς ὄνομα τοῦ Ἑλληνοῦ Ὀρθοδόξου κληρικοῦ Ἀγαθαγγέλου.

2. SACRA TUBA FIDEI

Apostolicae, Sanctae, Oecumenicae ac Orthodoxae

GRAECANAE ORIENTALIS ECCLESIAE CHRISTI

In usum multorum eruditissimorum varii ordinis ac dignitatis
in Europa degentium Virorum, qui penitiosem de nostra religione

¹⁾ Λεξ. Ἐγκ. σ. 38 καὶ ὁμοῦς ὁ αὐτὸς ἐν τέλει δέχεται παρεμβολὴν γενομένην τῷ 1760 (σ. 40).

²⁾ Ζηλοπορφ. ἔκδ. σ. 80, 14.

³⁾ Αὐτ. σ. 82, 17.

⁴⁾ Αὐτ. σ. 46, 30—31.

⁵⁾ Αὐτ. σ. 6, 16.

⁶⁾ Αὐτ. σ. 14, 42. Πρβλ. καὶ κεφ. Γ' σ. 89, 3 «ἡ κοῦσα τὰ ἀκόλουθα λόγια εἰς Λατινικὸν ἰδίωμα». εἶναι ματαία ἡ προσπάθεια τοῦ Στεφανίτση νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Δωρικὴ εἶναι ἡ Λισλοδωρικὴ, ἣτοι ἡ δημῶδες ἑλληνικὴ (!) σ. 147—149.

5. Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ,).

Ἡ τελευταία τοῦ Πολυείδου ἐπίσκεψις εἰς Γερμανίαν συνέπιπτε τῇ μετὰ τὸν Β' Σιλεσικὸν πόλεμον (1744—1745) ὑπογραφῇ τῆς εἰρήνης ἐν Δρέσδῃ, δι' ἧς ἡ Σιλεσία περιήρχετο πλέον ὀριστικῶς εἰς τὴν Γερμανίαν. καὶ οὕτω προσετίθετο λαμπρὸς ἀδαμας εἰς τὸ στέμμα Φριδερίκου Β' τοῦ μεγάλου. Τῷ 1746, τῇ 24 Ἰανουαρίου, ἔλθων ὁ Θεόκλητος εἰς τὴν Χάλλην συμμετέσχε τῆς ἐορτῆς ἐπὶ τῷ σπουδαίῳ τούτῳ συμβάντι γενομένης εἰς τὴν Ἀκαδήμειαν ²⁾. Εἶχε συντελέσει ἤδη τὸ πρόγραμμα τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ἐν τέλει ἐγένετο ὁ ἰδρυτής, ὡς εἶπομεν, τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Λειψία. ἐσκόπει δέ, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Πολυανῆς *Καλλίνικον*, νὰ συστήσῃ καὶ ἑλληνικὴν σχολήν ³⁾, ὅτε ἐκλήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῶν κόπων καὶ τῶν πολυτίμων πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσιῶν *ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον τῶν Συναδῶν*. Ὁ πατριάρχης *Καλλίνικος*, ὡς εἶδομεν, τοῦ γεγονότος μνημονεύων τούτου λέγει, ὅτι ὁ Πολυείδης χειροτονηθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν «ἐπέστρεψεν» ἴσως εἰς Γερμανίαν.

Ταῦτα οὐκ ἀταλαιπώρως ἐκ τῶν ἐνόνητων ἡμῖν ὧδε πάνυ γλίσχρων καὶ βοηθημάτων πηγῶν κατωρθώσαμεν περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Θεοκλήτου Πολυείδου νὰ παρενείρωμεν, καὶ ἤδη παραχωροῦμεν τὸν λόγον εἰς τοὺς ἐν τῷ Λευκώματι ἐπισήμους καὶ σοφοὺς ἄνδρας τῆς Γερμανίας, οἵτινες καλῶς ἐγνώρισαν καὶ τοσοῦτον τὸν ἄνδρα ἐξετίμησαν.

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ

¹⁾ Κατὰ τὸν Ζαβίρα ν ἐσώζετο αὕτη παρὰ «τῷ Γεωργίῳ Χριστιάνῳ Βούτ. εἰς τὸ Ὅττβείλερ...» (βλ. τὰς ἐκεῖ παραπομπὰς ἐν σ. 321 εἰς τοὺς ἱστορικοὺς Γερμανοὺς μνημονεύοντας τοῦ Πολυείδου).

²⁾ Ζαβίρας αὐτ. σ. 320.

³⁾ Δημητρ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 82. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἄγνωστον ποῦ νῦν κεῖται. Εἰς τοὺς Χρησμοὺς (ἐν ἀρχῇ) λέγεται ὁ Θεόκλητος «ἐπόπτης καὶ συνήγορος τῆς ἐν Λειψία Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἐχρημάτισεν ἐφημέριος.

ΚΩΔΙΚΕΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΑΘΥΡΑ

Εἰς ἀπόστασιν πενήκοντα περίπου χιλ. μέτρων Δυτικῶς τῆς Κων)-
πόλεως καὶ δεκαοκτὼ Β. Α. τῆς Σηλυβρίας εὐρίσκεται ἡ μικρὰ πόλις τῶν
Μετρῶν.

Ἡ πόλις αὐτὴ ἐγένετο γνωστοτέρα κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους
(1912—1913) ὑπὸ τὸ Τουρκικὸν της ὄνομα, τὸ τῆς Τσατάλτζας ἐκ τῆς παρ'
αὐτὴν γενομένης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου 1912 αἱματηρᾶς μάχης.
Ἡ ἱστορία της, ὡς καὶ ἡ ἱστορία τόσων ἄλλων πλέον ὀνομαστῶν Θρακι-
κῶν πόλεων, αἴτινες οὐχὶ μόνον διέπρεψαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους,
ἀλλὰ καὶ διέσωσαν καὶ διετήρησαν τὸν ἀκραιφνῆ ἑλληνικὸν τὼν χαρα-
κτῆρα κατὰ τοὺς μακροὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας, διὰ τὰ τὸν παραδώσασι μέ-
χρις ἡμῶν, μέχρι τῆς ἀποφράδος ἡμέρας καθ' ἣν ἐφηρομόσθη ἡ ὑποχρεω-
τικὴ ἀνταλλαγὴ τῶν ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς πέραν τοῦ Ἐ-
βρου, τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, ὀλίγον μᾶς εἶναι γνωστή.

Αἱ Μέτραι ἢ κοινῶς οἱ Μέτρες μέχρι τοῦ 1909, ὅτε προήχθησαν εἰς
μητροπόλιν ¹⁾, κατὰ τὴν σωζομένην ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ἀναφέρονται
πάντοτε ὡς μία τῶν πολλῶν ἐπισκοπῶν τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας ²⁾
κεχωρισμένοι τῆς ἐπισκοπῆς Ἀθύρα. Ὡς πρῶτος δ' Ἐπίσκοπος Μετρῶν ἢ
ἀκριβέστερον Μέτρων ἀναφέρεται ἀπὸ τοῦ 783 ὡς συμμετασχὼν εἰς τὴν
Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον ³⁾.

---

¹⁾ Ἐκκλ. Ἀλήθεια τόμ. ΚΘ'. (1909) σ. 300.

²⁾ Ράλλη καὶ Ποτλῆ Συντ. τόμ. Ε'. σελ. 476. Ὁ Μέτρων φέρεται 15ος εἰς τὴν
τάξιν ὃ δὲ Ἀθύρων 17ος.

³⁾ Ἀνθ. Ἀλεξοῦδη χρονολ. κατάλογοι. «Νεολόγος» ἐφ.Κων)πόλεως 1892 Ἀπρι-
λίου 30.

Εἶνε ὁμως ἄγνωστος ὁ χρόνος τῆς συγγωνεύσεως αὐτῆς μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Ἀθύρα. Αἱ περὶ τῶν ἐπισκοπῶν τούτων ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Γεδεῶν διατυπούμεναι σκέψεις ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς καταστάσεώς των κατὰ τὰ τελευταῖα πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ τὰ μετ' αὐτὴν ἔτη μοὶ φαίνονται ἴσθητα¹⁾.

Οἱ κώδικες τῆς Ἐπισκοπῆς Μ. καὶ Ἀθύρα ἀνάγονται εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ 1577 κ' ἐντεῦθεν ἔτη. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ ἐν τῇ σελίδι 5 τοῦ κώδικος ἀντιγράφου ἑνὸς πατριαρχικοῦ γραμματος· τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου τοῦ πατριαρχικοῦ γραμματος τοῦ οἰκουμενικοῦ Ἱερεμίου. Τὸ ἔγγραφο φέρει ὡς ἡμερομηνίαν ἐν μηνί Ἀπριλίῳ Ἰνδικτιῶνος δ'. Ἀλλ' εἶναι κατάδηλον ἐκ τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος ὅτι ἀντεγρᾶφη παρὰ τοῦ τότε Ἐπισκόπου Μέτρων καὶ Ἀθύρα Διονυσίου, ὅστις ἐν σελίδι 8 ὑπογράφει ἰδίαν του προᾶξιν μὲ ἡμερομηνίαν Ἰνδικτιῶνος θ' Δεκεμβρία λα'. Καὶ τὸν ἐπίσκοπον τοῦτον θεωροῦμεν ἡμεῖς προκάτοχον τοῦ Γερμανοῦ, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀπὸ τοῦ 1761 μέχρι τοῦ 1783 ἐπισκοπεύσαντος ἐν Μέτραις Γερασίμου, ὅστις εἰς τὸν χρονολογικὸν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐπισκοπῆς Μετρῶν κατὰλογόν του, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, κατατάσσει πρῶτον. Τὴν γνώμην αὐτὴν στηρίζομεν ἐπὶ τοῦ ἐν ταῖς σελίσιν 2 καὶ 3 πρακτικοῦ καταγραφῆς τῶν σκευῶν τῆς ἐκκλησίας Μέτρων καὶ Ἀθύρα. Τὸ πρακτικὸν ἐκεῖνο φέρει τὸν γραφικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπισκόπου Γερμανοῦ καὶ ἡμερομηνίαν ζ' δηλαδὴ 7090 ἀπὸ κτίσεως, συμπίπτουσιν μὲ τὸ 1582 ἀπὸ γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἀναφέρει δὲ τοῦτο ὅτι ἡ καταγραφὴ ἐγένετο κατέμπροσθεν τοῦ ἐπισκόπου κυροῦ Διονυσίου καὶ ὅτι ὠρισμένα ἐκ τῶν ἀπαριθμουμένων ἐν τῷ πρακτικῷ ἀντικειμένων ἐν οἷς καὶ τὴν πατερίτζαν τ' ἀφιέρωσεν ὁ κύριον Διονύσιος.

Οὕτω γνωρίζοντες ἐξ ἄλλων πρακτικῶν τοῦ κώδικος ὅτι ὁ μὲν Γερμανὸς ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐπίσκοπος καὶ μέχρι τοῦ 1587²⁾, τοῦ δὲ Διονυσίου ὅτι τὸ μόνον ἐνυπόγραφον πρακτικόν, φέρει ἡμερομηνίαν 31 Δεκεμβρίου, Ἰνδικτιῶνος θ' καὶ συνδυάζοντες ταῦτα πρὸς τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὰ 1573—χρόνον καθ' ὃν συνέπεσε νὰ πατριαρχεύῃ τὸ πρῶτον ὁ Ἱερεμίας ὁ Β'³⁾—ὅτι ἔχομεν ἀρχὴν Ἰνδικτιῶνος, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ μὲν Δεκέμβριος τοῦ θ' ἔτους τῆς Ἰνδικτιῶνος ἐκείνης συμπίπτει πρὸς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1581, ὁ δὲ Ἀπρίλιος τοῦ ἔτους δ' τῆς Ἰνδικτιῶνος μὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1577. Ἦτοι πρὸς τὸ χρονικὸν σημεῖον τῆς πρώτης ἐγγραφῆς εἰς τὸν κώδικα.

1) Ἐκκλ. Ἀλ. τ. (Δ' 1910) σελ. 20—22 καὶ τ. ΑΖ' (1917) σελ. 100.

2) Κώδ. σελ. 55.

3) Οὗτος ἐπατριαρχευσεν τρίς, τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ 1572—1579.

Τοὺς κώδικας τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης, φαίνεται ὅτι πρῶτος κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους παρετήρησεν ὁ Ἄλ. Πασπάτης. Εἶνε γνωστὴ ἔξ ἄλλου ἡ δρᾶσις τοῦ ἀειμνήστου Πασπάτη ὅστις διὰ τοῦ παραδείγματός του ἐκαλλιέργησεν τὴν ἰδέαν τῆς δι' ἐπιτοπίου ἐρεῦνης μελέτης τῶν ἱστορικῶν προαστείων τοῦ Βυζαντίου ¹⁾ χωρὶς ἀτυχῶς νὰ εὔρη πολλοὺς μιμητὰς ²⁾. Βραδύτερον, κατὰ τὸ 1884, ὁ ὀργανὸς ἐρευνητῆς τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῶν, μέγας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου χαρτοφύλαξ καὶ νῦν πρόεδρος μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, κ. Μ. Γεδεῶν δὲν ὠκνησε ν' ἀναδιφήσῃ καὶ τοὺς κώδικας τῆς καταφρονημένης ἐπισκοπῆς. ³⁾

Ἄλλὰ, ἔξ ὅσων δημοσιεύσεών του ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, φαίνεται ὅτι περιορίσθη εἰς τὸ νὰ σταχυολογήσῃ καὶ δημοσιεύσῃ ⁴⁾ τινὰ μό-

1) Ἄλ. Πασπάτης. Τὰ Θρακικὰ προάστεια τοῦ Βοσπόρου. Ἐλ. Φιλ. Σύλλ. τόμ. 1B. σ. 33 κ. ἐπ. Τὰ ἀνατολικά προάστεια τοῦ Βοσπόρου αὐτόθι σελ. 43 καὶ ἐπ.

2) Μ. Γεδεῶν. Λίθοι καὶ κεράμια καὶ Ε. Σιδεριδῆς.

3) Ἐκκλ. Ἀλήθεια τ. Α'. (1910) σ. 20—22 Μ. Γεδεῶν. "Ὅ,τι τοὺς ὀρθοδόξους τῆς ἐλευθέρου τῶν Μετρῶν ἐπισκοπῆς ἐποίμεινεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νέας Ρώμης.

4) Οὗτω ἐδημοσίευσεν τὰ περὶ τῶν μεγάλων διερχομένων τῆς κραταιᾶς πόρτας. Τὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν προγεγονότων ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν. Ἐκκλ. Ἄλ. Τ. ΚΘ'. σ. 395, Ἀποσημειώματα Γερ. Μ. Γεδεῶν. Τὰ τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου γεγονότα (1768—1774) Ἐκκλ. Ἄλ. τόμ. λδ'. (1913), ὑπὸ τὸν τίτλον: Θρακῶν πσλαϊὰ πάθη. σελ. 366 κ. ἐ. Τὰ τῆς ὑποδοχῆς τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἐπακολουθήσαν εἰρήνην πρέσβεως τῆς Ρωσσίας Νικ. Ρελνήγ.—αὐτόθι συνέχεια.

Ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τούτων δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὰ περὶ διερχομένων. Κατὰ συνέπειαν δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον αἱ ἐν τῷ κώδικι σημειώσεις ἀπεδόθησαν πιστῶς. Κρίνων ὁμως ἐκ τῶν περὶ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου δημοσιευθέντων βλέπω ὅτι ὁ τότε διευθυντῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου, φρονίμως ποιῶν, ἀπέφυγεν ἐπιμελῶς καὶ ἐντέλεσεν ν' ἀναγράψῃ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ θίξῃ τὴν σωβενιστικὴν φιλοτιμίαν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Εὐχῆς ὅθεν ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἐδημοσίευσεν τὰ «Θρακικά» ὅλας τὰς ἱστορικὰς σημειώσεις τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου ἀπτολεξεί.

Δυνάμεθα ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦδε ν' ἀναιρέσωμεν τὰ συνοδεύοντα τὸ δημοσίευμα ἐκεῖνο σχόλια τῆς Ἐκκλ. Ἀληθείας περὶ τῆς διήθεν τουρκοφιλίας τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ ἀποκαλοῦντος ἀσεβεῖς τοὺς Ρώσους. Ἡ κατὰ τῶν Ρώσων ἀγαπάκησις τοῦ Γερασίμου, παρακολουθήσαντος τὴν ἀγωνίαν τοῦ ἐν Τουρκίᾳ χριστιανικοῦ κόσμου κατὰ τὰ ἔξ ἐκεῖνα ἔτη καὶ γνωρίσαντος ἐκ τοῦ πλησίον τὰς κολοσσιαίας εἰς χρῆμα καὶ αἶμα θυσίας τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους χριστιανῶν ἰδίᾳ τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ, ὡς γράφει, τὰ κακὰ ὅπου ἔπαθαν οἱ Χριστιανοὶ δὲν περιγράφονται, καὶ ὅτι ἐχάθησαν χριστιανοὶ ραγιάδες εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἕως τετρακόσιες χιλιάδες, εἶναι πλέον ἢ δεδικοιολογημένη. Ἡ ψυχὴ τοῦ σεβασμίου ἐκείνου κληρικοῦ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀνεχθῆ τὴν ἐκ νέου—διὰ πράξεως ἔθνους χριστιανικοῦ—παράδοσιν εἰς τοὺς ἀλλοθρήσκους πόλεον καὶ χωρῶν, αἵτινες εἶχον ἀπελευθερωθῆ διὰ τῶν ὀπλων, γενομένην διὰ τὰ κέρδη, ὅπως γράφει, τῶν πραγματειῶν!

Ὁ διαπρεπὴς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Ἑλλήν ἱεράρχης εἶχεν ἀπολύτως δίκαιον παρεμβάλλων εἰς τὴν ἐξιστόρησίν του. «Αὐτὰ ἐκέρδισαν εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον οἱ ἄσεβεῖς Ρῶσοι».

νον ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου, τοῦ ἀπὸ Μετρῶν κληθέντος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1783 εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας. ¹⁾ Κατὰ τὰ ἄλλα ἠρκέσθη νὰ συστήσῃ εἰς τὸν τότε μητροπολίτης Ἡρακλείας Γρηγόριον νὰ διατάξῃ τὴν διὰ τοῦ διδασκάλου Γ. Χορσιιάδου ἀντιγραφὴν τῶν οὔσιωδεστέρων. Ἐδὴλον ὁμως κατὰ πόσον ἐκτὸς τῶν εὐαναγνώστων σημειώσεων τοῦ Γερασίμου ἐκίνησαν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ διδασκάλου ἐκείνου καὶ τὰ χειρόγραφα τῶν προγεγονότων ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν τὰ ἐλαχίστην ὁμοιότητα ἔχοντα πρὸς τὰ γνωστὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ οὐδεμίαν συγγένειαν πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν τῆς γλώσσης τῆς ἑλληνικῆς ²⁾.

Ἡ πλήρης λοιπὸν διευκρίνισις τῶν ἀνεκδότων κωδίκων τῆς ἐπισκοπῆς Μετρῶν καὶ Ἀθύρα ὀφείλεται εἰς τὸν κ. Ἀναστάσιον Σταμούλην διότι κατώρθωσε ν' ἀνακαλύψῃ τοὺς ὡς ἀπολεσθέντας θεωρουμένους κώδικας ³⁾ Τὸ δὲ Ταμεῖον Κ.Κ.Π. ἀνταλλαξίμων, ἐντεταλμένον τὴν περισυλλογὴν τῶν εἰς τὰς λόγῳ τῆς ἀνταλλαγῆς διαλυθείσας Κοινότητος ἀνηκόντων κειμηλίων, συνέλεξε καὶ κατέστησεν τούτους προσιτοὺς εἰς πάντα μελετητὴν. Οὕτω ὁ κ. Σταμούλης διὰ προσεκτικῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν παρουσίασεν εἰς τὸν σύλλογον Μεσαιωνικῶν Γραμμάτων κατὰ τὴν ΡΜΒ' τῆς 26 Μαρτίου 1933 συνεδρίαν ἐκείνου ἐνδιαφερούσας σελίδας ἐξ αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν περισυλλεγέντων τριῶν κωδίκων ἀξιολογώτερος εἶναι ὁ πρῶτος. Ὁ ἀρχαιότερος. Διότι ἐν αὐτῷ εὐρίσκομεν τὰς πράξεις δεκαοκτῶ ἐπισκόπων τῆς ἐπισκοπῆς, ὧν τινες ἐχρημάτισαν κατ' ἐπανάληψιν, βιογραφίας τινῶν ἐξ αὐτῶν καὶ ὡς εἶδομεν, ἀρκετὰς ἱστορικὰς σημειώσεις τοῦ Γερασίμου. Ὁ δεύτερος τῶν κωδίκων περιέχει σχεδὸν ἀποκλειστικῶς πράξεις καὶ σημειώσεις τοῦ Γερασίμου. Τρεῖς πράξεις τοῦ διαδόχου τοῦ Σωφρονίου, ἐν αἷς καὶ τὰ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ἐν Μέτραις παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου κ. Γερασίμου καὶ τῶν μητροπολιτῶν ἁγίου Λιβύης κύρ Ἀθανασίου καὶ τοῦ πανιερ. ἁγίου Πελαγωνίας κύρ Συμεῶν πρὸς ἀνταμοιβὴν τῶν πρὸς τὸν μακαριώτατον ὑπηρεσιῶν του καὶ ὀλίγα τινα μεταγενεστέρων ἐπισκόπων.

Ὁ τρίτος εἶναι νεώτερον βιβλίον ἐκ τῶν κοινῶν κωδίκων τῶν κοινοτήτων.

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τοῦ πρώτου κώδικος πλουτίζεται καὶ ὁ χρονολο-

¹⁾ Ἐκκλ. Ἀλ. Τ. ΚΘ' (1909) σ. 395. Ἀποσημειώματα Γερασίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μ. Γεδεῶν, Ἐπετ. Βυζ. Σπ. τοῦ 1930 σ. 163—170. Χρυσοστ. Ἀθηνῶν.

²⁾ Ἐκκλ. Ἀλ. 1909 αὐτόθι. Μ. Γ.

³⁾ Μ. Γεδεῶν Ἐκκλ. Ἀλ. τ. Α. (1910) σ. 20.—22 καὶ τοῦ αὐτοῦ Μνήμη Γανοχώρων ἐν Θρ. ἱστορ. σ. 109.

γικός κατάλογος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐπισκοπῆς Μετρῶν ὁ γνωστός ἐξ ἄλλων πηγῶν ¹⁾.

Ὁ κώδιξ οὗτος περιέχει ἐνενηήκοντα τέσσαρας σχεδὸν σελίδας ἀριθμηθείσας ἐσχάτως. Λέγομεν περίπου, διότι σελίδες τινες εἶναι ἀποκεκομμένα κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν φαίνεται ὅτι καὶ πολλὰ ἄλλα φύλλα ἀπεσπασθήσαν κατὰ καιρούς. Διότι διακρίνονται τὰ ἴχνη εἴκοσι καὶ δύο ἀπεσπασμένων τοιούτων.

Ἐχει σχῆμα ἐπίμηκες· μῆκος 0.30 καὶ πλάτος 0.20 τοῦ μέτρου. Φέρει δ' ἐξωτερικῶς δέρμα καστανόχρουν με ἄκοιμπα ποικίλματα. Τὸ δέρμα πάντως προσετέθη βραδύτερον καὶ ἀφοῦ εἶχε γίνῃ ἤδη χρῆσις τοῦ βιβλίου. Οὐδόλωσ δ' ἀπίθανον κατὰ τὴν νέαν αὐτοῦ βιβλοδέτησιν νὰ ἐγένετο καὶ σύγχυσις καὶ μετὰθεσις τῶν γεγραμμένων φύλλων του, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ βιβλίον ἐστερεῖτο παντάπασι σελίδων. Οὕτω θὰ ἐξηγεῖτο ἐν μέρει ἡ ἀταξία καὶ μεγάλη ἐν αὐτῷ διασπορὰ τῶν ἐγγραφῶν τῶν κατὰ καιρούς ἐπισκόπων.

Τὴν ἀταξίαν ἐπέτεινεν ὁμολογουμένως ἡ ἀδυναμία ἢ ἴσως καὶ ποιὰ τις πρόνοια τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου, ὅστις δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰς ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κώδικι ἐγγραφάς, ἀλλὰ τὰς σκέψεις, παρατηρήσεις καὶ κρίσεις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς ἐγγύς καὶ συγχρόνου ἐποχῆς του τὰς διεσκόρπισε καὶ τὰς διετύπωσε εἰς τὰ κενὰ τοῦ κώδικος τῶν προκατόχων του. Τὴν συνεπλήρωσε δὲ ἡ κακόζηλος ἐπιμέλεια τῶν ἀμαθῶν ἐκείων οἵτινες ὡς ἀβάκιον τῶν γραφικῶν γυμνασμάτων των ἐχρησιμοποίησαν τὰ φύλλα τοῦ Κώδικός μας.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐγγραμμάτων ἐπισκόπων εἰς μόνον, ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἴχνους τῆς διαβάσεώς του ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς, ἐφιλοδόξησε νὰ μᾶς ἀφίση εἰς τὴν σελίδα 34 εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τὴν μεγαλόπρεπη δεσποτικὴν ὑπογραφὴν του.

Αἱ ἐν τῷ κώδικι περιεχόμεναι ἐγγραφαὶ συμποσοῦνται εἰς ὀγδοήκοντα ἐννέα. Εἶνε δὲ πράξεις καὶ σημειώματα προερχόμενα τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπισκόπων, ἔστω καὶ ἀγραμμάτων. Καὶ ἄλλα μὲν φέρουσι σαφῆ χρονολογίαν καὶ ὑπογραφὴν ἐπισκόπου· ἄλλα μόνον ὑπογραφὴν· καὶ ἄλλα πάλιν φέρουν μὲν τὸν γραφικὸν χαρακτήρα τῶν κατὰ καιρούς ἐπισκόπων οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν ὑπογραφὴν. Ἐξ ὅλων δέκα μόνον ἐγγραφα προέρχονται ἐξ ἀγνώστων.

Ἐκ τῶν ἐπισκόπων τινὲς μὲν ὑπογράφονται ὡς Μέρων καὶ Ἀθύρων, ἄλλοι ὡς Μέρων ἢ Μετρῶν καὶ Ἀθύρα καὶ ἐλάχιστοι ὡς Μετρῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Γεράσιμος. Πολλοὶ δὲ δὲν ἀπολείπουν πρὸ τοῦ τίτλου

¹⁾ Ἀνθ. Ἀλεξούδη Χρον. κατάλ. ἐν Νεολόγῳ ἐφ. Κ]πόλεως 1892 Ἀπριλ. 30 Χριστ. Κνήτης Ἐκκλ. Ἀλ. 1909 σ. 408.

των να προτάξουν: ταπεινὸς ἐπίσκοπος.

Αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἐπισκόπων εἶναι ὀλόγραφοι, σχεδὸν εὐανάγνωστοι. Δύο μόνον ὑπογράφουν διὰ μεγάλου μονογράμματος, ἕξ ὧν ὑπὸ τὸ ἐν ἀνεκαλύψαμεν τὸν Μαθουσίαν. Ὑπὸ τὸ ἄλλο ἴσως νὰ κρύπτεται ὁ Μεθόδιος τὸν ὁποῖον ὁ Γεράσιμος τάσσει μετὰ τὸν Διονύσιον τὸν Α΄.

Τὰ ἔγγραφα τοῦ κώδικος προκειμένου νὰ ἐκθέσωμεν ἐν συντομίᾳ τὴν ἔννοιαν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ τὰ διακρίνωμεν.

Α΄. Εἰς ἔγγραφα φέροντα χρονολογίαν καὶ ὑπογραφήν Ἐπισκόπου ἢ καὶ Μητροπολίτου ¹⁾. Τοιαῦτα εἶναι τριάκοντα δύο καὶ κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

1) ἐγκαινία ναοῦ καὶ θεώρησις ἐξόδων οἰκοδομῆς αὐτοῦ	1
2) ἀπογραφαὶ σκευῶν Ἐπισκοπῆς ἢ ἐκκλησίας	3
3) κατάλογοι εἰσφορῶν ὑπὲρ τῆς Ἐπισκοπῆς	2
4) διακανονισμὸς προσόδου ἀκινήτου	1
5) πωλήσεις ἀκινήτων	4
6) δάνεια	2
7) διάλυσις μνηστείας	1
8) προικοσύμφωνα	1
9) ἄδειαι γάμου	7
10) διαζύγια	9
11) λύσις ἀφορισμοῦ	1
12) ἀθώωσις ἱερέων	1

Β΄. Εἰς ἔγγραφα ὑπογεγραμμένα μὲν παρ' Ἐπισκόπου ἀλλ' ἀχρονολόγητα. Τοιαῦτα εἶνε τέσσαρα.

1) μία ἐγκύκλιος πρὸς βοήθειαν ἀποπληρωμῆς χρέους ἐξαγορασθέντος αἰχμαλώτου ἐκ Μετρῶν.

2) μιὰ δωρεά.

3) δύο χρεωστικὰ δι' ὧν βεβαιοῦνται αἱ ὀφειλαί.

Γ΄. Εἰς ἔγγραφα γεγραμμένα μὲν παρ' ἐπισκόπων ²⁾, μὴ φέροντα ὅμως τὴν ὑπογραφήν αὐτῶν, ἀλλ' ὑπογραφὰς ἄλλων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν.

Τοιαῦτα εἶναι δεκαεννέα τὰ ἑξῆς.

1) ἀντίγραφα πατριαρχικῶν Γραμμάτων 3 ³⁾

¹⁾ Τοιαῦτα συναντῶμεν δύο μόνον. Τοῦ Ἡρακλείας Διονυσίου (1704) σελ. Κώδ. 52 καὶ τοῦ Ἡρακλείας Καλλινίκου τοῦ ἐκ Νόξου (1722) σ. Κ.88.

²⁾ Ἡ ἐκ τῆς χειρὸς τῶν ἐπισκόπων προέλευσις αὐτῶν μαρτυρεῖται ἐκ τῆς παραβολῆς πρὸς τὸν γραφικὸν χαρακτῆρα ἄλλων βεβαιωμένων ἔγγράφων ἐκείνων ἐν τῷ κώδικι.

³⁾ Τὰ δύο εἶναι τοῦ Πατρ. Ἱερεμίου Β΄ καὶ τὸ ἕτερον τοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου Β΄.

2) ἀπογραφὴ σκευῶν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἐπισκοπῆς	1
3) πώλησις ἀκινήτων	1
4) δάνεια	2
5) δωρεὰ	1
6) ἄδειαι γάμου	3
7) διαζύγια	5
8) διορισμοὶ ἱερέων	1
9) συμβιβασμοὶ	2

Δ'. Εἰς ἔγγραφα συντεταγμένα παρ' ἄλλων.

Καὶ τοιαῦτα ὡς εἴπομεν εἶναι δέκα ἀφορῶντα τὰ ἑξῆς :

1) ἀφιερώσεις πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν ἢ τὴν Ἐκκλησίαν	3
2) ἀπογραφὴ ἐκκειμένης κληρονομίας	1
3) διάλυσις ἀρραβῶνος	1
4) διαζύγια	2
5) καταγγελία κατὰ κληρικοῦ	1
6) δήλωσις ἐγκαταλείψεως συζύγου	1
7) δήλωσις μετανόιας ἱερέως	1

Ε' Εἰς ἰδιόχειρα Σημειώματα Ἐπισκόπων.

Τοιαῦτα εἶνε εἴκοσι τέσσαρα ἔξ ὧν τὰ δεκαῆξ τοῦ ἐπισκόπου Γερασίου.

Προέρχονται δὲ ταῦτα.

α) Ἐκ τοῦ Ἰωσήφ ἐν (1600) καὶ εἶναι κατάλογος προσηλώσεων πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν. ¹⁾

β) Ἐκ τοῦ Γεδεῶν δύο (1691). Καὶ τὸ μὲν ἐν ἀναφέρεται εἰς τὰ τῆς χειροτονίας του καὶ εἰς τὰ ἐπακολουθήσαντα ἐκείνην ἔξοδά του· τὸ δὲ ἄλλο εἶναι πίνακες τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς ἐπισκοπῆς. ²⁾

γ) Ἐκ τοῦ Μακαρίου (1695) ἐν ἀναφερόμενον εἰς τὰ τῆς χειροτονίας του ³⁾.

δ) Ἐκ τοῦ ἐπισκόπου Νείλου (1697) δύο. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐκθέτει τὰ τῆς χειροτονίας του καὶ τὰ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν εὔρεν τὴν ἐπισκοπὴν ⁴⁾ διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐρμηνεύει τὰς λέξεις τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ Γαριζὰν καὶ Γεβὰλ.

ε) Ἐκ τοῦ Μητροφάνους (1712) ἐν. δι' οὗ ἀφηγεῖται τὰ τῆς χειροτονίας καὶ γεννηολογίας του ⁵⁾.

1) Κώδ. σελ. 35.

2) Κώδ. σελ. 19.

3) Κώδ. σελ. 27.

4) Κώδ. σελ. 30 καὶ 69.

5) Κώδ. σελ. 87 καὶ 14.

στ) Ἐκ τοῦ Σιλβέστρου (1732) ἔν' ἀναφερόμενον καὶ αὐτὸ εἰς τὰ τῆς χειροτονίας του. ¹⁾

Καὶ τέλος δεκαεὶς ἐκ τῶν σημειώσεων εἶναι τοῦ διακεκριμένου ἱεράρχου Γερασίου. Ἐκτὸς τῶν δημοσιευθειῶν ἤδη ὡς εἶδομεν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ, ἄξια προσοχῆς εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς. «Τὶ οὖν ἂν εἴποι τις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν» ²⁾. Τὸ ἱστορικὸν τῆς κατὰ τὸ 1775 ἐπὶ Σουλτὰν Χαμητ κατεδαφίσεως τῶν ἀνευ ἀδείας τῆς ἀρχῆς ἀνεγεροθειῶν καὶ ἀνακαινισθειῶν ἐκκλησιῶν, ὅπου τὴν αἰτίαν τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης συμφορᾶς τὴν ἀποδίδει εὐσχήμως εἰς τοὺς ἰθύνοντας τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκφράζεται μετὰ πικρίας διὰ τὴν κρατοῦσαν στενὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἐκκλησίας λέγων μεταξὺ ἄλλων :

«Ἐπειδὴ εἶναι μία κατὰχρησις ἢ σημερινὴ τῶν ἐκκλησιῶν κατάστασις. Καὶ ἂν λαλήσῃ τινὰς πῶς ἢ τῶν δίσκων ἀπαίτησις καὶ ὁ πολὺς τῶν χριστιανῶν ζῆλος εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ ἀσημένια πολυκάνδηλα καὶ ἡ ἄλλη πολυτέλεια ὅπου ἐξιστῶσι τοὺς χριστιανούς. Εἶναι μία φανερὰ δυσειδαιμονία. Ἐκεῖνος ὅπου τὸ εἰπεῖ γίνεται ἄθεος καὶ ἀσεβής. Καὶ νὰ δώσουν ἀφάσιν νὰ θανατωθῇ ὁ τοιοῦτος εἶναι ὅλοι τοὺς ἔτοιμοι. Οἱ ἱερεῖς ὅχι νὰ τρέφονται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ νὰ δίδῃ ἓνα τόσον.

Καὶ ἂν λαλήσῃ τινὰς. Ἔγινε μία αἰχμαλωσία τοῦ γένους καὶ καμμία ἐκκλησία δὲν ἤλευθέρωσε κανένα. Προτιμῶσι τὰ ἀσημικά παρὰ τὰς κινδυνεύουσας ἀνηλίκους ψυχάς. Κοντὰ εἰς τὸν ἀθεϊσμὸν εὐρίσκεται ἐκεῖνος ὅπου λέγει τοιαῦτα.

Ἄν τύχη νὰ κάμῃ τοιαύτην οἰκονομίαν τινὰς καὶ πωλήσῃ κανδήλας ἢ δώσῃ ἄσπρα καὶ ἀγοράσῃ κανένα σκλάβον κατηγορημένος καὶ διωγμένος. Καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν ὀμύγυριν τῶν χρησίμων. Τέτοιοι εἶναι οἱ σημερινοὶ Χριστιανοί ³⁾. Τὰ περὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας ⁴⁾ καὶ ἄλλα τινά.

Ἡμεῖς ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ Γερασίου θὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὸν χρονολογικὸν κατάλογον τῶν ἐν Μέτραις ἀρχιερέων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ κλείσωμεν τὴν παρένθεσιν ἡμῶν τῆς ἐπεμβάσεως εἰς ξένον πρὸς ἡμᾶς θέμα, ἂς παραθέσωμεν χάριν ποιικιλίας καὶ ὀλίγα τινὰ ἐκ τῶν τοῦ κώδικος. Εἰς μερικὰ αὐτῶν ὡς σημειοῦται ἐτηρήθη ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου.

Σελ. 8 κώδ. κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν.
ηνδικτιῶνος θ'.

† κατὰ τὴν σήμερ'' ἡμέρα ἦτη; ἔς'' λα' τοῦ δικβρίου
μινός καὶ ἡμέρασσαβάτο ἐλθὸν ὁ Π π κύρ ἀνδρέας τῇ ἐμῇ τάπει-

¹⁾ Κώδ. σελ. 89.

²⁾ Κώδ. 46—47.

³⁾ Κώδ. σ. 18, 19 καὶ 27.

⁴⁾ Κώδ. σελ. 51.

νότητα καὶ ἐλάλησεν ἡμῖν· ἦνὰ ἀπέλθω σωματικὸς πρὸς τὸν δημίτριον τοῦ μακροῦ κῶλα τὸν υἱὸν καὶ ἐξαγορεύσω αὐτὸ ὅς ἡ νόμη διακελέβουσι· κ' ἰγῶ ὅς ουκ ἠπάροχημη πρῖκος πρῖ! ἐντη ἡμῶπολητή· ὑπήγα ἀτός μου σῶματηκὸς εἰς τ' ἠκήαν αὐτοῦ καὶ ἐξαγόρευσα αὐτον σῶαν ἔχουσα τὰς φρένας αὐτοῦ. ἀπαφήκαι εἰς τ' ἀγιοτάτη ἡμῶν ἐπισκοπῆν. ἀμπέλη ὄν χηληάδω δίο κλήματα ὀπουάνβοῦλη— μετὰ γνόμην τῆς μρῖ αὐτοῦ. καὶ τῆς γυναϊκὸς αὐτοῦ—ἐνόπιον τὸν τημῶτάτον κληρικὸν— τὸν ἐκήσαι εὐρησκομέν· π π κύρ μηχῆλ· καὶ οἰκονόμου· π π ἄνδρέου· καὶ νομοφύλακος· καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ γεώρΓου καὶ στεφάνουτζουνῆ· καὶ ὅς τίς εἶη ἐκεῖνος ἠσκάνδαλῆσε ἠξελεῶσας αὐτῶ· ἐκ τοῦ νὰοῦ αὐτόν· ἔστω ἀφορ' ἄμενος· καὶ ἀσυγχῶρετος· καὶ μετὰ θάνατον ἄλλητος· καὶ ἡμερῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ προδότηουιοῦδα.

† ὁ μετρῶν κα ἀθύρα Λιονύσιος

Σελ. 50 κώδ. κατὰ π. ἀντιγραφὴν

† προκαθημεον τῆς ὑμῶν ταπεινότητος ἐλθῶν ὁ κηρίτζη γωργιλὰς καὶ ἔγραψεν τὸ σπῖτι ὀπου ἄγορασέ ἀπὸ τοῦ κυριακ τοῦ δαέλου ταπεδία λεγόμενα τοῦνα ἀργηρό τονάλον μηχαῖλο καὶ τ' ἀδελφή τους τ' ῥοδηνῆ καιαπο ἔμρά τους τ' παλασηστοῦ καὶ τὸ ἔδοσε πρίκατ' κόρι τουτ' μητόρια— να το ἔχη με τ' ὑγία τους ἀνώγεα δίο καὶ τωαχοῦρη ὀπουεῖνε στοῦκολυβά σιμά· καὶ τὸν ληνὸ καὶ τὸ περιβόλη ὄλο νὰ το ἔχη με τ' ὑγία τους διαπρῖ τοις—καὶ νὰ μὴν ἔχουν νὰ κάμουτα ἄλα πεδία ἀποκήνοτοσπίτι τήποτση καὶ τὸ μαγαζῆ να εἶνε δικόμου καὶ εἰς τοῦτο ἔγραφη καὶ σὶὸν πρὸν κόνδα—ἐνετι ἄχη ἀπριλήρου ιδ.

Ἰνδεικτίονσι 1

Εἶνε τοσπίτι σιμά σι' ἐπισκόπ † μέτρο νεόφυτον

Κώδ. Σελ. 30

αχψζ'. Φεβρουαρίου πρώτη τῆ ἁγία καὶ μεγάλη τεσσαρακοστῆ τὴν ἡμέραν τῶν ἁγίων θεοδώρων ἐγενεν ἡ χειροτονία καὶ ἠλθαμεν εἰς ταῖς Μέτροις Φεβρουαρίου ὀκτώ καὶ ἠῦραμεν τὴν Ἐπισκοπὴν βουλιασμένην ὡσάν δέν ἠθελεν ὄμως μέ τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ δεύτερον με τὴν βοήθειαν τῆς Παναγίας ἐκαλοπίσαμεν τὴν ὅσον ἦτο τὸ δυνατόν μας. † ὁ Μέτρον καὶ Ἀθύρας Νεῖλος—τόσον ἄφησαν καὶ ἐγάλασεν ὡστε ὁ κύρ Γεδεῶν καὶ κύρ Μκάριος ἐκάθησαν ἔξω εἰς τὸ μαχαλά καὶ ἄφησαν τὴν Ἐπισκοπὴ καὶ ἔμπαιναν οἱ σκύλοι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ ἄλλο. Με ὄλον τοῦτο δόξα τῷ ἁγίῳ θεῷ ἡμῶν ἡμῶν ὀπου μᾶς ἔδωσε νόησιν καλήν.

Κώδ. σελ. 75.

† Προκαθήμενης ἡμῶν ταπεινότητος συνεδριαζόντων τῶν τιμωιτάτων κληρικῶν ἐλθὼν ὁ Παναγιώτης ἀπὸ χώρον ὠξέκλησι ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, ζητῶν λαβεῖν δεύτερην γυναῖκα ἐκ τῆς ἐπαρχίας μας. Ἐμεῖς μὴ θέλοντες δοῦναι θέλημα ἤφερον μάρτυρας καὶ ἐμαρτύρησαν πῶς τὴν ἐπῆρε Τοῦρκος τοῦ Σούμπαση ὁ γραμματικὸς διὰ γυναῖκά του. Καὶ ἔτσι ἐβάλαμεν ὁμοφύριον καὶ πετραχήλιον καὶ ἀφωρίσαμεν αὐτοὺς καὶ εὐαγγελικὸν ὄρκον.

Καὶ ἐμαρτύρησαν ὅτι ἔτσι εἶνε ἡ ἀλήθεια. Καὶ εἰς τοῦτο ἐδώσαμεν ἄδειαν λαβεῖν δεύτερην γυνὴ Μαρίαν ἐκ τῆς Ἐπαρχίας μας. Καὶ εἰς τοῦτο ἐγράφη ἐν τῷ παρόντι κόνδικι ἐν ἔτει αχμη! ἐν μηνὶ Δεκεβρίου ε' Ἰνδ. α'

† Μέτρων Νεόφυτος

Δημήτρης μάρτυρας ἀπὸ τῆ χώρα ἐκείνη υἱὸς Βλάκολάσκαρις ὅπου ἔχει τὸ τζεφθηλίκι ἐκεῖ.

† Γεώργιος ἱερεὺς σακελλάριος

† Ἰωάννης ἱερεὺς χαρτοφύλαξ

κ. ἄ.

Σελ. 79 κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν.

Ἐν ἔτει ἔτος 1664

† προκαθοιμένομου της εμῆς ταπεινότης σουν δοιαζόντων καὶ τον εβλαβεστάτον κλοϊροκὸν 2 ὑεραῖον ἐλθὼν ο θωδορῆς με τα τη σηβοῖων του την ζοιπουλία ὑκία θέλοιση καὶ βούλισοι κατέπροεστε τονε βλαβεστάτον κλιρικὸν καὶ τον τοιμωιτάτων ἕρεον καὶ ἔστρεξαν καὶ ωθεοδορίς καὶ ὁ ζοιπουλία καὶ ἐχωροῖστικαν αναμεταξοι καὶ εἰς τοῦτο ἐδόσαμ' καὶ μὴ αδια μέχον ταῖς σοιναλοῖλούς τοῦστοι καὶ εἰς τοῦτο κατεσρόθη εἰς τὸν τοιμοιτάτον κλιροικὸν καὶ εἰς τους εβλαβεστάτους ὑερες εἰς το κοτοικα.

† Τιμόθεος.

Κώδ. Σελ. 93.

† Τὴν σήμερον ἡμῶν προκαθήμενου τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ τῶν τιμωιτάτων κληρικῶν ἐλθὼν ὁ Θεόδωρος ἀπὸ Μωρητῆ τῆς Κάλαβρυτας ἀπὸ χωρίον λεγόμενον τοῦ Μηνᾶ. καὶ ἐζήτησεν λαβεῖν γυναῖκα εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας. Καὶ ἐξητήσαμεν τον ἵνα μὴ ἔχη ἑτέραν γυναῖκα καὶ ὁμολόγησε μέ βίρος ἀφορισμοῦ. Πᾶς ἐπάντρεψίν τον οἱ γονεοὶ του. ἀμὴ αὐτὸς ἦταν ἀνήλικος καὶ δέν ἐγνώριζεν. καὶ ἐδωσάν τον γυναῖκα ἐπτάπαιδι γορηά. καὶ διὰ τὸ θέλημα τοῦ ἀγά τοῦ Ὁστά καὶ τὴν βίαν ἐκείνου. Δίδομέν τον ἄδειαν λαβεῖν ἑτέραν γυναῖκα νόμιμον.

Καὶ εἰς τοῦτο ἐστρώθη ἐν τῇ παρόντι κόνδικι ἐν ἔτει αχλβ'.

† Μέτρων καὶ Ἀθύρων Ἱερόθεος.

† Ἀναστάσιος ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος μέτρων.

† Θεοδωρῆς τοῦ Θωμᾶ † Δημήτρης τοῦ Ἰωάννου.

† Ἀντόνης τοῦ Παπᾶ.

Κώδ. Σελ. 14.

† αφιά. Μαΐου κ' ἐχηροτονίθηκα ἐπίσκοπος Μέτρων καὶ Ἀθύρα Μητροφάνης. εὐρῆκα στὴν Ἐπισκοπή ἕνα γκούμη πέρνει ἕνα μέτρο. ἕτερον γκιούμη καὶ ἕτερον ἕνα τέντζερεν πέρνει νερὸ τρεῖς ὀκάδες ἕτερον μικρούτσικον πέρνει νερὸ τρεῖς ὀκάδες ἕτερον μικρούτσικον πέρνει νερὸν μιᾶ ὀκά. ἕνα καζανόπλο ὀκάδες τρεῖς καὶ μισή. ἕνα παλαιὸ ἀγγεῖο ὄπου ἀναλύουν κεριὰ μιὰ ὀκά καὶ ἑκατὸ δράμια καὶ μιὰ κερπέ καὶ ἕν στρωῶμα καὶ ἕνα χαλί παλαιὸ πολὺ καὶ ἕνα χαλί τουρκικὸ ὄπου προσκυνοῦν ἀπάνω καὶ ἕνα χουλιάρι τζιμισιρένιον καὶ ἕνα ποτῆρι. Καὶ σὶ μαγαζὶ δύο βουτζια παλαιὰ πολλὰ πέρνουνε ἀπὸ μέτρα 2. καὶ μιὰ βουτζέλα παλαιὰ διὰ κριθάρι εἶνε καὶ ὄχι καλό.

Σελ. 19 κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν.

† 1691 — σεπτεβρίῳ — 6 ἡμέρα κυριακῇ εἰς τὸ μετόχι, τῶν σειναιτιῶν — ἐχηροτονίθηκα, ἀρχιερε, ὄντ' πρωστὸς ὁ ἅγιος ἤρακλ' καὶ ἕτεροι δύο ἀρχιερεῖς καὶ ἠῦραμεν χρέος, γρ. 900 εἴγουν ἑνακόσια, τὰ ὁποῖα εἶνα ὄλλα χρὸ τοῦ πρωεμοῦ, ἐπισηπου διονυσίου, ἀνποτε νὰ μᾶς ἀξιώση ὁ κύρ νὰ κάμωμε τὴ διόρθωσιν καθῶς ἀγαποῦμεν ἡμεῖς καὶ ὄλλοι οἱ χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχί.

† ταπεινὸς ἐπίσκοπος μετρων Γεδεῶν

Σελ. 33.

† Προκαθημένης τῆς ἡμῶν ταπεινότητος μετὰ τῶν τιμωτάτων κληρικῶν καὶ ἱερέων ἦλθεν ὁ Γεώργιος τοῦ Ἰωάννου ὁ ποτέ παράνομος. Καὶ ἐζήτηι μετάνοιαν ὠραίαν. Καὶ ἐμετανόησεν ἐξ ὄλης καρδίας ὅτι ἐχωρίσθη τῆς γυναικὸς ὄπου εἶχεν παρανόμως. Βλέποντας καὶ ἡμεῖς τὴν καλὴν του προαίρεσιν καὶ τὴν καθαρὴν μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν. ἐδέχθη καμὲν τον καὶ ἐβάλαμέν τον εἰς ἀφορισμὸν καὶ αὐτόν καὶ τὴν γυναῖκα εἰς ἀφορισμὸν καὶ εὐαγγελικὸν ὄρκον. ὄπου λές νὰ μὴν εὐρεθῆ μετὰύτην εἰς ἁμαρτίαν. Καὶ εἰς τοῦτο τὸν ἐσυγχωρήσαμεν νὰ εἶνε μέ τούς χριστιανούς καὶ νὰ σβένει εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν χριστιανικὴν τάξιν. Καὶ εἰς τοῦτο ἐγράφη ἐν τῷ παρόντι κόνδικι τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Μέτρων καὶ Ἀθύρα Ἐν ἔτει αχλζ' Ἰνδικτ. Ε.

† Μέτρων καὶ Ἀθύρων Ἱερόθεος

† Κωνσταντίνος σκευοφύλακας καὶ οἰκονόμος

† . . . . . πρωτόπιπας καὶ σκευοφύλαξ

κ. ἄλ.

Κώδ. Σελ. 88.

† Ἀρχιεράτεια εἰς τὰ ἀψκγ' Μαῖῳ διὰ χειρός τοῦ ἡμετέρου γέροντος ἁγίου Ἡρακλείας κυρίου κυρίου Καλλινίκου. Παραίτησιν ἔδωσα τοῦ πρὸ ἐμοῦ κύρ Μητροφάνους γρόσια πεντακόσια. Ἀναδεξάμην καὶ παρ' αὐτοῦ χρέος γρόσια 500 ἦτοι πεντακόσια. Τῶν μπισταντζίδων

γρόσια 200 καὶ τοῦ ἄρχοντος κυρίτσι Ἀθανασάκι κιορτζήμασι γρόσια 300 ἦτοι τριακόσια. Ἔδωσα εἰς τὴν νέαν οἰκοδομὴν τῆς ἐπισκοπῆς τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν κελλίων γρόσια 500 ἦτοι πεντακόσια. Καὶ δύο πουργιὰ παρὰ ἑβδομηῆντα πέντε γρόσια ἦγουν ἑνεακόσια εἴκοσι πέντε γρόσια εἰς τὴν χειροτονίαν μου καὶ εἰς ἐξόδα ἦτοι πεσκέσια καὶ ἐτέρων ἐξόδων. Μὲ ἔγιναν τὰ πάντα πουργιὰ τέσσαρα καὶ γρόσια 425 ἦγουν τετρακόσια εἴκοσι πέντε. Ἦλθα εἰς τὴν ἐπιτροπὴν Ἰουνίου β' καὶ τὴν εὐρῆκα γεγυμνωμένη παντελῶς μέχρι καὶ τῶν καρφίων ἀπὸ ταῖς θέσεις· τὰ ἐπῆρεν ὁ πρὸ ἐμοῦ κύρ Μητροφάνης. Καὶ ἄφισε μόνον ἓνα χαλί μικρὸν ζιντζιαντὲ καταξερκιμένον παμπάλαιον καὶ ἓνα μεντεράκι μικρὸν καὶ ἓνα καζανάκι τρίπιον. Καὶ ἔστω εἰς φανέρωσιν.

Ἐπὶ ἔτος ,αψκγ' Μαΐφ
† ὁ Μέτρων καὶ Ἀθύρα Σίλβεστρος

Κώδ. Σελ. 88.

Σίλβεστρος ὁ Στανιμαχιώτης τοῦ χωρίου τῆς Φιλιππουπόλεως ἐπαρχίας, δοῦλος τοῦ κύρ Καλλινίκου. Οὗτος εἶχε τὸ τῆς κεφαλῆς δέρμα μετὰ τῶν τριῶν ξεκολλημένον ἀπὸ τὸ κόκκαλον τοῦ κρανίου διότι ὁ κύρ Καλλινίκος καθημέραν ἀπὸ τὰς τρίχας τὸν ἐσήκωνε καὶ τὸν ἔρριπτε κατὰ γῆς. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ ἴδιος Σίλβεστρος ὡς εἶναι τοῦτο οὐχὶ φύσεως ἀλλὰ τῆς βίας καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῶν φιλεκδίκων χειρῶν τοῦ Καλλινίκου. Ἀποθανὼν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ,αψμδ' Μαρτίου θ' μετὰ δὲ τρίτον ἔγινεν ἡ αὐτοῦ ἀνακομιδὴ παρὰ τοῦ μετὰ τρίτον ἔτος χρηματίσαντος ἐπισκόπου κυροῦ Μεθοδίου τοῦ νῦν Ἡρακλείας τοῦ καὶ ἑξαδέλφου μου. Καὶ ἐπρόσταξε νὰ τεθῶσι τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ἔξω εἰς τὸ μπατζέν ὅπου εἶναι ἡ δάφναις ¹⁾).

Σελ. 87

Ἔτος ,αψιβ' ἦλθα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἰουνίου 15 καινούργιος ἐπίσκοπος Μητροφάνης Μέτρων καὶ Ἀθύρα καὶ ἠῦρα εἰς τὴν ἐπισκοπὴν δύο βαρέλια πέρουν ἀπὸ εἴκοσι πέντε μέτρα κρασί. Μιά βουτζέλα παλαιὰ καὶ μιά βουτζέλα μισή ὅπου πατοῦν τὰ σταφύλια, ἓναν τεντζερὲ μεγάλο καὶ ἓνα μικρούτζικο 1)2 δκά καὶ δράμα ρ' δυὸ κιούμια τοῦ νεροῦ ἓνα καζανάκι καὶ ἓνα χάλκωμα ὅπου χύνουν κεριά μέ τῆ χουλιάρα καὶ ἓνα στρῶμα καὶ ἓνα πολὰ παλαιὸ χαλί μικρὸ καὶ ἓνα ταλιούρη ἄσπρο καὶ ἓνα χουλιάρη καὶ ἄλλο ὄχι· καὶ ἓνα ποτῆρι καὶ τρία παλαιὰ σεντούκια τὸ ἓνα εἶχε μέσα δέκα ὀκάδες κάρβουνα. Ἀφότης ἔκαμεν παραίτησι ὁ κύρ

1) Ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου.

Νεῖλος ἀπὸ νῆσο Ἄντρο, ἀψιὰ Μαΐου πρώτη. Ἔκαμε παραίτησι ἰνδικτιῶνος δ' καὶ ἐπῆρεν μέ τέχνη πονηρά τὸ μπατίκι τῆς Μέτραις τῆς ἐπισκοπῆς γρούσια 120 ὄτε ἐφημέρευεν ὁ παπᾶ λάμπος καὶ ὁ παπᾶ Γιαννάκης τῆς Ε' ἰνδικτιῶνος καὶ σὰν χειροτονήθηκα ὕστερον τὸ ἔμαθα καὶ δὲν μπόρεσα νὰ κάμω τίποτες,

† Μέτρων καὶ Ἀθύρα Μητροφάνης

Σελ. 83.

Ἔτος, ἀψιβ' ἐχειροτονήθηκα Μέτρων καὶ Ἀθύρα Μητροφάνης Μαΐου 21. Ἡ πατρίδα μου ἀπὸ χωρίον Πρωῖτες, τοῦ Μανώλη γιυός. Ἡ μητέρα μου Ρόδα μιὰ τοῦ Γιώργη Τζορμπατζῆ κόρη. Ἡ μετάνοια μου εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος ἀπὸ τὴν ἁγίαν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ.

Σελ. 37.

Κατὰ τὸ ζοκα' ἐν μηνί Δεκεμβρίου γ' τῆ ἐμῆ ταπεινότητι ἐλθοῦσα γυνή ὀνόματι Κυριάκω ζητῶν στεφανωθῆναι εἰς δεῦτερον λαβεῖν ἄνδρα ὀνόματι Ἰωάννης τοῦ Νομικοῦ ἐκτός δέ τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας Μέτρεις. Ἡ δὲ αὐτὴ Κυριακὴ ἐκ τῆς Τριπολίτζας ἐλθοῦσα ἐκ νόμου ἡλικίαν ἔλαβεν ἄνδρα νόμιμον τὸν Κυριαζῆ τοῦ Σταθῆ ὀλίγον δὲ χρόνον ἐποίησε καὶ ἔτεκε παιδίον ἄνερ καὶ ἐτελεύτησε ὁ ἀνὴρ ὁμοίως δὲ καὶ γεννηθὲν παιδίον καὶ δὴ τὸ λοιπὸν ἐκ τῆς πολλῆς πείρας εἶπε ὅτι θέλω γιὰ νάστε μοναχοί. καὶ οὐκ ἐγένετο ἀλλὰ οὐδὲ εὐχὴν οὐδόλος ἔλαβεν, μόνον μέ μελωνωμένη. Ὑστερον ὡς εἶδομεν ἐζήτησε τοῦ λαβεῖν ἄνδρα. Διὸ ἐξετάσαμεν ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα καὶ ἐμαρτύρησαν πρῶτον δὲ ἐν ἱερομονάχοις πρωτοσύγγελος κύρ Νεκτάριος καὶ Πιευτινός (Ἐπιβατινός;), ὁ εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν βουλωμένο ἐφημέριος, καὶ ἄλλοι δὲ μετὰ βαρέως ἀλύτου ἀφορισμοῦ καὶ ὄρκου ἐμαρτύρησαν τὸ ἀληθὲς δι' ὃ ἐδώσαμεν ἄδειαν καὶ ἔλαβε νόμιμον ἄνδρα ὡς εἴπωμεν ἰνδικ. α'.

Ταπεινός ἐπίσκοπος Μέτρων καὶ Ἀθύρων μονόγραμμα 1)

Ἐνταῦθα τόρα μήτε ὄνομα τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ βουλωμένου φαίνεται. τῆς ἀθλιότητος μεταξὺ τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα χρόνων νὰ μὴ φαίνεται κἄν ἴχνη ἀρχαιότητος, λέγεται δὲ ὄνομα ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν τσεσμὲν ὡς φαίνονται καὶ μερικαῖς πέτραις 2).

1) Ὁ ὑπὸ τὸ μονόγραμμα εἶνε ὁ Μαθουζάλας.

2) Ἡ σημείωσις εἶναι τοῦ Γερασίου.

Σελ. 58.

† Κατὰ 15¹) ἔτος ἐν μηνὶ Μαΐῳ Ἰνδικτιῶνος α' ἡμέρα Κυριακὴ ἔλθων ὁ Σίμος μετὰ τοῦ Ἑβραίου καὶ τοῦ Σωλόμου καὶ τῆς γυναικὸς Μάλκους εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπούλησεν τὸ ὀσπήτιόν του τὸν Σίμον δι' ἄσπρα χιλιάδες θ' καὶ ἐπῆρεν τὶς δ' καὶ ἀπόμειναν οἱ ε' γὰρ τὶς ἐδόση τοῦ χρόνου τὴν πρωτομαγιά νὰ καθίσῃ μέσα ὁ Ἑβραῖος ἕως τὴν πρωτομαγιάν, καὶ τότε γὰρ πάρη τὶς ε' χιλιάδες καὶ γὰρ ἔβγη καὶ τὸ σπῆτι γὰρ ἔνε τοῦ Σίμου. καὶ ἂν μετανοήσῃ ὁ Σίμος γὰρ γὰν καὶ τὶς δ' χιλιάδες τὰ ἄσπρα καὶ ἂν μετανοήσῃ ὁ Ἑβραῖος γὰρ ἔνε τὸ σπῆτι τοῦ Σίμου χαμένο· καὶ εἰς τοῦτο ἐγράφη διὰ τὸ βέβαιον ἐν τῷ παρῶν κώδικι ἐνέπροσθεν τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων. εἰς πίστωσιν μαρτυροῦν.

† ὁ Μέτρων καὶ Ἀθύρων Γερμανός

† ὁ παπᾶ Οἰκονόμος † παπᾶ Μορφίνης

Σταμάτης διάκος. Μανωλήτζης. Θωμᾶς κανοτζῆς

Θωμᾶς Χυτήρης. Ἀλέξης. Χαϊρέτιος. Γρηγόρης κ. ἄλ.

† Κατὰ τὸ 13¹ Ἰνδικτιῶνος ιβ' ἐν μηνὶ Γεναρίου ιβ' ἡμέρα Σάββατο ἔδωκε ὁ Γεώργιος ὁ Μυλωνᾶς ἄσπρα γὰρ τὸν Ἰωάννην τοῦ παπᾶ θεολόγου τὸν υἱὸν δι' ἀνάγκας τοῦ ἀγίου Δημητρίου δίχως κάματο καὶ ἕνα μάρτυρες.

† Μέτρων καὶ Ἀθύρα Γερμανός. Μητροφάνης

Δημήτριος Ζάμπογλου. Ἰωάννης Ταχύς

Δούκας. Γρηγόριος

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 1)

Περιέχονται δὲ ἐν αὐτῇ πράξεις καὶ λόγοι τῶν ἐν Μέτραις χρηματισάντων ἀρχιερέων ἀξιολογώτατοι ὡς ἔστιν ἰδεῖν τῷ ἐπιμελῶς ἀναγνῶνα θέλοντι, ἀρχεται δὲ ἀπὸ Γερμανοῦ πρὸ ἑκατὸν ἐννεήκοντα χρόνων χρηματίσαντες.

Μεθ' ὃν	Διονύσιος
εἶτα	Μεθόδιος
ἐπομένως	Γεδεών
ἐφεξῆς	Ἰερόθεος
ἀκολούθως	Μακάριος

1) Ἔχει παραλειφθῆ τὸ ζ. Ἡ παράλειψις αὕτη παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλα τινὰ ἔγγραφα τοῦ Γερμανοῦ.

2) Κωδ. σελ. 83.

μετὰ τοῦτον	Ἰωσήφ
ἔπειτα	Ραφαήλ
ἀμέσως δὲ τούτου	Μανασῆς
ἄλλος τις	Ἰερόθεος
ὁ δὲ μετὰ τοῦτον	Νεόφυτος
παρὰ πόδας δέ	Τιμόθεος
κατόπιν	Παρθένος
ὑστερον δὲ	Διονύσιος
ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ τῆς Ἄνδρου	Νεῖλος
καὶ ὁ Ἀπρωτήτης ὁ καὶ κασάπης	Μητροφάνης
εἶτα καὶ ὁ Στανιμαχιώτης	Σίλβεστρος
ὑστερον δὲ διεδέξατο	Δωρόθεος
μετὰ τοῦτον δὲ ὁ κύρ	Μεθόδιος
εἶτα ἐγὼ	Γεράσιμος

Καὶ κλείει ὁ κατάλογός του μέ τὴν ἀπέναντι ἰδιόχειρον σημείωσίν του.

Κατὰ τὸ αψξά' (1761) Φεβρουαρίου α' χειροτονηθεὶς παρὰ τοῦ κύρ Μεθοδίου Ἑρακλείας τοῦ καὶ ἑξαδέλφου μου.

Εἰς τὸν ἀνωτέρω κατάλογον προσετέθησαν δι' ἄλλης χειρός τὰ ἑξῆς:

παρὰ πόδας ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ	Σωφρόνιος
μεθ' ὃν ὁ ἀνεψιὸς αὐτῶν	Μελέτιος
ὑστερον δ' ἐγὼ	Γαβριήλ

καὶ ἑξακολουθοῦν νέαι προσθηκαὶ εἰς τὸν κατάλογον ὡς ἀκολούθως:

Ὁ δὲ κύρ Γαβριήλ προβιβασθεὶς εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Σκοπίων, ἀφῆκε τὴν ἐπισκοπὴν ἣν καὶ ἀνεδέχθη τῷ αὐλβ' (1832) ὁ κύρ Θεόκλητος.

κατόπιν ὁ ἐκ Πανίδου	Ζαχαρίας	1845—1861
καὶ πάλιν ὁ Σάμιος	Θεόκλητος	1861—1865
τούτου θανόντος ὁ ἐξ Αὐδημίου	Ἄνθιμος	

Ἐν τούτοις παρὰ ταῦτα ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐγγράφων τοῦ κώδικος προκύπτει ὅτι ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Μετρῶν διήλθον ἀπὸ τοῦ 1577 καὶ ἔφ' ἑξῆς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ἐκτὸς τοῦ ἀχρονολογήτου καὶ ὑπὸ μονόγραμμα κεκαλλυμμένου ἐπισκόπου, οἱ κάτωθι δεκαεπτὰ Ἐπίσκοποι ἑξ ὧν εἰς δις καὶ ἕτερος τρίς.

Πράξεις

Ἐπογεγραμ. ἀνυπόγραφ. Παρατηρ.

Διονύσιος	1577—1581	1	3
Γερμανὸς	1582—1587	6	8

Θ ρ α κ ι κ ἂ Ε'

12

Μαθουσάλας 1)	1593	1		τὸ α'
Μανασῆς	1598	1	2	
Ἰερόθεος	1600	1		τὸ α'
Ἰωσήφ	1604—1610	3		
Μαθουσάλας	1613	1		τὸ β'
Παρθένιος	1614	1		
Μαθουσάλας	1616—1618	2		τὸ γ'
Ἰερόθεος	1632—1646	3	2	τὸ β'
Νεόφυτος	1648	2		
Τιμόθεος	1649—1664	4		
Ραφαήλ	1676	1		
Ἄνθιμος 2)	1683	1		
Διονύσιος	1685	1		
Γεδεών	1691	1	2	
Μακάριος	1965	1		
Νεῖλος	1697—1711	3		
Μητροφάνης	1712—1722	1		
καὶ Σίλβεστρος	1728—1744	1		

Εἰς τὴν σειρὰν ὅμως τῶν Ἐπισκόπων, δεόν ἀπαραιτήτως νὰ συγκαταριθμησόμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων τοῦ κώδικος τὸν Γεράσιμον (1761—1788) μετὰ τῶν δύο προκατόχων τοῦ Δωροθέου καὶ κύρ Μεθοδίου καθὼς καὶ τὸν Γαβριήλ μετὰ τῶν δύο παρομοίων του τοῦ Σωφρονίου καὶ Μελετίου. Θὰ ἦτο λίαν τολμηρὸν νὰ ἀμφισβητήσωμεν τὴν ἀκρίβειαν τῶν τῶν πληροφοριῶν τῶν δύο ἐκείνων κληρικῶν διὰ τοὺς ἀμέσους προκατόχους των.

ΜΙΑΤ. ΣΑΡΑΝΤΗΣ

1) Τὸ ὄνομα τοῦ Μαθουσάλα, ὅστις ὑπογράφει διὰ μονογράμματος, μᾶς τὸ ἀποκαλύπτει τὸ πρακτικὸν τοῦ Παρθενίου. Κώδ. σ. 37 β'.

2) Περὶ Ἄνθιμου γίνεται μνεία καὶ εἰς τὴν σελ. 41 τοῦ Κώδ.

Η ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΒΛΙΓΙΑ ΤΣΕΛΕΠΗΝ, ΠΕΡΙΗΓΗΤΗΝ
ΤΟΥ ΧVII ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ μετάφρασιν Ι. ΣΠΑΘΑΡΗ

(Συνέχεια ἀπὸ σ. 128 Δ' τόμου)

Περιγραφή τοῦ Μέλανος Περιστερεῶνος (Καρακουβαρτζινλίκ)

Εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως ὑπάρχει ἐν ἑτερον ὁμώνυμον φρούριον Καρακουβαρτζινλίκ, ὅπερ ἀνωτέρω ἔχομεν περιγράψαι. Τὸ ἐνταῦθα φρούριον τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ὁρχάν Γαζῆ κατὰ τὸ ἔτος . . . κατέκτησεν ὁ συγγενῆς μας, τοῦνομα Ὁδζᾶ ¹⁾ Τακούπ ²⁾ καὶ ἐν μέρει δὲ κατεδάφισεν αὐτὸ Καὶ τώρα τὸ φρούριον ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς λιθίνου στερεοῦ οἰκοδομήματος, σχήματος πενταγώνου ἀνεγερθέντος ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, ἤδη δὲ κατεστραμμένου. Ἐντὸς αὐτοῦ συναγελάζονται αἶγες. Τὸ ὑπ' αὐτὸ προάστειον εἶναι ἐν βουλγαρικὸν χωρίον ἀπίστων ³⁾ μετὰ 500 οἰκιῶν, ἐκτισμένον ὑπὸ τὸν ἀπόκρημνον βράχον, ἐντὸς εὐρείας κοιλάδος.

Μωαμεθανοὶ δὲν ὑπάρχουσι καθόλου ἐνταῦθα, ὅλαι δ' αἱ οἰκίαι ἔχουσιν ἀπὸ ἓνα ξενῶνα, ὅπου καταλύουσιν οἱ ἐκεῖθεν διερχόμενοι καὶ ταξειδεύοντες ἔμποροι καὶ ὑπουργοί, τρώγουσι καὶ πίνουσιν ἐπὶ πληρωμῇ καὶ ἀπέρχονται. Εἰς τὰς οἰκίας ταύτας καταλύουσιν ἐνίοτε καὶ τινες ἀκρατεῖς ⁴⁾ ἄνθρωποι διότι ὑπάρχουσι εἰς αὐτὰς πολὺ ἀξιόραστοι νεάνιδες αἱ ὁποῖαι ἰστάμεναι εἰς τὴν ἀγορὰν παρὰ τὴν ὁδὸν ἅμα ἴδωσιν ταξειδιώτην τινὰ (προκαλοῦν αὐτὸν) διὰ φράσεων ὡς: «Καταλύσατε κύριε εἰς τὴν οἰκίαν

1) Τετριμμένος τύπος τοῦ Χοτζᾶ, ἢ Ασα

2) Ἄλλη γραφή Γιακούμπ.

3) Μὴ Μουσουλμάνων.

4) Ἀνήθικαι, φιλήδονοι.

μου διὰ νὰ πεισθῆτε ὅτι τὸ ψωμί μου εἶναι ἄσπρο καὶ καθαρὸ καθὼς καὶ τὰ ἑπάνω καὶ τὰ κάτω μέρη τοῦ σπιτιοῦ μου εἶναι καθαρῶτα, καθόλου δὲν ἐποφθαλμιῶ τὰ ἄσπρα χρήματά σου καὶ τίποτε δὲν κρύβω ἀπ' ἐσένα, θὰ σὲ περιποιηθῶ μὲ τὸ παραπάνω».

Τόσον δὲ χαϊδευτικά τῷ ὄντι περιποιῶνται τοὺς ξένους μὲ γλῶσσαν γλυκυτάτην, ὥστε καὶ τὰς πλέον προκατειλημμένας ¹⁾ καρδίας ²⁾ ὑποκλέπτουσι σκανδαλιστικῶς καὶ οὕτω σᾶς ἀναγκάζουσι νὰ συμμορφώνησθε ἐκόντες ἄκοντες, ὅταν ταξειδεύετε, μὲ τὰς προσκλήσεις, σᾶς περιποιῶνται τόσον, ὥστε, καταλύετε εἰς αὐτάς, δὲν σᾶς χαρίζουν ὅμως οὔτε ἐν ὄβολόν Κρήτης ³⁾ ἐὰν τυχόν, δὲν καταβάλλετε εἰς αὐτάς τὰ ὀφειλόμενα διὰ τὰς περιποιήσεις, διότι εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὅλαι αἱ γυναῖκες καὶ Κορασίδες τοῦ χωρίου σὲ περικυκλώνουν ⁴⁾ καὶ ἀφοῦ λάβουν ὅσα χρήματα δικαιῶνται, φεύγουν. Ὅσᾳκις δὲ εἶναι εὐχαριστημένα ἀπὸ τὸν ξένον φέρουσι τὸ πρῶτ' διὰ πρόγευμα ἐκλεκτὰ φαγητὰ καὶ ἀφοῦ ὁ ξένος φάγη καὶ πῆν τὸν προπέμπουν κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του.

Καὶ τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι ἀπὸ τὰ βακούφια τοῦ Βαγιαζίτ Βελί. Ἐπισκεφθέντες μετὰ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὸ ἀπρηχαιομένον φρούριον, ὅπερ κεῖται εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας πρὸς νότον καὶ προχωρήσαντες πρὸς τὰ δεξιὰ διὰ μέσου τῶν ὄρεων... ἐπὶ τέσσαρας ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸν ταχυδρομικὸν σταθμὸν τοῦ χωρίου Καρακαγιαλῆ, τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ κάτοικοι εἶναι μωαμεθανοί. Καὶ τοῦτο εἶναι βακούφιον τοῦ Βαγιαζίτ Βελί Χάν. Ἐνταῦθα ἐφιλοξενήθημεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μουσαλλά Πασά ⁵⁾, προχωρήσαντες δὲ ἐπὶ... ὥρας ἐντεῦθεν καὶ καταλύσαντες εἰς τινὰ μέρη ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κωμόπολιν Σαπιζιλάρ.

1) Προφυλασσομένας, στερεάς, ἀπαθεῖς.

2) Τὸ κείμενον ἔχει τὴν λέξιν : yükleri μέρη ἢ βάρη. Ὁ ἐκδότης προτείνει γραφὴν gonulleri. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἐδῶ παρέπεσεν ἀπλῶς ἦτοι ἐλησμονήθη κατὰ τὴν γραφὴν τὸ γράμμα ρ ἢ δὲ λέξεις εἶναι yürekli (=kalpleri) καρδία.

3) Girit (Κρήτη). Κατὰ τὴν γνώμην ἐδῶ εἶναι ὄχι Girit ἀλλ' ἡ λέξις Girik τεθροασμένον mangir : 1) ἐλάχιστον νόμισμα, ἴσον μὲ τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ akce ἀποτελοῦντος τὸ $\frac{1}{8}$ τοῦ γνωστοῦ para ($\frac{1}{20}$ τοῦ γροσίου) καὶ 2) παιδικὸν ἄθυρμα ἄνευ ἀξίας.

4) Μαζεύονται εἰς τὸ κεφάλι σου (κατὰ λέξιν).

5) Ἐκ τοῦ σῆλα προσεύχεσθαι, [μουσαλλά τασῆ ἢ πέτρα τῆς προσ.] δηλοῖ τὸν τόπον εἰς πλατείας τῶν τουρκικῶν πόλεων, ἐνθα ἐπὶ ὑψηλοῦ συμπλέγματος λίθων, συνήθως σχήματος Π, τίθεται τὸ φέρετρον τοῦ νεκροῦ μωαμεθανοῦ καὶ ἀναγινώσκειται καθ' ὁδὸν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον κατὰ τὴν κηδεῖαν, ἢ νεκρώσιμος προσευχή.

Ἐγκώμιον τῆς κωμοπόλεως Σαπτιλάρ

(προμηθευταὶ ἢ πωληταὶ στυπηρίας)

Ἐκτισμένη εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους αὕτη ἔχει ἓν τζαμίον, ἓν χάνιον καὶ 200 κεραμοσκεπεῖς οἰκίας. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως, μωαμεθανοὶ τε καὶ μὴ, εἶναι ἀσύδοτοι ἀπὸ φόρους στρατιωτικῆς καταστάσεως, ὑποχρεωμένοι νὰ μετέχουν μόνον εἰς πολέμους. Οἱ μὴ μουσουλμάνοι κάτοικοι ὅλοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐκσκαφὴν στυπηρίας ¹⁾ τοῦ δημοσίου καὶ παρὰδοσιμ τούτης εἰς τὸν ἑμίνην (διευθυντὴν τῶν φόρων) ²⁾.

Τὸ ποσὸν τῆς ἐργολαβικῆς ἀναλήψεως (τῆς ἐκσκαφῆς τῆς στυπηρίας) εἶναι πολὺ μέγα ³⁾ ἀνερχόμενον εἰς τὸ ποσὸν τῶν 800 χιλιάδων γροσίων ⁴⁾.

Κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος κατὰ τὴν διαμονὴν ἡμῶν εἰς τὴν κωμόπολιν ταύτην ἔφυγεν ἓνας δοῦλος μου καὶ ἔγινεν ἄφαντος ⁵⁾. Ἀγανακτήσας λίαν ἐπὶ τούτῳ ⁶⁾, ἀνέβην, τέλος εἰς τὸν ἵππον μου, ἐπέστρεψα εἰς τὰς Φερράς ἔλαβον ἔγγραφον ἐπισήμου κλήσεως ἀπὸ τὸν δικαστὴν καὶ δικαστικούς κλητῆρας, μεθ' ὧν ἐπὶ ὀλόκληρον ἑβδομάδα μετέβαινον εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς διοικήσεως Φερρών πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ⁷⁾ ἐπεσκέφθην ὅλας τὰς τοποθεσίας καὶ αὐτῶν τῶν ὁρέων Σητσανλῆ ⁸⁾, κατωφερείας αὐτῶν, ὅλας τὰς ὁδοὺς καὶ ἐπὶ τέλους τῷ θεῷ δόξα, κατώρθωσα νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖράς μου ὁ τρισκατάρατος δοῦλος, τὸν ὁποῖον, δεδεμένον τοὺς πόδας καὶ βαρυσταθῶν τὴν καρδίαν ἔφερον πάλιν εἰς τὸν σταθμὸν Φερεδζίκ, ὅπου ἀφοῦ ἄπαξ ⁹⁾ ἢ δις ἔμαστίγωσα τὸν νέον καὶ τῷ ἔδειξα τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τοῦ βουνεύρου τοῦ Ἐβλιγιά ¹⁰⁾ καὶ ἀφοῦ ἐπέστρεψα ἐκεῖ εἰς τὸ

1) Σάπ ἢ κοινῶς· σέπ στυπηρία.

2) Emin, κατὰ λέξιν, ἔμπιστος, διευθυντῆς διαφόρων κυβερν. ὑπηρεσιῶν (emanet) μεγάλης εὐθύνης, ὡς ὁ νομάρχης τῆς πρωτεύουσος (ἄλλοτε) Κωνσταντινέως, ὅστις λέγεται sehîr emîni.

3) bôyûk, ἢ γρ. bilûk δὲν δίδει ἔνοιαν.

4) Φορτίον, βάρος καὶ ποσὸν 100 χιλ. γροσίων.

5) Κατὰ λέξιν ἐσχίσθη ἢ γῆ καὶ ἐχώσθη εἰς αὐτήν.

6) Κατὰ λέξιν Kan basîma sicradî ἢ ψυχὴ ἐπήδησεν εἰς τὴν κεφαλὴν μου.

7) Κατὰ λέξιν· πρὸς B. N. A. καὶ Δ.

8) Ποντικοβοῦνι.

9) Ἄλλη γραφὴ· bir eyî (καλὰ καλὰ).

10) Ὡς γνωστὸν ἡ λέξις evlîya (πλ. τοῦ velî) καὶ ὡς ἐνικὸς ἀρ. σημαίνει ὄσιον, ἄγιον. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται τὸ θαῦμα τῆς ὑπὸ ἀγίου εὐρέσεως καὶ τιμωρίας τοῦ ἀποδράσαντος.

ἵπποστάσιον τοὺς ἵππους καὶ τὰ χροιάδη αὐτῶν, ἐσυνέχισα τὸ ταξείδιόν μου πρὸς νότον, μετὰ δίωρον δὲ ἔπορειαν διελθὼν τὸ χωρίον Σαχινλή 1) ἔφθασα εἰς τὸ κατάλυμα τῆς Μονῆς Asitaney Nefes 2) Sultan.

Ὁ σταθμὸς Τεκλιεῖ Νεφὰς Σουλτάν.

Αὕτη ἡ μονὴ εἶναι μία ὑψηλὴ ἔδρα 3) τοῦ δερβισικοῦ τάγματος τῶν Μπεκτασίδων 4) ἐκτισμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ οὐρανοῦσφους ὄρους. Ἐκ τοῦ ἀνακτόρου αὐτῆς φαίνονται ἡ νῆσος τῆς Μεσογείου Ἴμβρος καὶ ἡ νῆσος... τὸ φρούριον Αἶνος 5) καὶ αἱ πεδιάδες τοῦ φρουρίου Ὑψαλα. Τόσον ὑψηλὰ ἐγείρει τὴν κορυφὴν ἀγέρωχα πρὸς τὸν οὐρανὸν τὸ ὄρος τοῦτο. Ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς μονῆς ἤτοι ἡ θερινὴ καὶ ἡ χειμερινὴ πλατεῖα, ὅλοι οἱ ξενῶνες, τὸ βασιλικὸν 6) μαγειρεῖον καὶ πολυτελεῖς 7) σταῦλοι 8), τὸ ὄψοφυλάκιον, τὸ τέμενος καὶ ὁ φωτεινὸς θόλος τοῦ Μανσωλείου ἐν αὐτῇ εἶναι ἐσκεπασμένα ἐξ ὀλοκλήρου μὲ κυανόχρωμον μόλιβδον ὄλων τῶν μεγάλων τούτων φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων τῆς μονῆς ὁ ἀγαθοεργὸς κτήτωρ εἶναι ὁ Ἐκμεκτζι—Ζαδὲ Ἀχμέτ Πασᾶς. Ἐν αὐτῇ ἐνδαιτιῶνται 40—50 περίπου γυμνόποδες καὶ ἀσκεπεῖς τὰς κεφαλὰς, σερμοὶ καὶ σώφρονες ἐρωτόληπτοι μυστικισταί, ἐνδεεῖς καὶ πένητες, τεθλιμμένοι 9) τὴν καρδίαν δερδίσαι. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν διάγει τὸν βίον ἐν τινι γωνίᾳ ἀπομονώσεως ὡς ἐρημίτης μακρὰν τοῦ λαοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν ἄτομα ὄντως ἀγνὰ καὶ κάτοχα παιδείας, πλεῖστοι δὲ τούτων ὑπηρετοῦντες τοὺς ἐπισκεπτομένους τὸ μοναστήριον ξένους διατρέφονται μὲ ὀλιγίστην τροφήν, ἐπαρκῆ μόνον διὰ νὰ μὴ ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης. Εἰς ὅλους δὲ τοὺς φιλοξενουμένους ὑπὸ τοῦ φιλοστόργου τούτου βασιλικοῦ μαγειρείου καὶ τοὺς γειτονεύοντας παρέχονται ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη δαφυλῶς τὰ ἀγαθὰ τῆς μονῆς ἐκάστην πρωΐαν καὶ ἑσπέραν ἀδιακόπτως καὶ ἀδιακρίτως εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς γέροντας καὶ νέους καὶ εἰς μάγους 10). Ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς σουλτανικῆς

1) Ἱερακοχώρι.

2) Ἡ Nefsi.

3) Asitan καὶ asitane ἀλλή, οὐδός, ἀνάκτορον, πρωτεύουσα.

4) Ἰδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μπεκτάς, (=ἴσος ὄμοιος) διάσημος δερβίσης σύγχρονος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας Ὁσμάν.

5) Ἐνόζ.

6) Τοῦ Κεϊκαβούς (βασ. τῆς Περσίας ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Κεϊανιδῶν).

7) Τοῦ Ἄνταρα (ἢ Ἄνταρ) πολεμιστοῦ καὶ ποιητοῦ ἄραβος (VI αἰῶνος), ἐνὸς ἐκ τῶν συγγραφέων τῶν 7 προῖσλὰμ. ποιημάτων (Moallakát),

8) Istabıl ἐκ τῆς ἑλλ. (παραληφθεῖσα διὰ τῆς ἀραβικῆς).

9) Τετραυματισμένοι.

10) Πυρολάτραι.

ταύτης μονῆς ὑπάρχει δεξαμενὴ ὕδατος διαυγοῦς ¹⁾, τὸ ὕδωρ τῆς ὁποίας κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον, ἀρχὴν νέου ἔτους ²⁾ γίνεται ψυχρότατον ὡς τεμάχιον πάγου.

Ἡ μονὴ ἔχει εἰσέτι ἓνα ἀξιοπερίεργον καὶ μυστηριώδη μύλον ³⁾ εἰς τὸν ὁποῖον προσέρχονται ὅλοι ἀπὸ τὴν πεδιάδα τοῦ Αἴνου καὶ τὸ φρούριον τῆς Μακρῆς, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Διδυμοτείχου οἱ κάτοικοι διὰ τὰ ἀλέθωσιν (σίτον εἰς) ἄλευρον εἰς τὸν ἀνεμόμυλον τοῦτον. Τὸ μυστήριον ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι εἰς ἀπὸ τόσων ἑκατονταετηρίδων ὑπαρξιν τοῦ μύλου τούτου, εἰς οὐδὲν μέρος ⁴⁾ αὐτοῦ δὲν ἐπῆλθε φθορὰ ⁵⁾ καὶ ἡ πέτρα αὐτοῦ δὲν ἐτρέιβη ⁶⁾ ποσῶς.

Θέαμα θαυμάσιον ἀποτελεῖ ἐνταῦθα ἡ ἐκβολὴ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ⁷⁾ θάλασσαν παρὰ τὸ φρούριον τοῦ Αἴνου τριῶν μεγάλων ποταμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου ὄρους προχωροῦντες ἐκ τῆς πόλεως τῆς Ἀνδριανουπόλεως ρέουσιν ὡς ὠκεανοί. Ἡ τοποθεσία εἶναι λίαν ἀξιόθεατος.

Ὁ Νεφὲς Σουλτάν ⁸⁾ εἶναι ἐνταφιασμένος ἐντὸς ὑψηλοῦ θολωτοῦ μωσαλείου τετραγώνου σχήματος, μολυβδοσκεποῦς.

Στίχος ⁹⁾ εἰς τὸν γράψαντα ¹⁰⁾ ἀνήκων. Ὁ ἔλαιογράφος) τοῦ Σουλτάνου εἶναι ἓνας ἄνδρας (παλλικάρη), τὸ νὰ εἶναι τις ἔλαιογράφος εἶναι

1) Ὑδωρ ζωῆς (abu hayat)

2) Nevruz, ἡ νέα (πρώτη) ἡμέρα τοῦ νέου ἔτους κατὰ τοὺς ἀρχ. Πέασας.

3) Deyirmen μύλος (εἰς τὴν Ἄγκυραν ἡ λέξις προφέρεται dermen) ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δηλοῖ ὑδρόμυλον (=su deyirmeni) κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν ἀνεμόμυλον yel deyirmeni. Ἄλλη γραφὴ yel deyirmeni (πρβλ. τουρκ. καθυρογλώσσημα: dermene girdi k̄öpek κτλ.).

4) yerinē Ἄλλη γραφὴ perine (πτερόν αὐτοῦ).

5) Ἡ λέξις zahme τοῦ κειμένου δηλοῖ πλήκτρον (περσ.) καὶ ἱμάντα ἀνοβολέως (τουρκ.). Καλλιτέραν ἔννοιαν δίδει ἡ λέξις zahm τραῦμα πληγῆ. Ἔτι φυσικωτέρα ἡ ἄλλη γρ. zahme=ρῆγμα, ραγᾶς.

6) Δὲν ἐφαγώθη.

7) Bahri Rum (Βιζ. θάλ.).

8) Nefes Sultan. ἢ Nefs Sultan ὁ ἴδιος Σουλτάνος=ἡ πνοὴ τοῦ Σ. Ὁ Ἑβλιγιὰ διὰ τοῦ κατωτέρου στίχου του δίδει καὶ τρίτην γραφὴν Naksi Sultan (ζωγραφιά, βαφή, κέντημα, ποικιλία) ἢ Nakkası S.= ἔλαιογράφος. Νεφὲς εἶναι τὸ δερβισικὸν ὄνομα τοῦ πάτρωνος τῆς μονῆς ἀξιοθέεντος τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ τῆς ὁσιότητος (Σουλτάν) «Νεφὲς» ὀνομάζεται καὶ εἶδος Μπεκτασικῆς ποιήσεως.

9) Κυρίως δίστιχον, στίχος εἰς 2 ἡμιστ.

10) Εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ παρόντος συγγρ.

11) Ἡ 2) ἡ ἔλαιογραφὴ τοῦ Σουλτάνου εἶναι (δεικνύει) ἓνα ἄνδρα, τὸ λαμβάνειν ζωγραφίαν (=ἔλαιογραφεῖν) εἶναι ἔργον ἀνδρικόν (4 ἐκδοχαὶ ὀρθογραφίας καὶ γραφῆς κειμένου: Naks Nakkas, nefes καὶ nefes δίδουν διάφορον ἔννοιαν). Τὰ περισσότερα τῶν ἀντιγράφων ἄσικτα δυσχεραίνουν λίαν τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου. Ἡ 3)

ἴδιον ἄνδρὸς ¹⁾. Διὰ τὴν πτωχείαν (σου) νὰ καυχᾶσαι, (διότι) τοῦτο εἶναι ὑπεροχή ²⁾ ἐν τῷ κόσμῳ).

Τὸν αὐτὸν στίχον τὸν ἄκοιμον ³⁾ ἀφοῦ ἐγράψαμεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ τοίχου τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ παμφαοῦς τούτου θόλου (τοῦ μαυσωλείου) καὶ ἀνεγνώσαμεν ἐν κεφάλαιον «περὶ ἀγγέλων» ⁴⁾ τοῦ ἱεροῦ Κορανίου ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ἀγαλλομένης ψυχῆς αὐτοῦ, διενείμαμεν δῶρα ἐλεημοσύνης χάριν ἀξιομισθίας τῆς ἀγίας αὐτοῦ ψυχῆς. Εἰς τὰ 4 μέρη τοῦ φωτοβολοῦντος τάφου αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ὑψηλοῦ καὶ φωτεινοῦ τούτου κήπου τόσαι τιμητικαὶ φράσεις, (ἐπιγεγραμμέαι) καὶ λυχναί, κανδήλαι καὶ κηροπήγια πολύφωτα καὶ πολυέλαια ὑπάρχουν, ὥστε (ἡ ἀξία αὐτῶν) δύναται νὰ ἀποτελέσῃ περιουσίαν ἐνὸς ὀλοκλήρου αἰγυπτιακοῦ θησαυροῦ. Οἱ πτωχοὶ (δερβίσαι) ὄντιζουσι ῥοδόνηρον ἐπὶ τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ συγχρόνως καίουν διάφορα θυμιάματα καὶ εὖοσμα ἀρώματα ἁλόης καὶ μόσχου. Χάριτι θεῆς ἀξιοθνήτες νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὸ μοναστήριον τοῦτο, κατέβημεν ἐκεῖθεν, μετὰ πορείαν μιᾶς ὥρας εἰς τὰς θερμὰς πηγᾶς.

Περιγραφή τῶν πηγῶν τῶν θερμῶν γηϊνῶν ὑδάτων.

Κάτωθι τῆς Σουλτανικῆς ταύτης μονῆς ⁵⁾ ὑπάρχει μία τοιαύτη θερμὴ πηγὴ ὁποῖαν δὲν εἶδον ἐγὼ τόσον ὠφέλιμον οὐδαμοῦ, οὔτε εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰς τὴν Ἀραβίαν, Περσίαν, Μπάλχην, Βουχάραν καὶ Εὐρώπην ⁶⁾ οὔτε εἰς τὴν Προῦσαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰς οὐδὲν μέρος τοῦ κόσμου ⁷⁾ μολοιότι καὶ ἑπτακόσια ἑβδομήκοντα λουτρὰ ⁸⁾ εἶδον, εἰς ὅλα εἰσηλθὼν ἀλλὰ δὲν εὔρον κανὲν θερμόλουτρον τόσον ὠφέλιμον ἔκτος τοῦ λουτροῦ τοῦ φρουρίου Βου-

τὸ ἄτομον τοῦ Σουλτάνου εἶναι ἄνθρωπος κ.τ.λ. ἢ 4) ἡ ἀναπνοὴ τοῦ Σ. δηλοῖ ἄνδρα (ζῶντα), τὸ γὰρ ἀναπνεῖν εἶναι ἴδιον ζῶντος.

1) Γενναϊότης.

2) Ἴδιον ἀρχηγῶ (serverlik).

3) Οὐχὶ ἔντυπον (ἀνάξιον δημοσιεύσεως). Ἐνδειξίς μετριοφροσύνης τοῦ Ἑβλιγὰ ἀλλὰ καὶ λίαν εὐστοχος ἐν τῇ πραγματικότητι.

4) Σουρῆτον Ἑλμελεῖκετοῦ (καὶ Φατήρ) Κεφάλαιον οἱ ἄγγελοι ἢ ὁ δημιουργός, XXXV τοῦ Κορανίου).

5) Ἡ λέξις cenginî (τολέμου) καὶ ἡ ἄλλη γρ. seginî (?) καὶ denginî δὲν δίδουν ἔννοιαν. Ὁ ἐκδ. προτείνει γρ. zemîninî (γῆς αὐτοῦ) ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου. Κατὰ τὴν γνώμην μου πρόκειται ἁπλῶς περὶ τοῦ ὑποκορ. cîginî ἣτις συνδεδεμένη μετὰ τὴν πρὸ αὐτῆς λέξιν asitane (ἀδλή, μονή, ἔδρα) δηλοῖ τὸ μονίδιον, περὶ οὗ ὁ λόγος. Οὐχ ἦτον πιθανὴ καὶ ἡ γρ. ἣν προτείνω caginî (τοῦ τόπου).

6) Κατὰ λέξιν Γαλλία.

7) Εἰς τὰ 7 κλίματα τῆς οἰκουμένης.

8) Ἡ λέξις tatalar μοναχοὶ δερβίσαι καὶ ἡ λέξις τῆς Σοφίας b a b a s î δηλοῦν τὰ θερμὰ λουτρὰ Kaplica clica Kanza (hamam) ἅτινα εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν ὡς τῶν πατρῶων προσκυνημάτων.

9) Ἴδων (gorup) καὶ παρακάτω : εἰσελθὼν (girip) εἰς τὸ κείμενον ἔχουν τὴν αὐτὴν ὀρθογραφίαν.

δινίου μὲ πρασίνοϋς ¹⁾ θύλους, καὶ τοῦ ²⁾ τῆς Σόφιας καὶ τοῦ λουτροῦ ³⁾ τούτου τοῦ Νεφές Σουλτάν.

Καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος Μεχμέτ ὁ Δ' ⁴⁾ εἰσελθὼν εἰς τὰ θερμὰ ταῦτα λουτρά, καὶ δι' ἰδίας αὐτοψίας καὶ πείρας διαπιστώσας τὴν ὠφέλειάν των εἶπε: Μὰ τὸν θεὸν εἶναι πολὺ καλλίτερα ἀπὸ τὰ θερμὰ λουτρά τῆς Προύσης.

Ὁ Σουλτάνος Μεχμέτ ἀφοῦ ἐλούσθη εἰς τὴν θερμοπηγὴν ταύτην ἀνέβη εἰς τὴν Μονὴν «Νεφές Σουλτάν» καὶ ἀφοῦ τὴν ἐπεσκεφθῆ ἠδύοκησε νὰ δώσῃ τὰς ἐξῆς πληροφορίας ἐπεξηγηματικὰς τοῦ ὀνόματος (τοῦ κτήτορος ἢ πατρῶνος) τῆς Μονῆς:

Νέφοι Σουλτάν εἶναι ὁ Δουζμεδζέ Μουσταφᾶ Τσελεπῆς, υἱὸς τοῦ Βαγιαζίτ Χάν τοῦ Κεραυνοῦ—ἐκ τοῦ ἀγνοῦ γένους τῆς ἡμετέρας δυναστείας ⁵⁾ τοῦ Ὁσμάν,—ὅστις ἐγκαταλείψας τὸν κόσμον ἔκρυψε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐνταῦθα καὶ κατατροχῆσας τὸ σῶμα του εἰς τὴν μονὴν ταύτην, ἐνετῦφησεν ἐνταῦθα ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τοῦ λοιποῦ ἐχθρικοῦ κόσμου. Κατόπιν ἐνεφανίσθη κάποιος (ψευδο-)Δουζμεδζέ Μουσταφᾶ. Τοῦτον ἀπαγγονίσαντες εἰς τὸ Οὐζοῦν Τσαρσῆ ⁶⁾ τῆς Θεσσαλονίκης, ἔλεγον, ὅτι «ὁ βασιλόπαις Μουσταφᾶ ἀπηγγονίσθη καὶ ἀπηλλάγημεν ἀπὸ τὰ βιάσανά του». Ἀλλὰ καὶ τότε ὁ βασιλόπαις Μουσταφᾶ ἔζη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ πάτρωνος (τοῦ δερβισικοῦ τάγματος ⁷⁾ ὑπὸ τὸ ὄνομα ⁸⁾ Νεφές Δεδέ ⁹⁾ εἰς τὴν δερβισικὴν μονὴν ταύτην, ὡς βασιλεὺς εἰσέτι τοῦ κόσμου ¹⁰⁾».

Οὕτω διηγούμενος ὁ ἴδιος Σουλτάνος Μεχμέτ Χάν ὁ Δ' ταῦτα, ἠδύοκησε νὰ χρηρηγήσῃ μεγάλας δωρεὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς Μονῆς Νεφές Σουλτάν καὶ ἔδωσεν ἐντολὴν μὲ τὰς λέξεις: «Εἶνε ἀπὸ τὸ γένος μας (ὁ κτήτωρ, ἰδρυτὴς τῆς μονῆς), ὑπηρετήσατε καλῶς εἰς τὸ φωταυγὲς μαυσω-

1) Ὅμοι σημ. 2. σελ. 184. Κατὰ τὴν γραφὴν yesil (ἢ ἐν τῷ κειμένῳ λέξις nesil καὶ αἱ γραφαί: nil, til, nik δὲν δίδουν ἔννοιαν).

2) baba - si (ἴσα σημ. 2 σελ. 184) ἴσως ὁ συγγρ. τὴν λέξιν baba ἐκλαμβάνει καὶ μεταφορικῶς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πηγὴ (θερμολουτροῦ).

3) Δέον νὰ διορθωθῆ εἰς hamami.— Ἡ λέξις hame=kalamos huma=τύφος πυρετὸς καὶ ἡ hamame περιστερὰ δὲν δίδουν ἔννοιαν. Ὁ ἐκδότης οὐδεμίαν σχετικὴν σημείωσιν ἔχει.

4) Υἱὸς τοῦ Σουλτ. Ἰμπραχίμ τοῦ Α' πρβλ. Kammer T. X. 179.

5) Κυρ.: οἰκογενείας.

6) Μακρὰ ἀγορά.

7) Kitmeti piredede ἄλλη γρ. kitmet idur, ὁ ἐκδότης προτείνει ἀντὶ piredede, yerinde (εἰς τὸν τόπον).

8) Ψευδώνυμον.

9) Ὁ γέρον Νεφές, κατωτέρω Naus-I-Σουλτάν.

10) Ἦτο εἰσέτι μεταξὺ τῶν ζώντων ἐν τῷ κόσμῳ.

λειόν του», και ἀνεχώρησε. Οὐδεμία τφόντι ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οὗτος ὁ Naus-I-Σουλτάν ¹⁾ εἶναι ὁ Μουσταφᾶ Τσελεπῆ, υἱὸς τοῦ Σουλτάνου Κερανοῦ. Περὶ αὐτοῦ μάλιστα διηγοῦντο εἰσέτι και τοῦτο, ὅτι ὅτε ὁ κόσμος εὐρίσκετο ἐν πενία και μεγάλη ἐνδεία και ἔζων μετὰ ὀλιγαρκείας, οὗτος ²⁾ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου του ἓνα πολύτιμον λίθον ἀπὸ τὸν ὠκεανὸν τῆς γενναιοδωρίας του, τὸν ἐπώλησεν, ἀνεκαίωσε δὲ (διὰ τοῦ εἰσπραχθέντος ἐκ τῆς πώλησεως τοῦ πολυτίμου λίθου χρήματος) τοὺς θόλους, τὰ τζαμλίκια ³⁾ τὸ ἀναπαυτήριον, τὴν δεξαμενὴν και τὰ ἀναφυκτήρια τοῦ λουτροῦ τούτου, ἐξ ὀνόματος ἄλλου ἀνθρώπου ἀπεβίωσε δ' ἴδιος 47 ἐτῶν και ἐτάφη εἰς μονὴν ταύτην ὑπὸ τὸ ὄνομα Naus I Σουλτάν ⁴⁾ Ἐλεῆσαι Κύριος αὐτόν.

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν και τοῦ προσκυνήματος τούτου, κατηυθύνθημεν πρὸς νότον και ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Βασιλικὸν ἄλσος.

Τὸ Βασιλικὸν ἄλσος¹ τὸ μέγα τοῦτο δάσος ἀποτελεῖ ὄρεοειρὰν τῶν Βαλκανίων. Ἀγέλαι ἐκ 40 χιλιάδων ⁵⁾ ἵππων και φορβάδων και ἀτιθιάσων πῶλων διαχειμάζουν ἐνταῦθα και βόσκουν ⁶⁾.

Εἰδικοὶ δασονόμοι καταβαλόντες τὸ δάσος τοῦτο ἐξ ὀνόματος τοῦ Σουλτανικοῦ σταυλάρχου τιμωροῦν αὐστηρῶς και ἔκείνους, οἱ ὅποιοι τυχὸν θὰ ἔκοπτον και ἓν μόνον δένδρον ἐκ τοῦ ἄλσους τούτου.

Ἀφοῦ ἀνεπαύθημεν ἀνέτως ἐνταῦθα παρὰ τοῖς δασονόμοις και ἐπρογευματίσαμεν, ἐξεκινήσαμεν και μετὰ πορείαν 6 ὥρῶν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀρχαῖον φρούριον.

Μαριλέ.

Τοῦτο ἀνεγερθὲν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, κατὰ τὸ ἔτος . . . ἠλώθη ὑπὸ τοῦ Βερχάτ Βέη, ἐνὸς ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Βαγιαζίτ τοῦ Κερανοῦ. Μέρη τινα τοῦ φρουρίου αὐτοῦ ἐκ τοῦ χρόνου κατέρρευσαν. Οἱ ἄπιστοι κάτοικοι τοῦ φρουρίου τούτου ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸ Σουλτανικὸν Ἄλσος και εἶναι ἀσύδοτοι ἀπὸ ἐπίπονα δημόσια καθήκοντα ὡς φόροι, ποινὰ εἰς ἰσόβια δεσμὰ κ.τ.λ.), ἀνεγνωρισμένοι ὡς τοιοῦτοι και δὲν εἶναι μουσουλμάνοι.

1) Τὰ κείμενα ὅτε μὲν ἀναγινώσκονται ὡς Νεφές και Νέφες, ὅτε δὲ ὡς Naus I (πρὸβλ. σελ.² 183 σημ. 1).

2) Ὁ Νεφές Δεδὲ

3) Ἐελώματα, θέσεις ἐν τῷ λουτρῷ ὅπου ἐκδύονται.

4) Ὅρα σημ. 1. σελ. 186.

5) Κεφαλὰς ἵππων κλπ.

6) Κατὰ λ. περιπατοῦν

Περιγραφή τοῦ παλαιοῦ φρουρίου Ἀμπὰς Χησὰρ Μάκρη 1).

Ἐν φρούριον εἰσέτι, φέρον τὸ αὐτὸ ὄνομα Μάκρη, ὑπάρχει εἰς τὴν Ἀνατολίαν 2), ἀνατολικὴν ἄκραν τῆς ἀντιστοιχίας τῆς γῆσου Ῥόδου, εἰς τὴν διόκησιν 3) Ἀλαϊγιέ, εἰς τὸ τέλος ἑνὸς κόλπου τῆς παραλίας. Ἀλλ' ἡ Μάκρη αὕτη τῆς Ρούμελης εἶναι ἀκμαιότερα καὶ ἔτι περισσότερον κεκοσμημένη. Κατὰ τὸ ἔτος... ἠλώθη διὰ χειρὸς τοῦ Γαζῆ 4) Ἐβρενοῦ 5). Τὸ φρούριον κείμενον ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Μεσογείου παριστᾷ οἰκοδόμημα λίθινον, σχήματος τετραγώνου, παλαιὸν ὠραῖον τεῖχος. Ἡ περιφέρεια αὐτοῦ εἶναι χιλίων βημάτων. Τῆς πύλης καὶ τῶν τεύχων αὐτοῦ μέρη τινα εἶναι ἐφθαρμένα καὶ δὲν εἶναι τόσον στερεά. Τὸ φρούριον εἶναι ἀρχαῖον, ἐκτισμένον ἐπὶ γῆς ἀνωμάλου καὶ βραχώδους μὲ κοιλάδας καὶ λόφους, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ ἀκρόπολις παρὰ τὴν παραλίαν εἶναι ἐκτισμένη πολὺ στερεῶς.

Τώρα τὸ φρούριον Μάκρη εἶναι ἔδρα μικρᾶς διοικήσεως τῆς Ρούμελης ἀπεσπασμένη τῆς διοικήσεως τῶν Φερρῶν, καὶ ἔχει βαθμὸν 150 (βαλαντίων) ἄσπρων 6). Ὁ διοικητὴς του εἶναι μουτεβελλῆς τῶν Βακουφίων τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζίτ, ἐπιβάλλον τάξιν καὶ πειθαρχίαν.

Ἡ ἐκ δέκα χωρίων ἀποτελουμένη ὑποδιοίκησις τῆς Μάκρης εἶναι ἐπίσης βακούφιον τοῦ Βαγιαζίτ Χαν. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς οἰ ἀπογραφεῖς ἐσημείωσαν, ὅτι ἡ πόλις Μάκρη καὶ τὰ χωρία τῆς ὑποδιοικήσεως αὐτῆς ἔχουσιν ἐν συνόλῳ τετρακοσίας οἰκίας. Ἀλλ' ἡ πόλις ἔχει ἐν ὅλῳ διακοσίας κεραμοσκεπεῖς μονωρόφους καὶ διαωρόφους οἰκίας ῥωμηῶν 7) κτίρια λίθινα. Οἱ μουσουλμάνοι εἶναι ὀλιγώτεροι τῶν Χριστιανῶν, μόλις πεντήκοντα οἰκογένειαι, αἱ δὲ λοιπαὶ 150 οἰκίαι ἀνήκουν εἰς ἀπαισίους 8) ἀπίστους. Αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα ὄλων τῶν μὴ μουσουλμανικῶν οἰκιῶν εἶναι πολὺ μικρά. Αἱ θύραι δὲ ἐκτὸς τούτου εἶναι τοπο-

1) Ἀκμαίας ἀκροπόλεως «Μάκρη».

2) Κατὰ λέξιν Χώραν (ἢ) χοῦν τῆς Ἀνατολῆς (Μικρᾶς Ἀσίας).

3) Ἄλλη γραφὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

4) Τροπαιοφόρος νικητὴς, τίτλος Σουλτάνων, πολεμησάντων καὶ στρατηγῶν αὐτῶν.

5) Ὁ Ἐβρενοὺς ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες συνεταύτισαν τὴν τύχην των μὲ τοὺς πρώτους βασιλεῖς Ὀθωμανοὺς, γηραιὸς συνοδὸς τοῦ Ὁρχάν καὶ στρατηγὸς τοῦ Μουράτ τοῦ Α'. Περὶ τῆς δράσεώς του ὄρα Ἰστ. ammer t. I 219 καὶ ἐ. καὶ II 358 κ. ἐ.

6) Αἴκε ἀσπρον= $\frac{1}{3}$ τοῦ παρα. Ἐν βαλάντιον ἄσπρα=500 γρόσια.

7) Urum κατὰ λαϊκὴν προφορὰν ἀντὶ Rum

8) menhrus (ἄθλιος) κ. ugursuz.

θετημένα πολὺ ὑψηλὰ διὰ τὰ μὴ ἔρχονται μουσαφιρέοι μὲ ἄλογα καὶ καταλύουν εἰς τὰς οἰκίας των. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἔκτισαν τὰς θύρας των μικρὰς καὶ ὑψηλὰς μὲ ἐναντίας 1) κλίμακας. Ἡ πόλις Μάκρη ἔχει ἐν ὄλῳ πέντε μικράκια ἐν ἄλλοις τὸ τέμενος τοῦ Βαγιαζίτ τοῦ Κεραυνοῦ ἐντὸς τοῦ φρουρίου, τέμενος ἀρχαίου ὄνυμοῦ.

Ὁ φρούραρχος καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ φρουρίου διαμένουσιν ἐντὸς αὐτοῦ, ὁ δὲ στρατιωτικὸς διοικητής, ὁ στρατηγὸς τῶν Γιαντισάρων καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ πρόκριτοι κατοικοῦσι τὸ ἐξωτερικὸν προάστειον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐν τζαμίον, ἐν συνοικιακὸν καὶ ἐν μοναστηριακὸν τέμενος, εἰς μεδρεσές, ἐν σχολεῖον, πέντε χάνια, ἐμπορικά, παρὰ δὲ τὴν ὄχθην τοῦ ρύακος ἐν λουτρὸν καθαριότητος 2) καὶ περὶ τὰ 20 ἐν ὄλῳ καταστήματα μικρῶν διαστάσεων.

Ἐκ τῶν παραδόξων φαινομένων πηγῶν ὕδατος 3)

Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς αὐτῆς ἀναβλύζει ἕκ τινος λείου βράχου πηγὴ ὕδατος, διαυγοῦς ὡς κρύσταλλον, λευκοῦ, ὅπερ κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον δὲν δύναται τις νὰ πῆ μὲ γαλήνην καὶ ἡσυχίαν οὔτε τρεῖς βούλιες ἔνεκα τῆς εἰς ἀπερίγραπτον βαθμὸν παγερᾶς ψυχρότητος αὐτοῦ. Ἄλλὰ τὸ αὐτὸ ὕδωρ εἶναι συγχρόνως καὶ τόσον πολὺ ταχυχώνευτον νάμα ὥστε ἐάν τις φάγη ὀλόκληρον ἀρνίον καὶ πῆ τὸν ἐξαγνίζοντα τοῦτον οἶνον πεινᾷ ἀμέσως καὶ ἐπιθυμεῖ ἕκ νέου νὰ φάγη. Τοὺς 12 μύλους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὴν πόλιν ταύτην κινεῖ τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ κατόπιν διανέμεται εἰς τὰς οἰκίας.

Τὸ ἀρχικὸν σημεῖον, ὅθεν ἐκπηγάζει ἡ τρέχουσα αὕτη πηγὴ εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει εἰς ὑψικόρυφος πλατάνος, τόσον μέγας, ὥστε παρόμοιον δένδρον εἰς τὴν ἡπειρὸν μας 4) ἴσως θὰ συνήντα τις μόνον εἰς τὸν κολοσσιαῖον πλατάνον τῆς νήσου Κῶ εἰς τὴν Μεσόγειον. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν ριζῶν τοῦ πλατάνου τούτου ἕκ τῶν βράχων ἀναβλύζει καὶ ἀναπηδᾷ, δίκην ὀφθαλμοῦ γερανοῦ. Ἡ πόλις Μάκρη ἀκμαία οὔσα φημίζεται διὰ τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ τὸν κολοσσὸν πλατάνον.

Τὸ κλίμα αὐτῆς εἶναι εὐκραές καὶ εὐχάριστον καὶ ὡς ἕκ τούτου ἡ Μάκρη παράγει κυράτσες — κορασίδας 5) καὶ ἀγόρια ὡσὰν νεογνά 6) ἡλίου. Εἰς

1) muhalif (στραβὰς) κ. ters.

2) Gasilan κατὰ λέξιν : (διὰ τοὺς λουομένους).

3) Κατὰ λέξιν : ὕδατος ζωῆς.

4) κατὰ λ. εἰς τὸ κατακημένον τέταρτον τῆς γῆς.

5) Kıraca (ἑλλ. λ.).

6) Ἡ γραφὴ pençe παλάμη, ὄνυξ μοῖ φαίνεται ἄστοχος. Πιθανωτέραν θεωρᾷ

τὰς ἀμπέλους καὶ τοὺς κήπους τῆς ὑπάρχουσι πολλὰ ρῶδια, σῦκα καὶ συκάμυνα (τούτια).

Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα τῆς εἶναι θαλάσσιον¹⁾ τὰ βουνὰ καὶ οἱ βράχοι τῆς κατεκλύσθησαν ἀπὸ δάση ὀλόκληρα ἔλαιώνων οἱ ὁποῖοι παράγουσιν ἔλαιας κοκκώδεις καὶ κρητικοειδεῖς καὶ ἄλλων εἰδῶν²⁾.

Ἀπὸ τῆς Κων)πόλεως μέχρι τοῦ τόπου τούτου πολὺ σπανίως ὑπάρχουν δένδρα ἔλαιας, διότι εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα (δεσπόζει) ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος. Ἄλλ' ἡ Μάκρη εὐρισκομένη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τρίτου κλίματος, ἔχει εὐκραεὲς κλίμα καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλα τὰ ὄρη τὰ βορειόθεν τῆς πόλεως ταύτης κείμενα εἶναι κατάφυτα ἀπὸ ἀμπέλους.

Οἱ κάτοικοι τῆς εἶναι ὕγιεῖς καὶ ζωηροί, εἰς ἀπόστασιν δὲ 20 μιλίων ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης πρὸς νότον πρὸς τὴν Μεσόγειον φαίνεται ἡ νῆσος Σαμοθράκη³⁾ ἔχει περιοχὴν 35 μιλίων φρούριον ἀκμαῖον καὶ κεκοσμημένον καὶ ἓνα εὐρύχωρον λιμένα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς διοικήσεως τῶν νήσων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.

Ὅλοι οἱ μὴ Μουσουλμάνοι ὑπήκοοι⁴⁾ τῆς διοικήσεως τῆς Μάκρης ὡς καὶ οἱ τῆς τῶν Φερρῶν, καθόλου δὲν ὀμιλοῦσιν ἑλληγιστὶ ἀλλ' ἔχουσι μίαν περιήλοκον⁵⁾ γλῶσσαν περιεφεροῦν πρὸς τὴν τουρκικὴν.

Ὅλοι οἱ μὴ Μουσουλμάνοι κάτοικοι ἐνδύονται λευκοὺς ἐριούχους ἐπενδύτας καὶ κάππαν χονδρὴν μὲ σχήματα (κόψιμον) κομφῆς ἐνδυμασίας. Ἴδου λεξικά τινα παραδείγματα τῆς διαλέκτου, τῆς ὁποίας οὗτοι κάμνουں χρῆσιν :

Περιγραφή τοῦ ἰδιώματος τῶν τελευταίων Τσιτάκων

Ἐν πρώτοις : ὅταν θέλωσι νὰ εἴπωσι : «μὴ βιάζεσαι δι' αὐτὴν τὴν ἐργασίαν» λέγουں «holalama». Λέγουں Küllimizde bilemisik ἤτοι ἄν (τὸ) ἠξυύρομεν ὄλοι μας. Λέγουں : Sarife idelüm acalur ἤτοι ἄς συσκε-

τὴν λ. uice πόσοι. Ὡς ἔτι εὐστοχωτέραν προτείνων τὴν γρ. bece καὶ pege (περσ. λ.) νεογνόν, ἰδίᾳ ἐν ἐξαρτήσει ἐκ τῆς ἐπομ. λ. abifar (ἥλιος, Ἀπόλλων). Οὕτω ὁ ὄσιος Ἑβλιγιάς παρομοιάζει τὰ τέκνα τῆς ἑλλ. Μάκρης μὲ Ἀπολλανιδεῖς.

1) Παραλιακόν.

2) Ἡ λέξις Metun (κείμενα) ὡς καὶ ἡ Kugun (αἰῶνες), ἀραβικαὶ δὲν ἀποδίδουں ἐννοιαν ἐν τῷ κειμένῳ. Μοὶ φαίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ ἑλλ. γεωγρ. ὀνομάτων Μεθώνης καὶ Κορώνης καὶ εἰδῶν τοπικῶν ἔλαιῶν τῶν μερῶν τούτων.

3) Samadrak.

4) Ραγιάδες

5) Κατὰ λέξιν κάποιαν γλῶσσαν Τσιτάκων (Τούρκων τοῦ Αἵμου), ἤτοι κακῶς ὀμιλουμένην.

φθῶμεν πῶς θὰ γίνη. Λέγουν «Salubaymiz ¹⁾ nesek buyurinus öylece idesik» ἤτοι ὅ,τι διατάξῃ ὁ βοιβόδας μας οὕτω ἄς ποᾶξωμεν.

Εἰς ἐκάστην δὲ φράσιν των μεταχειρίζονται συχνότατα τὰς λέξεις : anden kolayına ²⁾. Ἔχουν δὲ καὶ πλείστας ἄλλας φορὰς χιλιάδας ἀσημάντων ³⁾ φράσεων, ἀλλ' ἐγράφησαν μόνον τόσα.

Ἐκκινήσαντες ἐντεῦθεν πρὸς βορρᾶν καὶ μετὰ πορείαν 3 ὥρων διελθόντες τὸ μέρος, ὅπερ καλεῖται φρενκλικ—Δερὲ ⁴⁾ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ κατάλυμα :

Μουσαῖ Τσελεπῆ

Ὅτε ὁ Σουλτάνος Βαγιαζίτ ὁ Κεραυνὸς ὑποστὰς ἦταν εἰς τὴν μετὰ τοῦ Ταμερλάνου μάχην ⁵⁾ κατετροπώθη καὶ ἀπεβίωσεν ἀπὸ πυρετόν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουσαῖ Τσελεπῆ ⁶⁾ ὅστις μέχρι τότε ἦτο ἡγεμὸν τῆς Ρούμελης, ἔγινεν ἀνεξάρτητος κυρίαρχος αὐτῆς, καὶ κατέκτησε πλείστας ἄλλας χώρας. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Τσελεπῆ Σουλτάν Μεχμέτ γνώμη καὶ κελεύσματι παλλαϊκῶ ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς μετ' ὕψος (σουλτανικῆς) ἀξιοπρεπείας, οὗτος ἔστειλεν ἀνθρώπους εἰς τὸν ἀδελφόν του Μουσαῖ Τσελεπῆν (μετὰ τὴν ἐντολήν : «ἔλα ἀδελφεῖ ταπεινωμένε νὰ τελέσῃς τὰ ἔθιμα τῆς δι' ὄρκου ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀιωτέρου ⁷⁾ ἀδελφοῦ σου (ὡς κυρίαρχου)». Ὁ Μουσαῖ Τσελεπῆ ἀπαντᾷ (ὡς ἐξῆς) : «Ἐκεῖνος εἶναι βασιλεὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἐγὼ δὲ εἶμαι βασιλεὺς τῆς Ρούμελης. Ἐὰν ὁ ἀδελφός μου δὲν γίνη βασιλεὺς (ὅλων τῶν χωρῶν) μέχρι τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης, Αἰγύπτου, Δαμασκοῦ, Ἱεροσολύμων καὶ Ἰράκ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν ἀναγνωρίσω ὡς βασιλέα». Τοιαῦτα ἀπαντήσας ἔσχισεν εἰς μικρὰ τεμάχια τὴν ληφθεῖσαν ἐπιστολήν (τοῦ ἀδελφοῦ του) συντεταγμένην μετ' ὕψος (πληροῦς) ἀγάπης καὶ ἀπέπεμψε τὸν ἀφιχθέντα εἰς αὐτὸν πρεσβευτήν.

Ὅτε δὲ ὁ τελευταῖος (ἐπιστρέψας) ἐξέθεσεν εἰς τὸν τσελεπῆ Σουλτάνον Μαχμέτ Χάν λεπτομερῶς τὴν ἐν Ρούμελῃ ⁸⁾ ἀπογοητευτικὴν κατά-

1) Ἄλλη γρ. : subayimiz. (πρβλ. ἀρχ. λ. : subasi=στρατηγός. ἀρχιστυνόμος).

2) Κατὰ λ. : δια (νὰ γίνη τὸ) εὐκολώτερον ἀπὸ τούτου ἄλλη γρ. ἄν.

3) Πλεοναστικῶν.

4) Κοιλᾶς Φραγκιᾶς.

5) Κατὰ λ. : γεγονὸς (θλιβερόν).

6) Ὁ Hammer (τ. 2 σελ. 155, 466) ἐκθέτει τὰς λεπτομερείας τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ Μουσαῖ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς Χαλκοκονδύλην, Σααδεδδίν, Ἰδρις, Νέσρι, Φραντσῆν καὶ Ἀσίκ πασαῖ ζαδὲ).

7) Πρεσβυτέρου.

8) Τὸ κείμενον, φαίνεται, κατὰ λάθος ἔχει τὴν λέξιν : Anadolu ἀντὶ Ρούμελη.

στασιν τῶν πραγμάτων ὁ Μαχμέτ Χάν συνέλεξε στρατὸν καὶ χάριν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας δύο προσφιλέστατοι ἀδελφοὶ με ἄπειρα 1) στρατεύματα συμπλέκονται ἐν ... τόπῳ εἰς τοιαύτην αἵματυράν 2) μάχην ὁποίαν εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις. Κελεύσει τοῦ ζῶντος παντοδυνάμου (θεοῦ) ὁ Μουσαΐ Τσελεπῆς κατετροπώθη ἔφυγεν εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐλθὼν κατέφυγεν εἰς τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀμνηστειάν τοῦ χωρίου τούτου (ὄπερ φέρον τὸ ὄνομά του, νῦν καλεῖται Μουσαΐ Τσελεπῆ). Οἱ κάτοικοι ὅμως αὐτοῦ οὐδόλως στέργοντες νὰ χορηγήσωσιν εἰς αὐτὸν ἀσφάλειαν, τὸν ἀπεκεφάλισαν καὶ οὕτω κατέστησαν αὐτὸν μάρτυρα. 3) Ἀποκομίσαντες δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς τὸν τσελεπῆ Μαχμέτ ἤλπιζον νὰ ἀξιωθῶσι παρ' αὐτοῦ δαψιλοῦς ἀμοιβῆς. Ἄλλ' ὁ δίκαιος Μαχμέτ Χάν εἶπε : ὦ τοὺς ἀχρείους. Ἐμεῖς ἔνεκα κοσμικῆς ἀρχῆς συνήψαμεν μάχην, ὅτε δὲ ὁ ἀδελφός μου κατέφυγεν εἰς ὑμᾶς, διατι δὲν ἐφέρετε εἰς ἐμὲ αὐτὸν ζωντανὸν καὶ ἀφοῦ δὲν ἐλάβετε (σχετικὸν) διάταγμά μου πῶς τολμήσατε νὰ θανατώσετε τὸν ἀδελφόν μου ; Εἰπὼν ταῦτα διέταξεν ἀμέσως γενικὴν σφαγὴν ὅλων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου.

Μετακομίσας δὲ κατόπιν τὸν νεκρὸν τοῦ Μουσαΐ εἰς τὴν Προῦσαν ἔθαψεν αὐτὸν πλησίον τοῦ πατρὸς των Ἴδου διατι τὸ χωρίον τοῦτο ὀνομάζεται χωρίον τοῦ ὑποστάντος τὸν μαρτυρικὸν θάνατον Μουσαΐ Τσελεπῆ.

Διελθόντες ἐντεῦθεν, κάτω ἀπὸ τὸ χωρίον Köreklar 4) εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κουμουλτζίνας καὶ προχωρήσαντες πρὸς δυσμᾶς, τὸν ποταμὸν Ἔρ-τσαϊ 5) καὶ μετὰ μίαν ὥραν τὸν Καρατζᾶ Ὀγλάν 6)—ἀμφότεροι οἱ ποταμίσκοι οὗτοι πηγάζοντες ἀπὸ τῶν θερινῶν λεμώνων Κάρηλ 7) ἐνοῦνται ἀρδεύουσι τὴν πεδιάδα τῆς Κομοτινῆς καὶ μετὰ ῥοῦν μιᾶς ὥρας ἐκβάλλουν εἰς τὴν Μεσόγειον—ἐφθάσαμεν, μετὰ πορείαν ἐξ ὥρῶν εἰς τὴν Κομοτινὴν.

Περιγραφὴ τοῦ νομοῦ Ρωμιτζίνης ἤτοι τοῦ φρουρίου Γκουμουλτζίνης : Γράφεται (ἢ λέγεται) Κουμουλτζίνα καὶ Κουμουρτζίνα ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸν ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι Κουμλοῦ Δζίν. Κατὰ βαρβαρισμὸν καθιερωθέντα 8) λέ-

1) Ὡς ὠκεανός.

2) Ὁ Χαλκοκονδύλης (I.IV) ἀποκαλεῖ τὴν πεδιάδα Τσαμουρλή, ὅπου συνήφθη ἡ μάχη «ἢ τῶν Ἐρυσῶν χώρα» (προβλ. Χάμμερ T. 2. 154).

3) Κατὰ τὴν ἀθηνεϊκὴν πληροφορίαν τοῦ τούρκου ἱστορικοῦ Ἀσικ-πασαζαδέ ὁ Μουσαΐ πεσὼν εἰς βάλτον παρεδόθη ὑπὸ ἐνὸς δούλου του εἰς τὸν Μεχμέτ, ὅστις τὸν ἐδολοφόνησεν εἰς τὴν σκηνὴν του. (ὄρα Hamsher τ. 2, σελ. 466)

4) Kynes, ἄλλη γραφὴ Gshbekler ὀμφαλαί.

5) Παλλικαρορίακον.

6) Μαυριδερὸ ἀγόρι.

7) Ἄλλη γραφὴ Karik.

8) Galamimeshur παραδεδεγμένον (δεδοξασμένον) λάθος.

γεται Κουμουλδζίνα ἀντὶ Κουμλοῦ Δζίν. 1) Ὁ λόγος 2) τῆς (τοιαύτης) ὀνομασίας τῆς εἶναι ὁ ἐξῆς :

Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 774 3) ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου.. τὸ φρούριον ἐκυριεύετο ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους διὰ τοῦ ἀπίστου Ἑλληνος Ἑβρενοῦ, ἐντὸς τοῦ φρουρίου εὐρίσκετο εἰς ἔβραϊος ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ ὁποῦ ἦτο ὅλη ἡ χώρα αὕτη. Ὁ αὐθέντης 4) τῆς Καβάλλας Κανλικὸς 5) εἶχε διορίσει τὸν Ἑβραῖον τοῦτον διευθυντὴν τῶν οἰκονομικῶν.

Ὁ Ἑβραῖος ὀνομάζετο Κουμλοῦ Δζίν 6) καὶ κατήγετο ἀπὸ τοὺς Ἑβραίουστῆς Σινικῆς. Ὁ πρόγονός του εἶχεν ἔλθει ἐκ μέρους τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Κίνας ἐπὶ πρεσβεία, εἰς τὸν Μέγαν 7) Ἀλέξανδρον, τόσον πλὴν ἠὲ χαριστήθη ἀπὸ τὸ κλίμα τῶν Ἑλληνικῶν 8) χωρῶν, ὥστε ἔμεινεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἔκτισε φρούριον ὅπερ ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκλήθη φρούριον τοῦ Κουμλοῦ-Τσίν.

Βραδύτερον οἱ ἀπόγονοι 9) αὐτοῦ ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραδώσωσιν τὸ φρούριον εἰς τὸν Γαζῆν Ἑβρενὸν ἐθελουσίως ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως ὅλοι οἱ ἔβραιοὶ μένωσιν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Μὲ τοιαύτην συμφωνίαν καὶ ὄρον παραδίδουσι τὸ φρούριον εἰς τὸν Γαζῆν Ἑβρενόν.

Μετὰ τὴν ἄλλωσιν ὁμοῦ τοῦ φρουρίου οἱ Ἑβραῖοι καὶ τὸ ἔθνος τῶν Κοπτῶν ἦτοι οἱ ἀθίγγανοι περιεπλάκησαν εἰς ἔριδας. 10) Οἱ τελευταῖοι διατεινόμενοι, ὅτι τὸ φρούριον τοῦτο ἦτο ἰδικόν των ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὅτι οἱ ἔβραιοὶ δικαίῳ τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ δυνάμει οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς κατεκράτησαν τοῦτο, προσέβησαν εἰς μακρὰς συζητήσεις καὶ φιλονεικίας καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἑβρενοῦ. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ συνεβίβασθησαν μετὰ τῶν ἔβραίων, συνεφωνήθη δὲ μεταξὺ αὐτῶν, ὅπως διαμένουν ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἐφεξῆς οἱ ἔβραιοὶ ἀλλ' οἱ στρατιῶται—φρουροὶ ν' ἀποτελῶνται ἀπὸ Ἀθιγγάνους. Καὶ μέχρι τῆς σήμερον οἱ ἔβραιοὶ διαμένουν ἐν αὐτῷ, ὁ δὲ φρούραρχος καὶ ἡ φρουρὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ αὐτούς. Καὶ τὴν σήμερον εἰσέει οἱ ἔβραιοὶ καὶ οἱ ἀθίγγανοὶ εἶναι ἀμοιβαῖοι ἄσπονδοὶ ἐχθροί.

1) Στοιχείο (δαιμόνιον μὲ ἄμμον).

2) Βέτσχ (ὁ τρόπος).

3) Ἐγείρης, ἄλλη γραφὴ 764.

4) Κυρίαρχος ἰδιοκτήτης.

5) Ἄλλαι γραφαὶ Κατλικὸς (καθ' ἰλικὸς ; καὶ φιλι(ι)γὸς (καὶ φιλικὸς).

6) Ἄλλη γρ. Τσίν— (Κίνα).

7) Κερατῶν ἔχοντα κέρατα. Ἡ λέξις Zul Karnayn (ἄραβικὴ) σημ. Κάτοχος δύο κερατῶν. Οὕτως ἀποκαλεῖται ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὡς φέρων δύο κέρατα, ἢ ὡς κάτοχος τοῦ βουκεφάλου ἢ ὡς κυρίαρχος δύο ἡττίρων (Εὐρώπης καὶ Ἀσίας).

8) Ρούμ.

9) τὰ τέκνα τῶν τέκνων.

10) ἐφιλονίκησαν.

Ἴδου λοιπὸν ὁ τρόπος τῆς ὀνομασίας τῆς πόλεως Κουμουλδζίνης. Ἐξ ὀνόματος ¹⁾ τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς Ἑβραίου Κουμλου-Τσίν, κατὰ παραθοράν, καλεῖται Κιουμουλδζίνα. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἡ πόλις αὕτη καλεῖται Ρουμτσινα. Ὁ ἡγεμὼν Φιλικὸς εἶχε μίαν θυγατέρα, (ὠραισιτάτην), ὡς ἄστρον, παρθένον. Τὴν ὀνόμαζον Ρουμτσιναν. Ἐπειδὴ αὕτη κατετρώχετο ἀπὸ τὴν νόσον τῆς λέπρας ὁ πατὴρ τῆς Φιλικὸς ἐτοποθέτησε τὴν κόρην του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς πόλεως ταύτης. Χάρις εἰς τὸ ἐξαίσιον κλίμα αὐτῆς ἡ Ρουμτσινα ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς δδύνας τῆς λέπρας καὶ πρώτη ἔκτισε τὴν πόλιν ταύτην. Βραδύτερον ὁ Ἑβραῖος Κουμλου-Τσίν διὰ τὸν φόβον (ἐπιδρομῶν) τῶν ἀθιγγάνων ἔκτισε φρούριον. Δόξα τῷ θεῷ κατὰ τὸ ἔτος... διὰ χειρὸς τοῦ Γαζῆ Ἑβρενοῦ τὸ φρούριον περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν μουσουλμάνων. Ἡ πόλις εἶναι ὠραία καὶ μεγαλοπρεπῆς καὶ ἔδρα διοικήσεως τῆς νομαρχίας τῆς Ρούμελης μὲ βαθμὸν 150 ἄσπρων²⁾ ἢ δὲ ὑποδιοικήσεις τῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ 200 ἀκμαῖα χωρία. Ἔχει σείχουλισλάμην, ἀντιπρόσωπον τῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ προφήτου Μωάμεθ καταγομένων ³⁾ προκρίτους καὶ προὔχοντας, ἀντιπρόσωπον τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ, στρατηγὸν Γιεντισάρων, ἀγορανόμον καὶ δήμαρχον, διευθυντὴν τῶν δημοσίων φόρων καὶ ἀθιγγανὸν Βέην.

*Περιγραφή τῶν (ἱστορικῶν) γεγονότων τῶν ἀναφερομένων
εἰς τοὺς Κόπτας (τὸν αἰγυπτιακὸν λαὸν)*

Εἰς ἐκ τῶν ἀθιγγάνων τῆς Ρούμελης, ἐκ τῆς οἰκογενείας ⁴⁾ τῶν Φαραώ, ἀρχικὴν πατρίδα εἶχε τὴν πόλιν Κουμουλδζίναν, οὕτως ὥστε ὅταν ὀρκίζονται μεταξύ των οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς δυναστείας τῶν Φαραώ, ὀρκίζονται μὲ τὰς λέξεις : Μὰ τὴν Αἴγυπτον, μὰ τὴν Κουμουλδζίναν μας.

Τῶν ἐν Ἀνατολῇ ὅμως Ἀθιγγάνων ἡ ἀρχαία πατρίς εἶναι ἡ πόλις Μπαλάτ ἐν τῇ διοικήσει Μεντεσέ ⁵⁾. Ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς ἐξώρισε τοὺς ἀθιγγάνους ἐκ τῆς πόλεως Μπαλάτ εἰς Κων|πολιν, ὃ δὲ τόπος ὅπου οὗτοι μετόκησαν ἐν Κων)πόλει εἶναι τὸ προάστειον αὐτῆς Μπαλάτ, ὅπου καὶ νῦν οὗτοι διαμένουσιν. Ὁ Σουλτάνος Μεχμέτ καὶ ἀπὸ τὴν Κιουμουλτζίναν ἐξώρισε τοὺς ἀθιγγάνους εἰς τὴν Κων)πολιν.

1) Ὅρα σημ. σελ. 33.

2) Ὑπονοεῖται ἡ λέξις «Kise» (u. kese) βαλάντιον.

3) Σεῖγιτιδαν.

4) Δυναστείας.

5) Μικρῶς Ἀσίας.

Οἱ Ἀθίγγανοι τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐν Κων)πόλει δὲν διαβιοῦσιν ἐν εἰρηνικῇ ἀρμονίᾳ μεταξὺ των.

Οἱ ἐν Ρούμελῃ ἀθίγγανοι Κόπται ἐορτάζουν (συγχρόνως) μὲ τοὺς καφίριδες ¹⁾ τὰς δυσωνύμους ἡμέρας τῶν ἐρυθρῶν ῥῶν, μετὰ τῶν μουσουλμάνων τὸ Κουρπὰν μπαϊράμιον ²⁾ καὶ μὲ τοὺς ἐβραίους τὸ Πάσχα, Καμὶς μπαϊράμιον ³⁾. Ἐπειδὴ δὲν πρεσβεύουν μίαν θρησκείαν, οἱ ἱμάμιδες δὲν τελοῦν τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν τῶν ἀθιγγάνων. Ἐδόθη μάλιστα εἰς αὐτοὺς ὅλως ἰδιαιτερον νεκροταφεῖον, ἔξωθεν τοῦ Ἐγρι Καποῦ ⁴⁾.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀθίγγανοι εἶναι, οὕτω, μουρτάδηδες ⁵⁾ ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς Σουλτανικῶ διατάγματι καὶ ἰδιαιτέρος φόρος, δι' ὃ καὶ μέχρι σήμερον εἰσπράττεται ἀπὸ τοὺς ἀθιγγάνους διπλοὺς φόρους. Ἐκτὸς τούτου συνωδὰ ἐτέρῳ διατάγματι τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Πορθητοῦ ⁶⁾ εἰσπράττεται συνάμα καὶ ἀπὸ τοὺς τεθνεῶτας ἀθιγγάνους φόρος ἕως ὅτου εὕρωσι καὶ παρουσιάσωσιν ἕτερον ζῶντα ἀθίγγανον (πρὸς φορολογίαν ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος).

Μετὰ παρέλευσιν χρόνου οἱ ἐκ Ρούμελης Ἀθίγγανοι μετηνάστευσαν ἐκ νέου εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν των Κιουμουλδζιαν, οἱ δὲ τῆς ἐν Ἀνατολῇ πόλεως Μπαλάτ ἔμεινεν ἐν τῇ συνοικίᾳ Μπαλάττης Κων)λεως ὑπὸ τὴν ιδιότητα ⁷⁾ μουσουλμάνων ἀσχολούμενοι ὡς μουσικοί, ἀοιδοὶ ⁸⁾ (καὶ χορευταί). Διὰ τοῦτο καὶ σήμερον ὁ Βέης ⁹⁾ τῶν Ἀθιγγάνων ἐνίοτε ἐδρεύει εἰς τὴν Κιουμπουλδζιαν, διότι εἰς τὰ περίχωρα αὐτῆς εἶναι πολλοὶ ἀθίγγανοι, ἐκλεκτοὶ μουσικοὶ καὶ κιβδηλοποιοὶ ἧτοι παραχαράκται νομισμάτων, οἵτινες ἀσχολοῦνται καὶ μὲ κλοπὰς.

Βεβαίως ἕκαστος λαὸς καὶ ἕκαστον ἔθνος χριστιανικὸν ἔχει τοὺς ἀθιγγάνους του, ἀλλ' οἱ ἀθίγγανοι τῶν περιχώρων τῆς Κιουμουλδζιαν εἶναι πολλοὶ καὶ διεσπαρμένοι κατὰ συμπαγεῖς δμάδας, διακρίνονται δὲ καὶ ὡς κλέπται.

Περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχήματος τοῦ φρουρίου τῆς Κιουμουλδζιαν.

Εἶναι ὠραῖον φρούριον σχήματος τετραγώνου ὅχι ἐπικλινούς, κείμενον ἐπὶ

1) Χριστιανούς.

2) Μουσουλμ. ἐορτὴ (Πάσχα) τῶν θυσιῶν.

3) Τὸ Πάσχα τῶν Καλάμων.

4) Συνοικία ἐν Κων)πόλει.

5) Ἀρνησίθησκοι. Εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπάρχει καὶ λαϊκὴ παροιμία : «iki din-den anara murtat». (περὶ διακρινομένων διὰ τὴν ἀστασίαν των).

6) Φατῖχ υἱοῦ τοῦ Μουράτ τοῦ Β' (πρβλ. Hammer τ. 2 σελ. 285 καὶ ἐξῆς).

7) Τύπον, μορφὴν.

8) Cengilik, ἄλλη γρ. çilingirlik ἢ τέχνη τοῦ σιδηρουργοῦ, κλειθοροποιοῦ.

9) Πρόεδρος κοινότητος

πεδιάδος καὶ ἐκτισμένον ἐξ ὀπτοπλίνθων ¹⁾. Ἐν τῷ συνόλῳ του εἶναι μία στερεὰ λιθίνη καὶ πλινθίνη καὶ ὠραία ἀκρόπολις. Κύκλῳ ἔχει μέγεθος χιλίων βημάτων. Εἶναι μὲν μικρὸν φρούριον, ἀλλ' ἐντὸς αὐτοῦ οὐδεὶς ὑπάρχει ἐκτὸς τῶν ἐβραίων. Τὸ ἥμισυ τοῦ φρουρίου τούτου ἀποτελεῖται ἀπὸ χάνια (χρησιμοποιούμενα ὡς) ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς σφικνουμένους καὶ ἀναχωροῦντας, ἐν δὲ μέρος αὐτοῦ ἀποτελεῖ πλατεῖαν. Ἐν τούτοις τὸ φρούριον τοῦτο δὲν ἔχει τάφρους. Πύλας ἔχει ἐν ὄλῳ δύο· ἢ μία τούτων βλέπει πρὸς νότον ²⁾ εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς, ἢ δὲ ἄλλη πρὸς ἀνατολάς. Εἰς τινὰ σημεῖα οἱ πύργοι καὶ αἱ ἐπάλλξεις εἶναι κατεστραμμένοι. Ὀπλοστάσιον καὶ τηλεβόλα δὲν ἔχει. Ἐπειδὴ εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας δὲν ἔχει πυριτιδαποθήκην φρουραρχον καὶ φρουρὰν, ἀλλ' ἔχει πολλοὺς ἐβραίους

Περιγραφή τοῦ προαστείου τῆς Κουμιουλδζίνας

Ἡ ἀκμαία αὕτη πόλις ἔχει ἐν ὄλῳ ³⁾ δεκαεξὶ συνοικίας: Πρῶτον Γιενί Μαχαλέ, συνοικία τοῦ Τσουλχὰ Τζαμίου καὶ... καὶ 4 χιλ. ἐν ὄλῳ κεραμοσκεπῆ, λίθινα πλούσια οἰκοδομήματα, ὠραίας καὶ μετὰ διακοσμῆσεων οἰκίας, μονωρόφους καὶ διωρόφους μετὰ ἀμπέλων καὶ κήπων. Ἐκ τούτων εἶναι ἡ οἰκία τοῦ... τὸ ἀνάκτορον τοῦ... Αἱ ἀμπελοὶ καὶ οἱ κῆποι τῶν κείνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ μιᾶς ἐκτεταμένης πεδιάδος, πέριξ δ' αὐτῶν εἶναι φυτευμένοι ἀποκλειστικῶς ὑψηλοί, ὑπὲρ τὸ ὕψος τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνθρώπου, κάλαμοι. Ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης ῥέει ὁ Σικιαρλῆ—Τσαί ⁴⁾ ῥύαξ ἔχων πηγὴν ὕδατος καλοῦ καὶ ἀφθόνου. Ἐπὶ δὲ τοῦ μικροῦ τούτου ποταμίσκου ὑπάρχουν εἰς πέντε μέρη ξύλινα γέφυραι, δι' ὧν γίνεται ἡ διάβασις, ἀμφοτέροθεν δὲ τούτων ἐκτείνεται ἡ πόλις. Παρ' αὐτὴν ῥέει καὶ ὁ Καλφά—Τσαί ⁵⁾, ὅστις ἐνοῦται μετὰ τοῦ ἄλλου καὶ ἀμφότεροι ἐκβάλλουν εἰς τὴν Μεσόγειον εἰς τὸ σημεῖον καλούμενον....

Ἀμφότεροι οἱ ῥύακες οὗτοι εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως πρῶτον ῥέοντες ἐκ τῶν θερέτρων... ποτίζουσι τὴν πόλιν, ἀρδεύουσι χιλιάδας κήπων, ἐπιγειῶν παραδείσων, πολλοὺς συνδένδρους δροσεροὺς λειμῶνας καὶ δικτυοειδεῖς λαχανοκήπους, μεθ' ὧν ἐκβάλλουν εἰς τὴν Μεσόγειον.

1) Tynla, tugla καὶ Tula.

2) Kible (-ye) μέρος πρὸς ὃ ἀτενίζουσι (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Μέκκας) οἱ προσευχόμενοι μουσουλμάνοι. Ἄλλη γραφή: simal (-e) πρὸς βορρᾶν, εἰς τὸν βορρᾶν.

3) Εἰς τὸ κείμενον ἡ λέξις Gümlle δὲν ἐξετυπώθη εὐανάγνωστα, λείπει καὶ ἡ στίξις τοῦ γρ.

4) ἔχων (ἀφθονον) θήραν.

5) ἄλλη γρ. Kalga çay.

*Περιγραφή τῶν τεμενῶν τῆς Κουμιουλδζίνας,
ἀνεγερθέντων ὑπὸ εὐσεβῶν καὶ εὐλαβῶν Σουλτάνων.*

Ἡ πόλις ἔχει ἐν ὄλῳ δεκαεὶς τεμένη 1). Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ κείμενος στερεός, κομψὸς καὶ καλῶς διακεκοσμημένος ἀρχαῖος εὐκτήριος οἶκος Ἐσκί Τσαμί ἔχων μεγάλην, πολυπληθῆ ἑνορίαν, ὅστις εἶναι παλαιοῦ ρυθμοῦ δὲν εἶναι ὅμως μολυβδοσκεπῆς. Ἐπὶ τῆς νοτίας θύρας αὐτοῦ εὐρίσκεται γεγραμμένον τὸ ἐξῆς χρονόγραμμα:

Ἐπὸ τοῦ χρόνου 2) εἶχε καταστραφεῖ τὸ κτίριον τοῦ τεμένουσ ὄλως σεσαθρωμένου 3) εἶπεν ὁ Σιπαχὴ 4) τὸ χρονόγραμμα τῆς ἀνακαινίσεως αὐτοῦ: "Ὡ πόσον τηλαυγῆς τόπος εἶναι ὁ πύργος 5) τοῦ Δζαμίου. Ἔτος...

Κατόπιν εἶναι τὸ Γιενί Δζαμί, ἕδρα μὲ ὄλους τοὺς θόλους ἐξ ὀλοκλήρου μολυβδοσκεπεῖς, ὡς καὶ τὰ παραρτήματα αὐτοῦ. Εἶναι τέμενος ὠραῖον, ἐξαιρετικῶς φωτεινόν, θαυμασιῶς εὐάερον καὶ τερπνὸν μετὰ μεγάλης τέχνης κατασκευασμένον καὶ διακεκοσμημένον. Τὰ ποικιλόχρωμα παράθυρά του, τὸ μιχράπιόν του, ἡ ἔδρα τοῦ ἄμβωνός του, τὸ μαχφίλ 6) τῶν μουεζζίνων 7) καὶ ὁ θρόνος του εἶναι μοναδικὰ διὰ τὴν ἀριστοτεχνίαν των, ὅχι μόνον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀλλὰ καὶ εἰς ὄλην τὴν νομαρχίαν τῆς Ρούμελης. Δεινὸς καλλιγράφος τόσον ἐπιτυχῶς ἐφιλοτέχνησεν ἐντὸς τοῦ δζαμίου, δι' ἐξαισίας καλλιγραφίας, ὁμοίως πρὸς γραφὴν σααφείρου ἐπὶ κυανῆς πορσελάνης 8) τὸ πρῶτον Κεφάλαιον τοῦ Κοραίου 9) διηρημένον εἰς ἑπτὰ ἱερὰ τεμάχια, ὥστε (ὄντως βλέπει τις) τὸ πρῶτον (τὸ κάλλος) τῶν θείων ἑδαφίων. Ἐπίσης δι' ἄλλων πολυποικίλων χαρακτῆρων εἶναι γεγραμμένα ἐπὶ τῶν θυρῶν καὶ τὰ ἐξῆς (δύο ἑδάφια:

1) Κυρ. mihtar. ἱερὰ, βωμούς. (Τὸ κείμενον ἔχει, φαίνεται κατὰ τυπογρ. λάθος mihtar ἀντὶ mihtar).

2) Ruzgar δηλοῖ καὶ ἄνεμον συγχρόνως ἐνταῦθα.

3) Πεπαλαῖωμένον.

4) Κυρ. ὄν. (ὁ ἀνήκων εἰς τὸ ἱπικόν) τοῦ συγγραφέως τοῦ μονογράμματος.

5) Küle-si. Ἄλλη γραφή. Kalbi ἡ καρδία του. Ὁ ἐκδότης προτείνει γραφὴν cski (παλαιοῦ) διὰ νὰ ἐλαττωθῇ ἡ χρονολογία ἀπὸ 1088 (ἐγείρης παράλογος) εἰς 1018.

6) mahfil τὸ ἀνώτερον πάτωμα τοῦ τεμένουσ, ὅπερ πεφραγμένον διὰ ξυλ. δικτυωτοῦ τοίχου, προορίζεται διὰ τὸν Σουλτάνον ἢ τοὺς μουεζζίνους.

7) Οἱ μεγαλοφῶνως καλοῦντες τοὺς μουσουλμάνους εἰς τὴν προσευχὴν. (Διάκονον).

8) Kasí πλίνθος στιλπνὴ καὶ κεχρωματισμένη, ἰδίᾳ ἐν Kāsan τῆς Περσίας κατασκευαζομένη.

9) fatiha (=ἀνοίγουσα) ἡ πρώτη σελὶς τοῦ Κοραίου.

1) Selamu Kavlani piin rabbi rahimi (εἰρήνη λόγῳ ἀπὸ κυρίου τοῦ ἐλεήμονος).

2) Selamu aleyküim tabatum fadhaliha halidina. (Εἰρήνη ὑμῖν, ἐνηργήσατε μὲ ἀγαθότητα λοιπὸν εἰσέλθετε τὰς αἰωνίους πύλας.

Ἐκτὸς τούτων εἶναι καὶ τὸ τέμενος Γιενὶ Μαχαλὲ Δζαμί, εὐκτήριος οἶκος τερπνός ¹⁾ καὶ εὐρύχωρος. Κατόπιν εἶναι τὸ Τσουλχὰ Δζαμί, τέμενος λίαν κομψόν, ἔπειτα τὸ εὐρύχωρον τέμενος Χατζῆ Μπουῖν. Αὐτὰ εἶναι τὰ διάσημα καὶ κομψῶς διακεκοσμημένα τεμένη της.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εὐκτηρίων οἴκων ²⁾ τῶν πιστῶν (μουσουλμάνων)

Ἐν ὄλῳ ὑπάρχουν ἔνδεκα τοιαῦτα τεμένη, συντηρούμενα ὑπὸ τῶν ἐνοριῶν, καταβαλλουσῶν διατροφήν καὶ ζεκιάτ ³⁾.

Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρω τὸ τέμενος τοῦ Τζεπεχάνε ⁴⁾ Μεσδζιτ, Γαζῆ Ἐβρένος Μεσδζιτ καὶ τὸ τοῦ Τεκλιέ-Μεσδζιτ... διάσημα τεμένη.

Ἐγκώμιον τοῦ Μεδρεσέ ⁵⁾ τῶν θεολόγων ἐρμηνευτῶν

Ἐν ὄλῳ ὑπάρχουν πέντε ἐκπαιδευτήρια διὰ τοὺς ἐρευνῶντας τὰς παραδόσεις. ⁶⁾ Ἐκ τούτων εἶναι ὁ μεδρεσές τοῦ Γιενὶ-Τζαμί, σχολὴ πρὸς σπουδὴν ἐπιστημῶν, μὲ θόλους μολυβδοσκεπεῖς, ὅστις ἔχει πολλοὺς σπουδαστὰς καὶ ὅλα τὰ γενικὰ μαθήματα ἀλλὰ δὲν ἔχει εἰδικὸν τμήμα διὰ τοὺς μελετῶντας ⁷⁾ τὸ Κοράνιον οὔτε διὰ τὰς παραδόσεις τοῦ προφήτου.

Περὶ τῶν Νηπιαγωγείων ⁸⁾

Ἐν ὄλῳ ἔχει ἑπτὰ νηπιαγωγεῖα : τὸ τοῦ Γιενὶ-Τζαμί, εἶναι τὸ τελειότερον ὄλων, τὰ δὲ νήπια ἐν αὐτῷ εἶναι ζωηρὰ καὶ εὐθυμα. Τὸ σχολεῖον μολυβδοσκεπέδες, συγκεντρώνει ὅλα τὰ νήπια, τὰ ὅποια διδάσκονται τὸ ἀλφάβητον.

1) ἀνοικτόκαρδος.

2) meseit (ἄνευ μυναρέδων).

3) Ἐλεημοσύνη, κατὰ τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν, καταβαλλομένη ὡς ἰσόποσον τοῦ 1)40 τοῦ εἰσοδήματος ἐκάστου μουσουλμάνου.

4) Cehelane καὶ Cerhane (κοινῶς Cerane) ὀπλοστάσιον.

5) Ἰερατικὴ ἢ θεολογικὴ σχολή.

6) Χαδὶς πλ. Ἐχαδὶς (παραδόσεις, ρήσεις τοῦ Μωάμεθ καὶ ἡ περὶ αὐτῶν ἐπιστήμη, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ὁποίαν ὀνομάζονται μουχαδισάν.

7) Ἀναγινώσκοντας.

8) Σχολείων τῶν παιδων, ἀποτελούντων τὸ χάριμα (τὴν γωνίαν) τῶν καρδιῶν.

Περὶ τῶν Δερβισικῶν μονῶν

Πρῶτον εἶναι ὁ τεκκὲς τοῦ στρατηγοῦ Ἐβρενοῦ καὶ τοῦ....

Περιγραφή Κρηνῶν χαρμοσύνων ¹⁾ διὰ τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν
Ἐν ὄλω... πηγαὶ νέκταρος ²⁾ ὑπάρχουσι ἐνταῦθα. Ἴδου τὸ μονό-
γραμμα τοῦ Σεπίλ Χανέ ³⁾ κειμένου δεξιόθεν τοῦ Γενι-Δζαμί :

»Δόξα τῷ Θεῷ τῷ Ὑψίστῳ χάριτι τοῦ ὁποίου ἡ Γριμενή ⁴⁾ ἀνήγειρε
τὸν οἶκον τοῦ Κεσίλ ⁵⁾. Χρονόγραμμα εἰς αὐτὸν γίνεται ὁ Σεπτῆ ⁶⁾. Εἶναι ⁷⁾
προσευχὴ ἃν οἱ ἰδόντες αὐτὸν ⁸⁾ εἴπωσι : γένοιτο εὐπρόσδεκτος παρὰ
τῷ Θεῷ ἡ ἀγαθοεργία του. Ἔτος..

Περὶ φιλανθρωπικῶν ξενῶνων

διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ ξενητευομένους

Ἐν συνόλω δύο ἰδρύματα πτωχοτροφείων ὑπάρχουσι. Ἐν ἓκ τού-
των εἶναι τὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἐβρενοῦ, ὅπου ἐκάστην πρωΐαν καὶ ἑσπέραν ⁹⁾
πολυποικίλα καὶ ἀπολαυστικά ἐδέσματα εἰς εὐγενεῖς καὶ κοινοὺς ἐπὶ ἔτη
καὶ μῆνας ἐνδεδελεχῶς χορηγοῦνται ἀνὰ ἓνα (ὀλόκληρον) δίσκον ¹⁰⁾ δι' ἐκά-
στην ὁμάδα ἓκ 3—5 ἀτόμων. Εἰς δὲ τὸν ἵππον ἐκάστου φιλοξενουμένου
ὁ μουτεβελλῆς παρέχει ἓκ τῶν βακουφικῶν εἰσοδημάτων ἀπὸ ἓνα σάκκον
χόρτου. Τὸ Βακούφιον εἶναι πολὺ πλούσιον, κολοσσιαῖον.

Ἐγκώμιον λουτρῶν τερψικάρδων ¹¹⁾

Δύο λουτρὰ ὑπάρχουσι ἐν ὄλω διὰ τοὺς ἑνασμενιζομένους νὰ λούων-

1) ἀποτελουσῶν χάσμα, ἀπόλαυσις. Ἡ λέξις sar (περσ.) εἶναι μόριον σχημα-
τίστων τοπικῶν ὀνόματα (cesmesar κρηνότοποι), ἡ αὐτὴ ἀραβιστὶ δηλοῖ πρόξενος χαράς.

2) Κατὰ λ. ὕδωρ ζωῆς

3) Sebîl (ἢ κοινῶς Zebil) hane ἀγαθοεργὸν ἴδρυμα με κρήνας, ὅπου κύπελλα
πλήρη ὕδατος εὐρίσκονται πάντοτε, ἰδίᾳ κατὰ τὸν θερινὸν καύσωνα, εἰς τὴν διά-
θεσιν τῶν διαβατῶν.

4) Ἐξ Ἰεμένης.

5) Ὁ ἐκδ. προτείνει ἀντὶ τοῦ Kesil (μὴ δίδοντας ἔννοιαν) τὴν λ. Sebîl,— Ἡ
λέξις Dalga εἶναι τυπογρ. λάθος ἀντὶ Dar—ul (kesil) ὁ οἶκος τοῦ Κεσίλ ἢ Σεπίλ.

6) Σεπτῆ κ. ὄ. τοῦ ἕξ Ἰεμένης ἰδρυτοῦ τοῦ Σεπίλχανέ ἄλλ. γρ. Γριμενή.

7) Λογίζεται, κατέχει τόπον.

8) Τὸ Σεπίλ—Χανέ.

9) Τὰς αὐτὰς λέξεις (πρωΐαν καὶ ἑσπέραν) ὁ συγγραφεὺς ἐπαναλαμβάνει ἐν-
ταῦθα δητορικῶν σχήματι πλεοναστικῶς καὶ με ἀραβο-περσικὰς φράσεις.

10) Sini μέγας ἓκ χαλκοῦ ἢ οὐρεϊχάλκου δίσκος χρησιμεύων ὡς τράπεζα. Ἐπὶ
τοῦ δίσκου τίθεται τὸ ἀγγεῖον (σαχάνι κ. ζᾶν) περιέχον τὸ φαγητόν.

11) Παρέχοντος ἀπόλαυσις καὶ ἀνάπαυσις εἰς τὴν ψυχὴν.

ται. Τὸ παλαιὸν εἶναι τὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἐβρενοῦ τὸ δὲ νέον λουτρόν ἀνήκει εἰς τὸν κτήτορα τοῦ Γιεὺ Δζαμί, Ἀχμέτ Ἐφένδην. Εἶναι δὲ πολὺ φωτεινὸν καὶ ὄραϊον λουτρόν.

**Περὶ μεταλλείου καὶ ἐμπορευμάτων
τῶν ἀγοραζόντων καὶ πωλούντων καὶ κέρδη ἐπιδιωκόντων**

Ἐπάρχουσιν ἐν ὄλφ 17 ἐμπορικαὶ στοαὶ 10 ἐκ τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦνται ὡς κατοικίαι ¹⁾ τῶν ἀγάμων (ἐμπόρων).

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγορῶν καὶ Μπεξεστινίων

Ἡ πόλις ἔχει ἐν ὄλφ περὶ τὰ 400 πλούσια καταστήματα, ὅπου ὑπάρχουν ὅλοι οἱ τεχνῖται. Τὸ μπεξεστένιον δὲν ἔχει μὲν λίθινα οἰκοδομήματα, ἀλλὰ τὰ (πολύτιμα) ἐμπορεύματα ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου ²⁾ εἶναι ἐναποθηκευμένα ἐνταῦθα (καὶ πωλοῦνται) εὐθηνά ³⁾ καὶ ἄφθονα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐκ τῶν χωρίων κατὰ πολλὰς χιλιάδας συνέρχονται καὶ τοποθετούμενοι ὑπὸ τὰ ὑψηλὰ καὶ σκιερὰ δένδρα τῆς πρὸς νότον τῆς πόλεως ταύτης πεδιάδος, ἐκθέτουσι τὰ ἐμπορεύματά των εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγάπης καὶ οὕτω λαμβάνει χώραν μεγάλη ἀγοραπανήγυρις ⁴⁾, τόσον δὲ πολὺ πλῆθος συναθροίζεται ὥστε τὸ ἐν ἄκρον τοῦ παζαριοῦ ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ νεκροταφείου καὶ παριστᾷ ζῶσαν εἰκόνα ἀπεράντου ὠκεανοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Περιγραφή παραδειγματικῶν μνημείων

Ἐντὸς κήπων, δίκην παραδεισίων συνδένδρων λειμώνων ἐπεκτεινόμενων πρὸς τὴν νοτιάν πλευρὰν τοῦ προμνημονευθέντος τόπου τῆς ἐμπορικῆς πανηγύρεως ὑπάρχει πηγαῖον ὕδωρ, διαχέον ὑγείαν καὶ ζωὴν καὶ καλούμενον Παπᾶζ Κουγιουσοῦ ⁵⁾. τὸ ὕδωρ τοῦ φρέατος τούτου κατὰ μῆνα Ἰούλιον ἔχει διάμετρον ⁶⁾ ἥλου ⁷⁾. Εἰς τὸ στόμιον τοῦ φρέατος τοῦ διαυγεστάτου τούτου ὕδατος εἶναι τοποθετημένον μέγα μαρμάρινον μονοκόμματον ἐπιστόμιον.

1) Δωμάτια

2) Κατὰ λέξιν : τῶν ἐπτὰ κλιμάτων.

3) Ἄνευ ἀξίας, σχεδὸν δωρεάν.

4) Ἦας καὶ τουρκιστὶ λέγεται κοινῶς panayir (καὶ panir).

5) Τὸ πηγᾶδι τοῦ Παπᾶ (ιερέως).

6) Ὑψος (κατὰ λ. : ὅμοιον).

7) Ἡ λέξις τοῦ κειμένου εἶναι ἐβλαμμένη, δὲν ἐνυπώθη σαφῶς, ἀναγινώσκεται μόνον —ih, εἰκάζω, ὅτι περὶ mih καρφί.

Παλαιοὶ μαρμαροτεχνῖται ἀνέγλυψαν,) περίξ τοῦ εἰρημένου μαρμαρίνου ἐπιστομίου τοῦ φρέατος διαφόρους εἰκόνας μὲ τοιοῦτον βαθμὸν θαυμασίας μαγικῆς τέχνης, ὥστε ἐκάστην τούτων ἐκλαμβάνει τις ὡς ἔμψυχον ἀντικείμενον. Οἱ σύγχρονοὶ μας καλλιτέχνη δὲν ἔχουσι τὴν ἱκανότητα ἰὰ παράγωσι διὰ τῆς γλυφίδος των τοιαῦτα ἀριστουργήματα. Λόγω τοῦ τερπνοῦ καὶ εὐκραοῦς κλίματος τῆς πόλεως ταύτης καὶ οἱ ἀξιέραστοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες αὐτῆς φημίζονται (ἐπὶ καλλονῇ) πανταχοῦ τοῦ κόσμου. Ὁ λαὸς εἶναι πολὺ φιλόξενος, αἱ δὲ ἔξοχαι καὶ πεδιάδες αὐτῆς παράγουσιν ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ διάφορα προϊόντα καὶ σιτηρά.

Περὶ τῶν προσκυνημάτων τῆς Κουμιουλδζίνας

Ἐν πρώτοις ἐντὸς τῆς πόλεως ὑπάρχει τὸ εἰς τὸ τέμενος Ἰμαρὲτ προσκύνημα τοῦ Γαζή... Βέη, ὅπερ εἶναι φωταυγῆς τάφος μαρτυρικὸς κεκοσμημένος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ²⁾ μὲ τὸ νυκτικὸν κάλυμμα καὶ τὸν ἐκ πτερῶν λόφον ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ προσαρτήματα τῆς πανοπλίας τοῦ θανόντος περίξ δὲ τοῦ προσκυνήματος ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ μὲ φράσεις σχετικὰς μὲ τὰς τιμητικὰς πράξεις αὐτοῦ, κηροπήγια καὶ λυχνία. Ἀγιάζοι (Κύριος) τὸ μυστήριον αὐτοῦ.

Ἐπειτα εἶναι τὸ προσκύνημα τοῦ Σαϊδ Σεχιδ ³⁾. Τὸ ἐπὶ τοῦ ἐπιταφίου λίθου τοῦ τάφου τοῦ Τσελεμπή Μουσταφᾶ ἀγῶ ⁴⁾ διατελέσαντος ἀντιπροσώπου διοικητοῦ τοῦ τάγματος ⁵⁾ τῶν Γιενιτσάρων χρονόγραμμα ἔχει ὡς ἐξῆς :

«Πάντες οἱ ὀρῶντες ⁶⁾ ἃς προσεύχονται ἀναφέροντες τὸ (ἀκόλουθον) »χρονόγραμμα : Γωνία παραδείσου γένοιτο ὁ τόπος (τῆς ἀναπαύσεως) τῆς »ψυχῆς ⁷⁾ τοῦ Μουσταφᾶ. Ἔτος 1061 ⁸⁾.

1) Εἰς τὸ κείμενον ὑπάρχει ἡ λέξις olmuslar ἢ olmüslar (ἔγιναν ἢ ἀπέθανον) ἣτις δὲν δίδει ἔννοιαν. Ἡ ἄλλη γραφὴ oymuslar (ἐτρώπησαν, ἀνέγλυψαν) προσορμόζεται κάλλιστα, ὡς φαίνεται ἐν τῇ μεταφράσει.

2) Ἐννοεῖ τὴν μαρμαρίνην στήλην, τοῦ τάφου, πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ τεθαμμένου (Ὅρα τὸ περὶ Μουσείου Ὀδησοῦ ἔργον μου τ. XXXV τῆς ἐπετηρ. τῆς Ἀρχ. ἐτ. Ὀδησοῦ).

3) Τοῦ μαρτυρικῶν θάνατον ὑποστάντος Σαϊδ.

4) Aga στρατιωτικὸς βαθμὸς εἰς τὸ τάγμα Γιενιτσάρων (Πρβλ. Hammer τ. 3 σελ. 314, 316 καὶ 433). Εἰς τὸν συγχο. τουρκ. στρατὸν ταγματάρχης (ταμποῦρ ἀγασῆ) καὶ ὑποταγματάρχης (κολ ἀγασῆ). Τίτλος τιμητικὸς εἰς μὴ λογίους (κατ' ἀντίθεσιν εἰς τὴν λέξιν efendi).

5) Σώματος.

6) Οἱ πρὸς τὸ θεᾶσθαι προσελθόντες.

7) Τοῦ πνεύματος.

8) Ἐγείρης.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἁγίου Χαδζῆ Μπεκτᾶς 1) εἰς τὸ τάγμα τῶν Γιε-νιτσάρων δὲν ἦλθε τοιοῦτος ἅγιος (πλήρης) χαρίτων, τοιοῦτος φιλόθεος ἀνὴρ ἐνθέου ζήλου καὶ μεγαθυμίας 2) ἔνδοξος καὶ γενναῖος ἀρχηγός. Τόπος γεννήσεως αὐτοῦ 3) ἦτο τὸ φρούριον, ὅπερ καλεῖται Πεκὶν καὶ (κεῖται) εἰς τὴν νομαρχίαν τῆς Ρούμελης, διοίκησιν Ἑλπασάν τῆς Ἀλβανίας.

Ἄνδρωθεις καὶ εὐδοκιμήσας ἐν Κων)πόλει 4) ἐγένετο τοποτηρητὴς τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς τὸ σῶμα τῶν Γιενιτσάρων καὶ διέπρεψεν (ὡς) ἐγκαλλώ-πισμα τοῦ κόσμου.

Ἐν τέλει τῷ 1061 ὁ κύριός μας Μελέκ Ἀχμέτ Πασᾶς 5) ἀπελύθη τῆς πρωθυπουργίας ἀντικατασταθὲς ὑπὸ τοῦ Σιγιαβούς Πασᾶ 6) ἐν τῇ Μεγάλῃ Βεζυρεία. Οὗτος μὲ σκοπὸν νὰ γίνῃ 7) βασιλεὺς ἐφ' ὅλων ἐφόνευσε τὸν Μπεκτᾶς ἀγᾶν 8) τὸν ἀρχηγὸν τῶν Γιενιτσάρων, τὸν τοποτηρητὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τάγματος τούτου, τὸν Σαρῆ-Κὰς 9) καὶ πλείστους ἄλλους ἀθώους ἀνδρας.

Μὴ ἀρκοῦμενος δ' εἰς αὐτοὺς ὑπέβαλεν εἰς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον καὶ τὴν μητέρα τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ Σουλτάνου Μουράτ τὴν Σουλτάναν Βαλιδὲ Κρισέμ 10) Ὁ ἴδιος δὲ μετὰ 54 ἡμέρας ἐπαύθη δι' ὄδου τοῦ μαν-σουπέ 11) τοῦ ἐμπιστευτικοῦ ὑπουργήματος, ὅπερ κατεῖχε 12), γυμνός, καμ-μένος, 13) κλαίων καὶ ὀλοφυρόμενος, ἀναχωρῶν δὲ εἰς τὸ ἐν Ρούμελη ὑπούργ-γημά του, ἐφόνευσε, φεῦ, τὸν τοποτηρητὴν τοῦ τάγματος Τσελεπῆ Μου-σταφᾶ Ἀγᾶν, ὅλως ἀδίκως, (μὲ τὴν πρόφασιν), ὅτι ἐκεῖνος ἠγαντιώθη εἰς αὐτὸν 14). Φονεύσας δὲ μετέβη ἔπειτα μὲ ταραχὴν καὶ κοπετὸν εἰς τὴν (νεάν) αὐτοῦ θέσιν.

1) Ἰδρυτὴς μοναχ. μουσ. τάγματος. Περὶ τοῦ ρόλου αὐτοῦ εἰς τὴν ἰδρυσιν τοῦ τάγματος τῶν Γιενιτσάρων (νέος στρατός) ὄρα ἱστορίαν Hammer τ. 1 σελ. 123 καὶ ἑ.

2) Ἀγαθῆς θελήσεως.

3) Τοῦ Τσελεπῆ Μουσταφᾶ ἀγᾶ.

4) Κατὰ λ. : ἐν τῇ Αἰθλῇ τῆς Εὐτυχίας.

5) Μέγας Βεζύρης ἐπὶ τοῦ Σουλτ. Μουράτ τοῦ 4 (πρβλ. Hammer τ. 9 σελ. 342 καὶ ἑ.

6) Ὁ Καμαλίχ Σιγιαβούς Πασᾶ (πρβλ. Hammer τ. 10 σελ. 18 καὶ ἑ.)

7) Ὁρθώτερον δύναται διὰ μετατροπῆς τοῦ olmak εἰς almak νὰ μεταφρασθῇ ν' ἀποκτήσῃ περιουσίαν, κτήματα, νὰ πλουτίσῃ.

8) Πρβλ. Hammer τ. X. 275.

9) Ξανθὸν Κάσιν, ἄ. γρ. Σαρῆ-Κιατίπην ξανθὸν γραμματέα.

10) Πρβλ. Hammer τ. X. σελ. 280 καὶ ἑ.

11) Ἀξίωμα. Ἄ. γρ. musibet συμφροά.

12) Τῆς Σουλτ. (σφραγίδος) ἀναγνωρίσεως ἢ εὐνοίας.

13) Ἐψημένος.

14) Κατὰ λ. λέγων, ὅτι ἦλθεν ἀντικρὺ εἰς τὸν δρόμον του.

Προσεύχου ¹⁾ ὑπὲρ (ἀναπαύσεως) τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου τούτου, τυχόντος ἀφέσεως (τοῦ Θεοῦ) καὶ τοῦ Τσελεπῆ Μουσταφᾶ ἀγᾶ τοῦ ὑπαρχηγοῦ.

Περὶ τοῦ ἰδιαιτέρου ἰδιώματος τῆς Κοπιτικῆς γλώσσης ἢτοι περὶ τῆς διαλέκτου τῶν Τσιγγάνων ²⁾ Φαραῶ τοῦ Ρούμ, ἐχόντων κακὸν ἰδίωμα καὶ ἀπαισίους θρησκευτικὰς ἱεροτελεστίας

Εἰς τὰ ἑπτὰ κλίματα τῶν πεδιάδων ³⁾ τῆς γῆς, ἕκαστον τῶν διαφόρων τάξεων τῶν λαῶν... καὶ ἑκάστη τῶν πολυποικίλων φυλῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἔχει ὠρισμένον εἶδος γλώσσης.

Ἐκαστον δ' ἔθνος, θεία διαταγῇ, ἔχει καὶ ἀθιγγάνους, οἵτινες ὁμολοῦν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν οὗτοι κατοικοῦσι.

Οἱ ἀθιγγανοὶ ἐν τούτοις τῆς ἐν τῇ Ἀνατολίᾳ πόλεως Μπαλάτ ὁμιλοῦσιν ἰδιαιτέραν τινα γλῶσσαν καὶ οἱ Κόπται τῆς ἐν Ρούμελῃ Κουμιουλδίνας ἔχουν ἰδιαιτέρον γλωσσικὸν ἰδίωμα.

Εἰς τὰς πόλεις ταύτας καὶ εἰς ἄλλας περιφρουρήτους πόλεις πειῶσα καὶ τεταλαιπωρουμένη ⁴⁾ ἄνευ ὀβολοῦ ζῆ νομαδικῶς, ὑποκύψασα εἰς τὴν κατάραν τοῦ Ἁγίου Μωϋσέως καὶ μὴ δυναμένη νὰ μένη εἰς τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου, διασκορπισθεῖσα εἰς διαφόρους χώρας καὶ εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἄνευ πατρίδος διαμένουσα εἰς ὄρη καὶ κοιλάδας καὶ περιφερομένη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἀσχολεῖται μὲ λαθραίας μικροκλοπὰς ⁵⁾ ἐκεῖνη ἢ μερὶς τοῦ λαοῦ τοῦ Φαραῶ, ἣτις δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μεγάλην μάχην, τὴν ὁποίαν συνῆψεν ὁ Ἅγιος Μωϋσῆς μὲ τὸν Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου, καθ' ἣν κατεποντίσθησαν τὰ εἰς ἑξάκις ἑξακοσίας χιλιάδας συμποσούμενα στρατεύματα τοῦ Φαραῶ μετὰ τῶν μάγων καὶ γοησῶν καὶ μάντεων (ἱερέων θυτῶν) καὶ μετὰ τῶν ὀργάνων τῆς μαγείας αὐτῶν, εἰς τὴν δίνην (τῶν ὑδάτων) πλησίον τῆς ὄχθης τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης—ἔστι δὲ Ἐρυθρὰ θάλασσα ⁶⁾ ἢ θάλασσα τῷ Σουέξ ⁷⁾—ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον ὅπερ φέρει τὸ ὄνομα τῶν στενῶν

1) Εἶχου. Κατὰ λ. Εὐχὴ (-ν) ἔτ (ποιεῖ).

2) Ἀθιγγάνων.

3) Αἰ λ. bu adim τοῦτο τὸ βῆμα τοῦ κειμένου δὲν δίδουν ἔννοιαν. Μοὶ φαίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀρ. λ. bevadî πληθ. τοῦ vadî (πεδιάς ἔρημος).

4) Ἡ λέξις τοῦ κειμ. zas (θεϊκὸς σίδηρος) οὐδεμίαν δίδει ἔννοιαν. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἀρμόζει ἢ περσ. λ. zar ἰσχνός, ἀδύνατος, κλαίων, οἰμόζων, δυστυχής.

5) Hirsizlicak (;) ὑποκορ. τοῦ hirsizlik;

6) Bahr i küzüm. Κατὰ τινὰς οὕτω καλεῖται ἢ Ἐρυθρὰ Θάλασσα ἐκ τοῦ αὐτόθι λιμένος καὶ ἀρχ. φρουρίου Κλύσμα.

7) Suveys, συνηθεστ. Luveys (Σουέξ).

Καλουπαδερὸς πρὸς τὸ μέρος τῆς πεδιάδος Τυχ. τῆς Ἀλμυρᾶς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης 1). Ἄλλ' ὅτε ἡ ἀθιγγανικὴ αὕτη φυλὴ εὐρίσκειτο εἰσέτι ἐν Αἰγύπτῳ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ πρώτου Φαραῶ Βελίτ μπιν (υἱὸς) τοῦ Δουφά Μελικ καὶ τοῦ Ἄβν, οὗτοι ἦσαν τόσον σεβαστοί, 2) ὥστε ἕκαστος ἐξ αὐτῶν εἶχε περιουσίαν Καρσίν 3). Κατόπιν ὅτε μετὰ τῶν Αἰγυπτίων τούτων ὁ βασιλεὺς Ἄβν κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον, οἱ δὲ βασιλεῖς οἱ φέροντες τὰ ὀνόματα Εἰμὲν καὶ Δελιφῆ 4) συνῆπτον μάχην παρὰ τὸ Σαῖδ-Ἄλι ἀναμεταξύ των, ὁ βασιλεὺς Ἄβν—ἦτο ἀνὴρ γενναῖος—ἀπέθανεν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπειδὴ τὸ ὄργεον ὅπερ ἐκάθησεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, διέσχισεν αὐτὸν εἰς τεμάχια καὶ οὕτω ἐγένετο αἷτιος τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα ἀντ' ἐκείνου ἐγένετο βασιλεὺς ὁ Ριγιάν μπιν ελ Βελίτ, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς τῶν Κοπτικῶν ὀνομάζει Νεχραούς.

Οὗτος εἶναι ὁ Φαραῶ τοῦ προφήτου Ἰωσήφ, (γένετο ἐπ' αὐτοῦ εἰρήνη) ὁ καταστήσας τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πόλιν Ἀἴν-ου-Σῆμς 5) πρωτεύουσαν (τοῦ Κράτους) του καὶ ἀποκτήσας πολυάριθμον στρατὸν ἐξ Ἀθιγγάνων.

Ἐν τέλει ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἀμαλικιτῶν Ἄμπου Καπούς Γάκιν Ἰμπν Καῖχούμ ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Βεζύρης τοῦ Ἀζίζη Μισρ 6) Μπιρνάς 7) ἀνὴρ συνετός 8) καὶ γενναῖος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Ἀμαλικιτῶν. Τὰ δύο ἀντίπαλα στρατεύματα ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἔτη συνῆπτον μεγάλας μάχας καὶ πλειστάκις κατεστράφησαν ἐν Αἰγύπτῳ ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀθιγγανικῆς φυλῆς, οἱ δ' ἀπομείναντες ἐκ τῶν ὀπλιτῶν 9) αὐτῆς μετώκησαν εἰς τὸ Βυζάντιον 10).

Ἄλλος λόγος τῆς πληθύσεως τῶν Κοπτικῶν φυλῶν εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι ἐπειδὴ ἡ φυλὴ τῶν Ἀμαλικιτῶν (ἐνίκησε καὶ) ἐξωλόθρευσε τοὺς Κόπτας 11) οὗτοι μετώκησαν εἰς τὴν Βυζ. Ἑλλάδα (Ρούμ).

Μετὰ ταῦτα ὁ Φαραῶ τοῦ προφήτου Ἰωσήφ ἐνίκησε τοὺς Ἀμαλικί-

1) Bahr i Malih, (ὄρθωτ.—milh) ποταμὸς ἅλατος.

2) Anka φοῖνιξ (πρβλ. huma καὶ devlet Kusu).

3) Καρσίν, κ. ὄ. συγγενοῦς τοῦ Μωῦσεως (διὰ τῆς προσευχῆς αὐτοῦ) γενομένου πλουσιωτάτου, ὡς ὁ Κροῖσος.

4) ἄ. γρ. Δελφιγιέ.

5) Ἀραβ. λέξεις.—Πηγὴ (Ὁφθαλμὸς Ἡλίου).

6) Ὁ σεβαστὸς (August) τῆς Αἰγύπτου, τίτλος τῶν Βασιλέων τῆς Αἰγύπτου.

7) ἄ. γρ. Περνάς.

8) Asaf, κ. ὄ. τοῦ Βεζύρη τοῦ Σιλομῶντος παροικιῶδης ἐπὶ συνέσει καὶ σοφίᾳ. Συνεκδοχικῶς: σοφὸς (τίτλος τιμῆς).

9) Τὸ ὀπλοῖπον τῶν ξιφῶν.

10) Ρούμ.

11) Εἰς τὸ κείμενον εἶναι ἡ λέξις gunleri τὰς ἡμέρας. Ὁρθὴ εἶναι ἡ ἄ. γρ. bun-ari αὐτοὺς τοὺς Κόπτας.

τας, οἵτινες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, διαρκέσασαν μέχρι τῆς χώρας τῆς Μοσσοῦλης. Κατόπιν ἐπειδὴ ὁ Φαραὼ Μελικ Ριγιάν οὕτω κατέστη νικητὴς καὶ ἐθριάμβευσεν, ἐπίστευσεν εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωσήφ, ὅστις 30 ἐτῶν ἔγινε Βεζύρης τοῦ βασιλέως Ριγιάν, ἐμπιστευθέντος εἰς αὐτὸν καὶ συνδιοικητῆς τοῦ Κράτους.

Ὅτε δ' ὁ Μελικ Ριγιάν ἀπεβίωσε μετὰ 20—ετῆ βασιλείαν, ἔγινε βασιλεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Μελικ Δαρέμ.

Ἡ ἀθιγγανικὴ φυλὴ ὀνομάζει αὐτὸν Μελικ Διμούς¹⁾. Ἄλλ' οὗτος μὴ ἀκολουθήσας τὴν πίστιν καὶ τὰς δοξασίας τοῦ πατρὸς του Μελικ Ριγιάν, ἔγινεν εἰς ἄκρον βίαιος καὶ ἄπιστος. Ὁ Ἅγιος Ἰωσήφ ἦτο καὶ αὐτοῦ Βεζύρης, προσεπάθει δὲ καὶ ἐπεμελεῖτο τὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν ἰσλαμικὴν πίστιν. Ὅτε δὲ καὶ οὗτος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 120 ἐτῶν ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δαρούμ²⁾ Εἰς τὴν κοπιτικὴν γλῶσσαν ὁ βασιλεὺς οὗτος ὀνομάζεται Μπελάτης³⁾. Μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς του Μανδανός, κατ' ἄλλους Μεατινούς, ὅστις ἀνεγίνωσκε τὰ ἱερὰ βιβλία⁴⁾ τοῦ Προφήτου Ἀβραάμ, προσκυνῶν ὅμως τὴν εἰκόνα τοῦ Κρόνου, ἐφόνευσεν ὄλους τοὺς Ἀθιγγάνους. Ἐκατοντάδες χιλιάδων ἐξ αὐτῶν ἔφυγον τότε ἀπὸ χώρας εἰς χώραν. Ὁ Μεατινὸς ἐπὶ ζωῆς του διώρισεν ὡς βασιλέα (διάδοχόν του) τὸ εὐτραφῆ υἱόν του Κασήμ, ἀλλὰ καὶ οὗτος λατρεύων τὸν Ἑρμῆν, ὡς εἰδωλολάτρης ἀπεφάσισε γὰ κατεδαφίσῃ τὰ ὑψώματα τῶν πυραμίδων εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλ' ὁ λαὸς τῆς Αἰγύπτου ἐκώλυσε τοῦτοι. Ὅτε δὲ καὶ οὗτος ὁ βασιλεὺς Κασήμ ἀπεβίωσε διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀνσὰς⁵⁾. Πλείστοι ἱστορικοὶ τὸν ὀνομάζουσι Μελικ Ἀγσάς. Κατ' αὐτὰς ὁ 5' φαραὼ εἶναι αὐτός. Μετ' αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λάτις⁶⁾. Τέλος ὁ βασιλεὺς τοῦ Σουδάν, ὀνομαζόμενος Μελικ Ταλμάι συνέλαβε καὶ ἐφόνευσεν τὸν Μελικ Λάτις καὶ κατέστη βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου.

Τινὲς διατείνονται, ὅτι ὁ Φαραὼ τοῦ προφήτου Ἰωσήφ, εἶναι αὐτὸς ὁ Ταλμάι. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι τοῦτο: Ὁ Φαραὼ τοῦ προφήτου Ἰωσήφ εἶναι ὁ Βαλίτ μπιν Μασάπ, καταγόμενος⁷⁾ ἐκ τῆς πόλεως Μουσσοῦλης τοῦ Κουρδιστάν. Περὶ αὐτοῦ ἐπίσης ὑπάρχουσι πολλαὶ ἀντιφατικαὶ πληροφοροίαι. Τινὲς τὸν θεωροῦν βασιλέα τῆς φυλῆς τῶν Ἀμαλικιτῶν. Τοῦτο

- 1) Ἄ. γρ. Διμούς.
- 2) Ἄλλη γρ. Δαβούμ.
- 3) Ἄλλη γρ. Πλατός.
- 4) Κατὰ λ. σελίδας.
- 5) Ἄλλη γρ. Ἀφσάς.
- 6) Ἄλλη γρ. Τάτις.
- 7) Ἐμφανισθεῖς, ἐξελεθῶν.

δέον νὰ θεωρηθῆ ὀρθόν, διότι ἡ φυλὴ αὐτῶν ἐνεφανίθη ἀπὸ τὸ Διαρμπεκιρ καὶ τὰς πόλεις Ζὸρ, Μοσσούλ καὶ Νισαπίν, Ἡ παράδοσις αὕτη πρέπει νὰ λογισθῆ ἢ πιθανωτέρα ¹⁾ ἀπὸ ὅλας τὰς ἐγκρίτους πληροφορίας καὶ βεβαίως οὕτω εἶναι. Τινὲς ὅμως διατείνονται ὅτι ὁ Φαραὼ τοῦ Μωϋσέως ἔλκει τὸ γένος ἀπὸ τοὺς Κόπτας διότι εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Κοπτικὴ φυλὴ ²⁾ εἶχε κατακυριεύσει τὸν κόσμον. Κατόπιν ὅμως μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἡ φυλὴ τῶν Ἀμαλικιτῶν παρήκμασεν, ὁ δ' Αἰγυπτιακὸς λαὸς ἐξέλεξε ³⁾ βασιλέα τὸν Βελίτ μπιν Μασάπ ὅστις ἀναμφιβόλως ἦτο ὁ Φαραὼ τοῦ προφήτου Μωϋσέως.

Εἰρήσθω, μετὰ συγγνώμης ⁴⁾ ἐκ μέρους τῶν ἀναγνωστῶν ⁵⁾, ὅτι οὗτος διεκδικήσας ἀξιώσεις θεότητος ἐγένεν ἀντικείμενον ὑψηλῶν τιμῶν καὶ ἔξαιρετικῶν ἐνδείξεων λατρείας ⁶⁾ ἐκ μέρους ὅλων τῶν ἀθιγγάνων τοῦ κόσμου, τοὺς ὁποίους συνέλεξε περὶ ἑαυτὸν καὶ—ἄπαγε τῆς βλασφημίας—τρὶς ἄπαγε-εἶπε: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς σου, ὁ Ὑψιστος» ⁷⁾.

Εἰς χιλιάδας ἐγκρίτων συγγραμμάτων μας καὶ εἰς ἑκατοντάδας ἱερῶν ἐρμηνειῶν ⁸⁾ εἶναι γεγραμμένοι καὶ καθωρισμένοι εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας, αἱ λαβοῦσαι χώραν μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ Φαραὼ καὶ τοῦ ἁγίου Μωϋσέως σχέσεις.

Ἄλλ' ὁ Αἰγυπτιακὸς λαὸς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἁγίου Μωϋσέως διηρέθη εἰς δύο κόμματα, τὸ ἐν τῶν ὁποίων' ὡς ἀνωτέρω ἐμνημονεύθη, κατεποντίσθη εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς τὰ στενὰ τοῦ Καλουνδέρ⁹⁾. Πολλὰ ἑκατοντάδες χιλιάδων ἐκ τῶν μετὰ τὸν καταποντισμὸν ἀπομεινάντων ¹⁰⁾ κατέφυγον εἰς τὸ Βυζάντιον (Ροίμ).

Ἡ ἄλλη μερὶς ὅμως, ἣτις δὲν προσεχώρησεν οὔτε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Φαραὼ οὔτε πρὸς τὸν ἅγιον Μωϋσῆν, ἀποτελεῖ τὴν φυλὴν τῶν Κοπτῶν. Ὁ Ἅγιος Μωϋσῆς μὴ ἔχων λόγους νὰ εἶναι δυσηρεστημένος ἀπὸ (τὴν στάσιν) τοῦ λαοῦ τούτου ἠυλόγησεν αὐτὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου ὑπάρχει πλῆθος μέγα Κοπτῶν. Εἰς ἑκάστην ἀριστοκρατικὴν πλουσίαν οἰκογένειαν ὑπάρχει καὶ εἰς Κόπτης, γραμματεὺς αὐτῆς. Οἱ Κόπται εἶναι μὴ μουσουλμάνοι ¹¹⁾ πολὺ τίμοι, ἀκεραίου

1) Ὁρθωτάτη.

2) Ὁ Αἰγυπτιακὸς λαός.

3) Κατὰ λέξιν: ἕκαμε.

4) Μὲ συμπάθεια.

5) Κατὰ λέξιν ἀχροατῶν.

6) Κατὰ λέξιν: περιποιήσεων.

7) Κατὰ λέξιν: Ἀνώτατος, κάλλιστος.

8) Τοῦ Κορανίου.

9) Ἄλλ. γραφαὶ Καλουτῆρ καὶ . . . ἄνευ στίξεων.

10) Ἡ γρ. Nakib ul Ahraf δὲν δίδει ἔννοιαν.

11) Ἄπιστοι (κατὰ λέξιν), δὲν εἶναι μουσουλμάνοι.

χαρακτήρος ἄνθρωποι, ὡς γραμματεῖς δὲ εἰς μέγιστον βαθμὸν ταχυγράφοι. Τὴν γραφὴν τῶν δύνανται νὰ ἀναγνώσωσιν οἱ ἴδιοι. Εἶναι δ' ἐπίσης καὶ καλοὶ ἱστορικοί. Ἀσχολοῦνται μὲ χρονολογίας ¹⁾ δι' ἰδίων χαρακτήρων γραφῆς κατ' ἀπομίμησιν τῆς συγγραφῆς ²⁾ τοῦ ἐξοχωτάτου Ἰδρις. Οἱ Κόπται σήμερον ἔχουσιν ἐγκρίτους ³⁾ ἱστορίας, ἐν αἷς ἐκτίθενται τὰ γεγονότα ἀπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου Ἰδρις καὶ ἐντεῦθεν. Ἐχουσι σὺν τούτοις θαυμάσια ἐξαιρετικά προσόντα ⁴⁾. Εἶναι πολὺ ἀνεκτικοὶ καὶ φιλόπονοι ἀλλ' ὄχι μουσουλμάνοι.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι εἶναι χριστιανοί, ἀναγινώσκουσι τὴν Βίβλον, τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ Ψαλτήριον καὶ τὸ Κοράνιον, ἀλλὰ δὲν δέχονται τὸ Πεντάτευχον.

Συμπαθοῦσι τοὺς μουσουλμάνους ἀλλὰ δὲν εὐνοοῦσι τοὺς ῥωμηοὺς καὶ τοὺς Ἑβραίους. Ὅτε μάλιστα ἐπὶ τῆς Χαλιφείας τοῦ Ἁγίου Ὁμάρ, — εἶη ὁ ὕψιστος θεὸς εὐχαριστημένος ἀπ' αὐτὸν — ὁ ἐξοχώτατος Ἄμρου Μπιν ελ Χάς, ὅστις ἦτο μέγας στρατηγός, ἐξεστράτευσε κατὰ τὸ ἔτος. . . κατὰ τῆς Αἰγύπτου ὁ ἐκ τῶν Αἰγυπτίων ἡγεμόνων Μακουξ Μαλικ ἐβοήθησε τὸν Ἄμρου Μπιν ελ Χάς καὶ συνετέλεσεν, ὅπως ὁ τελευταῖος ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν Ἑλλήνων τὰ φρούρια τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ρεσίτη, τοῦ Δεματή καὶ Ἀσκουλάνη καὶ τὰς πόλεις Δζασάνη ⁵⁾ Ἰάφραν ⁶⁾ καὶ τὸ Κάιρον. Τοῦτο τὸ γεγονός μαρτυρεῖ, ὅτι τρέφουσιν οἱ Κόπται συμπάθειαν πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν λαόν, ἀλλ' οἱ ἴδιοι καὶ τὴν σήμερον εἶναι ὄπαδοι τοῦ Ἰησοῦ. Ὅλοι φοροῦσι μαῦρον ποδήρη ἐπενδύτην, εἰς δὲ τὴν κεφαλὴν τυλίσσουν κίδαριν, λευκὴν, συνδεδυασμένον καὶ μὲ τὸ κυανοῦν χρῶμα, ὡς καὶ μὲ τὸ στικτόν. Ἐνδύονται μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης μεγαλοπρεπειας, τίμοι ἀπιστοὶ ⁷⁾ ὄντες, πιστεύουσιν εἰς ὅλους τοὺς προφήτας. Οὕτω, ὁ (Κόπτης) ἡγεμὼν Τουτῆς πιστεύσας εἰς τὸν Ἁγιον Ἀβραάμ, προσέφερεν ⁸⁾ εἰς αὐτόν, ὡς δῶρα, μίαν κορασίδα, ἀθιγγανίδα, ἣτις ὠνομάζετο Γιὲν Χάτς ⁹⁾. Ὁ ἅγιος Ἰσμαῖλ ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀθιγγανίδος ἐκείνης θεραπευνίδος Χάτς καὶ διὰ τοῦτο ὁ προφήτης Μωάμεθ ἠδδόκησε νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐκ

1) κατὰ λ. τὴν (συγγραφὴν τῶν καθημερινῶν γεγονότων).

2) κατὰ τὸν τρόπον τῆς γραφίδος.

3) ἀξιοπίστους.

4) ἄλλη γρ. hatlari (χαρακτήρας γραφῆς).

5) Ἄλλη γρ. Χασάνη.

6) Ἰόπων.

7) Πῆ Μουσουλμάνοι.

8) Κατὰ λ. getirdi ἔφερε, ἄλ. γρ. gonderdi ἔστειλεν.

9) Ἄλ. γρ. Χατζίρ.

μας τῶν θυγατέρων τῆς Κοπτικῆς φυλῆς, ἀπὸ τὴν προμάμμην μας ¹⁾ Χάτις προῆλθεν ὁ πρόγονός μας Ἰσμαῖλ, ὁ ἀγνὸς γόνος τῆς δυναστείας ²⁾ τῶν Κοπτῶν.

Ἱερά παραδόσεις περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου.

Εἶπεν ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ θεοῦ (γένοιτο ἐπ' αὐτοῦ ἡ εὐλογία καὶ ἡ εὐοχή τοῦ θεοῦ) : Istavsu bil ademil Ca'di ³⁾ (ἔδωκαν ἐντολὴν ⁴⁾ εἰς ἄνδρα (ἐκ τῆς φυλῆς, Δζὰτ ἦτοι τοῦ μελάγχρου λαοῦ τῶν Κοπτῶν, φυλῆς τῶν Δζὰδ ⁵⁾). Κατόπιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ προφήτου Μωάμεθ ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Μελίκ Μικουῆ εἰς ἐνδειξιν τῆς πρὸς τὸν προφήτην ἀγάπης του ἔστειλεν εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Αἰγυπτίου Ζουλνὸν ⁶⁾ ὡς δῶρα ὄνων, καλούμενον Γιαγφούρ, ἵππον Δολδόλ, ἔχοντα μορφὴν ἡμίονου, ξίφος Ζουλφακάρ καὶ δύο ἀγνάς παρθένους, αἰγυπτιακὰς κορασίδας ὠραίας ὡς κάλιξ μὴ ἠνεωγμένη ⁷⁾.

Ὅτε τὰ δῶρα ταῦτα τῆς συμπαθείας ἔφθασαν εἰς τὸν ἅγιον τῶν δύο κόσμων ⁸⁾ ὁ ἅγιος προφήτης ⁹⁾ τὸν μὲν ὄνον Γιαγφούρ διέθεσε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τὸν ἡμίονον Δὸλ-Δὸλ καὶ τὴν σπάθην Ζουλφακάρ ἐδώρησεν εἰς τὸν Ἅγιον Ἀλῆν, τὰς δὲ ἀθίκτους παρθένους, κάλυκας μήπω ἠνεωγμένας ἰδῶν, ἠρώτησε τὸν πρεσβευτὴν Ζουλνὸν πληροφορίας περὶ αὐτῶν. Ὁ Ζουλνὸν εἶπε : Ὡ ἀπόστολε τοῦ Θεοῦ, αἱ δύο αὗται κορασίδες εἶνε ἀδελφαί. Τότε ὁ προφήτης Μωάμεθ ἠδύοκχησε νὰ εἶπῃ ! «Κατὰ τὴν θρησκείαν μας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συζῆ ¹⁰⁾ τις μὲ δύο ἀδελφάς» καὶ τὴν μὲν μίαν τῶν κορασίδων τούτων ἐχάρισεν εἰς τὸν ποιητὴν Χασάν, καὶ ἐκ τῆς κόρης αὐτῆς ἐγεννήθη ὁ Ἀπδουρραχμάν υἱὸς τοῦ Χασάν. Ὁ ἴδιος προφήτης ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ τὴν κορασίδα, ἣτις ἐκαλεῖτο Μαρία, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ υἱὸς

1) κατὰ λ. : μητέρα μας.

2) οἰκογενείας.

3) Τυπογρ. λ. Ca' d (r) i Δζὰδ (σημ. ἔχων κόμην οὐλην) ὄν. φυλῆς.

4) Ἡ ἐπέδειξαν συμπάθειαν, ἐπεθύμησαν τὸ καλόν.

5) Ὁ Ἰμάμης (θεολ.) Σουγριουτή ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου πληρέστερον ἀναφέρει τὴν παράδοσιν ταύτην.

6) Zalnun κ. ὄ. (= κύριος ἰχθύος), ἐπίθετον τοῦ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια διαμείναντος προφήτου Ἰωνᾶ.

7) Εἶλετο ἐν κάλυκι.

8) Hazreti Kennein ἢ Seygid d Kennein (ὁ Κύριος) τῶν 2 κόσμων τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, τοῦ ὄρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου κόσμου ἦτοι ὁ Μωάμεθ).

9) Ὁ Μωάμεθ (κατὰ λ. τὸ στήριγμα τῆς προφητείας).

10) Κατὰ λ. κρατεῖν, κατέχειν.

του Ἰμπραχίμ. Ὅτε τὸ στήριγμα τῆς προφητείας ¹⁾ ἠλόγησε τὴν Κοπιτικὴν φυλὴν, χάρις εἰς τὴν θαυματουργικὴν δύναμιν τοῦ προφήτου, ὁ πρεσβευτὴς Ζουλνούν, ἀξιωθὴς νὰ ἴδῃ τὴν χάριν τῆς ὠραιότητας ²⁾ μορφῆς αὐτοῦ, ἤγειρε τὸν λιχανὸν ³⁾ δάκτυλόν του καὶ ἠσπάσθη τὸν ἰσλάμ ⁴⁾. Τότε ἐνώπιον τοῦ ἁγίου ἀποστόλου τοῦ Θεοῦ ὁ Ἅγιος Ἀλῆς ἔδесе τὴν ζώνην τοῦ πρεσβευτοῦ Ζουλνοῦν κατὰ τὸν τύπον τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας ⁵⁾ εἰς δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔδесе τὴν κίδαριν ⁶⁾ τοῦ Ἰσλάμ. (Οὕτω) ὁ Ζουλνούν ἐγένεν ὁ πάτριον καὶ ἡγέτης τῶν Αἰγυπτίων ἱατρῶν καὶ φιλοσόφων καὶ κατόπιν ἔλαβε μέρος, μετὰ τοῦ Ἄμρου Μπὶν ἔλ Ἄς, εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον συγχρόνως μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ Ἀκαμπεῖ Δζεχιδῆ ⁷⁾. Ἀμφότεροι τὴν σήμερον εἶνε ἐνταφιασμένοι, ὁ εἰς παραπλευρῶς τοῦ ἄλλου πλησίον τοῦ ἱμάμη Σαφι ⁸⁾.

Καὶ σήμερον, χάρις εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ προφήτου, ὁ λαὸς τῶν Κοπιτῶν χαίρει, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Αἰγύπτου, μεγάλης τιμῆς καὶ σεβασμοῦ. Ἡ ἱερὰ παράδοσις περὶ τῆς Κοπιτικῆς φυλῆς εἶναι ὡς ἐξῆς :

«Ἐάλω ⁹⁾ ἡ Αἴγυπτος καὶ ἐδείχθησαν (οἱ κατακτηταὶ) καλοθεληταὶ πρὸς τοὺς Κόπτας, καθότι εἰς αὐτοὺς (ὀφείλεται) προστασία (ἀσφάλεια) καὶ οἶκτος» ¹⁰⁾.

Χάρις ὅμως εἰς τὴν κητάραν τοῦ ἁγίου Μωϋσέως οἱ ἀπόγονοι τῆς φυλῆς ταύτης οἱ καταφυγόντες εἰς τὸ Βυζάντιον ἦτοι οἱ Ἀθίγγανοι εἶνε οὐτιδανοί, τεταπεινωμένοι καὶ περιφρονημένοι τῶν ὁπίων καὶ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς εἰσπράττεται φόρος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οὗτοι ἀπειλοῦν τὸν στρατὸν τοῦ Φαραῶ, ὁ ἅγιος θεὸς ἠὐδόκησε νὰ στείλῃ τὸ ἐδάφιον ¹¹⁾ τοῦ Κεφαλαίου... ¹²⁾

«Τὸ ἐδάφιον τοῦτο ἀναφέρει ὅτι καὶ πάντες οἱ ἀλαζόνες καὶ ἀποστάται ἐξεμηδενίσθησαν».

1) Ὅρα σημ. 4.

2) Τυπογρ. λάθος hamai ἀντὶ cemat (κάλλος).

3) Δείκτης, καλούμενος sheadet parmagi ὁ δάκτυλος τῆς μαρτυρίας.

4) Ἠξιώθη τῆς τιμῆς τοῦ Ἰσλάμ.

5) Σχῆμα τῆς γενναιοδωρίας τοῦ Μωάμεθ Ἰσλάμ.

6) seddi Islam ὁ μουσουλμανικὸς δεσμός.

7) Ἄ. γρ. Δζεχινη.

8) Ἐνὸς τῶν 4 ὁρθοδοξούντων, διδασκάλων, δογματιστῶν τῆς Μωαμεθ.θρησκείας.

9) Τὸ κείμενον ἔχει ἀντὶ τῆς λέξεως ufbihat, κατὰ λάθος λέξιν καὶ τύπον ἄγνωστον εἰς τὴν ἀραβικὴν (ubtatahisu), εἰς ὅλα τὰ ἀντίγραφα.

10) Ἡ παράδοσις ἀναφέρεται πλήρως εἰς τὸ «Δζεμισὺλ Δζεβαμί» (συλλογὴ παραδόσεων ὑπὸ τοῦ Σουγιουτῆ).

11) 18 ἐδάφιον.

12) Κεφ. 14 τοῦ Κορανοῦ «Ἀβραάμ».

Καὶ πραγματικῶς οἱ Ἀθίγγανοι εἶναι ἄνθρωποι βίαιοι, κλέπται, δυσειδεῖς ¹⁾ χωρὶς πάτρωνας χωρὶς θρησκείαν καὶ ἔχουν μὲν τὴν μορφὴν μουσουλμάνων ἀλλ' οὔτε ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς ²⁾ δὲν ὁμοιάζουν ³⁾.

Αἱ ἀκόλουθοι φράσεις καὶ λέξεις ⁴⁾ εἶναι δείγματα τῆς γλώσσης τῶν ἀθιγγάνων.

1 yek 2 duy 3 terek 4 istar 5 panç 6 su 7 efti 8 ohto 9 eneke 10 des (das).

Ferahum Θεὸς (ἄπαγε τῆς βλασφημίας, ὁ ἐπίγειος θεός, ὁ Φαραώ. Οὕτω καλεῖ τὸν βασιλέα του ὁ λαὸς τῆς Αἰγυπτιακῆς γῆς. Haman Hun Μέγας προφήτης Riban ⁵⁾ Hun Μέγας Βασιλεὺς Deleke hun μεγάλη γυνὴ τοῦ Βασιλέως. Keluse hun ἀνώτεροι ὄσιοι. Misahun ὁ προφήτης Μωϋσῆς Harun hun ὁ προφήτης Ἀαρὼν Masar hun ὁ προφήτης Baba ⁶⁾ Menero ἄρτος, Banki ὕδωρ, mas κρέας, dudum κολοκύνθη, sah λάχανον pancan ⁷⁾ Canis ὄραία μελιτζάνα, keral τυρός, sika σῦκα. Su kerez su riy kekan τὶ κάμνεις, τὶ ἐπώλησες : sükr metosu kerez Καλὰ ἐσὺ πῶς εἶσαι ; Aki kay kerer Δὲν κάμνομεν δουλειά. Nuli ⁸⁾ kerar Τὶ κάμνεις ? Urtaparda kerez Κάμνομεν μικρὰς δουλειὰς. Ceparerken πήγαινε πώλησε Su pikenkan ⁹⁾ Τὶ ἐπώλησες. Bul peken kum Εἰς τί ¹⁰⁾ . . . ἐπώλησα. Kana sede deyan εἰς ποῖον ἐπώλησες . . . ; Yek kal balime duyum εἰς ἓνα κριαφίση (χριστιανὸν) ἔδωσα . . . ; Daukes ¹¹⁾ kere dayarupa νὰ . . . τὴν μάννα του. Damiyede peyarupa καὶ ἐγὼ νὰ . . . τὴν ἀδελφὴν σου. Nanayile cabu katnetupa ¹²⁾ δὲν ἐντρέπεσθε νὰ μαλώνετε καὶ νὰ ὑβρίζεσθε ; Sartnades tus³⁾ καὶ πῶς νὰ μὴ μαλώσω ; Saru kis akvasla⁴⁾ καθ' ἡμέραν ξερχεται καὶ μὲ ὑβρίζη. Caycak oles⁵⁾ ἂν ὑπάρχη τις φίλοις, πήγαινε των εἰς τὸν κύριον. Acab kum mezker kum olsep

1) Ἄνευ φωτός (ιδίως πνευματικῶν κάλλους.

2) Χριστιανοί.

3) Δὲν εἶναι.

4) Ἐπιστημονικοὶ ὄρου.

5) riyau (ἄ. γρ.)

6) Πατήρ

7) ἄ. γρ. pancan.

8) Ἄλλη γρ. nukı.

9) ἄ. γρ. kenan.

10) Ἡ λ. edıpte (τὶ ποιήσας ;).

11) ἄ. γρ. daules.

12) ἄ. γρ. katinuma, kantuma, kadıtuma.

13) ἄ. γρ. tut.

14) ἄ. γρ. Soukis avla okusla.

15) ἄ. γρ. Cay acab.

τὸν ἔφερα καὶ παρεκάλεσα καὶ τὸν ἔδειραν. Mus acab kum olsen διότι τὸν ἐπῆγες καὶ ἐτιμώρησαν. Harama mencadar νὰ φᾶς ἀπὸ τὸ . . . . μου, Surkete hel meruni tamah canem ? Διατὶ νὰ φάγῃ ὁ ἄνδρας μου ἀπὸ τὸ . . . . σου ψυχὴ μου; Tenah la mahal maru yatar Ἐν δὲν φάγῃ ἀπὸ τὸ . . . . μου νὰ φάγῃ ἀπὸ τὸν . . . . μου.

Ἡ αἰγυπτιακὴ φυλὴ ἔχει σωρείαν ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνοήτων φράσεων (παραληρημάτων) διότι νυχθημερὸν φιλονεικοῦσιν οὗτοι καὶ λογομαχοῦσιν ἀναμεταξύ των, ἀνταλλάσσοντες χονδροειδεῖς, ἀσέμνους καὶ ἀπρεπεῖς ὕβρεις. Δι' ἓνα ἐρυθρωπὸν ὄβολον ἀλληλοσκοτώνονται ἢ δι' ἓν ἄσπρον καταφεύγουν εἰς τὸν προϊστάμενον ἢ εἰς τὸν Πασᾶν, προστρέχουν εἰς τὰ ἱερὰ δικαστήρια, ὅταν δὲ ἐξακριβωθῇ ἡ πραγματικὴ οὐσία τῆς δίκης των καταλήγει (ὄλη ἢ ὑπόθεσις) εἰς τὸ ἀποτέλεσμα ἑνὸς ὄβολου ἢ (ἄλλης) αἰτίας ἀναξίας κἂν λόγου. Διὰ τοῦτο τὰς δίκας τῶν ἀθιγγανικῶν φυλῶν οὔτε κἂν ἐξετάζουν τὰ δικαστήρια. Ἄλλ' ἐκ στόματος τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου οὐδέποτε ἀκούεται ὕβρις ἀπρεπῆς ἢ φράσις παράνομος. Καὶ οἱ ἀθιγγανοὶ κάτοικοι τῆς πόλεως Μπαλάτ τῆς Ἀνατολῆς ἐν συγκρίσει μὲ τούτους Κόπτας τῆς Ρούμελης εἶναι ὕδαρ ῥέον ¹⁾ ἢ δὲ γλῶσσα ἐκείνων περιεγράφῃ εἰς τὸν ἀνωτέρω ²⁾ τόμον. .

Ἄλλὰ καὶ ἡ φυλὴ τῶν Κοπτῶν τούτων ἔχει δώδεκα ἰδιώματα παρημελημένα καὶ ἀπεχθῆ. Ὁ Ὑψιστος Θεὸς σῶσαι τοὺς λοιποὺς (πιστοὺς) δούλους του ἀπὸ τὰς κακεντρεχείας καὶ πικρίας ἐκ μέρους αὐτῶν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ τὸν περιγητήν τοῦ κόσμου εἶναι ἐπάναγκες νὰ γνωρίζῃ τοῦλάχιστον ὀλίγιστα ἀπὸ τὰς γλώσσας αὐτῶν, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐννοήσῃ τινὰς ἐξ αὐτῶν, δέον νὰ μὴ κατακρίνῃ ³⁾ τις τὴν καταγραφὴν φράσεων τινῶν τῶν γλωσσῶν τούτων, ὅσον καὶ ἂν αὐταὶ ἐκφράζουσι μωρολογίαν, καὶ βωμολογίαν διότι ἡ ἀθιγγανικὴ αὕτη φυλὴ τὴν μὲν καρδίαν ⁴⁾ μου ἐπλήρωσε μὲ αἶμα τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς μου μὲ κόκκινα δάκρυα.

Ἄφ' οὗ περιεργάσθην καὶ εἶδον τὰ ἀξιοθέατα μέρη τῆς πόλεως Κουμουλδζίνης ἐξηκολούθουν τὰς διασκεδάσεις καὶ ἀπολαύσεις αὐτῆς, μίαν νύκτα ἕνας δοῦλός μου πολὺ νέος ὄρατος καὶ εἰς ἄκρον σκανδαλοποιὸς ἔγινεν ἄφαντος μὲ τινὰς ἀρχεῖους ἀθιγγάνους—ὁ ἰδιοκτῆτης τῆς οἰκίας

1) Πανόμοιοι. Εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπάρχει ἡ παροιμία. Ὁμοιάζουν σάν δύο σταλαγματιὲς νεροῦ.

2) Προηγούμενον.

3) Μεμφθῆ.

4) Κατὰ λ. ἡπαρ.

ἐν ἣ ἐφιλοξενήθημεν εἶχεν (εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του) τρεῖς ἀθιγγάνους νόθους καὶ κλέπτας.

Ἦνώγησα τὸν ἰδιοκτήτην τῆς οἰκίας μας (καὶ τῷ εἶπον, ὅτι) «μὲ τὸν ὑπηρετήν σου τὸν ἀθίγγανον ἐχάθη ὁ ἀργυρώνητος δοῦλός μου». Ἐκεῖνος δὲ μετὰ τινων ὀπαδῶν καὶ ὑπηρετῶν του μετέβη τότε (μετ' ἐμοῦ) καὶ μετὰ 4 ἰδικῶν μου θεραπόντων, ἔλαφρὰ ἐξωπλισμένος εἰς τὰ ὄρη, τοὺς λειμῶνας καὶ τὰς ἀμπέλους τῆς πλησίον καὶ μακρὰν περιφερείας. Διήλθομεν ὁμοῦ τοὺς ἐξῆς σταθμοὺς, κωμοπόλεις καὶ φρούρια...).

*Περιγραφή 2) τῶν σταθμῶν πρὸς τὴν Γενιτσέ καὶ τὰς Σέρρας,
δπου μετέβημεν ἐκ Κουμιουλδζίνας*

Ἀφοῦ διήλθομεν πρῶτον τοὺς σταθμοὺς τῶν χωρίων Ἄκ-Μπουναρ 6) Ἐσὲκ Τσελεπή 7) Σανδιλλή, Γκετσικλέρ... Τσεπιλή, Ἀχηργιανλή καὶ Μουσλιμανλή, ἔμπροσθεν τοῦ τελευταίου τούτου χωρίου ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν Μεσινὲ Χισάρ.

Περιγραφή τοῦ σταθμοῦ Μεσινὲ Χισάρ 5)

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ἐκ τῆς νήσου Μεσσήνης, μιᾶς τῶν νήσων τῆς Μεσογείου, ἀφικόμενος ἐνταῦθα μὲ πληρεξουσιότητα ἐκ μέρους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἕνας ἐκ τῶν ἡγεμόνων 6) αὐτῆς, ἐκτισεν ἐνταῦθα τὸ ὄχυρόν τοῦτο φρούριον, ὅπερ ὡς ἐκ τούτου ὠνομάσθη φρούριον τῆς Μεσσήνης.

Ἐπὶ τοὺς πρόποδας ἐνὸς ὑψηκοῦ ὄρους καὶ ἐντὸς χλοερᾶς πεδιάδος, ὀμαλῆς καὶ ἐκτεταμένης κείμενον τὸ ὄραϊον τοῦτο, τετραγώνου σχήματος, λίθινον 7) φρούριον ἐκυριεύθη καὶ εἰς τινὰ σημεῖα κατεδαφίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν Πασσᾶ, υἱοῦ τοῦ Ὁρχάν Γαζῆ. Τὴν σήμερον ἐπίσης

1) ἀπὸ τῆς σελ. 97 μέχρι 111 ὁ Ἐβλιγιὰ περιγράφει τὰ χωρία : Ὁρχάν, μικρὸν καὶ Μέγα Μπεζίκια, Γενι Παζάρ, Σεδρι Καφι, Ἅγιον Ὄρος, Λαγκαδά, Ἀβρὲτ Χησάρ, Τοκσάν Μπόξ, Δοϊράνην, Ἅγ. Βασίλειον.

2) Ἐπεταὶ ἡ περιγραφή ἀπὸ τῆς σελ. 111—115 τῶν χωρίων τῆς νῦν δυτ. Θράκης

3) Ἄσπρόνερο.

4) Γάϊδαρος—Τσελεπής

5) Μεσινὲ - Χησάρ ἄλλ. γρ. Μεσύνη Χισάρ.

6) Ван л. (σλαβική προβλ. καὶ ran) συν. τοῦ Bey. Οὕτως ἐκαλοῦντο τὸ πάλαι οἱ ἡγεμόνες τῆς Δαλματίας, Κροατίας, Βλαχίας Σερβίας κλπ.

7) Ἡ λέξις Setk δὲν δίδει ἔννοιαν. Κατὰ τὴν γνώμην μου δέον νὰ τεθῆ ἡ λ Seuk (λίθος).

εἶναι, ὡς ἔχει, κατεστραμμένον .) καὶ ἔχει ἐντὸς αὐτοῦ καλύβας καὶ μάνδρας πρὸς διαχείμανσιν προβάτων.

Ἐντεῦθεν ἐκκινήσαντες διήθωμεν τὰ χωρία Κερπιτσιλή 2) Σου-σηγηρ-ληγῆ, Μπάμπαλη καὶ Γιασῆ-Κόϊ, τὰ ὁποῖα, ἀκμαῖα καὶ κατάφυτα μὲ ἀμπέλους καὶ κήπους ὡς Ἴρεμ 3) εὐρίσκονται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τοῦ φρούριου Μεσουνή. Ὅλα τὰ χωρία ταῦτα ἀποτελοῦν χωρία τῆς ὑποδιοικήσεως τῆς Κουμιουλδζίνας, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ σπαρτὰ τῶν πεδιάδων παράγουν (ἄφθονα, ὡς) λεία 4) προϊόντα. Προχωρήσαντες ἐντεῦθεν πρὸς νότον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ φρούριον Μπουροῦ.

Περιγραφή τοῦ Μπουροῦ

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἑλληνικῶν ἀξιοπιστῶν ἱστορικῶν τὸ φρούριον Μπουροῦ οὕτω ὀνομάσθη κατὰ παραφθορὰν ἐκ τῆς λέξεως Μουρη, ὀνόματος τῆς ἡγεμονίδος Μουρηῆς, ἣτις ἀνήγειρε τὸ φρούριον καὶ ἦτις ὑπῆρξε κόρη τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτοῦ Φιλικοῦ. Ἀφοῦ περιέπεσεν εἰς χεῖρας πολλῶν ἡγεμόνων τὸ φρούριον ἐν τέλει ὑπετάγη εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἰσλάμ. Κατὰ τὸ ἔτος... ὁ Σουλεϊμάν 5) υἱὸς τοῦ Σουλτάνου Ὁρχάν Γαζῆ 6) ἐκυρίευσεν αὐτὸ διὰ χεῖρὸς τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἑβρενοῦ Μπέη. Τὴν σήμερον τὸ φρούριον Μπουροῦ χρησιμεῖον ὡς ἀποθήκη 7) τοῦ Βακουφίου (;) τῆς πόλεως Γαζῆ Μουραδιῆ 8) εἰς τὴν διοίκησιν Κουμιουλδζίνας εἰς τὴν Ρούμελη, ἀποτελεῖ μεγάλην παρακαταθήκην. Ὅλα τὰ προϊόντα τῶν εἰσοδημάτων ἀποστέλλονται εἰς τὸ Βακούφιον καὶ ὑπ' αὐτοῦ χορηγοῦνται ὡς μισθὸς εἰς τοὺς σιτιζομένους ἐκ τῶν προσόδων αὐτοῦ.

Ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τοῦ φρουρίου του

Τὸ φρούριον Μπουροῦ ἐκτισμένον διὰ λίθων εἰς τὴν παραλίαν εἰς ὕψος 20 πήχεων ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἦτο λίαν ὀχυρὸν καὶ περι-

1) Εἰς ἐρεῖπια.

2) Ἄλλ. γρ. Κιρσανδζλή, Κεζτεντζλή. Εἰς τὸν χάριτην εὗρον τὸ ὄνομα Κιρ Σαρόζα.

3) Ἴρεμ, περίφημος κήπος ἐν Ἀραβίᾳ ἐπίγειος παράδεισος.

4) Ἀπροσδόκητον λάφυρον.

5) Σουλεϊμάν Πασᾶ. Περὶ τῶν κατακτήσεων αὐτοῦ ὄρα Hammer T. 1 σελ. 194 καὶ ἔ.

6) Υἱοῦ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ὀθωμ. δυναστείας Ὀσμάν. Ὁ Χάμμερ (πρβλ. T. 1. σελ 75 καὶ ἔ.) τὸν ὀνομάζει Οὐρχάν. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρει ἢ κωμόπολις Ὁρχάν ἐν τῇ Νομαρχίᾳ Θεσσαλονίκης (πρβλ. Ἑβλιγιά T.8 σελ. 96).

7) Ambarlıgi εἶναι ἡ πειθανωτέρα γραφή· αἱ γρ. ayarlıgi (δασμὸς μετρήσεως ; ibadlıgi (Δουλικῶν) asarlıgi (asarlıgi τῆς δεκάτης ;) τῶν ἀντιγράφων δὲν δίδουν σαφῆ ἔννοιαν.

8) Ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σουλτάνου Μουράδ (ὄρα κατωτέρω).

καλλές. Τὴν σήμερον εἶναι ἐν μέρει κατεστραμμένον. Ἡ περιφέρεια αὐτοῦ ἔχοντος σχῆμα τετράγωνον, εἶναι ἐν ὄλῳ ἑκατὸν γεωμετρικῶν βημάτων, περίξ ὅμως τοῦ φρουρίου τάφος δὲν ὑπάρχει. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου ὑπάρχουσι 50 οἰκίαι ἀπίστων ρωμῶν καὶ 5 καταστήματα. Ἄλλο οὐδὲν ἔχει. Δύο πύλας ἔχει, ἢ μία ἐκ τῶν ὁποίων εἰς τὴν παραλίαν ¹⁾ βλέπει πρὸς νότον, ἢ ἄλλη πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸν ποταμὸν Καράσου, ἐν δὲ τεῖχος, συνημμένον εἰς τὸ φρούριον εἶναι ἐκτισμένον πρὸς βορρᾶν. Ἀπὸ τοῦ φρουρίου μέχρι τῶν ὁρέων τὸ μῆκος τοῦ ἰσχυροῦ καὶ στερεοῦ τούτου τείχους (διήκει) εἰς (ἀπόστασιν) μιᾶς ὥρας.

Οὔτε ἄνθρωποι οὔτε σειρὰ καμήλων ἢ ἄλλων ζώων ²⁾ δύναται νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν. Ἡ δίοδος ἐνεργεῖται διὰ τῆς παραλίας πύλης τοῦ φρουρίου, ὅπου ἄλλοτε εἰσεπράττοντο τὰ δικαιώματα διόδου καὶ οἱ τελωνιακοὶ φόροι. Καὶ τὴν σήμερον βλέπει τις σαφῆ ἔχνη τοῦ τελωνείου.

Ἐγκώμιον τῆς λιμνοθαλάσσης Μπουροῦ

Ἐμπροσθεν τοῦ φρουρίου τούτου ὑπάρχει κόλπος θαλάσσης βλέπων πρὸς νότον. Μέχρι τοῦ στομίου τῶν στενῶν τῆς θαλάσσης σχηματίζεται μία εὐρεῖα λίμνη ὡς ὠκεανὸς μεγάλη, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀλιεύονται ἀναρίθμητα εἶδη ἰχθύων. Αὕτη ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν κρατικὴν ὑπηρεσίαν τῆς ὁποίας ὁ διευθυντὴς μετ' ἄλλων ἑκατὸν στρατιωτῶν κατέχει καὶ διαχειρίζεται (τὰ προϊόντα) τῆς λίμνης ταύτης. Τὰ δὲ προϊόντα ταῦτα τῆς λίμνης ὁ μοντεβελλῆς τοῦ Βακουφίου τοῦ Γαζῆ Μουράτ Χὰν ³⁾ καὶ τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῶν εἰσοδήματα καταβάλλει εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Βακουφίου,

Διελθόντες, κατόπιν, τὸ φρούριον τοῦτο καὶ προχωρήσαντες ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς νότον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ χωρίου Κηζήλδζα ⁴⁾ ὅπου ἐφιλοξενήθημεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γενναιοδώρου καὶ φιλοξένου κ. Ἀχμέτ Τσαοῦς ⁵⁾.

Τὸ χωρίον τοῦτο, λίαν ἀκμαῖον, ἔχει ἐν δζαμίον, ἐν λουτρόν καὶ ἐν χάνιον ⁶⁾ καὶ πλείστας ἀμπέλους καὶ κήπους, ὡς καὶ ἄφθονον τρέχον ὕδωρ. Μετὰ πορείαν δύο ὥρῶν ἐντεῦθεν πρὸς δυσμὰς διὰ μέσου καταφύτων πεδιάδων ἐφθάσαμεν εἰς Καράσου-Γιενιδζέ.

1) Ἡ τοποθεσία τοῦ Μπουροῦ εἶναι ἐπὶ τῆς ὄχθους τῆς ὁμων. λίμνης (Βουστωνίδος) καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

2) Καραβάνια.

3) ἢ Μουραδιέ (ὡς ἀνωτέρω σελ. 212).

4) Ἐρυθρωπόν.

5) Δοχίας.

6) Ἐμπορικὴ στοά.

Περιγραφή τῆς ἀκμαίας πόλεως Καρασοῦ-Γιενιδζέ

Αὕτη ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς μεγίστας πόλεις τῆς χώρας τῶν ἀπίστων ρωμηῶν, τὴν ὁποίαν. κατὰ τὸ ἔτος... ἐκυρίευσεν ὁ στρατηγὸς Ἐβρένος Μπέης. Σήμερον εἶναι ἔδρα διοικήσεως μετὰ βαθμὸν 150 βαλαντίων ἄσπρων εἰς τὴν νομαρχίαν τῆς Θεσ)νίκης εἰς τὴν Ρούμελη. Ἔχει ἐν ὄλῳ... ἀκμαία χωρία ὑποδιοικήσεως, (Διοικεῖται διὰ ¹⁾... στρατιωτικοῦ νόμου, ἔχει δὲ βοῦ-βόδαν, Σειχουλισλάμην, ἀντιπρόσωπον τῶν σεριφίδων, εὐγενεῖς καὶ προκρίτους, ἀγορανόμον ²⁾ ἱεροδικαστήν, ὑποδιοικητήν, γενικὸν διεμθυντὴν φόρων, ἔδραν τοποτηρητοῦ διοικητοῦ ἱππικοῦ καὶ στρατηγὸν Γιενιδζέων.

Εἶναι πόλις ἀκμαία, ἐκτισμένη ἐπὶ ὁμαλῆς καὶ ἐκτεταμένης πεδιάδος παρὰ τὸν ποταμὸν Καρασοῦ³⁾ ἔχουσα ἐκ συνόλῳ περὶ τὰς 400 κεραιοσκεπεῖς μονωρόφους καὶ διωρόφους πλουσίας, κομπὰς καὶ εὐρυχώρους οἰκίας μετὰ ἀμπέλων καὶ κήπων.

Ἀποτελεῖται ἐκ 4 συνοικῶν, ἡ δὲ συνοικία... εἶναι διάσημος ἀκμαία κωμόπολις, ὃ δὲ ποταμὸς Ἐσκιδζέ ὄρει διὰ μέσου τῆς πόλεως, ἐκπηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων τοῦ Ἐσκιδζέ, ἐνοῦται ⁴⁾ εἰς τὸν ποταμὸν Καρασοῦ, ὅστις πηγάζων ἐκ τοῦ Ἐσκιδζέ Πιλαρὸν ⁵⁾ καὶ τῶν ὀρέων τῶν κωμοπόλεων Βετριγιέ ⁶⁾ καὶ Οὐστρουύμτσα ⁷⁾ καὶ εὐρυνόμενος ⁸⁾ παρὰ τὴν κωμόπολιν Σαρη Σαμπὰν ⁹⁾ ἐκβάλλει εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ἡ πόλις Καρασοῦ — Γιενιδζέ ἔχει ἐν ὄλῳ . . . τέμνη, ἐξ ὧν ἐν μὲν τῇ ἀγορᾷ εἶναι τὸ τοῦ Ἀχμέτ Πασᾶ Ἐκμεκδζή Ζαδὲ, ἐνὸς ἐκ τῶν Βεζυρῶν τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ-Χὰν, τέμενος ἀξιόθεατον, κομπὸν καὶ μετὰ πολλὴν τέχνην ἐκτισμένον ἀλλ' ἡμιτελὲς τοὺς κίονας καὶ ἐλλιπὲς ὡς πρὸς τὴν ὑψηροσίαν τῶν προῖσταμένων αὐτοῦ ¹⁰⁾.

1) Κατὰ λ. ἐκ μέρους.

2) Muhtesib ὑπαλλήλου δημοσίου ἐκτελοῦντος τὸ πάλαι χρὴν δημάρχου ἅμα καὶ ἀρχιαστυνόμου, ἄλλως καλουμένου ihtisar naizri.

3) Μαυρονέρι (Μέλας ποταμός), Νέστος βουλγ. Mesta, πηγάζει ἐκ τῶν ὄροπεδίων Σόφιας. Ὁ Ἐβλιγιὰ δὲν εἶναι ἀκριβὴς εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν πηγῶν τοῦ Νέστου.

4) Χύνεται.

5) Pilagindan Πελαγωνείας; Μοῦ φαίνεται ὅτι τὴν λ. διορθωτέον εἰς Jaylag'indan (ἐκ τῶν θεφέντων λειμῶνων θερινῆς βοσκῆς).

6) Βετρινέ; κειμ. νοτίως Πετριτσιού (20 περίπου χλμ.).

7) Στρωμνίτσα, βορείως λίμνης Δοιράνης (30—35 χλμ.).

8) Συναθριζόμενος, ἐναύμενος.

9) Ἀπέναντι τῆς ν. Θάσου.

10) Ἀσαφὲς καὶ ἐλλιπὲς τὸ κείμενον (ὄρα κατωτέρω).

Τὸ κάλλος καὶ ἡ κομψότης αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει εἰς οὐδὲν ἕτερον τζαμίον καὶ δὲν δύναται οὔτε) διὰ καλάμου νὰ περιγραφῆ οὔτε²⁾ διὰ γλώσσης νὰ ἐκφρασθῆ). Ἴσως μόνον τὸ ἐν Κων)πόλει δζαμίον τοῦ Ζάλ Πασᾶ εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Ἀμπᾶ Ἐγιούπ Ἀνσαρῆ δύναται νὰ συγκριθῆ μὲ αὐτό. Ὅλοι οἱ θόλοι του εἶναι μολυβδοσκεπεῖς, πέριξ δὲ τοῦ γυναικωνίτου εἶναι ἐκτισμένοι μαρμάρινοι κίονες. Τὸ τέμενος εὐφραίνει τὰς καρδίας, πολλὰ ὅμως μέρη αὐτοῦ ὡς ὁ ἀναγνώστης τοῦ Κορανίου³⁾ οἱ ἱμάμηδες καὶ χατηπίδες ἔχουν ἐλλείψεις. Ἐπίσης εἶναι ἐλλιπής (ἢ ἐκτέλεις) τῶν καθηκόντων τῶν ἱμάμηδων, ἱεροκηρύκων καὶ τῶν ἄλλων ἐν αὐτῷ διακονούντων. Ἀξιῶσαι ὁ ὕψιστος τὴν συμπλήρωσιν (τῶν ἐλλείψεων) του. Ἐχει δὲ καὶ ἄμισθον ἱμάμην καὶ πολυπληθεστάτην ἐνορίαν. Κατόπιν εἶναι καὶ τὸ δζαμίον..... Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ τὰ μικρὰ συνοικιακὰ τεμένη. Ὑπάρχει ἐπίσης εἰς μεδρεσὲς φυτώριον τῶν ἐπιστημῶν, μολυβδοσκεπής, δι' ἀνωτέρας (θεολογικᾶς) σπουδᾶς, τρία νηπιαγωγεῖα, δύο μοναστήρια δερβισικά, ἐν λίαν ἀναπαυτικὸν μολυβδοσκεπὲς λουτρόν, ἀφιέρωμα τοῦ Κοδζᾶ Μουσταφᾶ Πασᾶ. Τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ χορηγοῦνται, ὡς ἐλεημοσύνη εἰς τοὺς ἱεροσπουδαστὰς τοῦ Μεδρεσὲ τούτου. Ἐπίσης ἔχει ἐν πτωχοτροφικὸν ἴδρυμα μὲ μονίμως παρεχομένην ἄφθονον τροφήν εἰς ὄλους τοὺς ξένους καὶ γειτονεύοντας πέριξ. Καὶ τὸ φιλανθρωπικὸν τοῦτο ἴδρυμα, μολυβδοσκεπὲς ἔχει οἰκοδομηθῆ ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ. Ἡ πόλις ἔχει ἐπίσης 11 χάνια μικρὰ καὶ μεγάλα, ἀλλ' ἐξ ὧν τούτων διακρίνεται καὶ ἔξέχει τὸ μέγα δωρεὰν ξενοδοχεῖον⁴⁾, ἐξ ὀλοκλήρου μολυβδοσκεπές, ὅπερ ἰδρυθὲν καὶ γενναίως προικισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀχμέτ Πασᾶ Ἐκμεκτζι—Ζαδέ, Βεζύρου τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ Χάν, ἔχει ἐπὶ τῆς θύρας τὸ ἐξῆς χρονόγραμμα :

Εὐχον⁵⁾ ὑπὲρ (ἐμοῦ τοῦ) τηγῆ ὅστις εἶπον τὸ χρονόγραμμα αὐτοῦ. Γένοιτο ἀειθαλῆς καὶ ἀκμαῖος Ἀσάφ ὁ Ἀχμέτ Πασᾶ⁶⁾.

Ἐκτὸς τούτου ἔχει ἐμπορικὰς στοὰς καὶ πεντήκοντα καταστήματα. Μπεξεστένιον δὲν ἔχει, ἀλλ' ὅλα τὰ σπάνια ἐμπορεύματα εὐρίσκει τις (εἰς τὰ καταστήματα). Ἐκτὸς τούτου ἔχει εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἐσκιδζὲ εἴκοσι με-

1) Спзхан ἀνάγνωσιν τῶν φυλλαδίων, τεῦχος (τοῦ Κορανίου) τὸ κείμενον ἔχει ahiracun (τυπογρ. λάθος ;).

2) Ἱμάμηδες (eyimme πληθ.) θρησκ. ἀρχηγοὶ τῶν μωαμεθανῶν.

3) Οἱ ἀναγινώσκοντες χουτπέ εὐχὴν ὑπὲρ τῆς μακροημερεύσεως τοῦ Σουλτάνου ἐκάστην Παρασκευὴν εἰς τὰ τεμένη καὶ ἱεροκήρυκας.

4) Καραβανσεράιον

5) Εὐλόγησον

6) Ἄλλ. γρ. Χάν ἀναφερ. εἰς τὸν Σουλτάνον Ἀχμέτ καὶ ὄχι τὸν Βεζύρον τοῦ Ἀχμέτ Πασᾶ.

γάλα βυρσοδιψεία, εἷς τινα δὲ μέρη καὶ ἀμπελοκήπους. Λόγῳ δὲ τοῦ ἐξαιρέτως ὠραίου κλίματός του ἔχει ἀξιεράστους ἀνδρας καὶ γυναῖκας.

Ἐγκώμιον τοῦ ὄρους Καρασοῦ

Ἵνομάζεται Ἐσκιδζὲ Δὰγ καὶ κεῖται εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς πόλεως. Ὅλοι οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατ' Ἰούλιον μῆνα μὲ ὄλα τὰ κτήνη αὐτῶν ἐξέρχονται εἰς τὰ θέρετρα, ἔχοντα ἔκτεταμένους λειμῶνας καλὸν κλίμα καὶ ἀφθονον ὕδωρ.

Ἐκκινήσαντες ἐκεῖθεν πρὸς δυσμὰς μετὰ πορείαν 4 ὥρῶν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κωμόπολιν...

Περιγραφή τῆς κωμοπόλεως... ¹⁾ ... κείμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους... ἀνήκει εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Καρασοῦ... καὶ εἶναι ἔδρα δικαστοῦ, τοποτηρητὴν ὑποδιοικητοῦ καὶ στρατηγὸν Γηενιτσάρων δὲν ἔχει. Ἡ πόλις, κειμένη παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὄρεων Ἐσκιδζὲ ἔχει τὰ παράθυρα ὄλων τῶν οἰκιῶν ἐστραμμένα πρὸς νότον ²⁾, Ἐν ὄλῳ ἔχει πεντακοσίας κεραμοσκεπεῖς πλουσίας καὶ διακεκοσμημένας οἰκίας μὲ ἀμπελοκήπους. Οἱ ἡμίσεις τῶν κατοίκων εἶναι μωαμεθανοί, οἱ δὲ λοιποὶ ἄπιστοι. Ἐχει ἕν δζαμίον τρία μεσοδζήτια, ἕν λουτρόν, ἕνα μεδρεσέν, δύο χάνια, δύο μονὰς δερβισῶν, καὶ ἀρκετὰ καταστήματα...

Ἐντεῦθεν ἐκκινήσαντες καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν προχωρήσαντες εἰς τὴν πεδιάδα κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Καρασοῦ ὑπεφέρομεν τὰ πάνδεινα ἐκ φοβεραῶς θυέλλης καὶ ραγδαίας βροχῆς ἕως ὅτου ἐφθάσαμεν εἰς στενὸν πέρασμα τοῦ Καρασοῦ. Ἐπανελημμένως διελθὼν τὸν ποταμὸν τοῦτον ἐπὶ βωδαμάξης (εἶχα διαπιστώσει, ὅτι ὁ ποταμὸς οὗτος) ῥέων ὀρητικῶς δὲν ἄφινεν ἀνενόητον (χωρὶς νὰ παρασύρη) τὰς γεφύρας.

Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην (μετ' εὐχαρίστου ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι) μόλις ἔχει κτισθῆ μία γέφυρα ἐνταῦθα ξυλίνη ὑπὸ τοῦ ἐναρέτου (Μεγ.) Βεζύρου Ἀχμέτ Πασᾶ τοῦ Κοπριουλή Ζαδέ ³⁾ παρομοία πρὸς τὴν μεγάλην γέφυραν τῆς πόλεως Κοδζὰ ⁴⁾ τῆς νομαρχίας Ἐρζεγοβίνης. Τὰ ἄκρα τῶν μακρῶν καὶ παχέων κίωνων ἐνέπηξαν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ἐσχημάτισαν κολοσσοὺς ἀπίδων τοσοῦτον θαυμασίων, ὥστε πραγματικῶς (τὸ σύνολον) ἔλαβε μορφήν παραδείσου γεφύρας ⁵⁾.

1) Τὸ ὄνομα αὐτῆς μένει κενὸν εἰς ὄλα τὰ ἀντίγραφα.

2) Κυρίως Kible εἶναι τὸ μέρος πρὸς ὃ ἀτενίζουσι προσευχόμενοι οἱ Μουσουλμάνοι ἤτοι ἡ κατεύθυνσις πρὸς τὴν Μέκαν

3) Πρβλ. Hammer T. 11 σελ. 107 ἑ.

4) Ἄλλη γραφή : Κοτσά

5) Ἡ γέφυρα τοῦ παραδείσου κατὰ τὸ Κοράνιον ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ ἄδου, εἶναι λεπτοτέρα τριχὸς καὶ ὀξυτέρα ξίφους. Οἱ μὲν ἐκλεκτοὶ θέλουσι διέλθει ταύτην ἀστραπηδόν, οἱ δ' ἁμαρτωλοὶ διερχόμενοι θέλουσιν ὀλισθήσει καὶ κατακρημνισθῆ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

Διελθόντες ταύτην τὴν γέφυραν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κωμόπολιν Ἀχμέτ Ἀμπάδ.

Σταθμὸς κωμοπόλεως Ἀχμέτ Ἀμπάδ

Καὶ αὕτη τυγχάνει ἐκ τῶν ἀγαθοεργῶν καθιδρυμάτων τοῦ Κοπριουλή Ζαδέ, ἐναρέτου Βεζύφου, τοῦ Μεγάλου Ἀχμέτ Πασᾶ οὔσα, ὠνομάσθη Ἀχμέτ Ἀμπάδ ¹⁾. Πολλὰι χιλιάδες ἐργατῶν συναθροισθέντες ἐνταῦθα ἐξακολουθοῦν νὰ κτίζον αὐτήν. Τὴν σήμερον ἡ κωμόπολις ἔχει ἐν ὄλῳ διακοσίας κερανοσκεπεῖς καὶ ἀχυροσκεπεῖς νέας οἰκίας ἄνευ ἀμπελοκήπων, ἐν μικρὸν δζαμίον, ἐν κελλίον ἐρημίτου, δύο νέα κερανοσκεπῆ χάνια, 25 μικρὰ ἄλλ' ὠφέλιμα καταστηματακία ἐκτισμένα ἀπὸ εὐθηνὸν προσωρινὸν ὑλικόν. Ἡ οἰκοδομὴ αὐτῶν εἰσέτι συνεχίζεται. Ὁ ὕψιστος θεός, (εὐχομαι) νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἀκμαιοτάτην μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰῶνων.

Βορειότερον τῆς νεοκτισθείσης ταύτης κωμοπόλεως ἐπὶ λόφου ²⁾ ὕψηλοῦ ὑπάρχει τὸ μοναστήριον, ὅπερ φέρει τὸ ὄνομα: προσκύνημα τοῦ Κουσλούκ ³⁾ Μπαμπᾶ. Τοῦτο δὲν ἔχει ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα. Μετὰ πορείαν μιᾶς ὥρας ἐντεῦθεν πρὸς δυσμὰς καὶ διελθόντες δασώδη δενδροστοιχίαν μὲ ὑψικόρυφα δένδρα ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν Σαρῆ Σαμπάν.

Ἡ κωμόπολις Σαρῆ Σαμπάν

Ἡ Σαρῆ-Σαμπάν ἔδρα βοιβόδα ἐν τῇ διοικήσει τῆς Καβάλλας, εἶναι μικρὰ ἀρκετὰ ἀκμαία κωμόπολις μετὰ διακοσίων οἰκιῶν ἐπὶ ἐπιπέδου ἀμμόδους ἐδάφους, ἐκτισμένων. ἐν τζαμίον, δύο χάνια ἐν λουιτρὸν καὶ πεντήκοντα καταστήματα ἕνα μεδρησέν, ἐν μοναστήριον, ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐκτίσθη ἡ κωμόπολις Ἀχμέτ-Ἀμπάδ ἔμπροσθεν τῆς γεφύρας Καρα-σοῦ ἡ κωμόπολις αὕτη στερηθεῖσα ⁴⁾ ἀπὸ εὐθείαν ὁδὸν (διαρκείας) τριῶν ὥρῶν (τὴν ὁποίαν εἶχε) παρήκμασε καὶ ἔμεινε ἄνευ ζωνῆς κινήσεως. Προχωρήσαντες ἐντεῦθεν μεταξὺ δυσμῶν καὶ νότου ἐπὶ 3 ὥρας ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ διελθόντες διὰ μέσου πετρωδῶν μερῶν τὰς θερμοπηγὰς ὑδάτων, μετὰ 3 ἄλλας ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ὄχυρὸν φρούριον τῆς Καβάλλας.

1) Ἀμπάδ τόπος κατακειμένος ἀκμαῖος καὶ θαλερός, πλήρης μὲ τὰ ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα τοῦ Ἀχμέτ Πασᾶ.

2) Ἐπιχώματος.

3) Ἄλλ. γρ. Κόμσουλούκ.

4) Ἐμεινε μακρὰν, παράμερα.

ΔΕΡΚΟΙ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΩΝ ΜΟΝΟΦΥΣΙΤΩΝ

Διήγησις τοῦ εὐλογητοῦ Ἰωάννου ἐπισκόπου τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἱεραιτουπόλεως.

. . . Καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεοδόσιος (τῆς Ἀλεξανδρείας) μετὰ τῶν λοιπῶν ἐξεχόντων ἀνδρῶν τῆς δικαιοδοσίας του ἀπηλάθησαν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας των καὶ ἐκλήθησαν εἰς τὴν βασιλείον πόλιν καὶ μετέβησαν ἐκεῖ τῇ μεσολαβῆσει ἐξεχόντων τινων προσώπων, προσκεκολλημένων εἰς τὴν αὐλήν, νομίζοντες οἱ ἐπεναντίοι ὅτι δι' ἀπειλῶν ἢ κολακειῶν θὰ κατώρθουν ἴσως νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ ἔλθουν μετ' αὐτῶν εἰς κοινωνίαν. Καὶ ὅταν οὗτοι στερεῶς ἠναντιώθησαν, καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερνικήσωσιν τὴν σταθερότητα των, ὠρισμένος (ἢ καλῶς γνωστός) καὶ σκληρὸς τόπος ἐξορίας ἐδόθη εἰς αὐτὸν τὸν ἱερὸν ἀρχιεπίσκοπον (Θεοδόσιον), καὶ εἰς ὅλην του τὴν συνοδείαν», εἰς τοὺς ἐπισκόπους μετὰ τῶν πλέον ἐξεχόντων τοῦ «κλήρου», περὶ τοὺς τριακοσίους ἐν ὄλῳ, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἡμέρας («μανοίων»), εἰς «κάστρα» καλούμενα Δέρκος, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἡμεῖς συχνὰ συνηθίζομεν νὰ μεταβαίνωμεν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἁγίων τούτων καθὼς καὶ τοῦ εὐλογητοῦ καὶ μεγάλου γέροντος Ζ'ιγτα τοῦ πεφημισμένου Σύρου ἐκ τῆς Sophanene, ὅστις ὁμοίως ἦτο ἐκεῖ ὑπὸ περιορισμὸν μαζύ των. Καὶ ἐφυλάττοντο ἕκτοτε ὑπὸ ἐπιτήρησιν ἐκεῖ. Καίτοι ἡ φιλόχριστος Θεοδώρα (ἢ Αὐτοκράτειρα), ἣτις ἴσως ἐξελέγη βασίλισσα παρὰ τοῦ Θεοῦ ὅπως ἦ στήριγμα διὰ τοὺς καταδιωκόμενους ἀπὸ τὴν σκληρότητα τῶν καιρῶν, ἐπεριποιήθη πολὺ αὐτοὺς καθὼς καὶ πανταχοῦ τοὺς καταδιωκόμενους, ἐφοδιάζουσα αὐτοὺς μὲ τροφίμα καὶ γενναϊόδωρα «ἀναλώματα».

Καθ' ὃν χρόνον ὑπέφερον ἔνδειαν ἐκεῖ, καὶ ἐπίσης παντοῦ, οἱ πιστοὶ ὑπέφερον ὁμοίως, συνηθίζον πανταχόθεν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν αὐτὴν βυσιλεύουσαν πόλιν, πρῶτον ἕνεκα τοῦ διωγμοῦ εἰς ὅλα τὰ μέρη, καὶ δευτερον χάριν χειροτονείας διότι δὲν εὐρίσκετο κανεὶς ἀπολύτως ἄνθρωπος νὰ ἐκτείνῃ χεῖρα χειροτονείας εἰς κανένα πιστὸν εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ρωμαϊκῆς χώρας μέχρι τῶν Περσικῶν συνόρων. Καὶ συνεπῶς πολλοὶ συνηθίζον νὰ μεταβαίνωσι εἰς αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἐν Θράκῃ, ὀδυρόμενοι καὶ ἐκθέτοντες τὰ δεινά των. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἐκεῖ δὲν εἰσηκούοντο, καθόσον ἦτο ἀληθῶς ἀδύνατον δι' αὐτοὺς νὰ ζήσωσι ἂν «χειροτονεία» θὰ ἐλάμβανε χώρα, ἂν οἱ ἐναντίοι ἤθελον ἀκούσει τοῦ τοιούτου.

Ὁ ἱερός ὅμως οὗτος Ἰωάννης, διὰ τὰ πράγματα ταῦτα ἔχυνε δάκρυα πικρὰ κάθε ἡμέραν διὰ τὰ δεινὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τοσοῦτον ὥστε πολλάκις νὰ λέγη παρουσία ἡμῶν. «Ἡμεῖς ἐκλήθημεν ποιμένες τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ ἀνωφελῶς, ἀφοῦ ἀνεχόμεθα τοὺς ἀμνοὺς τῆς νὰ σπαράσσονται ὑπὸ λύκων, καὶ ἤλθομεν κοὶ ἐκαθέσθημεν χωρὶς μόνοι, καὶ δὲν συγκατετέθημεν χάριν τῆς θρησκείας νὰ ἀποθάνωμεν. Ποῖον τὸ ὄφελος τὸ ὁποῖον προσφέρομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ; καθότι δὲν θέλομεν νὰ ἰατρούσωμεν ἢ θεραπεύσωμεν οὔτε αὐτοὺς, οἵτινες προσέρχονται εἰς ἡμᾶς κλυδωνιζόμενοι κατόπιν ἐξηκονταήμερου ταξιδείου».

Καὶ ταῦτα ἐπανελάμβανε κλαίων «Φοβοῦμαι ἐκεῖνον, ὅστις εἶναι ἡ κεφαλή (δηλαδὴ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεοδοσίον), ἄλλως, ὡς ζῆ ὁ Χριστὸς οὐδὲν θὰ μὲ ἐμπόδιζε νὰ κάμω «χειροτονεῖαν» εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν τῆς πόλεως, ἂν ἤθελον εὐρῆ τὴν εὐκαιρίαν εἰς ἀνοικτὸν «χώρον» εἰς τὴν πόλιν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὄλων.» «Ὅταν πολλοὶ ἤρχοντο καθ' ἐκάστην, καὶ ἐκεῖνος διαρκῶς ἤκουε ἐπαναλαμβανόμενα, τὰ αὐτὰ δὲν ἠδύνατο νὰ συγκατήσῃ ἑαυτὸν, ἐκινεῖτο ὑπὸ ζήλου καὶ ἐξεγείρετο τὸ πνεῦμα του καὶ ἔλεγε: «Μὴ γένοιτό μοι ἦν ὄνοματι τοῦ θεοῦ νὰ παραμένω ἡσυχος ἐπὶ μακρότερον καὶ μὴ δίδω προσοχὴν εἰς τὰ δεινοπαθήματα τῆς ποιμένης τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐξαγορασθεῖσαν διὰ τοῦ τιμίου του αἵματος, καθόσον καὶ ἂν ἀκόμη ἀποθάνω θὰ εἶναι καύχημά μου». Καὶ οὕτω συνήρμωσε δικαιολογίας καὶ προφασισθεῖς ἀσθενείας μετέβη καὶ παρεκάλεσε τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς φύλακας δι' ἄδειαν ὅπως μεταβῆ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἴδῃ τοὺς ἰατροὺς. Κοὶ ἐπειδὴ ἤκουσαν νὰ γίνεται μεία ἀσθενείας, ὡς ἐκ τούτου δὲν τὸν ἐμπόδισαν νὰ μεταβῆ. Καὶ ἡ αἰτία αὐτῆ τοῦ ἐρχομοῦ του ἔγινε γνωστὴ εἰς τὴν βασιλίσσαν, καὶ ἐκ θείας βουλῆς τὸν ὑπεδέχθη μετὰ μεγάλης χαρᾶς, καὶ διέταξε «μέτατον» (εὐρύχωρα διαμερίσματα) νὰ τῷ παραχωρηθῆ εἰς τὰ Ἀνθεμίου καὶ «ἀνάλωμα» (χρηματικὴ χορηγία) δι' αὐτὸν καὶ τὸν σκλάβον του.

Καὶ ἐκτοτε ὁ ζήλος καὶ ἡ θέλησις τοῦ εὐλογημένου ἀνθρώπου ἔγινε καταφανής. Καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὄμιλοι ἐκείνων ὅσοι ὑπέφερον δεινὰ ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐμωλοπίζοντο καὶ οὐδένα εἶχον νὰ τοὺς βοηθήσῃ, μετέβαινον εἰς συνάντησίν του καὶ τοὺς ἀπέστελλε ὄλους εἰς τοὺς τόπους των χαίροντας, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐχρηζε πολλὰς ἀγίας τραπέζας, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ πολλοῦ ἀνέμενον νὰ χρησθῶσι, καὶ ἦτο ἔμπλουτος μεγάλης «παρρησίας» ἐπιδεικνύων μέγαν ἐνθουσιασμόν καὶ πίστιν, ἥις ἀντιπαλαίει τὸ θάνατον. Ὅταν ἔλαβε τὴν στάσιν αὐτὴν καὶ ἐγένετο τοῦτο γενικῶς γνωστόν, ζηλοφθονία ὡς ἡ τοῦ Κάϊν ἐσπάρη εἰς πολλῶν τὰς καρδίας, οἵτινες ἦσαν ἔσω καὶ ὄχι ἔξω. Καὶ συνήθιζον νὰ τῷ στέλλωσι διαταγὰς, λέγοντες: «Ἰστάμεθα εἰς τὸ στόμα λέοντος, καὶ σὺ γίνεσαι αἷτιος, ὅπως μᾶς καταξεσχίσῃ ὄλους καὶ θὰ

νατώσει ἀκαρεί». Ἐκεῖνος ὁμως εἶπε. «Ὅσον διὰ τὸν ἐρχόμενον λέοντα οὐδεὶς ἄς μὴ τὸν ἀντιμετωπίσῃ, ἄς τὸν ατείλῃ ἐναντίον μου, ἐμοῦ μόνον· καὶ ἀποῦ ὅπως λέγετε ἐγὼ τὸν ἐξήγειρον, ὁ θεὸς θὰ πράξῃ ὅπως βούλεται. Τὰ στόματα τῶν λεόντων γέγραπται νὰ σφραγισθῶσι διὰ προστάγματος, ἄνωθεν». Καὶ οὕτω δὲν ἔπαυσε τὸν ζῆλόν του.

Κατόπιν ὁμως ἔγραψαν ὁμοίως εἰς τὸν πατριάρχην του νὰ τὸν ἀπαγορεύσῃ. Ὁ ἅγιος ὁμως, ὅστις ἐγνώριζε τὸν ζῆλόν του, ὅσον ἀφορᾷ ἑαυτὸν, δὲν δυσηρεστήθη διὰ τὸ σωτήριοιόν καὶ τὴν παραμυθίαν τῶν πιστῶν, παρεῖδε τὰ λεγόμενα ἐναντίον τοῦ εὐλογημένου αὐτοῦ ἀνθρώπου χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν, λέγων· «Οὗτος ἀνεχώρησε ἀπὸ τῆς παρουσίας μου, εὐρίσκεται εἰς τὴν πόλιν, καὶ αὕτη ἡ βασίλισσα ἐπίσης τὸν ἐδέχθη, πρὸς τούτοις γνωρίζει ἐκείνη ὅτι ἐγὼ δὲν τὸν διέταξα νὰ πράξῃ τὰ τοιαῦτα». Καὶ οὕτω δὲν ἔδωκε προσοχὴν ὡς εἶς ὅστις τὸ ἐγνώριζε καὶ ἐν ταῦτῳ δὲν τὸ ἐγνώριζε.

Ὁ ἱερὸς ὁμως Ἰωάννης προσεδέχετο ὅλους ὅσοι προσήρχοντο πανταχόθεν ἐπὶ μαρτυρίᾳ ἐκείνων, οἵτινες τοὺς παρουσίαζεν καὶ δὲν τὰς παρέλειπε, καίτοι ὑπὸ τῆς περιστάσεως ἦτο δυσχερὲς νὰ λάβῃ τὰς δεούσας μαρτυρίας. Ὅταν ὁμως ἡ ζηλοτυπία τινῶν τὸ εἶδε, καὶ τοῦτο τοὺς ἔκαμε νὰ διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς αὐτόν, καὶ οἵτινες ἦσαν ἐκ τῶν πιστῶν καὶ μέλη τῆς «συνοδείας» του καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν μάλιστα καὶ ἐπίσκοποι μετέβησαν πρὸς τὴν βασίλισσαν καὶ ὠμίλησαν αὐτὴν περὶ αὐτοῦ καὶ ὑπέβαλαν αἴτησιν δῆθεν προερχομένην ἐξ ἐκείνου, ὅπως τοῦ δόσῃ ἄδειαν νὰ ἀφήσῃ τὴν πόλιν δι' ὀλίγον χρόνον. Καὶ ἐκείνη... ἔδωκε τὴν τοιαύτην διαταγὴν... Ὅσον ἀφορᾷ ὁμως τὰς «χειροτονίας» ἡ βασίλισσα τῷ εἶπε· «Πρόσεξε μεῖνε εἰς τὸ «παλάτιον» μήτοι πράγματι εὐρεθῆς ὑπόδικος. Μένε ἵσυχος μὴ κινουῦ ὅπως οἱ συνοδοὶ σου καὶ μὴ κάμνεις ἱερεῖς εἰς τὴν πόλιν αὐτήν»... Καὶ ἀνεχώρησε πρῶτον διὰ Λυδίαν ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὰς χειροτονίας του.

Διήγησις τοῦ θείου καὶ εὐλογητοῦ ἀνδρὸς Ζ'υγα («τοῦ μικροσώμου»).

... Καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα (ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα) ἵνα μὴ γίνῃ «στάσις» καὶ βλάβη εἰς τὴν πόλιν, τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς πόλεως, (κατ' αἴτησιν τῶν ὀρθοδόξων) ἐνῶ ἡ βασίλισσα προετοίμασε μέρος διὰ τὸν εὐλογημένον ἄνθρωπον εἰς τινὰ «κάστρα» εἰς Θράκην, τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἦτο Δέρκος εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα μιλίων, καὶ οὕτω ἐξεκίνησε δι' ἐκεῖ, ἐνῶ ἐπίσης καὶ ὁ εὐλογημένος Θεοδόσιος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας εἶχε ἐγκαταστήσῃ ἐκεῖ. Καὶ ἔκτοτε οἱ εὐλογημένοι ἄνθρωποι ἔμεινον ἐκεῖ ὁμοῦ, ἐνῶ τὰ «κάστρα» ἀντήχουν ὕμνους.

Καὶ μετὰ τινὰ χρόνον, ἔνεκα τοῦ ἀνθυγεινοῦ τοῦ τόπου μετέβησαν ἀλλαχοῦ.

Καὶ μετὰ τινὰ ἔτη ὁ εὐλογητὸς Ζ'υγα ἐτεράτισε τὸ στάδιόν του καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ.

Ὁ μαθητὴς του ὁ Hananya ὁ πρεσβύτερος ὅστις ἦτο δεύτερος μετ' αὐτὸν (ἢ τὸν διεδέχθη), ὁμοίως ἐγκατέλειπε τὸν τόπον, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐπαιδαγωγήθη μετ' ἐκεῖνον κατὰ τὴν ζωὴν τοῦ εὐλογημένου γέροντος Habib κατὰ τὴν πολιτείαν τῆς ζωῆς ἀμφοτέρων.

Μέχρι τοῦ 1853 τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου τῆς Ἐφέσου, συγγραφέως τῶν ἀνωτέρω δύο περικοπῶν ἦτο γνωστὸν μόνον ἐκ τῆς μνείας μερικῶν Σύνδρων συγγραφέων. Ἐκτοτε ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ὀλλανδίᾳ, Γαλλίᾳ ἐμελέτησαν καὶ ἐξέδωκαν τὰ σωζόμενα ἔργα του, Π. π. ὁ Ρῶσος Α. Dyakonov τὸ 1908. Οἱ ἀνωτέρω παρατεθήμενος βίοι εἶναι ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ κ. E. W. Brooks ἐκ τοῦ ἔργου «Βίοι Ἁγίων τῆς Ἀνατολῆς» τοῦ Ἰωάννου τῆς Ἐφέσου, μητροπόλεως τῆς Ἀσίας καὶ ὡς ἐκ τούτου γνωστοῦ καὶ ὡς Ἰωάννου τῆς Ἀσίας. Ἐγεννήθη τὸ 507. Τὸ 535, 540 καὶ 541 ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 522 ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς τὸν ἐξέλεξε πρὸς κατήχησιν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐθνικῶν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τοῦς προσηλυτίσῃ εἰς τὰ δόγματα ὡς τὰ ἐθέσπισεν ἡ ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος. Εὐρισκόμενος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τὸ 558 ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος ὑπὸ Μονοφυσιτῶν Ἐπισκόπων, ὅπως καὶ ὁ Kashish τῆς Χίου. Ὁ Ἰωάννης ἦτο τιτουλάριος καὶ οὐδεμία ὑπάρχει ἀπόδειξις ὅτι διέμενεν ποτὲ ἐν Ἐφέσῳ.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Θεοδοσίου τῆς Ἀλεξανδρείας Μονοφυσίτου τὸ 566, ὁ Ἰωάννης ἐθεωρεῖτο ἡ κεφαλὴ τῶν Μονοφυσιτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ εἰς Δέρκους ἐξορία τῶν Μονοφυσιτῶν, ὅπου διέμενε ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεοδόσιος, μέγας ἀριθμὸς Ἀρχιερέων καὶ ἀνωτέρων κληρικῶν, καὶ ὅπου ἐχειροτονήθη καὶ ὁ Ἰάκωβος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ Ἰακωβίται ἔλαβον τὸ ὄνομά των, ἦτο ἄγνωστος εἰς τὸν μέγαν τῶν Δέρκων Ἀρχιερεᾶ Σαμουήλ τὸν Χαντζερήν. Διότι οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, ἀναφέρουν μὲν τὴν ἐξορίαν ἐν Θράκῃ δὲν μνημονεύουν ὅμως, φαίνεται, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

Τὸ περίεργον ὅτι μεταχειρίζεται τὸ πληθυντικὸν κάστρα τοῦ Δέρκου Καὶ ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι τὸ πληθυντικὸν Δέρκοι, εἶναι χάριν συντομίας ἀντὶ τοῦ κάστρα τοῦ Δέρκου.

Αἱ ἐν εἰσαγωγικοῖς λέξεις εἶναι τοιαῦται ὅπως δίδονται ἑλληνιστὶ ἐν τῷ Συριακῷ κειμένῳ.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥ

ΧΑΤΖΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΤΟΥ

Ὁ Δημητρίου ἐγεννήθη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Θράκης Ἀδριανουπόλει φθινούσης τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐσπούδασεν ἐν τῇ αὐτόθι ἀκμαζούσῃ ἑλληνικῇ σχολῇ 1). Ἡ Ἀδριανούπολις τότε ἦτο ἡ δευτέρα καθέδρα τῶν Σουλτάνων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ ἔαρ διεθέριζον αὐτόθι μετὰ τῆς αὐλῆς. Ὁ Δημητρίου γνωρίσας τῶν αὐλικῶν τινα μέγα δυνάμενον προσελήφθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Εὐφρῆς δὲ καὶ ἐγγράμματος τυγχάνων προσεῖλκευ τὴν συμπάθειαν διαφόρων μεγιστάνων, οἵτινες ἀνέθετον αὐτῷ κρατικὰς ἐπιχειρήσεις ἐξ ὧν κατέστη πλούσιος. Δανείζων δὲ εἰς διαφόρους σατράπας, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἴδρυσεν τραπεζιτικὸν κατάστημα ἔχων παρ' αὐτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν Χατζῆ Στεφανῆν. Ἡ περιουσία τοῦ Δημητρίου νυμφευθέντος τὴν Αἰκατερίνην 2) διάπροικος μεγάλης ἀξιεθῆϊσα ἀνέδειξεν αὐτὸν ἓνα τῶν σημανόντων ἑλλήνων. Ἡ φιλογένεια τοῦ ἀνδρὸς κατεδείχθη μετὰ τὴν σύστασιν τῆς φιλικῆς Ἐταιρίας, ἧς ἐγένετο μέλος σπουδαῖον (ἀρχιερεὺς), κατηχηθεὶς δεόντως καὶ καταβαλὼν 3000 γροσίων, τῷ 1817 ὡς πρώτην δόσιν ὡς καὶ τόσοι ἄλλοι Θράκες, περὶ ὧν εἶπομεν ἐν τοῖς «Θρακικοῖς» 3).

Εἰς τὸ ἀρχεῖον χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ὑπ' ἀρ. 25102—25110 ὑπάρχει ἡ κατωτέρω ἀναφορὰ τοῦ Χατζηγεωργίου.

Ἀναφορὰ Χατζηγεωργίου Δημητρίου Ἀδριανουπολίτου, κατοίκου Πει-

1) Ἴδὲ «Θρακικῶν» πανηγυρικὸν τεῦχος (Παράρτημα Γ' τόμου) ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, Ἀθῆναι 1931 σ. 59—66.

2) Τὸ πατρωνυμικὸν αὐτῆς ἀπαιδος μεινάσης δὲν ἀναφέρεται. Ἐξῆς μέχρι τοῦ 1865 ἐνῶ ὁ σύζυγος αὐτῆς ἀπέθανεν ὡς λοχαγὸς ὀλίγῳ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου.

3) Αὐτόθι σ. 16—55 καὶ 84—229.

ραιῶς περὶ τῶν ἐκδουλεύσεων, δικαιωμάτων καὶ ἀποζημιώσεων του.

Πρὸς τὴν Σὴν ἐπὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τῶν ἀγωνιστῶν Ἐπιτροπὴν,

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἀφειδοῦντες τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς ἔλαβαν τὰ ὄπλα κατὰ τῆς τυραννίας, ἀπέκτησαν βεβαίως δικαίωμα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἄλλ' ὅσοι ὁμοῦ μὲ τὴν προσφορὰν τῆς ζωῆς τῶν συνεισέφερον συγχρόνως καὶ τὴν κατάστασίν των καὶ ἀπέβαλον τιμὰς καὶ ἀναπαύσεις οἱ τοιοῦτοι, νομίζω, δικαίως πρέπει νὰ θεωρηθῶν μὲ ὄμμα εὐνοϊκότερον. Πολλὰ τῶν μελῶν τῆς Σῆς Ἐπιτροπῆς γινώσκουν ὅτι ὁ ὑποφαινόμενος ἔχων σημαντικὴν κατάστασιν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετερχόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν τραπεζίτην διαφόρων Σατραπῶν (Πασάδων), προθύμως ἐμνήθην τὰ μυστήρια τῆς ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν, κατηχηθεὶς κατὰ τὸ 1817 ὑπὸ τῶν ἐταιριστῶν Κωνσταντίνου Παπαδάκη καὶ Γρηγορίου Φλέσσα. Ἐλαβον δίπλωμα ἀρχιερέως καὶ συνεισέφερον διὰ τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν γρ. 3000. Ὅταν ὅμως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ ἐθυσίασα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἱκανὰ πρὸς σωτηρίαν μου καὶ ἔμελλον νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα διὰ νὰ λάβω ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὸν ἔνδοξον αὐτῆς ἀγῶνα (τὸν ὅποιον εἶχον ἀσπασθῆ ὅλη ψυχῇ καὶ καρδίᾳ) καὶ ἔφευγον μετὰ τῆς συζύγου μου ἐκεῖθεν, νομίσασα αὕτη ὅτι ἀνεκαλύφθημεν, καθ' ὁδὸν ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν τὸ τοῦ ἀρχιερέως δίπλωμά μου τῶν Φιλικῶν, καθὼς καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς συνεισφορᾶς τῶν γροσίων 3000 καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ δυστυχίαν, σήμερον δὲν ὑπάρχουν εἰς χεῖρας μου, πέπεισμαι ὅμως, ὅτι ἡ Σεβαστὴ ἐπιτροπὴ γνωρίζουσά με, δὲν θέλει ἀμφιβάλλει ποσῶς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου.

Ὁ Σουλτᾶνος, ἀφοῦ ἀνεχώρησα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς οἰκογενείας μου, ἐδήμευσεν ὅλα τὰ κτήματά μου, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἀνέβαινον εἰς 80000 δίστυλα· συγχρόνως δὲ ἀπώλεσα ὅλα τὰ σκευὴ καὶ τινα εἶδη πολύτιμα καὶ ἔπιπλα τῆς οἰκίας μου καθὼς καὶ διάφορα σημαντικὰ δάνεια πρὸς σημαντικούς Τούρκους, τῶν ὁποίων τὴν ἀξίαν, ἐὰν θελήσῃ τις νὰ προσδιορίσῃ σήμερον, βεβαίως δὲν θέλει τὴν εὐρη ὀλιγωτέραν τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων, ὡς πασίδηλον.

Φεύγων ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν τυράννων μετὰ τῆς οἰκογενείας μου παρέλαβον καὶ ὠδήγησα μαζί μου περὶ τοὺς εἴκοσιν ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ὄντας πρότερον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, τοὺς δὲ γνωρίζων ὡς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἔλθωσι νὰ ἀγωνισθῶσι καὶ ὑστερουμένους τῶν μέσων.

Ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν διέσωσα ἀπὸ τὴν δήμευσιν καὶ διαρπαγὴν καὶ ἔφερον μαζί μου εἰς Μύκονον, ὅπου κατὰ πρῶτον ἀπέβην, συνισταμένη

εἰς μετροητά, ἀδάμαντας, λαχούρια, ὄρολόγια καὶ λοιπὰ πολύτιμα εἶδη, ἀνέβαινε τοὐλάχιστον εἰς 70000 δίστηλα· ὅτι δὲ εἶχον τὴν κατάστασιν αὐτὴν μετ' ἐμοῦ τότε εἰς Μύκονον γνωρίζει ὁ κύριος Δημήτριος Καμπάνης ¹⁾ εἰς τοῦ ὁποίου τὴν οἰκίαν ἔκατοίκησα κατὰ πρῶτον, οἱ ἀντιστρατηγοὶ Χατζῆ Χρήστος Νικήτας καὶ Κριεζώτης καὶ ἄλλοι πολλοὶ πατριῶται. Ὅλη δὲ ἡ σημαντικὴ μου αὕτη κατάστασις ἐδαπανήθη εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμον, εἰς ἔξοδα στρατευμάτων καὶ λοιπὰ καὶ σήμερον ἔμεινα πτωχός.

Ἀπὸ τὴν Μύκονον μετέβην εἰς Ναύπλιον μετὰ τῶν εἴκοσιν ἀνθρώπων μου, ἐνδύσας, ὀπλίσας καὶ διαθρέψας αὐτοὺς ἐξ ἰδίων μου· ἐκεῖ συνέλεξα καὶ ἄλλους εἰσέτι εἴκοσι καὶ οὕτω συνωδευόμενος μετὰ 40 στρατιωτῶν μετέβην εἰς Ἄστρος, ὅπου τότε τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἦτο συνηγμένον εἰς ἐθνικὴν συνέλευσιν.

Μετὰ ταῦτα ἀκολούθησα τὴν κυβέρνησιν εἰς Τριπολιζᾶν καὶ ἐκεῖθεν διετάχθην νὰ μεταβῶ εἰς Κόρινθον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Χατζῆ Χρήστου, ἔχων καὶ τὸν ἀδελφόν μου Χατζῆ Στεφανῆ καὶ περὶ τοὺς 500 στρατιώτας, προμηθεύων πάντοτε αὐτοὺς ἐξ ἰδίων μου. Ἐκεῖ ἐμείναμεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορίνθου πολεμοῦντες μεχρισοῦ ἔπεσε τὸ φρούριον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Μετὰ ταῦτα μετέβην εἰς Μονεμβασίαν πρὸς διατήρησιν τῆς εὐταξίας, ὅπου ἔδωκα γρ. 3436 παρ[άδες] 10 εἰς τὸν ἑπαρχον Μονεμβασίας Γεώργιον Πᾶνον διὰ τὴν χρεῖαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ φρουρίου, ὡς τὸ ἔγγραφον ὑπὸ στοιχ[εῖον] Α καὶ κατὰ τὸ 1823 μέχρι τοῦ 1824 διορισθεὶς διετέλεσα ὡς ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τῆς Κυβερνήσεως καὶ πολιτάρχης Ναυπλίας μετὰ 200 περίπου στρατιώτας διὰ τοὺς ὁποίους ἐπλήρωσα καὶ ἐξ ἰδίων μου, μάλιστα ἀφοῦ ὁ στρατηγὸς Χατζῆ Χρήστος διὰ μέσου τοῦ ὁποίου ἐλάμβανον τοὺς μισθοὺς μου ἔπεσεν αἰχμάλωτος εἰς Ναυαρίνους.

Κατὰ τὸ 1824 μέχρι τοῦ 1825 διαταχθεὶς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐστρατολόγησα περὶ τοὺς 400 στρατιώτας καὶ ἐξοδεύσας ἐξ ἰδίων μου, ἀπῆλθον εἰς Ὑδραν, ὅπου ὁ ἐχθρικός στόλος ἐπαπειλεῖ ἀπόβασιν καὶ διέμεινα ἐκεῖ φρουρῶν μεχρισοῦ παρήλθεν ὁ κίνδυνος.

Κατὰ τὸ 1825 ἡ τότε προσωρινὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος πληροφορηθεῖσα τὰς πιστὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις μου, τὰς χρηματικὰς θυσίας καὶ λοιπὰ, ὡς ἐκφράζεται τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Πολεμικῶν, μ' ἐπροβίβασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου, ὡς τὰ ὑπὸ στοιχ[εῖα] Β. καὶ Γ. ἔγγραφα.

1) Ἴδὲ Τρύφωνος Ε. Εὐαγγελίδου, Μύκονος, Ἀθήναι 1912 σ. 233 καὶ 256.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὧν, ὡς ἐροήθη, πολιτάρχης εἰς Ναύπλιον, ἔλαβον παρὰ τῆς διοικήσεως τὴν ἐπισυναπτομένην ὑπὸ στοιχ[εῖον] Δ. διαταγὴν καὶ ἐξεστράτευσα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Κωνστ[αντίνου] Μαυρομιχάλη εἰς τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον, ὅπου καὶ ἀπῆλθον ἐπὶ κεφαλῆς 412 στρατιωτῶν, ἐξοδεύων καὶ δαπανῶν ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας μου Καταστάσεως καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας τῆς Πολιανῆς, τῶν Μύλων, τῶν Βερβένων καὶ διαφόρων ἄλλων μερῶν μέχρι τοῦ 1828, ὅτε ἡ πατρις εἶχεν ἀνάγκην πολεμιστῶν. Δὲν ἔλειψα ὁσάκις διετάχθην νὰ παρενρίσκωμαι εἰς τὰ στρατόπεδα, ἔχων ἱκανοὺς στρατιώτας καὶ διατελῶν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν ἀοιδίμων Δ. Ὑψηλάντου καὶ Θ. Κολοκοτρῶνη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1823, ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ μακαρίτης Κυβερνήτης Ι. Καποδίστριας, θεωρῶν ὅτι ὁ τῆς Ἀνεξαρτησίας πόλεμος ἐτελείωσεν, ἡ δὲ αὐτονομία τοῦ ἔθνους ὅτι ἐξησφαλίσθη, ἀπεσύρθην εἰρηνικῶς ἀπὸ τὸ πολεμικὸν στάδιον.

Διὰ μισθοῦς μου δὲν ἔλαβον εἰμὴ δύο ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ἐπισυνάπτω ἐκ γροσίων 3000 ἐξ ὧν τὰ 1500 εἶναι ἐν ὀνόματί μου, τὰ δ' ἄλλα 1500 ἐπλήρωσα διὰ νὰ ἐξοικονομήσω τὰς ἀνάγκας ἐνδεῶν πατριωτῶν. Ἀπὸ τοῦ 1828 μέχρι τοῦ 1833 ἔμενον ἰδιωτεύων, μόνον κατὰ τὸ 1832, ὅτε ἡ πατρις κατὰ δυστυχίαν κατεσπαράττετο ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν ἔλαβον μέρος ὑπὲρ τῆς ὑγιοῦς μερίδος τοῦ ἔθνους.

Ἀφοῦ ἡ Α. Μ. ὁ Σὸς Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἐπάτησε τὸ πολυπαθὲς ἔδαφος τῆς πατρίδος, διωρίσθην κατὰ τὸ 1834 καὶ διετέλεσα μέχρι τοῦ 1845, περίπου 11 ἔτη, εἰς διαφόρους οἰκονομικὰς θέσεις καὶ εἰς τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα τῆς ὑπηρεσίας μου διετέλεσα πάντοτε ὑπηρετῶν μὲ πατριωτισμὸν, τιμότητα καὶ ζῆλον, ὥστε ὄχι μόνον δὲν κατηγορήθη ποτὲ ἐπ' οὐδεμιᾶ αἰτία, οὔτε ἐπεπλήχθη, οὔτε λεπτὸν ἔλειψε ἀπὸ τὴν διαχείρισίν μου συνισταμένην εἰς σημαντικὰς ποσότητας, ἀλλ' ἐξῆλθον ἔχων ἀγνάς καὶ καθαράς τὰς χεῖρας καὶ ἐντίμως πτωχός... Εὐχαριστοῦμαι ὁμως διότι ἤξιώθην νὰ ἴδω τέλος πάντων τὴν λαμπρὰν ἡμέραν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἡμέραν διὰ τὴν ὁποίαν τόσοι ἄλλοι ἀγωνισθέντες μεθ' ἡμῶν καὶ οἱ προπάτορές μας ἐπεθύμησαν μὲ πικρὸν δάκρυ, ἀλλὰ δὲν ἠξιώθησαν νὰ ἴδωσι,

ΤΡΥΦ. ΕΥΑΓΓΕΛΛΙΔΗΣ

ΚΩΔΙΞ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ

1821—1830

Ἀπὸ τοῦ 1714—1831 ἔτους πέντε ἐν ὄλῳ Λέριοι Ἱεράρχαι ἐτίμησαν τὸν κλεινὸν θρόνον τῆς Ἡρακλείας, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος εἶναι ὁ Ἱγνάτιος Ἡρακλείας, ὅστις ἦτο ἀνεπιὸς τοῦ Ἡρακλείας Μελετίου τοῦ ἀπὸ Μυριοφύτου, διατελέσαντος τοιοῦτου ἀπὸ τοῦ 1794—Σεπτεμβρίου 1821, ὅτε παρητήσατο τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ ἀνεπιοῦ αὐτοῦ, τοῦ καὶ πρωτοσυγκέλλου αὐτοῦ διατελέσαντος Ἱγνατίου, ὅστις εἶναι ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος Ἱεράρχης Λέριος τῆς Ἡρακλείας 1).

Ὁ τὸν Μελέτιον κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1821 διαδεξάμενος Ἱγνάτιος ὁ Σταραβέρος τοῦ Πικλήν, ἀνῆρ τὴν ἀρχιερατικὴν κίδαριν παντοίαις ἀρετῶν ιδέαις καταγλαΐσας, ἐγεννήθη ἐν τῇ Νήσῳ Λέρῳ περὶ τὰ ἔτη 1765—1768 Ἰωάννης κατὰ κόσμον καλούμενος, ἀφ' οὗ τὰ κοινὰ ἐδιδάχθη γράμματα ἐν τῇ Σχολῇ 2) τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεστάλη εἰς Μυριοφύτον πρὸς τὸν ἐκεῖ ἐπίσκοπον, τὸν θεῖον αὐτοῦ Μελέτιον τὸν εἶτα Ἡρακλείας. Ἐκεῖ διήκουσεν ἅπασαν τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν ὑπὸ τὸν διδάσκαλον Ἰωάννην Λεοντόπουλον τὸν ἐκ Μυριοφύτου, λόγιον ἐκ τῶν τὰ μάλα εὐδόκιμον, περὶ οὗ ἐν ἄλλῃ μελέτῃ μου γίνεται λόγος. Περαιώσας ὁ Ἱγνάτιος παρ' αὐτῷ τὴν τῶν ἐγκυκλίων σπουδὴν

1) Μ. Γ ε δ ε ω ν, Ἐγγραφοὶ Λίθοι καὶ Κεράμια (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας») ἐν Κωνσταντινουπόλει 1892 σελ. ρνα', ρνγ'.

2) Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Σχολὴ Λέρου ἐν «Φωνῇ Δωδεκανήσου» Πολιτικῇ καὶ Κοινωνικῇ Ἐπιθεωρήσει εἰκονογραφημένη ἔτος Α' (1922—1923) Ἀθῆναι ἀριθ. 11—12 κε'. Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ὑπὸ τὸν Διδάσκαλον Δαμασκηνὸν ἐμσθίητευσαν Μεθόδιος ὁ Μετρώων καὶ εἶτα Ἡρακλείας καὶ Γεράσιμος ὁ Μετρώων ὁ τῷ 1783 ἐκλεγείς Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ὡς καὶ ὁ Ἰμβρινοῦ Ἱγνάτιος ἀποθανὼν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1793 καὶ ἄλλοι. Πρβλ. Μ α τ θ α ἰ ο υ Π α ρ α ν ἰ κ α, Σχεδιάσμα... Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1767 ἔνθα οὐδὲν περὶ τῆς Σχολῆς ταύτης ἀναφέρει.

ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος καὶ εἶτα Ἀρχιμανδρίτης, διορισθεὶς καὶ Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας. Παραιτησαμένου δὲ τοῦ θείου αὐτοῦ Μελετίου ἐχειροτονήθη κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 1821 ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Εὐγενίου τοῦ ἀπὸ Πισιδείας Μητροπολίτης Ἡρακλείας, οὐδενὸς τῶν ἐνδόξων αὐτοῦ συγγενικῶν προκατόχων ἐλαττούμενος τὴν εὐσέβειαν, τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὸν πρὸς τὰ γράμματα ζῆλον, προστατεύων τοὺς χριστιανούς τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, καὶ τὰ δίκαια αὐτῶν ὑποστηρίζων παντοιοτρόπως. Πλείσταις οἰκοδομαῖς ἐξωραίσας τοὺς μητροπολιτικούς οἴκους τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν Παιδευτοῦ εὐρῶν ἐν παραλυσίᾳ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ αἰμνήστου θείου αὐτοῦ δωρηθέντα χρήματα παρημελημένα, διώρθωσε τὰ πάντα καὶ διδάσκαλον τῶν Ἑλληνικῶν ἐν αὐτῇ κατέστησε τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον τὸν ρηθέντα Ἰωάννην Λεοντόπουλον, ἐννέα ἔτη διοικήσας τὴν Ἡράκλειαν, ἀπεβίωσε κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1830, κλείσας τὴν ἔνδοξον σειρὰν τῶν περικλεῶν αὐτοῦ προκατόχων τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ, φιλοκαλίᾳ, φιλομουσίᾳ καὶ αὐταπαρνήσει διακριθέντων ¹⁾).

Τοῦτον διεδέχθη ὁ Τυρολόης Διονύσιος ὁ ἐκ Σμύρνης ὁ Βαριάμογλους. ²⁾

1) Μ α ν ο υ ἢ λ Γ ε δ ε ὡ ν, περὶ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ ἀρχιερατευσάντων Λεριῶν (ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ «Πιερίᾳ») ἐν τῇ ἐφημερίδι «Τύπῳ» τῶν Ἀδελφῶν Πληθωνιδῶν ἔτος β' (1871) Νοεμβρίου 11 Κων)πολις ἀριθ. φύλ. 249. Τὰ τεμάχια αὐτὰ τῆς ἐφημερίδος μοὶ παρεχώρησε πρὸς μελέτην ὁ σεβαστὸς Ἀρχὼν καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, φ καὶ δημοσίᾳ εὐχαριστῶ θερμότητα. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἔγγραφοι Λίθοι καὶ Κεράμια ἐνθ' ἄνωτέρω σελ. ρνγ' ἐνθα καὶ ἡ φωτογραφία αὐτοῦ ληφθεῖσα ἐκ Χαλκογραφίας τοῦ 1828. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἀποσημειώματα χρονογράφου μέρ. Α' σελ. 112 ἐν Ἀθήναις 1932. Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ἡ φωτογραφία του. Πρβλ. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τόμ. Α' τευχ. Β' Κων)πολις 1911, σελ. 274—279 Ἰγνατίου Μητροπολίτου Ἡρακλείας Ἐπιστολαί. Ἐνταῦθα ἀναφέρει ὁ κ. Μ. Γεδεῶν, ὅτι περὶ τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου γίνεται λόγος ἐν ἐτέρῳ τεύχει τοῦ μετὰ χεῖρας συγγράμματος. Τοῦ Ἀρχεῖου τούτου ἐξέδωκεν ἐν ὄλῳ τέσσαρα τεύχη, ἐν οἷς οὐδεὶς ὅμως λόγος, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω, γίνεται περὶ τούτου. Καὶ κατ' ἀνακοίνωσιν αὐτοῦ μάλιστα οὐδὲν ἔγραψεν ἕτερον, πλὴν τῶν ρηθέντων, περὶ τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου. Τὸ Ἀρχεῖον δὲν ὑπάρχει ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν Δημοσίαις Βιβλιοθήκαις, τοῦτο δὲ μοὶ παρεχώρησεν ὁ κ. Γεδεῶν φιλοφρόνως πρὸς μελέτην.

²⁾ Μ. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τομ. Α. τευχ. β' (1911) Κων)πολις σελ. 282—285 Κληρικὸι ζῶντες μεσοῦσης τῆς 19' ἑκατονταετηρίδος πρὸ βλ. Ε ὅ σ τ ρ α τ ῖ ο υ Δ ρ ᾶ κ ο υ, Ἀρχιερεῖς τριῶν Θρακικῶν ἐπαρχιῶν ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» τομ. Ι. (1890) Κων)πολις σελ. 220—221. Ὁ Διονύσιος ἦν Τυρολόης ἀπὸ τοῦ 1821—1831, ὅτε ἐγένετο Ἡρακλείας, καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Γρηγόριος ὁ Ἀνδρείος ὁ εἶτα Καλλιπόλεως.

Συνήθως οἱ Μητροπολίται Ἡρακλείας διέμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι ἀνελάμβανον ὑψηλά καθήκοντα τῶν Πατριαρχείων, διὸ καὶ ἀπέστελλον τοὺς ἐπισκόπους Μυριοφύτου εἰς Ῥαιδεστόν, ὅπως ἐπισκεφθῶσι πνευματικῶς τοὺς ὀρθοδόξους. Καὶ ὁ Ἰγνάτιος λοιπὸν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ διέμενε πάντοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι ἦτο Ῥεφορος.

Διὸ καὶ οὗτος ἀπέστελλεν ἐκάστοτε τὸν Μυριοφύτου Σεραφεῖμ, ὅπως ἐπισκεφθῆ πνευματικῶς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ὡς δηλοῦται ἐκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Ἰγνατίου πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ κατωτέρω κώδικος, περὶ τὸ 1827 περιήρχετο τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ὁ Μυριοφύτου Σεραφεῖμ, ὃν καὶ ἀπέστειλε τῇ 5ῃ Ὀκτωβρίου 1827 εἰς ΑἼνον, ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Ματθαῖον ἡγούμενον τῆς Μονῆς Σκαλωτῆς ¹⁾. Ὡς ὁ θεῖος αὐτοῦ Μελέτιος οὕτω καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἦτο μέλος τῆς Ἐφορείας τοῦ Κοινοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐν Κων)πόλει, διαδεχθεὶς ἐν αὐτῇ τὸν θεῖον αὐτοῦ, ὡς γράφει ἐν ἐπιστολῇ (φ. 5β-6α) αὐτοῦ τῆς 30 Μαΐου 1825 πρὸς τὸν Σβορνικίου Γαβριήλ, ἐν ἣ πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ἀναφέρει: «εἶδομεν ὅμως οὐκ ὀλίγα παράπονα εἰς τὸ γράμμα τῆς, ὅτι δηλ. μᾶς ἔστειλε τόσα γρόσια καὶ ἀκόμη δὲν ἤμπορεῖ νὰ γλυτώσῃ καὶ ὅτι νὰ τῇ σαφηνίσωμεν τοὺς λογαριασμούς τῆς, διὰ νὰ πάρῃ τὰ μέτρα τῆς, καὶ ὅτι «σασὰ καλδί», ὡς γράφει διὰ τὴν προγενομένην ἀπαίτησιν τῶν τεσσάρων χιλιάδων γροσίων ὁποῦ τῇ ἐγράφομεν νὰ στήλῃ, καὶ ἄλλα παρόμοια, καὶ τὰ ὅποια συμπεράναντες μίαν ὑποκεκρυμμένην ὑπόνοιάν τῆς περὶ ἡμῶν οὐκ ὀλίγον ἐδυσχεράναμεν ἡμεῖς ἀφ' ἧς ὥρας ἀρχιερατεύσαμεν ἀναδεξάμεθα τὴν ἐφορίαν τῆς καθῶς καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ αἰοιδίου θεοῦ μας, ...».

Ὁ Ἡρακλείας Ἰγνάτιος ὢν Ῥεφορος, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐφορευομένων αὐτοῦ Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων, ἔτι δὲ μετὰ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας, μεθ' ἡγουμένων, μετὰ λαϊκῶν, διδασκάλων, προκρίτων καὶ ἄλλων, εἰς αὐτὰς δὲ ἀναφέρω καὶ μίαν τοῦ 1826, ἣν ἀπέστειλεν οὗτος πρὸς τὴν Ἡγεμόνα τῆς Σεβρίας Μίλον (ἢ Μιλόσῃν ἢ Μιλόσχην) Ὀβρένοβιτς, ἐξ ἧς φαίνεται, ὅτι διειτῆρει καὶ μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν ²⁾. Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη ὑπάρχει ἐν τῷ σωζομένῳ Κώδικι αὐτοῦ, δωρηθέντι πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρχοντος τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κ. Μ. Γεδεῶν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ἐνθα καὶ ἀπόκειται σήμερον ὑπ' ἀριθ. 145. Ἀρχίζει δὲ αὕτη ἀπὸ τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1824 μέχρι τῆς 16 Φεβρουαρίου 1829, διότι εἶτα μετέβη εἰς τὴν ἐπαρχίαν του κατ' ἀπόφασιν τὴν ὑψηλῆς πύλης, ὡς δῆλον καθίσταται ἐκ τῆς κατωτέρω ἐπιστολῆς πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐφορευομένους του, καὶ διεδέξατο

1) Μ. Γεδεῶν, Ἀρχεῖον. ἐνθ. ἀνωτέρω (σελ.) 118.

2) Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν δημοσιεύω προσεχῶς.

αὐτὸν ἐν τῇ Ἐφορείᾳ ὁ αὐτάδελφός του Κωνσταντῖνος Σταραβέρος,¹⁾ ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω.

φ. 94α Ἐπασι τοῖς ἐφορευομένοις μας.

Ὅτι ἐπειδὴ καὶ ἀπεφάνθη ἵνα ἅπαντες οἱ ἐν Βασιλευούσῃ διατρίβοντες ἀρχιερεῖς ἀπέλθωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας των σὺν αὐτοῖς δὲ ἀπερχόμεθα καὶ ἡμεῖς, διὰ τοῦτο ἰδοῦ ὅπου διορίζομεν εἰς τὰς ὑποθέσεις μας τὸν αὐτάδελφόν μας Κωνσταντῖνον, εἰς ὃν καὶ νὰ διηυθύνησθε καὶ νὰ γράφητε τοῦ λοιποῦ περὶ πάσης καὶ παντοίας ὑποθέσεώς σας ἥτις καὶ θέλει λαμβάνη εὐθὺς τὸ προσήκον πέρασ κ.τ.λ.

Τῇ 6ῃ Φεβρουαρίου.

Ἐπίσης περὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Κωνσταντῖνου γίνεται μνεία καὶ ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Μυριοφύτου Σεραφεῖμ (φ. 44β) τῆς 19 Δεκεμβρίου 1827 ἐν ἣ γράφει, ὅτι «λόγω ἀσθενείας δὲν ἀπῆλθεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ὁ Παναγιώτατος μετεκαλέσατο τὸν αὐτάδελφον Κωνσταντῖνον...». Πρὸς αὐτὸν γράφει ἐξ Ἡρακλείας τρεῖς ἐπιστολὰς τῆς 14ης καὶ 16ης Φεβρουαρίου τοῦ 1829.

Ἀτυχῶς ὅμως ὁ μακαρίτης Σπυριδῶν Λάμπρος²⁾ ὁ καταλογογράφησας τοὺς Κώδικας τῆς εἰρημένης Βιβλιοθήκης ἀτελῶς περιέγραψεν αὐτὸν διὸ καὶ περιγράψω αὐτὸν ἀπὸ παλαιογραφικῆς ἀπόψεως λεπτομερῶς.

1) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Ἄρχοντος Μ. Γεδεών.

2) Σ π υ ρ. Λ ά μ π ρ ο υ, ἐν Νέφ Ἑλληνομνημονι τόμ. Ε' σελ. 324—325. Κώδ. 145. χαρτ. 0,413X0, 254. Αἰῶνος (φ. 96). Ἰ γ ν α τ ῖ ο υ Ἡ ρ α κ λ ε ῖ α ς Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀνθιμον πρὸς Μητροπολίτας, Ἐπισκόπους, Ἡγουμένους καὶ ἄλλους ἀπὸ 28 Σεπτεμβρίου 1824 μέχρι 15 Φεβρουαρίου 1832. Τινὲς μὲν ὀλόγραφοι, τινὲς δὲ ἐν περιλήψει. εἶναι δὲ «Κόπια» (φ. 2α) αὐτοῦ τοῦ γράφαντος.

«Στάχσις Βυρσίνη ἀπλῆ.» Ταῦτα μόνον σημειοὶ ὁ μακαρίτης Σπ. Λάμπρος, ἐν τούτοις ἐκ τῆς κατωτέρω παλαιογραφικῆς λεπτομεροῦς ἐκθέσεως καταφαίνεται, ὅτι καὶ πρὸς ἄλλους Πατριάρχας ἐπιστέλλει ὁ Ἰγνάτιος, ὡς τὸν Χρῦσανθον τὸν εὐρισκόμενον ἐν Καισαρείᾳ ἐξόριστον, τὸν Ἀγαθάγγελον, τὸν Ἀλεξανδρείας Ἱερόθεον Α' κλπ. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀλληλογραφία ἐξικνεῖται μέχρι τῆς 15 Φεβρουαρίου 1832, ἀλλὰ μόνον μέχρι τῆς 16 Φεβρουαρίου 1829, ὡς δῆλον τοῦτο καθίσταται ἐκ τῶν κατωτέρω. Τέλος δὲν σημειοῖ, ὅτι ὁ Κώδιξ οὗτος ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἄρχοντος Μ. Γεδεών, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη. Σημειωτέον ἔτι, ὅτι τὸν Κώδικα τοῦτον μοὶ ὑπέδειξεν πρὸς μελέτην ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ.Μ. Γ ε δ ε ώ ν, ὃ ἐκφράξω καὶ δημοσίᾳ πάλιν τὰς θερμοτάτας μου εὐχαριστίας.

Ὁ Κώδιξ οὗτος περιέχει ἀπᾶσας τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἱγνατίου Ἡρακλείας, καὶ εἶναι ἀντίγραφα αὐτοῦ, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ (φ. 2α), ἐνθα εὗρισκομεν τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ὄλου Κώδικος «Κόπια», πλὴν ἐλαχίστων, ὧν ἡ ἀντιγραφή ἐγένετο ὑπ' ἄλλου λόγῳ ἀσθενείας αὐτοῦ, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς παλαιογραφικῆς ἐξετάσεως τοῦ Κώδικος, ἐνθα σημειῶ τὰς δι' ἄλλης χειρὸς ἀντιγεγραμμένας ἐπιστολάς, αἵτινες ἔχουσι καὶ πολλὰς ἀνορθογραφίας λόγῳ τῆς ἀπαιδευσίας τοῦ ἀντιγραφέως.

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν δέκα καὶ τέσσαρες ἀπευθύνονται πρὸς τὸν *πρῶην Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Χρῦσανθον τὸν ἀπὸ Σερρών* (9 Σεπτεμβρίου 1824—25 Σεπτεμβρίου 1826) ¹⁾, ἐξ ὧν αἱ πλείσται μὲν εἶναι αὐτοτελεῖς, τινὲς δὲ περιληπτικαί, καὶ δυνάμεθα ἐξ αὐτῶν γὰ ἀρυσθῶμεν πλείστας εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς αὐτόν, ὄντα ἐν Καισαρείᾳ ἐξοριστον, καὶ διαφωτιζούσας τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ καθόλου ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

Ἐξ αὐτῶν τρεῖς εἶναι τοῦ 1826, ἑπτὰ τοῦ 1827 καὶ τέσσαρες τοῦ 1828, ἐκ τῶν ὁποίων μίαν ἐξέδωκεν ὁ Γεδεὼν ²⁾ (φ. 9β—10α) τῆς κοτ' Νοεμβρίου 1926. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι ἄξιοι μελέτης περισσοτέρας, καθότι παρέχουσι πλείστας εἰδήσεις περὶ τοῦ ἐξοριστοῦ Πατριάρχου Χρυσάνθου, καὶ ἀναφέρουσιν ἅμα τὰς προσπάθειάς τοῦ Ἱγνατίου Ἡρακλείας πρὸς ἀνάκλησιν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐξορίας. Ἐπίσης ἄξιοι σπουδῆς εἶναι καὶ αἱ τρεῖς ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Καισαρείας Χρῦσανθον, περὶ ὧν κατωτέρω ἔσται λόγος, αἵτινες ἀναφέρουσιν οὐκ ὀλίγας τοιαύτας εἰδήσεις περὶ τούτου. ἐξ ὧν πάλιν μίαν ἐξέδωκεν ὁ Γεδεὼν (φ. 9β) τῆς αὐτῆς χρονολογίας πρὸς τὴν ἀνωτέρω. Ἰσῶς περὶ αὐτῶν γὰ ἀσχοληθῶ ἄλλοτε. Οὐχ' ἦττον σχετικὰς πληροφορίας περὶ αὐτοῦ ἀπαντῶμεν εἰς τὰς ἐπιστολάς τὰς ἀπευθυνομένας πρὸς τὴν Κοκῶναν Εὐφημίτζαν ³⁾ ἐξ ὧν μέρος ἐκ τῆς (φ. 12β) τῆς 6 Δεκεμβρίου 1826 ἐξέδωκεν ὁ καθηγητῆς κ. Δυοβουνιώτης ⁴⁾, ὡς καὶ ἐκ τῆς (φ. 28β) 12 Ὀκτωβρίου 1827 πρὸς τὸν Φιλιππουπόλεως Νικηφόρον ἀπευθυνομένης.

Ἐπίσης πρὸς τὸν πρῶην *Πατριάρχην Ἀνθιμον Γ' τὸν ἀπὸ Σμύρ-*

1) Μ. Γεδεὼν, Πατριαρχικοί Πίνακες σελ. 687.

Τοῦ αὐτοῦ, Πατριαρχικῆς Ἱστορίας Μνημεῖα Α' Γρηγορίου Ε' 9 Διάδοχοι (χειρόγραφον ἐκδιδόμενον) ἐπιμελεία Μανουήλ Ἰω. Γεδεὼν. Ἀθήνησι 1922 σελ. 11—15.

2) Μανουήλ Γεδεὼν, Ἱγνατίου Μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐπιστολαὶ ἐν Ἀρχεῖῳ Ἐκκλησιαστ. Ἱστορίας ἐνθ' ἀνωτέρω τόμ. Α' τευχ. Β' σελ. 274—279.

3) Τοῦ αὐτοῦ, Πατριαρχικῆς Ἱστορίας Μνημεῖα ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 12—13.

4) Κ. Ι. Δυοβουνιώτου. ἐν «Θεολογία» τόμ. Β' (1924) ἐν Ἀθήναις σελ. 194 ἐνθα κρίνει τὸ ἀνωτέρω ἔργον τοῦ Μ. Γεδεὼν, Μνημεῖα κλπ.

νης ¹⁾ (28 Ἰουλίου 1822—9 Ἰουλίου 1824) ὁκτὼ ἐπιστολάς γράφει, ἐξ ὧν μία εἶναι τοῦ 1826, δύο τοῦ 1827, τέσσαρες τοῦ 1828, καὶ μία τοῦ 1829, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐν Καισαρεία καὶ Σμύρνην ἑξορίαν αὐτοῦ, καὶ καὶ εἶναι καὶ αὗται ἄξια ἰδιαίτερας προσοχῆς, διότι παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς ποικίλους πληροφορίας.

Ἐπίσης τῷ 1829 γράφει μίαν ἐπιστολὴν ἐξ Ἡρακλείας πρὸς τὸν Οἰμενικὸν Πατριάρχην Ἀγαθάγγελον τὸν ἀπὸ Χαλκηδόνος, ²⁾ ἣτις εἶναι ἀνεπίγραφος, ἐκ τοῦ περιεχομένου ὅμως καταφαίνεται, ὅτι αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀγαθάγγελον ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ τινος Χριστοδούλου Κύρου Καλλιουπολίτου. Τέλος γράφει καὶ μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Ἱερόθεον τὸν Α' τὸν ἀπὸ Νικαίας τῷ 1827 τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσα. ³⁾

Ἐκ τῆς παλαιογραφικῆς περιγραφῆς τοῦ Κώδικος δῆλον καθίσταται, ὅτι ὁ Ἡρακλείας Ἰγνάτιος διετήρει ἀλληλογραφίαν μετὰ ἑβδομήκοντα καὶ ἑνὸς Ἀρχιερέων, ἣτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀναφέρεται εἰς τὰ αὐλικὰ αὐτῶν χρέη τὰ ὀφειλόμενα τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ. Ἐκ τούτων ὁ Καισαρείας Χρῦσανθος, ὁ Ἐφέσου Μακάριος, ὁ Νικαίας Ἰωσήφ καὶ ὁ Κυζίκου Ματθαῖος, περὶ ὧν κατωτέρω γίνεται λόγος, δὲν ἦσαν βεβαίως ἐφορευόμενοι, ἀλλ' ἐφοροὶ καὶ οὗτοι τοῦ Κοινοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, αἱ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀπευθυνόμεναι ἐπιστολαὶ δὲν ἀναφέρουσιν αὐλικὰ χρέη, ἀλλὰ διαφόρους πληροφορίας. Ἐπίσης ἐφορευόμενοι τοῦ Ἡρακλείας δὲν ἦσαν ὁ Σιτείας, ὁ Πέτρας, ὁ Λιτίτζης, ὁ Κίτρονς, ὁ Πλαταμῶνος, ὁ Θηβῶν Παῖσιος, ὁ Εὐρίπου Ἰάκωβος, ὡς καὶ ὁ Φαναρίου καὶ Φερσάλων (Φαναριοφερσάλων) Διονύσιος διότι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταῖς ἀπευθυνομέναις πρὸς αὐτοὺς γίνεται λόγος περὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἢ περὶ ἀφίξεως εἰς τὴν ἐπαρχίαν των, ὡς π. χ. περὶ τῶν δύο τελευταίων, ὡς ἀναφέρω κατωτέρω.

Δὲν εἶναι ὅμως γνωστὸν ποίους καὶ πόσους Ἀρχιερεῖς εἶχεν ἕκαστος τῶν Ἐπόρων Ἀρχιερέων. Ὁ Χρονογράφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Μ. Γεδεῶν μοὶ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι ἕκαστος τῶν Ἐπόρων εἶχεν εἰς τὴν Ἐφορίαν αὐτοῦ περὶ τοὺς δεκαπέντε μόνον Ἀρχιε-

1) Μ. Γ ε δ ε ῶ ν, Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 686. Τ ο ὕ α ὗ τ ο ὕ, Μνημεῖα Πατριαρχικῆς Ἱστορίας ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 7—11 ἐνθα καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ.

2) Μ. Γ ε δ ε ῶ ν, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 688. Τ ο ὕ α ὗ τ ο ὕ, Μνημεῖα ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 15—20.

3) Ε ὕ α γ γ. Ἰω. Σ α β ρ ά μ η, Συμπληρωματικὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἱεροθέου τοῦ Α' ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ» τομ. Α.Β. (1933) Ἀλεξάνδρεια σελ.

ρεῖς, πλὴν τοῦ Ἰγνατίου Ἡρακλείας, ὅστις εἶχε τοὺς περισσotέρους ἐφορευομένους Ἀρχιερεῖς, εἶναι μάλιστα γνωστόν, ὅτι ὁ Ἐφέσου Μακάριος εἶχεν εἰς τὴν ἐφορείαν αὐτοῦ δεκαπέντε Ἀρχιερεῖς, ἐν οἷς καὶ τὸν Αἴνυ Γρηγόριον, ¹⁾ ἐν ᾧ ὁ Ἡρακλείας Ἰγνάτιος εἶχεν ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα ἐφορευομένους Ἀρχιερεῖς. Ἐπίσης ὁ Χαλκηδόνος Ζαχαρίας εἶχεν εἰς τὴν ἐφορείαν αὐτοῦ τὸν Κορυθαῖος Μελέτιον τὸν εἶτα Βοδεωνῶν, ὡς τοῦτο πληροφωροῦμεθα ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ἰγνατίου Ἡρακλείας πρὸς τὸν Ἰωαννίνων Βενέδικτον, ὁμοίως καὶ ὁ Σοφίας Ἰωακείμ, ὡς φαίνεται ἐκ τινος ἐπιστολῆς (φ. 79α—79β) τοῦ 1828, ἧτο κατ' ἀρχὰς ἐφορευόμενος ἄλλου Ἀρχιερέως.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Αἴνυ Γρηγόριος καὶ ὁ Βοδεωνῶν Μελέτιος ὡς καὶ ὁ Σοφίας Ἰωακείμ μετὰ τὸ 1826 ὑπήχθησαν εἰς τὴν Ἐφορείαν τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου, διότι αἱ πρὸς αὐτοὺς σταλεῖσαι ἐπιστολαί, ὡς κατωτέρω γίνεται λόγος, ἀναφέρουσι χρῆμα αὐτῶν· φαίνεται λοιπόν, ὅτι οἱ ἐφορευόμενοι Ἀρχιερεῖς τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου κατὰ τὸ 1827 καὶ 1828 ἔτος ἠῤῥήθησαν, προστεθέντων εἰς τὴν ἐφορείαν αὐτοῦ καὶ ἑτέρων Ἀρχιερέων, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἐφορευόμενοι ἄλλων Ἐφόρων Ἀρχιερέων, τοῦτο δὲ ἐπὶ πλέον καταδεικνύται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἐπυκνώθη καταπληκτικῶς ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς παλαιογραφικῆς περιγραφῆς τοῦ Κώδικος.

Ὅτι δὲ ὁ Ἡρακλείας Ἰγνάτιος εἶχε κατ' ἀρχὰς ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα ἐφορευομένους Ἀρχιερεῖς καταδεικνύται καὶ ἐκ τινος ἀντιγράφου Καταστίχου τῶν λογαριασμῶν τοῦ θείου αὐτοῦ Μελετίου Ἡρακλείας ²⁾, ὡς ἐφόρου, καὶ ἀποκειμένου σήμερον παρὰ τῷ Μανουὴλ Γεδεών. Ἐν αὐτῷ οἱ ἐφορευόμενοι Ἀρχιερεῖς εἶναι ἐπίσης ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μελετίου Ἡρακλείας ὑπήχθησαν εἰς τὴν Ἐφορείαν τοῦ ἀνεπιού αὐτοῦ Ἰγνατίου, ὡς βεβαιοῦται τοῦτο ἐκ παραβολῆς τῶν ἐφορευομένων τῶν ἐν τῷ Κώδικι Ἀρχιερέων τοῦ Ἰγνατίου πρὸς τοὺς ἐν τῷ Καταστίχῳ τοῦ Μελετίου σημειουμένους. Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος εἶχεν εἰς τὴν Ἐφορείαν αὐτοῦ καὶ τινες Ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος, ὡς τὸν Π. Πατρῶν Γερμανόν, τὸν Κερνίκης Προκόπιον, τὸν Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιον, τὸν Κορώνης, τὸν Σάμου Κύριλλον, τὸν Τζίας καὶ Θερμίων Νικόδημον, τὸν Αἰγίνης καὶ Ὑδρας Γεράσιμον, τὸν Τήνου καὶ ἄλλους, οἵτινες ὁμως μετὰ τὸ 1821 δὲν ἐφορευόντο λόγῳ τῶν περιστάσεων.

Ἐν τῇ μακροτάτῃ ταύτῃ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου μετὰ τῶν ἐφορευομένων Ἀρχιερέων γίνεται πρωτίστως λόγος περὶ τῶν χρῆσων

1) Β. Α. Μ υ σ τ α κ ἰ δ ο υ, Πατριαρχικὴ ἀλληλογραφία ἐν «Θρακικοῖς» τομ. Α' (1928) Ἀθήναι σελ. 351 κ. ἑ.

2) Τὸ Κατάστιχον τοῦτο μοὶ παρεχώρησε πρὸς μελέτην ὁ Ἄρχων Μ. Γεδεών.

τῶν αὐλικῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ Κων)πόλεως. Ἐκ τῆς μελέτης αὐτῆς μανθάνομεν περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

Δυστυχῶς περὶ τῆς Ἱστορίας τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς δὲν γνωρίζομεν σχεδὸν τίποτε, διότι οἱ κώδικες τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου ἀπωλέσθησαν. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πολλὰς εἰδήσεις παρέχει ὁ ἀκαταπόνητος καὶ σοφώτατος Μ. Γεδεών ¹⁾, ἐκδοὺς κώδικα τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς Πατριαρχείας Παΐσιου Β' τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας, ἐξ οὗ μανθάνομεν τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ 1740—1744 τριμελὴς Ἐπιτροπὴ ἐξ Ἀρχιερέων διώκει τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Πατριαρχείου, εἶτα ὁμοῦς ὁ ἀριθμὸς ἡυξήθη μέχρι πέντε ἕως τὸ 1750, ἀπὸ δὲ τοῦ 1755 ἡ ἐπιτροπὴ συνέκειτο ἐκ δώδεκα λαϊκῶν καὶ ἐκ τριῶν ἕως πέντε Ἀρχιερέων ἐκλεγομένων κατ' ἔτος.

Καὶ ἐν τῷ Κώδικι τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου γίνεται μνεία λαϊκῶν ὡς μελῶν τοῦ Κοινοῦ, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Ἐπιτροπὴ ἢ μᾶλλον ἡ Ἐφορεία τοῦ Κοινοῦ ἢ διοικοῦσα τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Πατριαρχείου ἦτο μικτή. Ἐξ ἐγγράφου τοῦ Πατριάρχου Χρυσάνθου τοῦ ἀπὸ Σερρών, περιέχοντος κατάλογον χρεῶν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ συνταχθέντος τῇ 8ῃ Ἀπριλίου 1825, πληροφορούμεθα, ὅτι τὰ χρέη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν ἀνυπόφορα, διὸ καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Πατριαρχείου ἦτο ἀθλία. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ αὐτὴν αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἦσαν διηρημέναι εἰς τρεῖς τάξεις, ἐξ ὧν ἡ μὲν Α' περιελάμβανε τὰς σωζομένας καὶ ἀνεπηρεάστους ἐπαρχίας, ἡ δὲ Β' περιελάμβανε τὰς φθορὰν πεπονθυίας καὶ δυστυχησάσας ἐπαρχίας διὰ τὰς ἀνωμάλους περιστάσεις, καὶ ἡ Γ' τὰ καταπεπατημένας Ἐπαρχίας. Ἀντίγραφον τούτου εὗρέθη ἐν τοῖς καταλοίποις χειρογράφοις τοῦ Πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος τοῦ Ἀιδριανουπόλιτου, ²⁾ διότι οὗτος ἀνέλαβε τὴν εἰσπραξίν τῶν ὑπὸ τῶν ἀποτελέσσα-

1) Μ. Γεδεών, Ὁ ἀρχαιότερος Κώδιξ τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου ἐν Ἑκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ τόμ. Ι' (1890) Κων)πολις σελ. 146 κ.έ. 148 κ.έ. 154—157 κ. Π. βλ. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Μεγάλης Ἑκκλησίας ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν τῇ «Οἰκονομικῇ Ἐπιθεωρήσει» ἐκδιδομένη ὑπὸ Ἀριστείδου Οἰκονόμου τόμ. ΣΤ' (1877—1878) ἐν Ἀθήναις σελ. 549—563.

2) Γ. Ι. Λαμπούσιάνου, Αἱ Ἀθῆναι ὡς καταπεπατημένη Ἑκκλησιαστικὴ Ἐπαρχία ἐν Δ. Γ. ρ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν τόμ. Γ' σελ. 132—136.

σῶν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος Ἐπαρχειῶν ὀφειλομένων, ἅττια ἀνείρχοντο εἰς γρόσια 1,007,500.

Τὸ ἔγγραφο τούτο ἀναδημοσιεύω ἐνταῦθα, διότι εἶναι λίαν σχετικὸν πρὸς τὴν παροῦσαν μελέτην, εἶναι δὲ ἐπαρχίαι χωρισμέναι εἰς τρεῖς τάξεις, ὡς ἐλέχθη καὶ σημειοῦται ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ποσὸν τῶν γροσίων τῶν ὀφειλομένων παρ' ἑκάστης Ἐπαρχίας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΡΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

1925 Ἀπριλίου 8η

Καταγραφή ἀκριβῆς τῶν αὐλικῶν χρεῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριαρχικῷ Οἰκουμηνικῷ Θρόνῳ Ἐπαρχιῶν, διαιρουμένων κατὰ τὴν νῦν κατὰστασιν αὐτῶν εἰς τρεῖς τάξεις.

Α' Τάξις		Β' Τάξις		Γ' Τάξις	
Αἱ σωζόμεναι ἀνεπηρέαστοι ἐπαρχίαι ὡς ἑξῆς.		Αἱ φθοραὶ πεπονθυῖαι καὶ δυστυχήσασαι ἐπαρχίαι διὰ τὰς ἀνωμάλους περιπτώσεις ὡς ἀκολούθως.		Αἱ καταπεπατημέναι ἐπαρχίαι. ὡς ἑξῆς.	
Καισαρείας	Γρ. 59.000	Λαρίσης	Γρ. 234.470	Ἀθηνῶν	Γρ. 67.500
Ἐφέσου	150.500	Τρίκης	19.749	Ταλαντίου	7.500
Ἡλιουπόλεως	94.500	Σταγῶν	12.000	Σόλωνος	36.000
Κρήνης	38.500	Γαρδικίου	24.900	Σκιόθου	1.300
Ἡρακλείας	48.000	Ἄρτης	180.000	Θηβῶν	45.000
Καλλιουπόλεως	30.028	Βερροίας	37.970	Κορινθίου	80.000
Μυριοφύτου	20.000	Χίου	97.500	Δαμαλῶν	5.400
Μειρῶν	28.000	Ἐλασσάνος	46.500	Μονεμβασίας	27.826
Τυρολλῶης	12.500	Κασσανδρίας	23.000	Αἴλουσ	9.450
Κυζίκου	87.900	Κορυτσᾶς	36.000	Ἀνδροῦσης	5.500
Νικομηδείας	51.000	Σισανίου	35.950	Παλ. Πατρῶν	54.400
Νικαίας	50.000	Γρεβενῶν	70.000	Κιρινίκης	10.000
Χαλκηδόνος	82.720	Μοσχονησίων	5.000	Κορώνης	6.100
Δέρκων	56.490	Κρήτης	14.000	Μοθώνης	16.000
Θεσσαλονίκης	94.050	Κνωσσῶ	30.000	Λακεδαιμονίας	31.000
Κύτρους	26.040	Ἀρκαδίας	16.350	Βρωσθένης	12.500
Καμπανίας	25.500	Χερονήσου	32.400	Καρουπόλεως	12.500
Πλαταμῶνος	15.280	Αὐλοποτάμου	14.400	Μαλτζίνης	1.000
Σερβίων	20.880	Ραιθύμνης	11.700	Χριστιανουπόλεως	36.250
Ἀρδαμερίου	11.367	Κυδωνίας	43.000	Ναυπλίου	40.000
Πετρας	9.650	Λάμπης	30.350	Ἠλένης	29.400
Πολυανῆς	21.095	Πέτρας	34.540	Τριπλιτζᾶς καὶ Ἀμυκλῶν	60.000
Ἱερῶν. - Ἀγ. Ὄρους	10.500	Σιτειᾶς	15.720	Ζαφράτας	3.500
Τορνόβου	245.000	Ἱερᾶς	16.000	Ρέοντος	22.500
Τζερβενοῦ	38.592	Κισσάμου	35.000	Δημητζάνης	18.250
Πρεσλάβης	32.700			Ἀχίβων	3.500
Λοφτεοῦ	32.000	Ὀλη ὁμοῦ ἢ σοῦμα	Γρ. 1.116.299	Παροναξίας	34.000
Βράτζας	31.509	τῶν παθουσῶν ἐπαρχιῶν.		Εὐρίπου	39.950
Ἀδριανουπόλεως	193.000			Καρίστου	18.100
Ἀμασειᾶς	27.500			Σαντορίνης	28.000
Προύσης	118.000			Σάμου	50.000
Νεοκαισαρείας	38.500				

Α' Τάξις Αἱ σωζόμεναι ἀνεπηρέαστοι ἐπαρχίαι ὡς ἐξῆς.	Β' Τάξις Αἱ φθοραὶ πεπονθυῖαι καὶ δυστυχήσασαι ἐπαρχίαι διὰ τὰς ἀνωμάλους περιστάσεις ὡς ἀκολούθως.	Γ' Τάξις Αἱ καταπεπατημέναι ἐπαρχίαι, ὡς ἐξῆς.
<p>Νικουπόλεως 8.000 Ἰκονίου 44.550 Πισσιδείας 49.750 Τραπεζοῦντος 9.000 Φιλιππουπόλεως 180.000 Ρόδου 24.300 Λαίρνης ἐλλείπει Σερρών 162.000 Δράμας 174.500 Ἐλευθερουπόλεως 30.200 Σμύρνης 76.706 Ἰωαννίνων 128.163 Δρυῖνουπόλεως 9.100 Βελλάς 1.000 Χειμάρρας 1.000 Μυτιλήνης 138.500 Διδυμοτείχου 57.000 Ἀγκύρας 18.500 Φιλαδελφείας 64.500 Μελενίκου 75.000 Αἴνου 36.900 Μηθύμνης 145.250 Μεσημβρίας 56.000 Βιδίνης 72.500 Δρύστας-Προϊάβου 73.500 Σοφίας 40.300 Βιζύης 42.500 Ἀγχιάλου 71.500 Βάρνης 45.000 Μαρωνείας 38.500 Σηλλυβρίας 36.000 Ξάνθης 27.000 Γάνου καὶ Χώρας 40.750 Δεβρῶν 7.500 Μογλενῶν 3.500 Πρεσπῶν 20.250 Βελισσοῦ 13.600</p> <hr/> <p>4.936.607</p>		<p>Σίφνου καὶ Μύλου Γρ. 22.800 Ἄνδρου 32.600 Τζίας 7.800 Αἰγίνης 30.000 Τήνου 20.000 Καρπάθου 17.100 Νέων Πατρῶν 25.000 Λητξᾶς 24.851 Σκοπέλου 12.898 Ραδοβιζίου 6.988 Λοιδορικίου 39.543 Ζητουνίου 49.200 Θανμακοῦ 26.100</p> <hr/> <p>1.124.706</p> <p>ἦτοι ἓν μιλίον καὶ ἑκατὸν εἴκοσι τέσσαρες χιλιάδες καὶ ἑπτακόσια ἐξ ὅλη ἢ σοῦμα τῶν καταπεπατημένων ἐπαρχιῶν.</p>
<p>Ὅλη ἡ σοῦμα τῶν σωζομένων ἐπαρχιῶν.</p>		

Ἡ συνέχεια μετὰ παλαιογραφικῆς περιγραφῆς τοῦ κώδικος εἰς τὸν προσεχῆ τόμον.

Η ΕΠΙ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΗ

Αὕτη ἡ μονή, ἥτις εἶναι ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονῶν ἡ πλησιεστέρα εἰς τὴν Φιλιππούπολιν περὶ τὰ 10—11 χιλιόμετρα πρὸς νότον ἀπέχουσα ταύτης, φέρει καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρακειμένης αὐτῇ κόμης Μπελαστίτσας. 1) Εἶναι μία ἐκ τῶν πολλῶν ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονῶν τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως καὶ ὑπήγετο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως μέχρι τῆς καταλύσεώς της (1906), ἐπιδικασθεῖσα αὐτῇ

---

1) Ὁ ἱερεὺς Κ. Οἰκονόμος (ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, Βιέννη, 1819, σελ. 49) γράφει περὶ αὐτῆς: «Πλησίον δὲ τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους κεῖται μοναστήριόν τι τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐπονομαζόμενον Μπελαστίτσας ἐκ τοῦ παρακειμένου αὐτῷ χωρίου» καλούμενον Μπέλα Στίτσα, «ὅπερ μεθερμηνεύεται ἀγαθὴ νίκη, καὶ ἴσως αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπισκοπὴ Ἀγαθονίκεια» (αὐτόθι σελ. 15), μία τῶν δέκα ἐπισκοπῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως πρὸ τῆς τουρκοκρατίας. Ἡ θέσις ὅμως τῆς ἐπισκοπῆς Ἀγαθονίκειας, ἥτις μετὰ τῶν τοῦ Σκουτηρίου καὶ Λεύκης μνημονεύονται ἐν τῷ Notitiae episcopatum (σελ. 122, 218, ἔκδ. Parthey) προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ Jirecek (Ὁδοιπορικὸν Βουλγαρίας, μτφρ. Βουλγ. Ἀργύρωφ, σελ. 695) βορειοδυτικῶς τῆς Ἀνδριανουπόλεως ἐν τῇ περιφερείᾳ Κοβακλή. Φαίνεται μοι δὲ ὅτι καὶ ἡ διδομένη ὑπὸ τοῦ πρώτου ἱστοριογράφου τῆς Φιλιππουπόλεως ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος δὲν ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὴν Σλαβικὴν σημασίαν αὐτοῦ γειομένη κατ' ἐπίδρασιν τῆς μεγάλης νίκης, ἣν ἤρατο ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Βουλγαροκτόνος κατατροπώσας τοὺς ὑπὸ τὸν Τσάρον Σμουήλ Βουλγάρους παρὰ τῷ ὁμονύμῳ τῆς Μακεδονίας ὄρει Μπελάστιτσα. Προσημειωτέον ὅτι διδάσκαλός τις τῆς κόμης διεβεβαίωσε με ὅτι ὑφίσταται παράδοσις παρὰ τοῖς ἰθαγενέσιν ὅτι ἡ κόμη τῶν ἐκτίθη ὑπὸ τινος Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ ἔφραγεν ἀνέκαθεν ἀμφοτέρω τὰ ὀνόματα Ἀγαθονίκεια καὶ Μπελάστιτσα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς λαμπρῆς νίκης, ἣν ἤρατο ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τῷ ὄρει τῆς Μακεδονίας Μπελάστιτσα. Πολὺ ὑποπετεύω ὅμως μὴ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐπινόημα διανοουμένου κινὸς Βουλγάρου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

μετὰ τῶν τῆς Πετριτσονίτισης (Βατσκόβου), τῆς ἁγίας Παρασκευῆς Βοδενῶν καὶ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κουκλένης διὰ τοῦ δεκάτου ἄρθρου τοῦ σουλτανικοῦ φερμανίου περὶ τῆς ιδρύσεως τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας ἀπὸ 8 Ζελχιτζὲ 1286 (1870).

Αἱ γνωσταὶ ἡμῖν περὶ τῆς μονῆς εἰδήσεις ἀιέρονται εἰς τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Οὕτω ἐν τῷ κώδικι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως τῶν ἐτῶν 1781—1845 (σελ. 3 νέας ἀριθμήσεως) καταριθμεῖται αὕτη μεταξὺ τῶν ὀκτώ τῆς μητροπόλεως μονῶν, αἵτινες ἦσαν αἱ τοῦ Μπατσκόβου, (Μολδάβας, Βοδενῶν, Κουκλένης, Μπελαστίτσης, Περοστίτσης καὶ Κρουσίμων (ἁγίων Ἀναργύρων καὶ Παναγίας), ὧν αἱ γαῖαι ἀπογραφεῖσαι τῷ 1781 ἀνῆρχοντο εἰς στρέμματα 522, ἀξίας ἐν συνόλῳ 2444 γροσσίων καὶ 18 παράδων, τῆς ἀξίας ἐκάστου στρέμματος ὑπολογιζομένης 4 γρ. καὶ 12 παράδ. Ἐν πρακτικῷ δὲ ἄλλου κώδικος τῆς αὐτῆς μητροπόλεως τῶν ἐτῶν 1794—1856 (σελ. 319 νέας ἀριθμ.) φέρεται ἐν ἔτει 1823 κεχωρισμένως ἡ ἀπογραφὴ τῶν γαιῶν τῆς μονῆς ἐπανξηθειῶν ἐν τῷ μεταξὺ. ¹⁾ Ὡσαύτως μνημονεῦται τῷ 1784 ἐν πρακτικῷ τῶν ἀρχείων τοῦ ρουφετίου τῶν ἐν Φιλιππουπόλει ἀμπατζήδων, ²⁾ ὡς μία τῶν πέντε μονῶν τῆς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως (Βατσκόβου, Βοδενῶν, Κουκλένης, Μολδάβας καὶ ἁγίου Γεωργίου), ἃς ἀπεφάσισε τὸ ρουφετίον κατ' ἔτος διαδοχικῶς νὰ ἐπισκέπτηται σύσσωμον.

Ἡ τῆς μονῆς ὄμως καὶ ἰδίως τῆς πρώτης ἐκκλησίας αὐτῆς ἀνέγερος δέον ν' ἀναζητηθῆ εἰς πολλῶ παλαιότερους χρόνους.

Ἐν τοῖς Monumenta germanica scriptorum ³⁾ καταχωρίζεται παλαιὸν Λατινικὸν χρονικὸν ἐν ᾧ ἀναφέρεται ὅτι ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος Alvisus Artebatensis ἀπέθανεν ἐν Φιλιππουπόλει ἀκολουθῶν τὴν δευτέραν σταυροφορίαν (1147) καὶ ἐτάφη τιμῆς ἑκατὰ πρὸ τοῦ ἁγίου βήματος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐκτὸς τῆς πόλεως «corpus autem extra urbem in ecclesia Sancti Georgii ante altare venerandum habuit sepulcrum». Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ μνημονευόμενον ἐκκλησίδιον τοῦ

1) Οὗτοι οἱ παλαιοὶ τῆς ἱερᾶς ἑλληνικῆς Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως κώδικες, ὡς καὶ ἄλλα ἔγγραφα αὐτῆς εὐρίσκονται σήμερον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βουλγαρικῆς μητροπόλεως τῆς Πλόβδιφ ὑπεξαιρεθέντες ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν ἔτει 1861 κατὰ τὴν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος ἔξορίαν τοῦ βουλγαρίζοντος μητροπολίτου Ποισίου ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ὁπότε οἱ Βούλγαροι Φιλιππουπολίται ἀποσπασθέντες τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος συνέπηξαν ἰδίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μ ε τ ὀ χ ι ο ν (ἐκ τοῦ μετοχίου τῆς μονῆς Ρήζας, ἐν ᾧ συνεδρίαζον καὶ ἀπέστησαν τοῦ πατριαρχείου.

2) Ἴδε, A p o s t o l i d i s M. Archiv des abadjis à Plovdiv, Ed. de la bibliothèque nationale à Plovdiv, ἔτ. 1931, κώδ. Β', σελ. 1 (66).

3) Perz ἔκδ. τομ. XXVI, σελ. 64 κατὰ τὸν Γ. Τσάνωφ.

ἁγίου Γεωργίου εἶναι τὸ τῆς μονῆς. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δρος Ἀλεξ. Πέεφ, ὅτι ἡ μνημονευμένη ἐκκλησία εἶνε ἡ νῦν φερώνυμος Ἀρμενική, ἣτις μέχρι τοῦ ἔτους 1767 ἦτο ἑλληνική καὶ παρεχωρήθη τοῖς Ἀρμενίοις ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου μητροπόλεως ὡς βεβηλωθεῖσα ἐκ φόνου γενομένου ἐν αὐτῇ ἀποκλείεται ἐκ τοῦ παρατεθέντος χωρίου. Διότι ἡ νῦν Ἀρμενική ἐκκλησία, ἣτις μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Γεργαχίου ²⁾ ὡς ἑλληνική ἐν ἔτει 1578, εἰάν ὑποτεθῆ ὅτι ὑφίστατο τότε, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἡ ἐν τῇ ἐτάφῃ ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Διότι αὕτη κειμένη ἐπὶ τοῦ Μουσαίου λόφου ὑπ' αὐτὸ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως ἦτο extra arcem (ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως) in urbe (ἐντὸς τῆς πόλεως), οὐχὶ extra urbem (ἐκτὸς τῆς πόλεως), ἣτις τότε καὶ βραδύτερον περιέβαλλε τὴν τρίλοπον ἀκρόπολιν οὔσα ἱκανῶς ἐκτεταμένη, ἄρα περιελάμβανε καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικήτα Χωνιάτου οἱ Ἀλλαμανοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑψηλόφρονος Κοινράδου παρηκολουθοῦντο κατὰ πόδας κατὰ τὴν δευτέραν σταυροφορίαν ἀπὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν Βυζαντιακὴν αὐτοκρατορίαν ὑπὸ ἰσχυροῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς ἀποσόβησιν ἐμπρησμῶν καὶ διαρπαγῶν· διότι κατὰ τὴν γενομένην συνθήκην ἐπετράπη αὐτοῖς ἡ διὰ τῆς αὐτοκρατορίας δίοδος ἐπὶ τῷ ὄρω πορευόμενοι τὴν διαγεγραμμένην αὐτοῖς ὁδὸν εἰρηνικῶς ν' ἀγοράζωσι τὰ τροφίμα τῶν πλὴν τῆς φορβῆς τῶν ὑποζυγίων παρεχομένης δωρεάν ³⁾. Οὗτοι φθάσαντες πρὸ τῆς ὀχυρᾶς Φιλιππουπόλεως ἐστρατοπέδευσαν νοτίως αὐτῆς ἐν τῇ πεδιάδι λεηλατήσαντες μάλιστα παρὰ τὰ συμπεφωημένα τὸ ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐκεῖ κείμενον προάστειον τῶν Λατίνων ἐμπόρων ⁴⁾. Ἐὰν τὸ μέγα αὐτῶν στρατόπεδον ἐξετείνετο μέχρι τῆς Ροδόπης, ὅπου κεῖται νῦν ἡ μονή. Κατὰ τὸ μέρος δὲ τοῦτο οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν (1113) ἐστρατοπέδευσε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς διὰ τὸ εὐκραεῖς τοῦ κλίματος ἀπὸ τοῦ ἔαρος μέχρι τοῦ φθινοπώρου πειρώμενος διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ πειθοῦς νὰ προσηλυτίσῃ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς περιχώροις αὐτῆς Μανιχαίους (Παυλικιανούς) ⁵⁾.

Εἰς τὴν πόλιν οὐδεὶς τῶν σταυροφόρων εἰσῆλθε πλὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των Κοινράδου, ὅστις κατέπνιξεν ἐν τῇ γενέσει των τὰς πρὸς τοὺς Φιλιππουπολίτας ἐχθρικὰς διαθέσεις τῶν στρατιωτῶν του τιμωρῶν αὐστηρῶς πᾶσαν

1) Μ ο ρ α β ἔ ν ω φ, Δ. Κ. Ὑπόμνημα διὰ τὸν Χριστ. πληθυσμὸν τῆς Φιλιππουπόλεως, ἐκθ. Ἀλ. Πέεφ, σελ. 130 σημ. 109.

2) Μετάφρασις Βουλγ. ὑπὸ Jirecek ἐν τῷ π ε ρ ι ο δ ι κ ῶ, τομ. VI, ἔτ. 1883 σελ. 108 καὶ ἐξῆς.

3) Χ ω ν ι ἄ τ ο υ Ν ι κ ῆ τ σ, Μανουὴλ Κομνηνὸς I. § 4, σελ. 83 κ. ἐξῆς.

4) O d o d e D i o g i l o, ἐκδ. Schiffert, σελ. 27.

5) Ἄν. Κομνηνῆς, Ἀλεξ. XIY, 8.

παρεκτροπὴν αὐτῶν. Οὗτος φιλοξενηθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε ἀρχιερέως τῆς Φιλιππουπόλεως Ἰταλικοῦ Μιχαήλ, ὅστις «καὶ λόγῳ πολὺς καὶ σοφίας ὁποίας εἶποι τις μέλημα καὶ ταῖς ὁμιλίαις τὸ ἦθος ἐπαγωγότατος καὶ λίθος ἀντικρυς μάγισσα», τοσοῦτον κατεθέλχθη ἐκ τῆς μελιρρύτου τοῦ ἀρχιεπισκόπου γλώσσης, ὥστε καθ' ὅλην τὴν παραμονὴν τῶν σταυροφόρων ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Φιλιππουπόλεως παρέμεινεν ἐν τῇ πόλει σύσσιτος ὢν τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ πειθήνιον ἅμα ὄργανον αὐτοῦ. Ὁ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν σταυροφόρων ἀποθάνων ἀρχιεπίσκοπός των ἐκηδεύθη φυσικῶ τῷ λόγῳ μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ εὐάφῃ τιμῆς ἕνεκα ἕν τι ἐκκλησίᾳ κειμένη ἐν τῷ κατελιημένῳ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων χώρῳ. Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἄλλη πλὴν τῆς φερωνύμου νῦν μονῆς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Φιλιππουπόλεως οὐδεμία παλαιὰ ὑπάρχει οὐδὲ ἐκ παραδόσεως μνημονεύεται ὑπάρξασα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐκκλησίαι καταστρεφόμεναι καὶ ἀνακτιζόμεναι διατηροῦσι τὰ ὄνομα, τῶν ἁγίων πρὸς τιμὴν ὧν ἀρχῆθεν ἀνηγέρθησαν, εἰκάζεται ὅτι ἡ μνημονευομένη ἐν τῷ χρονικῷ ἐκκλησία εἶναι ἡ τῆς νῦν φερωνύμου μονῆς. Ὡστε κατὰ ταῦτα ἡ Ἱδρυσίς τῆς πρώτης ἐκκλησίας τῆς μονῆς, ἣτις βραδύτερον ἠγέρθη περὶ αὐτήν, ἀνάγεται εἰς πολλῶ παλαιότερους χρόνους, πιθανῶς εἰς τοὺς τῶν Κομνηνῶν, XII αἰῶνας ὁπότε τὰ τῆς Ροδόπης μέρη ἀπὸ Στενιμάχου μέχρι Τσεπένης ἤρξαντο ν' ἀσφαλίζονται δι' ὀχυρωμάτων ἅτινα ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, καὶ νὰ κοσμῶνται δι' ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν, αἵτινες ὀλίγῳ βραδύτερον κατὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν (1189) διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ¹⁾, Περὶ τῆς ἐν τῷ προαστείῳ τῆς Φιλιππουπόλεως Μαρασίῳ βουλγαρικῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου οὐδὲ λόγος εἶναι δυνατὸν νὰ γείη ὅτι εἶναι ἡ ἐν τῷ χρονικῷ μνημονευομένη, διότι αὕτη εἶναι νέα ἐγερθεῖσα τὸ πρῶτον ἐκ βάθρων τῇ τετάρτῃ δεκαετηρίδι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἀνακτισθεῖσα τῷ 1883.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ μονή μετὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἠκολούθησε τὴν τύχην τῶν λοιπῶν ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονῶν πολλάκις καταστραφεῖσα καὶ ἀνακτισθεῖσα. Ἐνεκα δὲ τῆς μικρᾶς ἀπὸ τῆς πόλεως ἀποστάσεώς της, τῆς καλῆς τοποθεσίας καὶ τοῦ εὐκραοῦς κλίματός της οἱ Φιλιππουπολίται παρεθέριζον ἐν αὐτῇ. Καὶ ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Παΐσιος (1858—1861) πολλάκις παρεθέρισεν ἐν αὐτῇ ²⁾. Ἡ τελευταία τῆς μονῆς πυρπόλησις ἐγένετο κατὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν διήμερον μάχην μεταξὺ Τούρκων καὶ Ρώσων τῇ 4—5 Ἰανουαρίου 1878 μεταξὺ τῶν κωμῶν Δερ-

1) A n s b e r t i, Historia de expeditione Friderici imperatoris, ἔκδ. Dobrowsky, ἔτ. 1827.

2) Τ σ ο υ κ α λ ἁ Γ. Ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμμορις, Κων)πολις, ἔτ. 1859. σελ. 95.

μένδερε καὶ Καραγάτς, ¹⁾ ἄτε τυχούσης ἐντὸς τοῦ τομέως τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ὅποτε καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς ἐσυλήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατηρειπώθη. Τῷ 1880 ἡ Φιλιππουπολίτις γραῖα, θεία πρὸς πατρός τοῦ γράφοντος ταῦτα, Μελάχρω Γκόρτζογλου μετὰ τοῦ μόνου ἀπολειφθέντος αὐτῇ ἐν τῇ ζωῇ ἐκ τῶν πέντε ἀλκίμων υἱῶν τῆς δευτεροτόκου Κώστα ἔκτισε δύο δωμάτια εἰς τὸ ὑψηλότερον τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς μέρος, νοτιοανατολικόν, ὅπως ἐφησυχάσῃ, (ἀπέθανε τῷ 1892 καὶ ἐτάφη ἔξω τοῦ περιβόλου πρὸς νότον), ὁ δὲ υἱός τῆς ἀδεία τῆς Ἑλληνικῆς μητροπόλεως διὰ συνδρομῶν τῶν φιλοθρησκῶν Φιλιππουπολιτῶν καὶ τῶν περὶ τὴν μονὴν κωμῶν ἐπεσεύασε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἤρξατο καλλιεργῶν τὰς τῆς μονῆς γαίας. Τότε ἡ Ἑλλην. μητρόπολις ἀνέλαβε πάλιν τὴν κυριαρχίαν τῆς μονῆς καὶ διώρισεν ἡγούμενον τὸν ἱερομόναχον Νικόδημον, ὅστις διώκησε τὴν μονὴν μέχρι τοῦ 1906, ὅποτε καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων περιῆλθεν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν τῆς Πλόβδηφ μητρόπολιν. Ὁ Νικόδημος ἔκτισε τὰ λοιπὰ τῆς μονῆς κτίρια, ἅτινα κατὰ τὸ θέρος ὡς πρότερον ἐχρησίμευον ὡς καταλύματα ἐπὶ ἐνοικίῳ εἰς παραθεριζούσας ἐκ Φιλιππουπόλεως ἑλληνικὰς οἰκογενείας, καὶ προήγαγε τὰ ἐκ τῶν κτημάτων τῆς μονῆς ἔσοδα δίδων κατ' ἔτος λογαριασμὸν τῶν ἐξόδων καὶ ἐσόδων εἰς τὴν ἑλληνικὴν μητρόπολιν ²⁾).

Ἡ νῦν τῆς μονῆς ἐκκλησία, λιθόκτιστος μετὰ ξυλίνης ὀροφῆς, ἱκανῶς μεγάλη βασιλικὴ μεθ' ἑνὸς κύτους καὶ ἀψίδος μετὰ νάρθηκος καὶ προστώου, κειμένη ἐν τῷ νοτίῳ καὶ ὑψηλοτέρῳ τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς μέρει, ἀνεκτίσθη ἐκ βάρθρων τῇ 18βρίου 1838 ἐπὶ τόπου παλαιότερας καταρριφθείσης, ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Νικηφόρου τοῦ Λεοβίου, ὅστις ἐφρόντισεν, εἰπέρ τις καὶ ἄλλος, περὶ τῆς ἀνακτίσεως τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του παλαιότερων καὶ ἀπειλουσῶν πτώσιν ἐκκλησιῶν. ³⁾ Τετράστιχος κτηριορικὴ ἐπιγραφή, κεχαραγμένη κεφαλαίοις καλλιτεχνικοῖς καὶ συμπεπλεγμένοις πολ-

1) Hessaptschiew, Ἡ ἐνέργεια τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Φιλιππουπόλεως, ἐν τῇ ἔφημερ. τοῦ δήμου Φιλ)πόλεως, ἔτ. 1929, ἀρ. 28-29, σελ. 6 19.

2) Ὁ δραστήριος οὗτος ἡγούμενος καταφυγὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς μονῆς του ἐποποθετήθη ἐν τινι μονῇ παρὰ τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἐσχάτως ἐν βαθεῖ γήρατι ἐδολοφονήθη ἀγρίως ὑπ' ἀγνώστων.

3) Ὁ Νικηφόρος ἐποίμανε τὴν ἐπαρχίαν Φιλιππουπόλεως ἀπὸ 1824—1850. Ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Φιλιππουπόλει. Ἐπ' αὐτοῦ ἀνεκτίσθησαν ἐν Φιλιππουπόλει ἐκ βάρθρων αἱ παλαιαὶ ἐκκλησίαι τῆς ἀγ. Κυριακῆς, τοῦ ἀγ. Κωνσταντίνου, τῆς ἀγ. Παρασκευῆς, τοῦ ἀγ. Δημητρίου καὶ τῆς Παναγίας, ἐκτίσθησαν δὲ νέαι ἐν τοῖς πρῶτοις τῆς πόλεως ἡ τοῦ γ. ἀΓεωργίου καὶ ἀγ. Ἰωάννου τῆς Ρήλας ἤτο ἄμοιρος μὲν παιδία, ἀλλ' εὐφυῆς καὶ δραστήριος.

λαχοῦ γράμμασιν ἐπὶ λευκοτάτης μαρμαρίνης πλακὸς ἐντετοιχισμένης ἄνωθι τοῦ ὑπερθύρου τῆς εἰς τὸν νάρθηκα ἐκ τοῦ προσώου εἰσόδου μαρτυρεῖ τὴν ἀνάκτισιν αὐτῆς. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι ἑμμετρος καὶ σύγκειται ἐξ ἑπτὰ τριμέτρων ἰαμβικῶν στίχων, ἐκάστου στίχου αὐτῆς περιλαμβάνοντος ἀνὰ δύο τριμέτρους πλὴν τοῦ τελευταίου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αὕτη συνετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μητροπολίτου, οὗ παρομοίας δύο ἑμμέτρους κητορικὰς εἰς τὸν ἀνοικοδομηθέντα τῆς ἁγ. Κυριακῆς ἐν Φιλιππουπόλει ναὸν εὐρίσκομεν καταγεγραμμένας ἰδιοχείρως ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ κώδικι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως 1).

Ἡ ἐπιγραφή καθ' ἡμετέραν πιστὴν ἀντιγραφὴν ἔχει ὧδε :

«Ὁρᾶς, θεατά, τοῦ ναοῦ τὸ ὄραϊον:

Τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ πανιερωτάτου
καὶ ἀρχιθύτου Λεσβίου Νικηφόρου
καὶ Χριστιανῶν φιλοτίμῳ δαπάνῃ
τῶν ἐν Φιλιππουπόλει ἡγέρθ' ἐκ βάρων
ὁ Γεώργιος, πρέσβυς ὢν ἐν γῆ μέγας
καὶ γῆς ἀποστάς εἰς τὸ πρεσβεῦειν ζέει.

1838 Ὀκτωβρίου 1. »

Αἱ τῆς ἐκκλησίας τοιχογραφίαι εἶναι ἅπασαι ζωηραὶ καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς τετάρτης δεκαετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Εἶναι ἔργον σχολῆς ἁγιογράφων, οἵτινες κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη ἱστόρησαν καὶ τὰς τοιχογραφίας τῶν ἀνακτισθειῶν ἐκκλησιῶν τῶν μονῶν Μολδάβας, Βοδενῶν, Ρήλας, ἁγίου Νικολάου Βατσκόβου. Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ἡ τοῦ νάρθηκος τοιχογραφία εἰκονίζουσα τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· οἱ διὰ τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον προωρισμένοι ἁμαρτωλοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, φέρουσιν ἀμφιεσμὸν τῶν χρόνων τῶν καὶ τινες αὐτῶν κατὰ τοὺς λόγους τῶν πατέρων μας ὑποκρύπτουσιν χαρακτηριστικὰ γνωστῶν ἐπὶ ἁμαρτίαις προσώπων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν Φιλιππουπόλεως (τοκογλύφων, κλεπτῶν, μοιχῶν καὶ μοιχολίδων). Αἱ ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν ἐπιγραφαὶ εἶναι ἑλληνικαί, τινὲς δὲ τούτων ἔχουσιν ἀντιστοιχοῦς Σλαυβοουλγαρικὰς. Αἱ τῶν ἁγίων μεθ' ἑλληνικῶν ὡσαύτως ἐπιγραφῶν ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ ξυλίνου τέμπλου εἰκόνες προέρχονται ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, πλὴν μιᾶς τῆς Θεοτόκου χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ 1772.

Τὰ μετάλλια τῆς ἐκκλησίας σκευή (δίσκοι, κολυμβήθρα, ἀγγεῖα, θυμιατήρια, δισκοπότηρον κτλ.) ἀφιερῶματα εὐλαβῶν χριστιανῶν, ὧν τὰ πλεῖστα φέρουσι καὶ τὰ δνόματα τῶν ἀφιερῶτῶν μετὰ χρονολογίας προέρχονται ἐκ τῶν μετὰ τὸ 1880 χρόνων. Μόνον δίσκος τις ἔχων ἐν τῷ μέσῳ

1) Κώδιξ ἐτῶν 1781-1845, σελ. μ' (νέας ἀριθμ. 48).

κεχαραγμένην τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀτέχνως, ἀφιέρωμα Βουλγαροῦ προσκυνητοῦ μετὰ Βουλγαρικῆς ἐπιγραφῆς, προέρχεται ἀπὸ τῆς ὀγδόης δεκαετηρίδος τοῦ 18ου αἰῶνος. Πολύτιμον εἶναι μικρὸν εἰκονοστάσιον ἐκ ξύλου κυπαρίσσου μετὰ ξυλογλυφημάτων καὶ προσκεκολλημένων ἐπ' αὐτοῦ λιθαδίων ἐξ ὀνύχου, ἀφιερωθὲν εἰς τὸν ἅγιον ὡς δέησις τῷ 1777 ὑπὸ τοῦ ἐκ Στενιμάχου Χατζῆ Γιοβανῆ καὶ τινος ἄλλου, οὗ τὸ ὄνομα δυσανάγνωστον ἐν τῇ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφῇ.

Ἄξιονημόνευτος εἶναι ἀρχαία τις στήλη ἐκ γρανίτου ἐν εἴδει βωμοῦ ὕψους 0,85, πλάτους 0,42 καὶ πάχους 0,38 τοῦ μ., ἣτις ὑποβαστάζει τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ἁγίαν τράπεζαν. Αὕτη ἡ στήλη εἶχεν ἀναγλύφους μετ' ἐπιγραφῆς ἀπὸ τοῦ β' ἢ γ' μ. Χ. αἰῶνος παραστάσεις, αἵτινες δυστυχῶς, ἐσχάτως ἀπεξέσθησαν ὀλοσχερῶς ὁ Τσουκαλᾶς¹⁾ ὅμως καὶ ὁ Dumont²⁾ περιγράφουσι ταύτας ἰδόντες. Αἱ παραστάσεις ἦσαν κεχαραγμέναι ἐν τῇ ἐμπροσθίᾳ τῆς στήλης πλευρᾷ κατὰ δύο ζώνας. Ἐν μὲν τῇ ἄνω ζώνῃ ἐντὸς δύο ἰσομεγέθων τετραπλεύρων παρίσταντο δύο ἵππεῖς, ὧν ἄνωθι ἢ κεφαλαίοις γράμμασιν ἐπιγραφῆ «Ἀλέξανδρος Φιλίππου Ἀγοραῖος», ἐν δὲ τῇ κάτω ζώνῃ, ἐχούση τὸ μῆκος τῶν δύο τετραπλεύρων, παρίσταντο τρεῖς παῖδες ἐν τηβένῳ καὶ γυνὴ ἐν ἱματίῳ περιεζωσμένῳ περὶ τὴν ὀσφύν, ὅφ' οὗς ἡ ἐπιγραφὴ «τοῖς τέκνοις ἑαυτοῦ». Ἡ στήλη προφανῶς ἦτο ἐπιτυμβία στηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς ἐν τῇ Θρακικῇ χερσονήσῳ πόλεως Ἀγοραῖς Ἀλεξάνδρου υἱοῦ τοῦ Φιλίππου πρὸς μνήμην τῶν ἀποθανόντων τεσσάρων τέκνων του. Ἡ στήλη εὐρέθη πλησίον τῆς μονῆς, ὅπου θὰ προϋπῆρχε Θρακικὸς συνοικισμὸς ἢ ἔπαυλις.

Ἡ διαφύλαξις τῆς ἀναγλύφου ταύτης στήλης, πάντως ἕνεκα τῆς τοῦ ἵππέως παραστάσεως, ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ δὴ ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν φαίνεται μοι οὐχὶ τυχαία. Διότι αὕτη συνδυαζομένη πρὸς τὴν προσκύνησιν ἐτέρων ἀναγλύφων τοῦ καλουμένου κατ' ἔθος *θρακὸς ἱππέως*, τ. ἔ. *τοῦ Κυρίου ἥρωος* κατὰ τὰς ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων ἐπιγραφάς, ὡς εἰκόνων τοῦ ἁγίου Γεωργίου δὲν εἶναι ἄσχετος πιθανῶς πρὸς τὴν παραμείνασαν παρὰ τοῖς ἐκχριστιανισθεῖσι θραξὶ λατρείαν τοῦ ἥρωος-θεοῦ τούτου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Οὕτω λ. χ. ἀνάγλυφον τοῦ ἥρωος τούτου ἐντετοιχισμένον ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐν τῷ νάρθηκι τῆς προμνημονευθείσης ἐν Φιλιππουπόλει Ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, πρῶην ἑλληνικῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, προσεκυνεῖτο ὡς εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ ἁγίου καὶ λαμπάδες ἐκαίοντο πρὸ αὐτοῦ. ³⁾ σήμερον ἀκόμη ἕτερον τοιοῦτον κείμενον

1) Γ. Τσουκαλᾶς, Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφὴ Φιλιππουπόλεως, Βιέννη, 1851, σελ. 63.

2) D u m o n t — H o m o l l e , Mélanges d' archéologie et d' épigraphie, σελ. 289

3) Αὐτόθι, σελ. 218 καὶ 513.

ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς κόμης Ἑλί-δερεῖ τῆς περιφερείας Τατάρ-Παζαρτζικίου, ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Βησσαπάρρα, τιμᾶται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὡς εἰκὼν ὡσαύτως τοῦ ἁγίου Γεωργίου. 1) Ὡσαύτως παρ' ἑλληνικῆ οἰκογενεῖα Φιλιππουπολίτιδι ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ της μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐν αὐτῷ ἱερῶν εἰκόνων ὑπῆρχε μέχρις ἐσχάτων μικρὸν ἀνάγλυφον τοῦ ἱππέως λατρευόμενον κατὰ οἰκογενειακὴν παράδοσιν ὡς τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἐνώπιον οὔτινες ἔκαίετο ἀνέσπερος κανδήλα ὑπὸ τῆς οἰκογενείας, ἐξ οὗ καὶ λίαν ἡμαυρίσθη. Ἡ γραῖα οἰκοδέσποινα μετὰ δακρύων παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ μουσείου ἀπαιτήσαντο, ἀφοῦ τρις ἐσταυροκοπήθη καὶ μετ' εὐλαβείας ἡσπᾶσθη αὐτό. *)

Περὶ τοῦ Θρακὸς τούτου ἥρωος — θεοῦ πολλὰ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐγράφησαν 3) ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀνευρεθέντων ἐν Θράκῃ καὶ Μοισίᾳ ἀναθηματικῶν εἰς αὐτὸν ἀναγλύφων, ἀνερχομένων εἰς ἑκατοντάδας καὶ ὀλονὲν ἑκάστοτε ἀνευρισκομένων. Ἡ πιθανωτέρα περὶ αὐτοῦ γνώμη εἶναι ἡ τοῦ σοφιστοῦ Φιλοστράτου ὅτι ὁ κατ' ἐξοχὴν οὗτος, κατὰ τοὺς χρόνους του (γ' — δ' μ.Χ. αἰῶνα) παρὰ τοῖς Θραξίν, ἰδίως τοῖς παρὰ τῇ Ροδόπῃ οἰκοῦσι, λατρευόμενος Θεὸς ὡς ἱππέυς, κυνηγός, ὀπλίτης καὶ ἀλεξίκακος, εἶναι ὁ παλαιός των βασιλεὺς Ρῆσος, ὁ ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἐν Τροίᾳ φονευθείς, ὅστις ἀφηρωισθεὶς ἔτυχε τιμῶν τοσοῦτων, καίπερ οὐδὲν ἀξιοσημείωτον ἐν τῷ βίῳ του διαπραξάμενος 4). Συνεταυτίσθη δὲ οὗτος, ὡς φαίνεται, μετὰ τοῦ ἁγίου Γεωργίου κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Θρακῶν, ὡς πρότερον κατὰ τοὺς ἐσχάτους τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας χρόνους συνεταυτίσθη ὑπ' αὐτῶν μετ' ἄλλων ἐπιτοπίων ἡρώων καὶ θεῶν (Ἀπόλλωνος, Διονύσου, Ἐρμοῦ, Διοσκουρών), ὡς διαπιστοῦται ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀναθηματικῶν εἰς αὐτὸν ἀναγλύφων ἐπιγραφῶν καὶ οὕτω διηγωνίσθη ἡ ζωηρὰ ἀνάμνησις τῆς λατρείας του ὡς καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν ἡρώων καὶ ἡμυθῶν 5) ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἡμῶν θρησκείᾳ. Ἐνεκα δὲ τοῦ συνταυτισμοῦ τοῦ ἥρωος

1) B a t a c l i e w, Ἡ πόλις Τατάρ-Παζαρτζίκ, ἔτ. 1923, σελ.40.

2) D i a c o v i t s c h, Bas-reliefs du cavalier Thrace. Annuaire de la bibliothèque nat. à Plovdiv. ἔτ. 1924, σελ. 163, ἀρ. 34, ἐνθα περιγράφεται τὸ ἀνάγλυφον.

3) Ἴδε: K a z a r o w G. Heros (Thrakischer Reiter) ἐν τῇ Real-Encycl. Pauly-Vissowa, Suppl. III, ἔτ. 1918, σελ. 1131 καὶ ἐξῆς — T o ὕ α ὕ τ ο ὕ, Homage intern. à l' Université d' Athènes, Ἐσνία, ἔτ. 1912, I, σελ. 108. — S e u r e, R é v u e d e s é t u d e s q r. XXV, ἔτ. 1912, σελ. κέξ. D e t s c h e w O. Σχεδιάγραμμα περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, βουλγαριστί, ἐν τῇ ἱστορικῇ βιβλιοθήκῃ τόμ. III, ἔτ. 1, 1928, Σοφία καὶ ἄλλοι.

4) Φ ι λ ο σ τ ρ ᾶ τ ο υ, ἔρωτ. λόγ. 3, 16.

5) Ἴδε, B e r n h a r d S c h m i d t, Das Volksleben der Neugriechen und das Hellenische Altertum, καφ. I, καὶ II; die Hellige Leipzig. ἔτ. 1871.

μετὰ τοῦ ἁγίου Γεωργίου οὐχὶ μόνον τὰ ἀνάγλυφα τούτου ἐξηκολούθησαν μέχρις ἐσχάτων προσκυνούμενα ἐνιαχοῦ ὡς εἰκόνες τοῦ ἁγίου, ἀλλ' ὡς φαίνεται ἐχρησίμεισαν καὶ ὡς πρότυπα τῶν εἰκόνων τοῦ ἁγίου, ὧν ἡ ὁμοιότης εἶναι μεγάλη καὶ ἀναμφισβήτητος ¹⁾, εἰ καὶ ἡ παράστασις τοῦ ἁγίου ἐπίπου ἀκοντίζοντος δράκοντα μέλλοντα νὰ κατοβροχθίσῃ τὴν κόρην βασιλέως ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς τὸν μῦθον τοῦ Περσέως σφάζοντος τὴν Ἄνδρομέδαν. Δείψανον ὡσαύτως τῆς λατρείας τοῦ Θρακὸς ἥρωος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἶναι καὶ αἱ μέχρι σήμερον πολλαχοῦ τῆς Θράκης τελούμεναι ὡς θυσίαι κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγίου σφαγαὶ ἀμνῶν, ὧν τὰ ἐψημένα κρέατα λειτουργοῦνται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εἶτα διανέμονται εἰς τοὺς οἰκίους καὶ φίλους ὑπὸ τῶν θυτῶν.

Μνημονευταὶ ὡσαύτως δύο κτιτορικαὶ εἰς κρήνας τῆς μονῆς ἐπιγραφαί, κεχαραγμέναι ἐπὶ εὐμεγέθων λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν διὰ τοῦ αὐτοῦ ὡς ὁ τῆς προμνημονευθείσης ἐπιγραφῆς τύπου γραμμάτων. Ἀμφότεραι αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι προγενέστεραι τῆς ἀνακτίσεως τῆς ἐκκλησίας. Ἡ μία ἀφαιρεθεῖσα ἐκ τῆς θέσεώς της κατάκειται νῦν ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς μονῆς· εἶναι δεκάστιχος καὶ ἀποτελεῖ τρίμετρον ἱαμβεῖον ἑνδεκάστιχον, συντεθὲν πιθανῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μητροπολίτου. Αὕτη κατὰ πιστὴν ἡμετέραν ἀντιγραφὴν καὶ κατὰ ἱαμβικὰ τρίμετρα ἔχει :

« Ἰεραρχοῦντος Λεσβίου Νικηφόρου,
ἐφηγουμένου δ' Ἀνθίμου Μολδαβηνοῦ,
ἡ βρύσις αὕτη τοῦ θείου Γεωργίου
νῦν πρῶτον ἐκτίσθ' εἰς τὸν παρόντα τόπον
διὰ δαπάνης εὐλαβοῦς Ἰσναφίου
τῶν μπογιατζήδων τῆς Φιλιππουπόλεως
Στενιμάχου τε καὶ Κουσίκιου, ²⁾ ὄντων
πρωτομαϊστόρων τε καὶ μαϊστόρων
αὐτῶν τε πάντων, καλφάδων καὶ μαθητῶν.
Σῶσον δὲ τούτους, θαυμαστὲ Γεώργιε,
ταῖς πρὸς θεὸν σαῖς παεσβείαις εὐπροσδέκτοις
1833 Σεπτεμβρίου 15. »

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφή εἶνε ἐντετοιχισμένη ἀνωθι τῆς ἐν τῇ αὐλῇ τῆς μονῆς κρήνης, ἐξ ἧς καὶ μόνης ὑδρεύεται νῦν ἡ μονή. Αὕτη εἶναι ἐν πεζῷ

1) Ἴδε καὶ Σωτῆριον Γ. Ἀνάγλυφον ἁγ. Γεωργίου ἐξ Ἡρακλείας τῆς Προποντίδος. Θρακικά, τομ. Α' ἔτ. 1928, σελ. 33—37.

2) Κώμη μικρὰ νῦν κειμένη βορειοδυτικῶς τοῦ Στενιμάχου ὑπὸ τὸ ὄνομα Κοτσάτσοβον.

συντεταγμένη καὶ καταλαμβάνει ἐπὶ τῆς πλακῶς δέκα στίχους. Κατὰ πιστὴν, ἡμετέραν ἀντιγραφὴν ἔχει :

« Ἦγονμενεύοντος τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος
Γεωργίου τροπαιοφόρου καὶ θαυματουργοῦ τοῦ πανοσιωτάτου
κ' ἐλαχίστου ἐν ἱερομονάχοις Ἀνθίμου τοῦ Μολδαβηνοῦ
ἀνηγέρθη αὕτη ἡ πηγὴ δι' ἐπιμελείας ἐξόδων τε καὶ ἐπιστασίας
τῆς αὐτοῦ πανοσιότητος καὶ διὰ συνδρομῆς
καὶ φιλοτίμου δαπάνης τῶν τιμωτάτων καὶ εὐλαβεστάτων
χριστιανῶν τοῦ ἐν Στενιμάχῳ εὐλογημένου ρουφείου
τῶν σαπουντζήδων μαϊστόρων τε, καλφάδων καὶ μαθητῶν.
Δῶν αὐτοῖς ὁ Κύριος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος
Γεωργίου τὸν μισθὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς 1831
Σεπτεμβρίου 25.»

Δυστυχῶς τὸ σύσκιον καὶ αἰωνόβιον τῆς μονῆς ἐκ δρυῶν, πλατάνων
πελειῶν, ὄξυων καὶ ἐλατῶν δάσος, τὸ ἐκτεινόμενον κάτωθι αὐτῆς βορειο-
δοτικῶς κατὰ τὸν χεῖμαρρον, κατεκόπη ὅλον μετὰ τὸ 1906 οὐδ' ἔχρους νῦν
καταλειφθέντος. Ὁ δῆμος τῆς Φιλιππουπόλεως προτίθεται νὰ μεταβάλλῃ
προσεχῶς τὴν μονὴν ἐπισκευάζων καὶ διαρρυθμίζων εἰς θερινὴν ἀποικίαν
τῶν ἀπόρων μαθητῶν τῶν δημοτικῶν του σχολείων.

Ἐν Φιλιππουπόλει τῇ 15 Ἰουλίου 1933

Κ. ΜΥΡΤΙΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Φίλε γερουσιαστή κ. Μιλτιάδη Σταμούλη,

Τὰ χειρόγραφα* ποῦ μ' ἔστειλες νὰ ἐξελέγξω ἀνεγνώρισα ὅτι εἶναι γνήσια τοῦ ποιητοῦ Βιζυηνοῦ. Ὅσο τὰ φυλλομετρῶ μὲ θυμίζουν χίλια περιστατικά τῆς συντροφιάς τοῦ ποιητοῦ, τῆς χρουστῆς μου νεότητος, τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων. Καὶ τὰ χαδεύω σὰν μάνα ποῦ χαδεύει τὰ παιδιά της ἔπειτα ἀπὸ τριανταπέντε χρόνια. Τὰ χαδεύω γιατί μοῦ μιᾶνε περα-

---

(*) Τὰ χειρόγραφα ἐδωρήθησαν εἰς τὸ Θρακικὸν Κέντρον παρὰ τοῦ συγγενοῦς τοῦ ποιητοῦ κ. Στεφ. Βλαχοπούλου ἢ δὲ εἰκῶν εἶνε ἀπὸ φωτογραφίαν ἐκχωρηθεῖσαν παρὰ τοῦ βιβλιοπώλου κ. Ἀλ. Κολοκῶ (Σ. Θ.)

σμένα λόγια τοῦ ποιητοῦ, μοῦ θυμίζουσι ὅλες τὶς ἰδέες ποῦ εἶχε γιὰ τὸ καθένα ποίημά του, ὅλη τὴν λογοτεχνικὴ δύναμι ποῦ ζητοῦσε νὰ δώσῃ στὴν ἐξέλιξι τῆς ἐποχῆς του εἴτε ὅταν ζητοῦσε νὰ πειράξῃ, ὄχι νὰ πειράξῃ νὰ τσοῦξῃ.

Τὶ νὰ σὲ πῶ, φίλε μου! Εἶχα τύχη ποῦ γνώρισα τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα ποῦ ἔφθασα στὰς Ἀθήνας. Ἡ συστατικὴ ποῦ εἶχα νᾶναι εὐλογημένη! Δὲν εἶχε ἀκόμη τὸ Πανεπιστήμιο ἀνοίξει καὶ κάθε πρωὶ χτυποῦσα τὴν πόρτα τῆς γκαρσονιέρας τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων. Μ' ἀνοίγε ὁ Βιζυηνός.

Τὰ δυὸ τετράδια τῶν ποιημάτων ποῦ μ' ἔστειλες τὰ γνωρίζω ἀπὸ τότε. Τὸ ἓνα μάλιστα ποῦ ἔχει σὲ γερμανικὴ γλῶσσα τὴν ἔκθεσι μηχανικοῦ γιὰ τὸ μεταλλεῖο στὸ Σαμακόβι τὴν μετέφραζε ἐκεῖνος καὶ τὴν ἀντέγραφα ἐγώ. Ἀνάμεσα στὶς σελίδες εἶναι ποιήματα δικὰ του ποιημένα ἀπὸ χίλιες ἐλπίδες πῶς θὰ γινότανε πλούσιος μιὰ μέρα! Τὸ ἄλλο τετράδιο ἔχει μόνο ποιήματα. Ἄρχισε νὰ γράφεται στὰ 1890 καλογραμμένα παστρικά. Πρῶτο ποίημα φέρει τὸν τίτλο «Πάσχα» ποῦ γράφηκε γιὰ ν' ἀπαγγελθῆ στὸ σχολεῖο τῆς πατρίδας του καὶ γι' αὐτὸ τελειώνει σὲ κολακεία καὶ ὕμνο τοῦ σουλτὰν Χαμίτ. Τὸ δεύτερο ποίημα ἀφιερώνεται στὴν ἀγάπη του, στὴ μικρὴ Μπετίνα καὶ φέρει τὸν τίτλο «Νύχτα». Εἶναι γραμμένο τὸν Μάϊο τοῦ 1890 ποῦ δὲν ξεύρω πὸ προαίσθημα τοῦ ποιητοῦ γεμίζει νύχτα τὴν καρδιά του, τὴ γεμίζει θλίψι. Καὶ θρησκὸς τρουβαδοῦρος λογουρᾶ τραγουδώντας μέσ' στὴν ἐρημιὰ ἀστέρηνα τραγοῦδια. Τὸ παραθέτω γιὰτὶ νομίζω πῶς δὲν τυπώθηκε ἄλλη φορὰ.

N Y X T A

Ἔδυσεν ὁ ἥλιος ἴπισω ἅπ' τὰ βουνὰ
πίσω ἅπ' τὰ βουνόκορφα νέφη σκοτεινὰ
τὸν κατενοδώνουν.

Φτερωτὰ κοπέλια, πάλι οἱ βραδεῖνοι
οἱ δροσάτοι Ζέφυροι τὴν πλατεῖα σκηνὴ
τ' οὐρανοῦ σαρώνουν.

Γιὰ ν' ἀπλώσ' ἡ Νύχτα μεσ' στὴν καθορὴ
μέσ' στὴν ἄπειρη ἔκτασι νὰ κρυφοχαρῆ
τὰ διαμαντικά της.

Δὲν τὸ θέλει—ξέρω—δὲν ἐπιθυμεῖ
νὰ θωροῦν τὰ κάλλη της βέβηλοι ὀφθαλμοὶ
καὶ τὰ μυστικά της.

Λι' αὐτὸ μὲ βῆμα ἄργὸ καὶ σιγανὸ
σὰν προσβῆλη ἡ Μάγισσα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ

καὶ χυθῆ στήν Κτίσι
 στῶν θνητῶν τὰ μάτια ὕπνον ἀγαπᾷ
 ὕπνο μὲ δνειράτα νὰ κρυφοσκορπᾷ
 γιὰ νὰ τοὺς κοιμήσῃ.

Μαυρομάτα νύμφη καὶ μελαγχροινῆ
 διὲς πῶς μὲ τὰ μάγια τῆς τὴν καταπονεῖ
 τῆ βοῆ στὴ χώρα!...
 Κούρνιασαν στὰ δένδρα τὰ φαιδρὰ πουλιὰ
 τὰ παιδιὰ λικνίζονται μεσ' στὴν ἀγκαλιὰ
 τῆς μαμμᾶς των τῶρα.

Μόνον ἡ καρδιά μου — ἄχαρη καρδιά!
 ἀπ' τῆς Μάννας—φύσεως φεύγει τὴν ποδιὰ
 ὕπνο δὲν γυρεύει.
 Ἡ μορφή τῆς Νύχτας τὴν παραπλανᾷ
 θλιβερῆ συμπάθεια μέσ' στὰ σκοτεινὰ
 μοῦ τήνε μαγεύει.

Ἄλλοτε γεμάτη μὲ ἡλίου φῶς
 ἔμοιαζε Παράδεισο, ποῦ ἄγγελος κρυφὸς
 νοιάζονταν ἴδῃ χάμου.
 Τῶρα, ἡ παρθένα μὲ ξανθὰ μαλλιά
 μέσ' ἔς τὸν τάφον ἔσβυσε! — Πάγ' ἡ ἀντηλιά
 μέσ' ἀπ' τὴν καρδιά μου.

Τῶρα σὰν τὴν Νύχτα μαύρη ἀπ' τὸν καῦμὸ
 νανορρίζει ἀθόρυβα κάθε τῆς παλμὸ
 καθ' ἐπιθυμία.
 Εἶναι ἴμερα; — Μοιάζει ἄδειον οὐρανὸ
 ποῦ σφαλεῖ στὰ στήθια τοῦ ἄψυχο κενὸ
 ἄπειρη ἐρημία

Ἄρχισεν ἡ νύχτα; — Ὡς ποῦ νὰ τὸ διῶ
 ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια τῆς βγαίνουν χίλια δυὸ
 φωτεινὰ λουλούδια:
 Τῆς Ξανθῆς μου εἰκόνας βγαίνουν μιὰ καὶ μιὰ,
 ὡσὰν κόσμοι ἀστέρινοι μεσ' ἔστῃν ἐρημιὰ—
 κόσμοι ἀπὸ τραγούδια.

Νύχτα, μὴν κακιώνεις! — Πάνου στὰ βουνὰ
ποῦ θαριέσαι μόνη σου, κάποιος λογουρνῶ
μὲ θεορμὸ κεφάλι.

Μ' ἔραστοῦ λαχτάρα κάποιος μελετᾷ
μεσ' αὐτοῦ ς' τὰ πλούτη σου τ' ἀχτινωτά,
στὰ κρυφά σου κάλλη...

Εἶμαι ψάλτης θρησκός. Δὲν κατασκοπῶ
τ' ἅγια σου μυστήρια. Καὶ στὸ σκυθρωπὸ
σκότος — μὴ σὲ μέλλει—

Ἄν συχνὰ μοῦ φεύγη μιὰ χρυσῆ στροφῆ
ἀπὸ τῆς Ἀγάπης μου τὴν γλυκειὰ μορφή
μέσα μου ἀνατέλλει.

Τὰ ποιήματα αὐτοῦ τοῦ τετραδίου, τὰ περισσότερα, εἶναι ἀντιγραμμένα ἀπὸ τὶς πρῶτες σημειώσεις του, τὶς πρῶτες ἐμπνεύσεις του. Θυμοῦμε μάλιστα ποῦ δὲν ἤθελε νὰ τὰ καλοκοιτάξω. Ἴσως γιὰ τὸ τέλος εἶχε κακογραμμένα μερικὰ σόκιν. Ἴσως γιὰ τὸ σκοποῦσε νὰ τὰ διορθώσῃ, νὰ ριθμίση καλύτερα τὸν στίχο, ν' ἀλλάξῃ λέξεις καὶ καμμιά φορὰ ν' ἀναπεδογυρίσῃ τὶς στροφές. Παράδειγμα «Ἡ Ἀφροδίτη τ' ἄστρο τῆς Ἀγάπης ποῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα καὶ ἀπὸ τὰ καλύτερά του. Σ' αὐτὸ ἡ Ἀγάπη χύνεται διάπλατη στὸν πανθεῖστικό ὄριζοντα, πέρα ἀπὸ τὴ θνητὴ ζωὴ, πάνω ἀπὸ τὸν τάφο, γιὰ

πάντ' ἀπ' τὴν ἀγάπη κάθε μιὰ ζωὴ
κάθε ἀστέρι στὴ ζωὴ ὠδηγήθη

καὶ ὁ ποιητὴς εἶχε ἀδυναμία σ' αὐτὸ τὸ ποίημα, ποῦ τόσες φορὲς μοῦ διάβαζε τὴν ἐπωδὸ :

Πρῶτο ἀπ' ὅλα τ' ἄστρα μέσ' στὸν οὐρανὸ
πρῶτος ἀπ' τὸν λόφου σ' ἀγναντεύω!
Σὰν τοὺς μάγους σκύβω καὶ σὲ προσκυνῶ
σὰν ἐρωτευμένος σὲ λατρεύω!

Λέτε, νὰ ἦτανε πανθεῖστής; Ἴσως. Ἴσως καὶ γιὰ παρηγοριὰ στὰ χτυπήματα τῆς τύχης του. Καὶ ἤλπιζε πῶς ἔτσι μιὰ μέρα θὰ ἐνωθῆ στὰ ὑψηλὰ μὲ τὴν κόρη π' ἀγαποῦσε.

Δίχως ἄλλο μέσ' στὰ στήθια τὰ ἱερὰ
τοῦ Θεοῦ, ἀπ' ἀγάπη γεννημένες

δέν πεθαίνουν ἢ ψυχὲς καμμιὰ φορὰ
κι' ἄς εἶναι οἱ σάρκες μας θαμμένες.

Μ' ἀγάπη ἀπ' ἄστρο σ' ἄστρο τὶς περῶ
νὰ χαροῦν τῶν ἔργων του τὰ κάλλη
ὡς ποῦ νὰ ἐνωθῶμε ὅλοι μας ξανὰ
στοῦ κοινοῦ πατρὸς μας τὴν ἀγκάλῃ !

Τὸ ποίημα αὐτὸ ἔχει ἀλλαγμένες τὶς στροφές του πολλὲς φορές. Τελικὰ δημοσιεῦθηκε στὴν «Ἐστία» μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ποιητοῦ. Ἄλλὰ κανένα ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτοῦ τοῦ τετραδίου δὲν δημοσιεῦθηκε αὐτοῦσιο. Ὁ ποιητὴς διάλεγε τὴ στιγμή ποῦ εἶχε διάθεσι, τὸ διάβαζε, τὸ χτένιζε, τὸ ξαναδιάβαζε, τοῦ λάξευε τὴ φόρμα καὶ τῷστελνε νὰ τυπωθῇ. Μὰ τί ἔγινε τὸ τρίτο τετράδιο μὲ ποιήματα τὰ σχολικά;

Ἦταν κι' αὐτὸ σὰν τᾶλλα δύο μὲ χονδρὰ καπάκια, μὲ πολὺ καλὸ χαρτί καὶ μὲ φύλλα περισσότερα, πάρα πολλά. Τὰ ποιήματα ἐκεῖνα δὲν ἦσαν ἐμπνεύσεις τῆς στιγμῆς. Ἦσαν μιὰ ψυχολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἐξέλιξις. Οἱ ἐπικεφαλίδες ἦσαν σπάνιες. Συνηθέστερα τὶς ἀντικαθιστοῦσαν ζωγραφιὲς ἀπὸ ἀνάλογα ἀγγλικά, γερμανικά καὶ γαλλικά περιοδικά, εἴτε καὶ χαλκομανίες. Καὶ κάτω ἀπὸ κάθε μιὰ ἦτον καὶ τὸ ποίημα, ἀντιγραμμένο, διωρθωμένο, τέλειο. Πρῶτα, πρῶτα ἦσαν ποιήματα γιὰ τὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ, ἔπειτα γιὰ τὰ παιδιὰ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τέλος γιὰ γυμνασιόπαιδα. Σ' αὐτὸ τὸ τετράδιο εἶχε ὁ ποιητὴς ἰδιαίτερη ἀγάπη. Ἀπλὲς ἔννοιες ἠθικοπλαστικές, πραγματογνωσία, παραμυθία ποῦ στὴν καρδιὰ τῶν παιδιῶν συμβόλιζαν μιὰν ἀλήθεια, φτερουγίσματα τῆς φαντασίας στὶς ὠμορφές τῆς φύσεως καὶ ἰδανικὲς εἰκόνες ποῦ εὐρύνουν τὸ μυαλό, ποῦ δυναμώνουν τὴν φαντασία καὶ ποῦ μορφώνουν ἓνα γενναῖο καὶ σταθερὸ χαραχτῆρα τοῦ κάθε πολίτη. Σὲ τέτοιο ὕλικὸ ὁ ποιητὴς ἦταν στὸ στοιχεῖο του. Ὅπως ποτίσθηκε βαθειὰ τὶς πλατωνικὲς φιλοσοφίες στὸ φροντιστήριό τοῦ Τσέλερ καὶ μπῆκε στὰ νοήματα τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας στὸ φροντιστήριό τοῦ Βόντ ὁ Βυζυηνὸς ἦταν ὁ μόνος ποιητὴς ποῦ μποροῦσε οὐνειδιῶς νὰ καταπιασθῇ ἓνα τέτοιο ἔργο πλαστικὸ τῆς νέας γενεᾶς. Καὶ τὸ τετράδιο αὐτὸ μὲ ὅσα ποιήματα εἶχε ἀποτελειώση δὲν μοῦ τῷστελεις. Τί ἔγινε; Χάθηκε; Τί κοῦμα!

Τὸ 1893 ὁ ποιητὴς κλείσθηκε στὸ φρενοκομεῖο. Ἀπὸ βραδὺς στὴν προσβολὴ τῆς τρέλας τὸν κρατοῦσαμε σὲ σπαραχτικὴ συντροφιά, στὸ ζυθοπωλεῖο τῆς Βουλῆς, ἐγὼ καὶ ὁ νευρολόγος συγγραφεὺς τῶν «ψυχώσεων» Σίμος Ἀποστολίδης. Ὁ ποιητὴς βρισκότανε σὲ ποιητικὸ οἶστρο. Στὴ θαμάδα ἐκεῖνη τοῦ μυαλοῦ του καὶ στὸν παροξυστικὸ χεῖμαρρο μιᾶς στιχουργίας ἀκατάστατης, μὰ ἐκπληκτικῆς, ἀπήγγελλε ποιήματα τῆς στιγμῆς, μὰ καὶ πα-

ληά, ποῦ ἀναδεύονταν πυκνά μέσ' στὸ μυαλό του καὶ πολλές στροφές ποῦ βλέπω τόρα στὸ δεύτερο τετράδιο ποῦ μ' ἔστειλες. Τίς θυμοῦμαι καὶ ἀνατριχιάζω. Καὶ σὲ μιὰ στιγμή ἀγρίευε. Ἐγούρλωνε τὰ μάτια, ἔσφιγγε τὰ χέρια, ἡ ρινόφωνη ἀπαγγελία του ἔσπανε σὲ λιγμούς ποῦ τοῦ πῆραν τὴν καλή του, ἄρπαξαν τὴν χαρὰ τῆς ζωῆς του.

*Σὰν μ' ἀρπάχθηκε ἡ χαρὰ
ποῦ ἔχαιρόμουν μιὰ φορὰ
ἔτσι σὲ μιὰν ὥρα...
μεσ' σ' αὐτὴν τὴν χώρα
ὅλα ἀλλάξαν τώρα!*

Τὸν παρηγορούσαμε, τοῦ λέγαμε γλυκὰ λόγια, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἦταν ἀμετάπειστος. Ἔνας στεναγμὸς βαθύς, πολὺ βαθύς μᾶς ἀπαντοῦσε μ' ἓνα τετράστιχο :

*Μεσ' στὰ στήθια ἡ συμφορὰ
σὰν τὸ κῦμα πλημμυρᾷ
σέρνω τὸ βαρὺ μου βῆμα
ο' ἓνα μνημα. . .*

Λίγους μῆνας ὕστερα τὰ βιβλία, τὰ ἔπιπλα τοῦ ποιητοῦ βγῆκαν στὴ δημοπρασία.

Τελείωνα τὰ χρόνια τότε τῶν σπουδῶν μου καὶ θάδιδα ἐξετάσεις γιὰ τὸ δίπλωμα. Ἦταν Κυριακή. Μὲ τὴ καρδιά ἔβλεπα τὴν ἡμέρα ἐκείνη νὰ πωλιοῦνται τοῦ ποιητοῦ τὰ βιβλία. Ὡ τὴν θυμοῦμαι ἀκόμη. Θυμοῦμαι καὶ τίς στίβες τὰ βιβλία. Ὅπως ἦσαν καλοδεμένα, χρυσογραμμένα, ἀπὸ χρήματα τῆς ὑποτροφίας τοῦ Γιωργάκη Ζαρίφη ἀγορασμένα. Ἦσαν δλόκληρη ἢ διεθνὴς φιλοσοφία, ἢ φιλολογία καὶ ὅλη ἢ διεθνὴς Κριτικὴ τῆς νεωτέρας τέχνης καὶ φιλολογίας. Τὰ βιβλία βγῆκαν στὴ δημοπρασία γιὰ χρῆσιν τοῦ ποιητοῦ καὶ γιὰ νὰ συντηρηθῇ ὁ ἴδιος στὸ φρενοκομεῖο. Ἐγὼ ἔπρεπε νὰ φύγω γιὰ τὴν Πόλι. Μάζεψα τὰ χειρόγραφα του καὶ τὰ παρέδωκα στὸν κ. Νάζο τὸν διευθυντὴ τοῦ Ὁδείου, ὅπου ἐδίδασκεῖτο ποιητὴς τῆ νεώτερη λογοτεχνία. Μιὰν φωτογραφία του κράτησα γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ποῦ ἔδωκα στὸν μακαρίτη Σκόκο μὲ τὴν πρώτη βιογραφικὴ μελέτη γιὰ τὸν Βιζυηνό, ποῦ δημοσιεύθηκε στὸ Ἡμερολόγιό του τὸν ἐρχόμενον χρόνον. Καὶ τὴν ἡμέρα ἐκείνη κρατήθηκαν ἀπὸ τὴ δημοπρασία τὰ τρία τετράδια, ἄλλες σελίδες λογοτεχνικῆς τῶν παραδόσεών του περὶ Ρυθμικῆς καὶ Δραματολογίας, σειρὰ γραπτῶν μαθημάτων φιλοσοφικῶν καὶ λογοτεχνικῶν ἀπὸ γερμανοὺς καθηγητὰς καὶ γερμανικὰ φροντιστήρια, μερικὰ διηγήματα πρωτότυπα ὀ «Μοσχὸς Σελιμὴ» καὶ τὸ «θλιβερὸ Πανηγῦρι» τελειωμένα εἴτε μισοτελειωμένα,

ὅπως καὶ μιὰ θαυμάσια μελέτη του γιὰ τὰ βαλλίσματα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἔθνων ballades ὑπὸ τὸν τίτλον «ἀνὰ τὸν Ἑλικῶνα» μὲ ὠραῖες μεταφράσεις ἀπὸ γερμανικῆς, ἀγγλικῆς, γαλλικῆς καὶ σουηδικῆς ballades ὅπως καὶ δικῆς μας λαϊκῆς. Ἀργότερα ἡ μελέτη αὐτὴ δημοσιεύθηκε στὴν «Ἐστία». Ἐνα μικρότερο τετράδιο ἀπὸ ποιήματα μὲ τίτλο «Εἰκόνες καὶ Σκέψεις» ἐπρόκειτο νὰ σταλῆ σὲ διαγωνισμό καὶ δὲν ἐπρόφθασε. Ἀκολουθοῦσαν τὰ ποιήματα τῶν σχολειῶν. Ὅλα αὐτὰ παραδόθησαν εἰς τὸν κ. Νάζον. Θὰ μὲ ρωτήσετε τί ἔγιναν ἀργότερα ;

Ἦμουν πλέον στὴν Πόλι ὅταν ξμαθα, ὅτι κάποιος στενὸς συγγενῆς τοῦ ποιητοῦ ἐζήτησε τὴν πνευματικὴ αὐτὴ κληρονομία καὶ τὴν παρέλαβε ἐπιστρέφοντας στὴ Βιζῶ. Πέρασαν πολλὰ χρόνια ἀκόμη καὶ σκέφθηκα μιὰ μέρα νὰ γράψω — αὐτὰ πρὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου — στὸν δεσπότη τὸν ἄγιον Βιζύης, ποῦ εἶναι τώρα Μαρωνεῖας, τὸν κ. Ἄνθιμο Σαριδῆ καὶ νὰ μάθω τὴν τύχη τῶν χειρογράφων. Τοῦ ἐπρότεινα μάλιστα νὰ συνενιοηθῆ ἡ οἰκογένεια μ' ἕνα ἐκδότη τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ οἰκονομικὸ μέρος καὶ ὅτι εἰς περίπτωσι ἐκδόσεως θὰ ἦμουν πρόθυμος δωρεὰν νὰ κατατάξω τὴν ὕλη, νὰ σχολιάσω, ἂν θὰ ἦτο ἀνάγκη καὶ νὰ κατατοπίσω αὐτήν. Ὁ δεσπότης ἀνταποκρίθηκε μ' εὐγένεια στὴν ἐπιστολή μου, ἔστειλε τὸν κατάλογο τῶν σωζομένων ἔργων, ἀλλὰ μοῦ διετύπωσε τὴν ἀξίωσι τῆς οἰκογένειας νὰ τ' ἀγοράσω ὁ ἴδιος. Ἔτσι ἐσταμάτησε καὶ πάλιν ἡ ἐκδοσις γιατί ἐγώ, σὰν γιατροῦς, δὲν εἶχα καιρὸ νὰ εἶμαι καὶ ἐκδότης. Προπέρουσι ἔδωκα τὸν κατάλογον αὐτὸν εἰς τὸν καλὸ ποιητὴ τῆς Πόλης Ἀπόστολο Μελαχρινό, ὅπως καὶ ἄλλας πληροφορίας, γιὰ μιὰ μελέτη ποῦ γράφει γιὰ τὸν ποιητὴ Βιζυηνό.

Καὶ κάτι ἄλλο ὅμως χάθηκε τὴν ἴδια ἡμέρα ἐκείνη τῆς δημοπρασίας. Θυμοῦμαι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὅτι ἔφαξα καλὰ καὶ δὲν τὸ ἤῤα. Μιὰ καρφίτσα. Ἦταν δῶρο τῆς Κυπριώτισσας κυρίας, ποῦ ὅταν ἦταν μικρὸ κορίτσι ἀγαπήθηκε ἀπὸ τὸν μικρὸ μαθητὴ Βιζυηνό καὶ γένηκε αἰτία νὰ φύγῃ ἐκεῖνος μὲ τὸν συγγενῆ του μητροπολίτη καὶ νὰ σπουδάσῃ στὴν Πόλι. Ὅταν ἀργότερα πολὺ ὁ ποιητὴς βραβεύθηκε στοὺς ποιητικούς διαγωνισμοὺς καὶ γύρισε διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὴ Γερμανία μὲ τὶς ὠραῖες μελέτες του ἐκείνη «περὶ Καλοῦ» καὶ «περὶ τῆς Φιλοσοφίας παρὰ Πλωτίνω» πέρνει ἕνα γράμμα μιᾶς κυρίας ποῦ τὸν ἐρωτᾷ ἂν ἦταν ἐκεῖνος τὸ Γιωργὶ ποῦ ἔμενε στὴ Μητρόπολι μὲ τὸ ἐπίθετο Βιζυηνός. Ἡ δημοσιογραφία ποῦ διαλαλοῦσε τὸ νομα τοῦ ποιητοῦ εἰδοποίησε καὶ τὴν Κυπριώτισσα κυρία ποῦ εἶχε πανδρευθῆ στὸ ἀναμεταξὺ ἐκεῖνο. Στὸ δεύτερο τότε γράμμα του ὁ Βιζυηνός πέρνει γιὰ ἐνθύμιο μιὰ καρφίτσα καὶ τὴν τηρᾷ σὰν φυλαχτό, σὰν κάτι ποῦ τοῦ ξαναγεῖνει ὄνειρα παλιά, γλυκὰ καὶ ἀξέχαστα. Καὶ τραγουδάει.

1885

1886

Ποιήματα ἔτος 1912, σ. 108-9

Μιά καρφίτσα

Μιά καρφίτσα σὰν ἀσιτέρι
ἔς τὴν γραβάτα μου φαντάζει
εἶν' ἀπὸ μιᾶς φίλης χέρι
μὴ ρωτᾶτε πῶς τὴν μοιάζει.

Τ' ἄδολό της τὸ χουσάφι
φλογερὸς ἀχτίνες χύνει
σὰν τὴ νέα καρδιά πὸν ἐβάφη
στῆς Ἀγάπης τὸ καμίνι.

Τὰ ὠραῖα της λουλούδια
μαῦρα γύρω σμαλτωμένα
μοιάζουν χαρωπὰ τραγούδια
μέσ' ἀπὸ καημοὺς βγαλμένα.

Δυὸ ρουμπίνια πὸν τρανιάζουν
κάθε πὸν θ' ἀνοικοκλείση
δάκρυα ματωμένα μοιάζουν
τῆς καρδιάς πὸν ἔχει ραγίσση...

Τί καρφίτσα !... Ὡσὰν κάτι
μυστικὸ μαγοφτιασμένο
ἄλλο φαίνεται στὸ μάτι
ἄλλο μέσα ἔχει κρυμμένο !

Δίπτυχο εἰκονοστάσι
ἔχει δυὸ φτερά κι' ἀνοίγουν,
μὰ μπαρίτσα πὸν σὰν πιάση
τὰ σφαλεῖ ξανὰ καὶ σμίγουν.

Καὶ γι' αὐτὸ ὅσοι διοῦν στὰ στήθεια
νὰ τήνε φορῶ μὲ χάρι
τὴν θαρροῦν — ἄς ἦτο ἀλήθεια ! —
ἔρωτος προσκυνητάρη...

Μὰ πῶς πάλε τὴν εἰκόνα
μέσ' αὐτοῦ νὰ περικλείω,
τῆς καρδιάς μου τὴν εἰκόνα
μέσ' στὸ μέταλλο τὸ κοῦο ;

εἰς τὴν

Καὶ ἐστὶν ἐπιτομή
πὸν ἐκεῖ μετὰ αὐτὸ ἀνεκδοκίον
ἐπιτομή ἀπὸ τὴν ἑξῆς
ἐπιτομή ἀπὸ τὴν ἑξῆς

εἰκόνα

Κόσμε, ἄγροικε, ζηλιάρη,
λάθος κάνεις, διάρθωσέ το :
Νὰ τοῦ τέμπλου τ' ἀνοιχτάρι
ἀνοιξε, προσκύνησέ το...

Τί θαμβώνεται ἡ ματιά σου
ἔμπρὸς στήν λάμπη πὸν προβάλλει ;
Εἶνε τρίχα αὐτό, στοχάσου,
ἀπὸ μιᾶς ξανθῆς κεφάλι !

Μὰ δὲν εἶν' ἀχνὸ μετὰξι
πὸν τὸ βίφουνε στήν Κίνα.
Εἶνε φῶς πὸν τῶχει στάξει
μιὰ χρυσοῦ τοῦ ἡλίου ἀχιτίνα.

Φῶς πὸν τῶχει βάψ' ἡ Δύσι
καὶ τὸ στέλλει θωριασμένο
μέσ' ἀπῶνα κυπαρίσσι.
στὴν Ἑλλάδα φουντωμένο

Φῶς ἀπ' τ' ὄμορφο κεφάλι
μιᾶς ξανθῆς πὸν — νὰ μοῦ ζήση —
σὰν αὐτὴ δὲν ἔγιν' ἄλλη
τόσο φρόνιμη ἔστην κτίσι.

Μά, ἂν ζητῆστε, βρὲ καυμένοι,
πὸν' αὐτὴ ἡ θεὰ δωχάμου —
θὰ τὴν βρῆτι' ἐδῶ κρυμμένη
μέσα στὴ ζεστὴ καρδιά μου.

Τὸ ποίημα αὐτὸ γράφηκε τὸν Μάιο τοῦ 1891. Ὁ ποιητὴς δὲν ξέχασε
τις παλιές του ἀγάπες. Τίς λαχταρεῖ. Μὰ στὸ θρονὶ τῆς καρδιάς του κάποια
ἄλλη τόρα βασιλεύει. Καὶ ἡ παλιὰ ἀγάπη διαλύεται, περνᾷ. Στὸ ἴδιο τετρά-
διο τοῦ πριητοῦ βλέπω τὴν ἀγάπη του ἀνάμνησι πλέον. Γρῶφει τὸν ἐπόμε-
νο χρόνο, τὸν Μάρτι τοῦ 1892.

Ἀνάμνησις

Ἦταν βράδυ. Στολισμένος με πορφύρα
ὁ θεὸς με τὰ χρυσόξανθα μαλλιά
σὰν ἐφώτισε τὸν κοσμο, πά, στὴ γύρα,

μέ τὴν Δύσι ἐρωτημένος τὴν πανώρια κοπελιά
τᾶρμα του εἶχε στήσει τώρα ἔμπρὸς στὴ θύρα
νὰ τ' ἀνοίξῃ, νὰ ἡσυχάσῃ ἔς τὴν καλή της ἀγκαλιά.

Δροσερή, μοσχιᾶς γεμάτη ἢ ἀτμοσφαῖρα
εἶχε ἀγκαλιασθῆ τὴ χώρα τρυφερά.
Ποῦ καὶ ποῦ ζευγαριομένα ἔς τὸν αἰθέρα
ἔλαμναν σιγὰ πουλάκια μὲ γοργὰ φτερά
κι' ἀκουόταν τοῦ βοσκοῦ ἢ γλυκεῖα φλογέρα
ποῦ ἐβοσκοῦσε τὸ κοπάδι πᾶ ἔς τοῦ λόφου τὰ πλευρά.

Στὸ πλευρό μου ἀκουμβημένη τὸ ξανθό σου τὸ κεφάλι
πρὸς τὸν ὦμο μου γυρτό,
ἐθωροῦσες μακρὰ, κάτω, τὸ χρυσὸ τὸ περιγιάλι
καὶ ἐπρόσθετε ἡ ὥρα ἔς τὰ περίσσια σου τὰ κάλλη
μύριες γλύκες, μύριες χάρες, εἴαν ἦτο δυνατό.

Σὰν παλιοῦ ναοῦ ἐρείπια π' ἀπὸ πράσινα χορτάρια
ἀνεβαίνανε ὠραῖα καὶ λευκά,
Ἐκαθήσαμ', ἀπ' τοὺς μόσχους ποῦ σκορποῦσαν τὰ θυμάρια
κι' ἀπ' τὴν ἴδια μας ἀγάπη μεθυσμένη, μύρια μαγικά!
Δὲν τὰ εἶδε ἄλλος κανένας ἀπ' τὴ φύσι τὴν καθάρια
τὰ θεομὰ ἀγκαλιάσματά μας, τὰ φιλιά μας τὰ γλυκά.

Σὰν ἐστρέψαμε τὰ μάτια στοῦ Θεοῦ ξανὰ τὴν πλάσι
γὰ νὰ ἰδοῦμε ζαφειρένια τὰ βουνὰ
ὄλ' ἢ εὐμορφιά τριγύρω καὶ ἢ λάμψι εἶχε περάσῃ,
νέφη μόνο πρὸς τὴν Δύσι λογυροῦσαν μελανὰ.
Κ' ἐνθυμοῦμαι πῶς μὲ εἶπες λυπημένη αὐτὴ τὴ φρασί :
Ἐ χαρὰ κ' ἢ εὐτυχία, ἄχ ! τί γρήγορα περνᾷ !

Τώρα κάθουμαι μονάχος ἔς τὰ ἐρείπια αὐτὰ τὰ ἴδια
κόκκαλα ἀπὸ μιὰ ἐποχὴ νεκρὰ
καὶ ἀκούω τοὺς ἀνέμους νὰ σφυρίζουν σὰν τὰ φείδια
καὶ ἀκούω κουκουβάϊα νὰ θρηνολογῇ πικρὰ,
καὶ στὸ λογισμό μου μέσα μία φρασί μ' ἀνεβαίνει :
Ἐχ ! τί γρήγορα διαβαίνει ἢ εὐτυχία καὶ περνᾷ !

Καὶ βουρκώνεται ἢ καρδιά μου μοναχὴ κι' ὠρφανεμένη
ποῦ τὰ πάντα βλέπει μαῦρα καὶ ψυχρὰ καὶ σκοτεινὰ
καὶ τὸ δάκρυ σὰν κῶμα στ' ματάκια μου ἀναβαίνει
καὶ τ' ἀχνὰ τὰ μάγουλά μου νὰ τὰ βρέχῃ ἀρχινᾷ

καὶ στο λογισμό μου πάλι μία φρᾶσι μ' ἀναβαίνει

"Αχ! τί γρήγορα διαλύεται ἡ ἀγάπη καὶ περνᾷ!

Ἡ ἀγάπη ἐκείνη εἶχε περᾶση, εἶχε διαλυθῆ. Τώρα ὁ ποιητὴς εἶναι ἄλλου βαθειὰ ἐρωτευμένος. Μὲ μιὰ μικρούλα, πολὺ μικρούλα γιὰ τὴν ἡλικία του, ποὺ τὴν προστατεύει, ποὺ τὴν διδάσκει καὶ ζητεῖ νὰ τῆς φουσήξῃ μιὰ ποιητικὴ πνοή.

Στὴν ὁρμὴ τοῦ πάθους του χάνει τὴν ἰσορροπία. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν διδάσκει τὴν ποιητικὴ, μὰ εἶνε μὲ κάποις ἀπὸ τὶς μαθήτρες του. τὴ Μπετίνα, ἀληθινὰ ἐρωτευμένος. Καὶ πλάθει κόσμους ἀπὸ ὄνειρα, πετᾷ σὲ σφαῖρες ἡψηλές στοῦ νοῦ τοὺς λογισμοὺς νὰ δώσῃ μέτρο στίς γραμμές, ρυθμοὺς στὴν κίνησι καὶ μέσ' στίς ἀποχρώσεις τοῦ φωτὸς τὴν ἁρμονία, παντοῦ τὴν ἁρμονία. Καὶ ἡ δύστυχη κόρη τὸν θεωρεῖ σὰν ἀποσβολωμένη. Τί νὰ λέγῃ ὁ ποιητὴς; Λαλεῖ βραχνὰ νοήματα σὰν ἀπὸ σήμαντρο ποὺ ράγισε καὶ χτυπάει, θλιβερὰ χτυπάει, χτυπάει... γιὰ θεία λειτουργία. Ἀλλοίμονο! Ὁ ποιητὴς ὅμως νοιώθει μέσα του ἄδειο τὸν ναό, βουβὴ τὴ λειτουργία, Καὶ ἴσκιους ποὺ τὸν λειτουργοῦνε. Ἡ κόρη ξάφνω χάνεται. Καὶ βλέπει μνήματα, τάφους ποὺ παντοῦ τὸν τριγυροῦν. Ἀκόμη καὶ τὰ μνήματα ὄνομα δὲν φέρουν. Ἐνα του ποίημα ποὺ βρίσκω στὸ τετράδιο ἔχει τίτλο

Τ' ἀνεπίγραφο μνῆμα

Χίλια στὴ σειρά μνημόρια
πίνουν δάκρυα γιὰ δροσιά,
ἓνα τους μονάχα χώρια
ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά.

"Ανθη καὶ βοτάνων φύλλα
τοῦ στολίζονε τὴ γῆ
στὸ σταυρὸ ἢ χρυσῆ κανδήλα
λαλαδίζει στὴ σιγή.

Θυμιατὸ μὲ τὸ θυμιάμα
τὸν μοσχοβολᾷ συχνά
καὶ νομίζεις μύριο κλάμα
γύρω γύρω τριγυρονᾷ

"Ὅσοι τὸ θεωροῦν μινῆσκουν
καὶ ἀποροῦνε σιγασοῖ—
Ἐνα ὄνομα δὲν βρίσκουν
ὁ νεκρὸς γιὰ νὰ φανῆ!

Καὶ μὲ σιγανὲς φωνές τῶν
καὶ μὲ σιγήθια ποῦ ποιοῦν
ψιθυροῦν Θεὸς χωρὲς τὸν
καὶ διαβαίνουν καὶ περνοῦν

Ἔνας πῶρχεται ἐκεῖ πέρα
μὲ ἀνθούς κάθε πουρνό
δάκρυα χύνει νύχτα μέρα
καὶ τηράει τὸν οὐρανό.

Σχώρεσι, Θεέ μου, δός του
ἀν σὲ φταιίξη, ἐπειδὴ
ἦταν ὁ μόναχος υἱός του—
δὲν ἔχει ἄλλο πιά παιδί.

Τὰ βραχνὰ λαλήματα τοῦ ποιητοῦ γίνονται ὁλοένα πρὸ συχνά. Στὸ θο-
λωμένο μυαλό του μόνη λογορραῖα ἡ ἀγάπη του, ἡ Μπετίνα. Τὸ δεύτερο τε-
τραδίον εἶνε γεμάτο ἀπὸ ποιηματάκια ἀφιερωμένα στὴν Μπετίνα. «Ἡ ζήλια»
ἢ «Μοδίστρα» ὁ «Ποδόγυρος» «Ἀνυπόμονος» «Ἐχεμύθια» ἢ «Σπουδή της»
τὸ «Ξελάγιασμα» καὶ τόσα ἄλλα. Ἀλλὰ τὰ γράμματα διαβάζονται δύσκολα,
οἱ στίχοι σκοντάφτουν, ὁ ρυθμὸς κλωνίζεται κι' αὐτός. Καὶ ἀκολουθοῦνε
μερικὰ σόκιν πρὸ κακογραμμένα, πρὸ ἄταχτα καὶ πρὸ πρόχειρα. Μέσα του
δὲν κλωνίζεται μόνον ὁ ρυθμὸς, κλωνίζεται καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος ποῦ καταρ-
ρεῖ μὲ τὸν σωματικόν. Καὶ αὐτὸ τὸ νοιώθει ὁ ποιητής. Ἔρχεται ὥρα ποῦ
κλαίει, ποῦ θρηνεῖ βλέποντας τ' ἀστέρι του νὰ δύη στὸν ἄφωτο βυθόν, τὸν
σκοτεινὸ καὶ κατάκοπος, γοναπιστός, λουσιμένος μέσα στὸν ἴδρω, βλέπει
τὴν ἀγάπη του νεκρὴ μ' ἓνα σταυρὸ σὲ μνήμα. Στὸ κλάμα ποῦ ξεσπᾷ βρῖ-
σκει τὴν πρὸ γλυκεῖα παρηγοριά του. Ἀκούει τὴ φωνή της καὶ θὰ κοιμηθῇ
στὸ πλάγι της τὸν αἰώνιο ὕπνο :

Τὸν σταυρὸ τὸν ἀψηλὸ
ἀγκαλιὰ γλυκοφιλῶ
τὸ μυριάκριβο ὄνομά της.
Κι' ἀπ' τὰ χώματά της
ἢ φωνή της ἢ χροσῆ
μὲ καλεῖ: «ἔλα καὶ σὺ
δίπλα στὸ ξανθὸ παιδί σου
καὶ κοιμήσου !

Φίλε κ. Σταμοῦλη. Ὁ Θερακικὸς Σύλλογος ἐξόριστος ἀπὸ τὴν πατρίδα
τοῦ συμμαζεῦει μὲ ἀξιέπαινη προσπάθεια κάθε ἱστορικὴ ἀνάμνησι, κάθε
Θ ρ α κ ι κ ἂ Ε'.

ἀρχαιολογικὸ μνημεῖο, καὶ κάθε παραμῦθι καὶ τραγουδι ποὺ νανούρισε ἀπὸ χιλιάδες χρόνια τῆ γενιὰ τῶν πατέρων του. Τὰ τετράδια τοῦ Βιζυηνοῦ ξαναθυμίζουν τὸν δυστυχησμένο ψάλτη καὶ τὸν φιλόσοφο ποιητὴ ποὺ σὲ μιὰ ἐποχὴ ἔσυρε τὸν χορὸ πῶν τραγουδιῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ πρῶτος μὲ τὰ Διηγήματά του ἀνοιξε τὸν γνήσιο ἐθνικὸ δρόμο τοῦ Ἑλληνικοῦ Διηγήματος. Τὰ χειρόγραφα του εἶνε στολίδια κάθε ἐλληνικῆς βιβλιοθήκης. Γιὰ τὸν Θρακικὸ Σύλλογο εἶνε κειμήλια. Τραγουδοῦν τὰ ὄνειρα τῶν Θρακῶν, τίς χαρὲς καὶ τίς πίκρες των. Τραγουδοῦν καὶ τὰ ὄνειρα ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Συγχαίρω καὶ Σένα καὶ τὸν Σύλλογο γιὰ ἓνα τέτοιο ἀνεχτίμητο ἀπόκτημα.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Ἴατρος

Γ Λ Ω Σ Σ Ι Κ Α

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΕΣ ΣΕ ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Μακαριά: ἀπ' τό: μακαρία τράπεζα παραλείφθηκε τὸ οὖσ. τράπεζα κι ἔμεινε στὴ θέση του τὸ ἐπίθ. μακαρία > μακαριά (ΓΓΕ. γ', 48—52. πβ. καὶ λ.: ἀχαμνὰ στὰ Θρακικά γ', 359). Μὰ ἄς ποῦμε ἐδῶ ὅλα, ποὺ δὲν εἶναι σημειωμένα στὸ σχετικὸ ἄρθρο τῆς ΓΓΕ.: αἶθουσα (=φλέγουσα) στοῶ > αἶθουσα, ἀδάμας (=μὴ δαμαζόμενος) λίθος > ἀδάμας, πρωῖα (=ἀβγινῆ) δεῖλη > πρωῖτ, δικλειῖδες θύραι > δικλειῖδες, ἐλεγείον μέτρον > ἐλεγείον, ἐλεγεία ᾠδῆ > ἐλεγεία, εὐθεία πτώσις > εὐθεῖα (=ἡ ὀνομαστική), πινηκὸν ἔριον > πινηκόν, πινηότηρης καρκῖνος > πινηότηρης ἄβυσσος (=ἀπέραντος) θάλασσα > ἄβυσσος, σαρδάνιος γέλωσ > σαρδάνιος (ἀργότερα σαρδόνιος), ἀδάπανον ὕδωρ > ἀδάπανον ('Ιεζεκιήλ Θρηνοί, ε', 4. μὲ τὴ σημασία τοῦ ὕδωρ), πετεινὸς ὄρνις > πετεινός, ὄστρακόδεσμα ζῶα > ὄστρακόδεσμα, ἔμπυον ἀπόστημα > ἔμπυο, δημοσία ὁδὸς > δημοσιά, μακεδονήσιον σέλινον > μακεδονήσι, (ἄλλιῶς: μαῖντανός, τούρκικη παραφθορὰ τοῦ μακεδονήσι, καὶ κουδούμεντο=contimento) ⁽²⁾, ἔμβατὴ θύρα > ἔμβατὴ (=ἡ εἴσοδος), συγκεραστὸς χόντρος > συγκεραστὸς (=τὸ πλιγούρι στὴν Κρήτη), ἀγοραστικὸν σῶματεῖον > ἀγοραστικόν, χλωρὸ τυρὶ > χλωρὸ (=τὸ φρέσκο τυρὶ στὴ Θήρα), ἀπολυτὴ βδομάδα > ἀπολυτὴ (=τὸ ἀρτσιβούρτσι), μάβρη πληγῆ > μάβρη (=ὁ βούζουνας), νυχτικὴ ἀλοιφή > νυχτική, ἀπανωταριὰ μυλόπετρα > ἀπανωτάρια (=ἡ ἀπάνω πέτρα τοῦ μύλου) denarius numas > δηνάριο(ν), lapis lazuli > λαζούρι κτλ.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸν Δ' τόμο τῶν Θρακικῶν σελ. 277—294.

1) Ἡ φράση εἶναι καθαφτὸ λατιν.: macedonense petroselinum, ἀπ' τοὺς λατ. ὅμως τὸ πῆραν οἱ μεταγενεστ. Διοσκοριδ. (μ. X. 60—100) σελ. 77 ἔκδ. Kultur Litp. 1829 καὶ οἱ βυζ. "Αχμετ (μ. X. 650) σὲ σύγγρ. ποὺ φέρνει ψέφτικα τὸνομά του σελ. 206 ἔκδ. Ὀνειροκριτικῶν ὑπὸ Ρεγάλδου Παρίσι. 1813,

2) Τὸ κ ο υ > κ ο υ ἀπ' τῆ γειτονιά τοῦ κ (ΓΓΕ. γ'. 159—160) καὶ δι > δ ο υ ἀπὸ φ ω ν ο σ υ ρ μ ῆ Σλδ, ἀφομοίωση φωνηέντων (Γρ. Φιλῆντα, σελ. 98).

Μάκενα, τή λ. τήν πήραμε ἀπὸ τὰ ἰταλ. macchina (λατ. machina) ἢ κατάλ. - ἵπα ἔγινε ἑλληνικὰ-ενα κατὰ τήν ἑλληνικ. θηλ. καταλ. - αια· ἄρχ. μέλαινα, τάλαινα κλπ. βυζαντ., σκοτόμαινα, σμύραινα κτλ. νεολλ. λύκαινα, Γιώγαινα κλπ. (Φιλην. Γρ. ρωμ. γλ. §§ 1510, 1511).

Μαμαλίγκα, ἦ. Κατὰ τὸν κ. Πρίφτη ἡ λέξις εἶναι βλάχικη καὶ σημαίνει τὸν πολτὸ ἀπὸ ἀλέβρι ἀραποσιτιοῦ, τήν μπομπότα, τήν μπαζίνα, τήν μπακιρνιόρα· ὥστόσο μέσα στὸ Κουτσοβλάχικο λεξικὸ τοῦ Κ. Νικολαΐδη δὲν τὴ βρῖσκω. Εἶναι ὅμως γνωστὴ σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς καὶ γὰρ πρῶτο μέρος φαίνεται ἔχει τὸ μαμά=ψωμί.

Μαμουλίγκα, ἦ· συνεπαρμὸς (βλ. Θρακ. δ', 282 λ. καταλοβάκια) ἀπὸ τὶς λέξεις μαμούκι+μαγουλίκα. Γιὰ τὸ κ πιὺ γίνεται γκ σύγκρινε: σφεροδούκι > σφεροδούγκλι (Κφλν.), σφήκα > σφήγκα, ὑδροπικιάζω > δροπικιάζω, σφάκελα > σπάγκελα (Πόντος), ἐκκλησιά > ἐγκλησιά, σακκούλι > σαγκούλι, λάκυρος > λάγκυρος (Ἀρτάκη), ἀκίδα > ἀγκίδα, κολοκύνθι > κολογκύνθι, ἀκάθι > ἀγκάθι, ἀφουγκράζομαι > ἀφουγκράζομαι, κόξα > κόγγξα, λάκκος > λάγκος (Λεξ. γρ. ἄρ. ε', 36) λακκί (=ἡ σφαγή τοῦ λαιμοῦ· Σύμη) > λαγκί (Κρήτη), ἀνακλαδίζομαι > ἀναγκλαδίζομαι (=σκορδιῶμαι· Πάτρα), νεοκαμαρωμένος > νεογκαμαρωμένος (Μακεδ.), μυρίκη > μερίγκα, κοκκοσιτάρι > κογκοσιτάρι (Θράκη), σμιλάκι > σμιλάγκι, πρωτασηκρίτης > πρωτοσηκρίτης (Σέρρος), (ἔλιξ: ἐλίκιον >) λίκι > λίγκι (=ψαλιδα τοῦ σταφυλοκλημάτου), ἡ λουγκροῦ > ἡ λουγκροῦ (Μενάρδος), (μῆκων—μάκων—μᾶκος): μακῶνω (=ναρκῶνω) > μαγκῶνω. Καὶ ἡ κατάληξις - κας: ξέραγκας > ξέραγκας—ξέραγκάδα—ξέραγκάδι (Παξοί), χάραγκας > χάραγκας (Κύπρο), μέρμηκας > μέρμηκας κτλ. ἔτσι λοιπὸν καὶ: μαμουλίκα > μαμουλίγκα.

Μαμούκι, τό λ. τουρ.: mamuk.

Μάνη, ἦ. Δὲν εἶναι ἡ ἄρχ. λέξις μάνη=μανία (Ἀριστοφ. ἀποσπ. 647)· εἶναι νεοελληνικὴ μεταρρηματικὴ λέξις ἀπ' τό: μανίζω > μάνη = ὀργή, σκάση, κάκισα κτλ. προβλ. καπνίζω > κάπηνη, πλημύρω > πλήμη, *), μύτιτω > μύτιτη, πασπαλῶ > πάσπαλη κτλ. καὶ τ' ἄρχ.: πλαϊῶ > πλάνη, ἀσῶμαι > ἄση κτλ. Ἐδῶ βάζω ὅσα ἔχουνε καταλ. -η, ὑπάρχουνε ὅμως πολὺ περισσότερα μὲ α (Θρακικὰ δ', σελ. 277 λ. γενιὰ καὶ σελ. 290 λ. λίμα).

*) Τὸ π λ η μ ῶ ρ ω γίνεται π λ η μ ἄ ρ ω κατὰ τὰ: στα ν ι ἄ ρ ω, ξ ε λ ι μ π ἄ ρ ω, μ π α ρ κ ἄ ρ ω κτλ. "Ὅλα τοῦτα θέλουνε μὲ ἓνα μ, γιατί ἡ πρώτη συλλαβὴ τους εἶναι: π λ η - (αακραιμένο τὸ π λ ε- τοῦ ρημ. π λ ἔ ω), ὅπως λὲν οἱ γλωσσολόγοι, κι ὅχι τὸ π λ ἦ ν, πού θαρροῦσαν οἱ ἀρχαιότεροι καὶ τὰ γράφανε μὲ δύο μμ, προβλ. π λ η ν - μ ε λ ἦ ς + π λ η μ μ ε λ ἦ ς.

Κατὰ τὸ σχῆμα λοιπόν : *χάρη* καὶ *χάριτα* εἶπαν τὰ ἀντίθετα : *μάνη* καὶ *μάνητα*, *κάκια* καὶ *κάκητα*, *ἐχθρα* καὶ *ἐχθρητα*, *δργή* καὶ *δργητα*, *ἕβρη* καὶ *ἕβρητα* (Psichari quelques travaux τ. 1, σ. 953).

Μᾶνε, ἢ συνεπαρμὸς ἢ συμφυρμὸς (κοίτα παραπάνω τὴ λ. *μαμουλίγκα*) ἀπὸ τὶς λέξεις *μάννα*+*γενέ* > *μάνε*. Ἴδια ὁλότελα εἶναι καὶ ἡ ἀμέσως παρακάτου λέξι, καὶ μόνο ἐπειδὴ σημαίνει θαυμασμό, προφέρουσι τὰ φωνήεντά της μακραιμένα : *μάν'έεε*, γιὰ τὸν τόνο μακραίνει τὴ συλλαβὴ (κοίτα Pernot : Phonét. des Parl. de Chio πρόλογο καὶ Φιλήντα : Γ Γ Ε. β'. 103).

Μάνι—*μάνι* ἢ φράση εἶναι παρμένη ἀπ' τοὺς Κουτσοβλάχους, πὺν τὴ λένε κι ἀφτοὶ σχεδὸν ὁλότελα ἴδια καὶ μὲ τὸ ἴδιο νόημα. Ἐμεῖς στὰ μέρη μας τὴ λέγαμε : *μάνε*—*μάνε* (μὲ ε) πβ. : *πάλι* > *πάλε*, *ἔτσι* > *ἔτσιε* (Σύμη), *ἔδε*+*ἄρι* > *ἔδάριε* (Σύμη), (ἄν μὴ) > *ἀμμῆ* > *ἀμέ* κτλ. Ἐγείβεβαια βάση τὸ λατιν. : manus, μὰ καμὰ ἀπὸ τὶς νεολατινικὲς γλῶσσες δὲ λέει : mani—mani μὲ τὴ σημασία πὺν τὸ λέμε ἔμεϊς, ἔξδὸν ἡ Κουτσοβλάχικη.

Μανιώνουμ(αι)· εἶναι συνεπαρμὸς : *μανίζω*+*κακιώνουμαι* > *μανιώνουμαι* Το *μανίζω* ἀπ' τὸ ἀρχ. *μαίνομαι* ἔτσι δά : ἀρχ. β' *ἐμάνην* —ης ·η, —μεν—τε, γ' πληθ. πρως. *ἐμάνησαν* ἀπ' τό : *ἐμάνησαν* γίνεται ἀρχ. α' *ἐμάνησα* κι ἀπ' ἀφτὸ νέος ἔνεστ. *μανίζω* κατὰ τό : *ἐδάκρουσα*—*δακρούζω* κτλ. (Χατζηδ. ΜΝΕ, α' 55). πρβλ. *σήπομαι*—*ἐσόπην*—*ἐσόπησαν* > *ἐσόπισα* > *σασιζω* κτλ.

Μανίτσα, ἢ=μαμή. Ἡ λ. εἶναι βουργάρικη, δλδ. ἡ κατὰλήξη *-ίτσα* καθαφτὸ σλάβικη μὲ α' μέρος τὸ ἑλλ. *μάννα* καὶ σημαίνει : γιὰ γιὰ σὲ τόνο χαϊδεφτικὸ. Ἡ μετάπτωσις στὸ νόημα τῶν Σαραντακλησιῶν πολὺ ἔφκολε (πρβλ. Sage-femme).

Μαξούλι, τό λ. τουρ. mahsul=προϊόντα τῆς γῆς. Ὅταν λέμε γιὰ μιὰ λέξι πὺς εἶναι τούρκικη, ἐννοοῦμε πὺς ἔμεϊς ἀπ' τοὺς Τούρκους τὴν πήραμε, μὰ ἡ λ. καθαφτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀραβικῆς καὶ περσικῆς ἀρχῆς. Ἄφτὴ λ. χ. εἶναι ἀραβικὴ : mahasal (τὸ σχοιτρό) καὶ σημαίνει τὸ κάθε τι πὺν παράγεται, πὺν προκύπτει, πὺν βγαίνει κτλ.

Μαντραγόνα, ἢ· εἶναι ὁ *μανδραγόρας*, τὸ γνωστὸ ναρκωτικὸ φυτό, πὺν νεοελληνικὰ τὸ λένε : *μαντραγόρα* καὶ : *-ούρα*, ἢ *μαντρακούκα*, ἢ *μαντραγόνα* (γιὰ τοῦτο θέλει μὲ ο) κτλ. Ἀπανεκάθε ὁ λαὸς ἀποδίνει στὸ φυτό ἀφτὸ μαγικὴ δύναμη ἀπόκρουση· πρβλ. τὰ ὀνόματα : ἀρχ. : *κιρκαία* Διοσκ. γ', 124(*)· Ἀπολλοδ. γ', 15, 1(**) καὶ γαλλικὰ : herbe aux magi-

(*)Οἱ δὲ κ ι ρ κ α ι α ν καλοῦσιν, ἐπειδὴ δοκεῖ ἡ ρίζα φίλτρων εἶναι ποιητικὴ.
(**)Κ ι ρ κ α ι α ρίζα.

ciens), γιὰ τοῦτο μεταφορικὰ σήμανε στή Θράκη καὶ τὸν ἀπόκρυφο θησαυρὸ (ποὺ τὸν βρίσκει δηλ. κανεῖς μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς *μαντραγόνας* = μαγικοῦ φίλτρου).

Μαραγκιάζω (γκ ὄχι γγ)· *μαραίνομαι*, *ζαρώνω*, *ζουριάζω*, *κατσιάζω*· Ὡς τὴν ὥρα, μοῦ φαίνεται, κανέννας δὲν ἔκανε τὴν ἐτυμολογία της, συνήθως τὴν παίρνανε γιὰ μακραιμένο τύπο τοῦ *μαραίνω*. Ὡστόσο μοῦ φαίνεται πῶς ἔχει βέβαια καὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ *μαραίνω*, γιὰ τὸ ν του βέβαια εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸν ἀόριστο τοῦ *μάρανα*, ἀλλὰ καθαφτὸ εἶναι ἡ λέξη *μαραζιάζω*, ποὺ δὲν εἶναι τόσο κοινή. Ἀφτὴ γίνεται ἀπὸ τὸ *μαράζι* (*maraz*) λέξη ἀραβική, ποὺ σημαίνει γενικά ἀρρώστια καὶ ποὺ πέρασε στὴ λαϊκὴ τούρκικη γλῶσσα κι ἡμεῖς ἀπὸ τὰ τούρκικα τὴν πήραμε φαρδαίνοντας ἀκόμα καὶ τὸ νόημά της, γιὰ τὴν ἐξὸν ποὺ τὴ λέμε μὲ τὴν πρώτη σημασία τῆς ἀρρώστιας, τὴ λέμε ἀκόμα καὶ μὲ τὸ νόημα τοῦ *καημὸς* λ. χ. *μαράζι* (=καημὸ) τὸ *πῆρες*; λοιπὸν τὸ *μαραζιάζω*, μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ *μάρανα* (ἀόρ. τοῦ *μαραίνω*) γίνεται *μαραν-ζιάζω*, κι ἔτσι συμπέφτουμε τὰ δυὸ συνεχικὰ δοντικὰ *νζ*, κοντὰ τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο καὶ τότε γίνεται τὸ φραγματικὸ ξέμοιασμα ἀνάμεσά τους, τὸ δέφτερο δηλ. τὸ συνεχικὸ ζ ἄλλοζει φραγματὸ καὶ γίνεται στιγμικὸ: τζ (=z ἰταλ. στὴ λ. *zaffare* δλδ. dz) γιὰ νὰ μὴν εἶναι συνεχικὸ σὰν τὸ πρωτυτερινὸ του ν, δὲν ἀλλάζει ὅμως στοματήσια κατατόπια δηλ. τὸ *μαρανζιάζω* γίνεται *μαραντζιάζω*. Ἀφτὴ ἡ φραγματικὴ ἀλλαγὴ γιὰ τὸ ξέμοιασμα στὰ συνεχικὰ σύμφωνα δὲν εἶναι κοινή, γιὰ τοῦτο καὶ τὸ *μαραντζιάζω* εἶναι μᾶλλον ἰδιωματικὸ καὶ τὸ λένε στὰ μέρη μας· πρβλ. καὶ ζγ > ζγ : *ζγουρὸς* > *ζγουρός*, *ζγαρλίζω* > *ζγαρλίζω*, *ζγουράφος* > *ζγουράφος* (Πόντος), κτλ. βδ > βδ : *βδέλλα* > *βδέλλα* (Δωδεκάνησα) κτλ.

Ἔτσι λοιπὸν ξηγιέται καὶ γιὰ τὴν ἔμεινε ἡ ἀρχαία προφορὰ του β=β, γ=g, δ=d στὴ νέα γλῶσσα, ὅταν ἔτυχε νᾶχουμε οἱ φθόγγοι ἐποῦτοι πρὶν ἓνα μυτόπνοο λ. χ. *ἐμβαίνω*=*ἐμβαίνω* (βαίνω), *ἐνδεκα*=*ἐνδεκα* (δέκα), *συγγενῆς*=*συγγενῆς* (γένος) κτλ., γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν μυτόπνων : μ, ν, γ, ὄντας συνεχικὰ θέλανε κατόπι τους τὰ στιγμικά : β, γ, δ. Ἀλλὰ στὸ *μαραντζιάζω* δὲ μένει τὸ ξέμοιασμα μόνον φραγματικὸ, συνεχίζεται κατόπι σὲ ὀλίγε διαφοροφραγμο φθόγγο, γιὰ νὰ πάρει τὸ *μαραντζιάζω* τὴν πιὸ κανονικὴ μορφή του. Ἔτσι τὰ δύο πλαϊνὰ δοντικὰ *ντζ* ξεμοιάζονται σὲ δοντικὸ καὶ οὐρανικὸ : *νγκ* (νdz > νg) τὸ *μαραντζιάζω* δηλδ. γίνεται *μαραγκιάζω* πρβλ. *προαντῶ* > *προγκῶ*, *ἀντίκρου* > *ἀγκίκρου*, *ἀφέντης* > *ἀφέγκης*, *δρακοντιά* > *δρακογκιά* (Κύπρος) κτλ.

Τὸ *μαραγκιάζω* στὸ τρίτο πρόσωπο ἔχει καὶ τύπο *μαραγκιέται*, ποὺ σώζεται σὲ παλαιότερο λαϊκὸ τραγούδι : « *Τοῦ στέλνω μῆλο σέπεται, κνδῶνι μαραγκιέται* ». Τὸ *μαραγκιέται* φαίνεται γίνεται ἀπὸ τὸ ὁμοιονόημο *μαραίνεταί*, ἀλλὰ γιὰ νὰ φυλάξει τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα, ὅπως τὸ *μαραγκιάζω*, περνᾷ στὴ συζυγία τῶν περισπωμένων.

Μαράζ, (τό)· είπαμε στο προηγούμενο άρθρο: *μαραγκιάζω* πώς είναι ή τ. λ. *maraz* = ἰσρώστια· δλδ. καθαφτὸ ἀραβική, πού πέρασε στή λαϊκή τούρκικη γλώσσα κι ἐμεῖς ἀπ' ἀφτὴν τὸ πήραμε (κοίτα: *μαξούλι*).

Μαργώνω, κατὰ μετάπτωση τύπου καὶ ἐννοίας ἀπ' τὸ ἀρχαῖο: *μαργαίνω*, γιατί ἄμα μιὰ λέξη ἀλλάξει νόημα, συχνὰ ἀλλάζει καὶ μορφή· πρβλ. *μελαίνω* > *μολύνω*, *φιλοκαλῶ* > *φροκαλῶ*, *ψευδής* > *τσεβδός* κτλ. (Φιλ. Γραμ. 1207).

Μαρίτσες (οἱ)· λ. σλάβικη.

Μαρμαροδίμιτο· δίμιτο παννὶ ἄσπρο καὶ στέρεο, πού ἔχει δλδ. δυὸ ιδιότητες τοῦ μαρμάρου.

Μάσσα (ἦ)· τὴ λ. μὲ τὸν τύπο ἀφτὸ τὴ λὲν οἱ Βλάχοι. Ἀπ' αὐτοὺς τὴν πήραμ' ἐμεῖς κι ἀπὸ μᾶς οἱ Τούρκοι. Γνώμη τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ Γιώργου, πού ξαίρει καὶ τὰ βλάχικα καὶ τὰ τούρκικα φαρσί.

Μασάλια (τά)· ἀπ' τὸ τούρκικο: *μασάλ* = παραμύθι.

Μασούρια (τα)· ἀπ' τὸ ἀραβοτουρ. *μασουρά*· ἴδια σημασία.

Μασιὰ (ἦ)· ἀπ' τὸ τουρ. *masha*· ἴδιο νόημα.

Μασκαρεύω κτλ. ἀπ' τὸ *μασκαράς*, τὸ *μασκαράς* καὶ τὰ παράγωγά του, ὅταν ἔχουνε νόημα προστυχιᾶς κτλ. ἢ νόημα παλιατσουσῆς κτλ., ἰάχουμε ἀπ' τὸ τουρ. *maskara* (ἀραβ. *maschara* = δορυάλωτος, αἰχμάλωτος, δοῦλος, εἴλωτας, παρίας, κι ἀπὸ τοῦτα κατόπι: πρόστυχος κλπ) ὅταν πάλι σημαίνουν τὸ προσωπιδοφόρος καὶ τὰ παράγωγά του, εἶναι ἀπ' τὸ βενετσιάνικο: *mascara* (=προσωπίδα, μουτσούνα). Κοίτα καὶ ἄρθρο Στίλ.Κυριακίδη· Λεξικογρ. ἀρχεῖο Ε, ² 119).

Μασταλαγίδα (ἦ)· τὸ β' συνθετικὸ *σταλαγίδα* = πέμψυξ, τὸ α' συνθετικό: *μο* - πιστέβω εἶναι τὸ: *αῖμα*.

Ματζούνι (τό)· ἡ λέξη εἶναι ἀραβική καὶ σημαίνει γενικῶς παχιά ζύμη, στόκο κτλ. καὶ κατὰ συνεκδοχὴ εἶδος γλύκισμα ἢ ἔκλεισμα πού τὸ παρασκευάζουν ἀπὸ διάφορα μπαχαρικά. Ἐμεῖς πήραμε τὴ λέξη ἀπὸ τοὺς Τούρκους μὲ τὴν τελεφαταία ἀφτὴ σημασία. Ὁ γερουσιαστὴς κ. Μ. Σταμούλης μὲ πληροφορεῖ πὼς ἡ λέξη ἀρμένικα, ὅπως ἔμαθε θετικά, λέγεται μὲ τὴ σημασία τοῦ: *γιαγούρι*.

Ματσουλίζω· εἶναι τὸ κοινὸ *μασσουλίζω*, πού τὰ δύο *σο* γίνονται *τσ*· πρβλ. *πάσσαλος* > *πάτσουλας*, *πισσίτης* > *πιτσιίτης* (=κολασμένος, γιατί *πίσσα* λαϊκᾶ = κόλαση), *κασίδα* > *κατσιδα*, *βῆσσα* > *Bāssa* τοπωνυμία στήν Κεφαλονιά (τὸ *η* > *α* δωρικᾶ), *χειλούσσα* > *χειλούτσα* (τὸ *ψάρι* λαπίνα στή Νάξο), *ἀμμούσσα* > *ἀμμούτσα*· καὶ τὰ Δωδεκανησιώτικα: *τέτσερα*, *γλώτσα*, *θάλατσα*, *μέλιτσα* κτλ., πού δὲν ἀποκλείεται νὰ προῆρθαν ἀπὸ τοὺς ἀττικοὺς τύπους: *γλώττα*, *θάλαττα* κτλ. δλδ. μὲ *τι* διπτό. Στὸ *ματσουλίζω* ἔχουμε καὶ ἐπίδραση τοῦ ἤχου *ματς*, *μάτς*, πού κάνουμε ὅταν *μασσούμε*.

Μαστραπιάς (δ): λέξη τουρκική *mashtrapa* με τὸ ἴδιο νόημα.

Μάτα: ἡ πρόθεση *μετά*. Τὸ ε γίνεται α κατά τὴ φωνοσυρμή, ἀφομοιώνεται δλδ. τὸ κλειστότερο ε πρὸς τὸ ἀνοιχτότερό του α: *θεῖα* > *θανά*, *πεπαρδίλαι* > *παπαρδέλες* κλπ. (ΓΓΕ. γ'. 151—152), ἢ ἀναλογικῶς κατά τὸ *ξανά*: *ματαλέω* = *ξαναλέω* κτλ. Ὁ παρτοτισμός *ματά* > *μίτα* κατά τὸ ἰδιονόημο: *πάλε*. π.β. *χωρίς* > *χώρις* κατά τὸ *δίχως*, *πλευρά* > *πλέβρα* κατὰ τὸ *δίπλα*, *ταχύ* > *τάχυ* κατὰ τὸ: *βράδν*, *ἄλλοτε* > *ἀλλότε* κατὰ τὸ *πότε*, *μοναχά* > *μονάχα* κατὰ τὸ *δίχα*.

Ματόκλαδα (τά): εἶναι γνωστὸ πῶς τὰ ματοσίγουρα δηλ. τὶς τρίχες τὶς φυτρωμένες στὴν οὐγία κάθε βλεφάρου, παναπεῖ τὶς βλεφαρίδες, νεοελληνικὰ τὶς λέμε καί: *ματόκλαδα*. Οἱ τρίχες ἀφτὲς βέβαια, κλαδιὰ καθόλου δὲν εἶναι καὶ μόνο ἀπὸ παρετυμολογία θυμῆθηκε ὁ λαὸς τὰ κλαδιὰ ὀνομάζοντας τὰ σίγουρα: *ματόκλαδα* δηλ. *ὀμματοκύλαδα* ἀπὸ τὸ *κυλάδες* τοῦ Εὐστάθιου, ποὺ σημαίνουνε: *κύλα* δηλ. τὰ κάτω ἰῶν βλεφάρων, καὶ κατόπι τὰ βλέφαρα, καὶ τέλος τὶς βλεφαρίδες, τὰ *ματόκ(ύ)λαδα*. Ἀκόμα ἔχουμε τὰρχ. κύρια ὀνόματα, τὰ ἀτομικὰ δλδ.: *Κύλω* = *Μάτας*, νὰ ποῦμε (Ξενοφῶν), *Κύλαβος* ἀρχαία ὀνομασία τοῦ Ἄργου, ἐπίσης λέγεται: *Κύλωσος* ἢ *Κύλασος* ἢ *Λάρισα*, *Κυλαράβης* (=σκαρδαμύσσω) βασιλιάς τοῦ Ἄργου, γυὸς τοῦ Σθενέλαου κτλ. κοῖτα καὶ τὰ λεξικά.

Μελάζ' συμφυρμός: *με* (φωναίξει) + *belare* > *μελάζει*. Ἀφτὸς εἶναι ὁ λαϊκὸς τύπος: τὸ *βελάζει* εἶναι τῆς καθαρέβουσας φτειασμένο ἔτσι: *βληχᾶται* + *μελάζει* > *βελάζει*.

Μελαψός. Ἡ κοτάληξη *-ψος* δλδ. *μελαψός* > *μελαψός* ἀπ' τὸ *δη*, ὅπως τὸ: *κοψός* (ἔτσι στὸν πόντο ὁ *κουτσός* ¹) ἀπ' τὸ *κόψη*.

Μερτικό. Κατὰ τὸν κ. Χατζηδάκη (Ἀθηνᾶς κβ', 253) ὁ σωστός τύπος εἶναι: *μερτικό* καὶ κατὰ τὸ νόμο τοῦ Κρέτσεμερ (ΓΓΕ. α', 88—96) γίνεται *μερτικό* π.β. *κορυφή* > *κορφή*, *ἀνεμορριπή* > *ἀνεμορπή* (Κεφαλονιά), *κορινθία* (ἀχράς) > *γορτσιά*, *Καρδίτσα* > *Καρδίτσα*, *περίγυρος* > *πέργυρος*, (ἀγκύλη): *ἀγκυλίτσα* > *ἀγκλίτσα*, *εἰρηνέβω* > *εἰρνέβω*, *Τυρινή* > *Τυρνή*, *διμηνιό* > *διμνιό* (Κφλν.), *ἀρχιμηνιά* > *ἀρχιμνιά* (Παπζφρπλ.), (ἔμεινα): *μεινίσκω* > *μνίσκω* κτλ. παραδείγματα μαζεμένα ὅλα σχεδὸν ἀπὸ τὴ Νότια Ἑλλάδα, ποὺ τὸ ἄτονο ἰ δὲν ἀποσιωπᾶται.

Μεσάλα (ἦ): τὸ *μεγεθ.* ἀπ' τὸ βυζ. *μενσάλιον* ἢ *μινσάλιον* ²) λατινικὰ *mensalis* (τραπεζομάντηλο).

Μεσσαριά (ἦ): σημαίνει καθολικὰ τὴ μέση, ὅπως *βοσκαριά* τὴ βοσκή,

1) Πρβλ.: *κόψαυλος* > *κούτσαβλος*, *κόψουρον* > *κούτσουρο*. (ΓΓΕ. α', 17).

2) Gr. Lex. Sophocles 1914 σ. 741α πρβλ. καὶ ἄρθρ. Κουκουλέ: (Ἐπετ. βυζ. σπουδ. τ', 104—105).

κλωσαριά τήν κλώσα, κρεβαταριά τήν κρεβατιή, ροδαριά τή ροδη (=τριανταφυλλιά), εκατοστιαριά τήν εκατοστή κτλ. (Φιλ. Γρ. ρωμ. § 1390). Κατά παρετυμολογική συνεκδοχή σημαίνει και τὸ ἰταλικό: massaria=ἀγροικία, ἔπαβλη, τσιφτιλίκι. Ἀκόμα και τὸ: masserizia=οἰκοσκευὴ δλδ. *μασσαρίσια* (τὰ)· και *πατσαρίσια* (τὰ)· κατὰ τὸ Σαλβάνο (Μελετ. γλ. ἰδιωμ. Ἀργυράδων Κερκύρας σελ. 34).

Μετάκι (τό)· ἀντί: *μετάγγι*, ὕπως: (ἀ)ποκατάκι ('Αρτιάκη) ἀντίς: ἀποκατάντι, πρβλ. και: *σιντζάπι*, *κιτάπι* τὰ τουρκ. *sintjab*, *kitab*, δλδ. τὰ τελικὰ g, d, b, τὰ χορδοηχερά, γίνονται ἀχορδόηχα: κ, τ, π, ἐπειδὴς μένει τὸ καθένα τελεφταῖος φθόγγος τῆς λέξης. Ἴσως κι ἀπὸ ἀναλογικὴ ἐπίδραση τῶν παραγωγικῶν καταληξῶνε -άκι (παιδιάκι), -ατι (κομμάτι, δεμάτι), -άπι (σινάπι).

Μέτρος (τό)· φαίνεται, ἀλήθεια, πὼς δὲν ἔχει ετυμολογικὴ ἀντάμωση μὲ τὸ ἀρχ. δεφτερόκλιτο: *μέτρος*(ν), μόνο εἶναι μεταρρηματικό· ὕπως δλδ. εἶπαν οἱ ἀρχαῖοι *πένθος* > *πενθῶ*, *ἔθος* > *ἐθίζω* κτλ. ἔτσι ἀντίθετα εἶπαμε σήμερα ἐμεῖς ἀπὸ ἀρχαιότερα ρήματα, νεότερα ἀφρημένα οὐδ. *μὲ -ος*: *βροντῶ* > τὸ *βρόντος*, *κοσιζῶ* > τὸ *κόστος*, *πρέπω* > τὸ *πρέπος*, *μετρῶ* > τὸ *μέτρος* κτλ. (Γρ. ρωμ. γλ. § 1361), Καὶ ὅπως μερικὰ τους μοιάσανε μὲ ἀρχαῖα λ.χ. *δροσίζω* > τὸ *δρόσος* (ἢ *δρόσος*), *κλαδέβω* > τὸ *κλάδος* (ὁ κλάδος), ἔτσι ἔμοιασε και τὸ: *μετρῶ* > τὸ *μέτρος* (τὸ μέτρον). Μερικὰ πάλι ἀλλάξανε κλίση κατ' ἀναλογία· εἶπαμε δλδ. τὸ *οὔρος* ἀντί τὸ *οὔρον*, πού δὲν ἐγινε βέβαια ἀπ' τὸ *οὔρῶ*, γιατί ἀφτὸ δὲν εἶναι λαϊκό· εἶπαμε τὸ *κόστο* ἀντί τὸ *κόστος*, γιατί ἀπ' τὸ *κοσιζῶ* γίνεται μόνο: τὸ *κόστος* τριτόκλιτο· πρβλ. *τσαπίζω* > τὸ *τσάπος* (ὄχι: τὸ *τσάπο*), *γεμίζω* > τὸ *γέμος* (ὄχι: τὸ *γέμο*), εἶπαμε τῆ μετοχή: τὸ *πρέπο*(ν), πού δὲν εἶναι βέβαια τὸ νεοελλ. *πρέπος*.

Μηλαδέρφα (τό)· συνηθίζεται στὸν πληθυντ: *μηλαδέρφια* κατὰ μετάθεση φθόγγων ἀπ' τὸ: *λημαδέρφια* πού γίνεται κατὰ ἀνομοίωση ἀπ' τὸ: *ληλαδέρφια* (δλδ. *ἀλληλαδέρφια*) λ+λ > λ+μ. Τὸ *μηλαδέρφια* ἀφοῦ ἔπαθε τῆ μετάθεση, παρετυμολογήθηκε πρὸς τὸ *μῆλα*, σὰ νὰ λέμε: *μήλινα ἀδέρφια* (ΓΓΕ. β', 222 κ.π.)

Ἀκόμα τὰ *μηλαδέρφια* τὰ λένε και: *μελαδέρφια* παρετ. πρὸς τὸ: *μέλι*, δλδ. *μελένια ἀδέρφια*, μὰ και: *μουλαδέρφια* παρετ. πρὸς τὸ *μούλος* (=νόθος), δλδ. *μούλικα ἀδέρφια*.

Ὁ ἀρχικός τύπος εἶναι τὸ: *ἀλληλαδέρφια*, πού κατ' ἀπλολογία τὸ λένε και *ἀλλαδέρφια*· κι ἀφοῦ ἔγινε *ἀλλαδέρφια* παρετυμολογήθηκε πρὸς τὸ *ἄλλος*, γιατί εἶναι ἀπὸ ἄλλο γονιό· τὰ λένε και: *λωλαδέρφια* ἀπὸ παρετυμολογία πρὸς τὸ: *λωλός*, γιατί ἀφτὰ πραγματικὰ μαλώνουν μεταξὺ τους σὰ *λωλά*. Τὸ ἀκατανόητο: *ἀλληλαδέρφια* τὸ καταλαβαίνουμε, ἄμα δοῦμε

πὼς ἔγινε μὲ ἀναλογία κατὰ τὸ ἀλληλοπρογόνα=προγόνα πρὸς ἄλληλα. Ὁ κ. Κουκουλῆς τὰ ξεδιαλύνει ὠραῖα (Λεξικῶν. ἀρχ. ε' 139).

Μικούτσι(ι)κος· ὄχι ἀπὸ τὸ μικρός, παρὰ ἀπὸ τὸ μικρός τοῦ Χοιροβουσκῶ (Ἄνεκ., Ὁξων. 2.240)—δωρικά μικκός. πρβλ. ἀρκούδα ὄχι ἀπὸ τὸ ἄρκτος, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄρκος (Αἰλ. π. ζ. 1,31). «Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ συνήθεια οὐκ ἀπὸ τῆς ἄρκτου ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἄρκου παραλαβοῦσα τὴν ἀρκούδαν» Εὐσταθ. ἐπισκοπ. Θεσσαλονίκης 1156, 16. ἔκδ. Ρώμης 1540—1550.

Μιλίνα (ἦ)· ἀπ' τὸ βουργάρικο: μλίνα=πίττα. Μὲ τῆμιλινόβιτσα δὲν πλάθουν βέβαια, παρὰ ἀνοίγουν ἀπὸ τὴν πλασμένη ζύμη φύλλα γιὰ τὴ μλίνα.

Μιμίγκα (ἦ)· τὸ μιμ-μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ἀπ' τὸ μιμοῦμαι, τὸ -ιγκά παραγωγικὴ καταλ. (μαμαλ-ίγκα κλπ.).

Μιμίδ' (τὸ)· σημαίνει πλῆθος μεταφορικά, γιὰ τὰ μιμίδια εἶναι πολλὰ, νὰ ποῦμε.

Μοσκιά, (ἦ)· ἀπὸ τὸ μόσχος. Ἡ λέξη μόσχος πού ἀρχικά σήμαινε κωλορίζι, βλαστάρι, ἴσως εἶναι νεότερος τύπος τοῦ ὄσχη > ὄσχος (πρβλ. ὄνθυλεύω > μονθυλεύω, ὄχλος > μόχλος, ὄχθίω > μοχθίω, ἄρω > μάρω, ὕδαλέος > μυδαλέος). Ἄπ' τὸ βλαστάρι (Λ 105) σήμανε καὶ τὸ παιδί δηλαδὴ τὸ γυδὴ ἢ τὴ θυγατέρα, κατόπι κάθε νεογέννητο ζῶο—σήμερα ἀκόμα στὴν Κρήτη: μοσκούλα λένε τὴ γίδα τὴν ἀχρόνιστη—καὶ τέλος ξεχωρίστηκε γιὰ τὸ νιογέννητο τῆς ἀγελάδας, τὸ δαμαλάκι, τὸ μοσκάρι. Ἀργότερα (τὸν 9' αἰῶνα μ. Χ.) κάποιον μικρὸ ζῶο τῆς Ἀσίας (πρβλ. μῦς) πού βγάζει ἀπ' τ' ἄχαινά του μιά φαρμακευτικὴ οὐσία κι ὀνομάζεται γιὰ τοῦτο περσικά mushk (=ἀρχίδι· πρβλ. μύσχος τὸ ἀνδρεῖον καὶ γυναικεῖον μόριον Ἑσυχ.) τ' ὀνοματίσανε: μόσκο ἀπὸ παρετυμολογία, γιὰ τὸ μοιάζει κάπως τὸ ζῶο ἀπὸ μὲ μοσκάρι, κι εἶναι γνωστὸ πὼς ἀπὸ καμιά φορὰ ἢ παρετυμολογούμενη λέξη παίρνει φθογγικὰ ὀλότελα τὴ μορφή τῆς λέξης πού χρῆσιμεψε γιὰ παρατυμολογικὸ αἷτιο ὡς γνωστότερη, μὰ τὸ νόημα τῆς καθεμιάς μένει ξεδιαλεγμένο μέσ' στὴν ψυχὴ τοῦ μιλητῆ. Ἔτσι προκύπτουνε δυὸ λέξεις ἰδιόφθογγες μὲ διαφορετικὰ νοήματα (πρβλ. τὸ ψάρι πέρκα, πού τὸ εἴπαμε καὶ πέρδικα). Ἔτσι καὶ τὸ προϊόντο τοῦ ὀνομάστηκε μόσκος, κι ἐπειδὴς ἀφτὴ ἡ οὐσία ἀναδίνει μίαν ὄμορφη μυρωδιὰ καὶ τὴ μεταχειρίζονται οἱ Ἀνατολίτες στὴν ντουαλέττα τους, εἶπανε μόσκο καθ' ἑβωδιά. Ἐμεῖς σήμερα ὅταν λέμε μόσκος, μοσκιά, μοσκοβολαίει, μοσκοβολητάδα κλπ. οὔτε τ' ἄχαινά τοῦ ζώου περνοῦν ἀπὸ τὸ νοῦ μας, οὔτε γιὰ δαμαλάκι μιλοῦμε, οὔτε γιὰ βλαστάρι ξαίρουμε, παρὰ μόνο γιὰ ἑβωδιὲς καὶ μύρα.

Μουλώνω (δυνό λλ) ὁ κ. Χατζηδάκης, τὸ παράγει ἀπὸ τὸ ἀρχ.: *μυλλός* ('Επετ. Πανεπ. ζ' σελ. 60, κοίτα καὶ Κοραῖ Ἔτακ. δ', 335).

Μούλλωμα, τό· εἶναι τὸ ρηματικὸ τοῦ *μουλλώνω*, ἂν καὶ τὸ νόημά του εἶναι διαφοροετικόν.

Μουκίζω· τὸ εἶναι τοῦ μτγνστ. Ἑλληνισμοῦ (Λεόντιος Κύπριος 1721α, 1724α Migne Πατρολ. ἑλλ. τόμ. ιη') ὁ Σουτῆδης ἔχει τὸν τύπο: *μωκίζω*.

Μουρμούρα ἀντὶ *μυρμούρης*. Ἀνέκαθε ἡ γλῶσσα μας μεταχειρίζεται τὰ ἀφηρημένα θηλυκὰ μὲ τὴ σημασία τῶν συγκεκριμένων οὐσιαστικῶν λ. χ. ἡ λέξις: *νεανία* (ἡ), ἀρχικὰ σήμαινε: *νεότης*· τὸ ἀναρθρο: *νεανία* (θλ.) τὸ πήρανε γιὰ κλητικὴ (ἀρσ.) καὶ ἀπ' ἀπὸ εἶπαν ὀνομαστικὴ: ὁ *νεανίας* συγκρ. τὸ δικό μας: *γεια σου, λεβεντιά* (θλ.) = *γεια σου, λεβέντη*.

Μουρουγλή. Ὁ τύπος *μουρουγλός* > *μωρουγλός* ἀπὸ μετάθεση τοῦ: *μωρολόγος* δλδ. *μωρολόγος* δυναμώνει καὶ ἀπὸ τούτῃ τὴ μεριὰ τὴ θεωρία μου, πὼς τό: *μουρλός* εἶναι τό: *μωρολόγος* (ΓΓΕ. α', 14).

Μουσκάρ (τό)· μύσχος. Γιὰ τὴν ετυμολογία του κοίτα παραπάνω (σελ. 264) τὴ λέξις *μοσσιά*.

Μουσουνίζω· ἔτσι λέμε σύνθηθα ἀντὶ *μουσουδίω* > *μούσουδο* = πρόσωπο· τὸ ν ἀντικατάστησε τὸ δ ἀπὸ ἀναλογικὴ ἐπίδραση τοῦ *μούτσουνο*.

Μουῖτρα (τά). Κατὰ τὸν κ. Χατζηδάκη τὸ *μουῖ-τρο* ἔχει τὴ ρίζα *ιταλικὴ* *μι* καὶ τὴν κατάληξιν ἑλληνικὴν *-τρο*.

Μουτσουφλῶ· τὸ σωστὸ ρῆμα εἶναι τὸ βυζαντινόν: *μουρτσουφλῶ*· πρβλ. καὶ τὸ κύριο *Μούρτζουφλος* (τὸ *τσ* τότε τὸ γράφανε *τζ*)· τὸ ρ σωπαίνεται γιὰ ἄνομοίωση, ἔνεκα τὸ ἀκόλουθο *λ*.

Μουῖσιος (ὁ)· ἀπὸ τὸ λατ. *mustum vinum* = νέο κρασί, ὅπου ἀποσωπήθηκε τὸ οὐσιαστικόν: *vinum* καὶ ἔμεινε στὴ θέσει του τὸ ἐπίθετο: *mustum* > ὁ *μουῖσιος* ἀρσενικὰ κατὰ τό: ὁ *οἶνος* (ΓΓΕ. γ', 14). πβ. *denarius numas* > *δηνάριον*, *lapis lazuli* > *λαζουρι*, *laterculus besalis* > *βήσαλο* (κεραμιδοκόμματο), *lanarius pecten* > *λανάρι*, *lactuca amarula* > *μαρούλι*, *corium lanatum* > *λανάτη*, *via strata* > *στράτα*, *platica pecunia* > *ιλίτικα*, *macedonense petroselinum* > *μακεδονήσιον*.

Μούσκεμα (τό)· > *μόςχευμα* δηλ. χλωρὴ βέργα ποὺ τὴ βρέχουμε συχνὰ γιὰ νὰ τὴν κάνουμε κατάλληλη γιὰ φύτεμα (μόςχον)· καὶ κατόπι κάθε πράμα πολὺ βρεμένο· «ἔγινα *μούσκεμα*» δλδ. βράχηκα τόσο ὅσο ἓνα *μόςχευμα*.

Μούχλα (ἡ)· ἀπ' τό: *δμίχλη* (Χατζηδάκης). Στὴν ἀρχαία Κοινὴ μαζί μὲ τὰ μὲ *-η* ἄττικὰ ὑπάρχανε καὶ οἱ τύποι μὲ *-α*, λείψανα δωρικὰ λ. χ. ἡ *κίχλη* καὶ ἡ *κίχλα*, ἡ *ζεύγλη* καὶ ἡ *ζεύγλα*, ἡ *δμίχλη* καὶ ἡ *όμίχλα*, ἡ *τριγλη* καὶ ἡ *τριγλα*, ἡ *στρέβλη* καὶ ἡ *στρέβλα*, ἡ *δίνη* καὶ ἡ *ρίνα*, ἡ *θέρμη* καὶ ἡ

θέμα κτλ. Ἄπ' ἄφρα στὴ νέα ἑλληνικὴ επικρατήσανε προπάντων οἱ τύποι μὲ -α: ἢ *ρίνα*, ἢ *ἀμούχλα*, ἢ *ζεύλα* κτλ. Ἐπειδὴ στὸν πληθυντικὸ καὶ τὰ μὲ -α καὶ τὰ μὲ -η ἔχουνε τὶς ἴδιες κατάληξεις, γι' ἄφρα πολλὰ ἀρχαιότερα μὲ -η ὅταν ἀνταμώνονται στοὺς τύπους τοῦ πληθυντικοῦ μὲ τὰ -α, σχηματίζουνε κατόπι κι ἄφρα τὸν ἐνικό τους μέ: -α, δηλαδὴ σύφωνα μὲ τὸ σχῆμα: οἱ *ρίνες*—ἢ *ρίνα*, εἶπανε καί: ἢ *γλήνη*—οἱ *γλήνες* > ἢ *γλήνα*, ἢ *κρήνη*—οἱ *κρήνες* > ἢ *κρήνα*, ἢ *μερσίνη*—οἱ *μερσίνες* > ἢ *μερσίνα* καὶ καθεξῆς: ἢ *ἄχνα* ἀντὶς ἢ *ἄχνη*, ἢ *ἀμούργα* ἀντὶς ἢ *ἀμόρη*, ἢ *ἀρχάνα* ἀντὶς ἢ *ἀράχνη*, ἢ *δοκάνα*, ἢ *δούλα*, ἢ *βρακοζώνα*, ἢ *κορώνη* > ἢ *κουρούνα*, ἢ *κάπνα*, ἢ *κοίτα*, ἢ *κολώνα*, ἢ *λεύκα*, ἢ *μολόχα*, ἢ *πέρα*, ἢ *στοίβα*, ἢ *σφεντόνα*, ἢ *καλύβα*, ἢ *ἀξίνα*, ἢ *χελώνα*, ἢ *δαμάλα*, ἢ *σμίξα*, ἢ *λαγάνα*, ἢ *τολύπη* > ἢ *τουλούπα*, ἢ *γρώνη* > ἢ *γούρα*, ἢ *μαστίχα* κτλ.

Μποχτσαλίκι (τό)· λ. τουρ. bohtshalik ἄπ' τὸ *μποχτσάς* (<bohtsha). Καθαφτὸ *μποχτσαλίκι*—δέμα ἀπὸ ροῦχα (πολύτιμα ὅσα οὐδέποτε) κι ἀπὸ τοῦτο εἰδικέφτηκε στὴ 40κλησιώτικη σημασία.

Μπαμπράκ'ς (ὀ)· λ, σλ.

Μπάρεμ· λ.τ. bare > barem ἴδιο νόημα ἄπ' τὸ περσ. *bari*. Τὸ τελικὸ μ εἶναι ἢ τούρκικη χιτικὴ ἀντωνυμία, πὺ συχίστηκε μὲ τὴν ἑλληνικὴ πρβλ. *belki* > *belkim* ἔτσι λοιπὸν λένε στὰ νότια ἑλλην. ἰδιώματα: *μπάρε μου*, *μπέλι μου* κατὰ τὰ: *κάμ-μου* (δλδ. *kān μου*), *τάχα μου*, *τό μου* ¹⁾ κτλ.

Μπαρντάκι (τό)· λ. τ. bardak ἴδια σημασία.

Μπατάνα (ἦ)· ἄπ' τὸ τουρ. *batak*=λάσπη, βόβορος, βόθρος καὶ γενικὰ κάθε ἔδαφος πὺ βυθίζεται. Μτροκ. φτώχεψη, χρεωκοπία.

Μπεζερντίζω (<bezerdim) ἄπ' τὸ *bezmek*=βαριοῦμαι τουρ. ἀπαρέμφατο.

Μπατσῆς (ὀ)· λ. σλ.

Μπλάστρο (το)· ὁ τόνος τῆς παραλήγουσας μᾶς δείχνει πὺς δὲν εἶναι τὸ ἀρχαῖο *ἐμπλαστρον*, ἀλλὰ εἶναι νεοσυνφυρμὸς τοῦ (*μπλαστροῶν* >): *μπλάστροι*+*ἐμπλαστρον* > *μπλάστρο*· δλδ. τὸ *ἐμπλαστρον* τονίστηκε στὴν παραλήγ. κατὰ τὸ *μπλάστροι*, γιὰτὶ ἂν εἶτανε τὸ ἴδιο τὸ *ἐμπλαστρον*, δὲν ὑπαρχε λόγος νὰ μὴ μείνει τὸ ἀρχτικὸ *ε-* μὲ τὸν τόνο του· πβ. *μπλέκω* ἀλλὰ: *ἐμπελεμα*, *ντύνω* ἀλλὰ: *ἐντυμα*, *παινῶ* ἀλλὰ: *ἐπαινος*, *ρημάζω* ἀλλὰ: *ἐρημο*.

Μπλούγκα (ἦ)· εἶναι ἢ λέξη σλάβικη.

Μπράζγκα (ἦ)· λέξη σλάβικη.

(1) Στὴ Γρ. μου σελ. 362 ὑπόσημ. (3) τὸ ξηγοῦσα ἀλλιῶς, ὁ Ξανθοῦδίδης Ἐρωτ. σελ. 437) δίνει τὴ σωστὴ ἐξήγησι.

Μπογιαμάς (δ)· λ. τ., πού σημαίνει βαμμένος, ἀπ' τὸ : *μπογιὰ* = χρώμα. Λοιπὸν λεγότανε ἔτσι τὸ μάβρο κρασί τῆς Θράκης, γιατί ἔκαμε τὴν ἐντύπωση πὼς εἶτανε τεχνητὰ βαμμένο, τόσο δλδ. μάβρο εἶτανε.

Μπομπή (ή)· πομπή, τὸ ἀρχικὸ ἀχορδόηχο : π > β ἢ ἀπὸ τὸ τελικὸ ν τοῦ ἄρθρου τῆς ἐνικῆς αἰτιατ., πού προφέρεται μαζί μὲ τὸ ἀρχικὸ τῆς ἀκόλουθης λέξης *τὴν πομπή* > *τημπομπή* καὶ κατόπι παίρνεται καὶ στίς ἄλλες πτώσεις: ἡ *μπομπή*, τῆς *μπομπῆς* κτλ., πρβλ. *τὸν παστὸ* > ὁ *μπαστός*, *τὸν πιστὸ* > ὁ *μπιστός*, *τὸν πεῖρο* > ὁ *μπεῖρος* κτλ., ἢ ἀπὸ παράμοιασμα τοῦ σύμφωνου τῆς πρώτης συλλαβῆς μὲ τὸ σύμφωνο τῆς δέφερης: π + β > β + β.

Μποντίτσι· προφέρεται *bodits* (τὸ) (1). Τὸ βυζαντ. ὑποκοριστικὸ τοῦ *μπότης* > *ἐμπότης* εἶναι *μποτόπουλον* (Πτωχοπρ. ἔκδ. Κοραῖ σελ. 7 βιβλ. Α', στ. 165):

«'Αλλὰ καὶ τὸ *μποτόπουλο* νὰ γέμιζα κρασίτζιν»
καὶ *ἐμποτόπουλον* (σελ. 8 στ. 190):

«Τὸ ἄσπρον *ἐμποτόπουλον* γεμάτον κρασοβόλιν».

Ἡ κατάληξι -ιτσι πρβ. *κορίτσι*, *παιδίτσι* κτλ. (Φιλην. Γρ. Ρωμ Γλώσ. § 1479) εἶναι ἐπίσης βυζαντινὸ ἀπομεινάρι· τὸ *μποντίτσι* λοιπὸν εἶναι τύπος ἐπίσης ὑποκοριστικὸς τοῦ *μπότης* δλδ. *ἐμπότης* : «Τῆ μέντοι εὐγενείας σου ἀπεστάλησαν δεξιωμάτων ἕνεκεν ἐγκόλπιον χρυσοῦν..., καυκίον οορδονύχιον καὶ *ἐμπότης* κρύος» *Annae Comnenae Porphyrogenitae, Alexias ex recensione Augusti Reifferscheidii* 1, 3 10 (σελ. 123,2).

Ὁ *ἐμπότης* κατὰ τὸν Ἑρρ. Στέφανον εἶτανε : *crystallinum poculum*, κὶ ἀπὸ τῆ λ. *κρύος* φαίνεται πὼς εἶτανε δοχεῖο πού κρύωνε τὸ κρασί : *κρονητήρι*, πού μὲ τὴν ἀποσιώπηση τοῦ I (ἔδῶ ν) κοντὰ στὸ ρ γίνεται κανονικὰ *κρονητήρι* καὶ πού τὴν παρετυμολογήσανε οἱ ἄπλοικοὶ μὲ μὲ τὸ ἀρχ. *κρατήρ* (ΓΓΕ. α', 167).

Ἄλλος νεότερος τύπος τῆς λ. εἶναι *νεμπότης* (*Simon Portius* Λεξικόπουλο Ρωμαῖκο κτλ. Παρίσι. 1635). Στὸν τύπο *νεμπότης* τὸ ἀρχικὸ ν εἶναι ἀπομεινάρι τοῦ ἄρθρου τῆς αἰτιατικῆς: *τὸν ἐμπότη* > τὸ *νεμπότη* > ὁ *νεμπότης* (κοιτ. λέξι *ναγὸς* σελ. 269) στὰ Ἑφτιάνησα, πού ἔχουνε πολλὰ ἰταλ. θαροῦνε μερικοὶ πὼς εἶναι ἀπὸ τὸ *botte*, πού σημαίνει ἀπάνω-κάτω τὸ ἴδιο. Φίίνεται λοιπὸν πὼς ἐδῶ γίνεται παρετυμολογικὴ σύγχυσι.

Μπόσκερο (τὸ)· = *μπόσ(ι)κο* (ἀπ' τὸ τ. *bosh*) + -ερο παραγωγικὴ κατάληξι.

1) τ > δ κατὰ ἀφόμοίωση ἡχηκὴ πρὸς τὸ ἀρχικὸ β.

Μπουμπούκι (τό)· ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἔλλ. βόμβυξ. Ἡ ἀρχαία προφορὰ τῆς 2ης συλλαβῆς : *μβυ*=*bu* ἔνεκα τὸ μυτόπνοο *μ* ἔμεινε στὴ γλώσσα μας ὡςτὰ σήμερα· ἡ πρώτη συλλαβὴ *βο* γίνεται *μπου* ἔτσιδα : τὸ ἀρχικὸ β> *b* κατὰ ἀφομοίωσι πρὸς τὸ *b* τῆς 2ης συλλαβῆς, καὶ τὸ *ου*> *ουμ* (ΓΓΕ. γ'. σελ. 158) ἢ καὶ *μπο*> *μπου* (ιδ. βιβλ. σελ. 159) ἀπὸ γειτονικὴ συνεργιά.

Μύτ' (ἡ). Ἡ δική μας ἡ *μύτη*, πλὴ σωστὸ *μύτι* (μὲ δύο *τι* ¹) δὲν εἶναι βέβαια ἡ ἀρχαία *μύτις*, μὰ ἀφοῦ ἔγινε τὸ *μύτι* καὶ συμφώνησε μὲ τὸ *μύτις* φθογγικὰ σχεδὸν ὁλότελα, καὶ λίγο ἀπόμακρα καὶ νοηματικά, συχίσαε τὰ δυὸ οἱ ἑλληνίζοντες, νὰ ποῦμε, μάλιστα ὅταν δὲν προφεροῦντανε πιά στὴν κοινὴ ὁμιλία τὰ διττὰ σύμφωνα κι ἔτσι γράψανε *μύτις* τὴ *μύτι* (Ἄωνόμου ἱατροῦ 265 ἔκδ. Bmerin Anecd. Medica gr.), ἐνῶ ὁ Πτωχοπορ. τὴν ἔγραψε *μύτη* (Β', 52). Ἄν τὸ δικό μας τὸ *μύτι* εἶτανε ἀπ' τὸ ἀρχαῖο *μύτις*, θὰ τὸ λέγαμε ἢ *μύτιδα*· πρβλ. *κόνιδα*, *βώτριδα* (δηλ. βρώτιδα²) *δρονιθα* κτλ. Ἄφτὸ εἶναι μιὰ σοβαρὴ ἀντίρρηση πὼς ἀπ' τὸ ἀρχαῖο *μύτις* δὲν μποροῦσε νὰ βγεῖ *μύτι*. Ἡ ἀρχαία αἰτ. βέβαια κάμνει καὶ *δρονι*, ἔμεις ὅμως φαίνεται ὅτι ἀκολουθώντας τ' ἄλλα τριτόκλιτα δὲν εἶπαμε ἢ *δρονη*, εἶπαμε: ἢ *δρονιθα* (μόνο ἢ *χάρη* λέμε ὄνομ., κατὰ τὴν παντάκουστη αἰτ. : τὴν *χάρι*, ὡστόσο εἶπαμε καί : ἢ *χάριτα*), δὲν μπορούσαμε ὅμως φαίνεται, νὰ ποῦμε ἢ *κόνη*=ἢ *κόνιδα*, ἢ *βώτρη*=ἢ *βώτριδα*, γιατί ἡ κατάληξι *-ίδα* ἀπ' τὰ δεξύτενα (ἀρχ. *πιτρις*>*πατριδα* κτλ.) εἶναι πολὺ μέσ' στὴν ψυχὴ μας (Γρ. Φιλ. § 1394) γιὰ τοῦτο εἶπαμε ἀκόμα καί : ἢ *βωτριδα*, ἢ *τηνηλίδα* (ἀπ' τό : *την τήλιδα*, ἢ *τηλῖς*=εἶδος τριφύλλι), ἢ *κονίδα* ἀπ' τὴν ἀρχαία ἀκόμη τονισμένο : ἢ *κονίς*, ἴσως καὶ κανένα ἄλλο. Μπορούσαμε λοιπὸν ἀπ' τὸ : *μύτις* νὰ ποῦμε ἀκόμα : ἢ *μυτίδα* (μ' ἓνα *τ*), ὅχι ὅμως : ἢ *μύτι* (μὲ δύο *τι*). Ἄπὸ ποῦ βγαίνει λοιπὸν ἡ δική μας : ἢ *μύτι*; Ἄφτὸ ἔρχομαι νὰ πῶ τώρα. Ὑπάρχει ἀρχ. ἑλλην. λέξι σύνθετη : *ἀπομύτι* (=βγάξω τὴ μύξα ἀπὸ τὴ μύτη), ἀφτὴ ἢ λ. ὑποθετεῖ τὸ ἀπλό: *μύτι*. Ἐτοῦτο λοιπὸν ἔτσι ἀπλό δηλ. χωρὶς πρόθεσι, τῶχει ἐφτυχῶς ὁ Ἡσύχιος. Γιὰ νὰ τῶχει λοιπὸν ὁ Ἡσ., θὰ πεῖ πὼς λεγότανε, ἢ πὼς κάπου τῶβρε γραμμένο. Μὰ γιὰ νὰ τῶβρε ἀφτὸς γραμμένο, οἴγουρα θὰ λεγότανε. Καὶ νὰ λοιπὸν ἔτσι μετασθηματικά ἀπ' τὸ *μύτι* βγαίνει ἡ *μύτι*, ὅπως ἀπ' τὸ *πλανάω*> ἢ *πλάνη*, ὅπως ἀπ' τὸ *ἀσάομαι*> ἢ *ἄση*, ὅπως ἀπ' τὸ *πλημύρω*> ἢ *πλήμη*, ὅπως ἀπ' τὸ *καπνίζω* ἢ *κάπη*. Πὼς τό : *μύτι*

1) Ἡ προφορὰ *ιης* μὲ δυὸ *τ τ* σώζεται στὰ Δωδεκάνησα κλπ., στίς χῶρες δηλ. ποῦ προφέρουν ἀκόμα τὰ διττὰ σύμφωνα καὶ μόνο ἀφτὸ εἶναι ἀρκετὸ νὰ μᾶς δείξει τὴ σωστὴ παραγωγὴ.

2) Ἄπ' τὸ συμφυρμὸ τοῦ Εὐαγγελικοῦ β ρ ῶ σ ι ς (Ματθ. 6. 19) μὲ τὸ ε ὑ ρ ῶ τ ο ς — ε ὑ ρ ῶ ς ἔγινε τὸ β ρ ῶ τ ι ς>β ρ ῶ τ ι δ α>β ῶ τ ρ ι δ α.

καί ἡ *μύτιη* τονίζονται στὸ ἴδιο φωνήεντο, ἀπὸ δὲν ἔχει νὰ κάνει, ἔχουμε κι ἄλλα τέτοια : *σκίζω* > *σκίζα*, *σκούζω* > *σκούζα*, *παρασούρω* > *παρασούρα* (= ἡ σκούπα, δηλ. ἡ φροκαλιὰ στὴ Δυτ. Κρήτη) κτλ. Ἀπ' τὸ *μύτιη* γράψανε (ἢ καὶ εἶπανε) τὴν ἐλληνικούρα: *μύτις* (μὲ δυὸ *τι*, *παρακαλῶ*) καὶ τοῦτο εἶναι, πού θησαυρίζει στὸ λεξικό του ὁ Ἑσύχιος.

Ναγός (ὁ)· *ἀγωγός*, κατὰ ἀπλολογία (ΓΓΕ. β', 143) : *ἀγός* καὶ ἀπὸ τὸ *ν* τῆς ἔν. αἰτ. τοῦ ἄρθου τὸν -*αγός* > *τὸ-ναγός* > ὁ *ναγός*· πρβλ. τὸν *οἰκοκύρη* > ὁ *νοικοκύρης*, τὸν *ὠμό* > ὁ *νῶμος*, τὴν *Ἰδα* > ἡ *Νίδα*, ἡ *Ν-ἱμ-προ*, ἡ *Ν-ιός*, ἡ *Ν-ικαριά*, ὁ *Ν-αίμονας*, ὁ *Ν-τορδάνης*, ἡ *ν-αίρα*, ἡ *Ν-αῖνο*, ὁ *ν-άμιος*, ὁ *ν-ήλιος*, ἡ *ν-ουρά*, ἡ *ν-άκρα*, ὁ *ν-πιτάφιος*, ὁ *ν-ίχτουρας* (< ἵκτερος) κτλ. Τὰ πλιότερα ἀπ' ἀπτά εἶναι ἰδιωματικά, μὰ στὴν ἐπιστήμη ἀπτά βέβαια δὲν τὰ ξεχωρίζουνε ἀπὸ τὰ κοινά. Πρβλ. τ' ἀρχαῖο *νῆδυμος*, πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπ' τὸ *ἥδυμος* μὲ προθεματικὸ *ν* ἀνάλογο μὲ τὰ παραπάνου νεοελληνικά κατὰ τὸν Buttmann.

Ναζλανίζω ἀπ' τὸ *τ*. *nazlandim* < *nazlanirimi*· πρβλ. *naz* = *νάξι*.

Νάτογκες (ὁ)· τὸ : *νάτον-καλέ* > *νάτον-κα* > *νάτογκε* : ὄνομαστ. ὁ *νατγκες*, πρβλ. *ναῖς-καλέ* > *ναῖσκε* (ΓΓΕ. β', 12).

Νέ! ἀποσπασμένη ἢ πληθ. καταλ. τῶν ρημάτων : *θὰ πάμενε;* > *ἀπάμ' νε;* *θὰ φάμενε;* > *ἀ' φάμ' νε;* ¹⁾ κτλ., πού θεωρήθηκε ἐρωτηματικὸ μόριο καὶ πέρασε καὶ στὰ ἐνικά : *ἀ νάρτ' νε;* *ἀ πὰς νε;*

Νεγκάζω· ἐπειδὴ ἢ προθ. *ἀνά* γίνεται ἰδιωματικὰ *νέ* ὡς *ἀ'* συνθετικὸ (πρβλ. : *ἀναβαίνω* > *νεβαίνω* κτλ.), θεωρήθηκε καὶ τὸ : *ἀναγκάζω* πὼς ἔχει *ἀ'* συνθ. τὴν : *ἀνά* καὶ λέχτηκε ἰδιωμ. : *νεγκάζω*.

Νειάζω = *νανουρίζω* δλδ. τραγουδῶ : *νέμι νένι* ἀπὸ εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ *νάμι νάνι*, ὅπου τὸ *α* γίνεται *ε* ἀπὸ τὴ γειτονιά τοῦ *ν* πρβλ. *Παναγιά* > *Πανεγιά*, *πινάκι* > *πινέκι* (Συνασό), (Νέαν κώμη) : *Νάγκωμη* > *Νέγκωμη* > *Ἐγκωμη* (λάθος ὁ Μενάρδος στὴν Ἀθηνὰ τομ. ιη' σελ. 384).

Λοιπὸν δὲ γίνεται ἀπὸ τὸ : *ἐννοια* > *ἐγνοια* καὶ θέλει *ι*· ἄλλο εἶναι τὸ *νεγνοιάζω* > *ἀνεγνοιάζω* εἶμαι *ἀνέννοιαστος* > *ἀνέγνοιαστος* = *ξένουαστος*· πρβ. *ξενουιάζουμαι*.

Νεδιάζω· γίνεται ἀπὸ τὴ φράση : *νὰ διέ (ἢνι ἰδέ)* : *ναδιάζω* καὶ κατόπι *νεδιάζω* κατ' ἀναλογία ἄλλων ρημ. (*ἀ*)*νὰ*-> *νε*- πρβ. *ἀνακατώω* > *νεκατώω*, *ἀνα(σ)κουμπώνω* > *νε(σ)κουμπώνω*, *ἀνακλώω* > *νεκλώω*, *ἀνακαθαρίζω* > *νεκαθαρίζω*, *ἀναγυλιάζω* > *νεγυλιάζω*, *ἀνασπῶ* > *νεσπῶ* καὶ *νεσπίζω* ²⁾, *ἀναπτερακίζω* > *νεπτερακίζω* κτλ. βλ. Θρακικά τομ. Δ', 303—305.

1) Τὸ πρῶτο *ε* ἀποσιωπᾶται : *θ ἀ φ ἄ μ (ε) ν ε* κτλ. κατὰ τὸ νόμο τοῦ Κρέτομερ, ἔνεκα τὴ γειτονιά τοῦ *ν* (ΓΓΕ. ἄ, 88 καὶ πέρα).

2) Ἐμεῖς λέμε : *κ ο υ σ π ῖ ζ'* (= *ινάξει*) τὸ *γ α ἱ μ ἄ*· δλδ' *ε κ σ π ἄ ζ ε ι* > *κ σ π ῖ ζ ε ι* > *κ ο υ σ π ῖ ζ ε ι*.

Νεφτερακεῖ: ἀφοῦ τὸ β' συνθετικὸ εἶναι τὸ φτερό (< πτερόν), ἡ γραφή με ν: νευτερακεῖ μοῦ φαίνεται τυπογρ. λάθος. Ἀναρτερουγίζει > ἀνεφτερουγεῖ > νεφτερακεῖ, ἢ καταλ.- ουγεῖ ἔγινε: - ακεῖ ἀπ' τὸ ὁμοιονόημο: λακίζει > λακεῖ=λαχταρά, πετᾶ, ὅταν ὁ λόγος μάλιστα εἶναι γιὰ τὴν καρδιά.

Νεκούλκουτος: (=χωρὶς κουκούλα) συμφυρμός: νεκούκουλος+ νεκούτρουλος (=μὲ ἀσκέπαστη τὴν κούτρα).

Νερεύγουμ' εἶνε τό: ἀνερεύγομαι.

Νιάτα (τά) ὁ πρῶτος τύπος εἶναι: τὰ νιάτα πληθ. τοῦ: ἡ νιότη, δηλ. ἀλλαξόγενο· πρβλ. ἡ ἀχνότη > τὰ (ἀ)χνότα, ὁ πηλός > τὰ πηλά κτλ.. Κατόπι ἔγινε: νιάτα κατὰ τὰ ἀποδέλοιπα με -άτα λ.χ. γεμάτα, πρεπάτα κτλ. Ἡ νιότη πῆρε στὸν πληθυντ. τύπο οὐδέτερο, γιὰτι συνεπάρθηκε με ἄλλους ὁμοιονόημους πληθυντικούς: τὰ κάλλη, τὰ χόνιτρητα, τὰ πάχητα κτλ. Κατὰ τὸ: τὰ νιάτα εἶπαν ἀπ' τὸ ἐνικό: ἡ μικρότη (=ἡ μικρὴ ἡλικία) τὸν πληθυντ.: τὰ μικράτα.

Νοιάζουμ' (ὄχι νιάζουμ' με ι) θέλει με οι, γιὰτι εἶναι ἀπ' τὸ ἔννοια =φροντίδα, ἄλλο τὸ: νιώνω=νοῶ, ἐνόησα > ἔνοησα > ἔνωισα—νιώνω—μετανιώνω, κι ἄλλο πάλι τὸ νιώνω (>νεώνω=νεάζω)—ξαναγιώνω=ξανά γίνουμαι νέος.

Νιτσιτσια (τά) ἀπ' τὸ νινί > νινίτσι καὶ κατόπι κατ' ἀνομοίωση τῆς τῆς β' συλλαβῆς ἀπὸ τὴν α' καὶ ἀφομοίωσή της πρὸς τὴν τρίτη; νιτσιτσι—νιτσιτσια.

Νομάτοι (οἱ) ἀπ' τὸ ἀποστολικὸ; «ὄχλος... ὀνομάτων... ἑκατὸν εἴκοσι» Πραξ. α', 15. πρβλ. οἱ Ἀσωμάτοι ἀπ' τὴ γεν. τῶν Ἀσωμάτων. Ὁ ἄλλος ὁ τύπος: νοματοῖ με τὸν τόνο στὴ λήγουσα, γίνεται ἀπὸ τὸν πληθυντ. τύπο: νοματαῖοι > νοματιοῖ > νοματοῖ πρβλ. καπεταναῖοι > καπετανιοῖ > καπετανοῖ κτλ. (Χατζηδάκη Λεξοφκ. ἀρχ. γ', 112, ὅπου μᾶς φιλέβει καὶ μιὰ ἀσυνταξία κατὰ τὰ εἰωθότα: «ἔν τινι συλλογῇ... ἐκ Λέσβου σταλεῖσ AN»).

Νομή (ἡ) ἔδω γίνεται ἡ λ. ἀπὸ τὸ νόμος καὶ δὲν ἔχει σημασιολογικὴ σχέση με τὸ: νομή=βοσκὴ, μοιρασιά.

Νομπέτ' λ. τ. pobet ἴδιο νόημα.

Νουρά (ἡ) τὸ ἀρχικὸ ν εἶναι τοῦ ἐνικ. ἀρθο. τῆς αἰτ. τὴν—οὔρα > ἡ νουρά (κοίτα λ. ναγός).

Ντάγκα (ἡ) δάγκειος πυρετός, πού προέρχεται δλδ. ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ντάγκη.

Ντάλια (τα) λ. τ. dal ἴδ. νόημα.

Νιαντουλίζω ἀπ' τὸ τανταλίζω δλδ. τανταλώω.

Νταλώ ουμαι συνεπαρμός: (έντρανίζομαι >) *άντραλίζομαι* + *τανταλώνομαι* > *νταλώνομαι*—*νταλωμίδα* καί σ' ἐμᾶς *νταλωμάρα*.

Νιέ λ. τ. de ἴδια σημασία.

Ντεντιώνω· κατ' ἀφομοίωση τῆς α' συλ. πρὸς τὴ β' ἀπ' τὸ *τεντιώνω*, πού γίνεται ἀπ' τὸ *τέντα*, ἀπὸ τὸ τελικὸ ν τῆς ἀντων. *τόν*—*τεντιώνω*.

Νιρλικιώνω· ἄλλοῦ: *νιρολκιώνω* καὶ πιὸ σωστὰ *δρολκιώνω* ἀπ' τὸ βυζαν. *δρόλκκος* (Χατζηδ. Ἄθ. λς', 188 κ.π.), πού ὥστόσο συχίστηκε μὲ τὸ περσοτούρκικο *derlik* καὶ ἀπὸ δῶ τὸ ἀρχικὸ d ἀντὶ δ.

Νιρλίκι (το) λ. τ. *derlik* ἴδιο νόημα (κ. πιὸ ἀπάνω).

Νιιστηλώνω· ὄχι *διστηλώνω* ἀλλὰ *ἀντιστηλώνω* > (ἀ) *ντιστίλι*, ὥστε τὸ *στυ* μὲ *υ*.

Ντι-ντιε (το) λ. τ.

Νιουρβανίζω· ὁ Πτωχορ. ἔχει τὸ στιχο 190: «ἐπάρετε δουρβανιστὸν ὀξύγαλον κυράδες». Ὁ Κοραῖς ("Ἄτακ. α', σελ. 184) δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐξηγήσει. Ἐπίσης ἀναφέρει ἀπὸ τὸ Δουκάγγ. (σελ. 1007) «ὕδρόγαλα τὸ ἀπὸ τοῦ δρουβάνου».—*Δρουβανον* εἶναι ἓνα δοχεῖο ξύλινο σὰ βαρέλι, πού στενέβει ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὸ στόμιο κι ἔχει σὰ γουδόχερο, νὰ ποῦμε, ἓνο ξύλο μακρὺ, πού στὴ βάση του εἶναι κερρωμένο ἓνα κυκλικὸ ξύλο ἀρκετὰ βαρὺ. Μέσα στὸ δοχεῖο χύνουν τὸ γάλα, τὸ προωρισμένο νὰ βγάλει βούτυρο, καὶ μὲ τὸ ραβδί, πού εἶπαμε, τὸ χτυποῦν. Το ὄργανο ἀπὸ τὴν Πάναρμο τὸ λέγανε: ἢ *νιουρβάνα*. Τὸ ἀπόλειμμα τοῦ γαλάτου μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ βουτύρου εἶναι τὸ *δουρβανιστὸν ὀξύγαλον* τοῦ Πτωχορ. ἢ τὸ *ὕδρόγαλα* τοῦ Δουκάγγ.. Ἄφτὸ οἱ Παναρμιῶτες τὸ λένε: ἢ *τσιρβάτκα*, λ. σλ.

Νιουγουσιζέω ἀπ τὸ τ. *dogustum* < *dogusurnm* = ἀλληλοδέρονουμαι.

Νιουργουν? (τὸ)· τούρκικα ἀντὶ *dürbün* κατὰ παρετυμολογία πρὸς ἄλλη λέξη ὁμοιοφθογγη, ἀλλὰ διαφορονόημη *dirgun*, πιὸ γνωστὴ ὅμως.

Νιουιλίκι· λ. τ. *dufluk* ἴδιο νόημα.

Νιυμάγκα ἀντὶ *δυμάρικα*· τὸ δ > d κατὰ πρετυμ. ἀπ' τὸ *νιυμα* < *νιυνομαι*.

Νυχτερεύω· ἀπ' τὴ λ. *νυχτέρι*, πού γίνεται κατὰ τὸ (δ) *λημέρι*, κι ὄχι *κατεφτείας* ἀπ' τὸ: *ἡμερέβω*.

Νῶμος (ὁ)· βλ. λ. *ναγὸς* (σελ. 269) καὶ *νουρά* (σελ. 270).

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΕΣ
ΣΕ ΑΛΛΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ
ΑΠΟ ΛΕΞΕΣ ΣΑΡΑΝΤΑΕΚΚΛΗΣΙΩΝ
ΤΣΥ κ. ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΔΟΥ
ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΟΜ. Δ', ΣΕΛ. 324—333.

Ἄυρι· ιδιωματικός τύπος τοῦ αὔριου· γίνεται κατὰ ἄλλα ἐπιρρήματα, μάλιστα χρονικά, πού λήγουνε σὲ ι, λ.χ. *πέρσι* (κατὰ τοῦτο εἶπανε στὴν Κρήτη: *φέι*—ἀντὶ *φέτο*), *προπέρσι*, *πάλι*, *κατόπι*, *ἀκόμη* κτλ. Ἄλλα ἐπιρρήμ. μὲ τελικὸ ἰ ἔχουμε· τοπικό: *ἀντίκρον*· τροπικά: *ἔτσι*, *ἀγόλι*· ἐφχέτικο: *μακάρι*· ἀρνητικό: *ὄχι*, ἂν θέλετε ἄς εἶναι καὶ τὸ ποσοτικό: *κουκκούτσι* (=καθόλου) δλδ. *μῆτε κουκκούτσι*.

Ἀρνίθια (τὰ)· τὸ ἀρχτικό ἀ ἀντὶ ὁ εἶναι ἀφομοίωση πρὸς τὸ α τοῦ πληθυντικοῦ ἄρθρου: *τὰ ἀρνίθια* > *τὰ ἀρνίθια* καὶ κατὰ ἀποσιώπηση τοῦ πρώτου α: *τ' ἀρνίθια*.

Ἀρχινεύγω· ἀντὶ: *ἀρχινεύγω*· τὸ ρχ γίνεται ρκ ἀπὸ φραγματικὴ ἀνομοίωση, γίνεται δλδ. τὸ συνεχικὸ χ στιγμικὸ κ γιὰ νὰ μὴν εἶναι κὶ ἀφτὸ συνεχικὸ σὰν τὸ ρ: *ρχ* > *ρκ*.

Ἀρχοῦρ (τὸ)· λέξη πού τὴν πήραμε ἐμεῖς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μὰ πού οἱ Τούρκοι δὲν τὴν πῆραν ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ περσικὸ: *ahur* (=στάβλος). Ἡ περσικὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ εἶναι γλ. ἀδερφές· πρβλ. *dushman*—*δυσμενής*, *abileh*—*φλύκταινα*, *hesti* (=ὑπρξη)—*ἔστι*, *heft*=*ἕπτά*, *hem*—*ἡμα*, *hoμou*, *nam*—*ὄνομα*, *hemnam*—*ἡμώνυμος*, *abenos*—*ἔβενος*· ἀπ' τὸ περσικὸ *abenos* εἶπαν οἱ Τούρκοι *abanoz* κὶ ἐμεῖς ἀπ' τὰ τούρκικα: *ἀμπανόζι*, καὶ ὅμως λέμε πὼς οἱ Τούρκοι τὸ πῆραν *τάχα* ἀπ' τ' ἀρχαῖα ἑλλην., μὰ ὅταν οἱ Τ. εἶπαν *abanoz* ἀρχ. Ἑλληνες πού εἶτανε; κὶ ἀλλιῶς δὰ ἡ λέξη ἀφτὴ δὲν εἶναι ἰαπετικὴ. Οἱ Πέρσες τὴν πῆραν ἀπὸ τοὺς Αἰγύπτιους πού τὴν εἶχανε μὲ τὸν τύπο: *hbnj* (Spiegelberg KZ. 41. 131), κὶ ἀπ' τοὺς Πέρσες, ὑποθέτω, τὴν πῆραν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες μαζί μὲ πολλὰς ἄλλες λέξεις λ. χ. *ἄγγαρος*, *ἀσπάραρος*, *μάγος*, *παράδεισος* κτλ., *zuīaf*—*ζουλος*, τὸ παράξενο εἶναι πού ἀφτὸ νεοελληνικὰ τὸ λένε κάπου *ζουλούφι* (Θρακικά, β', 214). γιὰ τὸ ἀρχτικό ζ πρβλ. *ζάφτω* < (*ζάπτω*) καὶ γιὰ τὴν κατάληξη *ούφι* πρβλ. *ματούφι*, *ζουζούφι*· ὥστόσο τὸ κοινὸ εἶναι: *τσουλούφι*· οἱ Θράκες λοιπὸν πού ἀκούανε ἀπ' τοὺς Τούρκους μὲ τὸ ἴδιο νόημα *ζουλούφι* δὲν ἀποκλείεται ν' ἀντικαταστήσανε τὸ ἀρχικό *τσ* μὲ τὸ συγγενικὸ τοῦ ζ.

Ἀμά· πὸ σωστά θὰ γραφότανε μὲ δύο μμ, γιὰτι εἶναι τὸ ἂν *μῆ*—κατ' ἀφομοίωση: *ἀμμῆ* > *ἀμμά* κατ' ἀναλογία τῶν πολλῶν νεοελληνικῶν

επιρροημάτων με α: καλά, άσχημα κτλ. πρβλ. *ήνι* > *νύ* (τὸ δειχτικὸ μὲ δξεία ὄχι βαρεία) δὴ > *δά*, *ἔτσι* > *ἔτσά*, *ἀντίκρου* > *ἀντίκτρα*, *ἀλί* > *ἀλιά*, *ἐκεῖ* > *ἐκιά*, *πῆ* > *ἐπά*, *ἀγάλι* > *ἀγαλία*, *ταχὺ* > *ταχιά*, *ἀκόμη* > *ἀκόμα*, *κιαπέκει* > *κιαπέκια* κτλ. Τὸ *ήνι* εἶναι συγκοπὴ ἀκόμη ἀπ' τὴν ἀρχαία, ἀπὸ τὸ πὸ πλέριο: *ήνιδε*. Οἱ Τοῦρκοὶ πῆραν ἀπὸ μᾶς τὸ *να* ἐτοῦτο, ποὺ δὲ θέλει βέβαια καὶ πλὴν λεμόνι γιὰ *να* τὸ καταλάβει κανεὶς.

Ἄγκανός (ὁ) εἶναι τὸ μτγν. ὁ *ἄκαν*, τοῦ *ἄκανος*: «ὁ ἄκαν ὁ ἐν τῷ Λιβάνῳ» (Βασιλ. Δ. ιδ', 9) «καὶ συνεπάτησαν τὴν ἄκανα», (ἀφτοῦ). Τὸ κ γίνεταί γκ ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ: *ἀγκάθι*.

Βγῆκα προσταχτικὴ ἀντὶ *ἔβγα*: ὁμοίως λένε: *μπῆκα*, ἀντὶ *ἔμπα* καὶ φαίνεται πὺς ἡ κατάληξη *-κα* πέρασε ἀπὸ τὸ κοινότερο: *στέκα* (ἀρχ.: *ἔστηκε* — *ἔστηκέτω*) πρβλ. *να βγήκω* = *να ἔβγω*.

Γαργαλεύγω: κοιν. *γαργαλέβω*: εἶναι τὸ ἀρχαῖο *γαργαλίζω* ποὺ ἔγινε *γαργαλέβω* κατὰ τὸ *παιδέβω*. Πολλὰ ἑλληνικὰ ρήματα καὶ τῆς νέας καὶ τῆς ἀρχαίας ἔλλ. ἀλλάζουνε κατὰ τὸ πρότυπο ἄλλων ὁμοιονόμων ρημάτων. λ. χ. τὸ *ἀντιῶ* γίνεται *ἀγναντιάζω* κατὰ τὸ *κοιτάζω* καὶ *ἀγναντέβω* κατὰ τὸ *παραμονέβω*, τὸ *χορτάζω* > *χορταίνω* κατὰ τὸ *εὐφραίνω*, *ἀνακατώνω* > *ἀνακατέβω* σὰν τὸ *ἀναδέβω*, *διακονῶ* > *διακονέβω* ὅπως τὸ *ζητιανέβω*, *λιγώνω* > *λιγέβω* κατὰ τὸ *λιγοστεβω*, *ἀβγατίζω* > *ἀβγαταίνω* κατὰ τὸ *πληθαίνω*, *σπαράζω* > *σπαρταρῶ* κατὰ τὸ *λαχταρῶ*, *ἀγγαρέβω* > *ἀγγαριάζω* (Ἀρκαδία) σὰν τὸ *ἀναγκάζω* *ἀγιουτάρω* (=βοηθῶ) > *ἀγιουτέβω* (Ἰθάκη) ὅπως τὸ *διαφεντέβω*, *ἀγγριφίζω* (Χιδ) > *ἀγγριφώνω* (Ἀδριανούπολις) ὅπως τὸ *καρφώνω*, *ἀγκασθίζω* (Παξοὶ) > *ἀγκασθώνω* κατὰ τὰ *κεντρώνω*, *ἀγκελώνω*: καὶ πάλι τὸ *ἀγκελώνω* > *ἀγκελίζω* κατὰ τὸ *κεντριζώ*, *νυχτώνω* > *νυχτιάζω* ἀπ' *τά*: *βραδιάζω*, *μεσημεριάζω*, τὸ *βούλομαι* > *βουλιοῦμαι* κατὰ τὸ *συλλογιοῦμαι*, τὸ *ἔφκομαι* > *φκιοῦμαι* κατὰ τὸ *καταριοῦμαι*, τὸ *χλοάζω* > *χλοῖζω* κατὰ τὸ *πρασινίζω* (*χλόη* = *πρασινάδα*), τὸ *ζητῶ* > *ζητεῦω* κατὰ τὸ *γυρεύω*, τὸ *τσαλιστιζώ* (τουρκ. *tslialisdim*) τὸ εἶπαν καὶ *τσαλιστεῦω* (=καταγίνομαι) κατὰ τὸ *δουλεύω*, τὸ *φωνῶ* γίνεται *φωναζώ* κατὰ τὸ *κράζω*, τὸ *καταχώνω* λείει ὁ κ. Χατζηδάκης γίνεται *καταχωνιάζω* κατὰ τὸ *ἐνταφιάζω* ¹⁾, τὸ *σεῖω* τὸ εἶπανε στὸ Μπογατσικὸ *σεινάζω* κατὰ τὸ *τινάζω*, τὸ *ἀρπάζω* γίνεται *ἀρπάχνω* κατὰ τὸ *ἀδράχνω*, τὸ *γενωμένος* σὰν τὸ *καμωμένος*, τὸ *φωνάζω* τὸ λέν ἰδιωματικὰ *φουρνάζω* (Πέραμο τῆς Κύζικος) κατὰ *χουρνιάζω*, τὸ *στρώνομαι* > *στρωνιάζομαι* κατὰ τὸ *θρονιάζομαι*, *μαργαίνω* > *μαργώνω* σὰν τὸ *καρκώνω*, *μολύνω* > *μολέβω* κατὰ τὸ *λοιμεύω*, *θαρρῶ* > *θαρρέβω* κατὰ τὸ *πιστέβω* κτλ., ἔτσι *λοιπῶν* καὶ τό: *γαργαλίζω* > *γαργαλέβω* κατὰ τὸ *παιδέβω*.

1) Τὸ λαϊκὸ εἶναι *ταφιάζω*:

“Ομοια καὶ οἱ ἀρχαῖοι εἶπαν τό : σιτῶ > σιτίζω κατὰ τό : ποτίζω καὶ σιτεύω κατὰ τὸ ὑδρεύω τό : στένω > στενάζω κατὰ τό : κραυγάζω, σκαλῶ > σκαλεύω κατὰ τὸ ἀναδεύω καὶ σκαλίζω κατὰ τὸ συνδανλίζω, τὸ βαρύνω > βαρύνθω κατὰ τὸ πλήθω, τυρανῶ > τυραννεύω κατὰ τὸ βασιλεύω, ριγέω > ριγώ κατὰ τὸ ἀντίθετο ἰδρώω, ἀγκιστρῶ > ἀγκιστρεύω κατὰ τὸ ἀλιεύω. Τὸ θαρρῶ τὸ εἶπανε θαρρύνω κατὰ τὸ διρύνω, τὸ ὑπίσχομαι > ὑπισχνοῦμαι κατὰ τὸ ἀντίθετο ἀρνοῦμαι, τὸ πέτομαι > ἴπταμαι κατὰ τὸ ἴσταμαι καὶ πετάομαι κατὰ τὸ κρεμάομαι τὸ πάσχω > πασχίζω κατὰ τὸ φροντίζω, τὸ λάζομαι > λάζυμαι κατὰ τὸ ἄννυμαι, τὸ στέγω > στεγάζω κατὰ τὸ σκεπάζω, τὸ ἐρημῶ > ἐρημάζω (=εἶμαι μόνος) κατὰ τὸ ἡσυχάζω τὸ ὄζω > ὄζαίνομαι, κατὰ τὸ δσφραίνομαι κτλ.

Γήτεψε· τοῦ ρημ. γητέβω πού γίνεται ἀπ' τὸ γοητεύω > γοητέβω πού τὸ θαρέψανε (ἐ)γὼ γητέβω (ΓΓΕ. α', σελ. 28, β' σελ. 43).

Γιὰ ταῦτο ἀπὸ τὸν πληθ. ταῦτα γίνεται ἐνικὸ ἰδιωματικὸ : ταῦτο ἀντὶ τὸ κοινὸ : τοῦτο.

Γιῶς· εἶναι τὸ ἀρ. ἔλλ. ἐπίρρ. ὡς, μὲ τὸ συνηθ. πρόθεμα γι διαφορετικὸ ἀπ' τὸ ἔως > ἀφομοίωση: ὄως, ἀπλοποίηση : ὡς). Ὁ κ. Τριανταφυλλίδης πού θέλει καὶ τὰ δύο τὰ ὡς μὲ δασεῖα μόνο, γιὰ νὰ μὴ συγχίζονται τὰ δύο ἀπὸ τοὺς ἀνίδεους, θαρῶ, δὲν ἔχει δίκιο: πρβλ. ἄμα=ἄμως, ἀλλὰ κτλ. δλδ. ἐναντιωματικὸ καὶ ἄμα=μαζί, ὁμοῦ κτλ. δλδ. τροπικὸ, ὄρος (τὸ)=βουνὸ καὶ ὄρος (ὄ)=terme κτλ.

Γιούκασανα· δλδ. οὔκασανα (=ἀκούσανε) μὲ τὸ συνηθισμένον πρόθεμα γι ἀντὶ: κούσανα κατὰ τὴν πολὺ συνηθισμένην στοὺς βορειοανατολικοὺς Θράκες μετάθεση φθόγγων· πρβλ. πυκνὸ > κνυπό, (καψάτι): κατσάτι > σακάτι κτλ.

Γουλνοῦς· ἀντὶ γουλουνοῦς δλδ. ὀλουνοῦς· τὸ ἀρχικὸ γ εἶναι προθεματικὸ, τὸ ο κοντὰ στὸ γ γίνεται ου (ΓΓΕ. γ', σελ. 160), τὸ γουλουνοῦς γίνεται γουλνοῦς γιὰ τὸ ου κοντὰ στὸ λ τὸ ὑγρὸ ἀποσιωπᾶται ἔνεκα τὸ ἄλλο ου πού εἶναι στὴν παρακατινὴ συλλαβὴ (νόμος Κρέτισμερ ΓΓΕ. α' σελ. 88 κ. π.). Τέλος ἡ συλλαβὴ νοῦς εἶναι ὁ ἀντωνυμικὴ ἀπ' τὸ ἐκεινοῦς (=ἐκείνους) πρβλ. ἀφτουνοῦς, ἀλλουνοῦς κτλ.. Ἐπίσης τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στίς ἄλλες πτώσεις ὀλουνοῦ—ὀλωνῶν, ἀφτουνοῦ—ἀφτωνῶν, ἀλλουνοῦ—ἀλλονῶν κτλ. κατὰ τὰ ἐκεινοῦ—ἐκεινῶν.

Δά=δῆ' (κοίτα λ. ἀμὰ σελ. 272.)

Δρέχω ἀντὶ τρέχω· καὶ τὸ λένε μὲ τὴ σημασίαν τοῦ κυνηγῶ συνήθως· τὸ ἀρχικὸ τ γίνεται χορδοηχερὸ d ἀπὸ τὸ ν τῆς αἰτιατ. τῆς ἀντωνυμίας τὸν (=ἀφτὸν) λ.χ. τὸν τρέχω > τὸν δρέχω.

Ἐτσινὰ καὶ ἐδεπῶς· τὸ να εἶναι προσχηματισμὸς (προσκόλλημα), πού μπορεῖ νὰ εἶναι ἐδῶ τὸ δειχτικὸ ἐπίρρ. νά· τὸ ἐδεπῶς πάλε εἶναι τὸ ἀρχ.:

ᾧδεπως, πού γίνεται ἔδεπως ἀλλάζοντας τὸ ἀρχικὸ $\omega = o$ στὸ ιεοελληνικὸ δειχτικὸ ε πρβλ. ἀφτός > ἐφτός, ὄψε > ἐψέ κτλ. (Φιλην. Γρ. Ρωμ. γλωσσ. § 1139).

Ἐχτέ· ἀντὶ χθές τὸ ἀρχικὸ ε εἶναι πρόθεμα ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἀκόμα (Ἀριστοφ. Νεφ. 175, καὶ Θεσμ. 616, Σοφοκλ. Ἄντ. 456). πρβλ. καὶ τὰ δικὰ μας τοῦτος > ἐίτοτος κατὰ τὸ ἐκεῖνος σὺ > ἐσὺ κατὰ τὸ ἐγὼ κτλ. Τὸ τελικὸ ς ἀποσιωπᾶται κατ' ἀναλογία τοῦ ἐψέ (< ὄψε) καὶ πάλι τὸ ἐψέ τὸ λέμε συνηθέστερα ἐψές κατὰ τὸ: ἐχτές.

Ἡλά· ἡ σωσιτὴ φράση εἶναι ἤθελε νά, κι ἐπειδὴ ἔγινε τυπικὸ στοιχεῖο ξεχωριστοῦ ἔγκλισης, ἡ λέξη κολοβώθηκε καὶ μίκρυνε ὅσο μποροῦσε· πρβλ. θέλω νά > θά). Πῶς ἔγινε τώρα τὸ κολόβωμα; ἀπ' τὸ ἤθελε σιωπήθηκε τὸ πρῶτο ε ἔνεκα τῆ γειτονιά τοῦ λ (νόμος Κρέτσημερ) κι ἔμεινε ἤθλε, τὰ θλ ἐπειδὴ εἶναι καὶ τὰ δυὸ δοντικά δὲν μποροῦνε νά σταθοῦνε κοντὰ κοντά, ἀποσιωπᾶται λοιπὸν τὸ θ κοντὰ στὸ λ καὶ μένει ἤλε νά, τὸ λ + ν εἶναι ἀκρογλωσσικά, ἀποσιωπᾶται λοιπὸν καὶ τὸ ν καὶ μένει ἤλεά, τὸ εα κατ' ἀφομοίωση γίνεται αα ἀπ' τὰ δυὸ λοιπὸν ἴδια φωνήεντα ἀποσιωπᾶται τὸ ἔνα κι ἔτσι μένει ἡ λέξη ἤλά (< ἤθελε νά).

Κάται· δλδ. κάθεται ἀπ' τὰ δύο δοντικά θ + τ τὸ πρῶτο δλδ. τὸ θ ἀποσιωπᾶται γιὰ ἀνομοίωση καὶ μένει κάεται, τὸ αε ἀφομοιώνεται σὲ αα δλδ. τὸ ε γίνεται ἴδιο μὲ τὸ πλαϊνὸ του ἀνοιχτότερο α: κάαται καὶ τότε ἀπ' τὰ δυὸ ὅμοια φωνήεντα αα σπαίρνεται τὸ ἔνα κι ἔτσι προκύπτει ὁ τύπος: κάται (ΓΓΕ. α', 75).

Καβές (ὁ) ὁ λαϊκὸς τούρκικος τύπος εἶναι: καβέ (δλδ. κααβέ ἀπ' τὸ καχβέ τὸ ἀραβικόν), ἔμεις συνήθως ιεοελληνικὰ τὸ λέμε: καφέ παίρνοντας τὸν τύπο ἀπὸ τοὺς Φράγκους, τὸ καφενεῖο λαϊκὰ τούρκικα λέγεται: καβενές καὶ ἀπλὰ καβές, τὸ καβενές εἶναι τὸ καχβεχανέ = σπίτι τοῦ καφέ δλδ. πού προσφέρεται καφές. Ἄπ' τό: καχβεχανέ ἔγινε τὸ δικό μας τὸ καφενεῖο δλδ. καφεχανεῖο. Τέτοια μὰ λέξη ἀνόητη δὲ θὰ τὴν ἔκαμνε ποτὲ ὁ ἑλληνικὸς λαός, τὴν ἔκαμαν ὅμως οἱ γραμματισμένοι του καὶ τοῦ τὴν ἐπέβαλαν.

Κά· δὲν εἶναι βέβαια τὸ: καθόλου κατὰ συγκοπή, παρὰ εἶναι τὸ κά (ν) > καὶ ἄν — βλ. παρακάτω: κανέμ' κάγκανεις (προφέρεται kaganis) — οὐδὲ εἰς κᾶν. Ἐπίσης: κά δὲν πλοιοῦνταν, κά δὲ γρικᾶ (γράφει: γροικᾶ φόβη Γλωσσ. Ἐπισκ. σελ. 45. Χατζηδ. Ἐπετηρ. Παν. τομ. Θ', 1912—13 σελ. 47 καὶ πέρα). Ἐδῶ λοιπόν, ἄν καὶ φαίνεται πῶς τὸ κά εἶναι τάχα συγκομμείο τὸ καθόλου, ἐπιστημονικὰ ἀποδείχεται πῶς εἶναι τὸ: κᾶν καὶ μὲ τὴν ἀποσιώπηση τοῦ τελικοῦ ν: κᾶ, ὅπως φαίνεται στὸ κᾶν — κανεις > κάγκανεις. Τέτοιο ὅμοιο εἶναι τὸ ἰδιωματικόν: μως, πού ὅλοι τῶχουνε (ἀπ' τὸ μόλις τάχα καὶ τὸ γράφουνε μὲ ο, ὥστόσο εἶναι τό: ἄμ' ὡς > μῶς (ΓΓΕ. σ', 164 β', 11).

Κάπα (ἡ) ἀπὸ τὸ κάτω λατινικὸ cappa = σκέπασμα.

Κάτσα: δλδ. καθήσουνα > κάθσουνα, τὰ θσ ἐπειδὴ εἶναι καὶ τὰ δυὸ συνεχικὰ γίνεται τὸ πρῶτο δλδ. τὸ θ στιγμικὸ ε: κάτσουνα > κάτσα, μὰ ἐπειδὴ τὸ ἦ τονίζεται, φαίνεται πὼς ἡ ἀποσιώπησὶς τοῦ ἔγινε πρῶτα σ' ἔναν ἄτονο τύπο καθ(η)σα(να) > κάθσαν(α) > κάτσανα, ὡστόσο στὴ νέα ἔλλ. ἀποσιωποῦνται καὶ τὰ τονούμενα (MNE. β', 142).

Κανεμ' καὶ ἄν > κᾶν καὶ μὲ τὸν προσσχηματισμὸ ε > κᾶνε τὸ μ. εἶναι ἀπομεινάρει τῆς ἀντωνυμίας μου μὲ τὴν ἀποσιώπησιν τοῦ ἄτονου τελικοῦ ου, πρβλ. τάχα μου > τάχαμ, μπέλεκι μου > μπέλεκιμ κτλ.

Κονιόρτος (δ) ὑποθέτω πὼς τὸ Κονιόρδος εἶναι κύριο ὄνομα γιὰτὶ στὴν Καβάλλα ὑπάρχει τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Κονιορδὸς καὶ ἡ οἰκογένειά τους ἔχει ἀρκετὰ μέλη ἔγκριτα. Φαίνεται πὼς ὁ Κονιόρτος ἀπὸς εἶτανε περὴφανος καὶ περπατοῦσε κορδωμένος κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ κ. Παπαχριστοδοῦλου.

Λεγένια (τα): Τὸ λεγένι τὸ πήραμε ἀπ' τοὺς Τούρκους καὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες: Iegen, πού εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀρχαῖο λεκάνη (βλ. λ. ἀχούρι σελ. 273), γιὰτὶ ἡ περσικὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀνήκουε στὴν Ἰαπετικὴ ὁμογλωσσία: πβ. peder—πατήρ, mader—μήτηρ, birader—φρατήρ κτλ.

Μπιρμί ἀντί: πρὸ μου δλδ. ἡ πρόθεσις πρὸ καὶ ἡ ἀντων. μου, ὅπως στὴ λ. κάνεμ (βλ. παραπάνου). Ὁ τόνος στὴ λήγουσα, γιὰτὶ εἶναι προάτονο· βλ. λ. ποδες σελ.

Μπελίδα (ἡ) μετὰθεσις τῆς λέξεως λεπίδα (βλ. παραπάνου λ. γιούκσανα) Τὸ ἀρχικὸ π γίνεται βᾶπὸ τὸ τελικὸ ν τοῦ ἄρθρου: τὴν πελίδα > τὴ μελίδα.

Μιγκρινιάζονται τὸ ρημ. εἶναι τὸ ἡμιγκρινιάζονται δλδ. μισομαλώνον· μὲ τὰ χέρια.

Μαϊμόπλα (τὰ) ἀντι μαϊμουδόπουλα πρβλ. αἰμοχυσία ἀντι αἱματοχυσία, μασκαρόπαιδο ἀντι μασκαραδόπαιδο κτλ. (ΓΓΕ. α', 115 κ. π.).

Μπάξ (τὸ). λ.τ. bax ἴδια σημασία.

Μαζίτσα: τὸ ὑποκοριστικὸ τοῦ μάζα, πού κατάντησε ἐπίρρημα ἀπὸ φράσεις: ἔρχονται μαζίτσα δλδ. ἔρχονται ὁμοῦ μὰ μικρὴ μάζα (πρβλ. Ἰμπέριος καὶ Μαργαρώνα στ. 12, 1). Ἔτσι εἶναι καὶ τὸ μαζί.

Νουνίζω νοῶ > νοίζω > νονίζω καὶ κατὰ ἐπίδραση τοῦ νοῦ: νουνίζω.

Νεπλιούμ' εἶναι τὸ: (ἀν) ἀπειλοῦμαι (τινά, ἐννοῖται).

Νεσαίνω ἐδῶ τὸ νε εἶναι τὸ ἀρχικὸ δλδ. ἀπὸ τὸ ἄνεσις γίνεται τὸ νεοελλ. ἀνεσαίνω καὶ ἔπειτα ἀνασαίνω κατὰ τὸ ἀναπνέω τοῦ ὁποῖου πήρε καὶ τὸ νύημα.

Ντογουσιζ' λ. τουρκικη.

Ντζουκούρα εἶναι ἡ λ. τσεκούρα ἡ μεγεθυντικὴ τοῦ τσεκούρι=πελέκι, μπαλάς. Τὸ ἀρχικὸ τσ γίνεται τζ ἀπὸ τὸ τελικὸ ν τοῦ ἄρθρου τῆς αἰτιατικῆς: τὴν—τσεκούρα > τὴ—ντσε... > ἡ τζεκούρα.

Νύχτιασε· τὸ κοινὸ εἶναι *νυχτώνω* γίνεται ὅμως καὶ *νυχτιάω* κατὰ τὸ βραδυνάζω πρβλ. *μεσημεριάζω*, (*δ*)*λημεριάζω* κτλ. (κοίτα λ. *γαργαλεύω* σελ. 273)

Παλιουριά· ἀγκαθωτὸς θάμνος, παλιούρι, παλιούρος.

Ποδές· τὸ ἀρχικὸ π εἶναι ἀπομεινάρει ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀπό>ἀπ>π· τὸ: ὅδες εἶναι τὸ: ὅτε μὲ τὸ τελικὸ ἐπιρρηματικὸ ς· βάζομε τὸν τόνο στὴ λήγουσα κατὰ τὸ: *ποτές*, γιὰτὶ καθαφτὸ τὸ *ποδές* εἶναι λέξις προάτονη δλδ. στὴ φράση δὲν τὴν τονίζουμε καθόλου πρβλ. *τοσεγράφω*, που καὶ *τονε* νὰ τὸ τονίσῃς καὶ *τόνε*, τὸ ἴδιο κάνει, γιὰτὶ καθαφτὸ εἶναι ἄτονο πρβλ. ἀκόμα τὸ αἰτιολογικὸ *γιὰ ὅτι*>*γιά*·τὶ πού τονίζεται στὴ λήγουσα κατὰ τὸ ἐρωτηματικὸ *γιατί*, ἐπειδὴ καθαφτὸ στὴ φράση τὸ λέμε ἄτονο.

Σαμντάνια λ. τ. shamdan ἴδια σημασία.

Σαστίζω λ. τ. sastim ἴδια σημασία.

Πὲ γάλια· τὸ *γάλια* ἦβρε ὁ μακαρίτης ὁ Ξανθοῦδίδης (Ἐξωτοκ. σελ. 406 κ. π.) πὼς γίνεται ἀπ' τὸ *γαληνά*. Ἐγὼ προσθέτω τὰ ἔξης: Πολλὲς φορὲς ἢ τελευταία συλλαβὴ τῆς λέξεως ἀποτελεῖ μὴ λεξούλα ἀφτότελη, χωρίζεται λοιπὸν ἀφτὴ καὶ μένει τὸ πρῶτο τμήμα τῆς λέξεως γὰ λέξις ἀλάκερη. Ὁ χωρισμὸς τοῦ τελικοῦ—νὰ πρῶτῃ φορὰ ἀπὸ μένα διατυπώνεται. Ἔτσι ξηγιέται ἀβίαστα καὶ ὁ δέφερος τόνος πού ἀναπτύσσεται στοῦ—γὰ—μετὰ τὴν ἀποσιώπηση τοῦ τονισμένου καταληχτικοῦ—νὰ. Ἄλλα παραδείγματα ἔχω στὴν ἀνέκδοτη Γραμματικὴ μου, κοίτα καὶ ΓΓΕ. γ', 201 κ. π.

Πρέπος (τὸ) γιὰ τοῦτα μιλήσαμε φαρδιὰ στὴ λέξις: *μέτρος* σελ. 263.

Πεκμέζια (τὰ) τ.λ. petmez ἴδια σημασία. Τὸ φθογογοζευγάριωμα *τιμ* ὡς δυσκολοπρόφερο πρβλ. *τμήμα*>*τίμημα* κτλ. γίνεται *κμ*.

Σινί (τὸ) λ. τ. sini ἴδια σημασία.

Σισέ λ.τ. chiche ἴδια σημασία.

Σκύφτω εἶναι ἢ σύνθετη λέξις *εἰσκόπτω*.

Σχαίνουμ' τὸ πλέριο *σικαίνουμαι* δὲν εἶναι σύνθετο ἀπὸ τὴν πρόθεσιν *σιν* πού τὸ γράφουνε σήμερον ὅλοι τὸ *σιν* μὲ *ν*, παρὰ εἶναι ἢ ἀρχαία λέξις *σικαίνουμαι*. Γιὰ τὸ *σχ*, πού δὲ γίνεται κανονικὰ *σκ* βλ. Φιληγ. Γραμ. Ρωμ. γλωσ. § 256 β'.

Ταπιό εἶναι ἢ φράση: *εἶτα πλέον*>(εἶ) *τα πιό*>*ταπιό*.

Τσακ, λ.τ. tshak μὲ τὴν ἴδια σημασία.

Ταμπλάδες· λέξις παρμένη ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τσίτσα (ἢ)· συνηθισμένα στὴ φθάση: *μὰ τσίτσα*=λίγο. Εἶναι ἢ ἀρχαία λέξις: *τίτθον*. Ἄκουσα ἔδῳ στὴν Ἀθήνα νὰ λέει ἢ μᾶνα στὴν ντεκολτὲ κόρη της: Ὁ *τσίτσος σου φαίνεται*. Ἀφτὸ τὸ *τσίτσος* δὲν εἶναι ἄλλο βέβαια ἀπὸ τὸ *τίτθος*. Κλείνοντας δλδ. τὰ δόντια γιὰ νὰ προσφέρει ὁ μιλητὴς τὸ *τ* βαριέται πὰ νὰ *τ'* ἀνοίξει, κι ἔτσι ἀντὶς θ βγαίνει τὸ κλειστὸ τοῦ θ, τὸ σ. Καὶ τότες

τὸ *το* πὸν προκύπτει δλδ. τ'σ συμφύρεται σὲ *z* γερμανικό, λ.χ. *τθ* > *το*: *τιθίον* > *τοιτσι*. Τὸ πρῶτο *τ* γίνεται *τσ* ἀπὸ ἀφομοίωση πρὸς τὸ *το* τῆς ἀκόλουθης συλλαβῆς (τίτιθος): *τοιτσος* > *τοιτσος* *ουγκρ.* *τίτιρος* > *τοιτσιρας*. Ἔτσι στὴ Σκιαθο μὲ *τσ* ἀχαρδόηχο κι ἀφτὸς εἶναι ὁ πρῶτος τύπος. Ἡ χορδοηχεράδα *τσ* > *τς* προῆρθε ἀπὸ τὸ *ν* τῆς αἰτιατ. τοῦ ἄρθρου: *τὸν τοίτσιρα* > *τζίτσιρας*. καὶ κατ' ἀφομοίωση τῆς δέφερης συλλαβῆς πρὸς τὴν πρώτη: ὁ *τζίτζιρας*:

Φοῦμσε = φήμισις. Πῶς τὸ *χημίζω* = ὄρω εἶναι τὸ *φημίζω* δλδ. καβαλλικέβω τὸ ἄλογό μου καὶ τὸ κάμνω νὰ ἐφορμήσει μὲ ἐπίδειξη, μᾶς τὸ εἶπε πρῶτος ὁ Ρερνοτ. Τὸ *φημίζω* ἀνομοιώνεται σὲ *χημίζω*, ἀλλάζει δλδ. τὸ πρῶτο χελικὸ *φ* σὲ *χ* ἔνεκα τὸ δέφερο χελικὸ *υ* ἅμα ἀλλάξει ὁ τύπος τῆς λέξης μεταβάλλεται κατὰ συνεκδοχὴ καὶ τὸ νόημά της κατὰ μεταπεσμό (Φιλην. Γραμ. Ρωμ. γλωσ. § 1202 καὶ § 1207).

Χωρατεύγω τὸ κοινὸ εἶναι *χωρατέβω* δλδ. *χωρατέβω* = φέρομαι ὡς κάτοικος τῆς χώρας δλδ. τῆς πόλης = ὀμιλῶ ὠραῖα, ἄπταιστα. Ἔπειτα: συνομιλῶ, συναναστρέφομαι, κατὰ τὴ Θρακικὴ σημασίᾳ. Κοινά: *χωρατέβω* θὰ πεῖ ἀστειέβουμαι (ΓΓΕ. α', 135).

ΠΑΡΑΤΥΠΩΜΑΤΑ

Στὶς Θρακικὲς μου ἐτυμολογίες τοῦ Δ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ ἀφτουνοῦ ἀπὸ σελ. 277 κ. π. ἔχει κάμποσα παρατυπώματα πὸν πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ διορθωθοῦν ἔτσι, γιὰ νὰ βγεῖ σωστὸ νόημα: Σελ. 277, ἀράδα 20, ἀντὶ ἀφομοίωση γράψε *ἀνομείωση*. Σελ. 278 ἀράδα 2 τὸ ὄστα τώρα νὰ γραφεῖ ἔτσι πὸν τὸ γράφω ἐδῶ, δλδ. χωριστὰ σὲ δυὸ λέξεις. — Σ. 279 ἀρδ. 20 γράφηκε ἀνάποδα, πρέπει λοιπὸν νὰ διορθωθεῖ ἔτσι. *ζεματίζω* μελ. νεοελ. θὰ *ζεματίσω* (δλδ. ἀορστ. ἀρχ. ὑποτ.). — ἀρδ. 21 ἀντί: *ζεματίζω* γρ. *ζεματῶ* (βλ. λέξη: *κουβαλαντίζω* κτλ. Θρακ. δ', σελ. 285, ἀρδ. 26 κ. ἐξ.), — ἀρδ. ἀπὸ κάτω 3 ἀντί: *καῖσαριώτικα* γρ. *καισαριώτικα*. — Σ. 280 ἀρδ. ἀπὸ κάτω 7 ἀντί > *γαληνῆ* γρ. > *γαλήνη*. — Σ. 281 ἀρδ. 18 ἀντί *μακροκούβουδας* γρ. *μαβροκούβουδας*. — Σ. 282 ἀρδ. ἀπὸ κάτω 2 ἀντί μετὰ γρ: *μετάθεση*. — Σ. 284 ἀρδ. ἀπὸ κάτω 2 ἀντί: ὠστό γρ. ὠστόσο καὶ ἀρδ. ἀπὸ κάτω 17 ἀντί *κουατσάγκαλος* γρ. *κουρτσάγκαλος*. — Σ. 286 ἀρδ. ἀπὸ κάτω 2 ἀντί *χειρότια* γρ. *χερότια*. — Σ. 288 ἀράδες ἀπὸ κάτω 14, 15, 16 παντοῦ ἀντὶ *η* γρ. κ. δλδ. *γοκά* > *οκά*, *πλάγκα*, *χοκός* > *οκός*. — Σ. 289 ἀρδ. 10 ἀντί: *γαλουρίζει* γρ. *γαλιουρίζει* καὶ ἀρδ. 12 ἀντί: *λαλιῶ* γρ. *λαλιῶ* καὶ ὑποσημ. ἀρδ. 2 ἀντί *ὀξέ-ο* γρ. *ὀξε-ος*. — Σ. 290 ἀρδ. 20 ἀπ' τὸ τέλος τοῦ *ἀξεβράκωτος* σβῆσῃ τὴν παρένθεση: (ἀ)ξεβράκωτος κτλ. καὶ ἀρδ. 33 ἀντί: ἀφομοίωση γρ. ἀνομοίωση. — Σ. 291 ὑποσημ. ἀρδ. 2 ἀνάμεσα *κουπί* — *πωπηλασία* ἀντὶ *πάβλα* — *βάλε ἴσο* =. — Σ. 292 ἀρδ. 6 ἀντί: *κά* — γρ. *μὰ* — καὶ ἀρδ. 7 ἀντί *se nit* γράφε: *semít*. καὶ ἀρδ. 17 ἀντί. *καρκάφη* γρ. *καρκάφη*. — Σ. 294 ἀρδ. 3 ἀντί: ἴδια γρ. ἴδιο καὶ ἀρδ. 15 ἀντί; γράφε: καὶ ἀράδα ἀπὸ κάτω 3 ἀντί: ἀρδ. γράφε ἀρδ. 10.

ΤΑ ΔΗΜΩΔΗ ΑΣΜΑΤΑ ΘΡΑΚΗΣ

Ὁ ἱξιότιμος τέως διευθυντὴς τῆς συντάξεως τῶν «Θρακικῶν» κ. Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ μοῦ ἀναθέσῃ, ἀπὸ μηνῶν ἤδη, τὴν ἔρευναν τῶν εἰς τὸν Β' καὶ Γ' τόμον τοῦ ἀνωτέρω περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου» δημοσιευθέντων δημοδῶν ἀπαιτῶν τῆς πατρίδος του, ἐκ τῆς Συλλογῆς τοῦ ἀδελφοῦ του κ. Μόσχου Παπαχριστοδούλου. Τὰ ᾄσματα αὐτά, 23 ἐν ὅλῳ, ἐτιμήθησαν διὰ χρηματικοῦ βραβείου, κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τῶν «Θρακικῶν» τοῦ 1928. Ἄν καὶ μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιευθέντων ᾄσμάτων, ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐν πολλοῖς ἐπιλογῆν, μᾶς δίδεται ἐπακριβῆς πῶς εἰκὼν τῆς μουσικῆς σκέψεως καὶ αἰσθήσεως τοῦ Θρακὸς λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ, ἣτις, ἠμπορεῖ νὰ σημειωθῇ ἀμέσως, δὲν ἀφίσταται αὐτῆς τοῦ Νεοέλληος τῆς Π. Ἑλλάδος ἢ τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπείρου, τῶν νήσων μας κτλ.

Οὕτω τὸ πρῶτον ᾄσμα 1), μᾶς δίδει in nuce τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Νεοελληνικῆς γενικῶς λαϊκῆς μουσικῆς συνθετικῆς τέχνης. Τὸ ᾄσμα ἔχει ὡς ἐξῆς :

Διά-ξε-ται νό-ρη διά-ξε-ται   διά-ξε-ται

τὸ   βγα   τιν dns   διά   ξε-ται τὸ βγα-τιν dns

εἰ ὄλ   ἢ χα-ρα δι-υὴν dns

1) Τόμος Β', σελ. 199.

Βασική μελωδική φράσις τοῦ ὅλου ὡς ἄνω ἄσματος, εἶναι ἡ κατωτέρω:

Καὶ ἰδοὺ διατί: Τὸ ἄσμα μορφοποιεῖται διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ἀλλὰ καὶ παραλλαγῆς (ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἐπανερχόμεθα κατωτέρω) τῆς ἄνωτέρω μελωδικῆς φράσεως, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀκολουθουσῶν «μεταμορφώσεων» (παραλλαγῶν) αὐτῆς: Ἡ μετὰ τὴν βασικὴν φράσιν Α,

συνέχεια: Κατόπιν (4ον καὶ 5ον

μέτρον τοῦ ἄσματος) δις: ἀντί:

 τῆς βασικῆς φράσεως. Τὸ ὅλον δὲ

ἄσμα, δὲν εἶναι ἢ ἐν ποίκιλιμα ἢ Ornamentale Ausschmückung ὡς θὰ ἔλεγον οἱ Γερμανοί, τοῦ πρωταρχικοῦ βασικοῦ μοτίβου:

Ἐν συνεχείᾳ: Καὶ τέλος:

Δηλαδή τὸ ὅλον ἄσμα, θὰ εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἐν τούτοις ὅμως ὁ Νεοῦ ἑλλην Θραῦξ (καὶ παρ' ὀλίγον νὰ γράψωμεν ὁ Νεοῦ ἑλλην λαϊκὸς τραγουδιστῆς γενικῶς) ἀποφεύγει εἰς τὸ ἄσμα του τὴν

σφλετοποιημένην καὶ μονότονον ἐν πολλοῖς, ἂν μὴ αὐτονόητον ἀπλῶς, μελωδίαν, ὡς αὕτη ἐν τέλει ἀπεκαλύφθη. Διατὶ ἄρα γε;

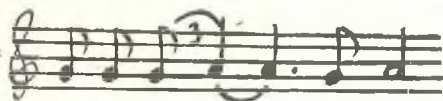
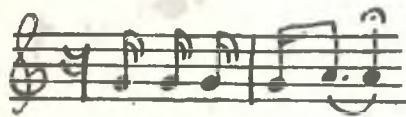
Διὰ τὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἴδωμεν τί μᾶς παρέδωσε.

Τὸ ᾄσμα, ἀρχίζει μὲ μίαν σύντομον προανάκρουσιν - προεισαγωγὴν :

τὴν ὁποῖαν καὶ συναντῶμεν εἰς ὅλα σχεδὸν

τὰ Νεοελληνικὰ δημώδη ᾄσματα. Π.χ.: 1)

Ἄλλ' ἢ ὡς προεισαγωγὴ - προανάκρουσις χρησιμοποιουμένη αὕτη μεγάλη δευτέρα sol-la, εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ «Unterganztonwirkung» (ἐπενέργεια ὀλοκλήρου τόνου ἐκ τῶν κάτω) τοῦ Hugo Riemann ²⁾, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἢ ὅλη «ἀνάπτυξις», τὸ «ἀπήχημα» τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Δηλαδή: Τὸ sol εἶναι, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ θεωρητικὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, VIIη, βαθμὶς μιᾶς la ἐλάσσονος κλίμακος μὲ «ἠλλοιωμένον» τὸ sol. Ἀλλά, τὸ sol αὐτό, δὲν εἶναι «ἠλλοιωμένον», εἰς τὰς καταλήξεις τῶν ᾄσμάτων του, ὁ Νεοέλληνας λαϊκὸς τραγουδιστὴς, χρησιμοποιεῖ πάντοτε τὴν μεγάλην αὐτὴν δευτέραν, ἀφ' οὗ ἐργάζεται ἄλλως τε, ἐπὶ τῇ βίσει τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κλιμάκων ἢ τῶν τῆς Βυζαντινῆς

1) Ἀπὸ τὴν εἰς ὠρισμένην μόνον σειρὰν ἀρθρων δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου περιοδικὸν «Μοῦσικὴ Ζωή», μελέτην μου «Τὸ Νεοελληνικὸν λαϊκὸν ᾄσμα. «Μοῦσικὴ Ζωή» 1930-1931, σελ. 149, 202, 203 καὶ 253.

2) Βλέπε τὴν μελέτην τοῦ μουσικοῦ αὐτοῦ ἐπιστήμονος «Folkloristische Tonaltitätsstudien» σελ. 13 καὶ ἐξ.

ποιηθῶν ὡς ἔχουν καὶ διὰ τὸ ὑπὸ ἔρευναν ᾠσμα : «Ἡ κόρη διάζεται» τὰ ἐξῆς : 1) «Ἄξιον λόγου εἰς τὸ ὄς ἄνω ᾠσμα ²⁾, εἶνε κυρίως τὸ fa δίεσις... τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ ἓν σύστημα ἐργασίας τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, κατὰ τὸ ὁποῖον, εἰς φθόγγος εὐρισκόμενος μεταξὺ δύο ὁμοίας ἠχητικότητος φθογοσῆμων, ἀλλοιοῦται, διὰ λόγους ἔλξεως καὶ χρωματισμοῦ. Εἰς τὸν τέταρτον π.χ. ἦχον τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὑφίσταται, συνήθως, τὰ κατωτέρω τρία φθογόσημα, ἀλλοίωσιν : τὸ re, τὸ la καὶ τὸ si. Ἄντι δηλαδὴ re φυσικοῦ, ἀκούομεν re δίεσιν, ἢ la δίεσιν ἀντι la φυσικοῦ καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. (Ἡ κλίμαξ τοῦ ἦχου αὐτοῦ εἶναι : mi, fa, sol, la si, do, re, mi). Π.χ.: ³⁾

Τὸ τέλος :

Ἄλλο ἐκκλησιαστικὸν ᾠσμα :

Καὶ τὸ τελευταῖον ἀπόσπασμα :

Εἰς τὰ ἀνωτέρω τέσσαρα παραδείγματα ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, λαμβάνεται πάντοτε ἡλλοιωμένος, ὁ μεταξὺ δύο ὁμοίας ἠχητικότητος, τόνος. Οὕτω, εἰς τὸ 1ον παράδειγμα, ἀκούομεν la δίεσιν ἀντι la φυσικοῦ τῆς βασικῆς κλίμακος, μεταξὺ δύο si. Εἰς τὸ 2ον, μετοξὺ δύο la, λαμβάνεται si ὑφεςις ἀντι si φυσικοῦ. Εἰς τὸ 3ον re δίεσις ἀντι re φυσικοῦ, μεταξὺ δύο mi καὶ εἰς τὸ 4ον τέλος, fa δίεσις, μεταξὺ δύο sol, ἀντι

1) Ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 253 κ. ἐξ.

2) Πρόκειται διὰ τὸ δημῶδες ᾠσμα «Ὁ σκλαβωμένος ἀητός» τῆς Συλλογῆς «Δημῶδη ᾠσματα Γορτυνίας» τοῦ κ. Κ. Ψάχου.

3) Κ. Παπαδημητρίου, ἐνθα ἀνωτέρω. σελ. 55—56.

fa φυσικοῦ τῆς βασικῆς κλίμακος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸ ἐξεταζόμενον δημῶδες ᾄσμα». Ἐπομένως, ὁ ὄπλισμός τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ κ. Μ. Παπαχριστοδούλου, εἶναι ἀχρηστος : Ὁ ὄπλισμός fa δῖσεις συγγείει τὴν τονικότητα τοῦ ᾄσματός μας καὶ αὐτὸ διότι, ἐλέχθη ἤδη, ἔχομεν εἰς αὐτὸ ὡς τονικότητα-κλίμακα τὸ Φρύγιον τετράχορδον (la, si, do, re) μὲ ἐπειέργειαν ἀπλῶς ὀλοκλήρου τόνου ἐκ τῶν κάτω (τὸ sol!) καὶ οὐχὶ sol μείζονα τονικότητα, ὡς ἀφίνει νὰ ὑπονοηθῆ ὁ ὄπλισμός fa δῖσεις, τὸν ὁποῖον, ἐσφαλμένως δέ, ἔγραψε ὁ κ. Μόσχος Παπαχριστοδούλου.

Ὅτι βεβαίως τὴν τοιοῦτου εἵδους ἀλλοίωσιν, ἐξ ἐπιρροῆς τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, συναντῶμεν καὶ εἰς ἄλλα δημῶδη ᾄσματα τῆς Θράκης, εἶναι φυσικόν, (ὑπολογίζων τις ἰδίως τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἐκκλησίας μας ἐπὶ τοῦ Νεοέλληος γενικῶς) καθὼς ὁμοίως καὶ εἰς πολλὰ δημῶδη ᾄσματα τοῦ ἀπανταχοῦ Ἑλληνισμοῦ. Π.χ. : Εἰς τὸ ἀμέσως ἀκολουθοῦν ᾄσμα «Ἡ ξενητεία», ἀκούομεν μεταξὺ δύο la, si ὕφσεων, ἐπίσης εἰς τὸ μὲ τὸν τίτλον «Ἡ Παναγιώτα» si ὕφσεων (σχετικῶς μὲ τὴν κλίμακα τοῦ ᾄματος οὗτοῦ θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω) καὶ εἰς τὸ θον ᾄσμα τοῦ τρίτου τόμου «Ξένεμ' ξενούταικεμ'» fa δῖσιν μεταξὺ δύο sol. Πάντως, καὶ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σημειωθῆ, ἡ ἀλλοίωσις αὕτη δὲν ἀποδίδεται ἐπακριβῶς διὰ τῆς ὕφσεως ἢ διέσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Καὶ τοῦτο διότι, δὲν πρόκειται εἰς τὰς τοιοῦτου εἵδους ἀλλοιώσεις ἢ δι' ἔλξιν καὶ ἀπλοῦν χρωματισμὸν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος φθογοσῆμου, δι' ἀλλοίωσιν δηλαδὴ μικροτέραν τοῦ ἡμιτονίου τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε φόβος παρεξηγήσεως, θὰ ἔγραφον : Ἔχομεν ἀλλοίωσιν—τσάκισμα.

Μορφολογικῶς, τὸ ᾄσμα «Ἡ κόρη διάζεται» παραδίδεται διὰ τῆς ἐπα-

ναλήψεως τῆς πρωταρχικῆς βασικῆς φράσεως :

ἀλλά, παρηλλαγμένης. Καὶ ἐρχόμεθα ἀκριβῶς εἰς ἓν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα προβλήματα τῆς μουσικῆς σκέψεως καὶ αἰσθήσεως τοῦ Νεοέλληος λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ ἐν γένει:

Διὰ τὴν ὀρθῆς τραγουδιστῆς τῆς «Κόρης διάζεται», ὅπως καὶ ὁ συνάδελφός του τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μορφοποιοῦν τὰ ᾄσματα τῶν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ἀλλὰ καὶ παραλλαγῆς μιᾶς—συνήθως—μουσικῆς φράσεως ; — «Ἡ διηνεκῆς ἐπανάληψις μιᾶς μελωδικῆς φράσεως 1), δεικνύει εἰς ἡμᾶς κατ' ἀρχὴν, ἀνικανότητα τοῦ ἄδοντος πρὸς περαιτέρω μουσικὴν ἀνάπτυξιν, ἐρᾶ-

1) Σχετικῆς, μεταφέρω ἀνωτέρω παράγραφον ἐκ τοῦ κεφαλαίου «Τὰ Νεοελληνικά δημῶδη ᾄσματα» τοῦ ὑπὸ ἐκτύπων ἔργου μου «Αἰσθητικὴ τῆς μουσικῆς».

σιν, κίνησιν, παραγωγὴν καὶ νέαν δημιουργίαν, ἢ δὲ παραλλαγή, ἀδυναμίαν καὶ ἀνικανότητα ὁμοίως, συγκρατήσεως ἀπαραλλάκτου καὶ ἀμεταβλήτου τῆς βασικῆς Α μουσικῆς φράσεως, κατὰ τὴν πιθανὴν περαιτέρω χρησιμοποίησιν τῆς τελευταίας αὐτῆς. Ἡ παραλλαγή, παρουσιάζει βεβαίως παραγωγικὴν μουσικὴν ἰδιοφυΐαν, ἀλλ' ἐνέχει αὕτη καὶ στοιχεῖα μουσικῆς συνθετικῆς ἀδυναμίας. Καὶ ἰδοὺ διατί: Ἐδυνατῶν ὁ τραγουδιστῆς νὰ συγκρατήσῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἢ μᾶλλον εἰς τὴν «Anschauende Phantasie» αὐτοῦ (Hanslick) 1) τὴν πρώτην βασικὴν φράσιν τοῦ ἢ παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν λαρυγγικὴν ἢ τὴν συνθετικὴν του δεξιότητιαν ἢ τέλος ἀπὸ τὴν βιρτουοζικὴν ἀπλῶς τοιαύτην (δέον νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἀκόλουθοι παράγοντες: Τὸ ποιητικὸν κείμενον, τὸ περιβάλλον, τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ἕξει ὁ ἐκτελεστής, ἢ ἀτομικὴ—ψυχικὴ διάθεσις καὶ ἰδιοσυγκρασία τοῦ τελευταίου καὶ τέλος ἢ μουσικὴ παραγωγικὴ του συνθετικὴ ἰκανότης), ἐπαναλαμβάνει διηνεκῶς καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ παραλλάσσει, ἐφ' ὅσον, καθὼς εἶδομεν προηγουμένως, ἀδυνατεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὴν πρώτην βασικὴν του φράσιν, ἥτις πολλάκις δὲν εἶναι καὶ ἰδικὴ του ἰδιοκτησία,—εἶναι καὶ αὕτη ἴσως ἐξ ἄλλου ἔσματος, παρηλλαγμένη 2). Καὶ σχετικῶς, εἴμεθα τόσον βέβαιοι ὥστε: Ἐὰν διὰ τοῦ φωνογράφου ἀποτυπώσωμεν εἰς δίσκον, ὁλόκληρον τὸ ἐκ 15,20 κλπ., στίχων, ἔσμα τοῦ Νεοέλληρος (καὶ τοῦ Ἑλληρος ἐκ Θράκης βεβαίως) λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ, θὰ παρατηρήσωμεν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ δίσκου αὐτοῦ κατόπιν ὅτι, ἐν τῇ ἐπαναλήψει τοῦ ἰδίου ἔσματος (θὰ ἔπρεπε ἀσφαλῶς νὰ εἶναι τὸ ἴδιον, ἐφ' ὅσον ἕκαστος στίχος, ἢ καὶ δύο, χρησιμεύουν ὡς κείμενον τοῦ ὅλου μέλους τοῦ ἔσματος) παρεισέφρουσαν μερικαὶ παραλλαγαὶ τοῦ ὀριστικοῦ (θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀριστικὸν μετὰ τὴν πρώτην ἐκτέλεσιν) μέλους. Τὸ τοιοῦτον ἀποδοτέον πλέον εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους». Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸ «Ἡ κόρη διάζεται». Ὁ τραγουδιστῆς (δυστυχῶς ὁ κ. Μ. Παπαχριστοδούλου δὲν σημειώνει τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἐκτελεστοῦ) ἐπαναλαμβάνει τὴν Α βασικὴν του φράσιν, παραλλάσσει ἐν ἐκάστη ἐπαναλήψει τὸ τελευταῖον φθογγόσημον (μετὰ τὰ δέκατα ἕκτα καὶ τὸ τρίηχον—quasi Sequenz) εἰς τὴν κατιοῦσαν γενικῶς κατεύθυνσιν τοῦ ὅλου μέλους τοῦ ἔσματος του. Ὅχι δὲ μόνον μετα-

1) Eduard Hanslick : «Vom Musikalisch — Schönen», ἔκδοσις 1918, σελ. 7 καὶ ἔξ.

2) Εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν σειρὰν τῶν ἄρθρων μου «Τὸ Νεοελληνικὸν λαϊκὸν ἔσμα» («Μουσικὴ Ζωὴ» 1930—31) διεπίστωσα, εἰς διάφορα δημώδη ἡμῶν ἔσματα ἀρχετὰς ξένα—δανεικὰς μουσικὰς φράσεις. Πάντως, δὲν ἤμπορῶ νὰ εἶπω τὰ αὐτὰ καὶ διὰ τὸ «Ἡ κόρη διάζεται» ὡς καὶ δι' ἄλλα τῆς Συλλογῆς «Θρακιώτικα τραγούδια» διότι μὲ τὰ 23 δημοσιευθέντα καὶ μόνον, εἶναι ἀδύνατος μία τοιοῦτου εἴδους ἔρευνα.

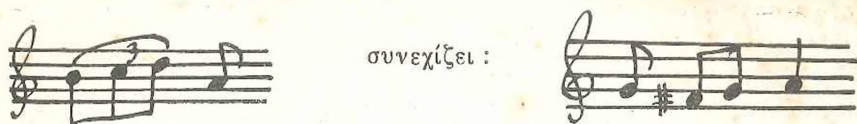
βάλλει τὰ διαστήματα αὐτὰ (re—do εἰς τὴν δευτέραν διαστολήν, re—si εἰς τὴν τρίτην καὶ re—la εἰς τὰς δύο τελευταίας) διὰ τὴν τελειωτικὴν πάντως κα-

τάληξιν εἰς τὴν τονικὴν—βάσιν Ia, ἀλλὰ καὶ τὴν κίνησιν:

Καὶ ἐφ' ὅσον τὴν κυκλωτικὴν περὶ τὸ do δεκάτων ἕκτων κίνησιν (Perihesele), μετέβαλε εἰς τρίηχα, εὐ ἴρσο θὰ μεταβάλλῃ καὶ τὴν ἀκολουθοῦσαν τὸ τρίηχον μελωδικὴν του γραμμῆν. Οὕτω, μετὰ τὸ :

Παρατηρεῖ πιστεύω ὁ ἀναγνώστης καὶ τὴν ἐμμονὴν τοῦ τραγουδιστοῦ εἰς τὴν βάσιν τῆς τονικότητός του: Τὸ Ia, ἐπαναλαμβάνεται συνεχῶς ὡς Idée fixe. "Ὅλα στρέφονται, πλάθονται, μετὰ τὴν ὀριστικὴν πλέον κατάληξιν εἰς τὸ τρίτον μέτρον τοῦ ᾠσματος, γύρω ἀπὸ τὸ Ia—βάσιν τοῦ Φρυγίου τετραχόρδου Ia, si, do, re. Καὶ εἴμεθα τόσον βέβαιοι εἰς τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν, ὥστε καὶ ἐὰν διέθετε ὁ τραγουδιστὴς ἓνα ἢ δύο στίχους ἀκόμη, διὰ τὸ ὀριστικὸν κατ' ἀρχὴν ᾠσμα του, θὰ ἐπανελάμβανε συνεχῶς τὸ :

μὲ μικρὰς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ παραλλαγὰς τῆς φράσεως αὐτῆς. Π. χ. : Ἴμποροῦσε νὰ παρέδιδε τὴν φράσιν ὡς ἔχει, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξῆς :

κλπ., πάντοτε γύρω ἀπὸ τὸ Ia καὶ ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν θὰ ἔσπευτε σχετικῆς μουσικῆς παραγωγικότητος, ὁ τραγουδιστής. Διότι δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν τὸ γεγονός ὅτι, ὁ λαϊκὸς ἐκτελεστής, πλάθει κάτι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων ὡς αὐτὰ ἀνεπτύχθησαν ἀνωτέρω εἰς τὴν παράγραφόν μου ἀπὸ τὴν «Αἰσθητικὴν τῆς μουσικῆς». Καὶ διὰ νὰ δειχθῇ ἀκριβῶς ἡ ἀνικανότης ἐν μέρει τοῦ ἐκτελεστοῦ, οὐ δηλαδή, ὁ μὴ παραγωγικὸς τραγουδιστὴς ἐπαναλαμβάνει πολλάκις καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ πολλὰ μέτρα τὴν αὐτὴν μουσικὴν φράσιν (ιδίως ὅταν σταθεροποιηθῇ πλέον ὀριστικῶς ἡ τονικότης τοῦ ᾠσματος καὶ ἔχει ἠχῆσει ἤδη ἐν καταλήξει ἡ τονικότης A κλίμακος), προκειμένου βεβαίως νὰ συμπληρωθῇ μὲ μουσικὴν

και ὀλόκληρος ὁ δεύτερος στίχος, φέρομεν μερικά σχετικά παραδείγματα ἀπὸ τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω Συλλογὴν κ. Μ. Παλαχριστοδούλου.

Οὕτω, εἰς τὸ τρίτον ἄσμα τοῦ Β' τόμου (σελ. 202), μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς βάσεως Ia τοῦ Φρυγίου τετραχόρδου εἰς τὸ δεύτερον μέτρον :

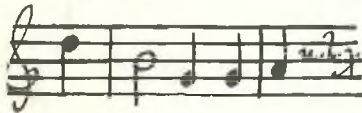

προχωρεῖ ὁ τραγουδιστὴς πλάθων τὸ ἄσμα του, πάντοτε γύρω ἀπὸ τὸ Ia.

Συνεχίζει :

Καὶ εὐθὺς ἀμέσως κατόπιν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπανάληψιν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς μέρους τοῦ κτυπωμένου χρόνου γε, ὡς εἰς τὸ τελευταῖον προηγουμένως παράδειγμα, κρατᾷ τὸ δεύτερον Ia, δύο τέταρτα. Δηλαδή, ἀντί :

μορφοποιεῖ :

δις ἐν συνεχείᾳ. Ὅμοίως εἰς τὸ μὲ τὸν τίτλον « Ἡ καγγελοφρυδα » ἄσμα τοῦ Β' τόμου (σ. 204), μετὰ τὴν διὰ τῆς ἠγήσεως τοῦ γε τῆς βασικῆς τονικό-

τητος, ὀριστικὴν κατάληξιν, εἰς τὴν θέσιν :

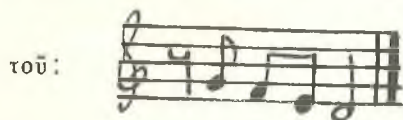
συνεχίζει ὁ τραγουδιστὴς τὸ ἄσμα του, διὰ τῆς « ἀναπτύξεως » τοῦ τελειωτικοῦ αὐτοῦ μοτίβου, μελισματικῶς φυσικῶ τῶ λόγῳ και με ἀφθονίαν ποι-

κιλμάτων, ὡς ἐξῆς :

τὸ ὁποῖον καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ Ornamentale Ausschmückung

Perihelese δηλαδὴ γύρω ἀπὸ τὸ

sol, τὴν τετάρτην τῆς πλήρους Φρυγίου κλίμακος. Εἰς τὸ 7ον πάλιν ᾄσμα τοῦ Β' ἐπίσης τόμου (σελ. 205), ἡ φράσις :

δὲς ἐπαναλαμβανομένη, σταθεροποιεῖ πλήρως τὴν τοικίτητα τῆς 1). "Ὁ, τι ἀκολουθεῖ, δὲν εἶναι ἢ διηνεκῆς ἐπανάληψις τοῦ μοτίβου τῆς τελευταίας βασικῆς μουσικῆς φράσεως :

ἢ

κλπ. Ἀλλά, τὸ πλέον ἀξιοσημείωτον παράδειγμα μιᾶς διηνεκοῦς ἐπαναλήψεως ἑνὸς μοτίβου (καὶ ἡ ὁποία μᾶς δεικνύει πλήρως τὴν συνθετικὴν μουσικὴν ἀνικανότητα τοῦ ἐκτελεστοῦ, — ἴσως ὅμως καὶ διότι δὲν τὸ ἐνεθυμείτο αὐτὸς καὶ αὐτοσχεδίαζεν ἐν συνεχείᾳ) εἶναι τὸ ᾄσμα « Ἄν θέλεις, υἱέμ', νὰ ζεῖς » τῆς σελίδος 206 τοῦ Β' τόμου. Ὁ τραγουδιστής, μετὰ τὴν πολλὰ ὑποσχομένην ἀρχὴν του, σταματᾷ ἀποτόμως εἰς τὸ βον μέτρον, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀπὸ τοῦ 7ου τὰς ἐπαναλήψεις του, μονοτόμως δέ, με μοτίβα κυρίως ἀπὸ τὰ πρῶτα ἕξ μέτρα τοῦ ᾄσματος του. Τὸ μοτίβο τοῦ 7ου

εἶναι « ἀνάπτυξις »

1) Ἐπρόκειται καὶ ἀνωτέρω διὰ Φρυγίου κλίμακα, καθ' ὅσον τὸ μὲν si ὑφραεῖς εἶναι ἡλλοιωμένον φθογγόσημον μεταξὺ δύο la (λόγῳ ἔλξεως καὶ χρωματισμοῦ !), τὸ δὲ do, quasi Vibrato ἑνὸς φθογγόσημου si. Δηλαδή: Τὸ do τοῦ ᾄσματος αὐτοῦ, δὲν εἶναι do φυσικόν, ἀλλὰ παράγωγόν τι ἐκ τοῦ Vibrato ἑνὸς si. Ἐπομένως, ἀντί: la, si (ὑφραεῖς) la, sol, fa mí, re, ἔχομεν: la, si ὑφραεῖς, do, si ὑφραεῖς, la, sol, fa mí, re.

τοῦ μοτίβου τοῦ ἕκτου μέτρου:

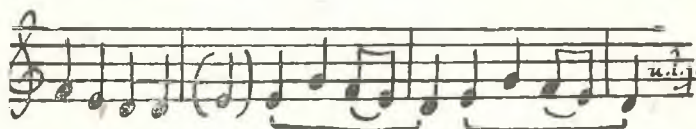
*Η 10η δὲ μετὰ
τῆς 11ης διαστολῆς:

παραλλαγὴ τοῦ μοτίβου :

τῆς βασικῆς μουσικῆς φράσεως Α, ἐν ᾧ εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸ προτελευταίον παράδειγμα, ἀκούομεν :

ὁμοιομόρφως δηλαδὴ τρις ἐπι-
ναλαμβανόμενον τὸ μοτίβο :

Ὅμοιως τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω σύστημα ἐργασίας, συναντῶμεν, εἰς μεγαλύτεραν δὲ κλίμακα, εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 3 (σελ. 390) τοῦ Β' τόμου. Δίδομεν κατωτέρω δλόκληρον τὸ ἄσμα :

Χορὸς

Τρί α παλλι κά ράκια τρία παλλι κα ράκια πα νε νά παν τρι τονη πα

νε νά παν τρω τούνε νά παν τρω λο γισ τούνε νά παν τρω λο γισ τού νε

Τὸ ᾄσμα μορφοποιεῖται διὰ τῆς μονοτόνου ἐπαναλήψεως, τῶν μοτίβων

καὶ ἰδίως

ἢ

Τὸ τελευταῖον αὐτό, ἐπαναλαμβάνεται ἀμετάβλητον τετράκις, εἰς ᾄσμα ἐξ ὀκτῶ διαστολῶν !

Καὶ διὰ τὸ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ πρῶτον καὶ πάλιν ᾄσμα, μορφολογικῶς τὸ «Ἡ κόρη διάζεται», εἶναι ὅ,τι ἀπλοῦν, ἀφ' οὗ δὲν μορφοποιεῖται ἢ διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπαναλήψεως (παρηλλαγμένης πως) μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς βασικῆς Α μουσικῆς φράσεως.

Τὸ ποιητικὸν κείμενον, τοποθετεῖται ἐλευθέρως εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ ᾄσματος καὶ ἡ σχέσις ἐπομένως τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων, εἶναι ἕτερογενής. Δηλαδή: Ἡ δὲν ἀνήκει ἡ μελωδία εἰς τὸ ποιητικὸν αὐτὸ κείμενον, ἢ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ἡ ἕτερογενής αὐτὴ καὶ ἀνώμαλος κατάστασις εἶναι τι ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν τοῦ Νεοελληνικοῦ γενικῶς λαϊκοῦ —δημώδους ᾄσματος (διότι συναγιάται εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ δημώδη ᾄσματα τῆς Ἑλλάδος), εἰς τὸ ὁποῖον, ἀκούει τις γενικὴν προσαρμογὴν ποιήσεως καὶ μουσικῆς (αἰσθητικῶς θὰ ἐλέγομεν: ἡ μουσικὴ ἀποδίδει τὴν ὄλην Stimmung ἢ τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος ἐν γένει) ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐστηρὰν τοιαύτην, ἀπὸ ἀπόψεως Deklamation, προσφῆδίας ὡς συνήθως λέγεται. Καὶ ἀκούομεν τονιζομένην συλλαβὴν ἐπὶ βραχέος καὶ βαρύτερου φθόγγου, ἐν ᾧ ἐξ ἀντιθέτου μὴ τονιζομένην ἐπὶ μακροῦ καὶ ὑψηλοτέρου τοιοῦτου(συχνάκις μάλιστα, εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν καὶ μὲ μου-

σικὸν τοῖκιμα ἐπὶ πλέον). Π. χ. :

Ἡ :

Ἡ τονιζομένη συλλαβὴ «Διά», ἔχει βαρύτερον φθόγγον καὶ ἡ «ζε», ἢ μὴ τονιζομένη, ὑψηλότερον, ὁπότε βεβαίως διὰ τοῦ ἄσματος, ἀποκτῶμεν τὸν... ἐλλείποντα (!) εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν συλλαβὴν τονισμόν!.. Καὶ ἐπὶ πλέον: Ὅχι μόνον ἡ «ζε», εἰς τὸ δευτέρον ἄνωτέρω παράδειγμα, ἔχει τὸ ὑψηλότερον φθογγόσημον ὡς καὶ πρότερον καὶ ἐπομένως τονίζεται ἀκουσίως ἔστω, ἀλλὰ καὶ ἡ «ται» μετὰ ποικίλματος μάλιστα (Periheliese), εὐρίσκειται ἀκόμη ὑψηλότερον! Δηλαδή τὸ «ται», τὸ ὅποῖον καὶ ἀκούεται ὡς ἤχος «ε» ἀπλῶς, τονίζεται ὅσον οὐδεμία ἄλλη συλλαβὴ τῆς λέξεως «Διάζεται», ἢ ὁποία καὶ ἔχει βεβαίως τὸν τονισμόν τῆς εἰς τὸ «Διά». Ἄλλ' ἐλέχθη ἤδη ἄνωτέρω: Ὁ Νεοῦ ἑλλην λαϊκὸς τραγουδιστὴς δὲν πολυσκοτίζεται διὰ κανόνας τῆς ἄνωτέρας τέχνης καὶ τῆς αἰσθητικῆς. Προσαρμόζει ἀπλῶς μίαν κατάλληλον μουσικὴν εἰς ἓν Α ποιητικὸν τοῦ κείμενον, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς λεπτομερείας καὶ τὰς ἀπόψεις τῶν ἐρευνητῶν καὶ τῶν αἰσθητικῶν. Εἶναι αὐτὸς φύσις... Σχετικῶς ὅμως, θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ παραπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν ἐκτυπωμένην ἤδη «Αἰσθητικὴν» μου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ θὰ εὕρη περισσοτέρας ἐπεξηγήσεις τοῦ ὡς ἄνω αὐτοῦ φαινομένου.

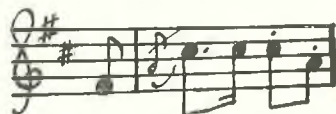
Ἐν ἄλλο ἄσμα, προκαλεῖ ἐπίσης τὸ ἐνδιαφέρον καὶ δὴ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1 τοῦ Β' τόμου (σελ. 389). Τὸ ἄσμα «Ἐσὺ στό παραθύρι». Προκαλεῖ δὲ τὸ ἐνδιαφέρον, διότι μᾶς παρουσιάζει μίαν μουσικὴν ἄνωτέραν πως. Κατὰ τὴν γνώμην μου μάλιστα, πρόκειται διὰ μουσικὴν Εὐρωπαϊκῆς ὑφῆς. Ἴδου τὸ ἄσμα:

Χορὸς Συρτός

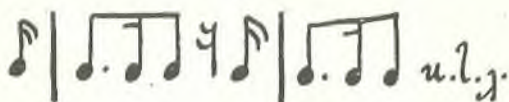
Ἐ σὺ στό πα-ρα θύ-ρι καὶ γῶ στο να πι
 λιό. Ἐ λιό στεί λεμετὸν τ'ζε βρε σου να
 αὐ-ρω τὸ λο-ρο στεί συ-ρω τὸ λο-ρο τρα-λα
 λα-λα

Εὐθύς ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν, ἀκούομεν τὸ Portamento τοῦ βιολιστοῦ:

μετὰ τὸ do δίεσις—*ia staccato, quasi Galopp* εἰς τὸν γνωστὸν ρυθμὸν:

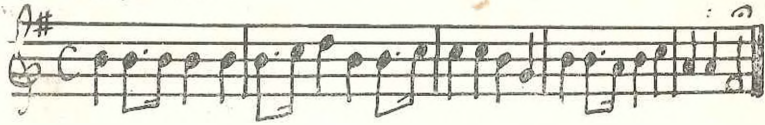
Ἀκολουθοῦν κατόπιν σύντομοι τετραμερεῖς τομαί, ἐκ τεσσάρων δηλαδὴ μέτρων μέρη, ὡς εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς συνήθως $\frac{2}{4}$ χορούς, με συνεχεῖς ἐπαναλήψεις τῶν μερῶν αὐτῶν. Τὸ «τρα λα λα» κτλ., τοῦ τρίτου μέρους (ὅπως, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, καὶ εἰς τὸ «Δὲν λαλεῖς» μετὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Sequenz ἐπι πλέον), εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν Εὐρωπαϊκὸν καὶ δὲν συναντᾶται εἰς οὐδὲν ἀπολύτως δημῶδες Νεοελληνικὸν ἄσμα, — τοῦλάχιστον εἰς τὰς Συλλογὰς, τὰς ὁποίας ἔγω ὑπ' ὄψει μου καὶ τὸ πλῆθος τῶν δημοδῶν ἁγμάτων τὰ ὁποῖα παρηκολούθησα εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη. Καὶ ἐρωτῶ: Μήπως ἐξετελέσθη ἢ ἐκτελεῖται ὁ χορὸς αὐτός, ἀπὸ τοῦ ἀνα τὴν ὑφήλιον περιπλανωμένους τσιγγάνους καὶ κάποιος Ἑλλήν Θραξ προσήρμοσε εἰς τὸ μέλος τὰ ἐρωτικά δίστιχα τοῦ κειμένου; Πάντως, καὶ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σημειωθῇ, τὸ «Ἐσὺ σὺ παραθύρι» δὲν εἶναι Ἑλληνικὸν ἢ ἔστω καὶ Ἑλληνικῆς ἀπλῶς ὑφῆς, δημοτικοφανὲς δηλαδὴ Νεοελληνικὸν λαϊκὸν ἄσμα.

Δυστυχῶς ὅμως, εἰς τὴν Συλλογὴν αὐτὴν τοῦ κ. Μ. Παπαχριστοδούλου, παρεσέφρυσαν καὶ ἄλλα μὴ Ἑλληνικὰ δημῶδη ἄσματα. Οὕτω τὸ «Βουργάρο' ἀγάπησα» εἶναι ἐν τῇ μονοτονίᾳ του καὶ ἐν τῇ ἐπαναλήψει ἰδίως τοῦ αὐτοῦ φθογοσώμου (si), μετὰ τὴν μικρὰν τρίτην εἰς τὸ τέλος fa δίεσιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔγραψε μὲν ὁ κ. Μ. Π., ἀλλὰ τὴν ζητεῖ τὸ ἄσμα, καθ' ὁλοκληρίαν Σλαβικὴ μουσικὴ καὶ δὴ Ρωσικὴ. Ἴδου τὸ ἄσμα:

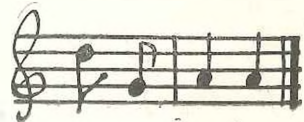
Μὰ να μ'βουλγαράρα γάπησα βουλγαράρα θὲ νὰ παίρω βουλγαράρα θὲ νὰ παίρω

Ἐὰν τώρα τὰ ὄγδοα τοῦ 1ου, 2ου καὶ 4ου μέτρου, μεταβάλλομεν εἰς παρεστιγμένα, θὰ ἔχωμεν ἀμέσως ἐν πένθιμον Εὐρωπαϊκὸν ἐμβατήριον— (Chopin;). Π. χ.:

Τὸ πράττομεν δὲ αὐτό, διὰ νὰ δειχθῇ τὸ ἔξης : Οὐδέποτε ἡ μουσικὴ τοῦ πραγματικοῦ Νεοελληνικοῦ δημῶδους ἕσματος δύναται νὰ μεταβληθῇ τόσον ὥστε, νὰ ἀποκτήσῃ αὐτὴ ἄκρως ἀντίθετον περιεχόμενοι—Stimmung. Διότι ὁ Νεοἕλλην λαϊκὸς τραγουδιστής, παραλλάσσει εἰς τὴν μουσικὴν του, παραλλάσσει ἀπλῶς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαναλαμβανομένην βασικὴν πάντοτε φράσιν, μερικὰ φθογγόσημα,—χάριν περισσοτέρας «γλυκύτητος» ὡς λέγει. Ἐπομένως, αἱ παραλλαγαί του (ἡ ἀδυναμία τοῦ Νεοἕλληνο λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ) δὲν μεταβάλλουν ἄρδην τὴν βασικὴν πλέον (κειμένου καὶ μουσικῆς) κατάστασιν. Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ ὅτι, καὶ τὴν στιγμὴν ἀκόμη καθ' ἣν χρησιμοποιεῖ εἰς τὴν αὐτὴν μουσικὴν (πάντως μεταβάλλει κάποιον φθογγόσημον) διάφορα ποιητικὰ κείμενα, ἐκλέγει τοιαῦτα παρεμφεροῦς θυμικῆς διαθέσεως, εἰς τρόπον ὥστε, τὸ γενικὸν περιεχόμενον (ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως) τῶν ποιητικῶν αὐτῶν κειμένων, νὰ μὴ ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸ γενικὸν περιεχόμενον (ἐπίσης ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως) τῆς αὐτῆς (: μουσικῆς 1). Εἰς τὴν ἀνωτέρω παραλλαγὴν μου ἔξ ἀντιθέτου, ἔδωσα ὅλως ἀντίθετον περιεχόμενον ἀπὸ τὸ τοῦ κειμένου τοῦ ἕσματος. Εἶναι μὲν «μακρόσυρτη», «λυπητερῆ» ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ ποιητής, ἡ μουσικὴ τοῦ «Βουργὰρ' ἀγάπησα», μᾶς ἐνθυμίζει τὰς ἀχανεῖς στέππας τῆς Ρωσσίας, μονότονη καὶ παθητικὴ ὡς εἶναι, ἀλλὰ δὲν μᾶς παρουσιάζει βεβαίως καὶ τὰς τραγικὰς πενθίμου ἐμβρατηρίου καταστάσεις, μετὰ τῆς σχετικῆς θρηνώδους ἀτμοσφαιρας, ὡς ἐν τῇ παραλλαγῇ μου. Καὶ τὴν στιγμὴν ἐπομένως καθ' ἣν λέγομεν : «Ὁ Νεοἕλλην λαϊκὸς τραγουδιστὴς προχωρεῖ, ἐπαναλαμβάνων καὶ παραλλάσσει» σημαίνει ὅτι, ἀδυνατεῖ μὲν αὐτὸς νὰ συγκρατήσῃ ἐν συνεχείᾳ ἀμετάβλητον Α μουσικὴν του φράσιν, ἀλλὰ πλήρης μουσικῆς παραγωγικότητος ὡς εἶναι, μεταβάλλει εὐ ἴπσο Α κινήσιν εἰς Α τονούμενον τοιαύτην, χωρὶς ὅμως μὲ τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν νὰ μεταβάλλῃ καὶ τὴν βασικὴν θυμικὴν διάθεσιν, ἐν γένει. .Π χ. :

Ἐντὶ νὰ ἐπαναλάβῃ ἀμετάβλητον τὴν κίνησιν:

1) Εἰς τὴν σελίδα 286 κ.ἑξ. ἔδωσαμεν τὰ ψυχολογικὰ αἷτια τοῦ φαινομένου τῆς ἐπαναλήψεως καὶ παραλλαγῆς, ἐν ᾧ ἀνωτέρω, δίδομεν τὴν αἰσθητικὴν πλευρὰν τοῦ προβλήματος. Βλέπε κατωτέρω καὶ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἕσματος «Ἰσὴ Θεῖας τῆ Κρουστάλας τὸ τσιγιόν».

παραδίδει ἐν συνεχείᾳ :

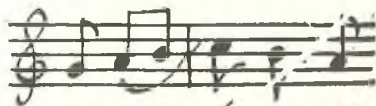
Ἄλλ' ἢ προσθήκη ἐνὸς ἢ δύο κτλ., φθογοσῶμων ἢ ἢ μικρὰ γενικῶς παραλλαγή, δὲν μεταβάλλουν καθ' ὄλοκληρίαν καὶ τὴν ὅλην ἀτμόσφαιραν τοῦ ᾠσματος. Καὶ τοῦτο διότι, θὰ πρόκειται πάντοτε διὰ μελισματικὰς ἀπλῶς προσθήκας, δεδομένου ὅτι, καὶ ἡ μουσικὴ σκέψις καὶ αἴσθησις τοῦ Νεοέλληκος λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ, εἶναι καθαρῶς linear—γραμμικὴ. Βάσις δηλαδὴ τῆς ἐργασίας του εἶναι ἡ γραμμὴ, ὁ ροῦς, ἡ κίνησις, οἱ (ἅς τὸ εἶπωμεν κοινῶς) οἱ πολλὰς νότες, τὸ πλῆθος καὶ οὐχὶ ὁ εἰς φθόγγος ἢ τὸ μουμιωποιημένον ἀρχικὸν ἢ ἐν συνεχείᾳ μοτίβο (φράσις) του. Καὶ διὰ τὰ ἀποδείξωμεν ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀνωτέρω (φαίνεται ἄλλως τε καὶ ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ᾠσματος «Ἡ κόρη διάζεται») δίδομεν κατωτέρω τὸ ᾠσμα «Τὴ Θεῖα τὴ Κρυστάλας τὸ ταιγιὸν» τοῦ Γ' τόμου (σελ. 237) :

Τὴ Θεῖα τὴ Κρυστά - λας τὸ ται
 γιὸν' ντὴ Ελέν-κω μ' στοῦ πγάδ' ἐν' κρε-μα - σμέ - νο.
 Ντοῦ για-λό, για - λό μπαρ-μπού-νια κυ-νη - γῶ.

Τὸ ᾠσμα ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν Ἄνάκρουσιν—προεισαγωγὴν (τὸ πρῶτον μέτρον) καὶ ἐκ μιᾶς μελισματικῆς γραμμῆς, τῆς πλουσιωτέρας, εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ, ἐξ ὧν σχεδὸν τῶν Θρακικῶν δημῶδων ᾠμάτων τοῦ κ.-Μ. Παπαχριστιοδούλου, με βάσιν τοὺς φθόγγους :

διότι τὸ μοτίβο :

εἶναι ἐν «σύρσιμο» τῆς φωνῆς πρὸς τὰ ἄνω, Portamento—παραλλαγή

τοῦ: Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον αὐτὸ

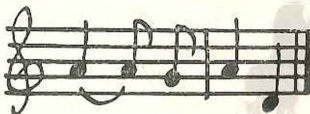
μοτίβο (δεύτερον μέτρον), ἀποκτᾶται διὰ τῆς ὑψώσεως τῆς φωνῆς πρὸς τὰ ἄνω, ἀνεξαρτήτως ὠρισμένης, ὡς ἐν τῷ πενταγράμμῳ, ἠχητικότητος.

Δηλαδή, τὸ μοτίβο—παρεμβολή:

καὶ τὸ ἐν συνεχείᾳ:

δὲν εἶναι ἢ παράγωγόν τι ἐνὸς παλμοῦ—«τρεμουλιάσματος» τῆς φωνῆς ἢ τσάκισμα, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοὺς λαϊκοὺς τραγουδιστὰς καὶ τοὺς ὄργανοπαίκτας καὶ δὴ εἰς τοὺς βιολιστὰς μετὰ τὸ γνωστὸν Tremolo. Ἐπομένως, τὸ ὅλον ἄσμα, ἔχει ὡς βάσιν τοῦ τὴν πρώτην φράσιν:

ἢ ὅποια καὶ εἶναι μελισματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ:

Ἀλλὰ καὶ τί μεγαλειῶδες ἄσμα δὲν παραδίδει ἐν συνεχείᾳ ἡ μουσικὴ παραγωγικότης τοῦ Νεοέλληδος αὐτοῦ Θρακὸς τραγουδιστοῦ! Τὸ πᾶν ῥεῖ μέχρι τέλους, ἔστω καὶ ἂν δὲν παρουσιάσῃ τίποτε τὸ νέον ἀπὸ συνθετικῆς ἀπόψεως: Ὁ τραγουδιστὴς μας ἐπαναλαμβάνει καὶ παραλλάσσει. Προσθέτει φθογγόσημα, διαβατικά, κυκλωτικὰς κινήσεις (Periheliese), ἐπαναληπτικὰ (βλέπε τὸ 7ον καὶ τὸ 8ῶν αὐτοῦ παραχθὲν 8ον μέτρον), ποικίλματα, προσθέτει ἢ παραλλάσσει ἄλλα, ἀλλὰ παραμένει πιστὸς εἰς τὴν Stimmung τοῦ ποιήματος καὶ τῆς μουσικῆς του. Δὲν μεταβάλλει τὰς βασικὰς σχέσεις τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων. Τὸ χαρίεν, ἡ λεπτότης, ἡ ἀπαλότης τοῦ ὅλου

μέλους καὶ ἰδίως αἱ διάφοροι παρεμβολαὶ ὡς:

Ὅ,τι ἀκολουθεῖ εἰς ὅλον τὸ ᾠσμα (τὸ τελευταῖον παράδειγμα εἶναι περαιτέρω ἀνάπτυξις τοῦ προηγουμένου δι' ὀριστικὴν σταθεροποίησιν τῆς Φρυγίου τονικότητος ἐπὶ τοῦ re), ἀποδίδει πλήρως τὸ περιεχόμενον τῶν στίχων : *Τὴ Θεῖᾶς τὴ Κροτάλας τὸ τριτόν', ντὴ Ἑλέγκωμ'* (ἡ παρεμβολή), *στοῦ π' γὰρ' ἐν' κρεμασμένο*. Ἀσφαλῶς, εἰς τὸ ᾠσμα αὐτό, ἔχομεν θαυμασίαν (ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου - αἰσθητικῶς) σύνδεσιν (γενικῶς) μουσικῆς καὶ ποιήσεως ἢ, ὀρθότερον, ἀρτίαν ἀπόδοσιν διὰ τῆς μουσικῆς, τοῦ βαθυτέρου (ἄκακου καὶ ἀστείου ἐν πολλοῖς) περιεχομένου τῆς ποιήσεως. Τὸ αὐτὸ δὲ ᾠσμα, εἶνε ὅ,τι ἐπιτυχῆς καὶ χαρακτηριστικὸν τῆς Νεοελληνικῆς λαϊκῆς μουσικῆς σκέψεως καὶ αἰσθήσεως, τῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Μᾶς παρουσιάζει τὸν Νεοέλληνα εἰς τὸ... *φόρτε* του! Ὡς τὸν *χιουμορίστα* ἐν συντόμῳ· χωρὶς βεβαίως ὁ ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸς ν' ἀποκλείῃ καὶ τὸν Νεοέλληνα—μοῖρα—κισμέτ... Ἀλλὰ περισσότερα ἄλλοτε.

Καὶ ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα εἰς τὰ ᾠσματα τοῦ Γ' τόμου, ἀναφέρομεν καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 6 «Ξένεμ' ξενούτσιεμ'», τὸ ὅποion δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ μία μεγάλη Sequenz. Οὕτω, τὸ τρίτον μέτρον, εἶναι ἐπανάληψις, κατὰ τὸ σύστημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Sequenz, τοῦ δευτέρου μέτρου. Ὅμοίως τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ τρίτου μέτρου, Sequenz τοῦ πρώτου ἡμισέως τοῦ αὐτοῦ μέτρου καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὸ δὲ τριημιτόνιον ὡς καὶ αὐτὸ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 4 τοῦ ἰδίου τόμου, ἐπίσης τὰ εἰς τὴν σελίδα 201 καὶ 395 τοῦ Β' τόμου τριημιτόνια, προέρχονται ἢ ἀπὸ ἐπιρροὴν τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (βλέπε τὸν πλάγιον τοῦ Β' ἤχου) ἢ ἀπὸ χρωματικὴν ἀλλοίωσιν μιᾶς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς βασικῆς, συνήθως Φρυγίου ἢ καὶ Ὑποδορείου κλίμακος, ὅπως εἰς τὰ μὲ τὸν τίτλον «Ἡ ξενητεία» καὶ «Νάτος μάνε μ' νάτος» τοῦ Β' τόμου.

Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 5 «Μαριορήμ' ἀμάν» τοῦ αὐτοῦ τόμου, εἶναι ἡμιτελὲς ἢ μᾶλλον «ἀδοῦλεντο» ὡς συνήθως λέγεται, ᾠσμα, καθὼς καὶ τὰ ὑπ' ἀριθμ. 1 καὶ 2 τοῦ Γ' ὁμοίως τόμου. Τὸ δεύτερον μάλιστα, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι ἐν παιδικὸν Εὐρωπαϊκὸν ᾠσμα (ιδίως ἐὰν γοργῇ τὸ *si* τοῦ δευτέρου μέτρου μὲ ὕφεισιν) ἢ ὡς ἔχει, ἐν ἡμιτελὲς δημῶδες τραγουδάκι ἢ τέλος, ἀργὰ ἐκτελούμενον, ἀπόσπασμα Ἑκκλησιαστικοῦ μας τροπαρίου.

Τὸ δὲ 1ον, ἀπόσπασμα, ἐξ ᾄσμάτων τῆς Καθολικῆς μᾶλλον Ἐκκλησίας. Ὑποθέτω μάλιστα ὅτι καὶ τὸ «Ἐχασα τὴ γυναῖκα μου» εἶναι παραφθορὰ (διὰ τῆς προσθήκης ἰδίως τοῦ τριημιτονίου) Εὐρωπαϊκοῦ ᾄσματος ἢ μᾶλλον χορευτικοῦ εἰς do μείζων μέλους Σλαβικῆς προελεύσεως καὶ ἰδίως τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἤθελεν ἐκτελεσθῆ αὐτὸ χωρὶς τὰς ὑφέσεις καὶ τὴν fa δίεσιν, εἰς Allegro tempo.

Ἐς παρατήρησιν π.χ. κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης, τὴν μεταγραφὴν τοῦ Β' μέρους τοῦ ᾄσματος αὐτοῦ, εἰς do μείζων :

διὰ νὰ ἀκούσῃ εὐθὺς ἀμέσως καὶ τὸ ὀθνεῖον πρότυπον, τὸ made in Europa...

Τὸ ᾄσμα «Ἡ ἀρπαγὴ» (Β' τόμος, σελ. 202) δύναται νὰ θεωρηθῆ ἐν τῇ ἀπλότητί του ὡς ἔχει καὶ εἰς tempo Allegro, μᾶλλον ὡς Refrain τοῦ ἀμέσως προηγουμένου «Ὁ ξένος», ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι, θὰ ἐκτελεσθῆ τὸ τελευταῖον μὲ σί ὑφέσιν. Δύναται ὅμως νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ ὡς παραλλαγὴ τοῦ «Ξένου». Καὶ ἰδοὺ διατί: Ἡ κίνησις τοῦ ὑπ' ἀριθμ.

3 ᾄσματος «Ὁ ξένος» :

ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν ἀμετάβλητος εἰς τὸ Βον μέρος τοῦ 4ου ᾄσματος

«Ἡ ἀρπαγὴ» :

μὲ τὴν διαφορὰν βεβαίως ὅτι, τὸ σί εἶναι ἠλλοιωμένον μὲ μίαν ὑφέσιν. (Τὸ ἐντὸς παρενθέσεως sol, la, si τοῦ προτελευταίου μέτρου τοῦ τελευταίου παραδείγματος, εἶναι ἡ γνωστὴ μας πλέον κυκλωτικὴ, περὶ τὸ la ἐδῶ, κίνησις—Perihesele).

Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 5 ᾄσμα τοῦ Β' τόμου (σελ. 203) μορφοποιεῖται διὰ τῆς συνεχοῦς (πεντάκις) ἐπαναλήψεως καὶ φυσικῶ τῶ λόγῳ παραλλαγῆς τῆς βασικῆς Α φράσεως :

κτλ., τῆς τραγικῆς του τύχης ἥτις τὸν ἀνέμενε καὶ ξεχνιόνταν εἰς τὸ ἀτελείωτο, μακρόσυρτο, ὅπως καὶ τὰ «Κλέφτικα» τῆς Π. Ἑλλάδος, τραγουδι του;

Τὸ «Ἐσὺ στὸ παραθύρι» εἶναι Εὐρωπαϊκῆς τονικότητος ᾄσμα. Ἄλλ' ἢ «Κακοπαντρεμένη», ἂν καὶ ἡμιτελὲς ἐν τῇ συντομίᾳ του τραγουδι, quasi Refrain, ἐν τούτοις ἡ ὄλη ροὴ τοῦ μέλους τοῦ ᾄσματος αὐτοῦ, εἶναι ὅ,τι Ἑλληνικὸν καὶ χαρακτηριστικὸν τῆς λαϊκῆς μουσικῆς σκέψεως καὶ αἰσθήσεως τοῦ Νεοέλληνοσ τραγουδιστοῦ. Ἡ κίνησις :

εἶναι ἡ ἰδιαιτέρως συνήθης μορφικὴ ποιότης (Gestaltqualität) τοῦ λαϊκοῦ μας τροιβαδούρου. Π. γ. : 1)

Ἡ κυκλωτικὴ δὲ κυρίως κίνησις :

1) Τὰ τρία πρῶτα παραδείγματα εἶναι ἀπὸ τὴν Συλλογὴν «Δημῶδη ᾄσματα Γορτυνίας» τοῦ κ. Κ. Ψάχου (σελ. 67, 83, 89) καὶ τὸ 4ον ἀπὸ τὴν Συλλογὴν τοῦ αὐτοῦ «50 Δημῶδη ᾄσματα Πελοποννήσου καὶ Κρήτης», σελ. 45.

εἶναι ἡ γνωστή μας ἀγαπητὴ τοῦ Νεοέλλητος Perihese, τὴν ὁποίαν καὶ συνηντήσαμεν ἐπανειλημμένως, καθὼς βεβαίως τὴν συναντᾷ τις καὶ εἰς σωρεῖαν ἄλλων ἄσμάτων τοῦ ἀπανταχοῦ Ἑλληνισμοῦ γενικῶς. Τὴν συναντᾷ

δὲ ἢ ὡς προηγουμένως ἐσημειώθη
ἢ ὡς ἀκολουθῶς:

Ὅμοίως :

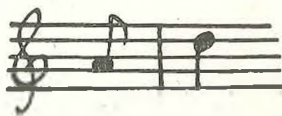

ἀντί :

καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Μετὰ τὴν τονικὴν εἰς τὸ ἄσμα μας «Ἡ κακοπαντρεμένη (βλέπε τὸ παράδειγμα ἄνωτέρω), ἀκολουθεῖ ἡ τελειωτικὴ, ἐν ἀναπτύξει, Kadenz ἐπὶ τοῦ Ia τοῦ Φρυγίου τετραχόρδου. Ἀντιθέτως, τὰ «Τρία παλικαρῶνα», διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς VIIης βαθμίδος ἐν καταχρήσει (καὶ αὐτὸ διότι ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ κίνησις συνεχῶς ἐλέχθη ἤδη ἄνωτέρω) ἀφίνει τὴν ἐντύπωσιν καμάτου ὡς ἐκ τῆς μονοτόνου ροῆς (ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν μοτίβου) τοῦ ὄλου μέλους. Εἰς τὸ «Λωλαίνομαι Μανούλα μου» αἱ καταλήξεις λαμβάνουν χώραν ἐπὶ τῆς IVης καὶ τῆς Iης βαθμίδος, εἰς δὲ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἄσματος αὐτοῦ, μὲ Εὐρωπαϊκὸν μᾶλλον μέλος, ἀκούομεν ὀλοκάθαρα τὴν sol μείζονα τονικότητα. Εἰς τὰ ὑπ' ἀριθμ. τέλος 5, 6, 7, 8 καὶ 9 τοῦ Β' τόμου, ὡς καὶ εἰς τὰ ὑπόλοιπα τοῦ Γ', δὲν μᾶς παρουσιάζεται τίποτε τὸ νέον ἀπὸ ἀπόψεως ἐσωτερικῶν καταλήξεων. Ἡ ἔχομεν μετὰ 2—3 μέτρα τὴν ὀριστικὴν τονικότητα—βάσιν, ἢ τὴν IVην βαθμίδα, τὴν IIαν, τὴν IIIην, τὴν VIIην κλ.

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἀγαπητοῦ τοῦ Νεοέλλητος καὶ τοῦ Θρακὸς βεβαίως λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ, διαστήματος. Εἰς τὸ διάστημα τετάρτης. Τὸ συναντῶμεν εἰς τὰ κατωτέρω ἄσματα τῆς Συλλογῆς Μ. Παχριστοδούλου: «Ἡ κόρη διάζεται», «Ἡ ξενητεία», «Ὁ ξένος» καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθμ. 4 (κεκρυμμένη ἢ τετάρτη, ὡς ἐκ τῆς χρήσεως διαβατικῶν, εἰς τὸ ὄσον μέτρον) 5, 6, 7, 8 τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Β' τόμου. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ αὐτοῦ τόμου: Εἰς τὰ ὑπ' ἀριθμ. 2 (κεκρυμμένη ὁμοίως ἢ 4η ὡς ἐκ τῆς χρήσεως διαβατικῶν. Δηλαδή, ἀντί :

ἔχομεν :

ὅπως καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 4 προηγουμένως), 3, 5 καὶ 9. Εἰς δὲ τὸν τρίτον τέλος τόμον, εἰς τὰ ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6. Βλέπομεν δηλαδή ὅτι, εἰς 14 ἔκ τῶν 23 ᾠσμάτων τῆς Συλλογῆς, τὸ διάστημα τετάρτης χρησιμοποιεῖται ἀρκετά, εἴτε ὡς βαθμῆς διὰ περαιτέρω πρόοδον ἢ ὡς τελειωτικὴ κατάληξις IV—I, Plagal ὡς θὰ ἔλεγον οἱ Εὐρωπαῖοι. Πόθεν προέρχεται ἡ προτίμησις αὕτη τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιστοῦ πρὸς τὸ διάστημα τετάρτης;

Εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν σειρὰν τῶν ᾠθρῶν μου «Τὸ Νεοελληνικὸν λαϊκὸν ᾠσμα»¹⁾, ἔγραφον σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «Τὸ διάστημα τῆς καθαρᾶς τετάρτης (re—sol π. χ.)... εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πλέον συνήθη καὶ ἀγαπητὰ διαστήματα τοῦ Νεοέλληκος λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ, ὡς καὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἄλλως τε καὶ προέρχεται.

Π. χ. ²⁾.καὶ τὸ
δεύτε-
ρον :

Καὶ ἐφ' ὅσον ὁ λόγος διὰ τὰ διαστήματα, σημειοῦμεν ἐπὶ πλέον : Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 8 ᾠσμα (σελ. 394 τοῦ Β' τόμου) μὲ τὸν τίτλον «Δὲν λαλεῖς» ἡ δευτέρα sol—la (καὶ ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἢ VII—I ἀπλῶς) ἀποκτᾷ σημασίαν βασικοῦ μοτίβου, δεδομένου ὅτι, ἐπαναλαμβάνεται αὕτη τετράκις, τὸ ὅλον δὲ ᾠσμα μορφοποιεῖται κυρίως μὲ βάσιν τὴν δευτέραν αὐτῆν. Καὶ αὐτὸ διότι, τὸ do—mi (μεγάλῃ τρίτῃ) εἶναι παράγωγόν τι ἢ παραλλαγὴ τῆς μεγάλης δευτέρας sol—la. Ἀντὶ δηλαδή do—re, ἔχομεν τὴν παραλλαγὴν do—mi. Ἐν τούτοις τὸ ἀνωτέρω ᾠσμα, εἶναι μᾶλλον κρᾶμα Ἑλληνικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς σκέψεως καὶ αἰσθήσεως ἢ καθαρῶς Ἑλληνικῆς τοι-

αύτης. Κινήσεις π. χ. ὡς :

ἢ

1) «Μουσικὴ Ζωὴ» 1930—31, σελ. 150.

2) Τὰ ἀνωτέρω δύο, Βυζαντινῆς μουσικῆς παραδείγματα, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κ. Παπαδημητρίου «Τὸ μουσικὸν ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος», σελ. 59 καὶ 67.

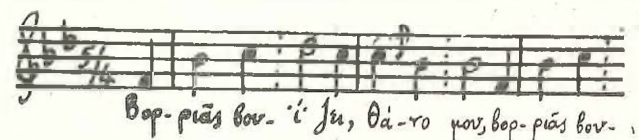

εἶναι, μετὰ τὰς Sequenz αὐτῶν, καθ' ὄλοκληρίαν Εὐρωπαϊκῆς προελεύσεως. Βλέπε σχετικῶς καὶ τὰς μετὰ τρίηχα κινήσεις (Sequenz!) τοῦ «Ξένεμ' ξενού-ταικεμ'» καὶ ἄλλα.

Τὸ ᾄσμα «Νάτος, μάνε μ', νάτος» καὶ ἰδίως τὸ πρῶτον μέρος (πρὸ τῆς εισόδου τοῦ τριημιτονίου) μᾶς ἐνθυμίζει ἐν «Μοιρολόγι» ἀπὸ τὴν Συλλογὴν τοῦ κ. Κ. Ψάχου «Δημώδη ᾄσματα Γορτυνίας» (σελ. 153). Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρῶτον μέρος τοῦ «Νάτος, μάνε μ', νάτος» ἔχει ὡς ἐξῆς:

Καὶ τὸ «Μοιρολόγι» τῆς Συλλογῆς «Γορτυνίας» ὡς ἀκολουθῶς:

βορ-ριᾶς βο- 'ί. Ξι, θά-ρο μου, βορ-ριᾶς βο-

'ί. Ξι θεί-ρο μου σο-τάδ' α-σμί.θι γν'-ρω [ᾄσαι-δά-μι μου]

Ἐὰν εἰς τὸ «Μοιρολόγι» μεταβάλωμεν τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέτρον, θὰ ἀποκτήσωμεν εὐθὺς ἀμέσως τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ «Νάτος, μάνε μ', νάτος». Μήπως πρόκειται εἰς τὸ τελευταῖον, διὰ παραλλαγὴν τοῦ «Μοιρολογιοῦ» τῆς Γορτυνίας;

Ἄλλὰ τὸ ᾄσμα, τὸ ὁποῖον καὶ φέρει εἰς δύσκολον ὁμολογουμένως θέ-σιν τὸν ἐρευνητὴν, εἶναι τὸ «Δόστε τὸ χορὸ νὰ σύρω» ὡς τιτλοφορεῖται ἀπὸ τὸν συλλογέα κ. Μ. Παπαχριστοδούλου—(σελ. 393 τοῦ Β' τόμου). Συναντᾶται καὶ εἰς τὴν κωμόπολιν Μαλακοπὴ τῆς ἐπαρχίας Ἰκονίου, ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ἐδημοσιεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Παχτίκου τῷ 1905, εἰς τὴν Συλλογὴν του «260 Ἑλληνικά δημώδη ᾄσματα»—σελ. 6. Δίδομεν κατωτέρω ἀμφότερα τὰ ᾄσματα:

(Γεωργίου Παχτίκου)

Σᾶς σι-ρι-σᾶς σι-ρι-σᾶς σι-ρι-να-ζῶ, νο-ρί-τσα.

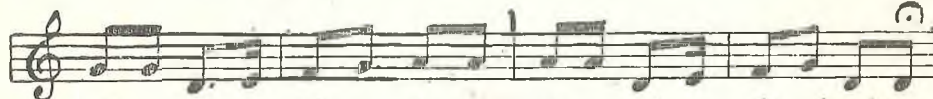

σᾶς σι-ρι-να-ζῶ, νο-ρί-τσα, γὰ μί θά-γι-τε σὶν μί-ση.

(Μόσχου Παπαχριστοδούλου)

Σᾶς πα ρα σᾶς πα ρα σᾶς πα ρα κα λῶ κο ρί τσια.

σᾶς πα ρα κα λῶ κο ρί τσια δῶ στε τὸ λο ρὸ νὰ εὐ ρω.

Καὶ οἱ στίχοι:

(Γ. Παχτίκου)

«Σᾶς περικαλῶ κορίτσια,
νὰ μὲ βάλετε 'ς τὴν μέση.

Ἔχω κόρη νὰ 'πανθρέψω
καὶ γαμβρὸ νὰ κατακέψω.

5 Νὰ τὸν δώσω καὶ προικιά
κ' ἔναν κόσκινο κουκιά.

Νὰ τὸν δώσω κ' ἐν ἀμπέλι
Καὶ 'ς τὴν μέση ἕνα δενδρί.

Νὰ τὸν στείλω 'ς τὸ Μισίρι
10 'ς τὸ μεγάλο μοναστήρι».

(Μ. Παπαχριστοδούλου)

«Σᾶς παρακαλῶ κορίτσια
δότε τὸ χορὸ νὰ σύρω.

Ἔχω κόρη νὰ παντρέψω
καὶ γαμπρὸ νὰ κατακέψω
5 νὰ τὸν δώσω καὶ προικιά
τράχωμα κατὸ φλωριά.

Νὰ τὸν δώσω καὶ ἀμπέλι
πῶχ' σταφύλι σὰν τὸ μέλι».

Παρατηρεῖ πιστεῦω ὁ ἀναγνώστης ὅτι, εὐρισκόμεθα ἀνωτέρω πρὸ δύο Varianten ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἄσματος καὶ ὅτι αἱ παραλλαγὰι (τὶ τὸ σύνηθες ἄλλως τε εἰς τὸν Νεοέλληνα λαϊκὸν τραγουδιστὴν) εἶναι (ἀπὸ ἀπόψεως κυρίως Νεοελληνικῆς μουσικῆς νοοτροπίας) ἀσήμαντοι 1). Κατὰ

1) Ἡ scotch snap ἢ alla Lombarda (δίκαιον ἕκτον + ὄγδοον παρεστιγμένον) ρυθμικὴ κίνησις (figur) τοῦ Γ. Παχτίκου (τὴν ὁποίαν καὶ συναντῶ τις εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ καὶ εἰς δημόδη ἄσματα τῆς Σουηδίας, Ἰρλανδίας, Φινλανδίας, τῶν Σκανδιναυικῶν χωρῶν καὶ ἀλλαχοῦ) εἶναι ἡ διακρίνουσα ἰδίως τὸ ἄσμα τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὸ τοῦ κ. Μ. Παπαχριστοδούλου,

τὰ ἄλλα ὁ μὲν Παχτικός γράφει ὄγδοα παρεστιγμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καὶ δίδει τὴν ὀριστικὴν κατάληξιν εὐθύς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου μέτρου, ἐν ᾧ ὁ κ. Μ. Παπαχριστοδοῦλου μετὰ τὴν τρίτην (4ον μέτρον), γράφει τὴν κατάληξιν του εἰς τὸ ὄγδοον καὶ μόνον μέτρον. Ἐπὶ πλέον: Ὁ Παχτικός εἰς τὸ 2ον μέρος τοῦ ᾄσματός του ἀκούει καὶ σημειώνει βεβαίως scotch spar κίνησιν (figur), ἡ ὁποία εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι ἡ ρυθμικὴ

παραλλαγὴ τοῦ μέτρου:

εἰς:

καὶ ἐν συνεχείᾳ, διὰ τὴν τελειωτικὴν κατάληξιν:

ἥτις διὰ τῶν διαβατικῶν, «καλύπτει» τὴν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τετάρτην sol —re τοῦ κ. Μ. Παπαχριστοδοῦλου. Εἰς τὰ πρῶτα τρία μέτρα τοῦ ᾄματος τοῦ Παχτικού, ἐὰν ἀπαλείψωμεν τὰς στιγμὰς τῶν ὀγδῶν καὶ μετατρέψωμεν τὰ δέκατα ἕκτα εἰς ὄγδοα, θὰ ἔχωμεν τὸ αὐτό, ὡς καὶ εἰς τοῦ κ. Μ. Π., μέλος. Τὰ τελευταῖα δὲ τέσσαρα μέτρα τοῦ πρώτου, εἶναι βεβιασμένη συμπλήρωσις ἢ εἰς τοῦ κ. Μ. Π., εἰς τὸν ὁποῖον τὸ Β' μέρος ἀποκτᾶται διὰ τῆς συμμετρικῆς ἀπαντήσεως εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ πρῶτα μέτρα, τὴν Α' φράσιν. Πάντως, εἰς μὲν τοῦ Παχτικού τὸ ᾄσμα, ἀκούομεν εὐκρινῶς τὴν ἀσυμπλήρωτον ἔστω Φρύγιον κλίμακα, εἰς δὲ τοῦ κ. Μ. Π. μᾶλλον τὸ ἀνεμιτονικὸν τετράχορδον re, fa, sol, la, ἀφ' οὗ τὸ μι εἰς αὐτὸν δὲν εἶναι ἡ διαβατικὸν καὶ ἡχεῖ κυρίως (δὶς μόνον) ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς πάντοτε μέρους τοῦ κτυπωμένου χρόνου. Τοῦ κ. Μ. Π. τὸ ᾄσμα, μᾶς ἐνθυμίζει οὕτω μερικὰ παιδικὰ ᾄσματα, ἐν ᾧ τοῦ Παχτικού ἐν Ἑλληνικοφανῆς πως—τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 6ου μέτρου. Καὶ ἐρωτᾶται: Τίνι τρόπῳ ἀπὸ τὴν Μαλακοπὴν τοῦ Ἰκονίου (διότι τοῦ Παχτικού τὸ ᾄσμα εἶναι ἀσφαλῶς παλαιότερον.—Βλέπε καὶ τὴν διηγετικὴ ἐπανάληψιν τοῦ αὐτοῦ φθογοσῆμου εἰς διάφορα τοῦ ᾄματος μέρη

καί ιδίως τὰ σοί εἰς τὸ βον καὶ τὸ 7ον μέτρον) 1) εὐρέθη τὸ ᾄσμα, ἔστω καὶ ὀλίγον παρηλλαγμένον (ἄλλως τε τὸ γεγονός αὐτό, δὲν εἶναι καὶ τίποτε τὸ νέον διὰ τὸν Νεοέλληνα) εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν: Πῶς τὸ «ἀστειόν» αὐτὸ χορευτικὸν μέλος, ὡς τὸ χαρακτηρίζει, λίαν δὲ ὀρθῶς, ὁ Παχῆκος, εὐρέθη καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης; Μήπως διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεδόθη τὸ ᾄσμα εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν; Ἡ μήπως κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον μετηγάστειραν Ἕλληνες ἐκ Θράκης εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐκεῖθεν, μετὰ τὸν πόλεμον, ὅφ' οὐ ἔπανῆλθον καὶ πάλιν εἰς τὴν γενέτειράν των διέδοσαν, οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ Θραῖκες, τὸ ἀνωτέρω ᾄσμα, μετὰ διαφόρων ἄλλων δημοδῶν ἁσμάτων τῶν Μικρασιατικῶν ἐπαρχιῶν τῶν ἀνθούτων τότε Ἑλληνικῶν κοινοιῶτων; Δυστυχῶς δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀπαντήσω μετ' ἀκριβείας. Ἐν πίσσει περιπτώσει, καταπληκτικὴ εἶναι ἡ ὁμοιότης καὶ ἡ σχέσις τῶν δύο ὡς ἄνω ἁσμάτων 2).

Συμπεράσματα

Τὰ δημῶδη ᾄσματα Θράκης, ὡς αὐτὰ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Μόσχου Παπαχριστοδούλου, μᾶς δίδουν τὰ ἐξῆς: Τὴν ἐπανάληψιν καὶ τὴν παραλλαγὴν μιᾶς Α βασικῆς μουσικῆς φράσεως, τὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς ἢ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς κλίμακας, τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ ἐν πολλοῖς ρυθμικὰ σχήματα εἰς τὴν ὄλην μελισματικὴν των γραμμὴν, τὸ πλούσιον μέλος, τὰ ἐπιφωνήματα, τὰς παρεμβολὰς, τὰς ἐπαναλήψεις καὶ τὰς ἀποκοπὰς λέξεων εἰς τὸ κείμενον, τὸν στενὸν τόπον τῆς φωνῆς (Ambitus), τὰ μικρότερα τοῦ ἡμιτονίου διαστήματα, τὸ Portamento εἰς διάφορα τῶν ἁσμάτων μέρη καὶ ἄλλα, σχετικὰ πάντοτε μετὰ τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν μουσικὴν σκέψιν καὶ αἴσθησιν τῶν Νεοελλήνων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος.

Μᾶς δίδουν ἐπίσης, ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῆς Θράκης, καὶ μερικὰ Σλαβικῆς ἢ καὶ Εὐρωπαϊκῆς ὑφῆς ᾄσματα (τὰ τελευταῖα ἴσως ὡς ἐκ τῆς γειτνιασεως τῆς χώρας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν), οὐδέποτε δὲ Τουρκικῆς,

1) Σχετικῶς δεόν νὰ σημειωθῇ ὅτι, πολλάκις ὅταν λησμονῆ ὁ τραγουδιστὴς τὴν συνέχειαν, ἐπαναλαμβάνει ἀπλῶς τὸ αὐτὸ φθογγόσημον ἢ τὴν αὐτὴν κίνησιν, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν θὰ «κλείσῃ» τὸ ᾄσμα του. Βλέπε π. χ. καὶ τὰ ᾄσματα τοῦ κ. Μ.Π.: «Τρία παλικάρια», «Ἄν θέλεις υἱέμ, νὰ ζεῖς» καὶ ἄλλα.

2) Οἱ στίχοι ἐπίσης, δὲν διαφέρουν καὶ τόσον, εἰμὴ μόνον εἰς τὰ προικιά; Ζήτημα νοοτροπίας. . . .

τουλάχιστον εἰς τὰ δημοσιευθέντα 23. Τὸ πρόβλημα, εἰς καὶ κατὰ πόσον θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν καὶ διὰ καθαρῶς τοπικιστικῆς, ἀλλ' Ἑλληνικῆς πάντως χροιάς, ᾄσματα (ὅπως λέγομεν: «Μανιάτικα μοιρολόγια», «Κλέφτικα», «Ἐπιτραπέζια» καὶ ἄλλα Πελοποννήσου, «Χορευτικά» Κρήτης κλ.), εἶναι ὀλίγον δύσκολον μὲ τὰ 23 καὶ μόνον «Θρακιώτικα τραγούδια» τοῦ κ. Μόσχου Παπαχριστοδοῦλου. Καὶ ἔνεκα τούτου, συνιστῶμεν εἰς τὸ Σὸν Προεδρεῖον τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου» νὰ σχηματίσῃ ἐπιτροπὴν ἀπὸ εἰδήμονας (μουσικοὺς καὶ φιλολόγους ἐπιστήμονας), εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ἀναθέσῃ τὴν συλλογὴν τῶν δημῶδων ᾄσμάτων τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς ἀκόμη Θράκης καὶ νὰ δημοσιεύσῃ κατόπιν εἰς αὐτοτελεῖς τόμους, τὸ πλῆθος τῶν διὰ τοῦ φωνογράφου πάντοτε συλλεγέντων δημῶδων ᾄσμάτων ἐπὶ τῇ βίσει τῶν κατωτέρω στοιχείων, δι' ἕκαστον ᾄσμα :

Τ Ι Τ Λ Ο Σ

Φωνογραφικὴ λήψις; εἰς....	(ὄνομα πόλεως, κωμοπόλεως, χωρίου κλ.).
Τραγουδιστῆς· ἐπιτελεστῆς....	(ὄνομα, ἐπάγγελμα, ηλικία).
Τοπικὴ θεσία· χῶρος;.....	(εἰς ἀνοικτὸν ἢ κλειστὸν χῶρον; ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ τραγουδιστοῦ ἐγένετο ἢ φωνοληψία; παρόντων ἄλλων προσώπων καὶ ποίαν; ποίαν ὥραν;).
Κείμενον.....	(ἐγένετο χορῆσις παλαιοῦ κειμένου ἢ μήπως αὐτοσχεδιασμός στίχων; Τίνος εἶναι τὸ ποιητικὸν κείμενον; Τονισμοὶ λέξεων, φράσεων, στίχων).

Καὶ τέλος: Reagieren τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἢ παρακολούθησιν ᾄσματος τοῦ ἢ τρίτου προσώπου κτλ. 1).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

1) Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνά χειρὸς μελέτης μου, ἔλαβον γνῶσιν διὰ τοῦ σεβαστοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου» κ. Μ. Σταμούλη, τῆς κριτικῆς «τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς λαογραφικῆς καὶ γλωσσικῆς ὕλης τοῦ προκηρυχθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις «Θρακικοῦ Κέντρου» («Θρακικά» τόμος Β' σελ. 218), ἀκριβῶς τῶν ἐξεσασθέντων ἀνωτέρω ᾄσμάτων. Τὴν κριτικὴν ἐπιτροπὴν ἀπετέλουν οἱ κ.κ. Στίλπων Κυριακίδης (καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) καὶ Εὐστρ. Πελεκίδης. Μετὰ χαρᾶς μου εἶδον, ὅτι αἱ ἀπόψεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ δὴ εἰς τὰ περὶ «διαλελυμένων Ἰδουλλάβων» συμπίπτουν μὲ τὰς ἰδικάς μου ἐρεῦνας καὶ ἀκόμη οἱ, ἀπέδειξα ὡς ὀρθὸν ἐν πολλοῖς τὸν «ἐνδοιασμόν» ἀπλῶς τῆς ἐπιτροπῆς: «Ἡ συλλογὴ δὲν φαίνεται ἐγγυωμένη τὴν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν» [ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς ἀποδόσεως ὑπὸ τοῦ Συλλογέως τοῦ τε ἤχου (προτιμητέον: τονικότητος) καὶ τοῦ ρυθμοῦ]. Σχετικῶς δὲ μὲ τὰς παρατηρήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ᾄσμα ἢ «Πανηγύατα» παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν μελέτην μου ἀνωτέρω καὶ δὴ εἰς τὰς παραγράφους περὶ παραλλαγῶν καὶ προσθηκῶν, περὶ ἐπιφωνημάτων, ἐπαναλήψεων, παρεμβολῶν κτλ.

ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΟΑΛΗΝΙΚΗΝ ΔΙΑΛΕΚΤΟΛΟΓΙΑΝ

Τὰ «Θρακικά» δημοσιεύοντα τὴν ἐπείγουσαν ἔκκλησιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀναγνωστοπούλου δράττονται τῆς εὐκαιρίας ὅπως παρακαλέσουν πάλιν πάντα δυνάμενον νὰ βοηθήσῃ τὸ ἔργον τῶν «Θρακικῶν», καὶ ἰδίᾳ τοὺς διδασκάλους ὅπως σπεύσουν εἰς τὴν ἀποστολὴν λεξιλογίων καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου. Ἐλπίζομεν ὅτι αἱ ἐπανελημμέναι διὰ τοῦ τύπου καὶ δι' ἐγκυκλίων ἔκκλήσεις μας, κατόπιν μάλιστα τῆς τόσον ἐυγλώττου τοιαύτης τοῦ κ. καθηγητοῦ θὰ τύχωσιν εὐνοικῆς ἀπαντήσεως παρὰ τῶν ἀρμοδίων Θρακῶν.

Πρὸ πέντε σχεδὸν ἐτῶν ἔγραφα εἰς τὸν πρῶτον τόμον (σελ. 242) τῶν «Θρακικῶν» τὰ ἑξῆς· «Ἡ ἀνάμειξις τῶν ἐξ ἀνατολικῆς Θράκης προσφύγων πρὸς τοὺς κατοίκους ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν θὰ συντελέσῃ ἀναποφεύκτως εἰς τὴν ἀνάμειξιν καὶ τῶν γλωσσικῶν ιδιωμάτων των. Διὰ τοῦτο θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ ἔρευνηθοῦν ταχέως καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι ἀκόμη καιρὸς καὶ τὰ λοιπὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς Θράκης. Αἱ φιλόξενοι στήλαι τῶν «Θρακικῶν» παρέχουν τὴν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν. Δὲν χρειάζεται ἤδη παρὰ ἢ καλὴ θέλησις καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον τῶν λογίων Θρακῶν διὰ τὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των. Ἄς ἐλπίσωμεν καὶ ἄς εὐχηθῶμεν νὰ μὴ ἀργήσῃ νὰ ἐκδηλωθῇ.»

Ἡ ἐνθερμος εὐχὴ καὶ ἡ ἐλπίς μου αὕτη ἐλάχιστα καὶ ἀνεπαρκέστατα ἐξεπληρώθη μέχρι τοῦδε. Ὀλίγα μόνον γλωσσάρια—ἐκ τῶν ὁποίων καλύτερον καὶ ἀκριβέστερον εἶναι τὸ Γλωσσάριον τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τοῦ κ. Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου—καὶ ὀλίγα λαογραφικαὶ συλλογαί, ἀμφιβόλου ἀκριβείας ὡς πρὸς τὴν φωνητικὴν ἀπόδοσιν τοῦ τοπικοῦ ιδιώματος ἐδημοσιεύθησαν εἰς τοὺς τέσσαρας τόμους τῶν «Θρακικῶν». Καμμία ἀκόμη ἐπιστημονικὴ μελέτη περὶ γλωσσικοῦ τινος ιδιώματος τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, καμμία,—ἔστω καὶ ἀπλή, ἀλλὰ πιστὴ—περιγραφὴ τῆς φωνητικῆς καὶ τῆς κλίσεως τῶν κυριωτέρων τουλάχιστον ιδιωμάτων τῆς ἀνατολικῆς Θράκης δὲν ἐδημοσιεύθη ἀκόμη. Τὸ παράδειγμα τοῦ μακαρίτου Στ. Ψάλτη, ὅστις διὰ τῶν «Θρακικῶν» ἡμετέρας περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς πόλεως 40 Ἐκκλησιῶν», ἐκδοθείσης πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν, ἔδωσεν

εἰς τοὺς Θράκας τὴν πρώτην ὄθησιν καὶ τὸ πρότυπον τοιούτων ἔρευνῶν καὶ διὰ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του, ἀναμένει πάντοτε τοὺς μιμητὰς καὶ συνεχιστὰς του.

Ἄλλ' ἐὰν τὸ πρῶγμα ἦτο καὶ πρότερον ἐπεῖγον—ἐνεκα τῆς γοργῆς ἐξηκλώσεως τῆς κοινῶς ὀμιλουμένης εἰς ὅλας, καὶ τὰς ἀποκέντρους ἀκόμη, ἐπαρχίας, καὶ τῆς ἐκ τούτου βαθμιαίας ἐξαφανίσεως τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων—ἦδη, μετὰ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν ὁμογενῶν μας ἐκ τῆς Α. Θράκης καὶ τὴν διασποράν των εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἢ ἀνάμειξις καὶ ἐξαφάνισις τῶν ἀνατολικοθρακικῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων εἶναι πλέον ζήτημα ἐλαχίστου χρόνου.

Διὰ τοῦτο, ὅσοι λόγιοι—ἰδίως φιλόλογοι, δημοδιδάσκαλοι καὶ ἄλλοι μορφωμένοι—Θραῖκες δύνανται νὰ περιγράψουν (ἔχοντες ὡς πρότυπον τὸ θηθὲν ἔργον τοῦ Σ τ. Ψ ἄ λ τ η, καθὼς καὶ τὴν ἐν Λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τόμ. ΣΤ' σελ. 362 κ.ἐξ. γενικωτέραν περιγραφὴν τῶν ἰδιωμάτων τῆς δυτικῆς Θράκης ὑπὸ τοῦ κ. Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ἰ δ ο υ) τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των ἢ νὰ συλλέξουν τοῦλάχιστον τὸ λεξιλογικὸν καὶ λαογραφικὸν ὕλικόν των—καταρτίζοντες γλωσσάρια ἀκριβῆ καὶ συλλογὰς λαϊκῶν παραδόσεων, παραμυθίων, ἀνεκδότων, παροιμιῶν, αἰνιγμάτων, δημωδῶν ᾄσμάτων κλπ. κλπ. μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν πιστοτέραν ἀπόδοσιν τῆς ἐγγωρίου προφορᾶς, κλίσεως καὶ συντάξεως—ἔχουν καθῆκον ἐπιτακτικὸν νὰ τὸ κάμουν ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον καὶ συντομώτερον. Θὰ ἦτο τοῦτο οὐχὶ μόνον πολύτιμος συμβολὴ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ κάλλιστος φόρος τιμῆς καὶ ἀγάπης εἰς τὸν ἱερὸν βωμὸν τῆς ἀλησμονήτου πατρίδος των.

Τὰ «Θρακικά»—τὸ καλὸν περιοδικὸν των—κάμνει ἐπείγουσαν ἐκκλησίαν εἰς τὴν πρὸς τὴν ἀτυχῆ Α. Θράκην στοργὴν καὶ ἀφοσίωσίν των καὶ θέτουν εἰς τὴν διάθεσίν των τὰς φιλοξένους στήλας των.

Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἀπὸ τὴν συλλογὴ Ἑλπινίκης Σταμούλη Σαραντῆ

Η ΧΑΡΑ ΣΤΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΕΣ¹⁾

Ὅταν βουληθῶνε νὰ γίνῃ ἡ χαρά, ²⁾ μπροστά πὸ εἴκοσι, εἴκοσι πέντε μέρες ὁ γαμπρὸς μ' ἓνα μεγαλείτερο συγγενῆ θὰ πάγη νὰ φιλήσῃ τὸ χέρι τοῦ νουνοῦ καὶ θὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ τὸν στεφανώσῃ. Θὰ τὸν δόςῃ ριγάλο μὰ ὀκᾶ ζάχαρι, μισὴ ὀκᾶ καφέ κι' ἓνα μπουκάλι ραζὶ. Ἄν δέ ζῆ ὁ νουνοὸς τότε θὰ γυρέψῃ νὰ τὸν στεφανώσῃ ἢ νουνά, ὁ γιὸς γιὰ ἡ κόρη τοῦ νουνοῦ τ'.

Φρόντιζαν ἡ μέρα τῆς χαρᾶς μὴ τύχει σὲ μέρα πού δὲ γίνονταν χαρές. Δὲ γίνονταν τὴ Μεγάλῃ Σαρακοστή, τὸ Σαραντάμερο ἀπ' τ' αἶ Σπυριδῶν ὡς τὰ Φῶτα πού θὲ ν' ἀγιασθοῦνε τὰ νερά καὶ τὸν Μάη, γιὰτὶ ὁ Μάης ξέραιν τὰ χόρτα.

Ὁ νουνοὸς ἂν δὲν ἔχῃ τὸν καιρὸ τ' θὰ πουλήσῃ τὸ ζῶό τ' ἢ καὶ θὰ χρεωθεῖ, ἂν ὁ γαμπρὸς γυρέψῃ ἄλλοινα νὰ τὸν στεφανώσῃ, πού γένεται πολὺ σπάνια, κακοφαίνεται πολὺ τὸν νουνοὸ ³⁾.

---

1) Χωριὸ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ὑπάγονταν διοικητικῶς στίς Μέρες κι' ἐκκλησιαστικῶς στὴ Μητρόπολι Λέρκων. Οἱ κάτοικοι περὶ τοὺς 1270 καταγίνονταν στὸ μικροεμπόριο, πολλοὶ ἦταν τεχνίτες καὶ λίγοι γεωργοί. Τὰ 1924 σύμφωνα μὲ τὴ Συνθήκη τῆς Λοζάννης ἀναγκάσθηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πατρίδα τους, ἦλθαν στὴ Μακεδονία κι' ἔκτισαν καινούργιο χωριό, πάλι μὲ τ' ὄνομα Καστανιές, ἐκεῖ ὅπου ἦταν τὸ κατεστραμμένο τοιφλίκι Κερμπασέλ, κοντὰ στὸ Κιλκίς. Τὰ προξένεια κι' οἱ ἀρραβῶνες ἐπίσης στίς Καστανιές δημοσιεύθηκαν στὰ Θρακικά, Τομ. Α, σελ 412—417.

2) Γάμος. Ὅπως γίνονταν μὲ παραλλαγές καὶ στὰ χωριά τῆς Σηλυβριάς. Στὸ περιοδικὸ «Κυριακὴ» τοῦ 1929, τῆς 22 καὶ 29 Μαΐου ἡ Χαρά δημοσιεύθηκε πολὺ σύντομα· ἐδῶ δημοσιεύεται μ' ὅσες περισσότερες λεπτομέρειες κατάρθωσα νὰ συνάξω.

3) Στὴ Σηλυβριά ἓνας νουνοὸς, ἦταν καὶ γείτονάς μας, ὅταν ἔμαθε πῶς ἄλλος θὰ στεφανῶνε τὸν βασιτσικό του πῆγε στὸ δεσπότη, ὁ δεσπότης ἐπεμβῆκε καὶ δὲν τὸν ἔγινε ἡ προεβολὴ νὰ μὴ στεφανώσῃ.

Γιὰ νὰ μὴ τὸν πιάσνε τὰ μάγια.

Τὸν γαμπρὸ δέκα πέντε μέρες πρὶν παντρευτεῖ δένε στὴ μέση τ' ἓνα κομμάτι πλεμάτι τοῦ ψαριοῦ καὶ λένε :

Ὅταν λυθεῖ τὸ πλεμάτι πὸ τὴν μέση τ'
τότε νὰ τὸν πιάσνε τὰ μάγια.

Νᾶναι ἀπὸ πλεμάτι ποῦ πιάνε τὰ σαφρίδια, τότε καὶ σαράντα μάγια νὰ κάμνε δὲν τὸν πιάνε.

Κουβαλεῖ κλειδωμένη κλειδαριὰ στὴ τσέπη τ' γιὰ μέσα στοῦ ζουνάρι καὶ μελετάει.

“Ὅταν ἀνοίξ' ἡ κλειδαριὰ
τότε νὰ πιάσνε τὰ μάγια

“Ὀλ' ἡ βδομάδα τοῦ γαμπροῦ.

Κ' ἡ Κυριακὴ τῆς νύφης.

“Ὅτι καιρὸ κάμνει τὴ βδομάδα τῆς χαρᾶς λένε πῶς εἶναι τοῦ γαμπροῦ κι' ὅτι καιρὸ τὴν Κυριακὴ εἶναι τῆς νύφης. “Ἄμα βρέχ' τὴν Κυριακὴ λένε πῶς κλαίγ' ἡ νύφη.

Τὴν Πέμπτ' ἀρχίζ' ἡ χαρά' ὁ γαμπρὸς θὰ στείλει τὴν μεγαλείτερη τ' ἀδελφή, γιὰ μιὰ γυναῖκα συγγενικὰ στὴν ἀρραβωνιαστικιά τ' με δῶρα, καθρέφτη ντουβαριστὸ 1) μεγάλο κατὰ τὶς δυνάμεις του, τάσι, χτένι 2) φιλιτσένιο 3), χτένα 4) φιλιτσένια, σαποῦνι γιὰ νὰ λουσθῇ κεῖν' κι' οἱ φιλινάδες της, κουκουβέλια 5), καὶ σιδερόπετρα γιὰ νὰ βάλῃ στὰ μαλλιά της καὶ γίνε μαῦρα, μοσχοσάπουνο, λεβάντα, τρὲς καὶ νὰ τὴν πῆ πῶς τὴν Κυριακὴ θὰ γίν' ἡ χαρὰ καὶ νᾶναι ἕτοιμη, ἂν καὶ τᾶχνε πὸ μπροστὰ τὰ λόγια μιλημένα. Μόλις πάνε τὰ κουκουβέλια στὴ νύφη τὰ τσακίζι, κυπανίζνε καὶ τὴν κόκκινη σιδερόπετρα ποῦ ἔχει χρῶμα ἀγάνωτου μπακιριοῦ καὶ νὰ μουσκεῦνε, μαζύ. Ἡ νύφη τὸ βράδυ θὰ βάλει κινὰ στὰ μαλλιά

1) Λ. Τουρκ. Τοῦ τοίχου.

2) Χτένι πυκνό.

3) Λ. Τ. Ἐλεφαντόδοντο.

4) Χτένι ἀραιό.

5) Καρποὶ δένδρου, οἰκογενεῖας κυπαρισσιῶ.

για νὰ πιάσνε τὰ κουκουβέλια καὶ βάζηνε πὸ πάνω βάζει μιὰ πικρολαπατοῦσα 1) γιὰ νὰ μὴ λερώσῃ τὸ τουλπάνι ποὺ βάζει πὸ πᾶν'. Τὴν Παρασκευὴ πρωὶ ἢ νύφ' ἔβαζε τὰ κουκουβέλια καὶ τὸ Σαββάτο λούγονταν.

Ὁ γαμπρὸς τὸ βράδυ καλεῖ τοὺς πιὸ κοντινοὺς συγγενεῖς του καὶ τοὺς λέγ' πῶς ἔχ' χαρά. Ὅλοι θὰ στείλνε πὸ ἓνα δᾶρο, πρόβατο, κρασί, λαχανικά κι' ἄλλα φαγώσιμα, ἀμάξι ξύλα, κεριά.

Ὁ γαμπρὸς κι' ἡ νύφη μπροστὰ πὸ μιὰ βδομάδα νήστευσαν καὶ τὴν Κυριακὴ πρωὶ κοινῶνσε ὁ καθένας ξέχωρα, ὕστερα ὡς τὸ χρόνο δὲ μεταλαβαῖνε· δὲν τοὺς τυχαίν' κοινωνία.

Τὸ προικοκάλεσμα

Τὴν Παρασκευὴ πὸ τὸ μέρος τῆς νύφης μιὰ νέα γυναῖκα συγγενικά θὰ βάλ' τὰ γιορτερά ροῦχα καὶ θὰ πάγει νὰ φωνάξ' τὰ συγγενικά κορίτσια, τὶς φιληνάδες καὶ τὶς γεινοτοποῦλες νὰ δγιοῦνε καὶ σιάξνε τὴν προῖκα.

Ὁ γαμπρὸς ἔστειλε τὰ παιχνίδια 2) στὸ σπίτι' τῆς νύφης καὶ παίζνε. Τὰ κορίτσια ἀφοῦ δγιοῦνε τὴν προῖκα θὰ τὴ στολίσνε καὶ θὰ σεντονιάσνε 3) τὰ παπλώματα.

Φέρτε βελόνι κίτρινο καὶ μακαρὰ κινκάτο 4)
νὰ σεντονιάσμ' τὸ πάπλωμα γιὰτ' εἶναι νυφικάτο.

Τὸ μεταξωτὸ θὰ σεντονιάσνε οἱ πρῶτες ξαδέλφες τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης, ὄλ' ὅσ' εἶναι κεὶ θὰ τὸ ἀσημῶσνε 5). Οἱ φιληνάδες τῆς νύφης θὰ σεντονιάσνε τὸ σαλένιο 6) καὶ τὸ μπασμαδένιο 7) κι' αὐτὰ θ' ἀσημῶθῶνε. Τ' ἀσημῶματα μοιράζονται τὰ κορίτσια.

Θὰ γεμίσνε, μὲ μαλλιά τὰ στρώματα, τοὺς σιλτέδες, τὶς μαξιλάρες, τὰ μαξιλάρια.

Ὅταν κοντεύει τὸ μεσημέρ' οἱ προικοκαλεσμέν' τοῦ γαμπροῦ μὲ τὰ

1) Ἀγριόχορτο μὲ πλατειὰ μεγάλα φύλλα.

2) Τὴ μουσική, τὴν λένε καὶ λαλήματα καὶ βιολιά.

3) Τὸ ράψιμο τοῦ συντονιοῦ στὸ πάπλωμα.

4) Μὲ μάρκα King καὶ τοὺς ἔλεγαν κινκάτους, ἦταν ἐγγλέζικοι κ' εἶχαν τὴν καλλίτερη κλωστή.

5) Θὰ ρ.ξοῦνε παράδες ἀσημένιους, γρόσι, διάρι, (νόμισμα δυὸ γροσιῶ), κάρτο (πέντε γροσιῶ) ἢ καὶ μετζίτι, (εἴκοσι γροσιῶ).

6) Μάλλινο μὲ σχέδια τοῦ σαλιοῦ.

7) Τσίτινο.

παιχνίδια πάνε στὸ σύντεκνο, ἔκει εἶναι κ' οἱ προικοκαλεσμέν' τοῦ σύντεκνου, τὸν πέρνε με δόξα καὶ ὄλοι μαζὺ παγαῖνε στὴ νύφη, μπρὸς τὰ βιολιά καὶ κατόπ' οἱ καλεσμένοι.

Οἱ πόρτες τοῦ σπιτιοῦ τῆς νύφης εἶν' ἀνοιχτές.

Ἦλθε ἡ ὥρα ἡ καλὴ καὶ ἡ εὐλογημένη
νὰ εἶν' οἱ πόρτες ἀνοιχτές κι' ἡ προίκα ἀπλωμένη.

Τὸ στόλισμα τῆς προίκας.

Ἡ νύφη παραπονεμένη κάθεται σὲ скаμνὶ πάνω στὸ μιντέρι.

Τὰ κορίτσια πρῶτα θὰ σιάξουνε τὴ γιουκιὰ ¹⁾ θὰ βάλνε τρεῖς μιντέρες φαντὲς ἄσπρο με γαλάζιο, τὸ κιλίμι, ²⁾ τὴν βρασιά, τρία στρώματα σαντρατωτά, ³⁾ τρεῖς σιλτέδες, δέκα ντουβαριασιές ³⁾ μαξιλόρες. Τὰ ἀπλώματα, τὸ μεταξωτὸ καμωμένο ἀπ' τὸ φουστάνι τῆς μητέρας, γιὰ τῆς γαγιαῖς τῆς, δυὸ μαξιλάρες καὶ τέσσερα μαξιλάρια τοῦ ὕπνου.

Γύρω στὴν κάμαρα τὰ κορίτσια δένε σχοινιά γιὰ ν' ἀπλώσνε τὴν προίκα. Δώδεκα πουκαμίσες με βελονίσια νταντέλλα, με κορσέ ⁵⁾ καὶ με κεντήματα. Δώδεκα παντελόνια, δώδεκα κορσάξα, δώδεκα ἄσπρες μανταπολένιες ⁶⁾ κοντὲς ρόμπες με κέντημα ἀνθρακίττο ἄσπρο γιὰ κόκκινο, με φερμπαλάδες, με κεντήματα. Ἐξ μεσόφουστες ⁷⁾ ἄσπρες με φαρδεῖα κεντήματα καὶ τρεῖς κόκκινες σπιτικιές με φερμπαλάδες. Ἐξ σπιτικὰ σεντόνια καὶ δυὸ χουμαγένια ὀλόγυρα κεντημένα, γιὰ ὀλόγυρα με νταντέλλα με βελόνι, γιὰ με βελόνες, γιὰ με κορσέ. Δώδεκα μαξιλάρες· οἱ ἔννια σπιτικὲς πὸ τρεῖς τσοσμεδένιες ⁸⁾, καμποτιές ⁹⁾ καὶ μονοπρόσαπες ¹⁰⁾ κ' οἱ τρεῖς χουμαγένιες. Δώδεκα μαξιλάρια στὸ κεφαλάρι με κεντήματα καὶ νταντέλλες καὶ με μεγάλες μάρκες ἄσπρες γιὰ κίκκινες. Θᾶχ' τρία

1) Στίβα

2) Λ. Τ. Χαλί φαμένο στὸ σπῆτι με σχέδια, τῶχουν σὲ περισσότερη ὑπόληψη ἀπ' τὴ βρασιά, χαλί μονόχρωμο ἢ λουρωτό.

3) Κατριλωτά.

4) Κορσέ.

5) Τοῦ τοίχου πού βάζουν γύρω στὰ μιντέρια.

6) Ἀπὸ χασέ.

7) Οἱ φουστες ἦταν φαρδεῖες, με τέσσαρα φύλλα ἴσια χωρὶς λόξιμα.

8) Σπιτικὸ ἄσπρο ριγωτὸ στὸ στημόνι.

9) Δίμιτο φαμένο στὸν ἀργαλειό.

10) Φαντὸ πού ἔχ' καλὴ κι' ἀνάποδη.

πλεχτὰ μαξιλάρια μὲ κορσὲ γιὰ τὸ μιντέρι, τρία ἄσπρα κεντημένα καὶ τρία φελπεδένια μαῦρα γιὰ χρωματιστά. Δώδεκα τουλπάνια ἄσπρα μὲ νταντέλλα, γιὰ σατσάκι μὲ χάντρες, γιὰ μὲ τρέμουσες. Ἐξ τραπεζομάντηλα τὰ δυὸ ἄσπρα, τὰ δυὸ κόκκινα καὶ τὰ δυὸ γαλάζια. Δώδεκα πετσέτες τοῦ τραπεζιοῦ ἄσπρες κ' ἄλλες δώδεκα πὸ ἕξ κόκκινες καὶ γαλάζιες. Δώδεκα πατσαβουράκια ¹⁾ τὰ ἕξ ἄσπρα καὶ τ' ἄλλα κόκκινα καὶ γαλάζια. Θὰ ἔχ' τρεῖς ἀπλάδες ²⁾ κ' ἕξ σκαμνοπάνια ³⁾ τὰ τρία ἄσπρα μὲ σατσάκια ⁴⁾ καὶ τὰ τρία θωριακά.

Θὰ ἔχ' τρεῖς μεγάλες φαρδεῖες χουμαγένιες πετσέτες μὲ φαρδὸν ἀνεβατὸ κέντημα. Θὰ ἔχ' πὸ δώδεκα πετσέτες τοῦ πρόσωπου ἄσπρες μὲ κενάρια ⁵⁾ κόκκινα, μὲ κόκκινες μάρκες στὸν καναβᾶ καὶ σατσάκι γιὰ νταντέλλα εἰς δυὸ ἄκρες. Δώδεκα πετσέτες τοῦ χεριοῦ ἄσπρο μὲ κόκκινο, γιὰ ἄσπρο μὲ γαλάζιο καὶ δώδεκα μουντὲς πετσέτες τοῦ μαγεριοῦ. Τρεῖς μπροστέλες καὶ τρεῖς τοῦ μαγεριοῦ. Ἐνα σκέπασμα τοῦ τραπεζιοῦ νταντελλένιο μὲ κορσὲ ⁶⁾ γιὰ μὲ τὶς βελονες, γιὰ μὲ λαγκέτα ⁷⁾. Ἐξ τσεβρέδες ⁸⁾ καὶ περισσότεροι κεντημένοι μὲ χρυσάφι καὶ μὲ μετάξι ἄσπρο καὶ χρωματιστό, τὸ κέντημα μετρητὸ πού δὲν ἔχ' καλὴ κ' ἀνάποδη, μὲ χυτὰ καὶ μὲ τριβόλια ⁹⁾. Ὑστερα θ' ἀπλώσῃ μὲ τὴν ἀράδα τὰ φουστάνια τῆς νύφης, ἕνα μεταξωτὸ θωριακὸ κλαδωτὸ ἀπὸ τζαμφέ ¹⁰⁾, ἕνα κουτουνὶ ¹¹⁾, δυὸ, τρία μάλλινα. Σὲ κάθε φουστάνι θὰ σκαλώσῃ πὸ ἕνα κεντημένο μαντήλι. Θὰ ἔχει τρία κοντόζα ¹²⁾, ἕνα κοντογοῦνι καὶ βρακοζῶνες κεντημένες μὲ χρυσάφι καὶ μετάξι. Θὰ ἔχει γιὰ τὸν γαμπρὸ δώδεκα πουκάμισα, καὶ δώδεκα σάβρακα. Θὰ ἔχει τριάντα πέντε ζευγάρια κάλτσες ἀντρίκιες κ' ἄλλες τόσες γυναικίαιες. Ὅχιτὼ μάλλι-

1) Πετσετάκια.

2) Τὸ τετράγωνο πανὶ πού ἔβαζαν κάτω πὸ τὸ τραπέζι ὅταν ἔτρωγαν γιὰ νὰ μὴ πέφτουνε κατὰ γῆς ψύχουλα καὶ τὸ σκέπασμα πού σκέπαζαν στὴ σκάφη τὸ ψῶμι γιὰ ν' ἀνέβῃ. Μ' αὐτὸ σκέπαζαν καὶ τὰ ζεστά ψωμιὰ ὅταν τὰ βγαζαν ἀπὸ τὸ φουῖρο.

3) Μικρὰ σκεπίσματα γιὰ τετράγωνο σκαμνὶ πού μεταχειρίζονταν ἀντὶ μικροῦ τραπεζιοῦ.

4) Κρόσσια.

5) Α. Τ. Ἄκρες.

6) Κορσέ.

7) Φιλές.

8) Α. Τ. Πετσέτες ἢ καὶ μεγάλα λινοπατιστέλια μαντήλια κεντημένα ὀλόγουρα ἢ ἢ μόνε εἰς γωνιές.

9) Κρόσσια.

10) Εἶδος ταφτὰ πού φαίνονταν σάν δίχρωμος.

11) Ὑφασμα μαλλομέταξο ἢ λινομέταξο μὲ μικρὰ λουλουδάκια ἢ μικρὰ σχέδια συνήθως χρυσαφιά.

12) Κοντὸ φόρεμα ὡς τὴ μέση. Τὸ γυνωμένο κονιόζω, ἦταν τὸ κοντογοῦνι.

να τσεμπέρια ¹⁾ μὲ μπιμπίλα ²⁾ γιὰ τὴ πεθερά, τὴν ἀδελφὴ τῆς πεθερᾶς, τὶς θειῆς καὶ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ. Σακκοῦλες λαχουρένιες, κεντημένες μὲ μετάξι καὶ χρυσό καὶ μὲ κρόσσια γιὰ τὸ καπνό, παραδοσακκοῦλες πλεχτὲς μὲ τὸν κορσὲ θωριακὲς καὶ σαράντα μαντήλια μεταξωτὰ καὶ λιτὰ μ'ἀντίκα ³⁾ γιὰ μαντηλώματα.

Τελευταῖα θὰ τοιμάσνε τὰ μποχτσαλίκια γιὰ τὸ γαμπρό, τὸν πεθερό, τὴν πεθερά, τὸ σύντεκνο, τὴ συντέκνισα, τ' ἀντραδέλφια. Τοῦ γαμπροῦ τὸ μποχτσαλίκι εἶναι τὸ καλλίτερο, μέσα σὲ μεταξωτὸ μπόγο κεντημένο μὲ κασνάκι καὶ κρόσσια στὶς ἄκρες· θὰ βάλνε τὸ μεταξωτὸ πουκάμισο, τὸ σῶβρακο, τὴν κεντημέν βρακοζῶνα, τὶς κάλτσες, τὴ καπνοσακκοῦλα καὶ παραδοσακκοῦλα, τὸ μαντήλι. Τῆς πεθερᾶς καὶ τῆς συντέκνης τὸ μποχτσαλίκι θάχει πουκάμισο μεταξωτό, γιὰ βαμβακερὸ κασερίδικο ⁴⁾, βρακί, βρακοζῶνα κεντημέν', κάλτσες, μαντήλι, φακιόλι μὲ φαρδεῖα μπιμπίλα. Μετά, θὰ βολέψνε τὰ μαντηλώματα γιὰ τοὺς θειούς, τὶς θειῆς, τὰ ξαδέλφια, γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ σύντεκνου πὸ ἓνα μαντήλι καὶ ἓνα ζευγάρι κάλτσες, τοῦ καθένα τ' ὄνομα γραμμένο σ' ἓνα χαρτόπλο.

Ἀποῦ τὰ κορίτσια εἰσιάζανε τὴ γιοῦκα, ἀπλώσανε ὄλ' τὴ προῖκα ⁵⁾ στὰ σχοινιά καὶ ἐτοιμάσανε τὰ μποχτσαλίκια καὶ τὰ μαντηλώματα, χόρραψαν καὶ διασκέδασαν. Οἱ προικοκαλεσμεν' τοῦ γαμπροῦ καὶ τοῦ σύντεκνου κατεβάζνε τὴν νύφη κατ' στήν πόρτα, τὰ κορίτσια τὴν χορεύνε δυὸ τρεῖς γύρους καὶ ὕστερα φεύγνε. Θὰ πάνε στοῦ γαμπροῦ νὰ ζυμῶσνε τὰ κουλλίκια⁶⁾

Τὰ κουλλίκια στὸ σπίτι τῆς νύφης.

Τρεῖς μοναχοκόρες θὰ πιάσνε τὰ προζύμια, τὸ ἀλεύρι κοσκινίζνε μὲ τὸ δεξι τὸ χέρι μ' ἀνάποδα τὸ κόσκινο, μὲ τὸ δεξι θὰ πιάσνε τὴ μαγιά καὶ μὲ τὸ δεξι θὰ τὸ ζυμῶσνε. Ὅσ' εἶναι κεῖ θ' ἀσημῶσνε τὰ προζύμια, ρίχννε

1) λ. τ. Φακιδόλια.

2) Νταντέλα μὲ τὸ βελόνι μὲ πολὺ λεπτὴ δουλειὰ ἀπὸ ψιλὴ μεταξωτὴ κλωστή, συνήθως μὲ διάφορα χρώματα στενὴ ἢ φαρδεῖα μὲ λουλούδια καὶ φύλλα. Ἦθελε ὑπομονὴ καὶ ἐπιτηδειότητα γιὰ νὰ γίνῃ. Ὅταν ἤθελαν νὰ ποῦνε γιὰ ἓνα τι πού θέλει ψιλὴ καὶ ὑπομονητικὴ δουλειὰ ἔλεγαν σὰ μπιμπίλα.

3) Τρυπογάξι.

4) Λ. Τ. Λευκασμένο βαμβάκι.

5) Ἡ νύφη ἔφανε τὰ πανιά, ἔρραψε ὄλη τὴν προῖκα, ἔρραψε τ' ἀσπρόρραχα τοῦ γαμπροῦ, ἐτοίμασε τὰ μποχτσαλίκια, τὰ μαντηλώματα, γι' αὐτὸ ἄρραβωνισμένον ἔμνισκαν ἕξ καὶ ἑπτὰ χρόνια ὡς πού νὰ ἐτοιμασθῇ ἡ νύφη.

6) Τὰ ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος ἔκδοσις Teubner τόμ. Γ, σελ. 258 καὶ ὁ Ἀριτοφάνης εἰς τοὺς Ἀχαρνεῖς,

κάρτα, γιά γροσάκια κ' ἢ νύφη τὸ δαχτυλίδ' ¹⁾ τῆς. Τίς παράδες θὰ μοιρασθοῦνε τὰ κορίτσια καὶ τὸ δαχτυλίδι δίνε πίσω στὴ νύφ'.

Ἀφοῦ τὰ σφικτοζυμῶσνε, τὰ σκεπάζνε ὡς τὸ πρῶτ' γιά ν' ἀνέβνε.

Τὰ κουλλίκια στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ

Γυναῖκα μονοστέφανη ²⁾ πού ζεῖ ὁ ἄντρας τῆς θὰ κοσκινίς' τ' ἀλεύρι καὶ τρία μοναχοκόριτσα καὶ τρία παλληκάρια μὲ τὸ δεξιὸ τὸ χέρ' θὰ ζυμῶσνε τὰ προζύμια. Ὅλοι θὰ τ' ἀσημῶσνε καὶ τ' ἀσημώματα μοιράζονται τὰ κορίτσια μὲ τὰ παλληκάρια, ὕστερα θὰ τὰ σκεπάσνε.

Τὸ Σάββατο τὸ πρῶτ' μαζεῦνται στοῦ γαμπροῦ. Μιά ἡλικιωμέν' γυναῖκα θὰ πλάσ' τὰ κουλλίκια· ἢ κουλλίκα τῆς νύφης γίνεται μεγάλη ὡς πέντε ὀκαδῶ ζυμάρη, στολισμένη λουλούδια καὶ πουλιὰ ἀπ' ἀλιπανάβατο ζυμάρη. Θὰ κάνε καὶ πολλὰ μικρὰ ὡς μισὴ ὀκά πού θὰ μοιράσνε στοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους.

Τὴν ὥρα πού θ' ἀρχινίσνε νὰ πλάθνε στέλνε δυὸ γυναῖκες ν' ἀνάψνε τὸν φούρνο καὶ τίς παραγέλνε καλὰ νὰ τὸν ἀνάψνε· ὁ φούρνος θὰ εἶναι ἀλάργα ἀπ' τοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι γιά νὰ διασκεδάσνε, ὁ κόσμος μαζεῦεται στὰ παράθυρα καὶ κυττάνε, τότες ἔκαμναν χαρὲς καὶ χαίρουνταν ὁ κόσμος.

Ὅταν εἶνε ἔτοιμα θὰ τὰ πάνε στὸ φούρνο νὰ τὰ φουρνίσνε. Μπρὶς τὰ παιχνίδια, κατόπ' τὰ παιδιὰ μὲ τὰ κουλλίκια στὸ κεφάλι. Πρῶτ' πηγαίν' τὸ παιδί μὲ τὴν κουλλίκα τῆς νύφης κ' ὕστερα τ' ἄλλα μὲ τὰ κουλλικόπλα, πὶς' ὄλο τὸ ψῦχι ³⁾ στολισμένο μὲ τὰ καλά τους. Ὡς πού νὰ ψηθοῦνε, τὰ κορίτσια καὶ τὰ παλληκάρια χορεύνε μπρὸς στὸ φούρνο. Ὅταν ψηθοῦνε, μὲ τὰ παιχνίδια μπρὸς, μὲ τὴν ἴδια παράταξη γυροῦνε στὸ σπίτ' τοῦ γαμπροῦ. Ἐκεῖ ἔχνε τὸ τραπέζ' ἔτοιμο, τρῶνε φαγιὰ ἀρτημένα, κρέας μὲ ρίζι, κρέας μὲ δαμάσκηνα κ' ἂν εἶνε σαρακοστὴ νησιτίσιμα λαδερά, τὸ ψωμὶ ζεστὸ μόλις ξεφουρνιστεῖ καὶ δὲ τὸ κόφτουνε μὲ τὸ μαχαῖρι.

Στῆς νύφης, μὲ τὴν ἴδια τάξη θὰ πάνε νὰ κουλλίκια στὸ φούρνο μὲ τὰ ὄργανα καὶ τὸ ψῦχι τῆς νύφης. Ἐδῶ θὰ γίνε τρία μεγάλα, τῶνα γιά τὸ γαμπρὸ τ' ἄλλο γιά τὸν σύντεκνο καὶ τὸ τρίτο θὰ τὸ φάνε ζεστὸ στὸ σπίτ' τῆς νύφης καὶ ξέχωρα πολλὰ μικρὰ πού θὰ μοιράσνε στοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους.

1) Στ' Ὀκλασλῆ, χωρὶς τῆς ἐπαρχίας Μετρῶν, ἓνα πρῶτο κορίτσι (πρωτογέννητο) βαστάει καλαμιὰ κ' ἢ καλαμιὰ θᾶχει στὴν ἄκρη ἓνα κλωνὶ βασιλικὸ, ἓνα δαχτυλίδ', μερικὲς κόκκινες κλωστέες, τρές καὶ μ' αὐτήνα τὴν καλαμιὰ ἀνακατεῦει τὸ ἀλεύρι κ' οἱ βροισοῦμενοι ρίχννε παράδες κ' ἀσημῶνε τ' ἀλεύρι. Τὸ ἴδιο γίνεται στὴν Ἑδεσσα τῆς Μακεδονίας.

2) Ὅχι δευτεροπαντρεμένη.

3) Οἱ κάρτες, ἐσμένοι.

Τὰ κανήσκια.

Τρεῖς γυναῖκες θὰ πάνε τὰ κανήσκια, τοῦ γαμπροῦ στὴ νύφη καὶ στὰ πεθερικά στολισμένα μέσα σὲ σινιά γιὰ σὲ πανέρι ¹⁾. Πάνω στὰ σινιά ἀπλῶνε μεταξωτοὶ κεντημένοι μπόγοι κι' ἀπ' ὄξω κρέμονται οἱ κεντημένες ἄκρες. Στὸ μεγαλεῖτερο σινὶ τὰ νυφηκάτα, τὸ νυφικὸ φουστάνι ²⁾ τζαμφεδένιο κλαδωτό, γιὰ πὸ μοναρὲ μεταξωτὸ ἀνοιχτὸ χρῶμα, τ' ἄσπρα γάντια σκαλωμένα στὸ φουστάνι, ἄσπρα σκαρπίνια, ἄσπρες κάλτσες, φακιόλι καλεμκερι ³⁾ μὲ μπιμπίλα, κοντογοῦνι, τακοῦνια χορδένια οιολισιά, τρέες, μυρωδιές, πούντρα, μοσχοσάπουνα γιὰ νὰ λουσιτῇ ἡ νύφη καὶ τὰ κρεῖσια πού τὴν παραστέκονται.

Στ' ἄλλο εἶνε τοῦ πεθεροῦ τὰ ποδήματα, τὰ μέστια ⁴⁾ τῆς πεθερᾶς, γιὰ τὶς ἀδελφές τῆς νύφης ωελάρια ⁵⁾ καὶ γιὰ τοὺς ἀδελφοὺς κουιτοῦρες ⁶⁾.

Στὸ τρίτο σινὶ γυαλοκοπάει ἡ κουλλίκα μὲ τὰ βαράκια στὰ βάρια ⁷⁾ καὶ τὶς ψαλιδισμένες τρέες πού στραφτομαχοῦνε μὲ κουφέτα, φουντούκια καὶ σταπίδες γύρο.

Μπρός, σιγὰ σιγὰ παραῖνε οἱ γυναῖκες, τὰ κανήσκια βαστοῦνε μὲ τὰ δυὸ τους χέρια πάνω στὸ κεφάλι, οἱ κεντημένες ἄκρες πεταλίζνε κι' οὐτὲς ἀλλαγμένες πρεπομαχοῦνε, πὸ πίσω τὰ λαλήματα.

Ἡ νύφη μὲ τὶς ἴδιες γυναῖκες θὰ στείλει τὰ κανήσκια στὸ γαμπρό. Δυὸ πουκάμισα, τῶναγιὰ πιὸ μέσα καὶ τ' ἄλλο γιὰ πὸξω. Φανέλλα, σῶβρακο, βρακοζῶνα ⁸⁾ κεντημένη, ζουνάρι κόκκινο μὲ κενάρια μεταξωτά, κεντημένες παντόφλες σὲ ἄσπρη ἢ μαύρη φέλλα, κάλτσες ἂν εἶνε καλοκαίρι καὶ τσουράπια ⁹⁾

1) Τὰ δῶρα ποῦ στέλνει ὁ γαμπρὸς στὴ νύφη ἢ καὶ ἡ νύφη στὸ γαμπρὸ στολισμένα μέσα σὲ πανέρι ἢ σινί. Σινί εἶνε ταβᾶς μὲ πολὺ στενὸ γύρο, φάρδος ὡς ἓνα δάκτυλο.

2) Ἡ φούστα εἶχε ἑννιά φύλλα καὶ χρειάζονταν εἴκοσι πῆχες γιὰ τὸ φουστάνι.

3) Λ. τ. Φακιόλι χρωματιστὸ ζωγραφισμένο στὸ χέρι μὲ διάφορα σχέδια· πουλιά, δέντρα, ἀνθρώπους. Τὰ καλλίτερα γίνονταν στὸ Καντηλι τοῦ Βοσπόρου.

4) Λέγονταν καὶ λαπτσίγια· ἦταν κοντὰ μποτίνια, ἔδεναν στὸ πλάγι, χωρὶς τακοῦνι, ἴσια ἀπὸ κάτω, μὲ τὸ ἴδιο πεῖσι καὶ ἡ σιόλα. Τὰ φοροῦσαν στὸ σπῖτι κι' ὅταν ἐβγαῖναν ἔξω ἐβάζαν ἀπὸ πάνω τὶς κοντοῦρες. Τῶν γυναικῶν τὰ μέστια ἦταν καὶ ἀπὸ καραμάντουλα (πανὶ μαῦρο στερεό).

5) Σκαρπίνια.

6) Παπούτσια ἀντοχῆς σὰν μισοκομμένες ἀρβύλες, στὴ σιόλα ἐβάζαν χοντρά καρφιά μὲ κεφάλι καὶ στὸ τακοῦνι πέταλο γιὰ νὰ μὴ φθειρουνται.

7) Δάφνες.

8) Εἶχε μᾶκρος δνόμισυ, τρεῖς ἢ καὶ τρεῖς ἡμισυ πῆχες καὶ φάρδος μιὰ πνυθαμῆ, στενώτερο ἢ καὶ λίγο φαρδύτερο.

9) Λ. τ. Μάλλινες κάλτσες.

τὸν χειμῶνα, παραδοσακκοῦλα θωριακὴ πλεχτὴ μὲ τὸν κορσέ, γιὰ μὲ βελόνες καὶ καπνοσακκοῦλα λαχουρένια κεντημέν' μὲ κρόσσια. Δυὸ μαντήλια τὸ ἓνα μὲ κεντημένα κλαδιὰ στὶς ἄκρες ποὺ θὰ βύλει στὸν κόρφο τ' νὰ φαίνονται τὰ κεντήματα καὶ τ' ἄλλο γιὰ νὰ σκουπίζεται. Θὰ στείλ' τὸ πιὸ καλὸ μαξιλάρι γιὰ νὰ καθίσανε τὸ γαμπρὸ ποὺ θὰ ξουραφιστεῖ, ἓνα μερμπέρο 1) πὸ τρεῖς μεριὲς κεντημένο, δυὸ πετσέτες μὲ κενάρια καὶ κρόσσια νὰ σκουπισθῇ ὁ γαμπρός.

Δυὸ μαντήλια γιὰ τὸν μερμπέρο 2), τὸ ἓνα πὸ τὴν πεθερὰ καὶ τ' ἄλλο πὸ τὴν νύφη τὸ πιὸ βαρὺ, κεντημένο μὲ τέσσερα κλαδιὰ στὶς ἄκρες· τὴν κουλίκα ποὺ θὰ κόψνε τὴν ὥρα ποὺ ἀλλάζνε τὸν γαμπρὸ καὶ τρία κλωιὰ βσιλικό, γιὰ τ' αἶ Δημήτρη 3) τ' ἀστράκια.

Οἱ γυναῖκες τὰ στολισμένα γαμπρόκια κανήσκια βαστοῦνε μὲ τὰ δυὸ τους χέρια στὸ κεφάλι καὶ πᾶνε βαρεῖα βαρεῖα στοῦ γαμπροῦ, πίσω τους τὰ ὄργανα καὶ παίζνε κι' ὄλοι τρέχνε στὰ παναθύρια νὰ τὰ δγειοῦνε.

Τὸ λούσιμο τῆς νύφης.

Φέροτε νερὸ π' τὸν Δούναβι, σαποῦνι ἀπὸ τὴν Κρήτη,
νὰ λούσουμε τὸν νιόγαμπρο μαζύτσα μὲ τὴ νύφη.

Σαββάτο τὸ πρωὶ τὰ κορίτσια θὰ λούσανε 4) τὴ νύφη μὲ τὸ σαποῦνι ποὺ ἔστειλ' ὁ γαμπρός. Θὰ τὴν κάμνε ἐννιὰ σαπούνια, θὰ τὴν ἀλλάζανε ἀσπρόρουχα, θὰ τὴν χτενίσανε κι' ὕστερα θὰ λουθοῦνε ὅλα μὲ τὸ ἴδιο σαποῦνι. Κατόπ' καθίζνε τὴ νύφη σ' ἓνα σκαμνὶ καὶ ἐννιὰ κορίτσια πιάνε τὸ τάσι τοῦ λουτροῦ, βάζνε μέσα ἓνα καθρέφτη, τρία χουλιάρια ἀσημένια ἀντικρουστὰ καὶ χύνε μέσα τὴν παραδοσακκοῦλα τοῦ γαμπροῦ.

1) Λ. Τ. Ἡ μεγάλη πετσέτα ποῦ βάζνε γύρω στὸ λαιμὸ ὅταν ξουρίζονται.

2) Λ. Τ. Κουρέυς.

3) Μικρὰ χρυσάνθεμα, στὴ Σηλυβριὰ τὰ ἔλεγαν ἀίδημητριάτικα, ἀνοίγαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

4) Στὴ Τσόρλου τὰ πιὸ περασμένα χρόνια τὴν Παρασκευὴ τὸ πρωὶ πήγαιναν τὴ νύφη στὸ λουτρό μὲ τὰ τούμπανα. Ἀφοῦ τὴν ἔλουζαν, τὴ χτενίζαν καὶ τὴν ἔκαμναν σαράντα τσουτσούδια (πλεξούδες) θὲ νὰ βάλνε στὸ κάθε τσουτσούδι ἓνα γαλάζιο χάντρο καὶ ἀπ' ἓνα φλουρὶ ρουμπιέ (ἢ ἀξία του ἦταν δέκα γρόσια). Ὡς τὶς τριάντα ἐννιὰ μέρες, οὔτε χτενίζονταν οὔτε λούζονταν καὶ στὶς τριάντα ἐννιὰ τὴν πήγαιναν στὸ λουτρό, ξέπλεχαν τὰ τσουτσούδια καὶ τὴν ἔλουγαν. Τὸ βράδυ τὴν ἔβαζαν κινὰ (κύπρος) στὰ χέρια, πούλια (τρέμουσες) στὸ μέτωπο κ' ἓνα ζυγροδὶ τέλια (τρέες) στὰ μαλλιά καὶ τὴ χόρευαν τρεῖς γύρους.

Τὸ κάλεσμα στὴ χαρά.

Τὸ πρῶτὴ ἢ καλεστοῦ, μιὰ νιὰ ἀδελφή, γιὰ ξαδέλφη τοῦ γαμπροῦ θὰ βάλει τὰ καλλίτερά τς ρουῖχα, στὸ κεφάλι ἕνα ζγαρδὶ τρὲς ὡς μιὰ πῆχυ νὰ κρέμεται πὸ πίσ' κάτω πὸ τὴν μέση, καὶ μιὰ ἄλλη καλεστοῦ θὰ βγεῖ πὸ μέρος τῆς νύφης. Ἔνα σινὶ εἶνε γεμάτο καλέσματα, σὲ κόκκινο χαρτὶ ψαλιδισμένο ἔχνε δυὸ κόχλους¹⁾ καὶ τρία μοσχοκάρφια δεμένα μὲ τρά, λεμόνια καὶ κουλλικόπλα.

Ἡ καλεστοῦ θὰ γυρὶσ' ὄλο τὸ χωριό, θ' ἀφίν' σὲ κάθε σπίτι' πῶνα χαρτὶ κουφέτα καὶ θὰ λέγει, ὀρίστε στοῦ γαμπροῦ τοῦ . . . τὴ χαρὰ ποὺ θὰ γέν' αὔριο.

Τοὺς συγγενεῖς, γειτόνους καὶ πολὺ φίλους καλεῖ καὶ μὲ λεμόνι καὶ κουλλικόπλο²⁾ Στὴ νύφη παγαίνει μιὰ μεγάλη σακκοῦλα μὲ κουφέτα³⁾ καὶ μοσχοκάρφια εἶτε πὸ κόκκινο χαρτὶ ψαλιδισμένο καὶ πὸ τίς δυὸ μεριεὲς εἶτε πὸ κόκκινο τοῦλι δεμένο μὲ κορδελόπλο, γιὰ μὲ τρά. Τὴν κερνοῦνε κάτ' στὴν αὐλή, πάνω δὲ πάγαινε. Πὸ τὴν Πέμπτ' π' ἀρχίζ' ἡ χαρὰ κανεὶς συγγενῆς τοῦ γαμπροῦ δὲν ἀνεβαίν' στὸ σπίτι' τῆς νύφης, οὔτε καὶ πὸ τῆς νύφης στοῦ γαμπροῦ πρὶν γίν' τὰ στεφανώματα.

Ὁ κουμπάρος θὰ στείλει μὲ μιὰ γυναῖκα στὴ νύφη τὸν ἀέρα⁴⁾ καὶ τὴ κολάντα.

Τὸ ξούρισμα τοῦ γαμπροῦ

Ἄμα βραδυάσ' θὰ πάνε μὲ τὰ λαλήματα πὸ τοῦ γαμπροῦ νὰ πάρνε τὸ σύντεκνο καὶ θὰ περάσνε νὰ πάρνε πὸ τὸ καφενεῖο τὸν μπερμπέρ' γιὰ νὰ ξουραφίσνε τὸ γαμπρό. Οἱ φίλοι τ' θὰ βάλνε μέσα σὲ σινὶ τὸ κεντιμένο μαξιλάρι ποὺ τὸν ἔστειλε ἡ νύφη, πάνω σ' αὐτὸ ἕνα σκαμνὶ καὶ θὰ τὸν βάλνε νὰ καθίσ', θὰ ξεδιπλώσνε τὸ μπερμπέρκο τῆς νύφης νὰ τὸ βάλνε γύρω στὸ λαιμό.

Ὁ μπερμπέρς ξουραφίζ' τὸ γαμπρὸ καὶ τὰ παλλικάρια τὸν τραγουδοῦνε:

1) Κουφέτα μὲ σχῆμα μικροῦ χουνιοῦ ποὺ ἔχει μέσα τὸ καθένα ἕνα χαρτάκ μὲ δίστιχο.

2) Μικρὸ κουλλίκι.

3) Μὲ τὰ κουφέτα τῆς χαρᾶς καὶ τρὲς ἀπὸ τὴ νύφη, ὁ ἐχθρὸς μπορεῖ νὰ κἀνη μάγια.

4) Ὁ πέπλος' στὴ Σηλυβριά τὸν ἔλεγαν νύφωμα.

Μπερμπέρη μ', τὰ ξουράφια σου καλὰ νὰ τ' ἀρματώσης
θὰ ξουραφίσεις τὸ γαμπρό, νὰ μὴ τὸν αἱματώσης.

Μπερμπέρη, τὰ ξουράφια σου νὰ τὰ μαλαματώσης
ξουρίζοντας τὸν κύρ γαμπρὸ νὰ μὴ τὸν αἱματώσης.

Ἔστερα θὰ ξουραφιστοῦνε πρῶτα ὁ κουμπάρος καὶ τὸ κατόπι τὰ παλληκάρια. Ὅσα κορίτσια καὶ γυναῖκες εἶνε ἐκεῖ καὶ ξουραφίζεται συγγενῆς τοὺς σκαλῶνε στὴ ράχη καὶ στὰ μανίγια τοῦ μπερμπέρ' πὸ ἓνα μαντήλι καὶ τὸν βλέψ με δέκα, δώδεκα μαντήλια καρφιστωμένα πάνω τ'.

Στὸ μεταξὺ ὄλο τραγουδᾶνε τὸ γαμπρό.

Ἄνεσκομπόθτσε φράγκικα καὶ κάτσε εὐγενάτα,
κάτσε στ' ἀργυρὸ σινὶ καὶ μέτρα τὰ φλουράκια.
Σὲ σένα πρέπει νὰ πατῆς σὲ ζυγιασμένο χῶμα
νὰ σειέται νὰ λυγίζεται τὸ ὄμορφό σου σῶμα.

Ἄν ὁ γαμπρὸς εἶνε μοναχογιός.

Ζεμποῦλί μου βαθυγάλαζο μέσα στὰ λουλουδάκια
μοναχογιὸς ξεχωριστὸς μέσ' στὰ παλληκαράκια.

Τοῦ γαμπροῦ τὰ ξουρίδια ¹⁾ κρατοῦνε καὶ μαζὺ μὲ τὰ τελιασμένα λουλούδια τοῦ γαμπροῦ ποὺ θα φορῆ στὴ στεφάνωση τὰ δένε σὲ μαντήλι καὶ τὸ βράδυ ποὺ θὰ κοιμηθοῦνε μαζὺ ὁ γαμπρὸς κ' ἡ νύφ' τὰ βάζνε κάτ' ἀπὸ τὴ μαξιλάρι τους καὶ δὲν τοὺς πιᾶνε τὰ μάγια. Αὐτὰ τὰ κρύβνε στὸν πάτο ²⁾ τοῦ σεντουκιῦ τους κι' ὅταν πεθάνε τὰ βάζνε μέσα στὸν τάφο.

Τὰ ξουραφιστικὰ γιὰ ὄλους πληρῶν ὁ γαμπρός.

Ὅταν τελειώσ' τὸ ξουράφισμα τὰ παλληκάρια μὲ τὰ παιχνίδια θὰ πάνε τὸ μπερμέρ' στὸ καφενεῖο τ' κι' ἔστερα γυρνοῦνε καὶ τρῶνε στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ τὸ βραδυνὸ φαγί.

Ὁ κινᾶς στὴ νύφη.

Τὸ Σαββάτο ἀφοῦ ἔτρωγαν τὸ βραδυνὸ στοῦ γαμπροῦ ἔβαζαν σ' ἓνα τάσι ἀλεύρι καὶ στὴ μέσ' ἔμπηγαν ἓνα λεμόνι, γύρω σ' αὐτὸ κεριὰ σπαρματσέτα ἐξ ἢ ὀκτῶ ζευγαρωτὰ καὶ τ' ἄναφτανε.

1) Οἱ κομμένες τρίχες ἀπ' τὸ ξούρισμα.

2) Στὸ βάθος.

Ἐνα παλληκάρι τὸ γύριζε σ' ὄλους τοὺς καλεσμένους· ὄλ' θὰ μῆξιγε μέσα στ' ἀλεῦρι γρόσι, πενηντάρι¹⁾, κατοσιάρι²⁾, τέταρτο, μετζίτι, σουλτάν Μαχμούτ³⁾, τὴν ἀρχὴ ἔκαμνε ἔπο τὸν πατέρα, τὴν μητέρα τὸ σύντεκνο. Ἄφοῦ τελείωσε τὸν γύρο σ' ὄλους τότε μὲ τὴν μουσικὴ μπροστά, τὸ παλληκάρι μὲ τὸ τάσι στὸ κεφάλι ποὺ φεγγολογοῦσε, μὲ τὸ σύντεκνο καὶ τοὺς καλεσμένους ἔπο πίσω πάγαινανε στὴ νύφη, χόρευανε τὸ τάσι στὴν αὐτὴ κ' ὕστερα τὸ ἔδινανε στὴ νύφη μὲ τ' ἀσημῶματα. Πολλὲς φορὲς μαζεύουντανε πεντακόσια καὶ ἑξακόσια γρόσια. Μὲ τὴ μουσικὴ ὕστερα θὰ πᾶνε ἰὸ σύντεκνο σπῖτι τ'.

Αὐτὸ ἔλεγανε κινὰ γιὰ κνιάσματα⁴⁾.

Κυριακὴ

Ἡ τελευταία μέρα τῆς νύφης στὸ πατρικὸ σπῖτι

Ἡ νύφη κάθεται παραπονεμένη ποὺ θὰ χωρισθεῖ πὸ τὶς γονιοὶ τῆς καὶ τ' ἀδέλφια τῆς. Οἱ φιληνάδες πλάγι τῆς καὶ κείνες λυπημένες τὴ βαστοῦνε συντροφιά.

Θὰ καλέσνε στὸ τραπέζ' τοὺς συγγενεῖς, τὶς γειτόνισες καὶ τὶς φιληνάδες τῆς νύφης· πὸ βραδὺς ἔχνε σφαγμένο τὸ πρόβατο. Ὅλες προτοῦ πᾶνε θὰ στεῖλνε ρίξιμο⁵⁾ μ' ἕνα παιδί, μαστραπά⁶⁾, τέντζερε⁷⁾, σαχάνι, πλακί⁸⁾, ταβά, ἱμπρίκι, μαγκάλι, λάμπα, γιὰ ἄλλο σκεπασμένο μὲ χρωματι-

1) Νόμισμα πενήντα παράδων.

2) Νόμισμα ἑκατὸ παράδων.

3) Φλουριά ποὺ ἔκοψε ὁ σουλτάνος Μαχμούτ, ἡ ἀξία του ἦταν ἑβδομήντα-ογδόντα γρόσια, τὰ ἔλεγαν καὶ μαχμουντιέδες.

4) Στὴν Τζετώ ὁ γαμπρὸς μὲ τὴ μουσικὴ θὰ στεῖλ' μέσα σὲ κοῦπα τὸν κινὰ στὴ νύφη. Ἐνα κορίτσι ποὺ νὰ ξῆ ὁ πατέρας κ' ἡ μητέρα τ', ἀφοῦ τὸν δουλέψ' καλά μὲ τὸ χέρι τ' θὰ τὸν βάλει μέσα στὸ τάσι καὶ βαστόντας το σέρνει τὸ χορὸ καὶ τραγουδεῖ :

Βγάλε τὸ δαχτυλίδι σου ποὺ εἶναι διαμαντένιο
καὶ μάλαξε καὶ τὸν κινὰ σὲ τάσι ἀσημένιο.

Τὰ κορίτσια μὲ τὴν ἀγάδα σέρνε τὸ χορὸ· κείνο ποὺ σέρνει, βαστάει τὸν κινὰ· Ὅλοι θὰ τὸν ἀσημῶσανε, πρῶτος θὰ τὸν ἀσημῶσ' ὁ πατέρας κ' ἡ μητέρα. Τ' ἀσημῶματα εἶνε τῆς νύφης.

Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου, στὰ πέντε δάχτυλά σου
νὰ πάρης καὶ τὸν τσελεπή μέσα στ' ἀρχοντικά σου.

Ἡ νύφη θὰ βάλει κινὰ στὰ νύχια τς, ὕστερα θὰ βάλνε καὶ τὰ κορίτσια. Ἄπ' τὸν κινὰ λίγο θὰ στεῖλνε στὸ γαμπρό, κείνος θὰ βάλει μόνε στὸ μικρὸ δάχτυλο.

5) Δῶρο.

6) Ἄ.τ. Εἶδος κουμαριῦ ἀπὸ χαλκὸ μ' ἕνα μανίκι, ἔβαζαν τὸ νερὸ καὶ τὸν μεταχειρίζονταν ἀντὶ γαράφας.

7) Ἄ.τ. Χύτρα.

8) Χύτρα μὲ κοντὰ χεῖλια καὶ μὲ δυὸ μανίκια.

στό τοῦλι καὶ γραμμένο σ' ἓνα χαρτόπλο τ' ὄνομα γιὰ νὰ μάθνε στὴ νύφη πὸς τῶστειλε.

Ἄφοῦ φάνε θ' ἀλλάξνε τὴ νύφη θὰ τὴν ἐβάλνε τ' ἀσπρόρουχα πὸ τὴν ἀνάποδη κι' ἀπὸ διπλά. Διπλὴ πουκαμίσα, διπλὸ παντελόνη, διπλὲς κάλτσες γιὰ νὰ μὴ τὴν πιάνε τὰ μάγια.

Ἀλλάζουνε τὴ νιόνυφη τῆς βάλουν τὰ χρυσᾶ της,
τὴν καμαρών' ἢ μάννα της καὶ τὰ πεθερικά της.

Ἡ μουσικὴ ὅλο παίζει λυπητεροὺς σκοποὺς.

Ἐνα κορίτ' θὰ πάρει τὴ δεξιὰ ἄσπρη κάλτσα τῆς νύφης θὰ τὴ γυρίσει πὸ τὴν ἀνάποδη γιὰ νὰ μὴν τὴν πιάσνε τὰ μάγια καὶ θὰ τήνε πάγει σ' ὅλους τοῦ σπιτιοῦ νὰ τὴν ἀσημῶσνε. Ἡ νύφη θὰ τὴν βάλει μαζὺ μὲ τ' ἀσημῶματα, ἂν εἶνε πολλὰ θὰ τὰ διαμοιράσει καὶ στὴν ἄλληνα κάλτσα.

Ἄφοῦ τὴν ἀλλάξνε θὰ βάλνε ἓνα σκαμνὶ μέσα σὲ σινὶ καὶ κεῖ θὰ καθίσ' ἢ νύφη καὶ τὰ πόδια της ἀκουμποῦνε σὲ μαξιλάρι. Θὰ τὴν κτενίονε καὶ τὴν τραγουδοῦνε.

Ἐχεις μαλλιά τετράξανθα στὶς πλάτες σου ριχμένα
σὲ τὰ χτενίζου ἀγγελοὶ μὲ διαμαντένια χτένα.
Νύφη μου, καλορίζικη ἀπ' ὅλες τίς νυφάδες
ποὺ σὲ καλομοιράνανε οἱ δώδεκα μοιράδες
Ταμπακιέρα τοῦ βασιλῆ εἶνε τοῦτ' ἢ κόρη,
μηδ' ἄνεμος τὴ φύσηξε μηδ' ἥλιος τὴν ἐθώρει.

Τὸ τράνωμα ¹⁾.

Οἱ φιληνάδες θὰ τὴν βάλνε τὸν ἀέρα καὶ τὴν κιολάντα, ἢ συντέκνη ἐτοιμάζ' τὰ τέλια. Τὰ ντυλίζ' στὸ μεγάλο γλυτῆρι τοῦ λιναριοῦ καὶ κάμνει τρεῖς θελειές, τίς κόφτ' καὶ κάμνει τρία μεγάλα ζγαρδιά, θὰ τὰ βάλει στὴ φουρκέτα κι' ἂν ἔχει κορίτ', αὐτὸ θὰ τὰ σκαλώσει στὸ κεφάλι τῆς νύφης καὶ τὴν τραγουδοῦνε ²⁾.

Σήμερ' ἐσυργιάνιζα μέσα στὸ περιβόλι,
ἔμαθα ποὺ παντρεύεται τοῦ βασιλῆ ἢ κόρη,

1) Καὶ τέλιασμα.

2) Στὴν Ἡράκλεια στὸ τράνωμα τραγουδοῦσαν τὸ τραγοῦδι τῆς Ἀρετῆς. (Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ).

Βασιλὲ βασιλοποῦλα
καὶ μεγάλ' ἀρχοντοποῦλα.
Τὸ ταῖρι σ' ἀξιώθηκε νὰ κάνη τὴ χαρὰ σου,
σύρμα καὶ τέλι σ' ἔστειλε νὰ πλέξης τὰ μαλλιά σου.
Τὰ μαλλιά σ' εἶναι μετὰξι
καὶ πλέκονται μὲ τάξη.
Φέрте χτένια συντεφένια, τέλια μαλαματένια
νὰ πλέξουμε τὴν πέρδικα ποὺ θὰ διαβεῖ στὰ ξένα.
Στὰ ξένα καὶ στὰ μακρὰ
καὶ στοῦ γαμπροῦ τὰ χέρια.
Σήμερα πέντε ποταμοὶ εἶναι σταματημένοι
κι' ἡ νύφ' ἀπὸ τ' ἀδέλφια τῆς εἶν' ἀποχωρισμένη.
Νυφοποῦλα νὰ γεράσης
καὶ νὰ μὴν ἀναστενάξης.
Ἦλθε ὁ τίμιος καιρὸς καὶ βλογημένη ὥρα
νὰ σμίξη τὸ γαρύφαλο μὲ τὴ χρυσὴ τὴ βιόλα.
Βιόλα μου βαρακωμένη
καὶ στὰ ἄνθη στολισμένη.

Οἱ τρεῖς κρέμουντ' ὡς τὰ πόδια τῆς νύφης. Ὑστερα θὰ τελιασθεῖ τὸ
συντεκνάκι μὲ μιὰ θελειὰ καὶ κατόπ' ὅλα τὰ κορίτσια τὸ ἴδιο.

Τὸ κόψιμο τῆς Κουλλίικας.

ἌΟ πατέρας τῆς νύφης κι' ἂν εἶναι πεθαμμένος ὁ μπεμπὲς¹⁾, γιὰ ὁ θεὸς
γιὰ κι' ὁ ξάδελφος πέρνει τὸ κουλλίικι ποὺ ἔστειλ' ὁ γαμπρὸς καὶ μ' αὐτὸ
σταυρῶν' τρεῖς φορὲς τὴ νύφη. Τρεῖς ²⁾ γυναῖκες βαστοῦνε πάνω στὸ κε-
φάλι τῆς ἕνα τραπεζομάντηλο κι' ἄλλες τρεῖς πιάνε μὲ τὸνα χέρι τὸ κουλ-
λίικι καὶ τὸ σπᾶνε μέσα στὸ τραπεζομάντηλο γιὰ νὰ μὴ πέσ' κανένα ψύχουλο
κατὰ γῆς καὶ τὸ μοιράζνε σ' ὅσους βρεθοῦνε κεῖ.

Δὲν πρέπ' νὰ βγῆ οὔτε κομματάκ' ὄξω πὸ τὸ σπίτι, μὴ δόσ' κανεῖς πὸ
ἔχτρα νὰ τὸ φάγει ὁ σκυλὸς, γιὰ ἡ γάτα καὶ μελετήσ'.

Ὅ,τι μόνοιο ἔχ' ὁ σκυλὸς μὲ τὴν γάτα,
τέτοιο μόνοιο νὰ ἔχ' καὶ τ' ἀντρογόγυνο.

1) Ὁ μεγαλειέτερος ἀδελφός.

2) Γιὰ νᾶναι τρεῖς κι' ἅγια Τριάς

Τὸ χειροφίλημα.

Μιά θειά λέγει στὴ νύφη :

Κάνε μετάνοια, φίλησε τῆς μάννας σου τὸ χέρι,
γιὰ νὰ σὲ δόση τὴν εὐχὴ νὰ πᾶ νὰ κάνης ταῖρι.¹⁾

Ἡ νύφη σηκώνεται κάμνει μετάνοια, φιλεῖ τὸ χέρι τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα, τοῦ θείου, τῆς θειᾶς κι' ὅλοι τις ἠλικιωμένοι μὲ τὴν ἀράδα, θὰ φιλήσει τ' ἀδέλφια καὶ τις φιληνάδες.

Κλαίει ἡ νύφη, κλαῖνε ἡ μητέρα κι' ὁ πατέρας της ποὺ θὰ χωρισθοῦνε

Τὸ δέντρο ποὺ ποτίζατε μέσα στὴν αὐλὴ σας
τώρα θὰ σᾶς τὸ πάρουνε καὶ δόστε τὴν εὐχὴ σας.

Θὰ βάλνε πάνω στὴ γωνιὰ τοῦ μιντεριοῦ ἓνα σκαμνί, ἐκεῖ θὰ καθίσ' ἡ νύφη μὲ μάτια χαμηλωμένα ὄλο παράπονο καὶ κλαίγει.

"Ἄν ἡ νύφ' ἔχει τὴν ἀτυχία νὰ μὴν ἔχη μητέρα.

Νὰ τῷξερε ἡ μάννα σου πῶς γίνετ' ἡ χαρὰ σου
νὰ πεταχτῇ π' τὰ μνήματα φιλήσ' τὰ στεφανά σου.
Σήμερις γίνεται χαρὰ, σηκώνεται σημαία,
ἡ νύφη ὅπου γίνεται εἶναι δίχως μητέρα.

"Ἄν δὲν ἔχει καὶ πατέρα.

"Ἄχ' ὀρφανοθρεμένη μου, πὸ μάννα κι' ἀπὸ κύρη,
σᾶν τὸ καράβι στὸ γυαλὸ χωρὶς καραβοκύρη.
Σήμερα ἐσυργιάνιζα μέσα στὸ μπεζεστένι
ἔμαθα πῶς παντρεύεται μιὰ ὀρφανοθρεμένη.

"Ἄν ἔχει ἀδελφὸ στὴ ξενιτειά.

"Αἶντε νὰ πῆτε τοῦ παπᾶ ν' ἀργίση νὰ βλογίση
γιὰ νᾶρθη τ' ἀδελφάκι της στεφάνι νὰ φιλήση.
Πήγαῖνε τὸ γραμματάκι μου εἰς τὴν καλὴ τὴν ὦρα
καὶ φίλα τ' ἀδελφάκι μου στὰ χεῖλη καὶ στὸ στόμα.

---

1) Στὸ Κεσσάνι: Προσκύνα νύφη, φίλησε τῆς μάννας σου τὸ χέρι,
γιὰ νὰ σὲ δόση τὴν εὐχὴ νὰ ζήσης μὲ τὸ ταῖρι.
Στὴ πόρτα τς δὲ ματάρχεσαι, στὴ πόρτα τς δὲ πατάεις
κι' ἂν ἔρχεσαι καμιὰ φορὰ θὰ βιάζεσαι νὰ φύγης.

Τὸ ἄλλαγμα τοῦ γαμπροῦ.

Τὰ παλληκάρια μὲ τὰ παιχνίδια πάνε νὰ φέρνε τὸ σύντεκνο καὶ ν' ἀλλάζνε τὸν γαμπρό.

Οἱ συντεκνοκαλεσμέν' εἶνε στοῦ σύντεκνου τὸ σπῖτ' σ' ὄλους ἔδοσε καὶ ἔβαλανε τρές, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια τὶς σκάλωσανε στὸ κεφάλι.

Πάνω στὸ τραπέζ') εἶνε στολισμένα τὰ ριγάλα γιὰ τὴ νύφη, στεφανοπάνι ¹⁾ δέκα πῆχες φουστανλίκι μάλλινο γιὰ μεταξωτὸ κατὰ τὶς δυνάμες πῶχει ὁ σύντεκνος, στάρι, κουφέτα, ρίζι καὶ μαῦρες σταπίδες πὺ θὰ ράνει τὴ νύφη καὶ τὸ γαμπρὸ στὴν ἐκκλησιά. Θὰ ἔχει τὶς δυὸ λαμπάδες καὶ στὸ πλάγι τὰ στέφανα καμωμένα πὸ κληματοῖδα ²⁾, ἂν ἔχ' ἄνθια καὶ ἄγουρίδες μικρὲς καὶ μὲ κεῖνα τὰ κάμνει. Τὰ στέφανα εἶνε ντυλιγμένα μὲ χρυσὸ χαρτί καὶ τέλια ἐνωμένα μὲ γαλάζια κορδέλα.

Μπρὸς παγαίν' ἢ μουσικὴ καὶ τὸ παιδί μὲ τὰ ριγάλα στὸ κεφάλι καὶ πίσ' ὁ σύντεκνος μὲ τοὺς καλεσμένους μπρὸς οἱ ἄντρες καὶ πίσ' οἱ γυναῖκες.

Ὁ γαμπρὸς πατεῖ μέσα στὸ σιδεροσίφι πὺ εἶναι ριχμένα, ρίζι, σταπίδες καὶ φουντούκια.

Τὰ παλληκάρια τραγουδοῦνε καὶ τὸν ἀλλάζνε.

Ὅλ' οἱ λιγνοὶ ἀλλάξανε καὶ ὄλοι λαμπροφορέσαν,
μὰ γὰ λιγνὸς δὲν ἄλλαξα, δὲν ἔλαμπροφόρεσα.
Μόν' μιὰ Λαμπρὴ μιὰ Κυριακὴ, μιὰ 'πίσημη ἡμέρα
πέρνω τὰ ρουχαλάκια μου καὶ στὸ λουτρὸ πηγαίνω.
Βρίσκω τὸ λουτρὸ σβυστό, τὶς γοῦρνες στερεμένες
φυσῶ καὶ ἀνάβω τὸ λουτρὸ, κλαίω γεμίζω γοῦρνες,
λούγομαι σφουγκίζομαι, χτενίζομαι καὶ ὄξω βγαίνω.
Δεξιὰ καμάρια τοῦ λουτροῦ κάθετε πανώρια κόρη,
νὰ τὴ μιλήσω ντρέπομαι νὰ τῆς τὸ πῶ φοβοῦμαι.
Νὰ τὴν εἰπῶ γαρουφαλιὰ καὶ ἐκεῖν' κόμπους ἔχει,
νὰ τὴν εἰπῶ τριανταφυλιὰ καὶ ἐκεῖν' ἀγκάθια ἔχει,
νὰ τὴν εἰπῶ χρυσὸ πουλι καὶ ἐκεῖν' πετὰ καὶ φεύγει,
νὰ τὴν εἰπῶ ἄστρο τ' οὐρανοῦ καὶ ἐκεῖνο βασιλεύει.

1) Τὸ σινί' ἔτρωγαν πάνω σ' αὐτό, τὸ ἔλεγαν καὶ τραπέζι.

2) Τὸ ἕφασμα πὺ χαρίζ' ὁ σύντεκνος στὴ νύφη στὴν ἐκκλησίᾳ στὰ στεφανώματα.

3) Τὸ ἔκαρναν καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Λεξικὸν Ἀρχαιοτήτων Daremberg καὶ Saglio, Τόμ. Α, μέρος Β, σελ. 1521, 1522, 1528.

Θὰ τὸν βάλνε δυὸ πουκάμισα, τὸ ἓνα τ' ἀπὸ μέσα, τὴν τραχηλιά¹⁾ πὸ πίσω, θὰ τὸν βάλνε καὶ δυὸ σῶβρακα, τὸ ἀπ' ἔξω τῆς νύφης π' ἐμπρὸς δὲν θ' ἄν' σχισμένο²⁾ γιὰ νὰ μὴν τὸν πιάσνε τὰ μάγια καὶ τὸν ἀμποδέσνε καὶ δυὸ ζευγάρια κάλτσες ἀπὸ τὴν ἀνάποδη. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ θὰ τὸν δέσειε στὴ μέση καὶ μιὰ λουρίδα πὸ καινούργιο ἄπλυτο χασέ. Δυὸ παλληκάρια πῆραν τὴν δεξιὰ κάλτσα καὶ τὴν γύρισαν μέσα στὸ πληθὸς καὶ τὴν ἀσήμωσαν, ἂν τ' ἀσημώματα ἦταν πολλὰ τὰ διαμοίραζαν καὶ στὴν ἄλληνα κάλτσα καὶ μ' αὐτὰ θὲ νὰ τίς φορέσ'.

Ὑστερα θὰ τὸν φορέσνε τὰ γαμπρῖκια, μοῦρα τσόχυνα ποτούρια³⁾ μὲ τὴν χρυσοκεντημέν' βρακοζῶνα, τὸ κόκκινο ζουνάρι μὲ τὰ μεταξωτὰ κενάρια, θὰ τὸν βάλνε τὸ κεντημένο μαντιῆλι τῆς νύφης μέσα στὸν κόρφο, θὰ τὸν σκαλώσνε στὰ στήθια τὸ τελιασμένο λουλοῦδι, θὰ βάλνε μέσα στὸ σινὶ σκαμνί, πὸ πάνω τὸ μαξιλάρι ποὺ ἔστειλ' ἡ νύφη καὶ κεῖ θὰ καθίσνε τὸν γαμπρό.

Ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ θὰ πάρει τὴν κουλλίκα ποὺ ἔστειλ' ἡ νύφη, μ' αὐτήνα θὰ τὸν σταυρώσει τρεῖς φορὲς. Τρία παλληκάρια ἀπλώνε πᾶν ἀπ' τὸ κεφάλι τ' μιὰ μεσάλα⁴⁾ κι' ἄλλα τρία παλληκάρια τὴν κόφτουνε μὲ τὸ δεξιὸ χέρι. Ἡ μητέρα τ' θὰ μοιράσ' ἀπὸ λίγο σ' ὄλους, στὰ κορίτσια καὶ στὰ παλληκάρια γιὰ νὰ κολήσνε⁵⁾. Ὅσο περισσεύει θὰ τὸ κρύψ' γιὰ νὰ τὸ φάνε τὸ πρῶι ὁ γαμπρός, ἡ νύφη, ἡ πεθερά, ὁ πεθερός, τ' ἀδέλφια κ. οἱ ἀνθρώπ' τοῦ σπιτιοῦ. Δὲν πρέπει νὰ βγῆ ὄξω πὸ τὸ σπίτι οὔτε ψύχουλο

Τρεῖς φίλοι τ' παλληκάρια, τὸν ἀξιῶνε, τὸν σκῶνε, μὲ τὸ σκαμνὶ τρεῖς φορὲς καὶ λένε ἄξιος, ἄξιος, ἄξιος. Ὁ γαμπρός τάξ' ὅ,τι θέλ' καὶ τὸν ἀφίνε κάτω. Τότε θὰ σκωθεῖ, θὰ κἀν' μετάνοια νὰ φιλήσ' τῆς μητέρας καὶ τοῦ πατέρα τ' τὸ χέρι, θὰ φιλήσ' ὄλωνων τὸ χέρι, ποὺ εἶναι μέσα στὸ σπίτι ὡς καὶ τῶν μικρῶνε ἀκόμα.

Ἡ στεφάνωση

Στοῦ γαμπροῦ εἶνε ἕτοιμοι, ὁ κουμπάρος μὲ τοὺς καλεσμένους θὰ πᾶνε νὰ πάρνε τὸν παπᾶ μὲ τὴ μουσικὴ καὶ πᾶνε σιοῦ γαμπροῦ κι' ἀπ' ἐκεῖ ξεκινούνε νὰ πάρνε τὴ νύφη.

1) Τὸ ἀνοίγμα λαιμοῦ.

2) Ὅταν ἦταν ἀνάγκη νὰ πάγη κάπου τὸ ἔσχιζε μὲ τὸ μαχαῖρι.

3) Εἶδος ἀνδρικοῦ παντελονιοῦ μὲ σγουρὴ σέλα, ἐφαρμοστὸ στὰ πόδια καὶ κούμπωνε μὲ κόπτους.

4) Τραπεζομάνδηλο.

5) Νὰ παντρευθοῦν.

Μπροστὰ ἡ μουσικὴ καὶ τὸ σινὶ τοῦ κουμπάρου μὲ τὶς λαμπάδες 1), τὰ στέφανα καὶ τὸ στεφανοπάν' ἀνοιγμένο νὰ κρέμουντ' οἱ ἄκρες.

Ὁ σύντεκνος βαστάει τὸ γαμπρό, στὸ πλάγ' ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ συντέκνισα ἂν εἶνε παντρεμένος, τ' ἀδέλφια, οἱ συγγενεῖς καὶ πίσ' ὅλο τὸ ψῦχι, πρῶτα τοῦ κουμπάρου κι' ὕστερα τοῦ γαμπροῦ, μπρὸς οἱ ἄντρες καὶ πίσ' οἱ γυναῖκες.

Ὅλοι στέκονται στὴν αἰλὴ τῆς νύφης κι' ὄξω πὸ τὴν πόρτα θὰ κερρασοῦνε, οἱ ἄντρες κρασί, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ γλυκό 2), πάν' θ' ἀνέβ' μόνε ὁ γαμπρὸς μὲ τὸ σύντεκνο καὶ τὴ συντέκνισα. Ἡ κάμαρα εἶνε γιομάτη γυναῖκες καὶ κορίτσια, ἡ νύφη κάθεται στὴ γωνιὰ τοῦ μιντεριοῦ πάν' στὸ σκαμνὶ λυπημέν' μὲ τὰ μάτια κάτ'.

Μιὰ θειά της, γιὰ συγγενῆς ὅταν μπαίν' ὁ γαμπρὸς τὴ λέγει:

«Τράβα νύφη, τό πόδι σου καὶ θὰ σὲ πατήσ' ὁ γαμπρός».

Ἡ νύφη τὸ τραβάει κι' ὁ γαμπρὸς τὴ σιαυρῶνει τρεῖς φορὲς μὲ δαχιτυλίδι καὶ φλουρί, καὶ τ' ἀφίν' στὸ γόνα της. Τὸ δαχιτυλίδ' περνάει στὸ χέρ' της ἡ νύφη καὶ τὸ φλουρί δίν' στὴ μητέρα της.

Τὰ παιγνίδια παίζει λυπητερὰ τὸ σκοπὸ τῆς νύφης. Δυὸ συγγενικὰ κορίτσια 3) τὴν πιάνε κάτ' πὸ τὶς μασχάλες καὶ τὴ κατεβάζνε. Τότε τὴν πιάν' ὁ ἀδελφός της, γιὰ δυὸ συγγενικὰ παλληγάρια κι' ἅμα βγοῦνε πὸ τὴν ξώπορτα τὴν γυροῦνε ν' ἀποχαιρεῖσ' τὸ πατρικὸ σπίτι. Σκύβ' ἡ νύφη τὸ κεφάλι καὶ στέκεται, ὁ πατέρας πὸ τὸ παράθυρο θὰ τὴν λυχνιάσει 4), ρίξει καὶ μὲ παραδες θὰ τὴν ἀσημάσ'.

Μαργαριτάρι ἔσπειρα κόρη μ' στὸ ριζικό σου
καὶ φύτρωσε καὶ ἔγινε στὸ μπότ' τὸ δικό σου.

Ἡ νύφη μὲ κλειστὰ μάτια μόλις προχωρεῖ, τὴν συμβούλευσαν τέσσερες

1) Ὅταν οἱ λαμπάδες τῆς χαρᾶς ἔχνε μεγάλο φυτίλι τὸ κόφι' ἡ μητέρα ἢ ἡ ἀδελφὴ τῆς νύφης, ἂν δὲν ἔχει, μιὰ συγγενῆς της καὶ τὸ βάζει κάτ' ἀπὸ τὴν Ἄγια Τράπεζα. Μ' αὐτὸ μποροῦνε νὰ κάνε μάγια καὶ ν' ἀμποδέανε. Ὅ,τι θέλνε τοὺς κάνουνε οἱ ἐχθροὶ καὶ μὲ τὰ ξουριάδια πού ξουραφίζνε τὸν γομπρό κι' ἂν πάρουν χῶμα ἀπὸ τὴν πατησιὰ πού πάτσε ὁ γαμπρός.

2) Γλυκό τῆς κουταλιάς.

3) Στὰ πιά περασμένα χρόνια τὰ κορίτσια δὲ πήγαιναν στὴν ἐκκλησία, ἀφοῦ ἔδιναν τὴν προίκα θεὸ νὰ πάνε σὲ σπίτι κοντὰ στὴν ἐκκλησία, κι' ἀπὸ τὰ παραθύρια συργιάνιζαν. Μαζὺ πήγαιναν μόνε οἱ γυναῖκες μὲ τὶς ἄντρες τους. Ἀκόμα καὶ τοῦ σπιτιοῦ τὰ κορίτσια τὴν νύχτα δὲν ἔμνισκαν στὸ σπίτι πού θὲ νὰ κοιμηθῆ ὁ γαμπρὸς μὲ τὴ νύφη.

4) Ραίνει.

φορὲς θὰ χτυλάει τὸ νταβουλι καὶ μιὰ νὰ σηκώνει τὸ πόδι, καταντάει νὰ κάμνε τρεῖς καὶ τέσσερες ὥρες γιὰ νὰ πάνε στὴν ἐκκλησία, δρόμο μόλις τέταρτου τῆς ὥρας. Κάθε λίγο σταματοῦνε καὶ κερνιοῦντ' ἀπὸ τὰ σπίτια, τοὺς ραίνουν ρίξι κι' ὄλο τὸ χωριὸ εἶνε στὸ πόδι.

Νύφη μου, ποῖος ἐστόλισε αὐτὸ τὸ νυφοστόλι ;
ἢ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς κ' οἱ δώδεκ' ἀποστόλοι.

Ἔτσι φθάσανε στὴν ἐκκλησιὰ 1) τὰ παιγνίδια σωπαῖνε.

Ἡ νύφ' ἔστειλε στὴν ἐκκλησιὰ σαράντα πηχόπλα 2) πανὶ καὶ ἰῶστρωσαν ἀπ' τὴν πόρτα ὡς ἐκεῖ ποὺ θὰ στεφανωθῆ, ἔστειλε καὶ τὴν πιὸ καλὴ μαξιλάρα νὰ πατήσεν τὴν ὥρα ποὺ θὰ στεφανωθοῦνε. Τὸ βράδυ αὐτῆνα θὰ βάλνε στὸ στρώμα ποὺ θὰ κοιμηθοῦνε. Μιὰ γυναῖκα συγγενικιὰ τοῦ γαμπροῦ πηγαίνει στὴν ἐκκλησιὰ εἷα κολλικόπλο, λίγα κουφέτα 3), ἕνα μπουκάλλι κρασί, ἕνα εὐκαιρο ποτηρι κ' ἕνα μαντήλι γιὰ τὸν παπᾶ καὶ τ' ἀφίν' κάτ' πὸ τὸ τρισκέλι.

Ὁ παπᾶς μὲ ψιλομουδιᾶς, ψίλλνοντας τὸ Ἄξιον ἐστὶ μακαρίζειν σὲ τὴν Θεοτόκον, θὰ πάρει τὸν γαμπρὸ πὸ τὸ χέρι καὶ θὰ τὸν βάλει νὰ σταθῆ μέσα στὸ χορὸ, μετὰ, θὰ πάρει τὴ νύφη νὰ τὴν βάλῃ πλάγι στὸ γαμπρὸ κι' ὁ κόσμος γεμίζει τὴν ἐκκλησιὰ.

Στὰ στεφανώματα ἢ συντέκνη ρίχνει τὸ στεφανοπάνι στοὺς ὄμους τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης. Ὁρμίνεψαν 4) τὴ νύφη στὴ στεφάνωση νὰ πατήσῃ λίγο τὸ πόδι τοῦ γαμπροῦ γιὰ νὰ περνήῃ ὁ λόγος τῆς, νὰ τὴν τιμᾷ καὶ νὰ τὴν ἀκούῃ.

Ἀπ' τὸ κουλλικόπλο ὁ παπᾶς θὰ βγάλ' ὕψωμα θὰ τὸ ρίξει μέσα στὸ ποτηρι τὸ κρασί καὶ θὰ δόσ' νὰ πιῆ ὁ γαμπρός, ἢ ἡ νύφη κι' ὁ κουμπάρος. Ὁ σύντεκνος ἀφοῦ πιεῖ τὸ ρίχνει πίσω τ' καὶ τὸ σπάνει· στὰ τελευταία ἰῶδινε στὸν παπᾶ καὶ κείνος τῶσπανε.

1) Ἡ στεφάνωση γίνονταν πάντοτε στὴν ἐκκλησιὰ ἐκτὸς τῆς κλειμένης, ποὺ τὴν ἔκλειψε ὁ γαμπρός καὶ τὴν πῆρε χωρὶς τὸ θελημα ἀπ' τὴς γονιοῖ τῆς καὶ τῆς χήρας ποὺ γίνονταν πάντοτε σιὸ σπίτι καὶ νύχτα. Ὄταν ἡ χήρα ξαναπαντρευθεῖ δὲ βάζει ἀέρα καὶ κωλάντα στὸ κεφάλι, τὰ στέφανα εἶνε πενιχὰ καὶ δὲ διαβάζνε ὄλα τὰ γράμματα (τὶς εὐχές). Ὄταν ὁ παπᾶς πεῖ τὸ «Ἐδλογημένη ἢ Βασιλεία» γυριὰει καὶ τὸ λέγει στὸ τρισκέλι κι' ὄχι ὅπως τὸ λέγ' ἀνόμεσα στὸ γαμπρὸ καὶ στὴ νύφη ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ παντρεύεται ἡ νύφη.

2) Πήχης. Στὴν φαντικὴ τὸ πηχόπλο εἶνε πῆχυν καὶ ἡ πῆχυν μιὰμιση πῆχυν.

3) Ἀπὸ τὰ κουφέτα τῆς χαρᾶς τῆς ἐκκλησίας τὰ κορίτσια ἔφρνε καὶ βάζνε τρία τὴ νύχτα κάτ' ἀπὸ τὸ προσκέφαλο καὶ θὰ δγιοῦνε στὸν ὕπνο τους πτόνα θὰ πάρνε ἄντρα.

4) Ἄν δὲ πατήσῃ τὸ πόδι τ' τότε ἔφρν' ἀπὸ πάν' του μιὰ κλωσιτίσα καὶ τὴ φορεῖ σὰ φυλαχτό.

Στὸ Ἡσαΐα χόρευε, ραίνει τὸ γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη μὲ δεκάρες καὶ στάρι γιὰ νὰ εὐτυχίσει, ρίζι γιὰ νὰ ριζῶσει, μαῦρες σταπίδες γιὰ νὰ κάνει παιδιὰ μ' ἐλήες καὶ γίνε ἔμορφα, κουφέτα γιὰ νὰ ζοῦνε γλυκεῖα ζωή. Ὑστερα θὰ φιλήσει τὰ στέφανα πρῶτ' ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, τ' ἀδέλφια καὶ τὸ κατόπ' ὅλ' οἱ συγγενεῖς, κι' ὅλ' οἱ δικοὶ.

Τὴν ὥρα ποῦ στεφανοφιλοῦσαν, ὁ παπᾶς εἶχε δίσκο στὸ τρισκέλι κι' ὁ καθένας μετὰ τὸ στεφανοφίλημα ἔρριχνε στὸ δίσκο δεκάρα ¹⁾ εικοσάρα ²⁾, γιὰ γρόσ'.

Ὅταν ὁ κουμπάρος ἦτανε χουβαρδᾶς ³⁾ ἔδινε τὸν παπᾶ ἕκατὸ γρόσια καὶ τότε δὲν ἔβγαζε δίσκο.

Μόλις τελείωσ' ἡ στεφάνωση τὰ παλληκάρια ρίχνε ὕζω πὸ τὴν ἐκκλησία τουφεκιές, κι' ἡ μουσικὴ ἀρχινίξ' καὶ προχωρεῖ σιγὰ σιγὰ.

Ἡ νύφη ἀκουμπάει στὸ μπράτσο τοῦ γαμπροῦ ⁴⁾ καὶ πὸ τ' ἄλλο ἡ συντέκνη καὶ βγαίνει πὸ τὴν ἐκκλησία, ὁ σύντεκνος, οἱ συμπεθερ' κι' ὅλ' οἱ καλεσμένοι. Ὅταν δὲν ἔχνε παιχνίδια ποῦ εἶναι πολὺ σπάνιο τότες ὁ παπᾶς πιάνει τὸν γαμπρὸ κι' ἡ κουμπάρα τὴ νύφη, ὁ ψάλτης μπροστὰ καὶ μὲ ψαλμουδιές πάνε στὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ, ὁ παπᾶς ἀφοῦ κερασεῖ φεύγει κι' ὅταν ἔχνε μουσικὴ πηγαίνει ὕστερα νὰ τοὺς εὐχηθῇ καὶ νὰ κερασθῇ.

Τὸ πάρσιμο τῆς προίκας

Τὴν ὥρα ποῦ γίνονται τὰ στεφανώματα τὰ παλληκάρια πέρνουνε ⁵⁾ τὴν μουσικὴ καὶ πᾶνε στὸ σπῖτι τῆς νύφης νὰ πάρουνε τὴν προῖκα μὲ τὸ βωδάμαξο. Τὰ κορίτσια μαζεύνε τὰ φουστάνια, τὶς ἀλλαξιές, τὰ μποχταλίκια, τὰ μαντηλώματα καὶ τὰ βάζνε μέσα στὸ βαμμένο πρῶσινο κυπαρισσένιο ⁶⁾ σεντοῦκι. Ὅταν τὰ παλληκάρια ἔφθασαν στῆς νύφης διὰ κορίτσια εἶνε καθισμένα πάνω στὸ σεντοῦκι, τὰ παλληκάρια θὰ δόσνε στὰ κορίτσια ριγάλο παράδες, τότε θὰ σηκωθοῦνε καὶ θὰ δόσνε τὸ κλειδί καὶ μαζὺ πὸ ἓνα μαντήλι.

1) Νόμισμα, δέκα παράδες.

2) Νόμισμα εἴκοσι παράδες.

3) Λ. Γ. Ἀνοιχοχέρης.

4) Στὰ πιὸ περσομένα χρόνια εἶχαν ντροπὴ νὰ πιάσ' ἡ νύφη τὸ μπράτσο τοῦ γαμπροῦ, τὸν γαμπρὸ βαστοῦσε μπράτσο ὁ κουμπάρος καὶ τὴ νύφ' ἡ κουμπάρα κι' ἡ ἀνδραδέλφη, ὅχι κορίτσια, παντρεμένη.

5) Ἄν πάγει σὺ γαμπρος ὁ γαμπρός τότε ἡ προῖκα μνίσκει στολισμένη στῆς νύφης τὸ σπῖτ' τρεῖς μέρες.

6) Τελευταῖα ἀντὶ ἀπὸ κυπαρίσσι τὸ ἔκαμναν ἀπὸ καρδιά.

Τὴν προῖκα στολίζνε ἔμορφα ἀπὸν στὸ ἀμάξι, μπρὸς στὸν ἀμαξᾶ βάζνε τὸ σεντοῦκι, πὸ πίσω τὰ μιντέρια, τὶς βραγιές, τὶς μαξιλάρες τοῦ τοίχου, τὰ στρώματα, τὶς σιλτέδες, τὰ παπλώματα, τὶς μαξιλάρες καὶ τὰ μαξιλάρια τοῦ κεφαλιοῦ, τὰ μαξιλάρια τοῦ τοίχου.

Ἀπὸ παλληκάρια θὰ καθίσνε πάνω στὸ σεντοῦκι, μιὰ γυναῖκα σπιτικά τῆς νύφης θὰ κρεμάσ' ἀπὸνα μαντῆλι στὶς ζεῦλες ποὺ ἔχνε κουδούνια καὶ προπομαχοῦνε.

Μπρὸς ἡ μουσική, κατόπι τὸ βωδάμαξο παραφορτωμένο, πάνω εἶναι ἡ μαλάθρα 1) μὲ τὰ παπούτσια ποὺ τὴν ἔστελνε ὁ γαμπρὸς ποὺ ἦταν ἀρραβωνιασμένοι καὶ τὰ μπακιρικά 2), ἓνα παιδὶ καθισμένο πᾶν στὴ προῖκα φυλάγει νὰ μὴ πέσνε.

Στὰ πὸ περασμένα χρόνια οἱ φίλοι τοῦ γαμπροῦ κουβαλοῦσαν 3) ὅλη τὴ προῖκα μὲ τὰ χέρια ὡς καὶ τὸ σεντοῦκι.

Ὅταν φθάσνε στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ τὰ παλληκάρια δὲν ἀφίνε νὰ τὴν κατεβάσνε ἂν δὲν τοὺς δόσνε δῶρο. Ὑστερα πέφνε τὰ παιχνίδια καὶ πᾶνε στὴν ἐκκλησία. Τὴν προῖκα θὰ στολίσνε στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ.

Ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρὸς.

Ἄσπρο σταφύλι ραζακὶ καὶ κόκκινο κερᾶσι
τ' ἀντρόγυνο ποὺ ἔγινε νὰ ζήση νὰ γεράση.

Ἄνοιχτε πόρτα τοῦ γαμπροῦ, πόρτα τῆς μαυρομάτας
νᾶμπ' ὁ γαμπρὸς μὲ τσόχια κ' ἡ νύφη μὲ κνικάτα.

Ἄπ' τὰ παράθυρα τοὺς ἔρραναν μὲ ρίζι, στάρι καὶ λεβάντες. Ὅταν φθάσνε στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἡ νύφη θὰ σταθῆ ὄξω ἀπ' τὴ πόρτα μὲ τὸ πλήθος, ὁ γαμπρὸς θ' ἀνέβει κ' ἀπ' τὸ παράθυρο θὰ τὴν ἀσημώση μὲ ποράδες καὶ μαζὺ θὰ ρίξῃ ρίζι καὶ μαῦρες σταπίδες.

Ἡ πεθερά, γιὰ μιὰ ἠλικιωμένη συγγενῆς τοῦ γαμπροῦ θὰ δόσ' στὴ νύφη μὲ τὸύτρα κρασί μὲ τὶς τρὲς κ' ἓνα ψωμί νὰ τὰ βάλῃ κάτω πὸ τὶς μασχάλες τῆς. Στὸ κατώφλι βάζνε προβιά ἄσπρη καὶ πὸ πάνω μπαλτὰ, γιὰ ὕνι, γιὰ νὰ γίνε σιδερένιοι, ὁ γαμπρὸς κ' ἡ νύφη θὰ τὰ πατῆσνε μὲ τὸ δεξιὸ πόδι καὶ θὰ μποῦνε στὸ σπίτι. Βάζνε τὴν ἄσπρη προβιά γιὰ νὰ γεράσνε καὶ γίνε τὰ μαλλιὰ τους ἄσπρα σὰν τὴ προβιά, τὸ ψωμί καὶ τὸ κρασί νὰ ἔχνε τὴν εὐ-

1) Πανέρι ὄχι ἀπὸ τὰ κοινὰ τῆς πλύσης, ἦταν καμωμένο ἀπὸ ψιλὸ καλάμι, τὰ ἔφερναν ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολι καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἔλεγαν καὶ ἐντρνελεϊδικὰ (Ἐντρνελέ τουρκ. ἢ Ἀδριανούπολη).

2) Λ. τ. Τὰ μπακιρικά σκευῆ ἄλλοτε ἦταν ὅλα ἀπὸ χαλκὸ (μπακιρί).

3) Στὴν Ἐδεσσα καὶ τῶρα γίνεται.

τυχία σπὶτ' τους. Ἄλλοτε ἀντὶ ψωμι καὶ κρασί μιὰ συγγενικὰ γυναῖκα βάζει πάνω στὰ στήθια τῆς νύφης τρία ψωμιὰ κ' ἡ νύφη τὰ βαστάει μὲ τὰ δύο τῆς χέρια ὡς πὺν νὰ καθίσ'. Ἡ ἴδια γυναῖκα τὰ πέρνει καὶ θὰ τὰ φάνε τὸ βράδυ.

Κάτ' στὴ πόρτα ἡ ἴδια γυναῖκα ἔχ' ἕξ κουφέτα, βάζ' ἀπὸ τρία στὸ στόμα τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης, τοὺς δρομηνεύει νὰ μὴ τὰ φάνε, τοῦ γαμπροῦ θὰ τὰ πάρει καὶ θὰ τὰ βάλει στὸ στόμα τῆς νύφης καὶ τῆς νύφης στοῦ γαμπροῦ γιὰ νὰ καλοπερνοῦνε καὶ νὰ μὴν ἔχνε γλωσσοφαγιά.

Ὁ γαμπρὸς πηγαίνει τὴ νύφη στὴ καλὴ κάμαρα καὶ θὰ καθίσνε σιτὴ μέσ' τοῦ μιντεριοῦ, δεξιὰ ὁ γαμπρὸς κ' ἀριστερὰ ἡ νύφη, οἱ λαμπάδες καίνε μπροστὰ τους σὲ καντηλέρια¹⁾ ὡς τὴ νύχτα καὶ τὰ στέφαινα ἀφίνε πάνω στὴ γιουκιὰ. Οἱ γυναῖκες θὰ καθίσνε στὴν ἴδια κάμαρα κ' οἱ ἄντριοι ξέχωρα. Ὁ παπᾶς θὰ διαβάσ' εὐχὲς στίς λαμπάδες θὰ τοὺς εὐχηθεῖ νὰ ζῆσνε ἀγαπημέν' ν' ἀκοῦνε ὁ ἕνας τὸν ἄλλονα, θὰ τὸν κερᾶσνε καὶ θὰ φύγ'. Ἐν ἀγόρι θὰ βάλει στὴν ἀγκαλιὰ τῆς νύφης ἕνα μωρὸ, ἡ νύφη θὰ βγάλ' ἀπ' τὸν κόρφο τῆς ἕνα μεταξωτὸ μαντιῆλι νὰ τὸ δόσ' σι' ἀγόρι, ὕστερα αὐτὸ θὰ τὸ βάλει στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ γαμπροῦ κ' ὁ γαμπρὸς θὰ τὸ δόσ' παράδες. Οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ ὀλόχαροι πὺν πέρνε τὴ νύφη πειράζνε τοὺς συμπέθερους.

Ἐπήραμε, ἐπήραμε, νυφίτσα στολισμένη

Ἄιντε καὶ ἀφίσαμε κατούδια²⁾ τοιμπλιασμένα.

Τὸ νυφοστόλι³⁾, τὸν πατέρα τῆς νύφης, τὴν μητέρα, τ' ἀδέλφια, τοὺς συγγενεῖς κ' ὅλους τοὺς καλεσμένους τῆς νύφης θὰ τοὺς κερᾶσνε. Τὰ παικίδια θὰ τοὺς πάνε στὸ σπὶτ' τους καὶ θὰ γυρίσνε στοῦ γαμπροῦ.

Ὁ χορὸς στοῦ γαμπροῦ τὸ σπὶτι

Θὰ μοιράσνε κουφέτα καὶ θὰ κερᾶσνε τοὺς καλεσμένους κρασί, τὸ πίνε κ' εὐχιοῦνται τὸν γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη νὰ ζῆσνε νὰ γεράσνε, στερεωμένοι νᾶναι, τέλη ἀγαθὰ νᾶχνε, εὐτυχισμέν' νᾶναι. Στὸν πατέρα καὶ στὴν μητέρα, νὰ τοὺς χαίρουνται, ἂν ἔχνε κ' ἄλλα παιδιὰ ἐλεύθερα τοὺς εὐχιοῦνται καὶ στὰ πεδέλοιπα.

1) Στὴ προῖκα πάντοτε θὰ εἶχανε καὶ δύο καντηλέρια.

2) Μικρὲς γάτες, λένε τοὺς συγγενεῖς τῆς νύφης περιπαιχτικά.

3) Οἱ προσκαλεσμένοι πὺν τὸ μέρος τῆς νύφης.

Οἱ παιχιδιάτοροι παίζνε καὶ τραγουγοῦνε.

Νὰ ζήσ' ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρός, νὰ ζήση κι' ὁ κουμπάρος
νὰ ζήσουν οἱ συμπέθεροι νὰ κάμουν κι' ἄλλους γάμους.

"Ἐμορφα ποὺ τεριάσατε τὰ δυό σας ἕνα μὲ γι
σὰν τὰ κυπαρυσσόδεντρα ποῦναι σιὸ περιβόλι.

Γαμπρός μοιάζει ἀετὸς κ' ἡ νύφη περιστέρα
νὰ ζήσουν καὶ νὰ χαίρουνται τὴ νύχτα καὶ τὴ μέρα.

"Ἡ συντέκνη θὰ σηκώσ' τὴν νύφη νὰ χορέψνε τὸ χορὸ τῆς νύφης, ἡ
νύφη σέρνει τὸ συρτὸ καὶ τὴ συντέκνη πιάνε κοπέλες καὶ κορίτσια.

"Ὅσες χαρὲς κι' ἂν ἔτρεξα δὲν εἶδα τέτοια νύφη
πῶχει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθῃ.
Σὺ εἶσαι νυφοποῦλά μου, κορώνα τοῦ λεβάντη
ἀφρὸς τοῦ μαργαριταριοῦ κι' ἀτίμητο διαμάντι.
Γαλάζια πέτρα τοῦ γυαλοῦ καὶ διαμαντένια δόξα
καντήλα τῆς μητρόπολης εἶναι ἡ νύφ' ἀπόφα.
Νύφη μου καλορρίζικη, νύφη μου, νὰ γεράσης
Νύφη μου μὲ τὸ νέο σου ὠρχῖα νὰ περάσης
Ποιὸς ἦταν ὁ προξενητὴς ποὺ νέβηκε στὴ σκάλα
καὶ διάλεξε καὶ πῆρε τὴν κόρη τὴν σουλτάνα.

"Ἄν ἡ νύφη εἶναι μοναχοκόρη.

Χόρεψε χαῦδεμένη μου, μαλαματένια βοῦλα,
νὰ σὲ χαρῆ ἡ μάννα σου ποὺ σ' ἔχει μοναχοῦλα.

"Ὁ κουμπάρος θὰ δόσ' πάσο 1) στίς παιχιδιάτοροι κι' ὁ γαμπρός.

Χορεύουμε τὸν κῦρ γαμπρὸ μὲ δόξα μὲ καμάρι
νὰ τὸν χαροῦνε ρε γονιοὶ κ' ἡ νειὰ ποὺ θὰ τὸν πάρει.

"Ὁ σύντεκνος σηκόνει τὸν γαμπρό, σηκόνουνται καὶ τὰ παλληκάρια, ὁ
γαμπρὸς σέρνει τὸν χορὸ.

Λεβέντης εἶσαι μάτια μου, λεβέντικα χορεύεις,
λεβέντικα πατεῖς στὴ γῆ καὶ κορνιαχτὸ δὲν πέρνεις.
Σήκω γαμπρέ, τὸ χέρι σου καὶ κάνε τὸ σταυρὸ σου
καὶ παρακάλιε τὸ θεὸ νὰ ζῆ τὸ στέφανό σου.

1) Τὸ φιλοδώρημα ποὺ δίνουν οἱ χορευτῆδες σιὸς μουσικοῦς.

Γαμπρέ, μὴ λυπηθεῖς φλουριά κάμ' ἓνα κλουβάκι
καὶ βάλε τήνε νειόνυφη ποῦ ναι κοπελουδάκι.
Σύντεκνε, ποῦ στεφάνωσες κι' ἔβαλες στεφάνι
νὰ σ' ἀξιώσης ὁ Θεὸς νὰ βάλῃς καὶ τὸ λάδι.
Σύντεκνε, ποῦ στεφάνωσες τὰ δύο κυπαρούσια
νὰ σ' ἀξιώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ληθῆς καὶ στὰ βαφτίσια ¹⁾).
Κουμπάρε ποῦ στεφάνωσες καὶ εἶσαι δίχως ταῖρι,
νὰ σ' ἀξιώσῃ ὁ Θεὸς νὰ βρῆς καὶ σὺ τὸ ταῖρι.
'Ἡ νύφ' εἶνε γαρύφαλο, γαμπρὸς γαρυφαλάκι
μ' ἀλήθεια κι' ἡ κουμπάρα μας μιὰ ράμνα ²⁾ γιασεμάκι

Ὁ χορὸς καὶ τὰ τραγούδια βαστοῦνε ὡς τὸ βράδυ, οἱ περισσότεροι φεύγουνε γιὰ ν' ἀλθουνε τὴ νύχτα στὸ τραπέζ'. Τὰ παιχνίδια θὰ πάνε τὸν κουμπάρο τὴν κουμπάρα καὶ τὸ δικό τους ψύχι στὸ σπίτους καὶ θὰ γυρίσνε. Τὸ βράδ' τὰ τρία τέσσερα παλληκάρια καὶ τέσσερες πέντε γυναῖκες μὲ τ' ὄργανα μπρός, θὰ πάνε νὰ προσκαλέσνε τὸ σύντεκνο καὶ τὴ συντέκνισα στὸ φαγί. Ἐνα παλληκάρι βαστάει τὸ μπουκάλι μὲ κρασί καὶ κερνάει ὅποιονα δγ.οῦνε στὸ δρόμο, πίνε μὲ τὸ μπουκάλι καὶ εὐκιοῦνται γιὰ τοὺς νιόπαντρους νὰ ζῆσνε νὰ γεράσνε, στερεγωμέν' ἰᾶναι, στὰ παλληκάρια καὶ στὰ δικά τους καὶ στίς χαρές τους.

Ὁ κουμπάρος ἔχ' τις ἐτοιμασίες του, μέσα σὲ σινὶ εἶνε μιὰ μεγάλη κουλλίκα, ὄρνιθα κοκκινιστή, ρίζι, πιλάφι, ριζόγαλο καὶ τὰ πάνε στοῦ γαμπροῦ. Ἐκεῖ γυναῖκες συγγενεῖς μαγέρευσαν τὰ φαγιά, ὄρνιθες κοκκινιστές, κρέας μὲ τις πατάτες, κρέας μὲ τὸ σέλινο, κρέας μὲ τὸ δαμάσκηνο, πιλάφι, ριζόγαλο. Ἡ συντέκνισα θὰ φάει ξέχωρα μὲ τις καλεσμένες τῆς κ' ἡ νύφη στέκεται στὸ μιντέρι. Ὁ σύντεκνος σ' ἄλλ' κάμαρα τρώγει μὲ τοὺς καλεσμένους του κι' ὁ γαμπρὸς στέκεται στὸ μιντέρι. Ὅταν ὁ κουμπάρος πιεῖ κρασί ὁ γαμπρὸς θὰ σταθεῖ στῶνα πόδι. Ὅστερα θὰ φάνε ὁ πατέρας, ἡ μητέρα κ' οἱ συγγενεῖς. Τὸ κατόπ' ὁ γαμπρὸς μοναχὸς μὲ τὴ νύφη στὸ τραπέζ' ἔχνε ὄρνιθα παραγεμιστή, ὁ γαμπρὸς θὰ τὴν σχίσ' στὴ μέσ' καὶ θὰ τὴν φάνε δίχως ψωμί. Γαμπρὸς καὶ νύφη τὴν Κυριακὴ δὲ βάζνε βοῦκα ψωμί στὸ στόμα. Ἀφοῦ φάνε ἡ συντέκνισα θὰ χορέψ' τὴ νύφη.

Κουμπάρα, ποῦ στεφάνωσες μὲ τὴν πολλὴ χαρά
νὰ σ' ἀξιώσει ὁ Θεὸς νὰσαι καὶ στὰ παιδιά.

1) Ὅποιος στεφνώσ' θὰ βαφτίσῃ τὸ πρῶτο παιδί γιὰ νὰ λυθοῦνε τὰ χέρια τ' ποῦ ὡς τότες εἶνε δεμένα.

2) Γιασεμιά πολλὰ περασμένα σὲ τσακνάκι (ξυλαράκι).

Σ' ὄλες τις χαρὸς ἐπῆγα
τέτοι' ἀντρώγυνο δὲν εἶδα,
νάν' ἢ νύφη περιστέρι,
κι' ὁ γαμπρὸς χρυσὸ ξεφτέρι,
νάν' ἢ κουμπάρα
σάν ὀλόχρυση λαμπάδα

νάν' οἱ καλεσμένοι ὄλοι
ἕνας, ἕνας διαλεγμένοι
νάν' τὰ παλληκάρια ὄλα
σάν τὰ λεοντάρια
νάν' καὶ τὰ κορίτσια ὄλα
ἔμορφα σάν κυπαρύσσια.

Ἔστερα ὁ κουμπάρος θὰ χορέψ' τὸ γαμπρό.

Γαμπρέ μου, νὰ τὴ χαίρῃσαι κ' ἢ νύφ' εἶναι δική σου
γιατὶ τὴν στεφανώθηκες κατὰ τὴ θέλησή σου.

Ὁ πεθερὸς θὰ σηκώσ' τὴ νύφη νὰ χορέψῃ, πὸ τῶνα μέρος θὰ τὴν
πάνει ὁ σύντεκνος καὶ πὸ τ' ἄλλο ὁ γαμπρὸς.

Οἱ παιχιδιάρτοι τραγουδοῦνε κι' ὄλο τοὺς δίνε πάσα.

Γαμπρὸς εἶναι τὸ κάτεργο κ' ἢ νύφη ἢ φρεγάδα
κουμπάρος καπετὰν πασῶς πὸν σέρνει τὴν ἀρμάδα.
Χορεύ' ἢ νύφη κι' ὁ γαμπρὸς, χορεύ' τὸ γαμπροστόλι
νὰ τις ἀξιῶση ὁ Θεὸς νὰ παντρευτοῦνε ὄλοι.
Ἄσε τὸ μαντηλάκι καὶ πιάσε τὸ χέρι της
κι' ὁ κόσμος τὸ γνωρίζει πὸν εἶσαι ταῖρι της.

Ἄφοῦ χορέψνε μαζὺ τὸ χορὸ ὁ γαμπρὸς κ' ἢ νύφη θὰ βγάλνε τ' ἀση-
μώματα πὸ τις κάλτσες. Τὶς γυναῖκες κερνοῦνε ὀπωρικὰ μέσα σὲ δίσκο,
σταπίδες, φουντούκια, ἀμύγδαλα, καρύδια, μήλα, πορτοκάλια· στοὺς ἄντρες
κρασί. Ὅσο περνάει ἡ ὥρα τὰ κεράσματα γίνονται πὸ συχνά, οἱ παιχιδιάρ-
τοροι παίζνε πεταχτοὺς σκοπούς, ὁ χορὸς ἀνάφτ', ὁ συρτὸς γυριáει στὸ
πεταχτὸ χασάπικο καὶ τὰ πάσα πέφτουνε στοὺς παιχιδιάρτες βροχή.

Ἔχεις δυὸ μάτια σάν ἐλιές
εἶναι γιομάτο μαργιολιές.
Ἔχεις δυὸ ματάκια μαῦρα
πὸν νὰ τᾶχανες νὰ τᾶβρα.
Τὰ μαλλιά σ' εἶναι πλεγμένα
καὶ στὸ σύρμα ντυλιγμένα
Τὸ ἐρωτικόν σου πάσο
θὰ μὲ κán' τὸν νοῦ μ' νὰ χάσω.

Τὸ ἐρωτικόν σου βλέμμα
μ' ἔκανε νὰ φτύνω αἷμα.
Κλαίω καὶ φωνάζω
καὶ γιὰ σὲ ἀναστενάζω.
Σύ σαι ἥλιος τῆς ἡμέρας
τῆς αὐγῆς κρύος ἀέρας.
Σύ σαι ἥλιος καὶ πυρώνεις
κι' ὄλες τις καρδιές λαβώνεις.

Τὸ ξένιασμα.

Ἡ νύφη θὰ κερᾶσ γλυκό, τότες ὅλοι ξενιάζνε, ἀρχίζ' τὸ κέρασμα πὸ τὸν κουμπάρο καὶ τὴ κουμπάρα: Τὸ ξένιασμα ¹⁾ εἶναι φλουρί μεγάλο γιὰ μικρὸ καὶ τὸ ἄφινε μέσα στὸ δίσκο πὸν κερνάει, οἱ ἄλλ' δίνε ὅ,τι δυ-νιοῦνται, φλουρί, μετζίτι, τέταρτο.

Δυὸ παραστεκάμενες βάζνε στὸ σινὶ τὰ χαρίσματα τῆς νύφης, τὰ μποχ-τσαλίκια καὶ τὰ μαντηλώματα. Ἡ μιὰ τὰ χωρίζ' κ' ἢ ἄλλ' τὰ βάζ' στοῦ καθενὸς τὸ γόνα. Ἀρχίζ' ἀπὸ τὸ μποχτσαλίκι τοῦ σύντεκνου, τῆς συντέκνι-σας, τὸ κατόπι τοῦ πεθεροῦ, τῆς πεθερᾶς, τ' ἀνδράδελφου, τῆς ἀντραδέλ-φης, ὕστερα τὰ μαντηλώματα μὲ καπνσοακκοῦλες καὶ κάλτσες στοὺς θειοῦ-δες καὶ στίς θειές, τὰ ξαδέλφια.

Ὅσοι θὰ βρεθοῦνε κεὶ θὰ πάρνε ἀπ' ὄνα μαντήλι.

Τὸ νυφικὸ στρῶμα.

Ἡ συντέκνη θὰ στρώσ' τὸ νυφικὸ στρῶμα μὲ τὰ κεντημένα σεντόνια καὶ τὸ μεταξωτὸ πάπλωμα, θὰ βίλει τὴν μαξιλάρα πὸν πάτσανε στὴν ἐκκλη-σία στὰ στεφανώματα, τὰ κεντημένα μαξιλάρια τὰ βαρύτερα, πάνω σ' αὐτὰ τὰ στέφανα γύρω στὸ στρῶμα θ' ἀπλώσ' τὸ στεφανοπάνι κ' οἱ λαμπάδες θὰ καίνε.

Ἦλθε ὁ τίμιος καιρὸς κ' ἢ βλογημένη ὥρα
νὰ σμιῆξῃ τὸ γαρύφαλο μὲ τὴ χρυσῇ τῇ βιόλα.
Κατέβα Παναγία μου, μὲ τὸν Μονογενῆ σου,
στ' ἀντρογόυνο πὸν ἔγινε νὰ δόσης τὴν εὐχή σου.

Τὴν ὥρα πὸν θὲ νὰ κοιμηθῇ ὁ γαμπρὸς μὲ τὴ νύφη ὁ γαμπρὸς ἔρρι-νε τουφέκι.

Τὸχαν σὲ καλό.

Ἄν τύχαινε ἢ αὐριανὴ μέρα νὰ ἦταν μεγάλη γιορτὴ ὁ γαμπρὸς δὲν κοιμᾶται μὲ τὴ νύφη, ἢ νύφη θὰ κοιμηθεῖ μὲ τὴ θειά γιὰ μὲ μιὰ ἠλικιωμένη συγγενῇ τοῦ γαμπροῦ.

Τὸ πρῶτ' ἢ νύφη θὰ ρίξ' νερὸ νὰ πλυθῇ ὁ γαμπρὸς, ὁ πεθερὸς, ἢ πε-θερά, ὁ ἀφέντης ²⁾, τ' ἀντραδέλφια.

Ἔνας συγγενῆς τοῦ γαμπροῦ θὰ τὸν πάρ νὰ πάνε στὸ σπίτι τοῦ πα-

1) Δῶρον. Ἰλιάς, Ζ 218. Βυζαντίου Κωνσταντινούπολις, Τόμ. Γ', σ. 163—164.

2) Καὶ ἀφεντάκης, ὁ μεγαλείτερος ἀντραδέλφος.

τέρα καὶ τῆς μητέρας τῆς νύφης νὰ φιλήσ' χέρι καὶ νὰ πῆ πῶς ἡ θυγατέρα τους ἦτανε παρθένα, θὰ ἔχει μαζί του ὡς μισὴ ὀκτὰ κοιφεία σὲ κόκκινη χαρτοσακκοῦλα κ' ἓνα μπουκάλι ρακὶ νὰ τοὺς κερᾶσῃ κ' ὕστερα θὰ φύγνε.

Ὁ γαμπρὸς ὅταν ντρέπονταν νὰ βγῆ τῆ Δευτέρα τότε πάγαινε σιὰ πεθερικὰ Τετάρτη, ἂν δὲν πάγαινε τότες ὁ πεθερὸς κ' ἡ πεθερὰ δὲν πάγαιναν στὸ σπίτι τῆς κόρης τους.

Στοῦ γαμπροῦ τοιμάζνε φαγιὰ γιὰ τὸ μεσημέρ', οἱ παραστεκάμενοι μὲ τὰ λαλήματα πάνε καὶ πέρννε τὸ σύντεκνο, τὴ συντέκνη καὶ τὺς πιὸ στενοὺς συγγενεῖς νὰ τοὺς φιλέψνε.

Ἄφοῦ φάνε κατεβάζνε τὴ νύφη στολισμένη μὲ τὸ δεύτερο φουστάνι καὶ τρία ζαργαδιὰ τρές στὸ κεφάλι, ὄξω στὴν αὐλὴ νὰ τὴ χορέψνε ἓνα γύρο καὶ τὸ κατόπ' θὰ πάνε μὲ τὰ παιχνίδια τὸ σύντεκνο καὶ τὴν συντέκνη σπίτι' τους.

Τὴν Τετάρτ' τὸ πρωτὸ ὁ γαμπρὸς θ' ἀγοράσει μιὰ κίτρινη σκοῦπα ἀδράχτη, κ' ἓνα σκαμάκι 1) βαμβάκι καὶ θὰ τὰ δόσ' στὴ νύφη, ἡ νύφη παγίνει στὶς τρεῖς κῶχες τοῦ σπιτιοῦ καὶ κάμνει στ' ἀδράχτι πὸ τρεῖς κλωστὲς ἴσα μὲ τὸ μπόγι της καὶ δένει τὴ κάθε μιὰ πὸ σαράντα κόμποι καὶ τὶς βάζει στὸ πάτο τοῦ σεντουκιοῦ! Τὸν καιρὸ πὺν θὰ παιδάει τὶς βάζνε μαζί τς γιὰ νὰ μαρτυρᾶ στὸν ἄλλο κόσμο ποῦγνε νύφη.

Στὶς ὀχτὼ μέρες ἡ νύφη θὰ πάγει στὸ σπίτι τῆς μητέρας της, τὸ μεσημέρι θὰ γίνει φιλειὰ 2), θὰ φάγει ὁ γαμπρὸς κ' ἡ νύφη, ὁ πεθερὸς κ' ἡ πεθερὰ ὁ ἀφεντάκης, οἱ ἀντραδέλφοι, οἱ ἀντραδέλφες καὶ τὸ βράδου θὰ πάνε σπίτι' τους.

Ἡ ἀντίχαρα ἢ τὰ πιστρόφια.

Στὶς δεκατέσσερις μέρες τὸ Σάββατο ἡ συντέκνη θὰ κάνει τὰ πιστρόφια, στὴ νύφη καὶ θὰ πάγει νὰ τὴν πάρῃ. Τὸ πρωτο λούσιμο τῆς νύμφης δὲν κάνει νὰ γίνῃ στὸ δικὸ της σπίτι, θὰ λουσθεῖ στῆς συντέκνισας.

Τὸ βράδου ὁ σύντεκνος θὰ φέρει τὸ γαμπρό, θὰ τοὺς φιλέψνε καὶ θὰ τοὺς κοιμίσει.

Ἡ συντέκνισα μύνησ' ἀπὸ νωρὶς τὶς γειτόνισες, συγγενεῖς καὶ φιληνάδες νὰ πάνε τὸ πρωτὸ νὰ κατεβάσνε τὴ νύφη στὴν ἐκκλησία. Οἱ νυφικὲς λαμπάδες 3) στάλθηκαν στὴν ἐκκλησία καὶ θὰ βγοῦνε μαζί μὲ τὰ Ἅγια.

1) Τουλούπα βαμβάκι.

2) Φίλευμα.

3) Μαζὺ ἔστειλαν τὸν ἄερα, τὴν κισλάντα καὶ τὶς τρές, τὰ βάζνε σ' ἓνα σεντουκι κατ' ἀπὸ τὴν Ἅγια Τράπεζα καὶ τῆς Παναγίας τὸ δεκαπενταύγουστο μ' αὐτὰ στολίζνε τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Τὶς λαμπάδες θὰ πάρνε καὶ θὰ τὶς βάλνε στὸ

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωὶ μαζεύτηκαν οἱ καλεσμένες στῆς συντέκνης καὶ κατεβάζνε τὴ νύφη στὴν ἐκκλησίᾳ. Στὴν ἀπόλυση θὰ διαβασθεῖ ἡ Παράκληση τῆς νύφης. Ὁ παπᾶς θὰ μνημονεύσ᾽ πρώτα τὸν γαμπρὸ—ποὺ πῆγε στὴν ἐκκλησίᾳ μαζὺ μὲ τὸν σύντεκνο—καὶ τὴ νύφη, τὸ κατόπι τὸν κοιμπάρο, τὴν κοιμπάρα, ὕστερα τὰ πεθερικά κι' ὅλες τὶς καλεσμένες. Ἡ νύφη θὰ δώσει στὴν Παράκληση μισὴ λίρα ἢ τέταρτο λίρας κατὰ τὴ σειρά της.

Ὁ σύντεκνος θὰ βγῆ μὲ τὸ γαμπρὸ, ἢ συντέκνισα μὲ τὴ νύφη καὶ τὶς προσκαλεσμένες θὰ πάνε στὸ σπίτι τῆς κοιμπάρας, περνώντας ἀπ' τὴ βρύση ἢ νύφη θὰ τὴν ἀσημώσει, θὰ ρίξ᾽ μέσα στὴ γούρνα παράδες καὶ τὶς πέρνε τὰ παιδιά ποὺ παραφυλάγνε. Ἐκεῖ θὰ κερασθοῦνε γλυκὸ καὶ καφὲ μὲ βούτημα παξιμάδι, πῆτα γιὰ σιμίτι. Οἱ καλεσμένες φεύγνε, ὁ γαμπρὸς κ' ἡ νύφη θὰ μέινε νὰ φάνε τὸ μεσημέρι.

Ἡ νύφη πό τὰ ξένα.

Ὅταν ἡ νύφη εἶνε π' ἄλλο χωριὸ ὁ γαμπρὸς τὴν Παρασκευὴ θὰ στείλ᾽ τὰ νυφικά κ' ἡ νύφη τὰ γαμπρικά. Ἄν τὸ χωριὸ εἶνε κοντινὸ, Κυριακὴ πρωὶ μὲ τὰ λαλήματα παγαῖνε ὁ γαμπρὸς, ὁ σύντεκνος, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι νὰ φέρνε τὴ νύφη· ἂν εἶναι μακρυνὸ τότε πηγαῖνε πὸ βραδύς.

Ὁ γαμπρὸς πέρνει ὅλ' τὴν τροφή τ' μαζὺ, δυὸ φουρνιὲς ψωμιὰ μέσα σὲ σακκιά, ἓνα πρόβατο, ρίζι, λαχανικά, ἓνα βαρέλι κρασί, ἓνα βαρελάκι ρακί. Ἄφοῦ γλεντοῦσαν κ' ἔτρωγαν στῆς νύφης μοιράζονταν στὰ συγγενικά σπίτια γιὰ νὰ κοιμηθοῦνε.

Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια θὲ νὰ πάνε μὲ τὰ βωδάμαξα καὶ βουβαλάμαξα, δέκα, δέκα πέντε μὲ τὴ σειρά. Τ' ἀμάξια ἦταν ὅλα μὲ κουρτίτες ἀπὸ μελιά, πάνω στὴ κουρτίνα ἔρριχναν κίλιμι λουρωτὸ καὶ σεντόνι νταντελένιο, μὲ κεντήματα ἄσπρα κόκκινα καὶ μὲ μεγάλες μύρκες ἀνεβατιὲς ἢ στὸ καναβά. Μέσα στ' ἀμάξι ἔβαζαν ἓνα μεγάλο σιλτέ, πὸ πάνω ἓνα μεγάλο χορμί 1) καὶ στὸ γῦρο μαξιλλάρες κεντημένες καὶ νταντελωμένες μὲ τὰ κεντήματα μπροστὰ νὰ φαίνονται. Τῶν βουβαλιῶν τὸ κούτελο ἔβαφαν μὲ κινὰ καὶ τὴν οὐρὰ τῶν βωδιῶν· στὸ κούτελο τ' ἄβαζαν χαμαλιὰ μὲ γαλά-

---

πᾶτο τοῦ σεντουκοῦ μαζὺ μὲ τὰ στέφανα κι' ὅταν πέθινεκε ὁ ἄντρας γιὰ ἡ γυναῖκα ἔβαζαν μαζὺ τὸ στέφανο, τὴν λαμπάδα ἀναφταν καὶ θὲ νὰ τὴν βάλνε στὸ χέρι νὰ τήνε βατᾶει ὅταν ξεψυχοῦσε, κρατοῦσαν λίγο κερί ἀπ' τὴ λαμπάδα, μιὰ γυναῖκα θὲ νὰ κἀνη μ' αὐτὸ κερένιο σταυρὸ σ' ἓνα κεραμίδι καὶ στὸ τάφο ὁ παπᾶς θὲ νὰ τὸ βάλ᾽ στὸ στόμα τοῦ πεθαμένου.

1) Μάλλινο χονδρὸ σπιτικό συνήθως βαμμένο κόκκινο ἢ πράσινο ποὺ ρίχνουν τὸ χειμῶνα πάνω στὰ μιντέοια καὶ στοὺς σιλτέδες.

ζιες, πράσινες καὶ κόκκινες χάντρες καὶ γύρω φουντίτσες ἀπὸ γαλάζιο καὶ κόκκινο μαλλί γιὰ νὰ μὴ τὰ πιάνῃ τὸ μάτι, τὴν οὐρὰ τοῦ βωδιοῦ τὴ γύριζαν ἀπ' ἔξω καὶ τὴν ἔδεναν πάνω στὴ ζευλα τὴν μιὰ ἀπ' ἔδω καὶ τὴν ἄλλ' ἀπ' ἐκεῖ. Οἱ ζευλές ἦταν στολισμένες μὲ μεγάλες λιναρένιες μαῖρες ροῖνιες, πὸ πάνω ἐνώνονταν μὲ σχοινὶ καὶ στὸ σχοινὶ κρέμονταν κουδουριάκια στρουγγυλὰ ἢ λόπκες 1) καὶ γαλάζιες χάντρες. Ἡ κάθε μιὰ πού θ' ἀνέβι στ' ἀμάξι θὰ δέσ' πῶνα μαντῆλι στὶς ζευλές. Στὸ καλλίτερο ἀμάξι θὰ καθίσ' ἢ συγτέκνη μὲ τὶς ἀντραδέλφες σ' αὐτὸ ὕστερα θὰ καθίσ' ἢ νύφη. Οἱ ἄντρες καὶ τὰ παλληκάρια θὰ καθίσανε σὲ διαλεγμένα ἄλογα καὶ δέιτε στὸ χαλιούρι τ' ἄλογου πὸ ἓνα ἄσπρο μαντῆλι. Ὁ γαμπρὸς θὰ καθίσ' σ' ἄσπρο ἄλογο πάνω σ' ἄσπρο μαξιλάρι.

Ὅταν ζυγῶνε στὸ χωριὸ τῆς νύφης τὰ παλληκάρια τρέχνε πιὸ θὰ πάγει ἀρχίτερα στὴ νύφη τὴν εἶδηση πῶς ἔρχεται ὁ γαμπρὸς. Ἡ πεθερά, γιὰ μιὰ συγγενῆς θὰ δέσ' στ' αὐτὴ τ' ἄλογου πού ἔφθασε πρῶτα ἓνα μεταξωτὸ πουκάμισο, στὸ δεῦτερο τσεβρὲ καὶ στὰ κατόπ' ἀπόνα μαντῆλι κεντημένο, θὰ κερᾶσνε τὰ παλληκάρια κρασί καὶ θὰ γυρίσνε πίσ' ἰάλθουνε μοζὺ μὲ τὸ γαμπρό.

Ὅταν μποῦνε στὸ χωριὸ τὰ παιχίδια παίζνε πιὸ ζωηρά, ρίχνε τουφεμιές καὶ τὸ χωριὸ εἶνε ὄλο στὸ πόδι. Ἔρχεται τὸ γαμπροστόλι.

Τὰ συμπεθέρια κάτ' στὴ πόρτα ὑποδέχονται τὸν γαμπρό, ὁ γαμπρὸς θὰ φιλήσ' τὸ χέρι τοῦ πεθεροῦ, τῆς πεθερᾶς καὶ ὄλοι θὰ τὸν καλῶς ὀρίσνε καθῶς κι' ὄλους τοὺς καλεσμένους τοῦ γαμπροῦ.

Ἡ νύφη ἔτοιμη μὲ τὰ νυφικὰ κάθεται παραποιημέν' μὲ τὶς φιληνάδες τῆς.

Σήμερις μαῦρος οὐρανός, σήμερις μαύρη μέρα
σήμερις ἀποχωρίζεται ἢ κόρ' ἀπ' τὴ μητέρα.

Ἡ πεθερὰ θὰ δέσ' στοῦ γαμπροῦ τ' ἄλογο καὶ στοῦ σύντεκνου ἀπόνα πουκάμισο κασερλίδικο κι' ἀπόνα μεγάλο λινοπατιστένιο μαντῆλι μ' ἀντίκα στὸ γῦρο.

Ἀδελφὴ γιὰ συγγενῆς τῆς νύφης θὰ δέσ' στ' ἀλόγατα τῆς καβαλαρίας καὶ στὰ βωδάμαξα στὶς ζευλές ἀπόνα ἄσπρο μαντῆλι, στ' ἀμάξι τῆς νύφης θὰ δέση τσοσμεδένιο πουκάμισο καὶ δέκα πῆχες πανὶ γιὰ τὸν ἀμαξά.

Ὅλους θὰ κερᾶσνε κρασί ἀπ' τὸ βαρελάκι τοῦ γαμπροῦ καὶ θὰ πιούνε στὴν ὑγεία τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης, καλορίζικοι καὶ στερεωμένοι

1) Κουδοῦνι μὲ σχῆμα χουνιοῦ.

νάιναι. Ὁ γαμπρὸς θ' ἀνέβη πάνω με τὸν κουμπάρο νὰ σταυρώσ' τὴ νύφη με φλουρὶ καὶ δαχτυλίδι καὶ θὰ γίνε ὅλα τὰ συνήθια με μερικὲς διαφορὲς ὅπως γίνεται στὴ χαρὰ ὅταν ἡ νύφη εἶναι πὸ τὸ ἴδιο χωριό.

Ἄφροῦ γίνι ἡ στεφάνωση στὴν ἐκκλησιὰ θὰ γυρίσνε στὸ σπίτι νὰ κερασθοῦνε καὶ θὰ φύγνε, ὁ γαμπρὸς βιάζεται νὰ μὴ μεῖνι ξώρας στὸ δρόμο.

Τ' ἀμάξια εἶν' ἔτοιμα κι' ὅλα τ' ἀλόγατα. Ἡ μουσικὴ παίζει λυπητερὰ.

Τὸ δέντρο ποὺ ἐπότιζες μέσα στὴν αὐλὴ σου
τώρα θὰ σὲ τὸ πάρουνε καὶ δόσε τὴν εὐχὴ σου.

Ἄφίνεις τὴ μητέρα σου παραπονεμένη
σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη, σὰ χώρα βουλιασμένη.

Ἄπὸ εὐγενικοὶ γονιοὶ καὶ τιμημένη γέννα
διαλέξαμε καὶ πήραμε κοντσέ¹⁾ ἀπὸ τὴν Βιέννα.

Ἡ νύφη κλαίει ποὺ θὰ ποχωρισθεῖ ἀπ' τὶς γονιοὶ τῆς, τ' ἀδέλφια, τὶς φιληνάδες, τὸ χωριό τῆς. Ἡ μητέρα τῆς τὴν ὀρμηγεύει νὰ περάσ' καλὰ με τὰ πεθερικά, νὰ τιμήσῃ τὸν ἄντρα τῆς, νὰ ζῆσνε μ' ἀγάπη κι' ὁμόνοια, στερεωμένοι νάιναι με τὴν εὐχὴ τῆς καὶ νὰ τοὺς θυμᾶται κεῖ ποὺ θὰ πάγει στὴ ξενιτειά.

Καὶ στὸ γαμπρό.

Γαμπρέ μου, σὲ παρακαλῶ, μιὰ χάρη θὰ μᾶς κάνεις
τὸ ἀνθος ποὺ σὲ δόσαμε νὰ μὴ μᾶς τὸ μαράνης.

Ἡ νύφη ἀφοῦ φιλήσει τῆς μητέρας καὶ τοῦ πατέρα τῆς τὸ χέρι, τῆς θειᾶς, τοῦ θειοῦ καθὼς κι' ὁ γαμπρὸς θὰ τὴν βάλνε νὰ καθίσ' στὸ βάθος τ' ἀμαξιοῦ πᾶν' σὲ τρία μαξιλάρια γιὰ νὰ εἶναι ψηλότερα ἀπ' τὶς ἄλλες. Στὸ ἴδιο ἀμάξι θὰ καθίσνε ἡ συντέκνισα κ' οἱ ἀντραδέλφες. Μπρὸς παγαίν' ὅλ' ἡ καβαλαρία, ὁ γαμπρὸς καβαλάρης πλάγι σι' ἀμάξι τῆς νύφης καὶ τὸ κατόπ' ὅλα τ' ἀμάξια κι' ὅλο πίσω ἡ προῖκα σ' ἓνα γιὰ σὲ δυὸ ἀμάξια στολισμένη.

Τὸ περιστέρι μισεῖ ἀπὸ τὴν γειτονιά του

καὶ πάγει σ' ἄλλο μαχαλὰ νὰ στήσῃ τὴ φωλιά του.

Ὅλο τὸ χωριὸ παραβγάζει τὴ νύφη καὶ τὸ γαμπρό, ρίχνουνται τουφεκιές, τὰ παιχνίδια παίζουν καὶ σιγὰ σιγὰ παγαίν' τ' ἀμάξι τῆς νύφης. Ἄπ' τὸ δρόμο ποὺ θὰ περάσνε γιὰ νὰ βγοῦνε ἀπ' τὸ χωριὸ τραβοῦνε τριχιά²⁾ καὶ δὲν ἀφίνε νὰ περάσῃ τ' ἀμάξι. Ὁ γαμπρὸς κατὰ τὴ δύναμή τ' θὰ δόσ' μιὰ λίρα, μισὴ ἢ μετζίτι καὶ τότε μαζεῦνε τὴν τριχιά. Ἄν τύχαιναν κι' ἄλλο χωριὸ στὸ δρόμο νὰ περάσνε πὸ μέσα, κ' ἐκεῖ τὰ παλλη-

1) Λ. τ. Μπουμποῦκι.

2) Σχοινὶ χονδρό.

κάρια τοῦ χωριοῦ τραβούσανε τριχιά και δὲν ἄφιναν νὰ περάση τ' ἀμάξι τῆς νύφης ἂν δὲν ἔδινε ὁ γαμπρὸς μετζίτι και δὲν τοὺς κερνοῦσε. Ὅταν κόντευαν στὸ χωριό τους, τὰ παλληκάρια ἔτρεχαν νὰ δόσνε τὸν μουζδὲ 1) ποὺ ἔρχονται και πάλε γυρνούσανε.

Τουφεκιὰς οἰχνοῦνται στὸ αἶρα, τοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι εἶναι γεμάτο κόσμο, και τὸ χωριὸ ὅλο εἶναι στὸ πόδι, περιμένει νὰ δγῆ τῆ νύφη. Ξεπεζεύει ἢ καβαλαρία κι' ὁ γαμπρὸς βοηθεῖ τῆ νύφη νὰ κατέβη πὸ τὸ ἀμάξι. Ὁ πατέρας, ἢ μητέρα, τοὺς καλῶς οἰρίζνε κατ' στή πόρτα τοὺς φιλοῦνε και τοὺς εὐκιοῦνται νὰ ζῆσνε νὰ γεράσνε, εὐτυχισμένοι γεροὶ και στερεωμένοι νᾶναι. Ἡ νύφη ντροπαλῆ μὲ τὰ μάτια χαμηλὰ σκύβει και φιλεῖ τὸ χέρι τους καθὼς κι' ὁ γαμπρός.

Τοὺς ἀνεβάζνε στὴ καλὴ τὴν κάμαρα. Σὲ λίγο ἔρχεται ὁ παπᾶς μὲ τὸ τρισκέλι νὰ διαβάσ' εὐχὴ στὸ γαμπρὸ και στὴ νύφη, ὁ σύντεκνος θ' ἀλλάξῃ και πάλι τὰ στέφανα γιὰ νὰ στεφανοφιλήσνε 2) ὁ πατέρας, ἢ μητέρα κι' ὅσοι συγγενεῖς δὲν πήγανε στὴ στεφάνωση.

Ὑστερα ἀρχίζνε τὰ κερᾶσματα, τὸ φαγί, τὸ κατόπ' ὁ χορός, ἢ διασκέδαση και γίνονται μὲ τὴν ἀράδα και τάξη ὅλες οἱ συνήθειες τῆς χαρᾶς ποὺ εἴπαμε.

Στὰ πιὸ περασμένα.

Τὰ παληότερα χρόνια, σαράντα μέρες δὲν ἄφιναν τῆ νύφη νὰ βγῆ ὄξω πὸ τὸ σπίτι, στίς σαράντα τὴν κατέβαζαν στὴν ἐκκλησία.

Ἐλεγαν πῶς ἢ νειόνυφη εἶναι σὰν τὴ λεχοῦσα ποὺ ὄπου πατήσ' ἀσαράντιστὴ χορτάρι δὲ φυτρώνει.

Ὅταν πρωτοδγιοῦνε στὸ δρόμο τὴ νιόνυφη γιὰ τὸ νιόγαμπρο λένε.

Φτοῦ, φτοῦ, φτοῦ
παρ' τὴ τεμπελιά μ'.

Ἡ νιόνυφη ὅποιας μαλλιὰ πιᾶσει πέφτουμε.

Ἡ νιόνυφη νὰ μὴ δγῆ ἄλλ' νιόνυφη πρὶν περάσνε ὀχτῶ μέρες, πατεῖ ἢ μιὰ τὴν ἄλληνα. Ἡ πατημέν' χωρὶς νὰ ἔχ' ἀρωῶσια παρακυλιέται στὸ στρώμα, χλωμιάζ', ἀδυνατιζ' και δὲ θέλει νὰ φάγη.

1) Λ. τ. Τὴν καλὴ εἶδηση.

2) Τὰ περασμένα χρόνια ὁ πατέρας κι' ἢ μητέρα τοῦ γαμπροῦ δὲν πήγαιναν στὴ στεφάνωση δὲν ἢ νύφη ἦταν ἀπ' ἄλλο χωριό. Κορίτσι ἀστεφάνωτο δὲν ἔδιναν, νὰ στεφανωθῇ και ὕστερα θεὲ νὰ τὸ πάρῃ ὁ γαμπρός.

Ἡ νύφη ντρέπονταν καὶ δὲν μιλοῦσε πὸ σεβασμὸ μπρὸς στὸ πεθερό καὶ στὴ πεθερά.

Μιὰ πού δὲ λογάριασε τὴν πεθερὰ καὶ μίλησε μπροστά της, ἡ πεθερὰ τὴν καταρήσθηκε κ' ἔγινε κάτσιγος 1) ὡς τὰ τώρα βρῖσκεται στὶς Φανασάκρες χωριὸ κοντὰ στὴ Καλλικράτεια.

Μπρὸς σὲ ξένους δὲν ἔλεγε τοῦ ἄντρα της τ' ὄνομα. Γιὰ νὰ πῆ ὁ ἄντρας μου, ἔλεγε ὁ δικός μου, ὁ πατέρας μας, γιὰ ὁ πατέρας τους ἂν εἶχαν παιδιά. Ὅταν τὸν φώναζε, πού εἶσαι λεγῶ, ἔλα λεγῶ.

Μπροστά στὸν ἄντρα της δὲν ἄλλαζε ροῦχα, τὸ βράδυ ἔσβυνε τὸ καντῆλι κ' ὕστερα ξυμνώνουνταν.

Ἐξηγαν μ' ἀγάπη κ' ὁμόνοια καὶ τίμααν τὸ στέφανο.

Τὸ διαζύγιο δὲν ἤξευραν, μόν' ὁ Χάρος τοὺς χώριζε.

Τὸ βλέπεις κείνο τὸ δοντρί πού καίει πού φλογίζει,
Δὲν εἶν' καπνός, δὲν εἶν' φωτιά, ἀντρούγνα χωρίζει.

---

1) Κλώστης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΑΝ ΚΑΛΛΙΠΟΛΕΩΣ

Ἄνεγνωσα καὶ ἐγὼ τὰ ἐν σελίδι 334 τοῦ τετάρτου τόμου τοῦ ἀξιολόγου περιοδικοῦ «Θρακικά» ἀναγραφόμενα ὑπὸ τὸν τίτλον «Παραμῦθι Καλλιπόλεως. Φθογγολογία τοῦ ἰδιώματος αὐτῆς καὶ τῶν πέριξ».

Καὶ ὅσα μὲν γράφει περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀπόστολος Β. Οἰκονομίδης ἔχουσι καλῶς. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ συμφωνήσω καὶ μὲ ὅσα περὶ Ταϊφυρίου γράφει, ὅτι δῆθεν δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὰ ὑγρά λ καὶ ρ καὶ δι ταῦτα ἦσαν τελείως ἄγνωστα ἐν τῇ τῶν γυναικῶν διαλέκτῳ, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ἀναγραφόμενον παραμῦθι «Τὸ διαμαντένιο γεφύρι» εἶνε εἰλημμένον ἐκ τῶν παραμυθίων τοῦ χωρίου.

Ὁ ἀείμνηστος Ἀπ. Οἰκονομίδης ἐν Μαδύτῳ γεννηθεὶς καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν χρηματίσας σχολάρχης ἐν Μαδύτῳ, Καλλιπόλει, καὶ Κωνσταντινουπόλει εἶμαι βεβαιότατος ὅτι οὐδέποτε ἐπεσκέφθη τὸ Ταϊφύριον, καὶ μόνον ἐκ τῆς ἐσφαλμένως περιαδομένης φήμης ἐπηρεασθεὶς γράφει ὅτι τὰ ὑγρά λ καὶ ρ ἦσαν ἄγνωστα ἐν τῇ τῶν γυναικῶν διαλέκτῳ. Ὅσον ἀρεστὸν τὸ παραμῦθι ὁ ἀείμνηστος θὰ ἤκουσεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν γιὰ τοῦ ἐν Μαδύτῳ καὶ τὸ καταχωρεῖ ὡς προερχόμενον ἐκ Ταϊφυρίου ἀφαιρέσας μόνον ἐξ αὐτοῦ τὰ στοιχεῖα λ καὶ ρ, κατὰ τὰ ἄλλα δὲ ἀφῆκεν αὐτὸ ὅπως τὸ ἤκουσε μετατρέψας συγχρόνως τὸ ἄρθρον ὁ εἰς ἠ ὅλως ἐσφαλμένως.

Ὁ γράφων γεννηθεὶς ἐν Ταϊφυρίῳ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαμείνας, διευθύνας δὲ ἐπὶ ἔτη καὶ τὴν ἐξατάξιον αὐτοῦ δημοτικὴν σχολὴν εἶνε εἰς ἐέσιν ἀναμφιβόλως νὰ διατυπώσῃ τὰ πράγματα ὡς ἀκριβῶς ἔχουσι καὶ οὐχὶ αὐθαιρέτως.

Ἐν Ταϊφυρίῳ οἱ ἄνδρες ὁμίλου καὶ ὁμιλοῦν εἰσέτι τὴν Ἑλληνικὴν ὀπωσθήποτε καλῶς, ὀλίγα μόνον φωνήεντα συγκόπτοντες ὡς ὄλοι οχέδον οἱ Θραῖκες καὶ οὐδὲν πλέον. Μόνον αἱ γυναῖκες δὲν ἐπρόφερον τὸ στοιχεῖον λ καὶ τοῦτο οὐχὶ παντοῦ καὶ πάντοτε, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰς συλλαβὰς λ α, λ ο καὶ λ ο υ. Εἰς τὰς συλλαβὰς λ ε καὶ λ η τὸ ἐπρόφορον εὐκρινέστατα π.χ. ἦ θ ε λ ε καὶ οὐχὶ ἦ θ ε ε, μ ε γ ἄ λ η καὶ οὐχὶ μ ε γ ἄ η, Π ὀ λ η καὶ οὐχὶ Π ὀ η, λ ἰ γ ο καὶ οὐχὶ ἴ γ ο, φ ἔ ρ ε ι ς καὶ οὐχὶ

φ έ εις, δε ύ τε ρ η και οὐχι δε ύ τε η, μι κ ρ ή και οὐχι μι κ ή ἀγοράζω και οὐχι ἀ γ ο ά ζ ω, ὡς γράφει ὁ ἀείμνηστος.

Εἰς τὴν συλλαβὴν λ α μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ λ ἡ λέξις πράγματι προσκτᾶται μίαν ἰδιάζουσαν προφορὰν· π.χ. λ ά δι ἐπροφέρετο ο ὕ ά δ', ὁπότε τὸ ο υ μετὰ τοῦ α ἐπροφέρετο τόσον συντόμως, ὥστε τὸ ου μόλις ἠκούετο 'Ομοίως αἱ λέξεις πα ο υ α τ' ἀντὶ πα λά τι, π ο υ ά τ α ν ο ς ἀντὶ π λά τ α ν ο ς, ά ν' ἀντὶ ἄ λ ὦ ν ι, χ ά ο υ α σ ε ἀντὶ χ ά λ α σ ε, θ έ ω ἀντὶ θ έ λ ω, κ α ο υ σ ω ρ ί σ α τ ε ἀντὶ κ α λ ὡ ς ὠ ρ ί σ α τ ε και οὕτω καθεξῆς. Παραδόξως ὅμως ἐν παρελείπετο τὸ λ εἰς τὰ κύρια ὀνόματα και εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια π.χ. Ν ι κ ό λ α ς και οὐχι Νικόας, ἀλλὰ και μ α σ τ ρ ο - ν' κ ό α ς.

Ὅταν ἡ Ταΐφυρινὴ τραγουδοῦσε ἐπρόφερε καθαρότατα τὸ λ. π.χ.

Μέσα στὴ μέσ' τὴ θάλασσα καρέκλα ἀσημένια
γιὰ ν' ἀκουμπᾷει ἡ μέση σου ἡ μαργαριταρένια.
Πράσινη πέτρα τοῦ γιалоῦ μὲ ἀσημένια βοῦλα
σένα σὲ ἔχει ἡ μάνα σου μονάχη μοναχοῦλα.
'Αητέ μου χρυσοπράσινε μὲ ἀσημένιες πλάτες
ὅταν περνᾷς, λεβέντι μου τριζοβολοῦν οἱ στρᾶτες.

Οὐδέποτε ὅμως και εἰς οὐδεμίαν περίστασιν παρέλειπον αἱ γυναῖκες τὸ στοιχεῖον ρ π.χ. β ρ ί σ κ ω και οὐχι β ί σ κ ω, δ έ ν τ ρ ο και οὐχι δ έ ν τ ο, γ ι ο φ ύ ρ ι και οὐχι γ ι ο φ ί ι, ἄ δ ε ρ φ ό ς και οὐχι ἄ δ ε φ ό ς κλπ. ὡς ἀναγράφει ὁ ἀείμνηστος Ἄπ. Οἰκονομίδης.

Τὸ γλωσσικὸν αὐτὸ ἰδίωμα τῶν γυναικῶν Ταΐφυρίου ἐπεκράτει ἐν ὅσῳ παρὰ τῷ λαῷ ὑπῆρχεν ἡ πρόληψις ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν πρέπει νὰ μανθάνωσι γράμματα. Διὰ τοῦτο μέχρι τοῦ 1880 οὐδέποτε πόδι κοριττοῦ ἐπάτησεν εἰς τὸ σχολεῖον.

Ὅτε ὅμως κατὰ τὸ 1880 ἐκρημνίσθησαν τὰ τεῖχη τῆς προλήψεως ταύτης, ὁπότε κατὰ πρῶτον, ὡς ἐνθυμοῦμαι, τῇ ἐπιμόνῳ ἐνεργείᾳ και προτροπῇ τοῦ ἱατροῦ τοῦ χωρίου ἀειμνήστου Ξενοφῶντος Εὐδοξιάδου, τοῦ θαλεροῦ ἐκείνου πρεσβύτου, ὅσους ἐθεωρεῖτο και δικαίως ὁ Γερροστάθης τοῦ χωρίου, δύο κοράσια τῶν ἐγκριτοτέρων οἰκογενειῶν ἐφοίτησαν εἰς τὸ σχολεῖον, τὸ δὲ παραδείγμα τῶν ἐμμηθήσαν και ἄλλα κοράσια, ἡ παρᾶλειψις τοῦ λ ἠ ῤ χισε γὰ ὑποχωρῆ και μετ' ὀλίγον γενικευθείσης τῆς ἐκπαιδύσεως τῶν θηλέων τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα ἐξέλιπεν ἐντελῶς και σήμερον δὲ οὐδεμία σχεδὸν Ταΐφυρινὴ παραλείπει τὸ λ εἰς τὴν ὁμιλίαν της.

Πρὸς πλειοτέραν κατανόησιν τοῦ γλωσσικοῦ αὐτοῦ ιδιώματος παραθέτω ἐνταῦθα ἀντὶ παραμυθίου προφορικὴν ἔκθεσιν γυναικῆς ἐκθεσάσης εἰς ἐμὲ τὴν ζημίαν της.

.....Εἴχαμε στ' ἄων¹⁾ μας τσ' κότες²⁾ μας καὶ τὰ ρνίθια μας μαζί εἴχαμ' κ' ἓνα καὸ³⁾ πετνὸ⁴⁾ καὶ ο ὕ ἄ ο υ α γε⁵⁾ καὶ μᾶς ξύπναγε. Νιὰ βραδυὰ οὐ καὸς⁶⁾ οὐ πετνὸς δὲ οὐά'σε⁷⁾. Τί σπουάδα⁸⁾, εἶπα, τί ἔπαθε οὐ πετνὸς καὶ δὲ ουαουάγει. Κόσαξα⁹⁾ στὸ ρέμα καὶ γλέπω¹⁰⁾ μεσ' τὰ πουατάνια¹¹⁾ πουὰ¹²⁾ ποπουὰ γεμάτα πούπουα¹³⁾. Εἶπα κανένα ζουάπ¹⁴⁾, κανένας τσάκαους¹⁵⁾ θὰ ἔφαγε τοῦ καὸ¹⁶⁾ μας τὸ πετνὸ μαζί μὲ τσ' καλὲς¹⁷⁾ κότες καὶ πάθαμε, δάσκαλε, τ' μεγάλ' αὐτὴ ζημιὰ.

Αὐτὰ πιστῶς μοὶ εἶπεν ἡ καλὴ ἐκείνη γυναῖκα ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐζήτησα νὰ ἀγοράσω κοτόπουλα καὶ εἰς τὴν σύντομον αὐτὴν ἐκθεσιν φαίνεται καθαρῶς ἡ παράλειψις μόνον τοῦ λ εἰς ὠρισμένας συλλαβάς, οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ ρ καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ ἄρθρου ὁ εἰς οὐ καὶ οὐχὶ εἰς ἡ ὅπως συνέβαινε εἰς ἄλλα χωρία τῆς Καλλιπόλεως.

Ταῦτα πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν γυναικῶν Ταϊφυρίου.

Ἐν Νέᾳ Σμύρῃ, Νοέμβριος 1933.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤ. ΛΟΥΪΖΟΣ

1) Στὸ ἄλωνι μας, 2) ταῖς κότες, ὄρνιθες, 3) καλόν, 4) πετεινό, 5) λάλιγε=λαλουσε, 6) ὁ καλὸς ὁ πετεινός, 7) δὲν ἐλάλησε, 8) σπιλάδα=ἀπορίας σηματικόν. 9) ξετρεξα τοῦ ρήματος κοσάζω=τρέχω, 10) γλέπω ἀντι βλέπω, 11) πλατάνια, 12) πολλά, 13) πούπουλα, 14) ζλάπι=ἀγρίμι, 15) τσάκαλος=τσακάλι, θῶς, 16) τὸν καλόν μας, 17) ταῖς καλαῖς.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΥΔΗΜΙΟΥ

Τὸ Αὐδήμιον κατὰ τὸ 1920, ὅτε ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, μετωνομάσθη εἰς Εὐδῆμιον. Τουρκιστὶ ἐλέγετο Οὐτσμάκ-ντερέ, ἐξηγούμενον ὑπὸ τῶν τουρκομαθῶν Ἰ π τ ἄ μ ε ν ο ς Ρ ὕ α ξ, ἂν καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη τυγχάνει καταφανέστατον ὅτι δὲν εἶναι ὀρθή.

Τὸ Αὐδήμιον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἠοίθμει περὶ τὰς δύο χιλιάδας κατοίκων. Τὰ κύρια προϊόντα του ἦσαν αἱ σταφυλαί, ἐκ τῶν ὁποίων παρήγετο οἶνος καὶ ρακή, αἱ ὀπῶραι, ἐκ τῶν ὁποίων ἠφθόγουν τὰ κεράσια καὶ τὰ κυδώνια, καὶ τὰ ὄνομαστὰ κουκούλια, τὰ ὁποῖα λόγῳ τῆς ἐκλεκτότητός των τὰ ἐχρησιμοποίων διὰ τὴν παραγωγὴν μεταξοσπόρων, διὸ καὶ ὑπῆρχε εἰς τὸ Αὐδήμιον ἐργοστάσιον σποροποιίας.

Διοικητικῶς τὸ Αὐδήμιον ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Μυριοφύτου, ἣτις ἐπὶ Τουρκίας ἐξηρτάτο ἐκ τῆς Διοικήσεως (σαντζακίου) Καλλιπόλεως, ἀλλὰ ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς ὑπήχθη εἰς τὸν Νομὸν Ραιδεστοῦ. Ἀπέχει δὲ ἐκ μὲν τῆς Ραιδεστοῦ ἕξ ὥρας ἐκ δὲ τῆς Καλλιπόλεως δώδεκα.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Αὐδημίου μὴ ἐπαρκούμενοι εἰς τὰ προϊόντα τοῦ χωρίου των ἠναγκάζοντο νὰ ἐκπατρίζωνται εἴτε εἰς Βουλγαρίαν—κατὰ τὰ παλαιότερα ἔτη—εἴτε εἰς Κων)πολιν καὶ τελευταίως εἰς Ἀμερικὴν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐναπομένοντες εἰς τὸ χωρίον ἐπεδίδοντο εἰς τὸ μικρεμπόριον ἀνὰ τὴν Θρακικὴν πεδιάδα καὶ πρὸς τούτοις διετήρουν κτήνη: ἵππους, ἡμιόνους—κατὰ τὸ πλεῖστον—καὶ ὄνους. Τὸ ἐμπόριον δὲ τοῦτο ἐλέγετο σαόξω. Π. χ. «ἡ μπαμπάζ μ' λείπ' σαόξω».

Τὸ Αὐδήμιον ἐκτίσθη, εἰς ἣν τοποθεσίαν εὐρίσκετο τελευταίως, περὶ τὸ 1304 μ. Χ. ὅτε ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ Καταλάνων κατεστράφη τὸ εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἅγιος Βασίλειος κείμενον πλουσιώτατον χωρίον Εὐδημ-πλάτανος ἢ ἀπλῶς μόνον Εὐδημος.

Περὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς τοῦ Εὐδημοπλατάνου ὄμοιον ὄλοι οἱ κάτοικοι καὶ μολονότι παρῆλθον ὑπὲρ τὰ 600 ἔτη, τὸ γεγονόςς τόσον ζωηρῶς ἐξωγραφίσθη ὑπὸ τῶν προγόνων των εἰς τὰς ψυχὰς των ὥστε ἀνεφέρετο ὡσὰν νὰ ἔγινε πρὸ ὀλίγων μόλις ἑτῶν. Διεσώθη δὲ καὶ τὸ ἀκόλουθον

δίστιχον τὸ ὁποῖον ὡσπερ σύνθημα ἐλέγετο ὑπὸ τῶν κατοίκων διὰ τὰ μεταδοθῆ ἢ εἵδησις τοῦ ἐπερχομένου κινδύνου καὶ τὰ δραπετεύσουν.

Τάγκουρ τούγκουρ τὰ νταβούλια
τὰ παιδιὰ μέσ' στὰ σακκούλια.

Ἐξηγεῖται δὲ τὸ δίστιχον τοῦτο ὡς ἐξῆς: Οἱ Εὐδημῶται εἶχον τοποθετήσει εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα φρουρούς οἱ ὅποιοι μὲ τύμπανα μετέδιδον εἰς τοὺς κατοίκους τὴν ἀνάγκην τῆς φυγῆς, θέτοντες τὰ τέκνα των ἐντὸς σάκκων εἴτε δι' εὐκολωτέραν μετακόμισιν εἴτε διὰ τὰ κρύψουν ἀπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἐχθροῦ ὁ ὁποῖος ἀντὶ ἄλλης λείας προετοίμα τὰ ἀνήλικα τέκνα των διὰ τὰ κορέση τὰς σαδιστικὰς καὶ αἰμοβόρους ὁρέξεις του.

Ὅσακις δὲ ἐγίνετο ἀνάγκη νὰ φύγουν, κατέφευγον καὶ ἐκρύπτοντο εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ, τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὴν κορυφὴν παραφυάδος τινὸς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους.

Ἡ κορυφὴ αὐτὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1922 παρεκκλήσιον κοινῶς λεγόμενον Ἀϊ-λιᾶς κεῖται ἀνατολικῶς τοῦ νέου Αὐδημίου καὶ δυτικῶς τοῦ ἄλλοτε ποτὲ Εὐδημοπλατάνου ὄπου μέχρι τοῦ 1922 ὑπῆρχε παρεκκλήσιον εἰς μνήμην δύο ἁγίων: τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἦτις εἶναι καὶ παραθαλάσσιος ἠὺδοκίμου ἐσχάτως ἄμπελοι τῶν Αὐδημιωτῶν. Ὀλόκληρος δὲ ἡ παραλία ἢ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Ἄννης μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Βαρδαλάκκου ἦτο, μολονότι βραχῶδες, καλλιερρημένη ἀπὸ τοῦς Αὐδημιώτας καὶ ἀναφέρομεν χάριν λαογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος τὰς διαφόρους τοπωνυμίας αἱ ὁποῖαι ἀπειτέλουν τὰ σέμια ἢ σέμια τοῦ Αὐδημίου: *Μεσονήσα, Μπαμπανάρα, Ἀϊ-Βασίλης, Ἀϊ-Μπιτελήμονας, Μπεμπέη Βρύση, Φτελιά, Ἀϊ-λιᾶς, Παραγιὰ καὶ Παραγίες, Ἀφίος, Κοκκινώχ(ι), Καλαμάκ(ι), Ἀϊ-Γεργιοῦ Πλάγια, Ἀπέρατος, Ἀϊ-Θόδωρος, Καγγέλια* καὶ μερικὰ ἐξ αὐτῶν τὰ ὁποῖα ἔκειντο εἰς τὸ ἀνατολικώτερον μέρος εἶχον τὴν κοινὴν ὀνομασίαν *Σαπίσω*. π. χ. *Σαπίσω στὰ Μεσονήσα*, ἢ *Σαπίσω στὴ Φτελιά* καὶ ἀπλῶς μόνον: «*Σαπίσω στ' Ἀμπέλι(ι) μας*».

Ἄλλαι τοπωνυμίας τοῦ Αὐδημίου, αἱ ὁποῖαι δὲν κεῖνται εἰς τὴν παραλιακὴν αὐτὴν περιοχὴν εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: *Ἀϊ-Γιαινοῦ τὸ Χαδάκ(ι), Ἀϊ-Θανάσ(η)ς, Ἀϊ-Κυριακή, Ἀϊ-Κύρκος, Ἀϊ-Τριάδα, Ἀλωνάκ(ι), Ἀλώνια, Ἀπόκισο, Γιαλό, Γιάν(η) το' Μῦλ(οι), Γυαλί, Δαλαμᾶνος, Δεδράκ(ι), Δερβέ(ι), Δερμπουγᾶς, Δεύτερο Χοδάκ(ι), Διάσκελο, Δρυμῶνες καὶ Δουμῶνα, Καβακάκ(ι), Καμπάνες, Καρνόβροσ(η), Κατσιῦ, Κέδρα, Κερασιές καὶ Κερασιά, Κλαθρίμια, Κοτρῶ(ι), Κορδέλλες, Κουρί, Κριτιές καὶ Κριτιά, Κρῦο Νερό, Λ(ν)κουβούδια, Λύκος, Μασλάκια, Μέγα Ρέμμα, Μισοῦ, Μπακατοάκ(ι) Μπαροῦμ Τσεσμέ, Μπούρλους, Μυγ-*

δαλιές, Ὀχτρος, Παλήκαρος, Παλιάλωνα, Παπατοβράχο, Πάτος, Πε-
 τράκια, Π(η)γαδάκια, Πλατάι(ι), Πόρτες, Ποορί, Προῖτο Χα-
 δάκ(ι), Ράχ(η) καὶ Ράχες, Σάρα, Σζαγκόρ(η) τὸ Μῦλο, Σουλ(ι)νάρα, Σιὰ
 Βάια, Σφεδάμια, Τ' Ἀτζέμ(η) τὸ Χωράφ(ι), Τζιτζιν τῆ Βρο(η), Τραγα-
 σές, Τραχούλα, Τρίτο Χαδάκ(ι), Τσ' Καρυᾶς τὸ Ρέμμα, Τσουνκαλέικα.
 Φραξανέικα, Χαλάσματα, Χωρτζέμματα, Χωράφια, Ψιάλια.

Καὶ ἄλλαι βέβαια αἱ ὅποια μᾶς διαφεύγουν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ ὡς ἄνω τοπωνυμῖαι ἅπασαι ἀναφέρονται εἰς ση-
 μεῖα ἐκτὸς τοῦ χωρίου ὅπου ἦσαν ἄμπελοι καὶ συκομωρεῶνες τῶν Αὐ-
 δημιωτῶν.

Ἐκ τῶν ἐντὸς δὲ τοῦ χωρίου τοπωνυμιῶν ἀναφέρονται τὰς ἀκολούθους:

Ἄλων(ι), Αὐλαή, Σαρροῆ, Πέρα Μαχαλαῶς, Κάτ' Μαχαλαῶς, Κακαδιά,
 Ἀγδέικα, Σωτήρος, Παναγία, Ἀτ-Γιάνι(η) καὶ ἄλλαι.

* *

Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ Αὐδημίου διέφερεν πολὺ τῶν ἄλλων γειτο-
 νικῶν χωρίων, ἥτοι τοῦ Γάνου, τοῦ Νεοχωρίου, τοῦ Σχολαρίου, τοῦ Ἰν-
 τσεκιοῦ, τοῦ Σιμιτλῆ καὶ τῆς Καστάμπολης, τὰ ὅποια ἅπαντα ἦσαν ἀμιγῆ ἑλ-
 ληνικά χωρία. Οὕτω εἰς τὸ Αὐδήμιον ὑπῆρχον αἱ λέξεις: *Κιαπέικια* ἢ ὅποια
 ἐλέγετο μὲ τὴν σημασίαν τοῦ «ἐπειτα.» *Πισμονμέρα* — ἐπίσημος ἡμέρα.
Δηβόθειο — Ἀλληλοβοήθεια (ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ἡ λέξις αὕτη ὅταν ἐγίνετο
 ἢ καλλιέργια τῶν ἀμπελῶν καὶ ἰδίως τὸ *δευτέρι*, τὸ ὅποτον συνετελεῖτο
 ἀποκλειστικῶς ἐκ γυναικῶν. Διάφοροι γυναῖκες ἀπετέλουν ὄμιλον καὶ τὴν
 μίαν ἡμέραν ἐδευτέριζον τὴν ἄμπελον τῆς μιᾶς ἐκ τῶν συμμετεχουσῶν καὶ
 τὴν ἄλλην τῆς ἄλλης καὶ οὕτω καθεξῆς).

Δευτέρι ἢ *Δευτέρισμα* ἔλεγον εἰς τὸ Αὐδήμιον τὸ ἀβαθὲς σκάψιμο
 τῶν ἀμπελῶν, τὸ ὅποτον ἐγίνετο κατ' Ἀπρίλιον καὶ Μάιον μὲ *τσαπίτσες*,
 εἰδικὰ ἐργαλεῖα τὰ ὅποια εἶχον πλατεῖαν καὶ εὐθεῖαν τὴν ἄκραν τὴν ἐφα-
 πτομένην εἰς τὸ ἔδαφος, διὰ τὴν ἐξαγωγήν τῶν χόρτων καὶ ἐλέγετο οὕτω
 πρὸς διάκρισιν ἐκ τοῦ πρώτου σκαψίματος ὅπερ ἐγίνετο κατὰ τὸν χειμῶ-
 να καὶ ἐλέγετο εἰς τὸ Αὐδήμιον *Τσάπος*. Ὁ *Τσάπος* ἐγίνετο δι' αἰχμη-
 ρῶν ἀξινῶν διπλῶν αἱ ὅποια ἐλέγοντο *δ(ι)κέλια* καὶ συνετελεῖτο κατὰ τὸ
 πλεῖστον ἐξ ἀνδρῶν· δὲν ἦτο δὲ ἀπαραίτητος ὁ *τσάπος* διὰ κάθε ἔτος εἰς
 τὰς ἀμπελούς τῶν Αὐδημιωτῶν.

Τὸ ἔδαφος τοῦ Αὐδημίου ἐξαιρετικῶς πετρωδὲς δυσκόλως ἐκκαλιερ-
 γεῖτο. Διὸ καὶ ἀπετέλει γεγονός εἰς τὸ χωρίον ὅταν ἕνας νοικοκύρης θὰ
 ἀπεφάσιζε «νὰ ἀνοιξῆ *κύλισμα*», δηλαδὴ ἕναν ἀκαλλιέργητον τόπον νὰ τὸν
 σκάψῃ καταλλήλως καὶ νὰ τὸν ἐτοιμάσῃ πρὸς φύτευσιν κλημάτων ἢ συκο-
 μωρεῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐξαιρετικῶς βαρεῖα ἐγίνετο μόνον δι' ἀνδρῶν
 νέων καὶ ρωμαλέων, διὰ χονδρῶν καὶ αἰχμηρῶν ἀξινῶν αἱ ὅποια ἐλέγοντο
τσαπιά. Ἦνοιγοντο δὲ τὰ *κυλίσματα* συνήθως εἰς βάθος πλέον τοῦ μέτρου,

αί λίθοι δὲ αἱ ὁποῖαι ἐξήγοντο, ἐτοποθετοῦντο εἰς μίαν ἄκραν τοῦ κτήματος, κατεσκευάζετο δὲ καὶ τοῖχος ξηρὸς (ἄνευ πηλοῦ) *τροχαλία* λεγόμενος, καὶ ἀπετελεῖτο οὕτω ὁ *ἀρμακὰς* τοῦ ἀμπελῶνος ἢ τοῦ συκομωρεῶνος καὶ οὕτω κάθε κτῆμα ἀπαραιτήτως θὰ εἶχε τὸν *ἀρμακά* του.

Οἱ συκομωρεῶνες εἰς τὸ Αὐδήμιον ἐλέγοντο *ντυτλίκια*, ἐκ τοῦ τουρκικοῦ *du*, ἀλλὰ τὰ δένδρα αὐτῶν δὲν ἐλέγοντο *ντυτιές*, ὅπως σιηθίζουσιν εἰς ἄλλα μέρη, ἀλλὰ *σκαμνιές* καὶ οἱ καρποί των *οκάμνα* καὶ οὐχὶ *ντούγια*, ὅπως ἐλέγοντο καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Κων/πολιν.

Τὰ *κυλίσματα* μετὰ τὴν φύτευσίν των καὶ μέχρις ὅτου παρέλθουν 4—5 ἔτη διὰ τὰ ἀποδώσουν κανονικὸν καρπὸν ἐλέγοντο *σ(υ)τειές* καὶ οἱ Αὐδημιῶται κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐφύτευον εἰς αὐτὰς *μποστάνια* ἢ ἀραβόσιτον καὶ ἦτο καθιερωμένη ἡ φράσις: «*Τῶβαρε μποστάν*». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀνάγκη γὰ ἀναφέρωμεν ὅτι τὸ τελικὸν *ν* τῆς λέξεως *μποστάν(ι)*, ὅπου γίνεται συγκοπὴ ταῦ φωνήεντος *ι*, καθὼς καὶ τῆς λέξεως *Γιανν(η) τσ Μυλ'(οι)* κτλ. τὸ *ν* δὲν προφέρεται δασύ ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Θράκης καὶ εἰς τοὺς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἐβρου κατοικοῦντας Θράκας, ἀλλὰ ψιλόν, ὅπως π. χ. προφέρεται εἰς τὰς λίξεις *Γιάννης, Νίνα, Νικόλας* κτλ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ὅταν ἡ ἔκλειψις γίνεται καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς λέξεως ὅπως π. χ. εἰς τὰς λέξεις *Γιάν(ι)κος, Γιάν(η)ς, μπουμάν(ι)κο* καὶ ἄλλας.

Ἐπίσης ὁ αὐτὸς κανόνας ἰσχύει καὶ διὰ τὸ *λ* τῶν λέξεων *Σουλ(ι)νάρα, Μιχά(λ)ης, Μανώ(λ)ης μπουκάλ(ι)* καὶ ἄλλας, δηλ. τὸ *λ* προφέρεται ὅπως εἰς τὰς λέξεις *ἀλήθεια, λοιπὸν* καὶ ἄλλας καὶ ὄχι δασύ ὅπως εἰς τὰς λέξεις *ἀλκοολικός, ἀλμυρός* καὶ ἄ.

Τὰ *μπουμάν(ι)κα* ἦταν ἓνα εἶδος χειροκτίων αὐτοσχεδίων, τὰ ὁποῖα κατεσκευάζον τὰ κοράσια τοῦ Αὐδημίου διὰ τὰ προφυλάτουν τὴν λευκότητα τῶν χειρῶν των ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐργασίας των εἰς τοὺς ἀγρούς.

Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀμπελῶν ἤρχιζε μὲ τὸ κλάδευμα τὸ ὁποῖον εἰς τὸ Αὐδήμιον ἐλέγετο *κλάδος*, π.χ. *πάει στὸν κλάδο*. Ἐγένετο δὲ ὁ *κλάδος* μὲ εἰδικὰ ἐργαλεῖα, εἶδους τοξοειδοῦς καὶ πριονωτοῦ μαχαιρίου, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *τσεκμέδες*.

Μετὰ τὸν *κλάδο* ἠκολούθει ὁ *τοάπος*, τὸ *δευτέρι*, καὶ ὅπου τὸ ἔδαφος ἦτο ὑγρὸν ἢ τὸ δευτέρι ἐγένετο *πρωίμως*, καὶ τὸ *βοτάνισμα*, τὸ ὁποῖον γινόμενον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀνθίσματος τῶν ἀμπελῶν, δὲν ἐπεδέχεται ἄλλο ἐργαλεῖον ἐκτὸς τῶν χειρῶν. Μετὰ ταῦτα ἐγένετο τὸ *τάφισμα*, διὰ τοῦ θείου, κοινῶς λεγομένου *τάφης*, ἢ *τάφ(η)*, καὶ τὸ ὁποῖον θειάφισμα (*τάφισμα*) ἐπροφύλαττε τὸν καρπὸν ἀπὸ τὸν *μπάλασα*.

Τελευταίως δὲ ὅτε κατὰ τὸ 1915 καὶ 1916 κατεστράφη ὁλόκληρος ἡ ἔσοδειά ἀπὸ τὸν περονόσπορο, εἰσήχθη καὶ τὸ ράντισμα διὰ τοῦ θειικοῦ χαλ-

κοῦ κοινῶς γαλαζόπετρας, ἀλλὰ εἰς τὸ Αὐδήμιον ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ τουρκικὴ του οἰνομασία : *Γκιὸς τασῆ*.

Εἰς τὰ πολὺ ἄγωνα μέρη, καὶ ὑπῆρχον ἀρκετὰ εἰς τὸ Αὐδήμιον, ἢ καὶ εἰς τὰ γεγηρακότα κτήματα ἐγίνετο καὶ κόπρισμα. Ἡ μεταφορὰ τῆς ὕλης ἐγίνετο δι' εἰδικῶν κοφίνων μὲ ξύλινον πάτον ὁ ὁποῖος ἦνοιγε καὶ ἔκλειε, διὰ τὴν εὐκολωτέραν ἐκφόρτωσιν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἰδιωματικὴ ὀνομασία τούτων.

Ὁ τρυγητός, λεγόμενος *τρύγος*, ἐγίνετο περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Ἡ μεταφορὰ ἐγίνετο διὰ τῶν ζώων ἐντὸς βυτίων ἢ κοφίνων. Τὰ βυτία ἐλέγοντο ἁπλῶς *β'τιά* αἱ δὲ κοφίνας *σταφυλόκ'φες*. Σημειωτέον ὅτι *τρύγος* ἐλέγετο ἢ συγκομιδὴ τῶν σταφυλῶν τῶν προωρισμένων δι' οἰνοπαραγωγὴν. Προηγούμενος ὅμως ἐγίνετο καὶ ἄγορὰ σταφυλῶν ἐκλεκτῶν καὶ μετεφέροντο εἰς Κων)πολιν ὅπου ἐπωλοῦντο ἰσπαί. Τὸ ἐμπόριο αὐτὸ εἰς τὸ Αὐδήμιον ἐλέγετο *τσαβέλια*, ὡς ἐκ τῶν εἰδικῶν κοφίνων τῶν ὁποίων ἔκαμνον χρῆσιν οἱ σταφυλέμποροι, οἱ κοινῶς λεγόμενοι *σταφυλάδες*. Οὕτω π. χ. «*Ἡ Δ'μήτηρ'ς τ' ἀμπέλ'τ' τῶδωκε στὰ τσαβέλια*».

Διὰ τὴν οἰνοπαραγωγὴν ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ *πολύμνια* μέσα εἰς τὰ ὁποῖα ἐπατώντο αἱ σταφυλαί. Τὰ *πολύμνια*, ἦσαν ξύλινα στρογγυλά δοχεῖα χωρητικότητος ἀπὸ 200 καὶ 300 ὀκάδων μέχρις 800 καὶ 900, περὶ τὴν μέσην αὐτῶν ἐχωρίζοντο διὰ τρυπητοῦ φράγματος λεγόμενον *πατητήρι* καὶ ἁπλοῦκώτερον *πατ'τήρ*. Ἀφοῦ ἐπατώντο ἐκεῖ αἱ σταφυλαί διὰ τῶν γυμνῶν ποδῶν εἰδικῶν ἐργατῶν οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο *μαγαζιτζήδες* τὸ μὲν ὑγρὸν ἔρρεεν διὰ τῶν ὀπῶν εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ *πολυμνιοῦ*, τὸ δὲ στερεὸν ἐρρίπτετο διὰ πτυαρίου εἰς τὸν παρακείμενον *κάδον* ὁ ὁποῖος ἦτο συνήθως πενταπλάσιος τοῦ *πολυμνιοῦ*. Μετ' ὀλίγον ὅμως καὶ τὸ ὑγρὸν ἐρρίπτετο εἰς τὸν *κάδον* καὶ μετὰ εἰκοσιτετράωρον, ἐξήγετο ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐρρίπτετο ἐντὸς τοῦ *βουτσίου* τὸ ὁποῖον ἁπλοῦκώτερον ἐλέγετο *φ'τσι*. Ἡ ἐργασία αὐτὴ τῆς μεταγγίσεως ἐλέγετο *ξεμάγγισμα* ἢ *ξεμάγγ'σμα*, ἐγίνετο δὲ συνήθως τὰς νυκτερινὰς ὥρας καὶ εἶχε εὐθυμον χαρακτῆρα, διότι ἐβοήθουν εἰς αὐτὸ ἐκτὸς τῶν ἐργατῶν καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ μετέδιδον ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον τὸ δοχεῖον *τενεκέ* ἢ *κουβᾶ*. Τὸ στόμιον δὲ τοῦ *κάδου* τὸ ὁποῖον ἐσωτερικῶς ἐφράσσετο διὰ χόρτων τινῶν τὸ ὁποῖον ἐλέγοντο *σπόρτα*, καὶ εἰς τὸ Αὐδήμιον, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη ἐλέγετο *πῖρος*.

Ὁ μούστος τοποθετούμενος ἐκ τοῦ *κάδου* εἰς τὸ *β'τσι* ἢ *φ'τσι* ἐγίνετο οἶνος καὶ ὅταν κανεὶς ἤθελε νὰ κατασκευάσῃ δυνατὸν οἶνον, *σέριτικο κρασί*, ἀντὶ εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν ἐντὸς τοῦ *κάδου* ἄφηνε τὸν μούστον 48 ὥρας. Μούστος ὁ ὁποῖος ἔμενεν περισσότερον ἐντὸς τοῦ *κάδου* ἐγίνετο πλέον *στρέμμα*. Καὶ τὸ *στρέμμα* μαζὶ μὲ τὸ στερεὸν μέρος τῶν σταφυλῶν τὰ κοινῶς λεγόμενα *τσιπρα*, ἀπετέλουν τὴν ὕλην ἐκ τῆς ὁποίας κατεσκευάζετο ἢ ρακὴ: τὸ *ρακί*.

Ἀπὸ τὸ ρακὶ χωρίζομεν τὴν λέξιν *σοῦμα* ἢ τὸ *σκέτο*, ἢ ὁποία ἐσήμικινε τὸ πρῶτο τριβήγμα ἐκ τῶν *τσιπρων*. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐρησιμοποιοῦν τὰ *καζάνια*, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰδικαὶ ἐγκαταστάσεις χαλκίνων κτιστῶν δοχείων δύο κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ σπανίως ἐνός. Μέχρι τῆς τῶν τελευταίων χρόνων ἐρησιμοποιοῦντο τὰ πρωτόγονα αὐτὰ μέσα διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ρακῆς καὶ μόνον δύο ἢ τρεῖς προηγμένοι εἰσήγαγον τελειότερα μέσα τὰ ὁποῖα εἰς τὸ Αὐδημίον ἐλέγοντο *φάμπρικες*. Παραπλευρῶς τῶν κτιστῶν αὐτῶν χαλκίνων δοχείων ἔκειτο ἡ *τίαια* 1), πλήρης ὕδατος ἐκ τῆς ὁποίας διήρχοντο οἱ *λουλάδες*, καὶ ἐξήρχοντο ἐκ τῆς ἀντιστοίχου πλευρᾶς. Τὸ ὕδωρ τῆς *τίνας* ἀνενεοῦτο διαρκῶς διὰ πηγαίου, τὸ ὁποῖον παλαιότερον διωχετεύετο ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν βουνῶν, τελευταίως ὅμως ὕπου οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν πρακτικώτεροι διωχέτευον τοιοῦτον ἐκ τῶν ἐν χρήσει κρηνῶν τοῦ χωρίου, αἱ ὁποῖαι ἔτρεχον διαρκῶς, ἄνευ τινὸς διακοπῆς. Τὰ *καζάνια* εἶχον καὶ τὰ καλύμματα τῶν, *χάλκινα* ἐπίσης, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *καπάκια*. Τὰ *καπάκια* ἦσαν θολοειδῆ καὶ εἶχον περίπου τὸ μέγεθος τῶν *καζανίων*, ἐφήπτοντο δὲ ἐπ' αὐτῶν ἐν ἐφαρμογῇ καὶ διὰ τὰ μὴ ἐξέρχεται ὁ ἀτμός (*ἀχνός*), ὁ ὁποῖος βεβαίως ἀποξηραίνομενος, ὅτε διήρχετο ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ ὕδατος *λουλάδων*, ἐγίνετο ρακὴ, ἐφράσσοντο εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς διὰ λιπαροῦ τινὸς πηλοῦ τὸν ὁποῖον ἐκόμιζον ἐκ μακρυνῶν σημείων τοῦ ποταμίσκου τοῦ Αὐδημίου καὶ ὁ ὁποῖος ἐλέγετο *γύλαμμος*. Ὁ *γύλαμμος* ὅμως διὰ τὰ γίνη κατάλληλος δι' αὐτὴν τὴν ἐργασίαν ἀνεμιγνύετο μὲ στάκτην. Ἡ δὲ ἐργασία αὐτὴ ἐλέγετο *χρῖσ'μο* (*τῶν καζανῶν*). Ἡ ρακὴ ἔτρεχε ἐκ τῶν *λουλάδων*, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ στόμιον αὐτῶν ἐφράσσοντο δι' εἰδικῶν τινῶν καλυμμάτων, τὰ ὁποῖα εἰς τὸ κάτω ἄκρον ἔφερον μικρὰν ὀπὴν ἐξέχουσαν κατὰ τι διὰ τὰ ῥεῖν ἐκεῖθεν ἢ ρακὴ εἰς εἰδικὰ δοχεῖα, στενὰ κατὰ τὸ ἐπάνω αὐτῶν μέρος καὶ πλατεῖα κατὰ τὸ κάτω, χωρητικότητος 50—60 δικάδων καὶ τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *ἀγάρια*. Οἱ δὲ *λουλάδες* ἦσαν στρογγυλοὶ, κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν πλατεῖς, μὲ ἀκτῖνα περὶ τὰ 12 ἢ 15 ἑκατοστόμετρα, ἐστένευον δὲ κατερχόμενοι πρὸς τὴν ἐξουδὸν τῶν καὶ ἔφθανον τὰ ἔχουν περὶ τὸ τέλος τῶν ἀκτῖνα μόνις πέντε ἑκατοστομέτρων. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως ἐγίνετο, καθὼς καὶ τὰ καλύμματα τῶν στομίων ἐτίθεντο διὰ τὰ μὴ διαφεύγη ὁ ἀτμός, καὶ τὰ ἐξαναγκάζεται εἰς ἀποξήρανσιν. Εἰς τὰ *ἀγάρια* ἀφίνετο τὰ ῥεῦση μέχρι ὠρισμένου τινὸς βαθμοῦ τὸν ὁποῖον διέγνων δι' εἰδικοῦ ἐργαλείου λεγόμενον *γράδα*. Ἀλλὰ καὶ οἱ βαθμοὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐλέγοντο *γράδα*. Π. γ. «*πόσα γράδα τὸ βγαλεῖς*;».

Ἀπὸ τὰ *καζάνια* ἢ ρακὴ ἔρρεε κατὰ πρῶτον εἰς βαθμοὺς (*γράδα*) 22.

1) Λιθόκτιστος καὶ τετράγωνος, εἶδους στέφνας.

Κατήρχετο δὲ βαθμηδὸν καὶ ὅταν ἔφθανε εἰς τοὺς 14, ἀπέσυρον τὸ ἀγίαρι. Τὸ μετέπειτα ρέον ἐλέγετο ἀπορράκ (ι) ἢ ἀπορράκια, τὰ ὁποῖα ἐρρίπτοντο ἐκ δευτέρου εἰς τὰ καζάνια.

Τὰ γράδα ὅμως ἢ βαθμόμετρα δένειναι πολλὰ ἔτη ποῦ εἰσήχθησαν εἰς τὸ Αὐδήμιον καὶ πολλοὶ μάλιστα μέχρι τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν μερῶν μας δὲν τὰ ἐγνώριζον. Διὰ τοῦτο τὰ ἀγίαρια δι' ἡμᾶς, ὅσους ἐγνώριζαμεν τὴν χρῆσιν τοῦ γράδου ἦσαν ἀνεξήγητα καὶ περιττά. Εἰς τὴν θέσιν των ἠδύνατο νὰ εἶναι οἰονδήποτε ἄλλο δοχεῖον. Διὰ τοὺς παλαιότερους ὅμως ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι μόνον διὰ τῆς γεύσεως ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ διαγνώσουν τοὺς βαθμοὺς τῆς ρακῆς τὰ ἀγίαρια ἦσαν ἡ σωτηρία των. Διότι διὸ τῆς καταμετρήσεως τοῦ περιεχομένου των δι' αὐτοσχεδίου τινὸς ξυλίνου μέτρου ἀντελαμβύνοντο πόσους βαθμοὺς εἶχεν ἡ ρακὴ,

Ἐπίσης διὰ νὰ δοκιμάζουν τὴν ρακὴν ἐχρησιμοποιοῦν εἰδικὸν ἀποροφητικὸν ἐργαλεῖον λεγόμενον τζαφάρα, τὸ ὁποῖον κατεσκευάζον ἐκ καλαμιῶν, μήκους συνήθως ἑνὸς μέτρου. Ἡ ἐργασία αὐτὴ τῆς παραγωγῆς τῆς ρακῆς ἐλέγετο ψήσ(ι)μο. Π. χ. «Τί κάμιν' ἢ μπαμπᾶς; — Ψαῖν' σ' Θαῖσ' τὸ μαγαζί».

Μαγαζιά ἐλέγοντο μόνον αἱ οἶναποθῆκαι, ὅπου κατὰ κανόνα ἦσαν καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις τῆς παραγωγῆς τῆς ρακῆς. Ὅταν δὲ ἐτελείωνε τὸ ψήσιμο καὶ θὰ ἦνοιγον τὰ καζάνια διὰ νὰ βγάλουν τὰ τοίπρα, ἡ ἐργασία αὐτὴ ἐλέγετο ξεχαράνιασμα. Ἦτο δὲ ἐν χρήσει καὶ τὸ ρῆμα ξεχαραριάζω. Π. χ. «Ἀργεῖς ἀκόμα νὰ ξεχαραριάσης;»

Ἄλλὰ ἡ ἐργασία αὐτὴ τῆς παραγωγῆς τῆς ρακῆς ἐγίνετο πολὺ βραδέως. Καθ' ὅλον τὸ εἰκοσιτετράωρον μόλις τρία ξεχαραριάσματα ἐγίνοντο καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ, ὁ χαρατζῆς, δηλ. ὁ εἰδικὸς ἐργάτης, ἐγείρετο δύο καὶ τρεῖς ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ εἰργάζετο συνήθως μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Ὁ χαρατζῆς ἐλέγετο καὶ νομπειτῆς, ἢ κάθε φορὰ δὲ ποῦ θὰ ἐγέμιζεν καὶ θὰ ἐκένωνεν τὰ καζάνια ἐλέγετο νομπέτι. Π. χ. «Πόσα νομπέτια, ἔχ(εις);» Αὐτὴ δὲ ἡ ἐρώτησις ἦτο συνήθης καθόσον πολλοὶ δὲν εἶχον ἐγκαταστάσεις καὶ ἠναγκάζοντο νὰ ψήσουν εἰς ἄλλο μαγαζί. Καὶ ἡ πληρωμὴ ἐγίνετο κατὰ νομπέτι.

Κατὰ τὸ 1914 ὅτε ἐγένετο ὁ πρῶτος διωγμὸς τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης καὶ τὸ Αὐδήμιον διέτρεξε τὸν κίνδυνον νὰ ἐκδιωχθῆ, οἱ κάτοικοι, μὲ πολλὰ ἄλλα ἀντικείμενα ὅπου ἐπώλησαν εἰς ἐβραίους ἐμπόρους, ἐπώλησαν καὶ τὰ καζάνια ὡς παλαιὰ μπακιρικά. Ἐματαιώθη ὅμως ὁ διωγμὸς τοῦ Αὐδημίου καὶ ὅταν ἦλθε ἡ ἐποχὴ τοῦ ψησίματος ὑπέφερον πολὺ ἐκ τῆς ἐλλείψεως καζανίων. Ὅσοι εἶχον τὴν φρόνησιν ἢ τὴν τύχην νὰ μὴ τὰ πωλήσουν, ἀπέβησαν ταῦτα ἀξιόλογος πόρος ζωῆς κατὰ τὰς δυσκόλους περιστάσεις τοῦ πολέμου.

Ὁ οἶνος τοποθετούμενος εἰς τὰ φ'τσα οὐδέποτε ἐθίγεται ἐκ τοῦ ἄνω στομίου. Τὰ φ'τσα ἦσαν μεγάλα ξύλινα δοχεῖα, χωρητικότητος 300, 400 καὶ 500 ἀκόμη μέτρων. Τὸ μέτρον χάλκινον δοχεῖον, χωρητικότητος δέκα ἀκριβῶς δκάδων ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν κασιμέτησιν τοῦ οἴνου ὅταν οὗτος θὴ ἐπωλεῖτο. Κατὰ τὴν πώλησιν τοῦ οἴνου ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ τὸ *μιτάκ(ι)*.

Τοῦτο ἦτο ξύλινον δοχεῖον χωρητικότητος 10 ἕως 200 δκάδων καὶ ἐχρησίμευε ὡς διάμεσος σταθμὸς ἀπὸ τοῦ μεγάλου δοχείου εἰς τὰ *τουλούμια* ἢ *τ'λούμια* διὰ τῶν ὁποίων ἐγίνετο ἡ μεταφορὰ εἰς τὴν παραραλίαν. Ἐκεῖ, εἰς τὴν παραλίαν, ἡ ὁποία ἀπέχευε ἐκ τοῦ χωρίου περὶ τὰ εἴκοσι λεπτὰ τῆς ὥρας, ἔφερον ὁ ἔμπορος *μπόμπες* ἢ *βαρέλια*, χωρητικότητος αὐτὰ 400 ἕως 500 δκάδων ἕκαστον καὶ διὰ τούτων ὁ οἶνος τοῦ Ἀυδήμιου μετεφέρετο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τὸ κάτω στόμιον τοῦ βουτσίου ἐλέγετο *πόρτα*, διότι ἀκριβῶς ἦτο μία μικρὰ θυρὶς διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆρχετο εἰς ἄνθρωπος ἐντὸς αὐτοῦ διὰ τὰ καθαρίσιν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ροὴν τοῦ οἴνου δὲν ἦνοιγε βεβαίως ἡ θυρὶς αὐτὴ ἀλλὰ μόνον μία ὀπὴ ἐπὶ τῆς θυρίδος, ἡ ὁποία, ὡς εἶπμεν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ *κάδου*, ἐλέγετο *πύρος*. Ἐτοποθετεῖτο εἰς τὸν *πύρον* ἡ *κωνέλ(η)* ἣτις εἰς ἄλλα μέρη εἶναι γνωστὴ ὡς *κάνουλα*.

Ἡ ὡς ἄνω θυρὶς ἐκτὸς ἀπὸ *πόρτα* ἐλέγετο καὶ *φούτι(ι)*. Ἀλλὰ *φούτια* ἐλέγοντο καὶ αἱ κάθετοι πλευραὶ ὄλων τῶν βαρελίων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς πλαγίας αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο *δοῦγες* καὶ ἐνικὸς ἢ *δοῦγα*.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν *πύρον* εἰς τὰ μεγάλα βαρέλια τῶν πέντε χιλ. δκάδων, ἠνοιγεται εἰς τὸ ἐπάνω μέρος καὶ ἄλλη τις ὀπὴ διὰ τὰ ἐξάγεται οἶνος εἰς μικρὰν ποσότητα διὰ τὴν χρῆσιν τῆς οἰκογενείας ἐλέγετο δὲ ἡ ὀπὴ αὕτη *πυργιάφ(ι)*. Π.χ. «*μὴν τραβᾶς ἀπὸ τὸν πύρο, ἀπὸ τὸ πυργιάφ*».

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τρύγου εἰς τὸ Ἀυδήμιον παρεσκευάζοντο εἰδικὰ γλυκίσματα μὲ μοῦστον, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ συνηθέστερον ἦσαν οἱ *κουρουτζέλες* ἢ *γρουτζέλες* αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο καὶ *σμαρουπαποῦδες*. Ἦσαν δὲ αὐταὶ χονδροκομμένα ζυμαρικὰ εἰς διάφορα σχήματα τὰ ὁποῖα ἔβραζον μὲ μοῦστον καὶ κατόπιν τὰ ἔρραινον μὲ κοπανισμένα καρύδια, σπαιῖως δὲ καὶ μὲ ἀμύδαλα. Τὰ καρύδια καὶ τὰ ἀμύδαλα ἠφθόνουν καὶ αὐτὰ εἰς τὸ Ἀυδήμιον. Εἰς μεγάλην δὲ ποσότητα παρεσκεύαζον *κουρουτζέλες* αἱ σύζυγοι τῶν νοικοκυραίων οἱ ὁποῖοι εἶχον τὰς οἶναποθήκας, διότι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προσφέρουν ἀπὸ αὐτὰς εἰς ὀλόκληρον τὸ ἐργατικὸν προσωπικόν, ἦτοι εἰς τοὺς μαγαζιτζήδες, τοὺς τρυγητὰς οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν ζῶων μετέφερον τὰς σταφυλάς καὶ εἰς τὰ κοράσια τὰ ὁποῖα συνέλεγον αὐτὰς καθὼς καὶ εἰς τὰς οἰκογενείας των.

Ὁμοιον σχεδὸν γλυκίσμα μὲ τὶς *κουρουτζέλες* ἦσαν καὶ τὰ *κλίκια*. Ἀλλ' αὐτὰ εἶχον ὠρισμένον κυκλικὸν σχῆμα, ἀπῆθουν περισσοτέραν τέχνην

εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ ἐστέλλοντο ὡς δῶρα ἀπὸ τὰς ἠρραβωνισμένας εἰς τοὺς μέλλοντας συζύγους των. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ κλίκια αἱ ἠρραβωνισμένοι ἐσυνήθιζον νὰ στέλουν καὶ ἄλλων εἰδῶν γλυκίσματα ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται τὰ: *μπλαμακαρόνια*, *κορδέλλες*, *μυγδαλένια* καὶ *βουτρίνια*. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ εἶναι εἰς τὴν κατασκευὴν των ὅμοια μὲ τοὺς γνωστοὺς κουραμπιέδες, διέφερον δὲ μόνον εἰς τὰ σχήματά των καθόσον εἰς τὸ Αϋδήμιον ἐπροτιμῶντο τὰ σχήματα τῶν λουλουδιῶν. Τὰ μυγδαλένια εἰς μὲν τὸ σχῆμα ἦσαν ὅμοια μὲ τὰ βουτρίνια ἢ καὶ *βουτρίσιο*, ὡς ἐσυνήθιζον οἱ ἀπλοῖ κώτεροι, διέφερον ὅμως εἰς τὴν οὐσίαν των καθόσον κατεσκευάζοντο ἐκ καθαρισμένων ἀμυγδάλων καὶ ζαχαρέως καὶ ἐψήνοντο εἰς τὸν φούρνον μὲ πολλὴν προσοχὴν εἰς εἰδικὰ δοχεῖα τὰ λεγόμενα εἰς τὸ Αϋδήμιον *δαβάδες*. Τὰ μυγδαλένια τὰ ὁποῖα ἢ νεολαία κατήντησε νὰ τὰ λέγη καὶ *ἀμυγδαλωτά*, ἐσυνηθίζοντο περισσότερον εἰς τὸν Γάνον ἐκ τοῦ ὁποίου, λέγεται, εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὸ Αϋδήμιον.

Ἔλα δὲ αὐτὰ τὰ γλυκίσματα ὅταν ἐστέλλοντο ὡς δῶρα εἴτε μεταξὺ τῶν μελλόντων συζύγων, εἴτε καὶ τῶν κουμπάρων ἐλέγοντο συνολικῶς *ξτέλα*. Π.Χ. «ἔσι' *λε ξτέλα σ' ἑνὸς*».

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εἰς τὸ Αϋδήμιον παρεσκευάζοντο διὰ τοῦ μούστου καὶ πολλὰ ἄλλα γλυκίσματα τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον καὶ ὡς τροφή τῶν κατοίκων. Ἐκαστος κάτοικος, ἀναλόγως βέβαια τῆς οἰκονομικῆς του ἀτοχῆς, κατὰ τὸν τρυγητὸν θὰ ἐκράτει ποσότητά τινα μούστου εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀνεμίγνυε εἰδικόν τι χῶμα λευκὸν ὡς καὶ χαρδάλι (συνάπι) τετριμμένον τὰ ὁποῖα συνετέλουν εἰς τὸ νὰ λευκανθῇ ὁ μούστος καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν γλυκύτητά του. Ὀλίγας ἡμέρας δὲ μετὰ τὸν τρυγητὸν ἤρχιζον τὰ *πακμαζοβράσματα*. Ἦτοι μέσα εἰς τοὺς προαναφερθέντας *δαβάδες*, ὡς καὶ εἰς κάπως μεγαλύτερους τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον καὶ *πακμαζοδαβάδες*, ἔβραζον τὸν μούστον καὶ παρεσκευάζον τὰ περίφημα *πεκμέζια* τοῦ Αϋδημίου, τὰ ὁποῖα τὰ ἔλεγον καὶ *μέλια*.

Λόγῳ ὅμως τοῦ κοπιωδεστάτου τῆς κατασκευῆς των καὶ τῆς κατὰ πολὺ διὰ τοῦ βρασίματος ἐλαττώσεως τῆς ποσότητός των, δὲν ἐσύμφερε νὰ παρασκευασθοῦν τοιαῦτα διὰ τὸ ἐμπόριον, ἐκτὸς μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ὅπως π. χ. κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ὅτε ἐσημειώθη ἔλλειψις ζαχαρέως εἰς τὴν Τουρκίαν, παρεσκευάσθησαν εἰς τὸ Αϋδήμιον *πεκμέζια* διὰ τὸ ἐμπόριον.

Τὰ διὰ τὴν οἰκιακὴν χρῆσιν παρασκευαζόμενα τὰ ἐτοποθέτου εἰς πιθάκια λεγόμενα *κιούπια* εἰς τὸ Αϋδήμιον καὶ εἰς μεγαλύτερους πίθους τοὺς λεγομένους *ἀρμεγάδες*. Ἐκτὸς δὲ τῶν κοινῶν *πεκμεζιῶν* εἰς τὸ Αϋδήμιον κατεσκευάζοντο καὶ διὰ διαφορῶν καρπῶν καὶ μούστου γλυκίσματα τὰ ὁποῖα εἰς ἄλλα μέρη λέγονται *ριτσέλια*. Εἰς τὸ Αϋδήμιον ὅμως *ριτσέλια* ἐλέγοντο μόνον τὰ παρασκευαζόμενα ἀπὸ κολοκύνθια. Τὰ λοιπὰ ἔφερον τὸ

ὄνομα τοῦ καρποῦ ἐξ οὗ παρεσκευάζοντο. Ἦτοι : *κυδώνια, σῦκα, μήλα κ. ἄ.*

Ἐπειδὴ ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ κυδώνια, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τρύγου δὲν ὑπῆρχαν ἄλλοι καρποί. οἱ κάτοικοι τοῦ Αὐδημίου ἐξήραινον τοιούτους καὶ τοὺς ἐφύλαττον διὰ τὰ πακμαζοβράσματα. Οἱ οὕτως ξηραίνόμενοι εἰς τὸν ἥλιον καρποὶ ἐλέγοντο κατὰ κανόνα καὶ *λιαστά* ἀλλὰ συνηθεστέρα διημασία ἦτο : *Τζερτζιλοῦδες*.

Αἱ οἰκοκυραὶ διὰ τὴν ταχύτεραν κατασκευὴν τοῦ πεκμεζίου καὶ τῶν παρεπομένων αὐτό, ἤναπτον πολλὰς πυρὰς εἴτε εἰς τὸν δρόμον, εἴτε εἰς σκεπαστὸν χῶρον καὶ ἐτοποθέτουν πολλοὺς *δαβάδες* κατὰ σειρᾶν. Προηγεῖτο πάντοτε ὁ μέγας πακμαζοδαβάς, ἠκολούθουν δὲ οἱ ἄλλοι κατὰ σειρᾶν μεγέθους. Σημειωτέον ὅτι πακμαζοδαβάδες δὲν ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ εἰς τὸ Αὐδήμιον. Ὁρισμένοι μόνον οἰκογένειαι εἶχον τοιοῦτον τὸν ἐπίον καὶ ἐδάνειζον εἰς τὰς ἄλλας. Ἐπρεπε δὲ μόλις θὰ ἤρχιζεν ἡ βράσις, τὴν ὁποίαν αἱ οἰκοκυραὶ ἔλεγον *κίν(η)σε* (π.χ. *κίν'σε ἡ δαβάς*;) νὰ ἀναμινγύουν τὸ περιεχόμενον διὰ τρυπητῆς *κουτάλας*, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρκετὰ προεξέχουσαν λαβὴν καὶ ἡ ὁποία ἐλέγετο *χλιάρα*. Ἡμιλλῶντο δὲ αἱ οἰκοκυραὶ εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ ἡ μία λευκότερα τῆς ἄλλης πεκμέζια. Ἄλλ' ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ δὲν ἐξηγοῦτο ἀπὸ εἰδικῆν τινα γνῶσιν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν σταφυλῶν.

Κατὰ τὰ παλαιότερα ἔτη οἱ κάτοικοι τοῦ Αὐδημίου δὲν θὰ ἐγνώριζον τὴν ἀμπελοκαλλιέργειαν καὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν γεωργίαν ἡ ὁποία λόγῳ τοῦ πετρώδους τοῦ ἐδάφους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκίμησῃ. Μόνον εἰς ἀπομεμακρυσμένα σημεῖα ὅπως π. χ. εἰς τὸν Πάτον καὶ εἰς τὴς Κερασιῆς διετήρουν ἀμπέλους. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ σημεῖα αὐτὰ τὸ κλίμα εἶναι ἐξαιρετικῶς ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν αἱ σταφυλαὶ βραδέως ὠρίμαζον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐφρόντισαν οἱ παλαιότεροι Αὐδημιῶται καὶ ἐφύτευσαν ἀμπέλους εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τοιαύτας ὥστε νὰ ἔχουν ἀντοχὴν αἱ σταφυλαὶ τῶν εἰς τὴν ὑγρασίαν. Αἱ σταφυλαὶ αὐταὶ ἐλέγοντο *κουλόβια* ἀπέδιδον δὲ περισσύτερον εἰς ρακὴν καὶ ὀλιγώτερον εἰς οἶνον καὶ ἐξ αὐτῶν ἦτο δυνατὸν νὰ κατασκευασθῇ τὸ λευκότερον πεκμέζι.

Λέγεται μάλιστα ὅτι πρὶν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 οἱ κατὰ καιροὺς Σουλτᾶνοι ἐπρομηθεύοντο τοιοῦτον λευκὸν πεκμέζι ἐξ Αὐδημίου διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ χαρμίου των. Τὴν φήμην αὐτὴν εἰσχύει καὶ Σουλτανικὸς ἱραδὲς ἐκδοθεὶς πρὶν τὸ 1810 ἐπὶ Σουλτάνου Σελῆμ τοῦ Γ' καὶ ὁ ὁποῖος ἐσώζετο μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸ Αὐδήμιον. Ὁ ἱραδὲς αὐτὸς καθώριζε τὰ *χουδούτια* (σύνορα) τοῦ Αὐδημίου καὶ ὁ Σουλτάνος ἐχαρίζετο σκανδαλωδέστατα εἰς τοὺς Αὐδημιώτας, διότι παρεχώρει ἐκτάσεις καὶ πέραν τῆς Ἁγίας Ἄννης πρὸς τὸ Κούμβαον, παραλιακῶς, καὶ μεσογειακῶς παρεχώρει καὶ τὰς βορείους πλευρὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Καὶ ἐκτὸς αὐτῶν ἐχώριζε καὶ ὄλους τοὺς φόρους, τόσον τῶν ζώων, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ Αὐδήμιον

ἐλέγοντο *μπεγλίκια*, ὅσον καὶ τῆς γῆς, δηλ. τὰ *ἱμλάκια*. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις ἐκδοχὴ τῆς χαριστικῆς αὐτῆς πράξεως τοῦ Σουλτάνου, ἀλλ' οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένα. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Σουλτάνος Σελῆμ ὁ Γ' ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ προστατεύσῃ τοὺς διωκομένους ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων Τούρκους καὶ Χριστιανούς καὶ ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν παρουσιάζονται εἰς τὸ Αὐδήμιον πρόσφυγες ἐξ Ἡπείρου καὶ δὴ ἐξ Ἀργυροκάστου, ἴσως δι' ἐνεργειῶν αὐτῶν καὶ χάριν αὐτῶν παρεχωρήθησαν τόσον ἡ ἀσυδοσία ὅσον καὶ αἱ ἐκτάσεις αὐταί. Σημειωτέον ὅτι ἀναφέρεται τοιοῦτος τις πρόσφυξ ἐξ Ἡπείρου ὀνόματι Γιάννης ὑποδηματοποιὸς ὁ ὁποῖος ἐξελίσσεται εἰς τὸ Αὐδήμιον εἰς πλουσιώτατον προὔχοντα. Οἱ Αὐδημιῶται μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξηγήσουν τὸν ταχυπλουτισμὸν τοῦ ἀποδίδουν αὐτὸν εἰς ἀνεύρεσιν θησαυρῶν. Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι τὴν ἐποχὴν πού αἱ ἐκτάσεις αὐταὶ παρεχωρήθησαν δὲν ἦτο κτισμένον τὸ Νεοχώριον, τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἐξ Αὐδημιωτῶν ἄνωθεν τοῦ Μοναστηρίου τῆς Ἀγ. Ἄννης καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Ρεδαιστόν. Εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐκ Νεοχωριτῶν ποιμένων ἐκτίσθη ἐξ ὀλίγων οἰκιῶν καὶ τὸ Μάρμαρον, χωρίον κείμενον μεταξὺ Σχολαρίου καὶ Νεοχωρίου ἐπὶ τῆς ἀγούσης εἰς Ρεδαιστόν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πατέρων μας, ὅτε κατηργήθη ὄλοσχερῶς πλέον εἰς τὸ Αὐδήμιον ἡ γεωργία καὶ ἀπέβη τοῦτο τὸ μοναδικὸν *χαρμανοῖζ-κιοῖ* τῆς Θράκης καὶ οἱ κάτοικοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀμπελοργίαν, ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῶν σταφυλῶν πού ἐκυριάρχησε ἦτο τὰ *Γιαπαλάκια*, τὰ ὁποῖα οἱ Τούρκοι εἰς Κων]πολιν ὠνόμαζον *γιαπιντζάκι*. Ἦσαν δὲ τὰ γιαπαλάκια, πρὸ παντὸς τῶν ἀμπέλων τῶν εὐρισκομένων εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν, τὰ ἐκτεθειμένα ἀφειδῶς εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, μὲ λεπτότατον φλοιόν, τραγανιστὰ καὶ εὐωδέστατα, αἱ καλύτεραι σταφυλαὶ τῶν Γανοχώρων.

Ἄλλα εἶδη σταφυλῶν ἦσαν τὰ *Ἀγουσιάτικα*—τὰ πρωῒμότερα—καθῶς καὶ τὰ *Σάμια* καὶ τὰ *Ρσαούσια* τὰ ὁποῖα ὠρίμαζον συγχρόνως μὲ τὰ ἀγουσιάτικα καὶ τὰ μὲν πρῶτα διεκρίνοντο διὰ τὴν ἐπιμύκη ρόγαν των, τὰ δὲ δεύτερα εἶχον τὴν ρόγαν στρογγυλὴν καὶ μεγάλην ἦσαν δὲ εὐωδέστατα. Τὰ ἀγουσιάτικα ἦσαν κόκκινα. Ἐκτὸς αὐτῶν τῶν πρωῒμων εἰς τὰ ὑγρὰ μέρη εὐδοκίμουν οἱ *Ἀγραδίνες*, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζον μὲ τὰ Κουλόβια καὶ ἀντεῖχον ἐπὶ πολὺ καὶ μετὰ τὴν ἀποκοπὴν. Διότι οἱ Αὐδημιῶται μὴ ἐπαρκούμενοι νὰ τρώγουν σταφύλια κατὰ τὴν ἐποχὴν των, ἐκρέμων καὶ πολλὰς ἀρμαθίας εἰς ξύλα ἀπὸ φιλύρας τὰς ὁποίας ὠνόμαζον *καπροῦλια*, διὰ νὰ τὰ τρώγουν μετὰ τὸν τρυγητόν. Καταλληλότεραι δὲ σταφυλαὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἦσαν αἱ ἀγραδίνες, τὰς ὁποίας ἀπέκοπτον συνήθως καὶ μὲ τοὺς κλάδους τοῦ κλήματος, δηλ. τὶς *κληματοῖδες* καὶ αἱ τοιοῦτως κοπτόμεναι σταφυλαὶ ἐλέγοντο *τσαμπαργιές*.

Παραπλήσια μὲ τὰς ἀγραδίνας καὶ τὰ κουλόβια ἦσαν καὶ τὰ *Παμίκια*,

μέ την διαφορὰν ὅτι αὐτὰ ἦσαν καὶ κόκκινα. Ἄλλα εἶδη ἦσαν τὰ *Μουρομόσκι(ι)να*. Ὅμοια σχεδὸν μετὰ τὰ τσαούσια, ὠρίμαζον ὅμως ἀργότερα καὶ εἶχον πολὺ μικροτέραν τὴν ῥόγαν, ἦσαν ὅμως γλυκύτατα. Ὅλα τὰ ἀναφερθέντα αὐτὰ εἶδη περιεῖχον καὶ κόκκους, διότι ἄνευ κόκκων δὲν ὑπῆρχον σταφυλαὶ εἰς τὸ Αὐδήμιον.

Ἄλλο ἀξιόλογον εἶδος σταφυλῶν ἦσαν οἱ *Καραλαχανάδες*, ἐκ τῶν ὁποίων κατεσκευάζετο μαῦρος οἶνος. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἶδος δὲν ἐσυνήθιζον ἰὰ τρώγουν οἱ Αὐδημιῶται, διότι ὁ φλοιὸς τῶν ἦτο πολὺ χοιδρὸς καὶ ὠρίμαζον τελευταῖαι ἐξ ὅλων.

Ἄλλα εἶδη, ἐξ ὧσων ἐνθυμούμεθα, εἶνε τὰ *Λιαιόρρογα*, τὰ *Καδινπαρμάκια*, αἱ *Μαυροπαλιές* κ. ἄ.

Μετὰ τὴν παρασκευὴν τῶν πεκμεζίων, αἱ οἰκοκυραὶ, μετὰ τισὺς ἡμέρας, θὰ κατεσκευάζον καὶ *Μουστοτραχανά*, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπόξυνος, διότι δὲν ἐχωμάτιζον τὸν μούστον. Ἀνεμίγνυον δὲ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ κόκκους κοπανισμένου σίτου.

Ὁ μουστοτραχανὰς ὡς καὶ τὰ πεκμέζια ἐχρησίμευον ὡς φαγητὸν τὰ ὁποῖα οἱ Αὐδημιῶται ἔτρωγον μετὰ τοῦ ἄρτου τῶν, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Ὅταν δέ, λόγῳ τοῦ ψύχους, τὸ πεκμέζι μετεβάλλετο ἀπὸ ρευστὸν εἰς σκληρόν, οἱ Αὐδημιῶται ἔλεγον ὅτι τὸ πεκμέζι *φύτρωσε*.

Ἐπίσης καὶ ὁ *Μπουλαμάς* ἢ *Μπλαμάς*, ἂν καὶ κατὰ τι πολυτελέστερος, ἐχρησίμευεν ὡς φαγητόν. Εἰσῆχθη δὲ εὐτὸς ἐκ τοῦ Γάνου εἰς τὸ Αὐδήμιον καὶ διέφερε ὀλοτελῶς ἀπὸ τὸν μπουλαμὰν ποῦ ἐγνωρίσαμεν εἰς Κωνπολιν. Ὁ μπουλαμάς τοῦ Αὐδημίου ἦτο δύο εἰδῶν. Κατεσκευάζον τοιοῦτον ἐκ πεκμεζίου ὁ ὁποῖος ὅμως, ἐὰν δὲν κατηναλίσκετο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν μετεβάλλετο καὶ πάλιν εἰς πεκμέζι. Ἦτο δὲ λευκότατος καὶ ἀφρώδης. Κατεσκευάζον ὅμως τοιοῦτον καὶ ἐκ μούστου, ὁ ὁποῖος ἦτο μὲν ἐρυθρωπός, ἀλλὰ στερεώτερος καὶ μεγάλης διαρκείας. Εἰς ἀμφοτέρας δὲ τὰς περιπτώσεις ἐχρησιμαποιεῖτο διὰ τὴν κατασκευὴν τσουένι, ἰὸ ὁποῖον εἰς τὸ Αὐδήμιον ἐλέγετο *χαλβατζόρ(ι)ζα*.

Διὰ τοῦ πεκμεζίου καὶ τοῦ μούστου κατεσκευάζοντο καὶ *Μπελτοκόμματα*, ἦτοι *Μπελτές*, ξηραίνόμενος. Ὁ μπελτές καὶ τὰ μπελτοκόμματα κατεσκευάζοντο μετὰ μούστον καὶ μετὰ νισαστέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ Αὐδήμιον ἐλέγετο *Καταστατός*.

Ἄλλὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἄλλων θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ
ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ Ι. ΒΑΦΕΙΔΗΣ

Χρῆστος ὀνομαζόμενος κατὰ κόσμον, ἦτο θροῦξ ἐκ καταγωγῆς, διότι οἱ γονεῖς του, Ἰωάννης καὶ Θωμαῖς, ἦσαν ἐκ τῆς πλησιοχώρου τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν παλαιᾶς καὶ ἱστορικῆς πόλεως Εἰκαρίου, ἧτις, ὡς γνωστόν, κατεστράφη πρὸ πολλῶν ἐτῶν παρὰ τῶν Βουλγάρων. Ἐγεννήθη ὁμοῦς ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ μὲν τὰς ἰδίας αὐτοῦ βιογραφικὰς πληροφορίας, τὸ 1850, κατὰ ἕνα δὲ βιογραφικὰ σημεῖωματα τοῦ μακαρίτου πατρὸς μου Γεωργίου Ι. Βαφείδου, ἱατροῦ καὶ αὐταδέλφου αὐτοῦ, 2 ἔτη πρότερον.

Δεκαπέντε μόλις ἐτῶν εἰσήχθη εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολογικὴν Σχολὴν, καταταχθεὶς εἰς τὴν Β' τάξιν αὐτῆς. Περὶ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν θ. σχολὴν διηγεῖτο ὁ αἰμίμηστος συχνάκις τὸ ἐξῆς περιεργὸν ἐπεισόδιον: Ὁ Χρῆστος, ὡς μικρὸς τότε τὴν ἡλικίαν, ἦτο ἀπαράδεκτος εἰς τὴν σχολὴν. Ἄλλως δὲ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος λόγος σοβαρὸς, τὸ ὅτι εἰς μεγαλείτε-

ρος αδελφός του προευρίσκετο ἤδη ὡς μαθητὴς ἐν τῇ ἰδίᾳ σχολῇ, ὁ Κωνσταντῖνος Ι. Βαφείδης, ὅστις κατόπιν ἀποφοιτήσας, συμπληρώσας ἰὲ τὰς σπουδὰς του ἐν Ρωσσίᾳ καὶ χρηματίσας καθηγητὴς, προήχθη εἰς Μητροπολίτην καὶ ἐποίμανε τὰς ἐπαρχίας Μαρωνείας, Σερρών, Πρεβέζης καὶ Διδυμοτείχου, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν. Ἐν τούτοις οἱ λόγοι οὗτοι παρεκλάμφθησαν μετ' ὀλίγον, ἰδοὺ δὲ πῶς: Ὁ τότε διευθυντὴς τῆς σχολῆς ἀρχιμανδρίτης Γρηγορᾶς, ἀντιληφθεὶς τὴν ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ἱκανότητα τοῦ μικροῦ Χρήστου, ἐκράτησεν αὐτόν, κατόπιν συνεννοήσεων μετὰ τῶν γοιέων του καὶ τῶν συγγενῶν, εἰς τὴν σχολήν, ὡς ἰδιαιτέρον αὐτοῦ δῆθεν ὑπάλληλον. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως, ἐνδύσας αὐτὸν ράσα, κατέταξεν ἀνεπισήμως μετὰ τῶν μαθητῶν. Ὅτε δὲ ἔληξε τὸ σχολικὸν ἐκεῖνο ἔτος καὶ ἐφθάσαν αἱ ἡμέραι τῶν ἐτησίων καὶ δημοσίων ἐξετάσεων, ὁ Χρῆστος προεκάλεσε τὴν ἐκπληξιν καὶ τῶν θαυμασμὸν ὄλων διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐπίδοσιν ὑπὲρ πάντα ἄλλον. Ἴδου, εἶπε τότε ὁ Γρηγορᾶς, ὁ περυσινὸς μικρὸς μαθητὴς, ὅστις δὲν εἶχε γίνεαι δεκτὸς διὰ τοὺς γνωστοὺς λόγους. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο, ὅτι ἐνεκρίθη τότε παμψηφεί ἡ ἐπίσημος ἐγγραφή του εἰς τὴν σχολήν.

Ὁ Χρῆστος, ἀριστεύων διαρκῶς, ἀπεφοίτησε μετὰ ἑξαεταίαν τὸ 1871, ἀριστοῦχος παμψηφεί, χειροτονηθεὶς δὲ ἱεροδιάκονος, ἐπωιομάσθη Φιλάρετος. Καὶ ἀπεστάλη ἀμέσως εἰς Λειψίαν τῆς Σαξωνίας ἐν Γερμανίᾳ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν σπουδῶν του, γενόμενος ἀκροατὴς ἐπὶ τετραεταίαν τῶν ἐπισημοτέρων καθηγητῶν τῆς ἐποχῆς: τῶν θεολόγων Κάνις καὶ Λουθάργου, τῶν φιλοσόφων Δρόσις καὶ Στροῦμπελ, τοῦ φιλοσόφου Κουρτίου καὶ ἄλλων. Τὸ 1875, ὑποστὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις, ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ μάγιστρος τῶν καλῶν τεχνῶν.

Μεταβαίνων τότε εἰς Παρισίους καὶ διελθὼν διὰ τῆς Βόννης ἔλαβε μέρος, κατ' ἐντολήν τοῦ Πατριαρχείου Κων]λεως, εἰς τὸ ἐκεῖ συγκροτηθὲν τότε β' συνέδριον τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Εἰς τὸ συνέδριον ἐκεῖνο ἔλαβον μέρος ὡς ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῆς μὲν ἐκκλησίας Κων]πόλεως οἱ τότε σπουδαῖοι θεολόγοι καὶ καθηγηταὶ Ἀρχιμανδρίται Φιλόθεος Βρυέννιος, τὸ γένος Χλωρὸς καὶ θεῖος τοῦ Φιλαρέτου, καὶ Ἰωάννης Ἀναστασιάδης, ὁ κατόπιν μητροπολίτης Καισαρείας, τῆς δὲ ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίας οἱ διαπρεπεῖς καθηγηταὶ Ν. Δαμαλᾶς καὶ Ζῆκος Ρώσης καὶ ἄλλοι ἀλλαχόθεν.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φιλάρετος μετέβη μετὰ τοῦ Φιλόθεου εἰς Παρισίους μὲ σκοπὸν νὰ ἀκροασθῇ καὶ τῶν ἐκεῖ ἐπισημοτέρων καθηγητῶν. Τότε ὅμως ὁ Βρυέννιος, ὅστις κατεῖχε τὴν θέσιν διειδυτοῦ τῆς ἐν Κων]πόλει μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, προήχθη εἰς μητροπολίτην Σερρών, γενόμενος ἀργότερον Νικομηδείας, τὸν διεδέχθη δὲ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Μ. σχολῆς ὁ προμνημονευθεὶς Ἀναστασιάδης, ὅστις ἦτο

καθηγητῆς τῆς θεολογικῆς Σχολῆς. Τοιοῦτοτρόπως, κενωθείσης τῆς θέσεως καὶ αὐτοῦ διωρίσθη εἰς αὐτὴν ὁ Φιλάρετος, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Εὐρώπης, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1875. Ἀνέλαβε δέ, ἐκτὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ ἄλλων μαθημάτων, καὶ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, ἀκολουθῶς δὲ καὶ ἐπὶ τινα ἔτη καὶ τὰ φιλοσοφικά, ὑπηρετήσας ὡς καθηγητῆς μέχρι τοῦ 1888.

Τὸ 1887 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε΄. ὡς ἀρχιμανδρίτης τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, εἰς Στοκχόλμην τῆς Σουηδίας, ἵνα στέψῃ τὸν ἐκεῖ ὁμογενῆ πρεσβευτὴν τῆς Τουρκίας Καρατζᾶ πασᾶν, λαβῶν ὡς δῶρον, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ πολύτιμον χρυσοῦν ὠρολόγιον.

Προαχθεὶς τὸ 1888 εἰς μητροπολίτην Τραπεζοῦντος, μετετέθη μετὰ 15 μῆνας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καστορίας, τὴν ὁποίαν ἐποίμανεν ἐπὶ δεκαετίαν ἐν μέσῳ ποικίλων ἀγῶνων κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρουμουλιζόντων. Τὸν Μάϊον τοῦ 1899 μετετέθη εἰς τὸ Διδυμοτείχον, διαδεχθεὶς τὸν ἐκεῖ ἀποθανόντα, ὡς εἶδομεν, ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀνήγειρε μετ' ὀλίγον καλλιμάρμαρον μνημεῖον ἔμπροσθεν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ.

Ἐπὶ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ, ἐπὶ 29 ἔτη, ἀρχιερατείας ἐν Διδυμοτείχῳ ἐκτίσθησαν ἢ ἀνεκαινίσθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν πολλαὶ ἐκκλησίαι καὶ σχολεῖα, καθὼς καὶ τὸ κεντρικὸν κτίριον δύο δημοτικῶν σχολείων. Ἐπίσης ἰδρύθη καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὠφέλησε τὴν Κοινότητα Διδυμοτείχου τὸ κηροποιεῖον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' προσεκλήθη τρεῖς φορᾶς : τὸ 1902—4, τὸ 1907—9 καὶ τὸ 1911—13, ὡς μέλος τῆς ἐν Κων)πόλει ἱερᾶς συνόδου, διακριθεὶς καὶ ὡς μέλος τοῦ μικτοῦ συμβουλίου τῶν Πατριαρχείων. Ἐχρημάτισε δὲ ταμίας καὶ πρόεδρος τῆς Ἐφορείας τῆς Θεολ. σχολῆς, πρόεδρος τοῦ Ζαπτείου παρθεναγωγείου Κ)λιως, τῶν ἐθνικῶν νοσοκομείων καὶ τῶν ὄρφανοτροφείων τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων, ὡς καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια».

Ἡ ἐν Διδυμοτείχῳ ποιμαντορία αὐτοῦ ὑπῆρξε σχετικῶς ἥσυχος καὶ ἀνέφελος. Διεταράχθη δὲ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917, ὅτε οἱ Βούλγαροι, ἀφ' οὗ ἐπροσωποκράτησαν αὐτὸν ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει, ἐφυλάκισαν κατόπιν ἐν τῷ διοικητηρίῳ Διδυμοτείχου. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολλοὶ πολλὰ ἔπαθον καὶ ἰδίως ἱερεῖς καὶ πρόκριτοι καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν, διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι, διὰ δαρμῶν καὶ κακώσεων, φυλακίσεων καὶ ἐξοριῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέκυψαν ἱκανοί. Ἀπὸ τοῦ διοικητηρίου ἤχθη ὁ μητροπολίτης τὸν Αὐγουστον τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς ἐξορίαν ὡς ὑποπτος ἀνὰ τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας καὶ περιορίσθη εἰς τινα μονὴν τοῦ Καπινόβοκη, πλησίον τοῦ Μεγάλου Τυρνόβου.

Μετὰ 3 μῆνας ὁμως κατόπιν γενομένων ἐνεργειῶν, μετέβη εἰς Σόφριαν, ἔνθα, ἄνευ τινὸς προστασίας ἀπὸ μέρους τῶν Βουλγάρων, ἔμεινεν ἐν ξενοδοχείῳ ὑπὸ καλλιτέρας συνθήκας μέχρι Μαρτίου τοῦ 1919. Ἐκεῖθεν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς 13ης Νοεμβρίου 1919, ὅτε, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων κατοχὴν τῆς ἐπαρχίας του, ἐπέστρεψεν εἰς Διδυμοτεῖχον, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ποιμνίου του. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του, διακονίσας τὰ τῆς πολυπαθοῦς αὐτοῦ ἐπαρχίας ζητήματα, ἀπεστάλη τὸ 1920 ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων εἰς Λονδίνον ὡς πρόεδρος πατριαρχικῆς ἀποστολῆς ἐν τῷ ἐν Λάμπεθ Πάλας συνεδρίῳ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1923 μέχρις Ὀκτωβρίου 1927 προσέλαβεν ὡς Πρωτοσύγκελλον καὶ εἶχεν ὡς δεξιὰ χεῖρα ἐν τῇ διακυβερήσει τῆς ἐπαρχίας ἐμέ, ἀνεπιὸν ἐξ ἀδελφοῦ καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ ἀνάστημα, διασωθέντα ἐκ τῆς ἀνά τὸ Κουρδιστὰν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξορίας μου ὑπὸ τῶν τούρκων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φιλάρετος, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, εἰργάσθη ἐν Ἀθήναις ὡς πρόεδρος ἐπιτροπῆς ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν πρὸς μελέτην καὶ προπαρασκευὴν τῆς ἀγνωστον εἰσέτι πότε ποῦ καὶ πῶς μελλούσης ἰὰ συνελθῆ Ὁρθοδόξου Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἐπὶ τῆς πρωτοσυγκελλίας μου ἀπεδέχθη ὁ Φιλάρετος ἀπόφασιν, ληφθεῖσαν ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐπεστάτησεν εἰς τὴν ἐκ βάρων ἀνοικοδόμησιν τὸ 1926 τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν κατηρειπωμένου καὶ ἐπὶ τινα ἔτη ἀκατοικήτου κτιρίου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Διδυμοτείου, διὰ τῶν παλαιῶν οἰκονομιῶν τοῦ κοινοτικοῦ ταμείου τῆς Μητροπόλεως καὶ τῆς συνδρομῆς τῆς Δημαρχίας Διδυμοτείου καὶ τῶν χριστιανῶν τῆς περιφερείας.

Τὸ 1927 ὁ Φιλάρετος ἠναγκάσθη νὰ πραγματοποιήσῃ παλαιὰν του σκέψιν προβάς εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ ἀρχιερατείας παραίτησιν, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχε πλέον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν καμάτων καὶ τοῦ γήρατος. Συνεννοηθεὶς λοιπὸν μετὰ τῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐτέθη τῇ αἰτήσει του εἰς τιμητικὴν διαθεσιμότητα, προαχθεὶς τὸ 1928 ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων εἰς Μητροπολίτην τῆς σχολαζούσης ἐπαρχίας Ἡρακλείας.

Ἀποσυρθεὶς δὲ εἰς Θεσσαλονίκην ἐφησύχαζεν, ἐξακολουθῶν τὰς προσφιλεῖς αὐτοῦ μελέτας καὶ πολυτίμους συγγραφὰς καὶ τὴν ἐπωφελεῆ διὰ τὴν ἐκκλησίαν δρασίαν.

Τὸ 1930 προήδρευσε τοῦ Πανορθοδόξου συνεδρίου, τοῦ συνελθόντος εἰς Ἅγιον Ὄρος τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Πατριαρχείου Κ)λεως.

Ὁ Φιλάρετος Βαφείδης ἐτύγχανεν ἐκ τῶν ἀριστέων τῆς νεωτέρας ἐλ-

ληνικῆς ἱεραρχίας. Διεκρίθη ὡς δόκιμος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς. Ἐπεδόθη κυρίως εἰς ἐκκλησιαστικοῖστορικὰς μελέτιας. Ἀπαύγασμα τούτων εἶνε ἡ μεγάλη αὐτοῦ τετράτομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τοῦ 1908, καθὼς καὶ ἡ ἐπιτομὴ αὐτῆς. Ἐξεδόθησαν πρὸς τούτοις Ἱεραὶ Ἱστορίαι Π. καὶ Κ. Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ πλείσται ὕσαι σοβαραὶ διατριβαὶ καὶ λόγοι καὶ πραγματεῖαι δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», τῷ «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» καὶ ἀλλαχοῦ ἢ ἐκδοθεῖσαι εἰς ἰδιαίτερα βιβλία ἢ βιβλιάρια, εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς: 1) Εἰσηγητικὸν μάθημα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, 2) Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῆς ἱστορίας κρινομένη, 3) Κώδιξ τῆς Μητροπόλεως Καστορίας, 4) Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Καστορίας ἱερῶν Μονῶν, 5) Περὶ τῆς ἐν Βουλγαρίᾳ Βυζαντινῆς τέχνης, 6) Τὸ ζήτημα τῆς παρ' ἡμῖν εἰσαγωγῆς τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, 7) Σελίδες ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἑξορίας μου, 8) Περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν, 9) Αἱ Ἄγιοι Γραφαί, ἡ μετάφρασις αὐτῶν εἰς τὴν καθομιλουμένην, 10) Ὁ ὕλισμὸς καὶ ἡ ἡμετέρα κοινωνία, 11) Περὶ τῆς πόλεως Διδυμοτείχου, τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν αὐτῆς, 12) Ἡ γυνὴ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, 13) Περὶ συνόδων, 14) Ἡ Δ' οἰκουμενικὴ Σύνοδος, 15) Ἡ ἀγάπη καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ, 16) Λέων ὁ μέγας πάπας Ρώμης καὶ τὸ παπικὸν πρωτεῖον, 17) Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, 18) Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας. Ἀσυμπλήρωτος δὲ καὶ ἀνέκδοτος μένει μελέτη αὐτοῦ περὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. Ταῦτα πάντα πιστοποιοῦσι τὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ φήμην τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμῃ τῇ Εὐρώπῃ ὡς σοφοῦ καὶ σοβαροῦ ἐν γένει ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιστήμονος, διότι διακρινόμενος διὰ τὴν περὶ τὰ θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἱκανότητά του ἀπετελεῖ μίαν σεβαστὴν αὐθεντίαν. Πολλοὶ παλαιότεροι καὶ σημερινοὶ θεολόγοι καὶ μητροπολίται, καθὼς καὶ μερικοὶ πατριάρχαι ἦσαν μαθηταὶ του ἢ μαθηταὶ τῶν μαθητῶν του, σεβόμενοι αὐτὸν καὶ ἐκτιμῶντες ὡς σοφὸν διδάσκαλον τῆς ἐκκλησίας. Εἶμαι μάρτυς εἰδὸς χαρακτηριστικοῦ ἐπεισοδίου. Ὅτε ὁ ὑπὸ τῶν τούρκων εἰς Ἑλλάδα ἀπελαθεὶς Πατριάρχης Κωνσταντίνος Ἀράπογλου διήρχετο σιδηροδρομικῶς ἐκ Διδυμοτείχου, χιλιάδες πληθυσμὸς Διδυμοτείχου καὶ περιφερείας, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ ἄλλοθνηεῖς καὶ ἄλλόθρησκοι, κατῆλθον εἰς τὸν σταθμὸν διὰ νὰ ἴδουν τὸν ἀτυχῆ Πατριάρχην. Μόλις δὲ πρῶτος ὄλων ἐπλησίασε τὸν ἐκ τῆς ἀμαξοστοιχίας κατερχόμενον Πατριάρχην ὁ Φιλάρετος, μητροπολίτης τότε Διδυμοτείχου, καὶ ἠθέλησε νὰ ἀσπασθῆ ἐκ καθήκοντος τὴν χεῖρά του ὡς Πατριάρχου, οὗτος προλαβὼν ἠσπάσθη ἐκείνου τὴν χεῖρα ὡς διδασκάλου αὐτοῦ, προκαλέσας τοιουτοτρόπως τὴν ἐκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου.

Οὗτος λοιπὸν ἦτο καὶ τοιοῦτος ὁ γηραιὸς καὶ σεβάσμιος Ἱεράρχης

ἀείμνηστος μητροπολίτης Ἡρακλείας Φιλάρετος, ὅστις εἶχε τιμηθῆ καὶ δι' ἀρχιεπῶν παρασήμων παρὰ διαφόρων κυβερνήσεων.

Ἐφησυχάζων, ὡς εἶδομεν, ἐν Θεσσαλονίκη, ὑποφέρων δὲ παλαιόθεν ἐκ διαφόρων νοσημάτων προσεβλήθη ἐφέτος σφοδρότερον ὑπὸ ἔλκουσ τοῦ στομάχου καὶ κατέλιπε τὸν βίον τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1933. Ἡ κηδεία του ἐγένετο δημοσία δαπάνη καὶ μεγαλοπρεπεστάτη τὴν ἐπομένην ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας, ἐνθα εἶχε κομισθῆ τὸ σκῆνωμά του ἀπὸ πρωίας. Τὴν κηδείαν καθ' ἣν ἐχοροστάτησεν ὁ ἕκκα τῆς ἐν Ἀθήναις συγκληθείσης Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος μόνος ἐν Θεσσαλονίκη παρευρεθεὶς μητροπολίτης ἅγιος Τυρολόης μεθ' ὄλου τοῦ κλήρου, ἐτίμησαν αἱ πολιτικά, δημοτικά, στρατιωτικά καὶ λοιπαὶ ἀρχαί, τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, διάφοροι ἀντιπροσωπεῖαι καὶ σὺλλογοι καὶ πλῆθος λαοῦ. Ἀπενεμήθησαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τιμαὶ ὑποστραιτήγῳ, τὸν δὲ ἐπικήδειον ἐξεφώνησεν ὁ καθηγητὴς κ. Χαραλαμπακῆς, ἑξάρας τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ λοιπὴν ἀξίαν τοῦ μεταστάντος.

Ἀποθνήσκων ὁ ἀείμνηστος εἶχε καταλίπει μυστικὴν διαθήκην, δι' ἣς παρέχει τὰ μὲν ἀρχιερατικὰ αὐτοῦ ἄμφια εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκη Χαρίσειον Γηροκημεῖον, τὴν δὲ βιβλιοθήκην εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν Χάλκης μετὰ τῆς σημειώσεως, ὅτι, ἐν ἣ περιπτώσει ἢ ἐκεῖ ἀποστολῇ αὐτῆς ἤθελε κριθῆ ἀδύνατον, νὰ παραδοθῆ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τέλος διαφόρους ὁμολογίας, παράσημα καὶ χρήματα, καὶ τὰ διάφορα αὐτοῦ ἔπιπλα, σκεύη καὶ ἐνδύματα εἰς διαφόρους ἐκ τῶν στενῶν καὶ μακρυνῶν συγγενῶν του, καθὼς καὶ εἰς τινὰς ιδιώτας καὶ τοὺς πτωχοὺς.

† Ἀρχιμανδρίτης ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΒΑΦΕΙΔΗΣ

ΤΡΑΧΕΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΩΤΟΣ

Εἰς τὰς 6 Ἰουλίου 1933 ἀπέθάνεν ἐν Χάλκῃ ὄπου ἀσθενῶν ἀπὸ ὀκταμῆνου ἐφησύχαζεν ὁ Μητροπολίτης Τραχείας Ἀλέξανδρος Ζώτος.

Ὁ ἀείμνηστος ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 1871. Ἀνῆκεν εἰς ἕκκρον ἡπειρωτικὴν οἰκογένειαν. Λαβὼν τὴν πρώτην παιδείου ἐν τῇ γενετείρῳ αὐτοῦ, εἰσῆχθη τῷ 1888 εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Ἱερὰν Θεολογικὴν Σχολὴν, ἐξ ἣς ἀπεφοίτησε τῷ 1896. Εἰσῆλθεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐγγάμου κλήρου. Ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν μᾶλλον εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον. Οὕτως ἐδίδαξεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ Λυκείῳ Πέραν καὶ διηύθυνεν αὐτό. Ἐδίδαξεν ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ Ζαπτεῖῳ Παρθεναγωγείῳ. Παραλλήλως διετέλεσε Προϊστάμενος τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τῶν Χίων ἐν Γαλατῆ. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἐτίμηθη ἀπὸ μέρους τοῦ ἀοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' διὰ τοῦ ὀφφικίου τοῦ Μεγάλου Κατηγοῦ. Ἀργότερον πρὸς συμ-

πλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ μετέβη εἰς Βερολίνον καὶ Μόναχον ὅπου ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. Ἐν τε τῷ Βερολίνῳ καὶ Μονάχῳ διετέλεσε καὶ Προϊστάμενος τῶν αὐτόθι ὁμογενῶν κοινοτήτων. Ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Μονάχου διωρίσθη τῷ 1920 Σχολάρχης τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὑπηρετῶν ἐστερήθη τῆς συντροφου, αὐτοῦ ἀποβιώσασθαι μετὰ μακρὰν νόσον. Μετὰ πεντετῆ δόκιμον σχολαρχίαν ἀποχωρήσας τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς διωρίσθη Ἀρχιεπιφύλαξ τῶν Πατριαρχείων. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1927 ἐπὶ Πατριαρχίας τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Βασιλείου τοῦ Γ' ἐξελέγη Βοηθὸς Ἐπίσκοπος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου Ἀποστόλου ὑπὸ τὸν ψιλὸν τίτλον τῆς πάλαι ποτὲ διαλυμένης Ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Τραπεζίας. Μὴ δυνηθεὶς ὁμως νὰ μεταβῇ εἰς Ρόδον καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὰ ἐπισκοπικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, γενομένην ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τὰ Θεοφάνεια τοῦ 1928 ὑπὸ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, παραμένων ὡς Ἀρχιεπιφύλαξ τῶν Πατριαρχείων. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη Κιθιηγητῆς τῆς Δογματικῆς Θεολογίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Βαρσοβίας, καὶ διωρίσθη συγχρόνως Ἀποκρισάριος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῇ Ὁρθοδόξῳ ἐν Πολωνίᾳ Ἐκκλησίᾳ, παραμείνας αὐτόθι μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1931. Ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους διωρίσθη Σχολάρχης τῆς ἐν Χίλκῃ Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς. Μὴ δυνηθεὶς ὁμως νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, τὸν Μάρτιον τοῦ 1932 διωρίσθη Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου.

Κ. ΠΑΠΑ-ΓΩΑΝΝΙΔΗΣ

Τὰ «Θρακικά» ἐστερήθησαν πολυτίμου συνεργάτου. Ὁ ἐκ Στενημύχου διδάσκαλος Κ. Παπαϊωαννίδης ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ παρ'ελθόντος ἔτους. Τὰ «Θρακικά» ἐπιφυλάσσονται εἰς τὸν προσεχῆ τόμον νὰ δώσουν βιογραφικὰς πληροφορίες περὶ τοῦ σπανίου τούτου διδασκάλου, τὸ παράδειγμα τοῦ ὁποίου εἶναι πρὸς μίμησιν ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς θράκας διδασκάλους, τῶν ὁποίων ἐλάχιστοι δυστυχᾶς ἐφιλοτιμήθησαν ὅπως συμβάλλουν εἰς τὸ ἔργον τῆς περισυλλογῆς λαογραφικῆς ὕλης καὶ περίσωσιν παντὸς ὅτι ἐνδιαφέρει τὴν θρακικὴν ζωὴν. Κατωτέρω παραθέτομεν σημείωσιν τῶν διαφόρων τοῦ ἀειμνήστου διατριβῶν. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτῶν κατ' αὐτὰς ἐξεδόθη καὶ ἡ περιγραφή τῆς πόλεως Σωζοπόλεως. Δὲν ἀμφιβίλλομεν ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου θέλουσι μιμηθεῖ καὶ ἄλλοι Θραῖκες διανοούμενοι.

Μία ἐπιστολὴ ἐκ Σωζοπόλεως Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων. Εἰς «Ἡμερολόγιον Ὁδησοῦ». 1894. Γεωγραφία τῶν κρα-

τῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἀθῆναι 1896. Παρουμίαι Σωζοπόλεως. Εἰς «Μελέτας περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ» Ν. Γ. Πολ. του, τ. Β., Γ' καὶ Δ'. Γεωγραφία τῶν κρατῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, Σύρος 1901. Γεωγραφία τῶν κρατῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἀθῆναι 1905, Δημοτικὰ Ἔσματα Σωζοπόλεως. Λαογραφικὰ Σωζοπόλεω. Εἰς «Λαογραφικὸν Δελτίον» τ. Α'. Τεπικὴ παράδοσις Σωζοπόλεως. Εἰς ἴδιον τ. Δ', Τὰ αἴτια τοῦ Πασᾶ καὶ ὑπάρχουσι σουλτανικοὶ τάφοι ἐν Ἀδριανουπόλει. Εἰς «Ἀττικὴν Ἱοῦδα» τ. ΙΖ' 1912. Παρατηρήσεις εἰς τὰς χρονικὰς σημειώσεις τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Σπ. Λάμπροι. Εἰς «Νέον Ἑλληνομνήμονα». τ. Η'. Ἀρχαία ἐκ Μετρῶν ἐπιγραφὴ. Εἰς «Νεολόγοι» Θεσσαλονίκης 1926 ἀρ. 310. Περὶ τῶν ἀρχαίων τάφων τῆς ἐν Πόντῳ Ἀπολλωνίας. Αὐτόθι 8 Αὐγούστου 1926 Ἀλεξάνδρεια τετραδρόχμα Μεσημβρίας. Αὐτόθι 29 Αὐγούστου 1926. Δημῶδες ἱστορικὸν ἄσμα ἐξ Ἀγχιάλου τοῦ Εὐξείνου. Αὐτόθι 1 Ἰανουαρίου 1927. Ἡ λαϊκὴ μῦσα διὰ τὴν ἀποφράδα Τρίτην τῆς 29 Μαΐου τοῦ 1453. Εἰς «Νέαν Ἀλήθειαν» Θεσσαλονίκης 29 Μαΐου 1927. Τὰ παρὰ τὴν Ἀγχιάλον θεορὰ λουιρὰ «Λίτζια» αὐτόθι ἀπὸ 8 Αὐγούστου 1927. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀπολλωνίας (Σωζοπόλεως) διὰ μέσου τῶν αἰώνων. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» 1928. Οἱ μεγάλοι Ἱεράρχαι. Δημοτικὰ ἄσματα Σωζοπόλεως. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» 1930. Ἡ Ἑγνατία καὶ Ἐξήντα χρόνια στὸ σκοτάδι καὶ στή σιωπῇ. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» 1931. Καὶ εἰς τὰ «Θρακικὰ» εἰς διαφόρους τόμους, ἐδημοσίευσεν διαφόρους μελέτας. Μ. Α. Σ.

ΘΗΣΕΥΣ Α. ΠΙΝΔΙΟΣ

Ἐγεννήθη ἐν Φιλιππουπόλει τῷ 1886 ἐκ πατρὸς Ἀγγέλου Πινδίου, λογίου ἐμποροκτηματίου καὶ ἐκ μητρὸς Μαριώρας, θυγατρὸς τοῦ πρωτομαίστορος τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ρουφείου τῶν γονυραδῶν Χατζῆ Νικολάου Εὐθυμ. Κάβρα ἐξ Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας. Τὴν ἐγκύκλιόν του ἐκπαίδευσιν ἔλαβεν ἐν τοῖς Ζαριφείοις διδασκαλείοις διακριθεὶς ἐπὶ σεμνότητι ἤθους καὶ ἐπιμελείᾳ. Ἀποφοιτήσας τῷ 1902 ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ταχέως ὅμως κατέλιπε τὰς σπουδὰς τοῦ δικαίου καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν μουσικὴν, εἰς ἣν παιδιόθεν εἶχεν κλίσιν καὶ ἰδιοφυΐαν, ὅπως καὶ ὁ πρεσβύτερός του ἀδελφὸς Τηλέμαχος καὶ ἡ ἀδελφὴ του Ἀριάδνη, χήρα τοῦ ἡρωϊκῶς πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ τῶν Καϊλαρίων (1912) λοχαγοῦ Παπαλάμπρου. Τὰ πρῶτα μαθήματα εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον ἔλαβε παρὰ τῆς ἀδελφῆς του μαθητρίας τοῦ μουσικοδιδασκάλου ἐν τοῖς Ζαριφείοις Γερμανοῦ Ἀδόλφου Gebauer, ἠσκήθη δὲ κατόπιν ὑπὸ τὸν μουσικοδιδάσκαλον τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει Μουσικοφιλολογικοῦ συλλόγου «Ὀρφῆως» Τσέχον Teiner. Ἐν Ἀθήναις ἐφοίτησεν εἰς

τὸ Ὁδεῖον Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὁποῖον μετ' εἰσιτηρίους ἐξετάσεις μετὰ δυσκολίας ἐγένετο δεκτὸς· ἐκ τῶν ὑστέρων ὁμως ἀπεδείχθη ἡ πρὸς τὴν μουσικὴν ἰδιοφυΐα του, διότι πρῶτος αὐτὸς ἔλαβε δίπλωμα εἰς τὸ κλειδοκίμβalon ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ὁδείου καὶ τὸ χρυσοῦν μετάλλιον. Μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ὁδείου ἀποφοίτησίν του διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ κλειδοκίμβλου ἐν αὐτῷ· μετ' ὀλίγα ὁμως ἔτη μὴ ἱκανοποιούμενος ἴλικῶς καὶ ἠθικῶς ἀπεχώρησεν αὐτοῦ καὶ συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ κ. Καλομοίρη, κυρίας Πανᾶ καὶ Φωκᾶ καὶ ἄλλων μουσικῶν ἵδρυσεν τὸ Ἑλληνικὸν Ὁδεῖον. Ἐν τῷ μεταξὺ μετέβη εἰς Βερολίνον, ἔνθα ἔλαβεν ἰδιαίτερα εἰς τὸ κλειδοκίμβalon μαθήματα παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Ρετρί, διδασκάλου τοῦ Μητροπούλου καὶ Σκόκου. Μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁδείου ἀποχώρησιν τοῦ κ. Καλομοίρη καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἵδρυσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁδείου ὁ Πίνδιος διωρίσθη ὑπὸ τῶν ἐταίρων καλλιτεχνικὸς διευθυντὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁδείου καὶ τοιοῦτος παρέμεινε μέχρι τοῦ ἀώρου θανάτου του ἐπισυμβάντος τῇ 10 Ἰανουαρίου τοῦ 1934. Μείλιχος τὸν χαρακτῆρα ἠγαπᾶτο ὑπὸ πάντων τῶν συναδέλφων του καὶ μαθητῶν διακριθεὶς διὰ τὴν μεθοδικότητα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τὸ διοργανωτικόν του πνεῦμα ὡς διευθυντῆ τοῦ Ἑλλ. Ὁδείου.

Μυρτ. Α.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1878 ΚΑΙ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΙΤΡΟΥΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Εἰς ὅσα ἐδημοσιεύσαμεν περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1878 Ἐπισκόπου Κίτρου; Νικολάου (ἴδε Θρακικά Δ' 1933 σ. 200) προσθέτομεν καὶ τὰ ἑξῆς·

Ὁ Κίτρος Νικόλαος ὑπογράφεται ὡς ἑξῆς «Ν. Δ. Λούσης ἀρχιδιάκονος» εἰς ἔγγραφον διαμαρτυρίας ἀπὸ Φιλιππουπόλεως 11 Ἀπριλίου 1869 ὄλων τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Κληρικῶν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατρισερχεῖον διὰ τὰς ἐκεῖ αὐθαιρεσίας τῶν Βουλγάρων (πρβλ. Ἐκκλησ. δελτίον ὑπὸ Β. Δ. Καλλίφρονος τόμος Ε' ἐν Κωνσταντινουπόλει 1871 σελ. 106).

Γραμματεὺς κατὰ τὸ διάστημα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Ἐπισκόπου Κίτρος Νικολάου ἐχρημάτισεν ὁ γνωστὸς λόγιος Ἀθηναῖος ἀοίδιμος Ἰδομενεὺς Στρατηγόπουλος ὅστις καὶ ἐδημοσίευσεν ἀνομνήσεις τινὰς ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως ἐξετάζων τὴν ἐπανάστασιν ὅστις παραβάλλει τὸν Νικόλαον μὲ Γρηγόριον τὸν Ε' καὶ μὲ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν· «ἡ πατρίς, γράφει, δὲν ἔχει κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους νὰ ἐπιδείξῃ ἄνδρα τῆς μεγάλης πατριωτικῆς αὐταπαρνήσεως τοῦ τετιμημένου Ἱεράρχου Κίτρου; Νικολάου». Ὁ αὐτὸς δημοσιεύει καὶ ἔγγραφον τοῦ ἰδίου ἀπὸ 21 Ἰουλίου 1878 δι' οὗ δηλοῦται ὅτι ὁ Ἰδομενεὺς Στρατηγόπουλος ὑπηρέτησεν πιστῶς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα, εἰς ὃ ὑπογράφεται ὡς πρῶτον Κίτρους. (πρβλ. Πατριωτικὴ Βιβλιοθήκη Γ. Φέξη ἀριθ. 17 1904 σελ. 18).

Ὁ Κίτρος Νικόλαος ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Ἰουνίου τοῦ 1882 μὴ ἀπολαύων τῆς δεούσης περιθάλψεως ὡς ἐξάγεται ἐκ δημοσιεύματος τοῦ ἀοίδιμου Διονυσίου Λάτα τοῦ εἰτα Ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ «Σιών» ἐν ᾧ ἀνιγράφεται ὡς ἑξῆς: «Ἀναγράφομεν καὶ ἡμεῖς μετὰ λύπης τὸν θάνατον τοῦ σεβασμίου Ἱεράρχου Κίτρου; Νικολάου πρὸ ὀλίγου ἐνταῦθα ἀποβιώσαντος. Ἐγένετο θῦμα τῆς ἐποχῆς ἐν ἣ ἕωμεν καὶ τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸν βίον διερχόμεθα. Ἐγινόσκωμεν πάνυ καλῶς πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν τεθνηκότα Ἱεράρχην ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπάτησε τὸν πόδα εἰς Ἀθήνας. Δειθῶμεν ὅπως ἡ ψυχὴ του τοῦλάχιστον ἀμειψθῇ ὑπὸ τοῦ Πλάστου ἐν τοῖς Οὐρανοῖς» (πρβλ. Σιών 1882 Ἰουλίου 14 ἀριθ. 7 πρβλ. καὶ ἡμέτερον πόνημα Σιών Εὐρετήριον ΑΘ 1909 σελ. 55). Ὅπως ὁμως συνήθως συμβαίνει ἐτιμήθη ὁ ἀοίδιμος μετὰ θάνατον ὡς περιγράφουσιν τὰ ἡμερησία τῆς ἐποχῆς φύλλα, ἀποσπάσματα τῶν ὁποίων ἀνοδημοσιεύομεν.

«Αἰὼν» 29 Ἰουνίου 1882 ἀριθ. 3891.—Σήμερον ἐγένετο ἡ κηδεὶς τοῦ χθὲς ἀποβιώσαντος Σεβ. Ἐπισκόπου πρῶτον Κίτρου; Νικολάου ὅστις ὡς γνωστὸν κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπανάστασιν ἐγκαταλιπὼν τὸν Ἐπισκοπικὸν Θρόνον ἀνέλαβε τὴν σπάθην τοῦ πολεμιστοῦ καὶ ὑπὸ τὴν Σημαίαν τοῦ Σταυροῦ ἐπεδίωξε τὴν ἀπε-

λευθέρωσιν τῶν δούλων ἀδελφῶν. Εἰς τὸν νεκρὸν ἀπεδόθησαν αἱ ὑπὸ τοῦ προγράμματος τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθέντος τιμαί, παρηκολούθησαν δὲ τὴν κηδεῖαν ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Τρικούπης μετὰ τῶν Ὑπουργῶν, πᾶσαι οἱ ἀρχαὶ καὶ ἄπειρον πλῆθος ἀποδίδοντες φόρον τιμῆς τῷ ἐναρέτῳ Ἱεράρχῃ καὶ γενναίῳ πολεμιστῇ.

«Ἐφημερίς» (Δ. Κορυμφῶ) ἀρ. 181 Ἰουνίου 30—1882.— Ἐπίσημος καὶ κατασκευαστικὴ ἐγένετο χθὲς τῇ 10ῃ π.μ. ἡ κηδεῖα τοῦ ἀειμνήστου Ἐπισκόπου Κίτρους Νικολάου. Ἡ Κυβέρνησις ἀπονείμσασα εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ Ὑποστρατήγου τιμὰς ἐξεφῆλωσεν οὕτω ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους τὴν ἐκτίμησιν πρὸς ἄνδρα λατρεύσαντα τὴν πίστιν καὶ ἐλευθερίαν καὶ ἀναδειχθέντα ἐγάμιλλον πρὸς τοὺς ἠρωϊκοὺς τοῦ 1821 πατέρας. Ἡ ἱστορία παρέλαβε τὸ ὄνομά του καὶ ἡ δόξα τῷ ἐπιλοτεχνῆσαι στέφανον. Πλῆθος πολὺ πορηκολούθει πενθοῦν τὴν κηδεῖαν. Λόγους δὲ ἐξεφώνησαν ὁ Γυμνασιάρχης κ. Γ. Κρέμος καὶ ὁ φοιτητὴς κ. Ι. Σπουτινῆς.

«Νέα Ἐφημερίς» 1882 Ἰουνίου 30 ἀριθ. 207.— Μεγαλοπρεπῆς ἐγένετο χθὲς ἡ κηδεῖα τοῦ ἀποβιώσαντος Ἐπισκόπου πρ. Κίτρους Νικολάου ἀποδοθησῶν τῷ νεκρῷ τῶν δι' ἐπίσημου προγράμματος ὀρισθεισῶν στρατιωτικῶν τιμῶν. Ἠχοκρούθησαν δὲ τὴν κηδεῖαν ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Τρικούπης ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ. Λομβάρδος, πολλοὶ βουλευταί, οἱ ἐκ Μακεδονίας καταγόμενοι καὶ οἱ ἐκ τοῦ σύγγειτος γνωρίσαντες τὸν μεταστάντα Ἱεράρχην οὗ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν βίον ἐξιστόρησαν μετὰ δυνάμειος λόγου ὁ Γυμνασιάρχης κ. Γ. Κρέμος καὶ ὁ κ. Ι. Ἀρσόνης.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἐλευθερουπόλεως κ. Σωφρόνιος μᾶς ἐπληροφόρησεν, δι' ὃ καὶ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἱεράρχου Νικολάου ἐδημοσιεύθησαν ἀπομνημονεύματα ὡς ἐπιφυλλίς ἐν τῇ Ἐφημερίδι «Κάϊρον» τοῦ 1904 ἀνεδιφήσαμεν τὸν τόμον τοῦτον ἀλλὰ τοιαύτη ἐπιφυλλίς δὲν ἵπάρχει. Ὁ Σεβ. μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι κατέχει Λειτουργικὴν Ἀρχιερατικὴν φυλλάδα τοῦ ἀοιδίμου Κίτρους, εὑρεθεῖσαν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἁγίων Πάντων ἐνθα ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ ἀοιδίμος ἐπίσκοπος Κίτρους Νικόλαος διατελῶν μαθητῆς τῆς Ριζαρίου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς ἔτη 1863 ἀπήγγηλεν ἐντολῇ τῆς Σχολῆς κατάλληλον λόγον κατὰ τὸ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Σχολῆς Ἀδελφῶν Ριζαρῶν (πρβλ. Εὐαγγελικὸν Κήρυκα τόμ. Ζ' σελ. 225-236)

Ἐν Καρδίτῃ,

† Ὁ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων ΙΕΖΕΚΙΗΛ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ ΑΙΝΟΥ

Εἰς τὸν Β' τόμον τῶν «Θρακικῶν» (σ. 297-333) ὁ ἀειμνήστος Β. Α. Μυστακίδης ἐδημοσίεισε κατάλογον τῶν μητροπολιτῶν Αἴνου. Εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῆς *Echos d' Orient* (ἔτος 36 σ. 319) ὁ V. Laurent εἰς τὴν μελέτην του *Melanges de geographie ecclesiastique* ἀναφέρει ὅτι ἐν τῇ Μεγάλῃ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὑπάρχει χρυσόβουλον Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου ὅπου μετ' ἄλλων πέντε ἀρχιερέων ὑπογράφει τελευταῖος ὁ Μητροπολίτης Πισιδίας, Αἴνου πρόεδρος καὶ ὑπέρτιμος Σάββας †. Καὶ εἰς σ. 322 ἀναφέρει '6) Σάββας' ὁ τελευταῖος πρέπει νὰ εἶνε μετὰ τοῦ προηγουμένου (Νικολάου Μονεμβασιάς) ὁ ἀρχαιότερος τὴν χειροτονίαν τῶν ἄλλων καθότι τὸν εὐρίσκομεν ἤδη ἐν ἐνεργείᾳ τῷ 1285 (*Echos d' Orient* XXVI 1927, 145). Ἀλλὰ εἰς τὴν χρονολογίαν αὐτὴν ἡ Μητρόπολις Αἴνου εἶχεν ἤδη μητροπολιτὴν (Michel cf. *Ibid* 146—17) καὶ δὲν ἦτο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ

1324 άλλος μητροπολίτης Γηργόριος κατέλαβε την θέσιν του (Miklosich et Muller op cit I. 98,99,102,105), άναμφιβόλως από τινος χρόνου. Πάντως ή ύπογραφή αυτή θά έγένετο πρό τοῦ Ἰουλίου 1315, καθότι ή επισκοπή Δίνου εύρίσκειται προσσητημένη εἰς άλλην επαρχίαν τήν τῆς Περγάμου (Ibid I 5). Περιττόν νά προσθέσωμεν ὅτι ὁ τίτλος Πισιδίας εἶνε δι' Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας καί εἶνε ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τύπων λίαν ἐν χρήσει εἰς τήν νεωτέραν ἐποχήν».

Καί κατωτέρω προσθέτει. «6) Σάβας Ἀντιοχείας τῆς Πισιδείας ἀπό τοῦ 1285 τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 1301 καί πρό τοῦ τοῦ 1315». Κατά πᾶσαν πιθανότητα ὁ Σάβας θά πρέπει νά τεθῆ πρό τοῦ ὑπ' ὑπ' ἀρ. 4 Δανιήλ τοῦ καταλόγου Μυστακίδου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΚΩΔΙΚΑ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

Εἰς τήν σελίδα 228 τοῦ παρόντος τόμου εἰς τήν 2αν σημείωσιν προσθετέον ὅτι ή επιστολή ἐδημοσιεύθη εἰς τόν «Ἐκκλησιαστικόν Φάρον» τομ. ΔΒ (1933) τεύχ. δ' εἰς τήν μελέτην. «Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἡρακλείας Ἰγνατίου» ἐνθα ὁ λόγος καί περί τῶν ἐφόρων καί ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ.

Σελ. 233. Εἰς τήν 1ην σημείωσιν προσθετέον ὅτι κατ' ἀρχάς οἱ ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ ἦσαν δύο ή τρεῖς ἐκ τῶν συνοδικῶν καί δὴ τῶν γερόντων Ἀρχιερέων οἵτινες μετὰ δύο ή τριῶν λαϊκῶν ἐπεμελῶντο τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Πατριαρχείου ἐνῶ οἱ ἔφοροι ἦσαν ἐπτά ἐκ τῶν συνοδικῶν ή ἐκ τῶν γερόντων τῶν διαμενόντων ἐν Κ)πόλει καί ἀνελάμβανον κυρίως τήν προστασίαν τῶν συμφερόντων τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἀρχιερέων.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ (*).

Ἐν τῇ περὶ τῆς Θρησκείας τῶν Θρακῶν μελέτῃ.

- Διορθωτέα : σελ. 41, στιχ. 14 Ἐντὶ Διόξενις Διόξενις.
 » 41, » 17 μετὰ τὸ σηγγενείας προσθετέον ἀμφοτέρων.
 » 41, » 18 ἀπαλειπτέον τὸ : δύο.
 » 42, » 21 ἀντὶ Ζβεσοῦρδος Ζβεσθοῦρδος.
 » 44, » 6 ἤσυχον.
 » 44, ἐν τῇ ὑποσημειώσει προσθετέον : καὶ Ἄ. Χουρμουζιάδου περὶ
 τῶν Ἀναστεναρίων, Κ)πολις ἔτ. 1873.
 » 45, ἐν τῇ ὑποσημειώσει : Καταστερισμοί.
 » 46, στιχ. 13 πρόγονος.
 » 46, ἐν τῇ ὑποσημειώσει ὅ : Κορνήλιος Ροῦφος.
 » 47, στιχ. 7 Ὀκονηγός.
 » 47, » 19 Τα (ϑ) σοῦ Ταρσᾶ Κέλσου.
 » 46, » 5 Θεόφραστον.
 » 49, » 8 Πιερία.
 » 51, » 15 nuncupantes
 » 51, ἐν τῇ ὑποσημειώσει : ἐν σημ. 3.
 » στιχ. 14 Μυρτηνός.

Εἰς σ. 65 ἡ σειρὰ 5 κάτωθεν ἀναγνωστέα 5ῃ ἄνωθεν.

Εἰς τὴν «Δυτικὴν Θράκην κατὰ τὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπῆν».

Σελ. 113—128 Δ' τόμου καὶ 179—217 Ε' τόμου.

Σελ.	Σειρὰ	ἄνωθεν	Τὰ κυριώτερα		ἀνάγνωθι
			κάτωθεν	ἀντὶ	
115	12	»		Mynard	Meynard
»	9		»	Zapisti	Zapiski

(*) Ὡς ἐκ τῆς μακρᾶν παραμονῆς τῶν συγγραφέων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνονν κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αἱ τελευταῖαι διορθώσεις, παρ' αὐτῶν ὡς ἐκ τούτου σημειοῦνται τὰ κυριώτερα παροράματα ἐνταῦθα.

Σελ.	Σειρά	άνωθεν	κάτωθεν	άντι	ανάγνωσι
115	9		»	Drevnostei	Drevnostej
120	20	»		μιγράμια	μιγράπια
124	12	»		Σουμί	Σαμί
128	3		»	τρόπον	τρόμον
179	6	»		Καρακουβαρτζινλικ	Καρα-Γκουβερτζινλικ
»	8	»		»	»
»	10	»		Τακούπ	Τακούτ
180	4	»		άσπρα χρήματα	άσπρα (χρήματα)
»	8	»	»	γνώμην	γνώμην μου
»	»	»	»	Girik	Girik (άνευ σιξ.)
»	»	»	»	καρδίαι	καρδίαι αυτών
181	7		»	ή ψυχή	τό αίμα
183	9	»		εις από τόσων εκατον- ταετηρίδων	παρά την επί τόσας έκατονταετηρίδας
»	14	»		έκ	όπισθεν
»	22	»		derimen	deermen
»	24—25	»		dermene	deermene
»	31	»		Βιζ.	Βυζαντινή
»	40	»		(gorup)	(görüp)
185	1	»		ταῦ λουτροῦ	τό λουτρόν
»	11	»		Δουζμεδξέ	Δουζμεδξέ(πλαστός;)
»	2		»	Naus-ι-Σουλτάν	Naks-ι-Σουλτάν
»	11	»	»	kalamos	κάλαμος
186	2 και 10	»	»	Naus-ι-Σουλτάν	Naks-ι-Σουλτάν
»	7		»	Naus	Naks
»	1		»	menhrus	menhus
»	5		»	amper	Hamper
»	10		»	άλλη γραφή	άλλη γρ: yerinde
189	9		»	Άπολλανιδείς	Άπολλωνιδείς
»	10		»	abıfap	aıfap
»	11		»	pege	pece
»	13		»	källimizde	källümüz—de
190	1		»	buyninus	buynunuz
»	2		»	πράξωμεν	πράξωμεν
»	1		»	galamimeshur	galatı meshur
»	»		»	(δεδοξασμένον)	(έπικρατήσαν)
193	4		»	«kise» κ.	«kise» (κοινώς
»	6		»	Κιουμουλιτζιναν	Κιουμουλδξιναν
194	5	»		φῶν	φῶν (Χριστ. Πάσχα)
»	12	»		διπλούς φόρους	διπλούς φόρος
»	2		»	Cengilik	Cengilik
»	10		»	χριστιανούς	είδωλόατρας (χρι- στιανούς)
»	12		»	Κιουμαυλαζίνας	Κιουμουλαζίνας
195	4		»	gümle	Cümle
196	3		»	kasi	kâsi

Σελ.	Σειρά	άνωθεν	κάτωθεν	άντι	άνάγνωθι
	3		»	mrap	mícrap
197	1	»		Selamu kavlan	Selâm u kavlan
»	3	»		Selamu	Selâm-u
197	4		»	ταραδόσεις	παραδόσεις
»	9		»	meseit	mescid
198	2		»	σαχάνι κ. ζάν	σαχάνι κοιν. ζάν
»	16		»	çesmesar	çesmesar
199	1		»	εικάζω, ότι περι	εικάζω, ότι πρόκειται περι
»	5		»	rapír	rapír
201	12		»	Αύλη	Αύλη (οίκω. πόλει)
202	7		»	έκαστον	έκαστη
»	1		»	Luveys	Suveyis
203	14		»	Αϊν-ουσ-Σέμς	Αϊν-ουσ Σέμς
»	1		»	ari	larí
»	2		»	gunleri	gûnleri
»	6		»	παροιμιώδης	παροιμιώδους
206	2		»	gonderdi	gönderdi
»	3		»	Πή	Μή
»	4		»	Ίόπων	Ίόπην
207	11	»		όνων	όνον
»	4		»	Kevneiu	Kevnein
»	5		»	eiletí	εισέτι
208	3	»		προτήτου	προφήτου
»	4		»	Δζεμσλ	Δζέμ-ουλ
»	5		»	uhtatahisu	uftatáhisu
»	6		»	ufbihat	uitihát
»	9		»	μουσουμανικός	μουσουλμανικός
»	14		»	1) όρα σημ. 4.	Όρα σημ. 9 σελ. 207
210	5		»	παροιμία.	παροιμία :
211	1		»	Seuk	Senk
»	5		»	Μεσώνη	Μεσσήνη
212	3	»	»	asarhigi	asarhigi (άν. στίξ.)
214	12		»	naizri	nazirí
	22		»	Πιλαρόν	Πελαγών ;
215	14		»	τηγῆ	Τηγῆ
216	7		»	Μέκκαν	Μέκκαν
»	10		»	παραδείσου	Παραδεισίου
»	20	»		βοιβόδα	βοιβόδα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Π Ρ Α Γ Μ Α Τ Ε Ι Α Ι

	Σελ.
<i>Μανουήλ Ἰω. Γεδεών.</i> Πέντε συγγενεῖς ἐκ Λέρου ἀρχιερεῖς Ἡρακλείας.	3— 40
<i>Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου.</i> Περί τῆς Θρησκείας τῶν Θρακῶν.	41— 59
Τυπογρ. παρρηάματο.	371
<i>Δημ. Π. Πασχάλη.</i> Ἐνα εἰς τὴν Ἀγχίαλον μετόχιον τῆς ἐν Ἄνδρῳ μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ δύο ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος Ἄνδριοι διδάσκαλοι τῆς ἐν Ἀγχιάλῳ Σχολῆς.	60— 67
<i>Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου.</i> Θεόκλητος ὁ Πολυεΐδης καὶ τὸ Λεύκωμα αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ.	68—162
<i>Μιλτ. Σαραντῆ.</i> Κώδικες τῆς ἐπισκοπῆς Μετρῶν καὶ Ἀθύρων	163—178
<i>Ἰ. Σπαθάρη.</i> Ἡ Λυτικὴ Θράκη κατὰ τὸν Ἐβλιγὰ Τσελεμπῆν περιηγητὴν τοῦ XVII αἰῶνος.	179—217
Τυπογρ. παρρηάματα	371 — 373
<i>Α. Α. Σταμούλη.</i> Δέροκοι κέντρον τῶν Μονοφυσιτῶν.	218—221
<i>Τρ. Εὐαγγελίδου.</i> Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστοῦ Χατζῆ-Γεωργίου Δημητρίου Ἀδριανοπουλίτου.	222—225
<i>Εὐαγγέλου Ἰ. Σαβράμη.</i> Ὁ Κώδιξ τοῦ Μητροπολίτου Ἡρακλείας Ἰγνατίου. (1821—1830).	226—235
Προσθῆκαι	370
<i>Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου.</i> Ἡ ἐπὶ τῆς Ροδόπης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Μονή.	236—245
<i>Νικ. Βασιλειάδου.</i> Ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ ποιητοῦ Γεωργίου Μ. Β ζηνοῦ.	246—258

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ—ΓΛΩΣΣΙΚΑ

<i>Μ. Φιλήντα.</i> Γλωσσικά. Ἐτυμολογίαι σὲ Θρακικὰς λέξεις	259—280
<i>Κωνστ. Οἰκονόμου.</i> Τὰ δημώδη ἄσματα Θράκης	281—309
<i>Γ. Ἀναγνωστοπούλου.</i> Ἐπείγουσα συμβολὴ εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Διαλεκτολογίαν	310—311
<i>Ἑλληνικῆς Σταμούλη—Σαραντῆ.</i> Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης Ἡ χαρὰ σὲ Καστανιές.	312—343

<i>Οικονόμου Κωνστ. Λουίζου.</i> Παρατηρήσεις εἰς τὴν φθογγο- λογίαν Καλλιπόλεως.	344—346
<i>Εὐστρατίου Ζήση.</i> Διάφορα Αὐδημίου.	347—358

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

<i>Ἡρακλείας Φιλάρετος Βαφείδης.</i> Ὑπὸ Ἀρχιμανδρίτου Νικ. Γ. Βιφείδου.	359—364
<i>Τραχείας Ἀλεξ. Ζῶτος.</i>	364—365
<i>Κ. Παπαῖωαννίδης.</i> Ὑπὸ Μ. Α. Σ.	365—366
<i>Θησεὺς Πίνδιος</i> ὑπὸ Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου.	366—367

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Νικόλαος.	368—369
Μητροπολίται Αἴνου	369—370
Τυπογραφικὰ παροράματα	371—373

EIKONEΣ—ΣΧΕΔΙΑ

Γραφή καὶ ὑπογραφή Ἱερεμίου Γ΄	19
Πανομοιότυπον γραφῆς διδασκάλου Γαβριὴλ Καρνίτου.	19
Γραφή καὶ ὑπογραφή Νεοφύτου Ἐριθρῆς.	33
Ἐπογραφή Γενναδίου Ἐρακλείας.	33
Ἐπογραφή Παΐσιου Νικομηδείας.	33
Ἐπογραφή Μεθοδίου Ἐρακλείας.	35
Ἐπογραφή Μελετίου.	35
Ἐπογραφή Φιλιππουπόλεως Καλλινίκου.	35
Ἰωσήφ Λεοντόπουλος.	37
Ἰγνάτιος Ἐρακλείας.	37
Ἐπογραφή Ἰγνατίου Ἐρακλείας.	37
Θεόκλητος Πολυεΐδης.	68
Γεώργιος Βιζυηνός.	246
Μητροπολίτης Ἐρακλείας Φιλάρετος Βαφεΐδης.	359

Εἰς τὰ «ΘΡΑΚΙΚΑ» δημοσιεύονται ἐργασίαι πρωτότυποι, ἀφορῶσαι τὴν ἀρχαιολογίαν, ἱστορίαν, γεωγραφίαν τῆς Θράκης, ὡς καὶ γλωσσικά κείμενα, γλωσσάρια καὶ λαογραφικαὶ συλλογαὶ ἀποκαλύπτουσαι τὴν Θρακικὴν ψυχὴν καὶ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν Θρακῶν.

Τὸ ΘΡΑΚΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ παρακαλεῖ θερμῶς τοὺς ἔχοντας παντοίαν Θρακικὴν λαογραφικὴν ὕλην ἢ νὰ ἐπιφέρουν διορθώσεις ἢ προσθήκας εἰς τὰς δημοσιευόμενας διατριβὰς τὰς ἀναγομένας εἰς τὰς τελευταίας περιόδους, ὅπως ἀποστείλωσι ταύτας εἰς τὰ γραφεῖα αὐτοῦ, ἵνα κατὰ τὴν κρίσιν οἰκείας ἐπιτροπῆς δημοσιευθοῦν εἰς προσεχεῖς τόμους.

Εἰς τοὺς ἀποστέλλοντας λαογραφικὴν ὕλην δίδονται, κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς διευθύνσεως 500.— δρχ. κατὰ τ. φ.

Οἱ προηγούμενοι τόμοι τιμῶνται: Ὁ Β' ἄδελτος Δρχ. 150.— Δεμένος Δρχ. 180.—

Γ' Δ' καὶ Ε' πρὸς » 100.— » » 130.—

Τὸ παράρτημα τοῦ Γ' » 85.— » » 115.—

Ὁ Α' τόμος σχεδὸν ἐξηγνήθη.

Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν προσίθονται τὰ ταχυδρομικά.

Πωλοῦνται εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου καὶ εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα Ἐλευθερουδάκη καὶ Κολλάρου.

Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται μὲ πᾶν ὅμοιον.

Τὸ Θρακικὸν Κέντρον εἰδοποιεῖ τοὺς ἔχοντας διαθέσιμα ἀντίτυπα τοῦ α' καὶ β' τεύχους τοῦ Α' τόμου τῶν «Θρακικῶν» ὅτι τὰ ἀγοράζει ἀντὶ 100. δρχ. πρὸς συμπλήρωσιν σειρῶν.

Διὰ πᾶν ὅτι ἀφορᾷ τὰ «Θρακικά» παρακαλοῦνται οἱ ἐνδιαφερόμενοι ν' ἀπευθύνωνται εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, Βουλῆς 20.